

**ADANA İLİ POZANTI İLÇESİ ÇOCUK FOLKLORU ÜRÜNLERİ
ÜZERİNE DERLEME VE İNCELEMELER**

Büşra ÖZDEMİR

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 2022

**ADANA İLİ POZANTI İLÇESİ ÇOCUK FOLKLORU ÜRÜNLERİ
ÜZERİNE DERLEME VE İNCELEMELER**

Büşra ÖZDEMİR

**T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Türk Dili ve Edebiyatı
Türk Halk Bilimi Bilim Dalı
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

Eskişehir, 2022

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜTÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Büşra ÖZDEMİR tarafından hazırlanan “Adana İli Pozantı İlçesi Çocuk Folkloru Ürünleri Üzerine Derleme ve İncelemeler” başlıklı bu çalışma **06.06.2022** tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarında yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı/Türk Dili Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Doç. Dr. Erdal ADAY

Üye Doç. Dr. Aslı BÜYÜKOKUTAN TÖRET
(Danışman)

Üye Prof. Dr. Kürşat ÖNCÜL

ONAY

.../.../2022

Doç. Dr. Oytun MEÇİK

Enstitü Müdürü

...../...../2022

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Büşra ÖZDEMİR

ÖZ

ADANA İLİ POZANTI İLÇESİ ÇOCUK FOLKLORU ÜRÜNLERİ ÜZERİNE DERLEME VE İNCELEMELER

ÖZDEMİR, Büşra

Yüksek Lisans -2022

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Türk Halk Bilimi Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Aslı BÜYÜKOKUTAN TÖRET

Bu çalışmada Pozantı yöresinden derlenen çocuk folkloru etrafında şekillenen uygulamalar ve inanışlara yer verilmiştir. Yapılan çalışma, çocuk folkloru kapsamında elde edilen veriler dahilinde dört bölümden oluşan bir saha çalışmasıdır. Yapılan çalışma kapsamında bölümlerde çocuk folkloru ile ilgili inanış ve uygulamalar, çocuk oyunları, dijital kültür ve çocuk, çocuk hastalıkları ürünleri değerlendirilmiştir. Çalışmada günümüzde Pozantı yöresinde halen devamlılığını sürdüren ya da unutulmaya yüz tutmuş çocuk folkloru ürünlerinden, çocuk folkloruyla ilgili inanış ve uygulamalardan örnekler sunulmuştur. Pozantı yöresinde yapılan derlemeler sonucunda kaynak kişilerden öğrenilen bilgiler çalışmanın özünü oluşturur. Aynı zamanda yazılı ve sözlü kaynaklardan da yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocuk Folkloru, Pozantı, Oyun, İnanış, Halk Bilimi.

ABSTRACT

THE COLLECTIONS AND INVESTIGATIONS ABOUT THE PRODUCTS OF CHILD FOLKLORE IN ADANA PROVINCE POZANTI DISTRICT

ÖZDEMİR, Büşra

Master-2022

Department of Turkish Language and Literature

Department of Turkish Folklore

Advisor: Doç. Dr. Aslı BÜYÜKOKUTAN TÖRET

In this study, the believes and the practices about the child folklore that is collected in Pozantı region are given place. The study is a field study consisting of four parts within the data obtained within the scope of children's folklore. Within the scope of the study, in these chapters, beliefs and practices related to children's folklore, children's games, digital culture and children children's diseases and on children were examined. This study presented various examples of children's folklore products that still exist or that have been forgotton and beliefs and practices related to children's folklore in Pozantı region. As a result of research conducted in Pozantı region, the information obtained from people forms the essence of the study. Written and oral sources also were used in the study.

Keywords: Child, Child Folklore, Pozantı, Game, Believe, Folklore.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xii
ÖN SÖZ	xiii
GİRİŞ	1
1. Çalışma ile İlgili Genel Bilgiler	1
1.1. Konu	1
1.2. Amaç	1
1.3. Kapsam ve Sınırlar	2
1.4. Yöntem	2
2. Araştırma Alanı ile İlgili Genel Bilgiler	3
2.1. Araştırma Alanının Tarihi	3
2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri	4
2.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı	5
2.4. Araştırma Alanının Sosyokültürel Yapısı	6
2.5. İlçenin Turizm Konumu	7
2.5.1. Ak Köprü	7
2.5.2. İbrahim Paşa Tabyası	8
2.5.3. Anahş Kalesi	8
3. Çocuk Folkloru ve Çocuk Folkloru Üzerine Yapılan Çalışmalar	9
3.1. Türkiye’ de Çocuk Folkloru Üzerine Yapılmış Çalışmalar	9
3.1.1. Kitaplar	9
3.1.2. Makale ve Bildiriler	12
3.1.3. Lisansüstü Tezler	13
3.2. Pozantı Çocuk Folkloru Üzerine Yapılmış Çalışmalar	14
3.2.1. Makale ve Bildiriler	14

BİRİNCİ BÖLÜM

1.DOĞUM ETRAFINDA ŞEKİLLENEN İNANIŞ VE UYGULAMALAR	15
1.1. Doğum Öncesi İnanış ve Uygulamalar	17
1.1.1. Kısırlığı Önlemeye Yönelik İnanış ve Uygulamalar	17
1.1.2. Gebeliği Önlemeye Yönelik İnanış ve Uygulamalar	25

1.1.3. Gebeliği Korumaya Yönelik İnanış ve Uygulamalar	28
1.1.4. Aşerme	33
1.1.5. Cinsiyet Tayinine Yönelik İnanış ve Uygulamalar.....	37
1.1.6. Gebe Kadının Dikkat Etmesi Gereken Davranış ve Tutumlar	43
1.2. Doğum Sırası İnanış ve Uygulamalar	48
1.2.1. Doğum Hazırlığı ve Doğum	48
1.3. Doğum Sonrası İnanış ve Uygulamalar	57
1.3.1. Bebeğin Müjdelenmesi	57
1.3.2. Göbek Kesme.....	59
1.3.3. Tuzlama	64
1.3.4. Süt Verme	69
1.3.5. Lohusalık	73
1.3.6. Al Basması.....	79
1.3.7. Kırk Basması.....	87
1.3.8. Kırklama	93
1.3.9. Kırk Uçurma	101
1.3.10. Bebeğe Ad Verme.....	103
1.4. Bebek Etrafında Şekillenen İnanış ve Uygulamalar	112
1.4.1. Bebeğin Nazardan Korunması	117
1.4.2. İlk Diş- Diş Hediği.....	128
1.4.3. İlk Tırnak Kesimi.....	135
1.4.4. Saç Kesimi	138
1.4.5. Zayıf Kalan, Yürümesi Geciken Çocuklar	140
1.4.6. Aydaş Çocuk.....	142
1.4.7. Yürüyemeyen Çocuklar	144
1.4.8. Konuşamayan Çocuk	147
1.4.9. Altına Kaçıran Çocuk	149
1.4.10. Huy Kesme	150
1.4.11. Uyuyamayan Çocuk.....	152
1.4.12. Kulak Delinmesi	152
1.4.13. Bebeği Sütten Kesme.....	154
1.4.14. Sünnet/Kirvelik.....	155
1.4.15. Türk Dünyasında Beşik Toyu	161

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇOCUK OYUNLARI	169
2.1. Oyun Nedir?	169
2.2. Oyunun Özellikleri.....	174
2.3. Oyunun Çocuk Gelişimine Etkisi.....	181
2.4. Oyunun Sınıflandırılması	188
2.5. Pozantı’da Oynanan Geleneksel Çocuk Oyunları.....	189
2.5.1. Aletli Çocuk Oyunları.....	190
2.5.1.1. Hımbıl Oyunu	190
2.5.1.2. İsim-Şehir Oyunu	191
2.5.1.3. Tuzluk Oyunu	191
2.5.1.4. Kim, Kiminle, Ne Zaman, Nerede, Ne Yapıyor?.....	192
2.5.1.5. SOS Oyunu	192
2.5.1.6. Adam Asmaca Oyunu	193
2.5.1.7. Hırsız Polis Oyunu	193
2.5.1.8. Kule Oyunu	194
2.5.1.9. Ortada Sıçan (Ortada Kalmaç) Oyunu/ Yakar Top.....	195
2.5.1.10. İstop/Renkli İstop	196
2.5.1.11. Körebe Oyunu	196
2.5.1.12. Yağ Satarım.....	197
2.5.1.13. Mendil Kapmaca Oyunu	198
2.5.1.14. Sandalye Kapmaca	199
2.5.1.15. İp Atlama- Laleli	199
2.5.1.16. Bir, İki, Üç Oyunu.....	200
2.5.1.17. Üçgen, Kare, Beşgen.....	201
2.5.1.18. Şeker Kız Candy	202
2.5.1.19. Vahşi Batı.....	202
2.5.1.20. Çelik Çomak	203
2.5.1.21. Beş Taş	203
2.5.1.22. Şep Oyunu.....	204
2.5.1.23. Soğuk Sıcak Oyunu.....	204
2.5.1.24. Sek Sek Oyunu	205
2.5.1.25. Bilye (Misket) Oyunu	205
2.5.2. Aletsiz Çocuk Oyunları	206
2.5.2.1. Elim Sende Oyunu	206

2.5.2.2. On Bir Elli Oyunu	206
2.5.2.3. Yerden Yüksek Oyunu	207
2.5.2.4. Don Oyunu	208
2.5.2.5. Saklambaç Oyunu	208
2.5.2.6. Köşe Kapmaca Oyunu.....	209
2.5.2.7. Simit Oyunu	210
2.5.2.8. Çatlak Patlak	210
2.5.2.9. Kulaktan Kulağa.....	210
2.5.2.10. Alfabe Oyunu	211
2.5.2.11. El Pişirmece/ Kızartmaca	211
2.5.2.12. Deve Cüce	211
2.5.2.13. Kutu Kutu Pense	212
2.5.2.14. Şaşıran Eşek	212
2.5.2.15. Uzun Eşek	212
2.5.2.16. Dön Dön Kelebek.....	213

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DİJİTAL KÜLTÜR ÇEVRESİNDE ŞEKİLLENEN ÇOCUK DÜNYASI.. 217

3.1. Dijital Kültür	217
3.2. Sokaklardan Uzaklaşıp Evlere Kapanan Çocuklar	220
3.3. Televizyon ve Çocuk.....	224
3.4. Çizgi Film ve Çocuk	226
3.4.1. Çizgi Film Nedir?	226
3.4.2. Çizgi Filmlerin İşlevleri.....	231
3.4.3. Çizgi Filmlerin Çocuklar Üzerindeki Etkileri	233
3.5. Türk Televizyon Kanallarında Yayınlanan Çizgi Filmler	237
3.5.1. Pepee	237
3.5.2. İbi	242
3.5.3. Niloya.....	245
3.5.4. Canım Kardeşim	247
3.5.5. Rafadan Tayfa.....	249
3.5.6. Maysa ve Bulut	258
3.5.7. Elif' in Düşleri	262
3.5.8. Ege ile Gaga.....	265
3.5.9. Kare.....	267
3.5.10. Kukuli	269

3.5.11. Nasreddin Hoca Zaman Yolcusu	272
3.6. Dijital Oyun Nedir?.....	275
3.6.1. Dijital Oyunların Özellikleri.....	278
3.6.2. Dijital Oyunların İşlevleri.....	280
3.6.3. Dijital Oyunların Türleri.....	282
3.6.4. Çocuk Oyuncuların Oynamayı Tercih Ettiği Dijital/ Mobil Oyunlar.....	283
3.6.4.1. Grand Theft Auto (Gta).....	284
3.6.4.2. Need For Speed Undergrand.....	285
3.6.4.3. Counter Strike	286
3.6.4.4. PlayerUnknown's Battlegrounds (Pubg)	287
3.6.4.5. Candy Crush.....	288
3.6.4.6. Farm Ville	289
3.6.4.7. Pet World	289
3.6.4.8. Satranç.....	290
3.6.4.9. Mangala.....	290
3.6.4.10. Kelime Oyunu Wow	291

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.GELENEKSEL TEDAVİ.....	294
4.1. Kızamık.....	295
4.2. Sarılık	295
4.3. Yürük	298
4.4. Dolama	298
4.5. Arpacık (İt Dirseği).....	298
4.6. Böcek Sokmaları	299
4.6.1. Arı Sokması	299
4.6.2. Akrep Sokması.....	299
4.7. Saplıcan (Zatürre).....	299
4.8. Kulak Ağrısı	300
4.9. Karın Ağrısı.....	300
4.10. Kırık- Çıkık.....	301
SONUÇ.....	302
KAYNAKLAR	308
EKLER.....	325
EK-1: Fotoğraflar	325
ÖZGEÇMİŞ.....	341

KISALTMALAR

bknz.	: Bakınız
c./C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
vb.	: Ve Benzeri
vs.	: Ve Saire
KK.	: Kaynak Kişi

ÖN SÖZ

Çocuk, tüm dünyada olduğu gibi Türk toplumunda da hayatın vazgeçilmez bir unsuru olarak ön plana çıkmıştır; çocuğu tehlikelerden, kötülüklerden koruyarak sağlıklı bir şekilde büyütmek ve yaşamasını sağlamak, toplum için yararlı bir birey olmasını ve toplumsal kurallara uyumunu sağlamak için birtakım inanç ve ritüellere başvurulmaktadır.

Çocuk folkloru folklorun alt bir araştırma dalı olarak kabul edilir. Çocuk denilince akla gelen her şey çocuk folklorunu oluşturur. Çocuğun dünyaya gelmeden önce gerçekleşen anne adayı etrafında şekillenen uygulamalar kapsamında ve hamile kaldıktan sonra boyunca gerçekleştirilen uygulamalar ve inanışlar, doğum sırası ve doğum sonrasında yapılan uygulamalar ile başlayan bu süreç, çocuğun ergenlik öncesi dönemine kadar geçen süreçte gerçekleştirilen inanışlar, uygulamalar ve sözlü edebiyat ürünleri vb. unsurlar çocuk folklorunun parçalarını oluşturmaktadır. Bu unsurların bir araya gelmesi ise çocuk folkloru kavramını ortaya çıkarır.

Yapılan araştırma dâhilinde ilk olarak ön söze daha sonrasında girişe yer verilmiştir. Giriş bölümünde çalışma ile genel bilgiler verilmiş olup, çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, yöntemi ve sınırları hakkında bilgiler verilirken ayrıca araştırma alanının tarihi, coğrafi, nüfus ve ekonomik özellikleri, çalışma alanının sosyokültürel yapısı ve ilçenin turistik yerleri olan tarihi yapılar hakkında bilgiler verilmiştir.

Bir diğer başlıkta ise çocuk folkloru hakkında Türkiye’ de yapılmış olan kitap, makale ve bildiri, yüksek lisans tezleri hakkında bilgiler verilmiştir. Çocuk folklorunun ilk ana konusu olan doğum etrafında şekillenen uygulamalar birinci bölümü oluştururken birinci bölüm ise kendi içinde Doğum Öncesi- Doğum Sırası ve Doğum Sonrası uygulamalar olarak üç temel başlığa ayrılmış ve elde edilen malzemeler bu başlıklar altında toplanmıştır. Doğum sonrası yapılan inanış ve uygulamalar dışında çocuk etrafında şekillenen uygulamalara, çocuğun ilk dişinin çıkması, ilk tırnağının kesilmesi, ilk saçının kesilmesi gibi inanış ve uygulamalara yer verilmiştir.

Tezin ikinci bölümünü oluşturan oyun bölümünde oyunun genel tanımına, özelliklerine, işlevlerine ve çocuklar üzerindeki etkilerine, oyunun sınıflandırması ile birlikte saha çalışmasından elde edilen çocuk oyunları tasniflenerek verilmiştir.

Tezin üçüncü bölümünü oluşturan dijitalleşme ile şekillenen çocuk bölümünde dijital kültür, televizyon ve çocuk, çizgi film ve özellikleri hakkında bilgi verildikten sonra çizgi filmlerin çocuklar üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Yapılan araştırmalar dâhilinde çocukların izlemeyi en çok tercih ettiği on bir çizgi film ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Bir diğer başlık olan dijital oyunlar bölümünde, dijital oyunların tanımı ve özellikleri ile birlikte işlevleri, kullanıcılar üzerindeki etkisi ve türleri hakkında bilgi verildikten sonra çocukların oynamış olduğu on mobil aplikasyon ve bilgisayar oyununa yer verilmiş ve değerlendirilmiştir.

Çalışmanın son bölümünü oluşturan çocuk hastalıkları ve sağaltım yöntemleri başlığı altında, araştırma sahasından derlenmiş olan on çocuk hastalığına yer verilmiştir. Çalışmanın sonunda sonuç bölümü ile birlikte yazılı kaynaklar, sözlü kaynaklar ve internet kaynakları bulunmaktadır.

Salgın döneminde yaşanan olumsuzluklara rağmen çalışmanın her aşamasında yardımını esirgemeyen, hem manen hem de bilgisiyle destekçi olan sevgili danışmanım Doç. Dr. Aslı Büyükokutan Töret'e sabrı, emeği, bilgisi ve sevgisi için, şu an yurt dışında görevli olmasına rağmen her daim yanımda hissettiren Doç. Dr. Adem Koç' a ve her zaman arkamda olduğunu bildiğim, sabrından ödün vermeden bilgisiyle aydınlatan Dr. Öğr. Üyesi Adil Çelik'e; salgın döneminin olumsuzluklarına rağmen evlerinin kapılarını açarak benden bilgilerini esirgemeyen sözlü kaynak kişilerime, bu süreç içinde kahrımı çeken, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyip yanımda oldukları için aileme teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Büşra ÖZDEMİR

GİRİŞ

1. Çalışma ile İlgili Genel Bilgiler

1.1. Konu

Çocuk folkloru halkbilimi disipliniinde yeni sayılabilecek bir araştırma alanı olmasına rağmen içerdiği konular bakımından aslında çok da uzak olmayan konuları içermektedir. Yaşama atılan ilk adım olan ve geçiş evrelerinden en önemlisi olan doğum olayı ile gerek doğumdan öncesi gerekse doğum sırası ve doğum sonrasında gerçekleştirilmiş olan inanış ve uygulamaları içerisinde bulundurmaktadır.

Dünyaya gelen çocuk etrafında şekillenen uygulamalar ve çocuğun ergenlik dönemine gelinceye kadar olan süreçte çocuk etrafında oluşan tüm inanç, uygulama, çocuk oyunları, çocuğun kullanmış olduğu dil ve psikolojisi gibi birçok önemli konu çocuk folklorunun ilgilendiği konulardır. Çocuk folkloru ürünlerini yaratan ve icracılarının sadece çocuk olduğunu da düşünmemek gerekmektedir. Dünyaya gelmeden önce, dünyaya sorunsuz bir şekilde gelebilmesi adına birçok yardımcı bireyin bu sürece katkıda bulunduğu da görülmektedir.

Çocuk folklorunun önemli bir araştırma konusu olması ve Adana ili Pozantı ilçesinin hem tarihi hem de kültürel zenginliğe sahip olmasından dolayı Adana İli Pozantı İlçesi'nde Çocuk Folkloru ürünlerinin araştırılması tezimizin temel konusunu oluşturmaktadır.

1.2. Amaç

Değişen zaman şartları ve kişilerin gerek çocukluk dönemi gerekse bu dönemde gerçekleşen uygulamalar ve bu dönemin ürünlerine olan ilgisizlik ile ortaya çıkan kuşaklararası aktarımda oluşan sıkıntıların ortaya koymuş olduğu problemin çözümü için en azından yapılan bu tez çalışması ile burada yer alan malzemeyi derleyerek bu ürün ve uygulamaları kayıt altına alarak bir sonraki nesle aktarımda yardımcı bir araç olmak tez çalışmasının temel amacıdır. Değişen ve iyileşen hayat şartları ile teknolojinin insan hayatının baş köşesinde olmasından dolayı oluşan sanal gerçeklik nedeniyle hem kişilerin çocuk sahibi olması için hem de çocuk sahibi olduktan sonra yapılan uygulamalar ve inanışların, çocukların kendisinin icracısı

olduğu geleneksel çocuk oyunları ve çocukların etrafında şekillenmiş olan uygulama ve inanışların değişim göstermesi bu uygulama ve inanışların korunamadığını göstermektedir ki bu durum konunun önemini göstermektedir.

1.3. Kapsam ve Sınırlar

Çalışma yapılacak konu dâhilinde, tez konusunun çocuğun doğumundan önce gerçekleştirilen uygulamalardan çocuğun ergenlik dönemine kadar olan süreçte yapılan uygulamalar, çocuğun kendisinin icracısı olduğu geleneksel çocuk oyunları, dijital bir çağın öznesi olmasından dolayı dijital kültürün çocuk yaşamına doğrudan etkisi olmak üzere konuda sınırlandırılma yapılmış olup; hem de bu sınırlandırma yapılırken ilin tamamını kapsayacak bir araştırma değil daha özele gidilerek bir sınırlandırma yapılacaktır. Yapılacak araştırmada tek bir ilçeye özele indirge sağlanarak bir sınır çizilmiş olup hem sahayı daha iyi tanıma açısından kolaylık sağlanmış olup hem de bilginin daha kolay elde edilerek salt ve doğrudan verebileceği bir sınır çizilmiştir. Toplamda on beş ilçesi bulunan ve ülkenin beşinci büyük şehirlerinden biri olan bir ilde alan sınırlandırılmasının yapılmasının daha sağlıklı olacağını düşünülerek nüfusu 19.974 olan bir ilçenin araştırma sahası olarak incelenmesinin daha uygun olabileceğine karar verilmiştir.

1.4. Yöntem

Tez çalışmasında araştırmanın amacına hizmet etmesi için öncelikli olarak çocuk folkloru hakkında literatür taraması yapılmış olup bu konuda yapılmış olan çalışmalar taranarak incelenmiştir. Araştırma konusunun bağlam merkezli bir konu olmasından dolayı burada kullanılan temel yöntem alan çalışması olmuştur, saha çalışmasına çıkılarak konu bizzat bağlamında görülmüş, gözlem sağlanmış olup ayrıca bu konuda müracaat edilecek yeterlilik sağlayabilecek, yaşanmışlıklarıyla ve bilgileriyle kaynaklık eden kılavuz kişilerinin araştırma için görüşmeleri sayesinde veriler elde edilmiştir. Bu doğrultuda Adana ilinin Pozantı ilçesinde yapılan derleme çalışmasında gözlem, görüşme ve kaynak kişilerden yararlanma gibi tekniklerden yararlanılmıştır.

Yapılan bu çalışmada tüm dünyayı etkisi altına alan Kovid-19 salgını sebebiyle alınan tedbirler neticesinde kaynak kişiler ile yapılan görüşmeler mesafe kurallarına göre yapılmış olup; risk faktörü taşıyan kaynak kişiler ile görüşmelerde daha da dikkat

edilmiştir. Salgın sebebi ile yaşanan kapanma ile birlikte çocukların sokağa çıkması yasaklanmış ve konunun öznesi olan çocukların sokaklarda etkin bir faaliyette bulunamaması araştırmanın yapılmasında zorluklara sebebiyet vermiştir.

2. Araştırma Alanı ile İlgili Genel Bilgiler

2.1. Araştırma Alanının Tarihi

Bütün tarih devirleri boyunca ehemmiyetini muhafaza etmiş bir yol üzerinde bulunan Pozantı askeri ve ticari bakımdan, birinci derecede bir konak yeri teşkil etmiş ve muhtemel olarak, ilkçağda bugünkü adına benzer bir isim taşımıştır. Klasik devirde Tiana(Tuvana) –Tarsus yolu üzerinde zikredilen ve bugünkü Pozantı olduğundan şüphe edilmeyen Podandos'un Hitit devrine ait Paduvanda ile olan isim benzerliği dikkati çekmiştir (İslam Ansiklopedisi, 1994: 578–579).

Haçlı seferleri sırasında da orduların Bothentrot vadisinden geçtikleri ifade edilmektedir. Evliya Çelebi'nin Külek yolunda ifade ettiği Sultan Hanı menziline Pozantı olması muhtemeldir. Katip Çelebi'de buraya" Çakıt Kenarındaki Han" olarak belirtmekle yetinmiştir (İslam Ansiklopedisi, 1994: 579).

Pozantı yüksek Toros Dağları'nda, bu dağların en kolay geçit yeri olan Gülek Boğazı yolunda ve Çakıt Vadisi'nin ortasında kurulmuştur. Çukurova'nın sarı sıcağının aksine temiz havası, billur suları ve serin yaylalarıyla meşhur bir belde. Eski kuruluş yeri şimdiki Anahşa Kalesi'nin çevresidir. Özellikle Ramazanoğulları beyliği sonrası Osmanlı çağında buradaki Kocaköy, kervanların çok önemli bir konak yeri olmuştur. Konak önemini yitirince buradan göçen halk Eski Konacık ve Yeni Konacık köylerini kurmuştur (Delikoca, 2011: 5).

Araştırma sahası Gülek Boğazı yoluyla Çukurova'yı İç Anadolu' yu bağlayan bir geçit bölgesinde kurulmuştur. Tarihin her döneminde bir konaklama ve geçit bölgesi özelliğini koruyan bugünkü Pozantı ilçe merkezinin yerleşme tarihi eskilere dayanmaktadır. Bu yerleşmenin 19. Yy.' ın son çeyreğinde yaklaşık beş yüz kişilik bir nüfusu olduğu tahmin edilir. Bağdat demiryolu hattının 1914-1917 yılları arasında bu bölgeye uzanmasıyla Pozantı' nın gelişmesi başlamıştır. Stratejik yönden önemli bir bölgede bulunan Pozantı 1919-1920 yıllarında Mondros Mütarekesinin 7. Maddesi gereğince Fransızlarca işgal edilmiştir. Adana' nın kurtuluşundan sonra Pozantı

Karaisalı' ya bağlı bir bucak merkezi olmuştur. 1954 tarihinde ise Pozantı, Adana iline bağlı bir ilçe merkezi statüsüne kavuşmuştur (Tıraş, 2002: 126).

2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri

Ulukışla'da Torosların Bolkar Dağı ve Aladağ kütleleri arasına giren kara ve demiryolu Pozantı' ya kadar beraberce gelmekte, bundan sonra demiryolu Çakıt adını alan vadiyi takip ederken Külek yolu (Karayolu) Tekir beline tırmandıktan sonra meşhur Külek Boğazına girmektedir. Pozantı'nın kurulduğu ve geliştiği alana baktığımızda burasının, Orta Torosları birbirinden ayıran "Ecemiş Tektonik Oluğu" ve oluk içerisinde yer almış Çakıt suyu kenarında olduğu görülür. Jeomorfolojik ve hidrolojik etkenler yerleşim yerinin siti ile formunu etkilemiştir. Pozantı' nın yerleşim planına bakıldığında Çakıt suyunun doğu kenarlarının taşkın alanı olmasından dolayı yerleşim yasaklanmıştır. Çakıt suyunun batı kısmında ise eğim değerleri azaldığı ve taşkın söz konusu olmadığından ilçe merkezi burada gelişme imkanı bulabilmiştir. Dolayısıyla Pozantı ilçe merkezi, Çakıt suyu vadisinin uzanışına bağlı olarak kuzey-güney yönünde gelişmiştir (Tıraş, 2002: 123).

1914–1917 yılları arası demiryolunun bu bölgeye gelmesiyle Pozantı'da daimi yerleşim başlamıştır. Pozantı, 1919 – 1920 yılları arasında Fransız işgaline uğramış ve yöre halkı direnişe geçmiştir. 25 Mayıs 1920'de kurtarılan Pozantı, Kurtuluş savaşı sırasında "Yeni Adana" adı ile Adana'nın il merkezi yapılmıştır. Daha sonra il durumunu kaybeden Pozantı, Karaisalı'ya bağlı bir bucak merkezi olmuş, 1954'te ise Adana'ya bağlı ilçe merkezi durumuna getirilmiştir (Adana İl Yıllığı, 1991: 272).

Kara ve demiryolunun bu bölgeden geçmesi Pozantı gibi bir ilçe merkezinin ortaya çıkarak gelişmesine yol açtığı gibi bunun yanında rekreasyonel amaçlı yerleşimlerin doğmasına yol açarak, bunların Toros dağları üzerinde yayılmasına hatta daimi yerleşme yeri (Akçatekir) haline gelmesine yol açmıştır (Tıraş, 2002: 124).

Pozantı ilçesi, Adana' nın kuzey batısında Mersin ve Niğde İllerine komşu durumunda bulunmakta olup, ilçe merkezi Doğu Akdeniz ve Orta Doğu' yu İç Anadolu ve Avrupa' ya kara ve demiryolu ile bağlayan önemli bir geçit noktasında bulunmaktadır. Pozantı; Doğuda Aladağ, Güneyde Karaisalı İlçeleri, Güneybatıda Mersin (Tarsus), Batı ve Kuzeyinde Niğde (Ulukışla-Çamardı) İlleri ile çevrilidir. Yüzölçümü 946 Km.2.dir. Pozantı Orta Toroslar 'da vadi içerisinde

kurulmuş, önemli bir geçit bölgesidir. Rakımı 780 metredir. İlçe merkezinden geçen Çakıt Çayı ve Kamışlı Vadisinden geçen Körkün Çayı önemli akarsularıdır. Doğal bitki örtüsü ormandır. Bitki örtüsü yüksekliğe göre; Ardıç, kızılçam, akçam, daha yükseklerde ise, köknar ve sedir ağaçları bulunmaktadır. Torosların ilçe içindeki dorukları; Aladağlar üzerinde Demirkazık 3600 metre Bolkar Dağı üzerindeki Medetsiz Tepesi 3585 metre, Karanfil dağı 3085metre, Akdağ 2424 metre, Karınca Dağı 2150 metredir (URL-1).

2.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı

İlçe merkezi nüfusunun 1955 yılında 1909 olduğu anlaşılmaktadır. Gelişen yol sistemleri ve nüfusun çeşitli nedenlerle artışına bağlı olarak 1975’ te ilçe merkezi nüfusunun 4680 kişi olduğu ve 1990’ da da 7892 çıktığı görülmektedir. 1997’ de ise 9590 kişiye, 2000 yılında ise nüfusu 9674’ e ulaşmıştır (Tıraş,2002:126).

2020 yılı Tuik verilerine göre Adana ili Pozantı ilçesi toplam nüfusu 19.930 olarak belirlenmiştir. İlçe nüfusunun %52’ sini erkek, %48’ini ise kadın oluşturmaktadır. Nüfusun %47’si orta yaşa sahipken %32’ sini genç nüfus, %21’ini ise yaşlı nüfus oluşturmaktadır.

Pozantı ilçe merkezinde, nüfusun meslek gruplarına göre dağılımına bakıldığında faal nüfusun yaklaşık %38’ i ulaştırma faaliyetlerinde çalışanlardan oluşmaktadır. Madencilik alanlarında çalışanların oranı ise %2,6, sosyal hizmetlerde çalışanların oranı ise %11,2 kadardır. Genel olarak bakıldığında faal nüfusun en fazla çalıştığı kesim ulaşım sektörüdür. Bu durum ise ilçenin gelişerek varlığını devam ettirmesi açısından kara ve demiryolu ulaşımının önemini ortaya koymaktadır (Tıraş,2002:127).

İlçe nüfusu, kuzey-güney doğrultusundaki vadilerde, ulaşım ve toprak imkanlarına göre, dağ eteklerindeki yerleşim alanlarında yoğunlaşmıştır. Kırsal kesimde yaşayan nüfusun karakterine bakıldığında 1975'ten sonra bir düşüşün olduğunu gözlemek mümkün olup, bu durumu köyden kente göç ile izah etmek mümkündür. Ancak yaz aylarında ilçe sınırları içinde yaylacılığın etkisiyle nüfus on katına kadar çıkmaktadır. Adana ve Mersin gibi yazın çok sıcak ve yakın olan bölgelerden sıcaktan kaçış nedeniyle yaylacılık önem kazanmıştır. Bu yüzden lüks siteler oluşturulmuştur. Yaz aylarında özellikle de hafta sonlarında ilçenin nüfus yapısı farklılaşmaktadır.

İlçenin genelinin dağlık ve bir kısmının orman içi köy olması sebebiyle tarım ve ziraat alanları azdır. Buna rağmen geçim kaynağı tarım, hayvancılık, arıcılık, orman işçiliği, nakliyecilik ve özellikle İlçe merkezinde E-90 karayolu üzerinde bulunan lokanta işletmeciliği ile küçük sanayi işletmeciliğidir. Önceleri hayvancılıkla uğraşan köylülerin bugün birçoğu hayvanlarını satmak zorunda kalmıştır. Çünkü aşağı yukarı bütün köylerde Orman Bakanlığı'nın erozyonla mücadele kapsamında başlattığı teraslama ve dikim çalışmaları hayvanların otlatılabileceği alanları iyice daraltmıştır. Bu yüzden küçükbaş hayvancılığı (koyun-keçi) da iyice azalmıştır (TP, 1992:24; Gerek,2011:5-6).

İlçemiz kırsalında küçük çapta yapılmaktadır. İlçemizde elma, üzüm, kiraz, çilek baklagiller ve tahıl üretilmektedir. İlçemiz çiftçisi elma, üzüm, kiraz, çilek ve yazları az miktarda sebze satışından gelir elde etmektedir. Kiraz son yıllarda önemli bir ihraç ürünü haline gelmiştir. Baklagiller ve tahıl ticarete konu olmayıp daha çok halkın kendi ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Genel olarak İlçemiz kendi tarım ürünleri ihtiyacını kendisi karşılayamamaktadır (URL-2).

2.4. Araştırma Alanının Sosyokültürel Yapısı

İlçenin okur-yazarlık oranlarına bakıldığında nüfusun %11'lik diliminin okur-yazar olmadığı, %77'sinin ilköğretim, ortaokul ve lise seviyesinde eğitim aldığı görülürken, nüfusun %13'ü ise lisans ve lisansüstü eğitime sahip olduğu görülmektedir.

Gülben Gerek' in aktardığı bilgilere göre 2004 yılında Pozantı Adana'nın ilçelerinin arasında sosyo ekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından 2. sırada yer almaktadır (Gerek, 2011: 7).

Araştırma alanında yapılan görüşmeler dahilinde yaş grubu ileri seviyede olan kadınların daha içine kapanık ve mutasap olduğu görülürken orta yaşlı ve genç kategorisinde bulunan kişilerin daha etkin oldukları görülmüştür. Yapılan çalışmalar dahilinde tespit edilen uygulama ve inanışların yaşlı kesimde halen devamlılığı görülürken orta yaşlı kişilerde bu uygulamaların sadece duyulduğu ve uygulamada zayıf kaldıkları sadece en bilindik olanların uygulandığı belirtilmiştir. Günümüz teknolojisi ile şekillenen yaşam standartları araştırma alanının sosyokültürel yapısını da etki altına almış olup çocukların içine doğmuş oldukları teknolojinin alenen öznesi oldukları görülür fakat sözlü kültür ürünlerinin nesiller arası aktarımında başarılı

olamadıkları çocuk etrafında şekillenen herhangi bir sözlü kültür ürününe rastlanmayıp kaynak kişilerin masal veya ninni için paylaşım ağı olan YouTube uygulamasına başvurduklarını belirtmeleri nesiller arasında aktarımın bireysel olarak değil teknolojik icra ile gerçekleştiğini göstermektedir (KK-6, KK-32).

2.5. İlçenin Turizm Konumu

2.5.1. Ak Köprü

Hemen yakınında bulunan Şekerpınarın'dan dolayı Şekerpınarı köprüsü de denilen “Akköprü” bir orta çağ köprüsüdür. Köprü kagir ve tek gözlüdür. Boyu 83 metre, genişliği 5,70 metre ve kemer açıklığı 10,35 metredir. Her iki kıyıdan orta kemere doğru yükselen meyilli bir şekli vardır. T.C. mülki idare sınırlarına göre Adana Niğde il sınırında bulunmaktadır. Akköprü, Çiftehan-Pozantı demiryolu arasında ve demiryolunun hemen doğusunda bulunmaktadır. Köprü civarı oldukça sarp dağlarla kaplıdır. Köprünün hemen kuzeyinde şeker pınarı kaynağı ve şeker pınarı turistik lokantası karayolundan dinlenme yeridir. Köprü sarımtırak renkli kesme taşlarla yapılmıştır. Köprü geçirdiği onarımlar sayesinde günümüze kadar gelebilmiştir.

Köprü zaman içinde pek çok onarım geçirmiştir. Ancak her onarımda aynı temeller üzerine kurulduğu ana hatta fazla bir değişiklik yapılmadığı söylenebilir. Köprüye ilişkin elde edilen en eski belge olarak 1970 yılında çekilen fotoğraflar bulunmaktadır. Köprünün 1982'ler de hasar gördüğü, ancak bu hasarların özellikle doğu taraftaki tamponun ortaya çıktığı, köprünün kemerinde herhangi bir hasar olmadığı görülmektedir.

1984' de yapılan onarımda, Adana-Ankara yolu tarafından köprünün tampon duvarlarının yükseltilerek ve korkuluk üzerine beyaz renkte tek parça taşlar konularak müdahaleler yapıldığı, ancak 1985' de bu olumsuz müdahalelerin kaldırılarak köprüye 1900 yıllarındaki biçiminin verildiği ve taşıt trafiğine kapatılarak yaya amaçlı kullanıldığı görülmektedir. Bu son onarımlarda köprü tamponları moloz taş duvar tekniği ile çeşitli cinsten ve büyüklükte taşlar kullanılarak örülmüştür.

Ekim 1991' de olan taşkında köprü oldukça hasar görerek büyük bir kısmı yıkılmıştır. Yıllarca hasarlı olarak kalan Ak köprü Adana Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Kurulunun 13.07.1999 gün ve 3490 sayılı kararı ile onaylanarak rölöve,

retitüsyon ve restorasyon projeleri doğrultusunda 2000 ve 2001 yıllarında restore edilerek günümüzdeki halini almıştır (URL-3).

2.5.2. İbrahim Paşa Tabyası

Tabyanın Osmanlı döneminde İbrahim Paşa tarafından inşa ettirildiği sanılmaktadır. Toros dağları üzerinde tekir boğazına hâkim bir tepe üzerinde oval planlı olarak yapılan tabyanın duvar örgüsünde yöresel taş malzeme kullanılmış olup, duvarların iç ve dış yüzeyleri küçük dörtgen düzgün kesme taş ile örülmüş duvar araları moloz taşlarla doldurulmuştur. Doğu ve Batı yarım daire Burç şeklinde düzenlenen tabyanın, batı cephesi temel seviyesine kadar yıkılmış, doğu cephesi sağlam vaziyettedir. Kuzeyden ana girişi olan tabyanın iç kısmında tonozlu mekanlar yer almakta olup, tabyanın su sarnıcı ve diğer bölümlerinden bir kısmı günümüze kadar sağlam biçimde gelebilmiştir. Tabyanın üst kısmında ise tabyayı çepeçevre saran iç kısımları tuğla örülü, basık kemerli mazgal delikleri bulunmaktadır. İbrahim Paşa tabyası Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulunun 13.02.1986 gün ve 1829 sayılı kararı ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 14.10.1993 gün ve 1549 sayılı kararı ile ise Tabyanın korunma alanı sınırları 1/25000 ölçekli harita üzerinde belirlenmiştir (URL-4).

2.5.3. Anahşa Kalesi

Geç Bizans dönemi yapılarından Anahşa Kalesi Pozantı- Ankara D-750 karayolunun batısında ulaşılması oldukça zor ve 1800 metre yüksekte, vadiye hakim bir savunma kalesi olarak yapılmıştır. Güney tarafı sarp ve kayalıktır. Geniş bir tepe üzerindedir. Kuzeyde iki burun vardır. İç kısmında ise tonozlu yapılar ve su sarnıçları yer alır. Üst kısmında bilhassa doğu ve batıda mazgal dedikleri kaleyi çevrelemektedir. Kaleye ana giriş kuzeydendir. Anahşa Kalesi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksel Kurulunun 13.02.1986 gün ve 1829 sayılı kararı ile kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. Kurulun 26.11.2004 gün ve 244 sayılı kararı ile de korunma alanı sınırları belirlenmiştir (URL-5).

Pozantı merkeze 9 km mesafede bulunan Belemelik Vadisi ise ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde fotoğraf tutkunlarının ve doğa düşkünlerinin vazgeçemediği doğal güzelliklere sahiptir. Dizi ve film çekimleri ile dış mekân çekimlerinin merkezi

haline gelen Belemelik, Anıt ağaçları, Almanlardan kalan taş bina kalıntıları ile de tarihe tanıklık eden çok önemli bir turizm değeridir (URL-6). Belemelik vadisinde turistlerin konaklayabilmesi için Belemelik Bungalov Evler ve Belemelik Butik Otel açılmıştır.

3. Çocuk Folkloru ve Çocuk Folkloru Üzerine Yapılan Çalışmalar

3.1. Türkiye’ de Çocuk Folkloru Üzerine Yapılmış Çalışmalar

3.1.1. Kitaplar

Çocuk folklorunun sözlü ürünlerinden sayılan ninnilerle ilgili olarak yapılan en eski çalışmaların basında Prof. Dr. Ignazs Konos’un 1925 yılında hazırladığı Halk Edebiyatı Nümuneleri, Türkçe Ninniler, adlı çalışması gelmektedir. Eski harfli basılmış olan bu çalışmada Türkçe Ninniler başlığında bazı ninni metinlerine yer verilmiştir (Konos:1925).

Sıtkı Can’ın 1945 yılında yayımladığı Çocuk ve ilgili İnanmalar adlı çalışması da özellikle çocuk folklorunun inanış ve uygulamalar boyutuyla ilgili pek çok açıklayıcı bilgi sunmaktadır. Daha çok doğum etrafında şekillenen inanışlar çalışmada örneklerle sunulmaktadır (Can:1945).

Pertev Naili Boratav, Zaman Zaman İçinde adlı çalışmasında masal ve tekerleme kavramları üzerinde durmuş ve masal ile tekerlemeyi çeşitli nitelikleriyle ele almıştır. Çalışmada yirmi bir tekerleme ve yirmi dört masal örneği bulunmaktadır (Boratav: 1958).

Pertev Naili Boratav, Az Gittik Uz Gittik adlı çalışmasında Türk masalının tarihsel sürecini ele alırken kırk sekiz masal metnine de yer vermektedir (Boratav:1969).

Orhan Acıpayamlı, Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü, adlı çalışmasında çocuk folklorunun doğum aşamasındaki inanış ve uygulamalarını iki bölümde ele almıştır. İlk bölümde “gebe kalmak için çareler, gebelikten korunma çareleri, gebeliğin başlangıcı, cinsiyet tayini, doğuma hazırlık, doğum olayı, doğumdan sonra, loğusa, alkarısı, kırk basması ve kırklama olarak on bir başlıkta incelemiştir ikinci bölümde verilen pratiklerin açıklamaları yapılmıştır (Acıpayamlı:1974).

Metin And, *Oyun ve Büyü, Türk Kültüründe Oyun Kavramı* adlı çalışmasında oyun kavramını çeşitli nitelikleriyle birlikte ele alarak çocuk oyunlarını belli bir tasnif çerçevesinde ortaya koymuştur (And, 1974).

Sedat Veyis Örnek, *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk* adlı çalışmasında çocuk folklorunu on bölüm halinde ele almıştır. Yapılan bu çalışmanın her bölümünde farklı illerde yapılan uygulamalardan örnekler verilmiştir. Bu çalışmanın on bir ve on ikinci bölümlerinde ise çocuk oyunları ile çocuk folklorunun sözlü ürünlerinden olan atasözleri, özdeyişler, bilmeceler, ninniler, deyimler, sevgi ve okşama sözleri, kargışlar, ağıtlar ve masallara yer vermiştir (Örnek, 1979).

Erman Artun, *Tekirdağ Folklorundan Örnekler* adlı çalışmasında Tekirdağ ninnilerinden örnekler vermiş ve bir başka önemli konu olan çocuk hastalıklarının tedavi yolları bu çalışmada anlatılmıştır (Artun, 1983).

Suphi Saatçi, *Kerkük Çocuk Folkloru* adlı çalışmasında Kerkük ve yöresine ait masallar, bilmeceler, ninniler, tekerlemeler, dualar, atasözleri, çocuk oyunları, çocuk dünyası etrafında şekillenen gelenek ve görenekler ile birlikte inançlar bulunmaktadır (Saatçi, 1984).

Erman Artun, *Tekirdağ Çocuk Oyunları* adlı çalışmasında Tekirdağ'da oynanan doksan yedi çocuk oyununa yer vermiştir (Artun, 1992).

Mevlüt Özhan, *Türkiye'de Çocuk Oyunları Kültürü* adlı çalışmasında oyun, oyunun tarihi, tanımı ve sınıflandırılması ve oyunun çocuk gelişimine olan etkisine yer vermiştir. (Özhan, 1997).

Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru* adlı çalışmanın üçüncü ve beşinci bölümünde çocuk folkloruyla ilgili bilgilere yer vermiştir. Kitabın üçüncü bölümünde doğum etrafında şekillenen çocuk folkloru ürünleri görülürken eserin beşinci bölümünde ise oyun ve oyuncak kavramları üzerinde durulmuştur (Boratav, 1997).

Mevlüt Özhan, Malik Muradoğlu, *Türk Cumhuriyetlerinde Çocuk Oyunları* adlı çalışmasında Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Özbekistan ve Türkmenistan çocuk oyunlarından örnekler verilmiştir (Özhan ve Muradoğlu, 1997).

Erman Artun, Tekirdağ Folklor Araştırmaları adlı çalışmasında Tekirdağ'da görülen doğumla ilgili inanış ve uygulamalara yer verilmiştir (Artun, 1998).

Pertev Naili Boratav, Halk Edebiyatı Dersleri çalışmasında çocuk oyunları, oyuncakları, çocuk oyunlarına bağlı olarak söylenen türküler ve çocukların kandil, ramazan gecelerinde, bayram günlerinde söyledikleri türküler, maniler bulunmaktadır. Ayrıca kan kardeşliği kavramından da bahseder (Boratav, 2000).

Sedat Veyis Örnek, Türk Halk Bilimi adlı çalışmada hayatın ilk geçiş dönemi olan doğumla ilgili inanış ve uygulamalara yer verilmiştir. Bunun yanında sünnet düğünü ile ilgili gelenekler ve adetler anlatılmıştır (Örnek, 2000).

Abdülkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm adlı çalışmasında doğum başlığı altında eski Türk toplumunun çocuksuzluğa bakışı ile çocuk sahibi olma yollarına yer verilmiştir. Ayrıca “albastı” veya “alkarısı” hakkında da çeşitli açıklamalar yapılmıştır (İnan, 2000).

Erman Artun, Türk Halk Edebiyatına Giriş adlı çalışmasında sünnet törenlerinde söylenen manilere, tekerlemelere, atasözlerine, deyimlere yer vermiştir. Tekerlemeleri; masal tekerlemeleri, oyun tekerlemeleri, tören tekerlemeleri ve bağimsı tekerlemeler başlıkları altında incelemiştir (Artun, 2004).

M. Öcal Oğuz ve Petek Ersoy, Türkiye’de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Çocuk Oyunları adlı çalışmasında M. Öcal Oğuz’un Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileriyle yürüttüğü derleme ve araştırma çalışmalarına dayanan 114 adet çocuk oyunu ve Petek Ersoy’un Türk Halkbilimi Bölümü öğrencileriyle yürüttüğü çalışmalarla elde ettiği 30 adet çocuk oyunu içermektedir (Oğuz ve Ersoy, 2005).

Mevlüt Özhan, Çocuk Oyun ve Oyuncak Terimleri Sözlüğü adlı çalışmasında çocuk oyun ve oyuncaklarıyla ilgili sözcüklerin hangi yörede ve hangi anlamda kullanıldığı hakkında bilgi verilmiştir (Özhan: 2005).

Nebi Özdemir, Türk Çocuk Oyunları I-II, adlı çalışmasında oyun, oyuncak çocuk oyunları kavramları üzerinde durulmuş ve bu kavramların tarihi gelişimi hakkında bilgi verilmiştir. Derlenen oyunlar bir sınıflandırma içerisinde anlatılmıştır. Oyunlarla ilgili inanışlara da çalışmada yer verilmiştir (Özdemir: 2006).

Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri adlı çalışmasında Doğu Anadolu Bölgesinde derlenmiş ninniler, yeni doğmuş çocuklar için söylenen dualar bulunmaktadır (Kalafat, 2010).

Nursel Uyaniker- Berna Ayaz’ ın editörlüğünde düzenlenmiş olan O Piti Piti Karamela Sepeti Çocuk Folkloru Kitabı adlı eser dokuz bölümden oluşmaktadır. Alan için kazandırılmış bu eserde çocuğun doğumu ile etrafında şekillenen uygulama ve inanışların günümüz şartlarında güncellenerek değişimini ve şartların değişmesiyle uygulamaların gerçekleştiği bağlamların da değiştiği gibi konulara değinilmiştir (Uyaniker, Ayaz, 2021).

3.1.2. Makale ve Bildiriler

Erman Artun tarafından 1977 yılında yayınlanan Tekirdağ Tekerlemeleri (Artun, 1977); Metin And tarafından 1979 yılında yayınlanan “Çocuk Oyunlarının Kültürümüzde Yeri ve Önemi” (And, 1979); Erman Artun tarafından 1989 yılında yayınlanan “Tekirdağ’da Söylenen Ninnilerden Örnekler” (Artun, 1989); Nedret Mahmut tarafından 1992 yılında yayınlanan “Çocuk Folkloru” (Mahmut, 1992); Erman Artun tarafından 1997 yılında yayınlanan Tekirdağ’da Ninni Söyleme Geleneği (Artun, 1997); Serpil Cengiz tarafından 1998 yılında yayınlanan “Çocuk Oyunlarının Sınıflandırılması” (Cengiz, 1998); Erman Artun tarafından 1998 yılında yayınlanan Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme-Ölüm (Artun, 1998); Erman Artun tarafından 1998 yılında yayınlanan “Tekirdağ’da Bilmece Sorma Geleneği” (Artun, 1998); Cihan Yamakoğlu tarafından 2001 yılında yayınlanan “Türkiye’de Çocuk Oyunları” (Yamakoğlu, 2001); Makbule Tokur Kesgin ve Hilal Özcebe tarafından 2004 yılında yayınlanan “Türkiye’de Çocuk Bakımındaki Geleneksel İnanç ve Uygulamalar” (Kesgin ve Özcebe, 2004); Paul V. Gump ve Brian Sutton Smith tarafından 2005 yılında yayınlanan “Çocuk Oyunlarında Ebenin Rolü” (Gump ve Sutton Smith, 2005). Adlı bildiri ve makaleler bu alanda yapılmış çalışmalardan sadece birkaçıdır yayın hayatının gelişmesi ile bu konu hakkında bulunan, yapılan her çalışmaya yer verilememiştir.

3.1.3. Lisansüstü Tezler

Bu alanda yapılan ilk yüksek lisans tezi Sinan İmamoğlu tarafından hazırlanan “Van Çocuk Folkloru” adlı çalışmadır. Bu çalışmada Van ve ilçelerine ait çocuk folkloruna ait bilgilere yer verilmiştir (İmamaoğlu, 2005).

Hazırlanan ikinci yüksek lisans tezi Münir Cerrahoğlu’na ait olan “Çankırı Çocuk Folkloru” adlı çalışmadır. Bu çalışmada Çankırı yöresine ait çocuk folkloruyla ilgili inanış, uygulama ve edebiyat ürünleri bulunmaktadır (Cerrahoğlu, 2005).

Bir başka yüksek lisans çalışması da Halide Yaşar’a aittir. “Balıkesir ve Yöresinde Çocuk Folkloru Ürünleri Üzerine Derlemeler ve İncelemeler” adını taşıyan çalışmasında Balıkesir yöresine ait çocuk folkloruyla ilgili derlemeler ve incelemeler bulunmaktadır (Yaşar, 2008).

Ahmet Keskin tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. “Özbek Çocuk Folklorunda Türler” adlı çalışmada Özbek çocuk folklorunda bulunan türler ve bunlarla ilgili örnekler sunulmuştur. Ayrıca özbek çocuk folklorunda bulunan metinlere yer verilmiştir (Keskin, 2009).

Hazırlanan yüksek lisans çalışmalarından biri de Burcu Aksu’ya aittir. “Muş Çocuk Folkloru” adlı çalışmada Muş yöresine ait çocuk folkloruyla ilgili inanış, uygulama ve sözlü edebiyat ürünleri yer alır. Bunların dışında çocuk hastalıkları ve çocuk oyunları ile ilgili ayrı bölümler bulunur (Aksu, 2010).

Nuriye Çalık “Kahramanmaraş’ta Çocuk Folkloru” adlı yüksek lisans tezinde Kahramanmaraş yöresine ait çocuk folkloruyla ilgili derlemeler bulunmaktadır (Çalık, 2011).

Çocuk folkloru ile yapılan bir diğer yüksek lisans çalışması Seval Fidan tarafından yapılmıştır. “Kütahya yöresi çocuk folkloru üzerine derlemeler ve incelemeler” adlı çalışmada Kütahya yöresine dair inanış ve uygulamalar yer verilmiştir (Fidan, 2019).

Çocuk folkloru ile yapılan tezlerin sayısı günden güne artarak alana katkı sağlarken Shadmanai Supataeva tarafından 2019 yılında yazılan “Kırgız Çocuk Folkloru” adlı yüksek lisans tezinde Kırgız folklorunda çocuk etrafında şekillenen uygulamalarda yer verilen sözlü kültür örnekleri de bulunmaktadır (Supataeva, 2019).

Bir diğerk yüksek lisan tezi olan Gülnur Korkusuz tarafından yazılmış olan “Alaşehir Yöresi Doğum Gelenekleri ve Çocuk Folkloru Ürünleri” dir (Korkusuz, 2019).

Çocuk folkloru üzerine yazılan bir diğerk yüksek lisans tezi ise Fatıma Babazade tarafından yazılmış olan “Azerbaycan Gölçay Çocuk Folkloru Üzerine Bir Araştırma” dır (Babazade, 2021).

Çocuk folkloru üzerine yazılan son yüksek lisans tezi olan “Kazak Çocuk Folkloru” Gülnaz Nussipkhan tarafından yazılmıştır (Nussipkhan, 2021).

Çocuk folkloru üzerine henüz yapılan bir doktora çalışması bulunmamaktadır.

3.2. Pozantı Çocuk Folkloru Üzerine Yapılmış Çalışmalar

Pozantı çocuk folkloru üzerine yapılmış doğrudan bir çalışma bulunmamakla birlikte Gülben Gerek tarafından yapılmış olan “Adana İli Pozantı İlçesi Halk Kültürü Araştırması” adlı yüksek lisans tezinin ikinci bölümünde çocuğun doğumundan önce, doğum sırası ve sonrasında gerçekleşen uygulama inanışlara, çocuk oyunlarına yer verirken üçüncü bölümde anonim halk edebiyatına yer verilmiştir (Gerek, 2011).

3.2.1. Makale ve Bildiriler

Aslı Büyükokutan Töret ve Büşra Özdemir tarafından 2021 yılında yapılan “Pozantı Geleneksel Çocuk Oyunlarının İşlevleri Üzerine” (Büyükokutan Töret, Özdemir, 2021). Yazıda, Pozantı ilçesinden derlenen çocuk oyunlarının çocuklar üzerindeki etkisine yer verilmiş ve geleneksel çocuk oyunlarının devamlılığının sağlanması adına önerilerde bulunulmuştur.

Büşra Özdemir tarafından 2021 yılında TOKÜAD-III. Uluslararası Toplum ve Kültür Araştırmaları Sempozyumu’nda “Adana İli Pozantı İlçesi Çocuk Hastalıklarının Geleneksel Tedavi Yöntemleri” başlıklı bir bildiri sunulmuştur (Özdemir, 2021). Bildiride, Pozantı ilçesinden derlenmiş geleneksel tedavi yöntemleri ve yörede en çok kullanılan tedavi yöntemi hakkında bilgiler verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.DOĞUM ETRAFINDA ŞEKİLLENEN İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Dünya üzerinde yaşam döngüsü doğum ve ölüm arasında gerçekleşir. Her canlı doğar, yaşar ve ölür bu süreç içerisinde yer alan uygulama ve inanışlar ile yaşamları çevrenir. Doğum ile hayata atılan insan, bu süreç içinde etrafında gerçekleşen inanış ve uygulamaların öznesi olarak yaşamını sürdürmeye başlar, yaşamı süresince insan için belirli dönemler bulunur bu evreler geçiş evresi olarak kabul görür.

Geçiş törenleri bireyin hayatı boyunca karşılaştığı aşamalarla ilgilidir. Arnold Van Gennep antropolojinin klasiklerinden birisi olarak kabul edilen eserinde, geçiş törenlerini yaşamların, doğum, ergenlik, ebeveynlik, daha yüksek bir sınıfa ilerleme, mesleki uzmanlaşma ve ölüm gibi kritik dönemlerinde bireylere yardımcı olan törenler olarak tanımlamaktadır (Haviland, 2002: 421).

Doğum, üreme yeteneğine sahip insan hayatının başlangıcıdır (Kalafat, 1995:83). Geçiş dönemlerinin ilk aşaması bilindiği gibi doğumdur. Genç kadın, hatta daha evlenmeden önce genç kız, çocuğu olup olmayacağını öğrenmekte sabırsızlık gösterir, fal türünden bazı işlemlere baş vurur. Genç kadının çocuk (ve öncelikle erkek çocuk) sahibi olması için evliliğin ta başlangıcında uygulanan işlemler de var: Yeni gelinin yatağında, daha gerdekten önce, bir oğlan çocuk yuvarlamak, kucağına bir oğlan çocuk vermek... gibi (Boratav, 1999: 143-144).

Doğum, hemen her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gelen her çocuk, sadece anne ve babasını değil, aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu ve sopu da sevindirmiştir. Çünkü her doğum ailenin, akrabaların, soyun ve sopun sayısını artırmaktadır; sayı artışıysa gücün, dayanışmanın artması demektir (Örnek, 2000:131).

Doğum etrafında gerçekleşen pek çok uygulama ve inanç bulunmaktadır. Sedat Veyis Örnek' in tanımlamasına göre insan, hayatı boyunca biyolojik ya da toplumsal olarak bir durumdan başka bir duruma geçmekte ve bu dönemler “geçiş dönemleri” olarak adlandırılmaktadır. (Örnek 2014: 105). Yapılan tanımlamaya göre doğum hem kadın için hem de erkek için bir geçiş evresidir artık bireyler anne ve baba olacak toplumun belirlediği statüleri kabullenerek bu rollere uyum sağlayacaktır.

Doğum hem aile hem de toplum için önemli bir geçiş dönemi olduğundan türlü ritüellerin yapılmasını gerektirir. Bu yüzden de insan hayatının bu ilk geçiş döneminde uygulanan pratikler, doğum öncesinden hatta ailenin çocuk istemeye başladığı andan itibaren başlamakta ve bu süreç de pek çok dinsel ve büyüsel fonksiyona sahip pratikler tarafından yönetilmektedir (Örnek 2000: 132).

Ancak bunun önemli bir geçiş evresi olmasından ziyade toplumsal normlara karşı bireylerin çocuk sahibi olması kendini toplum içinde ispat etmek, kabul görmek, ailesinin “tamamlanmış” bir aile olması gerektiği düşüncesiyle de eylemsel bir hal aldığı söylenebilir. Evlenmiş olan her birey potansiyel anne ve baba adayıdır. Çiftlerin düğün arabalarının önüne süs olarak bırakılan oyuncak bebekler, düğün gününde kucaklarına verilen bebekler, yataklarının üzerinde bebeklerin yuvarlanması onlara ne yapmaları gerektiği konusunda toplumsal bir hatırlatma niteliğindedir. Böylece çiftler evlenip yuva kuracak sonrasında çocuk sahibi olarak tamamlanmış bir aile olacaktır.

Tüm canlılar gibi insanoğlu da doğal varlık sahasında, biyolojik bir varlık olarak başladığı yaşam yolculuğuna, özgün yapısıyla kültürel varlık sahasında devam eder. Bebeklikten çocukluğa, çocukluktan ergenliğe, ergenlikten kültürel ve toplumsal yapının kurallarıyla uyumlu bir topluluk üyesi olmaya ve en sonunda da fiziksel ve kültürel işlevlerin sona ermeye başladığı ölüm sürecine uzanan bu süreçte sergilenen her bir seremoni, insanoğlunun biyolojik varlığını kültürel olarak anlamlandırmayı amaçlayan simge ve kodlarla donatılmıştır. Hayatın her bir döneminde görülebilen bu türden simgesel anlamlarla yüklü seremoniler, insan topluluklarının zihinsel ve kültürel anlamda değişen ve gelişen yapısı ile uyumlu biçimde güncellenmiştir (Aça, 2018: 30).

Yapılan bu uygulamalar çocuğu aileye ve topluma sağlıklı şekilde kazandırmak, büyüme sürecini beklenen şekilde tamamlamasını sağlamak gibi biyolojik özellik beklentilere vurgular içeren her bir eylem aynı zamanda çocuğun mevcut kültüre entegre edilmesini, kültürel bir varlık hâline dönüşmesini sağlar (Aça, Özgen, 2021:184). Ailenin ve toplumun gebelik öncesinden başlayarak gebelik süresince ve doğum anına kadar sağlık bir çocuğun doğması için takip ettiği süreç, çok sayıda büyülük ve hekimlik uygulama refakatinde işler. “Sağlıklı anne sağlıklı çocuk doğurur ve yetiştirir.” Yaygın kabulün etkisiyle anne odağında gerçekleştirilen geleneksel nitelikli büyülük ve hekimlik uygulamaların merkezinde bile çoğu zaman çocuk vardır (Aça, Özgen, 2021:184).

Kadının doğum serüvenini “Doğum Öncesi Uygulamalar”, “Doğum Sırasında Yapılan Uygulamalar” ve “Doğum Sonrasında Yapılan Uygulamalar” olmak üzere üç ana başlıkla incelemek bu sürecin daha derinlemesine incelenmesinde yardımcı olacaktır. Çocuğun dünyaya gelişini hazırlayan unsurlar arasında gerçekleşen geleneksel uygulamalar onun var oluş şekli kime benzemesi istendiği ya da neye benzemesinin istenmediği için yapılan uygulamalar dışında daha dünyaya gelmeden cinsiyetini bilme arzusu ile yapılan uygulamalar gibi birçok uygulama gerçekleşirken çocuğu bütünüyle alan bir konuda alan sınırları oluşturulurken ilk değinilecek başlığın kadının hamile kalma serüveni yani doğum öncesi yapılan uygulamalar olmalıdır.

1.1. Doğum Öncesi İnanış ve Uygulamalar

1.1.1. Kısırlığı Önlemeye Yönelik İnanış ve Uygulamalar

Doğum kadın için kendini topluma karşı kanıtlama, eksik olmadığının göstergesi niteliğinde gerçekleşen bir eylemdir. Kadınlara daha çocukken evcilik oyunları ile işlenen aile olma, çocuk sahibi olma ve aile içindeki konumunu belirten normlara karşılık kadınlar evlilik kararı alıp evlendiklerinde toplumsal bir dayatma ile çocuk yapması konusunda sürekli sorular, temenniler ileterek öncelikli olarak kadın ve eşi üzerinde psikolojik bir baskı uygulamaktadır. Gerçekleşen baskı ile aile olmaya karar veren bireyler çocuk yapmayı deneyimler, “şanslı” olanlar rahatlıkla hamile kalırken hamile kalamayan kadınlar için kendinde eksiklik hissettiği anlar başlar.

Kadının evlendikten sonra uzunca bir zaman geçip de çocuğun geleceğini bildirmesi beklenen belirtiler görünmeyince genç kadın kısırlık kuşkusuna düşer ve kusurunu ya da bu gecikmeye yol açan herhangi bir sebebi gidermek için çeşitli çarelere başvurur (Boratav, 1999: 143-144).

Kadının çocuk sahibi olamaması onun “eksik, kısır” Adana yöresinde ise kadının “tıbıkalı” olarak adlandırılmasına, toplum içinde “yarım” olarak kabul edilip hatta kocasına bir çocuk verememesinden dolayı üzerine kuma alınabilir algısının kabul edildiği görülür. Toplum içinde kusurlu olan taraf hiçbir zaman erkek değildir hatta ve hatta erkek tohumunu vermiş ve görevini yerine getirmiştir verimsiz olan kadının toprakları yani rahmidir. Geleneksel toplum arasında kusur her zaman için kadındadır erkekte kusur bulunmaz, çocuk sahibi olmak için yapılan uygulamalar dahilinde eğer kusur erkekte ise bu gerçek gizlenir, toplum içerisinde söylenmez ve

ayıp olarak kabul görür. Kusurun kadında bulunmasının sebebi ise Aça'nın da belirttiği gibi erkeğin Tanrı'nın yaratma eyleminin yeryüzündeki bir tekrarı gibi tasavvur edilmesi, Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olmasından kaynaklanmaktadır (Aça, 2021:72).

Kısırlığı giderme ve gebe kalmak için halk arasında üç yola başvurulur. Bunların ilki Hastaneye başvurmadır. Diğer halk hekimliği yöntemleriyle geleneksel tedavi uygulamaktır. Sonuncusu ise yatır-türbe ziyareti, muska gibi dinsel-büyüsel yöntemlere başvurmadır (Artun, 2008: 137).

Kısırlığı gidermek için başvuru inaniş ve uygulamaların Türk dünyası ve Anadolu sahasında benzerlikler gösterdiği görülmüştür.

Türk kültüründe çocuk sahibi olmak isteyenler, Tanrının rızasını kazanmak için açları doyurur, çıplakları giydirir. Ağzı kutlu kişilerin alkış denen dualarını alır. Dede Korkut hikâyelerinde de yer yer bu durum görülür (Kalafat, 1990: 72).

Yine Dede Korkut Kitabının ilk hikâyesi olan Dirse Han Oğlu Boğaç Han'da "Hanlar hanı Bayındır han yılda bir kere ziyafet verir, Oğuz beylerini toplardı... Bir yere ak otağ bir yere kızıl otağ bir yere kara otağ kurdurmuştu. Kiminki oğlu kızı yok kara otağa kondurun, kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalksın gitsin demişti. Oğlu olanı ak otağa kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olmayana Allah Teâlâ beddua etmiş biz de ederiz böyle bilinsin demişti" Oğuz beylerinin oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa, çocuğu olmayanların da kara otağa alınmaları Türk dünyasında çocuk sahibi olmanın ne kadar önemli olduğunun göstergesidir (Ergin, 1997: 78).

Eskiden beri Türklerde gebelik ve kısırlıkla ilgili çeşitli uygulamaların varlığı bilinmektedir. Manas Destanı'nda Yakup Han, hatununun kısırlığından şikâyet ederek "Bu hatun mezarlı yerleri ziyaret etmiyor, elmalı yerlerde yuvarlanmıyor, kutlu pınarlar yanında gecelemiyor" diyerek eski Türklerde kısırlığı giderme ve gebe kalma ile ilgili pratikler hakkında ipuçları vermektedir. Kırgız-Kazaklarda kısır kadınların sahrada tek başına biten bir ağaç ya da bir pınar başında koyun keserek geceyi orada geçirdiklerini; Yakutlarda çocuk isteyen bir kadının kutsal bir ağacın yanında ağlayıp

sızlayarak dua ettiğini yazılı kaynaklardan öğrenmek mümkündür (İnan, 2000: 167-168).¹

Eski Türkler, Tanrılar panteonunda çocukların korunması görevinin ve üremeyi sağlama ve çocuğu olmayanların çocuk sahibi olması işinin Umay (Yakutlar'da Ayısıt)'a verildiğine inanmışlardır (İnan, 1986: 24-27). Bu inanç, Kaşgarlı Mahmut'un Divan ı Lügat it Türk isimli eserinde: "Umayka tapınsa oğul bolur." şeklinde yer alan atasözünde de kendini göstermektedir. Bu inanç, İslami kültür dairesine girerek Umay'ın yerini Fadime Ana (Fatma Ana) almıştır (Tanyu, 1982, C. IV, s. 479-495). Umay sözcüğünü zikreden Kaşgarlı Mahmud, onu "plasenta" olarak tercüme etmektedir. Nitekim Umay, gerçekten böyle bir işlevi yerine getirmektedir. Plasenta ile yakın bir ilişki içindedir; yeni doğmuş olanları korumakta ve belki de doğurganlık tanrıçasının, hatta bir ana tanrıçanın işlevini yerine getirmektedir (Roux, 2011: 134).

Muğla yöresinde kadınların kısırlılığını gidermek için hamile kalamayan kadın komşusunun sağlıklı çocuğunun bir elbisesini alarak türbeye bağlar ya da kırkı çıkmamış lohusa kadının yanına giderek onlarla para ya da ekmek değişirler. Hamile kalamayan kadınların karınlarına basılarak eşi yerine getirilir. Kocakarılar arı mumunu

¹ Dinin toplum yaşamında önemli bir yer tuttuğu Özbek toplumu, "çocuksuzluğun" ortadan kaldırılması için de öncelikle din adamlarının yolu tutmaktadır. Tabi bu din adamları geleneği dinle bütünleştirip bir tedavi metodu ortaya koyarlar. Mollaya götürülen anneye Molla beyaz kâğıda ya da beyaz bir ipliğe dua ederek kendi ocağında üç ya da yedi gün yakar. Daha sonra yine beyaz bir kâğıda dua yazıp bir bardak suya koyar. Burada kâğıdın veya ipin beyaz olması çok önemlidir aksi halde "uğursuzluk" sayılır. Dualı su üç gün sonra salı ya da perşembe gününe gelecek şekilde içilir (Solmaz, 2018: 131-132). Çocuğu olmayan, özellikle erkek çocuğu olmayan Kırgız kadınlar, çeşitli çareler aramaya mecbur kalmışlardır. Ata mezarlarına giderek ata ruhlarına Kuran-ı Kerim'den sureler okurlar, kutsal sayılan pınarlara, ağaçlara vb. giderler ve çocuk sahibi olmak için onlardan medet umarlar. Özellikle çocuğu olmayan kadınlar ölen kaynatasının veya kaynanasının mezarına giderek orada geceler, kurban keser, Kuran-ı Kerim okur, dua eder (Cusupov 2004: 277; Dıykanbayeva, 2011:189). Uygurlarda çocuğu olmayan bazı kadınların fal baktırma, üfürükçülere dua okutma, oruç tutma gibi yöntemlerle Allah'tan çocuk istediği bilinmektedir. Doğu Türkistan'daki bazı Uygurlar Opal Kasabası'ndaki Kaşgarlı Mahmut'un mezarına gidip, mezarın yanındaki Hay-hay tereg'e (Hay-hay ağacına) dilek diliyor, ağacın dallarına çeşitli kumaş parçalarını ve ipleri bağlayarak dileklerinin yerine getirilmesini sağlamaya çalışırlar. Hay-hay ağacı günümüzde de işlevini devam ettirmektedir. Çocuk sahibi olmak için Kaşgarlı Mahmut'un mezarını ziyaret eden kadınlar mezarın yakınındaki "Hazreti Mollam" dağına giderek dağın kovuklarına ellerini sokup "Ey Tanrım, senden bir çocuk istiyorum, yardım et!" diye dua ediyorlar. O kovuktan eline ne çıkarsa ağzına atıp yutuyor, dağın toprağını "uğur getirsin" diye yüzlerine sürerler (Abudukelimi, 2006: 104).

eritip sıcakken hamile kalamayan kadınların kasıklarına sararlar (Büyükokutan, 2012: 80-183).

Balıkesir yöresinde kadınlar gebe kalmak için bakla çektirme işlemine başvurur. Bu işi özel olarak yapan bakla çektiriciler vardır. Çocuk sahibi olmak isteyen kadın bu bakla çektirici kadınlardan birine başvurur. Baklacı kadın baklalara kendi özel duasını okur. Çocuk isteyen kadın baklalardan birini seçer. Okuyucu kadın duasına devam eder. Eğer dua tamamlandığında kadının seçtiği bakla dikelirse yani bir anlamda kıpırdarsa, bu durum kadının çocuk sahibi olacağına yorulur. Hatta bazen kadın bir bakla bile seçmiş olsa iki baklanın dikeldiği yani kıpırdadığına şahit olunmuştur. O zaman kadın ikiz bebek dünyaya getirmiş (Yaşar, 2008: 37).

Balıkesir yöresinde çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar halk hekimlerine başvurur. Hamile kalmak için kadının beline kupa tutulur. Gökköy’de hoca bir kadın var. Ona gidilir. Hoca kadın parmağıyla rahmi çevirir. “Bu rahim dönmüş, ondan çocuk kalmıyor” der. Hoca kadın rahmi döndürdükten sonra kadın hamile kalır. Çocuk sahibi olmak isteyen kadının rahmine sülük tutulur. Bu sülükler Karamanarkası Köyü’nün çeşmesinden tutulur. Sülüklerin rahme tutulmasının ardından rahimdeki gebeliği engelleyen irin ve kirli kanın giderildiğine inanılır (Yaşar, 2008: 44).²

Anadolu’ da kadın, yalnızca kısır olmamak ve gebe kalmak için değil, doğacak çocuğun yaşaması, sakat doğmaması için de tekke ziyaretlerine başvurulmaktadır.

² Balıkesir yöresinde çocuğu olmayan geline “beli açık” denilir ve beline yumurta ile sabun sarılır. Çocuğu olmayan kadınlar çocuk sahibi olmak için sıcak suya atılan arpanın buğusuna oturtulur. Çocuğu olmayan kadınlar ılıcaya götürülür. Bu kadınların ılıcaya gittikten sonra çocuk sahibi olacağına inanılır. Eskiden ev ebeleri doğum yaptırmanın dışında çocuğu olmayan kadınları, içerisine sarımsak koyulan suyun buharına veya kaynatılmış tuğla üzerine oturtup tedavi ederdi. Kadınların bu sayede çocuk sahibi olacağına inanılırdı (Aça vd., 2019: 185; Yolcu, 2021: 228). Trabzon yöresinde kadının çocuk sahibi olması için üç yöntemle başvurulur. Kadınlar hocaya, yatıra veya türbeye ya da ebelere başvurur. Hocaya giden kadınlara muska yaptırılır. Muska yaptıran kadın hamile kalana kadar onu üstünden ayırmaz. Bazı kadınlar da hamile kalıp bebeğini doğurduktan sonra hoca tarafından takılan muskayı kendi üstünden çıkarıp bebeğine takar. Türbeye giden kadınlar ise orada şeker, lokum dağıtılır ve dualar kabul olsun diye orada yatanın aracılığıyla Allah’a yalvarılır. Ebeye başvuran kadınlara ebenin çeşitli otlardan oluşturduğu bir ilaç vardır düzenli olarak kullanılır. Ancak bu ilaçlar bazen zehirlenmelere sebep olup ölümlle sonuçlanabilir. Buna rağmen yine de başvuru yöntemlerinden bir tanesi hatta en sık başvuru olanıdır. Ayrıca çocuk sahibi olamayan kadın, iyi bel çekmeyi bilen bir kadına götürülür. Genellikle de götürülen kadın ebe olur. Ebe, kadını yatırıp belini çeker ve düzeltmiş olur. Bu sayede artık kadının hamile kalacağına inanılır (Kolot, 2017: 12-14).

Tokat Zile’ de yaşayan Anşa Bacılılarda, evlenecek kızın göçen aile büyüklerinin kabirlerini kanlı kurban eşliğinde ziyaret ederek rızalık istemesi hem evliliğin hem de doğumun en temel uygulamalarından biri olarak kabul edilmektedir. Doğumun gerçekleşmesine engel olabilecek durumların önüne geçmek adına tekke ve kabir ziyaretleri, evlilik öncesi yapılmaya dikkat edilmektedir (Aça, Özgen, 2021: 189).

Erzurum yöresinde (Tıpkı taşı) agat taşı anlatılanlara göre gökten düşen yarı canlı bir taştır. Bu taş çocuğu olmayan kadına verilir. Kadın bu taşı uzun bir süre cebinde taşır; çünkü taşın etkisini gösterebilmesi için tenle temas etmesi gerekir. Taşı bir müddet üzerinde taşıyanların çocuğunun olacağına inanılır. Miskete benzeyen bu taş çocuğu olmayan kadın tarafından kötüye de kullanılabilir. Eğer çocuğu olmayan kadın bu taşı hamile veya yeni doğum yapmış bir bayanın yanında, avucunda sıkarsa hamile kadının çocuğunu düşürdüğüne, yeni doğum yapmış kadının ise çocuğunu kaybettiğine ve o kadının bir daha hiç çocuğu olmayacağına inanılır. (Bolçay, 2011: 588).

Mersin yöresinde gebe kalamayan kadınlar bakıcıya gidip “göbek çekirme” denilen bir uygulamayı yaptırır. Bunun için bakıcı, gebe kalmak isteyen kadını yatırır, göbeğini açar, rahim bölgesindeki bazı damarları çeker ve ardından kasık bölgesinden başlayarak göbeğe doğru bir o yana bir bu yana masaj yapar. Bu uygulamadan sonra kadının gebe kalacağına inanılır. Maydanoz ve soğan zeytinyağında kavrulup üzerine yumurta kırılır, kayısı kıvamına gelen bu karışım bir tülbindin üzerine konularak adet gününden hemen sonra kadının cinsel organına sarılır. Bu uygulama üç gün üst üste gerçekleştirilir. Bu sırada kadın yataktan çıkmaz, kendisine soğuk herhangi bir şey yedirilip içirilmez. Kadının terlemesi, hararetlenmesi beklenir (Coşkun, 2011: 3)

Adana’da kısırlığı engellemek için yapılan uygulamalar arasında dinsel büyüsel nitelikli ve halk hekimliğine başvurulduğu görülür. Çocuğu olmayan kadınlar öncelikli olarak türbe ve yatırlara giderler buralarda adaklar adar ve çocuklarının olmasını beklerler.

Adana yöresinde kadınların tıbikalı olması için dikkat etmesi gereken unsurlar bulunur. Kadının dişi kedi ve köpek sacayağından geçirilirse yavrolamayacağına, geçiren kadının da tıbikalı olacağına inanılır veyahut tavuk pisliğine basan kadının tıbikalı olacağına inanılır (Göçer, 2014: 18).

Adana’da çocuğu olmayan kadınlar, yöredeki bütün ziyaretlere gidip adak adamaktadırlar. Bu adaklar genelde kurban kesmek şeklindedir. Ama içlerinde “Zilli Dede” diye bilinen ziyarette adanan adak, en ilginçini oluşturmaktadır. Çocuğu olmayan kadın bu ziyarete giderek, sandukanın etrafını yedi kez dönmekte ve bu dönüş sırasında da “al sana bir göbek, ver bana bir bebek “diyerek göbek atmaktadır. Eğer çocuğu olursa, gelip 40 göbek daha atacağını söylemektedir. Çocuk olduktan sonra da türbeyi ziyaret edip, eğer kurban kesecekse kurban kesmekte yoksa sadece adadığı 40 göbeği atmaktadır (Çağmlar, 2010: 1).

Ayrıca yapılan uygulamalar arasında çocuk doğurmak isteyen kısır kadının yeni doğum yapan kadının bebeğinin eşi üzerinde eş soğuyana kadar oturursa çocuğunun olacağına inanılırken yine çocuğu olmayan kadınların gül dalına veya ağaç dalına salıncak kurup, içine oyuncak bebek bırakırlarsa çocukları olacağına inanılır. Çocuk sahibi olamayan kadınlar ellerine aldıkları bir taşı mezar taşına sürer eğer bu taş mezar taşına yapışırsa o kadının çocuğunun olacağına inanılır (Şenesen, 124: 2015).

Ayrıca hamile kalamayan kadınların damarlarında bir eğrili olduğuna inanılır. Ocaklı ebe, kadının karnını ovalar, dua okur ve karnına ekmek hamuruyla dua okuyarak üç defa vurur; bu uygulamayla kadının hamile kalacağına inanılır. Bir başka uygulamada çocuğu olmayan kadının ağacın çatalına taş koyarsa çocuk doğuracağına inanılır. Çocuğu olmayan kadın salavat getirip gökkuşağı altından geçerse çocuk sahibi olacağına inanılır (Göçer, 2014: 12-13).

Adana Karataş yöresinde çocuğu olmayan kadınlar “Çocuğum olursa yedi yaşına kadar saçını kesmeyeceğim.” diye adak adar ya da türbeye adak adayan kadınlar “Çocuğum olursa ziyarete kadar yalınayak yürüyeceğim.” diye adak adanır (Uğurlu, 2010: 9).

Pozantı Halk Kültüründe İnanış ve Uygulamalar

Yapılan saha araştırması neticesinde, Pozantı ilçesindeki inanış ve uygulamalarda yöre halkının dinsel büyüsel nitelikte uygulamalara yer verdiği görülürken, halk hekimliği ve sağaltmaya da başvurdukları görülür. Halk hekimliği uygulamalarının yetersiz kaldıklarını düşündükleri durumlarda veya modern tıbbi ulaşımın kolaylaşması sebebiyle tıbbi sağaltımlara başvurduğu görülür. Ancak modern tıbbın sağladığı imkanlardan yararlanırken kendilerini güvence altına almak isteyen

yöre halkı hem modern tıbbı hem de halk hekimliği uygulamalarına başvurur. Hamile kalmak isteyen ve çocuğu olmayan yöre halkının bu sınıflandırmaya başvurdukları örneklerce görölmektedir. Pozantı halk kültüründe çocuğu olmayan kadınların başvurdukları uygulamalar şunlardır:

Hamile kalmak isteyip çocuğu olmayan kadınlar “kısır” olarak adlandırılır (KK-32, KK-33, KK-48, KK-36, KK-37, KK-38, KK-39, KK-40, KK-41, KK-43, KK-44, KK-47, KK-50, KK-51).

Kişi hamile kalamıyorsa kadın genellikle fındık, ceviz ve ballı süt tüketir (KK-1, KK-2).

Kadın hamile kalamadığı durumda kasık çektiirmek için ara ebeler başvurur, ebenin kasıklarını çekmesi ile hamile kalır (KK-1). “Bunu yapmasının sebebini ise eşi tarafında çocuklar hep tek kalır ve ikinci çocuğu olmamasından dolayı kendisi de korkar ve buna önlem alıp çocuğu tek kalmasın diye kasık çektiirmeye Süslü Şerife diye bir ebeye gider. Kasık çektiirdikten iki ay sonra hamile kaldığını belirtir.” Bu işi yapan kişilere ara ebe denir, bu işlem ise kadının yere yatması üzerine ebenin hamile kalmak kadının kasığının orada bulunan damarı yukarı doğru çekmesi ile gerçekleşir (KK-1, KK-2). Bu kişiler sertifikalı ebeler değildir genellikle halk arasında ara ebe denir. Çocuk olmuyorsa kusur her zaman kadındadır, erkek suçlu değildir, kusuru olsa bile bu gizlenir ve genellikle kondurmazlar. Burada kadın eşinin moralini yüksek tutmak için “Bende hata sende değil.” Diyerek üstünü kapatır. Çocuğu olmayan erkeğe yöre halkı kısır; kadına da yine kısır denmektedir. Çocuğu olmayan kadına toplum arasında olumsuz bir yaklaşımda bulunur (KK-1). Hamile kalamayan, çocuğu olmayan kadına kısır denir. Hamile kalamayan kadın ilk önce hastaneye doktora gider, her türlü tedavi denenmesine rağmen kadın hamile kalamıyorsa alternatif tıbbı başvurur (KK-30).

Çocuğu olmayan kadın buğuya oturtulur; kaynamış su içine çeşitli otlar atılır, kadının geniş bir etek giydirilir ve bu suyun üzerinde kadın oturuyormuş gibi yapar, bu işlem kadının damarlarının yumuşaması için yapılır (KK-1, KK-2).

Hamile kalmak isteyen kadın gece yatmadan önce eşi ile birlikte muz ve süt tüketir. Muz tüketimi kadının yumurtalıklarının daha sağlıklı çalışmasını sağladığına inanılır. Kadın ve erkeğin ceviz, bal, badem, harmut ve harmut pekmezi tüketmesi ayrıca bunlar ile bir karışım yaparak da yemesi gerekir. Eşler birlikte oldukları zaman

kadının belinin altına yastık konur ve ilişkiden sonra kadının hemen kalkmaması gerekir. Çocuğu olmayan kadın sıcak su buğusuna ya da süt buğusuna oturtulur. Bunun amacı ise kadının enfeksiyonu varsa buğu sayesinde söküp atmasıdır (KK-3).

Hamile kalmak isteyen kadın ilk önce doktora başvurur, sonuç alamaz ise hocaya gider muska yazdırır. Ebe kadına gider karnını çektirir ya da süt buğusuna oturur. “Benim yengem ne zaman hamile kalmak istese süt buğusuna otururdu”. Hamile kalmak isteyen kadın yeni doğum yapmış kadına üzerine çırpıtır. “Benim bir dayımın kızı var ikizleri yeni olmuştu çocuğu da olmayan bir kadın gelmiş ve eteğini çırpıtmış o da bilmediği için eteğini çırpmış bunun üzerine ikiz çocukları öldü ve karşı taraf hamile kaldı.” (KK-17).

Çocuğu olmayan kadınları muayene etmek için Yörükler ve Çingeneler gelir kadınlar çocukları olması için bitki karışımları hazırlayarak ilaç hazırlar (KK-4). Hamile kalmak isteyen kadın genellikle ara ebeye gider (KK-29).

Çocuğu olmayan ya da sürekli düşük yapan kadına “tıbıkali” denir. Tıbıkali kadın ilk olarak doktora gider, doktora gidip tedavi olmasına rağmen çocuğu olmuyorsa hocaya gider ve bu hoca kadına hamayıl yazar, üzerine okur. Hoca ayrıca bir ip üzerine dualar okur, kırk ayrı düğüm atar ve hamile kalmak isteyen kadına verir, kadını bu ip beline bağlaması gerekir (KK-4, KK-6).

Çocuğu olmayan kadına geline kına yaktırılmaz. Çocuğa olmayan kadınları eskiden hor görüyorlardı fakat günümüzde insanlar bilinçlendi ve eskisi kadar kadınlar hor görülüyor. Kadının yumurtasının çatladığı günler var adetinden on bir gün sonra bir gün durup, bir gün eşinle o tarihlerde birlikte olman gerekir. Çocuğu olmayan kadınlar ara ebelere gidip damar kaldırırlar, sağ damar kaldırılırsa kız; sol damar kaldırılırsa erkek çocuğun olur. Hamile kalamayan kadınlar buğuya oturtulur, buğuya oturulacak suyun içine maydanoz gibi otlar atılır. “Mantarım vardı bunu tedavi ettirmek için beni bir buğuya oturtular geniş bir etek ile üzerime de battaniye örttüler. Bunun üzerine o ay hem benim mantarım geçti hem de o ay içinde hamile kaldım.” (KK-6).

Hamile kalmak isteyip kalamayan kadın hocaya gider ve muska yaptırır (KK-31). Hamile kalmak isteyen kadın öncelikle doktora gider çare bulamaz ise hocaya ya da ebe kadınlara başvurur (KK-32, KK-43). Hamile kalmak isteyen kadın önce doktora

gider çare bulamazsa hocaya gider kendine muska yazdırır, bitkisel buğulara oturur, her şeyi dener (KK-33).

Hamile kalmak isteyen kadın ara ebeye gider göbeğini çektirir, göbeği çekilmesi rağmen hamile kalmayan kadın doktora gider dermanını oradan arar (KK-35). Hamile kalamayan kadın ilk önce ara ebeye gider; buğuya oturur. Hamile kalamayan kadınlar kendi kafalarına göre buğuya oturmamalıdır (KK-47).

Hamile kalmak isteyip çocuğu olmayan kadın ara ebeye gider sonrasında buğuya oturur fayda görmez ise doktora gider (KK-36, KK-50, KK-51).

Kadın hamile kalmak için ebe kadınlara başvurur, hastanelere erişimin kolaylaşması ile kadınlar hastaneye gider (KK-37, KK-38, KK-41).

Çocuğu olmayan kadın önce doktora gider ve tedavi olur tıbbın yetersiz kaldığı noktada hocaya gider (KK-39, KK-40, KK-42, KK-45, KK-48).

“Çocuğu olmayan kadın kayınvalidesi ve görümcesi ile birlikte ebeye gider, ebeye giden kadının ayakları ve kolları tavdan sarkıtılan ip ile ayrı ayrı olmak üzere bağlanır. Kadının bir koluna görümcesi bir koluna da kayınvalidesi girer ve kadın baş aşağıya çevrilir. Kadın baş aşağı sarkıtılır ve sallandırılır, göbeğinin ve yumurtalıklarının yukarı çıkması sağlanır.” (KK-10). Hamile kalmak isteyen kadın hamile kalabilmek için buğuya oturur ya da ebeye gider. Ebeye gidildiği vakit ebe, hamile kalmak isteyen kadının rahmine pişirilmiş sıcak yumurta koyar (KK-46).

Hamile kalmak isteyen kadın ilk önce ara ebeye başvurur, ara ebeler genellikle köyün bilgisi olarak kabul edilir ara ebeye giden kadının kasıkları ve göbeği çektirilir, gebe kalmak isteyen kadın saman buğusuna oturtulur. Ebe kadın hamile kalmak isteyen kadına hamile kalana kadar ağır kaldırmamasını, çömelmemesini ve bol istirahat etmesini tembihler. Kadın hamile kalamazsa bu işlem üç kere daha ara ebe tarafından gerçekleştirilir. Ara ebeden çare bulamayan en son hocaya başvurur (KK-49).

1.1.2. Gebeliği Önlemeye Yönelik İnanış ve Uygulamalar

Doğum olayı insan için sevindirici bir olay olarak kabul görse de yaşam koşullarına ve durumlarına göre bu duygu yerini olumsuz yargılara bırakmaktadır. Çiftlerin kendini çocuk için hazır hissetmemesi, ebeveynlik konusunda yetersiz hissetmemesi ya da çok çocuklu ailelerde aile planlandırması yapılarak maddi

yetersizliklerden ötürü veya anne adayının sağlık durumunun elverişli olmamasından dolayı çocuk istememe gibi durumlar ile karşılaşmaktadır. Günümüz şartları ile aile planlanması yapılırken partnerler gebeliğin önlenmesi için modern tıbbın getirisi olan korunma yöntemlerini tercih ederken geleneksel toplumda bu imkânlara ulaşamayan bireyler olduğu da görülür bu sebepten ötürü çiftler gebelik yaşanmaması adına belirli inanış ve uygulamalara başvurarak korunmaya çalışırlar.

Samsun yöresinde hamile kalan kadının bebeği istememesi durumunda çocuğu düşürmek isteyen hamile kadın “Ebekümece” otunu kaynatıp içer ve rahmine koyarsa çocuğu düşer (Şişman, 2001: 446).

Muğla yöresinde hamile kalmak istemeyen kadın cinsel ilişkiden önce tenasül organına çeşitli ağırlı kesiciler, soyulmuş soğan ve sabun koyar. Ayakkabıcılarda bulunan kirli tozu ile sulfata tozu havanda dövülür. Bu karışım adet döneminden önce, kibrit çöpüyle rahmin içine yerleştirilir. Hamile kaldıysa eğer bebeği düşürmek için hamile kadının yemeğinin içine ölü toprağı karıştırıp gizlice yedirilirse çocuk düşer (Büyükokutan, 2012:189-191).

Balıkesir yöresinde kadın hamile kaldıktan sonra çocuğu istemiyorsa sıcak ekmek fırınına girer. O sıcaklıkta çocuk erir, çıkar, gider. Gebelik başladıktan sonra ilk aylarda yabancı otların buğusuna oturulursa çocuk zehirlenir, ölür ve kadın düşük yapar (Yaşar, 2008: 42).

Trabzon yöresinde çok çocuklu kadınlar daha fazla çocukları olmasını önleyemeseler bile hamile kaldıklarında kibrit çöpünü alıp rahime yerleştirdikleri zaman bebeğin zehirlenmesine sebep olur, böylece bebek düşer (Kolot, 2017: 18).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Yapılan saha çalışmaları neticesinde, Pozantı halk kültüründe gebeliği önlemek için yapılan uygulamalarda yöre kadınlarının modern tıp imkanlarına başvurdukları görüldüğü gibi bitkisel emlere de başvurarak gebeliği sonlandırmak için uygulamalar gerçekleştirdikleri görülür. Pozantı halk kültüründe gebeliği önlemeye yönelik uygulamalar şunlardır:

Kadın hamile kalmamak, korunmak için spiral takılır (KK-1). Kadın hamile kalmamak için kola içine aspirin atar, doğum kontrol hapları kullanır (KK-2). Kadın hamile kalmamak için kadın spiral kullanır, eşinin ise kondom kullanması gerekir. Hamile kalındığında çocuğu düşürmek içinse Aspirin içerek kanın cıvıtılması sağlanır.

Bolca kahve tüketilir. Maydanoz suyu içilir. Yüksekten atlanır bu sayede çocuk düşer. Ağır kaldırmak yine çocuğun düşmesini sağlar. Hamile kalan kadın beline ağır bir şey bağlar ve taşırsa çocuk düşer (KK-3). Eskiden hap ya da korunma yöntemleri bilinmediği için kadın hamile kaldığında doğurmak zorundaydı (KK-5). Hamile kalmamak için eşler birlikte korunur. Kadın spiral taktırır ya da doğum kontrol hapi kullanır. Aile hekimliğine giderek ertesi gün hapi alınır ve çocuğun olması engellenir. Çocuğu düşürmek isteyen kadın iğne vurdurur, yüksek yerlerden atlar, kendini duvarlara doğru atar (KK-6). Kadın hamile kalmamak için eşler olarak korunurlar (KK-29). Kadınlar hamile kalmamak için korunurlar, spiral taktırılır, kadınların kordonları bağlanır (KK-30).

Hamile kalıp düşürmek isteyen kadın genellikle ağır yük taşır, koşuşturmalı işlerde çalışır. Kadın bebeği düşürmek için yüksekten atlar. (KK-29). Kadınlar hamile kalmamak için korunurlar, spiral taktırılır, kadınların kordonları bağlanır (KK-30). Kadınlar hamile kalmamak için korunurlar. Hamile kaldıklarında düşürmek için hap içerek çocuk düşürülür (KK-32).

Kadınlar hamile kalmak istemezse her yolu dener; iğne yaptırır, hap kullanır. Hamile kaldıktan sonra çocuğu düşürmek için farklı farklı ilaçlar içer ya da söktürücü iğne yaptırmaya gider (KK-33).

Kadınlar hamile kalmamak için eşler olarak birlikte korunurlar, kadın genellikle doğum kontrol hapi kullanır. Hamile kaldıktan sonra kadın çocuğu düşürmek için herhangi bir çabaya girmez, doktora gider ve gebeliğe doktor son verir (KK-48).

Hamile kalıp çocuk istemeyen kadın gebeliğini sonlandırmak için bir şey yapmaz, çocuk olduğunda mecbur doğurulur, Allah' ın verdiği can korunmak zorundadır bu yüzden bile isteye gebelik sonlanması büyük günah olarak kabul edilir (KK-31).

Kadınlar geri çekilme yöntemi ile gebeliğin oluşumunun önüne geçer. Korunma yöntemlerine rağmen gebe kalan kadın, gebeliği sonlandırmak isteyen kadınlar bitki çayı içerler (KK-42)

1.1.3. Gebeliği Korumaya Yönelik İnanış ve Uygulamalar

Çocuk sahibi olmak aile kavramının temel parçası olarak kabul edilmiş, çocuk sahibi olmayan aileler ise eksik ve yarım olarak kabul edilmiştir bu sebepten ötürüdür ki ailenin bebek bekliyor olması hem toplum tarafından hem de ebeveyn adayları için oldukça sevindirici bir olay olarak kabul edilir. Anne adayının hamile kaldıktan sonra kendisine daha çok dikkat etmesi ve bebeğinin sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesi beklenmektedir. Bebeğin dünyaya sağlıklı ve kusursuz bir biçimde gelmesi herkesin temennisidir bundan dolayı annenin gebelik süresince dikkat etmesi gereken unsurlar ve gebeliğini korumak için belirli inanış ve uygulamalara başvurduğu görülür.

Bu kaçınmaların temelinde, anne ile karnındaki çocuğun arasında, sıkı bir yazgı birliği, bir özdeşlik olduğu tasarımı yatmaktadır. Fikir çağrışımları ve “analojik” düşünceyle beslenen bu tür kaçınmalar sadece geleceğin annesinin davranışlarını değil, aynı zamanda onun yakınlarını da ilgilendirmekte, giderek grubun benimsediği ve uyguladığı birer kaçınma kalıbı durumuna gelmektedir (Örne, 1995: 138).

Gebeliğin devamlılığının sağlanması ve gebe ile bebeğin sağlıklı bir şekilde süreci tamamlanması hem Türk dünyasında hem Anadolu sahasında önem teşkil etmiştir.

Başkurtlar Müslüman oldukları hâlde, ölüm meleğini aldatmağa çalışırlar. Çocuğu doğduğu gibi ebe eline alıp dışarı çıkar, birkaç ev dolaştıktan sonra çocuk babasının evinin penceresinden seslenir: “Yabancı ülkeden bir çocuk getirdim. Satın alan var mı?” der. Pazarlık başlar. Çocuk için kendi ağırlığında demir verip satın alırlar. Çocuğa demir yahut Satıpaldı, Satılmış gibi bir ad verirler. Çocuğun yaşamasını sağlamak için Yaşar, Dursun, Ölmezbay, Taştan, Kurç (Çelik) gibi adlar verildiği gibi, kötü adlar vermek âdeti de vardır. Bunun sebebi kötü adı olanlardan ölüm meleği nefret eder de gelmezmiş.³

³ Kırgızlarda İtalmas, Çoçkabay, Kabanbay gibi adlar bu inanca göre verilmiş adlardır. Yakutlar, aileye musallat olan ölüm ruhunu aldatmak için çocuğu komşulardan birine satarlar. Urenha (Tuba)lar çocuğu doğduğu gibi kazanın altına saklarlar, kazanın içine “ak eren ” denilen Ongon’u koyup bunun yanına arpa unundan yapılan bir bebek bırakırlar. Kam bu bebek üzerine ayın yapar. Kam’ın duasıyla bu hamur “canlanır” ağlarmış; hamur bebeğin kanını yarar, parçalar, sonra bebeği uzak bir yere götürüp gömer. Ölüm ruhu bunu görüp çocuğun öldüğüne inanır ve aileyi rahat bırakır. Moğollar ise çocuğu kazan altında üç gün saklarlar, anası hep bir bebekle meşgul olur. Sonra bebek ölür. Ana baba da “Çocuğumuz öldü!” diye ağlaşırlar. Bebeği bir çukura gömerler. Kötü ruh böylece aldanır ve çocuğu rahat bırakıp yoluna gider (İnan, 2000: 174-175). Kırgızlarda da çocuğu sağlıklı olmayan bir aile bu çocuğu bir süreliğine, genellikle iyileşinceye ya da yaşamından ümit kesilinceye kadar,

Yakut/Saha Türklerinde bebeği olmayan anne adayları ve bebeği yaşamayan anneler milli tabipler olarak da isimlendirilebilecek olan, şaman fonksiyonunu üstlenen ve şaman olarak da tanınmayan kimselere giderler. Onlar birtakım otlar, sular ve dualarla bebeklerin yaşamalarını veya ailelerin bebek sahibi olmalarını sağlarlar (Kalafat, 2012: 11).

Tacikistan'a sürüldükten sonra tekrar Kırım'a dönen Tatar Türkleri çocukları yaşamıyor ise, onların ölmemeleri için "Yedi kapıdan parça tapılır bu kumaş parçalarından yorgan dikilir, çocuk bu yorgana belenir". Kuzey Irak Türkmenlerinde balası yaşamayan ana çarşafa bürünür. Hiçbir tarafa gözükmeyecek şekilde ve hiç konuşmadan kırk kapıdan ekmek dilenir (Kalafat, 1998: 240-241; Yolcu, 2008: 18).

Dunganlar, sünnet olan çocuğun sünnet parçasını yemeleri hâlinde çocuklarının olacağına inanırlar. Kadınların sünnet parçasını yemeleri hâlinde çocuklarının olacağı inancı ilk defa Dunganlarda görülmektedir. (Kalafat, 2012: 98).

Gebe olan kadın bebeğin zarar görmemesi ve sağlıklı doğması için birtakım uygulamalarda bulunur. Yatırlara gider, yatır ziyaretlerinden sonra çocuk olunca yeniden oraya gidilerek gönül borcunu ödemek üzere adamalar yerine getirir. Kurban adanmış bulunanlar yedi yıl üst üste yenileyerek bu adağı yerine getirirler. Adamaya neden olan çocuklara "yedi kurbanlı" denir (Güzelbey, 1981: 21)

Muskalar, sahibini kötülükten, hastalıktan, felaketten, nazardan koruduğuna inanıldığı gibi; onu bedensel ve ruhsal bakımdan güçlendirip, yetenek ve becerisini de artırdığına inanılmaktadır. Bu yüzden karnında çocuğu durmayan kadın, çocuğunun yaşaması için karnının üstüne muska asar ki muskanın koruyucu, tehlikeyi uzaklaştırıcı gücü olsun. Aynı umarla kadınların karınlarının üstüne, büyüsel şekiller ve kutsal sözler yazdırdıkları da olur (Altun, 2004: 109).

çocukları sağlıklı olan bir aileye bakım için verir; sonrasında sembolik bir maddi bedel karşılığı çocuğunu geri alır. Bu maddi bedel bir küçükbaş hayvan olabileceği gibi bir miktar para da olabilir. (Kalafat, 2012: 102). Özbekistan'da bu uygulama Beşik Toyu'nda çocuğun annesi ile çok çocuklu bir anne arasında yapılır. Anne üç defa bebeği "sattım" der ve diğer hanıma verir. Çok çocuklu hanım her defasında "aldım" der. Bu sembolik satışta bebek, beşiğin altından verilir üstünden alınır (Kalafat, 2012: 102).

Muğla yöresinde çocuğun yaşaması ve sağlıklı kalmasına yönelik uygulamalardan birisinde, çocuk düşürmemiş ve sağlıklı çocukları olan kadınların yardımına başvurulmaktadır. Çocuğu karnında durmayan kadınlar, sağlıklı doğum yapmış kadınların evlerine ziyarete götürülmekte, bu kadınların kapısının eşiği öptürülmektedir. Devamlı çocuğu ölen kadın, dünyaya gelen yeni çocuğunun yaşaması için çocuğu bir mezarın üzerine bırakmakta; aileye kanı karışmayan ve sağlıklı çocuklara sahip bir başka kadın, çocuğu mezarın üzerinden alarak arkasına bakmadan eve götürmektedir (Büyükokutan, 2012: 194).

Samsun’ da çocukları yaşamayan bazı kadınlar hamile olduklarında doğacak olan çocuklarının yaşamaları için bir hocaya muska yazdırırlar. Yazılan bu muskaya “Sübyan muskası” denilir (Şişman, 2001: 447).

Erzurum yöresinde gelinin hamilelik dönemi doğumla son bulmuyorsa; yani eğer bebeğin doğma vakti gelmeden önce gelin düşük yapıyorsa; hocaya götürülür. Hoca kilit kilitler ve gelinin doğum sancıları başlayana kadar bu kilit açılmaz, doğum sancısı geldiği zaman hocaya haber verilir, hoca açar ve doğum gerçekleşir. Başka bir anlatmaya göre; hoca gelinin etek uçlarını dikip en sonuna kilit takıp kitler. Doğuma kadar o kilit açılmaz. Bu dönemde gelinin ağır kaldırmaması tembihlenir. Kilidin kilitlenmesinde sembolik bir kapı kavramı vardır aslında, kilit açılmadığı müddetçe kapı da açılmayacaktır. Dolayısıyla gelin rahat bir hamilelik dönemi geçirir (Bolçay, 2011: 289).

Bingöl yöresinde çocuğu doğduktan sonra ölen kadınlar için bazı pratikler uygulanmaktadır. Buğdayın içindeki siyah taneler ayıklanır, ayıklanan bu taneler ezilerek çocuğu yaşamayan kadına süt ile birlikte içirilir. Çocuğun kulak memesinde delik açılır, siyah köpekten alınan bir kıl, delinmiş kulağa geçirilir ve yedi yıl üst üste çocuk için kurban kesilir. Çocuğun cinsiyeti erkek ise bu çocuğun saçı yedi yıl boyunca kesilmez. Adı Mehmet olan yedi kişiden para toplanır, bu parayla gümüş para alınarak çocuğun delinen kulağına takılır ya da adı Mehmet olan bu yedi kişiden birer çivi alınır ve alınan bu çiviler bir horozla birlikte hocaya götürülerek okutulur. Horoz kesilerek kanı çivilere sürülür, çiviler de demircide ezdirilip eritildikten sonra bilezik haline getirilir ve yedi yıl boyunca çocuğun bileğine takılır (Irmak, 2016: 119).

Trabzon yöresinde çocukları yaşamayan ailelerde yeni doğum yapmış bir kadın, bebeği yaşasın diye onu emzirmez başka bir kadın bulur. Bu sayede bebeğin

ölmeyeceğine inanılır. Aile çocuğunu kaybetmemek için köy ebesine başvurur. Tek nikâhlı bir kadından kırk yama alınır ve ondan bir entere dikilir. Dikilen bu entere bebeğe giydirilir ve böylece bebeğin ölmeyeceğine inanılır (Kolot, 2017: 19).

Adana yöresinde çocuk yaşamıyorsa saç yedi yaşına kadar uzatılır, belik örülür, başkalarının giysisiyle büyütülür, yedi yaşında sonra saçları kesilip anne ve babasının kazancından giydirilmeye başlanır. Bebeğin sağlıklı büyüüp büyümediğini anlamak için el ve ayakları birbirine çapraz gelecek şekilde gövdesinin üstünde birleştirilir, bu işlem birkaç kez yapılır, el ve ayakları çapraz olarak kavuşmuyorsa bebek hiç büyümüyor denir ve doktora götürülür (Yolcu, 2008: 19).

Çocuğu yaşamayan aileler doğan çocuklarına, çocuk yedi yaşına gelinceye kadar elbise almazlar, çocuğun elbiselerini başkası alır veya komşulardan toplarlar. (Göçer, 2014: 18).

Çocuğu olmayan ya da hamilelik sırasında çocuğunu kaybeden anneler çocuk olduktan sonra, çocuğu yedi kez ya da kırk kez dualar eşliğinde ağaç kovuğundan ya da kaya oyuğundan geçirmektedir. Çocuğu yaşamayan kadınların başvurdukları bir diğer pratik de “tıbıka” denilen, bir taşın deliğine ip bağlayıp bunu 9 ay üzerlerinde taşımaktadırlar. Çocuk olduktan sonra da emanet aldıkları bu taşı iade etmekte, boyunlarına taş astıkları ipi de bebeğin üzerine takmaktadırlar (Çağınlar, 2010: 2).

Çocuğu yaşamayan kadın koluna yedi parçanın birleştirilmesinden meydana gelen bir bilezik takarsa çocuğun yaşayacağına inanılır. Çocuk yemeği kenarı deldirilen bakır tabaktan yerse çocuğun yaşayacağına inanılır. Çocuğu durmayan kadınlar muska yazdırıp muskanın dışını gümüşle kaplayarak hamaylı yaptırırlarsa çocuğun ölmeyeceğine inanılır (Şenesen, 2015: 192).

Adana Ceyhan yöresinde bebeğin yaşaması için ziyaretlere gidilir, ziyaretten sonra yaşarsa ziyaret adı konacağına dair dilek dilenir, adak adanır, kurban kesilir. Ökkeşiye köyündeki ziyaret, bebeği yaşamayan kadınların gittiği ziyaret yeridir. Sağlıklı olmayan, sürekli hastalanan, ağlayan çocuklara adlarının yaramadığı düşünülüp adları değiştirilir. Ad değiştirme işleminden sonra çocuğun sağlığı normale döner. Bebeğin sağlıklı büyüüp büyümediğini anlamak için el ve ayakları birbirine çapraz gelecek şekilde gövdesinin üstünde birleştirilir, bu işlem birkaç kez yapılır, el ve ayakları çapraz olarak kavuşmuyorsa bebek hiç büyümüyor denir ve doktora götürülür (Yolcu, 2008: 19).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Pozantı yöresinde yapılan çalışmada kadınların gebelikte dikkat etmesi gereken unsurlara bakıldığında kadınların dinsel- büyüsel uygulamalara ve inanışlara başvurduğu görülür. Gebeliğin devamlılığı sağlanması adına gerçekleştirilen uygulamalarda dinsel öğelere yer verildiği görüldüğü gibi modern tıbbı da başvurdukları görülür. “Benzer benzeri doğurur” ilkesi doğrultusunda bakıldığında taklit ve temas büyüüne başvuran halkın halk hekimlerine başvurarak şifa ocaklarına da başvurdukları görülür. Pozantı halk kültüründe gebeliği korumaya yönelik uygulamalar şunlardır:

Karnında çocuğu durmayan kadına yöre halkı “tıpalı” demektedir. Bu tıpayı kaldırmak için kadın iki yöntemle başvurur bunlardan ilki yeni doğum yapmış kadına gitmek diğeri ise hocaya başvurmaktır (KK-1, KK-2). Tıbıkalı kadın ya hamile kalır düşürür ya da çocuğu doğar, doğduktan sonra bebeği ölür bu kişilere tıbıkalı denir (KK-5, KK-29).

Tıpalı kadının tıpasını üzerinden atması için yeni doğum yapmış bir kadına giderek ondan eteğini çırpmasını bu sayede tıpasının açılacağını söyler. Ancak bu herkesin yapabileceği bir durum değildir eteğini çırpmasıyla kadının tıpası açılır fakat bu sefer de yeni doğum yapmış kadının bebeği ölür ve daha sonrasında tıpalı olan kadın hamile kalır (KK-1).

Sürekli düşük yapan kadının ağır bir iş yapmaması, yatarak dinlenmesi gerekir. Sürekli düşük yapan kadının eşiyle sık birlikte olmaması gerekir. Kan cıvıttıcı yiyecekler tüketmemesi gerekir (KK-3).

Sürekli çocuğu ölen kadınlar hocaya hamayıl denilen bir muska yazdırmaya gider (KK-4). Sürekli çocuğu ölen kadınlar çocukları yaşasın diye çocukların isimlerini değiştirir; isim değişikliğine gidilecekse eğer çocuğa babasının adı konur. Çocuk bu dünyada dursun diye “Dursun” adı verilir. “Bu işler tamamen inanç işi eğer inanarak bunları uygularsan gerçekleştiğini görürsün.” Doğup da yaşamayan çocuklar hastalıklı olarak kabul edilir, bu hastalığa ise “tıbık hastalığı” denir. Bu hastalığın geçmesi için hocaya gidilir hoca da cinlerin veya diğeri görünmez mahlukatların; büyü veya muskanın olduğu evde bu çocukların yaşamadığını, kadınlar hamile kalıp doğursa bile bu çocukların en fazla dört ay yaşayacağını söyler ve bunun üzerine çocuğun yaşaması ve bu dünyada durması için “dur hamayılı” muskası yapılır (KK-

29). Sürekli düşük yapan kadın önce doktora gider çare bulamıyorsa ebeye gider sonrasında hocaya gider muska yazdırır (KK-30). Çocuğu sürekli ölen kadınlar hocaya gider bu hoca çocuğu yaşasın isteyen kadına “Çocuğunun adını Arşın koyacaksın, çocuğun yaşayacak” Der (KK-30). Doğup da yaşamayan çocuklar için aile hocaya gider muska yaptırır (KK-47).

“Evlendiğim zaman hamile kalmak için çabalıyordum ilk hamile kaldım ama sonrasında düşük yaptım. Bebeği düşürdükten sonra babam bu kızın tıbıkası mı var acaba diye düşünüp beni tıbika ocağına götürdü, burada ocaklı kişi beni yere yatırarak göbeğimi ve kasıklarımı çekti. O ay içinde hamile kaldım.” (KK-8).

Sürekli çocuğu düşen kadının bebeği düşmesin diye yatak istirahati yapması gerekir (KK-32, KK-43). Çocuğu sürekli düşen kadın ebelere gider (KK-41). Sürekli çocuğu düşen kadın iğne yaptırır (KK-44).

Sürekli çocuğu ölen kadın hocaya gider (KK-48). Sürekli düşük yapan kadının neden sürekli düşük yaptığını öğrenmesi için kendine iyi bir doktor araştırması yaparak hastaneye giderler (KK-33). Hamile kaldıktan sonra sürekli çocuğu düşen kadın hocaya gider. “Eskiden kadınlar doktora gitmeye korkardı biz de çocuğumuz düşmesin diye koruma yaptırmak için hocaya giderdik.” (KK-35). Sürekli düşük yapan kadın çocuğu yaşasın diye adak adanır (KK-39, KK-40).

Sürekli düşük yapan kadın ocağa gider, “tıbika ocağı” vardır bu ocağa sürekli düşük yapan kadın götürülür ve kadının karnı çekilir (KK-7, KK-8, KK-9, KK-37, KK-38). Çocuğu sürekli ölen aileler çocukları yaşaması için adak kurbanı keserler (KK-43). Sürekli düşük yapan kadının üzerinde tılsım olduğuna inanırlar bu sebepten dolayı hocaya gidilir ve muska yaptırılır (KK-49).

1.1.4. Aşerme

Hamilelik döneminin en önemli kısmı olarak kabul edilen ilk üç ay anne için oldukça ağır ve zor olarak geçmektedir. Bu dönem her anne adayında farklılıklar gösterdiği gibi annenin bu dönemde halsizlik, sürekli uyuma durumu ya da mide bulantısı yaşadığı ya da bu belirtilerin hiçbirini yaşamadığı görülür. Anne adayının aşerme yaşaması ile ilgili birçok inanış ve uygulama bulunmaktadır. Annenin aşerme döneminde canının çektiği yiyecekler, hal ve tavırlarına göre çocuğun cinsiyetinin tahmin edilmesi ya da aşerme döneminde tükettikleri veya tüketemedikleri besinlere

göre bebeğin fizyolojik özelliklerinde değişiklikler, eksiklikler olabileceğine dair birçok inanış mevcuttur.

Aşerme, gebeliğin belli bir döneminde gebe kadında görülen bir haldir. Deyimi aslı “aş yeme”, bu biçimiyle “yiyecek şeylerden tiksine” demektir. Yermek fiilinin “beğenmemek”, “kötülemek” anlamlarını biliyoruz. Deyim giderek anlam değiştirmiş ve “yükli kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması” demeye gelmiştir. Gebeliğin bu döneminde gebe kadına her canının istediğini, ne kadar münasebetsiz de olsa, vermeye çok dikkat edilir. Bu kural gözetilmezse, anada veya doğacak çocukta zararlı etkilerin meydana geleceğine inanılır: çocuğun düşmesi, sakat, kusurlu doğması gibi (Boratav, 1999: 146).

Hamile kadının aşermesi Türk dünyası ve Anadolu sahasında oldukça önemli bir konuma sahiptir. Anne ve bebek etrafında şekillenen inanış ve uygulamalar incelendiğinde Anadolu ve Türk dünyası sahasında bu uygulamaların benzerlik gösterdiği görülür.

Hamile kadının canının bir şeyler çekmesi “aşerme” Türk halkında çok önemsenir. Tatar Türklerinde hamile kadına aşerdiği sırada istediği her şeyi bulup yedirmeye çalışırlar. Ayrıca balık isteyip de yiyemeyen kadınların çocuklarında çeşitli sakatlıkların ortaya çıkacağına inanılır. Yılın yarısı karlı ve soğuk geçen ve meyvelerin az yetiştiği bir iklimde yaşayan Tatar kadınları için aşerme, çok zor bir dönemdir. Uluğ Türkistan’ın birçok yerinde, Aras Vadisi’nde aşerme yerikleme olarak bilinir. Nahçıvan Türklerinde yerikleyen kadının canının çektiği yiyecek temin edilmez ise, kadın dayanılmaz acılar çeker. Böyle anne adayları duvar sıvası, toprak dahi yiyebilirler. Amasya, Kırgızistan ve Kazakistan, Ahıska Türkleri arasında da aşerme/yerikleme inancı çok yaygındır (Kalafat, 2002: 171).

Aşermenin durdurulmasıyla alakalı inanç ve uygulamalar yanında, aşerilen maddeyle çocuk arasında veya aşerme döneminde bakılan canlılarla çocuk arasında bağlantılar kuran birtakım inançlar da vardır. Örneğin; Aşeren gebe, manda eti yer veya manda sütü içerse çocuğu geç doğar. Bu durumun önlenmesi için gebe, doğumdan evvel yeniden manda eti yemek ve manda sütü içmek zorundadır (Başar 1972: 40; Mollaibrahimoğlu, 2014:12).⁴

⁴ Muğla yöresinde kadının canının zamansız yiyecekler istemesi, kimi zaman da gebelikten önce zevkle yiyip içtiği yiyeceklere karşı tiksinti duyması veya tam tersi şeklinde görülen ruh

Balıkesir yöresinde aşerme döneminde dikkat çeken uygulamalardan birisi hamile kadının ağaçtan meyve koparmasına izin verilmemesidir. Aksi takdirde o dalın kuruyacağına inanılır. Bu sakınmanın nedeni, aşeren kadındaki anormal ve aşırı gizil isteğin, o dalın meyve verme vasfını bir nevi kendine çekerek yok edeceği endişesidir. Yani kendi de meyve vermek üzere olan kadın ağaçtaki doğurganlık ve üreme gücünü kendine çekerek yok edecektir. Doğurganlık özelliği olan iki varlık arasındaki bu gizil güç alışverişi aksi yönde de ilerleyebilir. Aşeren hamile bir kadın, o zamana kadar hiç meyve vermemiş “kısır” bir ağacın dalına bir taş sıkıştırırsa kadının doğumunun ardından ağacın da meyve verdiği görülür (Yaşar, 2008: 49).

Trabzon yöresinde aşeren annelerin zorlu zamanlar geçirmesi üzerine yörede kadınlar kötü aşeren kadına nane vb. otlar kaynatıp içirir. Bu sayede aşermesinin bitmesi sağlanır. Ancak önceden çok müdahale edilmezdi çünkü çekilen bu sancılarla annenin günahlarından arınacağına inanılır. Kadının kötü aşermesine son vermek için köpeğin yediği bir kaba yemek yerine su dökülür. Belirli bir zaman geçtikten sonra o kaptan su alınarak kadına içirilir. Böylece kadının kötü aşermesi son bulur (Kolot, 2017: 24).

Hamile kadın kendi eliyle yumurta pişirip yerse çocuğunun yüzünün gamzeli olacağına inanılır. Aşeren kadının canının istediği yiyecekleri üç kere bulup getirenin cennete gideceğine inanılır (Şenesen, 2015: 130).

Adana Ceyhan yöresinde aşerme sırasında kadının canı tatlı çekiyorsa erkek, ekşi çekiyorsa kız doğuracağı düşünülür Anne karnında bebek sağa doğruysa erkek, sola doğruysa kız olacağına inanılır (Yolcu, 2008: 22).

haline “aş yerme”, “aş verme”, “acerme”, “aş yerime”, “yerginlik”, “yereklik”, “yergime”; bu ruh halindeki kadına da “acerikli”, “yerikleci”, “yergin” adı verilmektedir. Aşerilen yiyecekler bulunmazsa gebenin elinde ayağında can kalmadığı, yerinden bile kalkamadığı söylenmektedir. Bu sebeple herkes büyük bir gayretle aşerilen yemeği veya meyveyi bulup vermeye çalışmaktadır. Hatta aşerilen yiyecek düşmanda dahi olsa bulunup gelinmektedir. Öyle ki Allah’ ın atı, yerikleyen kadınların isteklerini kısa sürede bulup getirmesi için yarattığı söylenmektedir (Büyükokutan, 2012:196-197). Kastamonu’da aş eren kadının isteği reddedilmediği gibi acele olarak teminine çalışılır. Aksi halde çocuğun bir uzvunun eksik ve sakat olacağına, Erzincan ve çevresinde bazı yiyecekleri canı isteyip de yiyemeyen kadının çocuğunun sakat doğacağına, canı muşmula isteyen ve yiyen kadının çocuğunun kıllı zeytin yiyenin çocuğunun gözlerinin siyah canı tatlı isteyen kadının çocuğunun toplu ve güzel ekşi isteyen zayıf ve çirkin olacağına inanılır. Hamile kadın hırsızlama bir şey yerse çocuğunun hırsız olacağı kabul edilir (Küçük, 1987: 249; Göçer,2014:21).

Adana yöresinde Hamile kadın, aşerip canı bir şey ister de yiyemezse umma olacağına inanılır. Hamile kadına canının istediği şey verilmezse doğacak çocuğun gözünün kör olacağına veya şaşı olacağına inanılır Aşeren kadın, ekşi şeyler yerse doğan çocuğun asık suratlı olacağına inanılır (Göçer, 2014: 22).

Adana Karataş yöresinde hamile kadının canı bir şeyler isteyince alınmalıdır. Aksi halde çocuğa bir zarar gelebilir (Uğurlu, 2010: 12).

Adana yöresinde aşeren hamile kadının canının istediği yiyecekleri üç kere bulup getirenin cennete gideceğine inanılır (Şenesen, 2015: 130).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Hamile kadına yöre halkı “başı kel” denmektedir bunun sebebi ise hamile kadının aşermesinden ötürü midesinin bulanmasıdır. Bir başka kullanım ise “gebe, yüklü”dür. Hamile kalan kadınlara yöre halkı “kafasını fare kapmış” “iki canlı” da demektedir (KK-1, KK-2, KK-29, KK-30, KK-31, KK-32, KK-43).

Aşerme çocuk annenin karnına düştüğünde başlar. Kişiden kişiye aşerme değişiklikler gösterebilir. Kimi hamile kadınlar aşermez hamileliğini rahat atlatır kimisi ise başını yataktan kaldıramaz duruma gelir. Aşeren kadınların canı bazen yenmeyecek şeyler çekebilir, erik varken canının eriğin çekirdeğini yemek istemesi gibi. Bu dönemde bazı kadınların canı ekşi yemek isterken bazı gebelerin de canı tatlı yemek ister (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-24, KK-25).

Bebeğin annenin rahmine düştüğü andan itibaren başlayan bir süreç olan aşermeye annenin nefsinin sürekli bir şeyler çekme ancak senin yiyemediğin vücudunun kabul etmemesi durumuna aşerme denir. Bu dönemde annenin burnuna her şey çok ağır kokar, her şeyden tiksindir, sürekli bulantısı olur bundan dolayı da halsiz kalır (KK-29). Aşerme kadının hamile kaldığı an itibarıyla başlar (KK-30).

Aşerme hamile kadın için en kötü dönemlerden biridir. Hamile kadının bu dönemde çok fazla mide bulantısı olur (KK-35). Aşerme döneminde kadın mide bulanması, baş dönmesi yaşar (KK-43). Aşermeye hamile kadın genelde hiçbir şey yiyemez. Hamile kadının ikiz doğuracağı aşermelerinin iki katına çıkması ile anlaşılır, kadının midesi iki kat daha fazla bulanır, hali kalmaz ve sürekli uyku halinde olur, uzanır ve dinlenir. Aşeren kadın ne aşeriyorsa o muhakkak bulunur ve hamile kadına yedirilir (KK-1, KK-2).

Hamile kadının aşerme döneminde midesi bulanır içi ekşir, kendini çok halsiz hisseder yemek yapmak istemez, yemek kokusu ona çok ağır gelir (KK-36, KK-50, KK-51). Hamile kadının aşerme döneminde sürekli midesi bulanır, başı döner halsizlik yaşar. Hamile kadının aşerme döneminde canı ne çekerse yemesi gerekir (KK-37, KK-38, KK-45).

Aşeren kadının ağzının tadı bozuk derler. Aşerme dönemindeki kadına canının çektiği her şey alınır ve yedirilmeye çalışılır (KK-46).

Aşeren hamile kadının canı çektiği ne varsa yemelidir, eğer canının çektiği yiyeceği yiyemiyorsa çocukta bir eksiklik olacağına inanılır. Hamile kadın aşerdiğinde canı ne ister de yerse çocuk dünya ya geldiğinde de onu severmiş (KK-3). Aşeren kadının çektiği yiyecek muhakkak bulunmalı ve hamile kadına yedirilmesi gerekir. Bunun sebebi annenin canı çektiği için değil nefsinin çektiği için yemesi gerektiğine inanılır (KK-29).

Aşerme bebek anne karnına düştüğü anda başlar. Aşerme döneminde hamile kadının çok uykusu gelir, sürekli uyur. “Hamile kadın aşerme döneminde eskiden ne bulsa yedi şimdilerde ise diyetisyene gidilip kendileri için liste hazırlanmasını istiyor.” (KK-6).

1.1.5. Cinsiyet Tayinine Yönelik İnanış ve Uygulamalar

Gebeliğin başlamasıyla sevinç ile bebeklerini kucaklarına almayı bekleyen aile bebeklerinin sağlığından sonra en çok da bebeğinin cinsiyetini merak etmektedir. Modern tıbbın getirdiği imkanlar dahilinde anne ve baba adayları çocuklarının cinsiyetini en erken gebeliğin on ikinci haftasında öğrenebilirken geleneksel toplumda hastanelere erişimi olmayan anne adaylarının bebeklerinin cinsiyetlerini öğrenmek için başvurduğu birçok inanış ve uygulama bulunmaktadır.

Gebe olduğunu öğrendikten sonra kadının ilk düşüncesi çocuğunun oğlan mı kız mı olacağını öğrenmeyi denemektir. Hele ilk çocuk içim ananın da babanın da dileği oğlandır; nadir hallerde, özellikle daha önceki çocukları hep oğlan ise daha çok ana, gelecek çocuğun kız olmasını ister. Doğacak çocuğun cinsiyetini önceden öğrenme yolları yorum ve fal niteliğinde işlemlerdir. Yorumların bir bölümü düşlerden çıkarılanlardır: gebe kadın düşünde ay görürse oğlan, güneş görürse kız; bıçak, tüfek gibi erkek silahları ya da korkunç hayvanlar görürse oğlan; makas, iğne gibi kadın

aygıtları, bilezik, gerdanlık gibi takılar veya çeşitli süs eşyası, mücevherler görürse kız doğuracağını yorumlar (Boratav, 2000: 145).

Yüklü kadının karnının, vücudunun kimi yerlerinin biçiminden, gebelik süresince güzelleşip çirkinleşmesinden, meme uçlarının aldığı renkten, aşerme sırasında canının çektiği şeylerden, anasının karnında çocuğun oynamasının şiddetli veya hafif olmasından da gelecek çocuğun oğlan ya da kız olacağı anlamı çıkarılır (Boratav, 2000:145).

Çocuğun cinsiyetini öğrenmek hem anne hem de gebe kadının yakınları için önemli bir konudur. Cinsiyet tayini için başvurulmuş inanış ve uygulamaların Anadolu ve Türk dünyası sahasında benzerlikler gösterdiği görülür.

Yakut/Saha Türklerinde erkek evlat daha itibarlı olarak bilinir. Onun ailedeki yeri, konumu daha farklı algılanır, daha itibarlıdır. Yakut Türklerinde bilhassa günümüz itibarıyla çocuklara verilecek isimlerden hareketle gayip alemine mesaj vererek artık evlat istemiyorum, artık erkek evlat istiyorum veya çocuklarım ölmeyip yaşasınlar şeklinle dileklerde bulunmak pek yoktur. (Kalafat, 2012:12).

Dungan düğünlerinde gelinin başına yapılan saçından kuru kayısı ve cevizi yemeleri halinde erkek, şeker yemeleri halinde ise kız çocukları olacağına inanılır (Kalafat, 2012:98). Dungan bir bayan erkek ya da kız çocuk istiyorsa erkek veya kız çocuğu olan bir başka bayanla bele bağlanan kuşağını değiştirir. Çok çocuklu veya erkek çocuklu annelerin bebeklerini büyüttükleri beşikler çocuğu veya erkek çocuğu yaşamayan anneler tarafından kullanılır. Ocağın veya annenin kutuna inanılır. Beşiğe de sinmiş olan bu kuttan yararlanmak istenilir. Korunmakta olan bu beşik tercih edilir. (Kalafat, 2012: 99).⁵

Gagavuzlarda, göbeği sivri olan hamile kadının oğlan, göbeği yuvarlak olanın ise kız doğuracağına inanılır. Hamilenin canı turşu isterse oğlan, tatlı isterse

⁵ Dunganlarda 'saç' etrafında da bazı inanmalar oluşmuştur. Dunganlarda çocuğun kesilen ilk saçına bakılarak niyet tutmak isteyen kişi ya da çocuğun annesi için daha sonraki doğacak bebeğinin cinsiyetini tahmin konusunda fal açılır. Bunun için saç avuç içinde yuvarlanır, eğer yusuvarlak olursa kız, 'kuyruklu' tabir edilen şekilde saçaklı yuvarlak olursa erkek çocuk olacağına inanılır (Kalafat, 2012:107-108). Kıbrıs Türklerinde ise erkek çocuk sahibi olmak için çocuksuz kadın adına kesilen kurbanın kuşağını bir mezara koyup 'Al kuşağı, ver uşağı' denilmesi, ziyaret yerlerine gidilmesi(türbe), adak adanması, loğusa kadının yataktan kalkma töreni sırasında yatağa erkek çocuk oturtup ondan sonra kalkılması gibi uygulama ve inançlar söz konusudur (Mear, 1992: 22; Öger vd., 2020: 302).

kızı olacaktır. Çocuğun cinsini öğrenmek için, bir iğneye iplik takılarak aşağıya sarkıtılır; iğne dönerek inerse kız, doğrudan inerse oğlan olacak demektir. Hamilenin yüzüne lekeler oluşmuş ise kızı, yüzü temiz ve pak ise oğlu olacak demektir. Hamile, doğuma doğru daha da güzelleşmiş ise oğlan, çirkinleşmiş ise kız doğuracak demektir. Zira kızın, anasının güzelliğini çalacağına inanılır (Nasrattınoğlu, 2006: 319).

Tuz, daha anne karnındaki çocuğun cinsiyetinin tayin edilmesine yönelik uygulamalarda karşımıza çıkmaya başlamaktadır: Hamilenin başına veya vücudunun başka bir kısmına haberi olmadan tuz konur. Hamile ilk olarak elini burnuna (Kastamonu, Ordu, Antep, İstanbul, Denizli) götürürse çocuk oğlan, ağzına (Ordu) yahut vücudunun başka tarafına (Antep, Kastamonu) götürürse kız olacaktır (Acıpayamlı, 1973: 32; Aça, 2001: 94).⁶

Hamile kadın ya da herhangi bir yakını tosbağanın önüne bir eşarp açarlar. Sırtına vurarak “Tos tos tosbağa kızım olacaksa eşarbin üzerinden geç, oğlum olacaksa yanından geç” deyip bekler. Eşarbin üzerinden geçerse kızı olur, yanından geçerse oğlu olur. Hamile kadın iç çamaşırından küçük bir parça kopartarak karınca yuvasının üzerine bırakır. Karıncalar bu parçayı yuvalarına götürürlerse oğlu olur, götürmeyip yerinde bırakırlarsa kızı olur (Çelik 1996: 31; Mollaibrahimoğlu, 2014:13).

Samsun yöresinde doğacak olan bebek hamile kadının sağ tarafında çabalarsa oğlan olduğuna, sol tarafında çabalarsa kız olduğuna işarettir. Ana kamındaki çocuk üç buçuk ayda çabalarsa (canlanırsa) erkek olduğuna, dört buçuk ayda çabalarsa kız olduğuna işarettir. Ailenin diğer çocuğu ilk konuşmaya başladığında anne derse ondan sonra doğacak çocuk kız, baba derse erkek olur. (Şişman, 2001: 447-450).

Muğla yöresinde çocuğun erkek olması isteniyorsa, haftada bir cinsel ilişkiye girilmeli ve ilişkiden sonra kadın, sağ tarafa yatırılmalıdır. Sık sık ilişkiye girilirse kız olur. Erkek çocuğa sahip olabilmek için seyrek ilişkiye girilmesi gerektiği modern tıp tarafından da desteklenmektedir. İlişkiden sonra kadının sağ tarafa yatırılması ise “sağ”ın “sol”a nazaran daha kuvvetli, işe yarar ve şanslı olmasından

⁶ Balıkesir yöresinde hamile kadının bebeğinin cinsiyeti merak edildiğinde hamile kadının haberi olmadan yakınları tarafından basından tuz serpilir, Serpilen tuz hamile kadının ağzına değerse kız; burnuna değerse oğlan olacak denir. Doğacak çocuğu kız olacak olan hamile kadın rüyasında turşu ile goruk (üzümün ekşi hali) görür. Çocuğun cinsiyetini belirlemek için tavuk kesilir. Kesilen tavuğun boğazında bulunan ve “hırtlak” adı verilen et parçası tavana atılır. Eğer hırtlak tavana tamamen yapışırse kız; bir parçası yapışıp bir parçası sallanırsa erkek olacak denir (Yaşar, 2008: 57-58).

kaynaklanmaktadır. Gebe kadının doğacak çocuğu kız ise, gebe günden güne zayıflar, erkekse sıhhatini muhafaza eder. Ayrıca oğlan çocuğu gebenin kasığında, kız çocuğu ise midesine yakın bir yerde durur. Çocuğun anne karnındaki ilk hareketi sağda ise erkek; solda ise kızdır (Büyükokutan, 2012:203-204).⁷

Doğumu kolaylaştırmak için okunan elmalardan okunan dilim sayısına göre çocuğun cinsiyeti tahmin etmeye çalışılır, eğer elma beş dilim çıkıyorsa kız, altı dilim çıkıyorsa erkek olacağına inanılırdı (Yolcu, 2008: 23).

Erzincan ve çevresinde hamile kadın rüyasında silah görürse çocuk erkek; altın veya boncuk görürse çocuk kız olacaktır. Çocuk ana karnında 3.5 aylıkken oynarsa oğlan, geç oynarsa kız; karnın sağ tarafında oynarsa erkek, sol tarafında oynarsa kız; kadının karnı sivri ise doğacak çocuk erkek, yuvarlaksa kızdır (Küçük, 1987: 249; Göçer, 2014: 24).

Bir elbise biçilirken yaka kısmından çıkarılan parçayı gebe kadın niyet tutarak alıp başının üstüne koyar. Bundan sonra dışarıdan eve ilk giren kimseye dikkat eder; giren kimse erkekse çocuk erkek, kadınsa kız olacağına inanır (Özder, 1967: 4390; Göçer, 2014: 24).

Doğum yapacak kadın, bebeğinin cinsiyetini anlamak için gebeliğin sonlarına doğru memesinden akan bir damla sütü, içi su dolu bardağa damlattığında; süt, suda dağılırsa doğacak çocuğun kız; bardağın dibine doğru çökerse erkek olacağına inanılır. Yeni doğan çocuğun alnında dışarıdan görülecek kadar belli bir damar var ise sonra doğacak çocuğun oğlan olacağına inanılır. (Şenesen, 2015: 138) Eshabı Kehf'te dilek

⁷ Muğla yöresinde eşin ters çevrilmesi ile bir sonraki doğacak çocuğun cinsiyetinin değiştirildiği de görülür. "Benim üç tane oğlum olunca diğer çocuğumun kız olmasını istedim. Kocakarı, üçüncü oğlumun sonunu ters çevirip gömünce üç tane de kızım oldu." örneğinde de görüldüğü gibi (Büyükokutan, 2012: 246). Doğum yaptırılacak ebe değiştirilirse doğacak çocuğun cinsiyetinin de değişeceğine inanılır. Erkek çocuğu olan bir kadının kolunun altından geçen kadının da erkek çocuk doğuracağına inanılır. (Göçer, 2014: 24). Bazı köylerde makas ve bıçak saklanır. Kadın makası bulursa kızı, bıçağı bulursa oğlu olacağına inanılır. Evlendiği zaman gelinin kucağına erkek çocuk verilir. Oğlu olsun diye. Hamile kadının karnına bakarak sivriyse erkek yaygınsa kız olacak derler. Karın sağ tarafa yığılırsa erkek sol tarafa yığılırsa kız olacak denir. Hamilelik döneminde annenin canı ne isterse ona getirilmeye çalışılır. Aksi takdirde bunun çocuğa zarar vereceği düşünülür. Ayrıca annenin yediklerine dikkat etmesi gerekir. Yedikleri de çocuğa zarar verebilir. Yediklerinin çocukların belirli yerlerinde iz bırakacağına inanılır. Örneğin hamile kadın ciğeri eller veya yerse çocukta iz olur. Bu iz ciğer rengi bir izdir. Canı istediği şeyi yemezse çocuğu eksik doğacağı inancı vardır. Annenin kime bakarsa ona daha fazla benzeyeceği inancı vardır. Anne ölüye bakmaz kırk basacağına inanılır. Çirkin şeylere bakmaz, çocuk bundan etkileneceği inancı vardır. (Kaldar, 2008: 27-29).

dileyip duvara taş yapıştırırlar. Eğer, taş duvara yapışsa dileğin gerçekleşeceğine; yapışmazsa gerçekleşmeyeceğine inanılır. Ben bir kez kız çocuğum olsun diye dilek dileyip taşı duvara yapıştırmaya çalışmışım, yapışmamıştı. Ondan sonra iki kez doğum yaptım, ikisi de erkek oldu. Şimdi üç tane erkek evladım var (Şenesen, 2015:139).

Adana yöresinde cinsiyet tahmini yapan kadınlar eşleri yataırken erkek sağ tarafa yatarsa doğacak çocuğun erkek çocuk olacağına inanır. Erkek çocuğu olan bir kadının kolunun altından geçen kadının da erkek çocuk doğuracağına inanılır (Göçer, 2014: 24).

Hamile kadın, doğum yaklaştıkça halsizleşiyor, hareketleri ağırlaşıyorsa erkek çocuk; hareketleri hafifse kız çocuk doğuracağına inanılır. Hamile kadın: “Armut taşladım, oğlana başladım.” diyerek armut taşlarsa erkek çocuk doğuracağına inanılır. Hamile kadın bukalemun (bahtabakan)la karşılaşır, üstüne elbise atar; elbiseyi kaldırdıktan sonra bahtabakanın rengi yeşil olursa hamile kadının oğlan doğuracağına, sarı olursa kız doğuracağına inanılır (Göçer, 2014: 28-29).

Kozan yöresinde aşerme, gebenin canının yiyecek bir şeyleri çekmesi şeklinde bilinmektedir. Aşermenin, bebeğin fiziksel görünümünü etkileyeceğine inanılır ve bu yüzden Kozan’da aşeren kadına canının istediği yiyecek en kısa zamanda temin edilir (Üzelgök, 2008: 26).

Çukurova bölgesi Girit göçmenleri arasında doğacak çocuğun cinsiyetini belirlemek için kurban kesilmektedir. Kesilen hayvanın safra kesesi, köze atılır. Közden çıkan seslere göre bebeğin cinsiyeti belirlenir. İnanışa göre közden “paf” sesi çıkarsa bebeğin erkek, “puf” sesi çıkarsa kız olacağı düşünülmektedir (Şenesen, 2011: 73).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Pozantı yöresinde hastaneye erişimin kolaylaşmasından dolayı anne adayları artık modern tıbbın imkanlarından faydalanmaktadır. Fakat hastanelere erişimin çok da mümkün olmadığı durumlarda anne adaylarının fizyolojik yapısından cinsiyet tahminleri yapılırken, annenin aşerme döneminde yedikleri besinden dahi cinsiyet tahmini yapmışlardır. Pozantı halk kültüründe bebeğin cinsiyet tayini hakkında uygulamalar şunlardır:

Çocuğun cinsiyetini anlamak için hamile kadın toprakta boncuk bulursa kız olur, demir bulursa erkek olur inanışı mevcuttur (KK-1). Hamile kadın kelleyi ayırdığında kemiğin ucunda et olursa kız, kemik tertemiz çıkarsa erkek olur. Hamile kadının çocuğunun cinsiyetini anlamak için kadının karnının şekline bakarlar; hamile kadının karnının yanında toplanırsa kız, kadının karnı önünde top gibi olursa erkek olur (KK-1, KK-2).

Kadın aşerdiğinde ekşi fazla yerse kızı olacağına tatlıyı fazla tüketirse oğlu olacağına inanılır. Hamile kalmadan önce kadın cinsel birleşmeden sonra sağ tarafına yatar da hamile kalırsa erkek, sol tarafına yatarsa kız çocuğunun olacağına inanılır. Hamile kadının hem erkek hem de kız çocuk ister iki ayrı duyguyu da yaşamak ister ((KK-1, KK-2). Hamile kadının aşerdiği yiyeceğe göre çocuğun cinsiyeti tahmin edilir, ekşi ise kız tatlı ise erkek olacağı düşünülür (KK-5).

Çocuğun cinsiyetini doğana kadar bilinmez, “Allah sağlıklıısını versin, eli ayağı düzgün olsun, kız veya erkek çocuk fark etmez. Yeter ki bu çocuk vatana millete hayırlı olsun” (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23,).

Hamile kadının sırt üstü yattığı zaman midesinde oynuyorsa çocuk erkek olur. Hamile kadının bebeği karnında balık gibi ağır ağır kayarsa bebeği erkek olur. Kız çocuğu daha hareketli olur (KK-3).

Bebek hamile kadının bebeği kalçasında, yanlarında veya böbrek tarafında duruyorsa o bebeğin cinsiyetinin kız olduğuna inanılır. Erkek çocuğunda ise annenin karnı top gibi olur göbeğinin ucu sivri durur. (KK-2, KK-29). “İnsanlar hamile kadınların vücut şekline bakar cinsiyet tahmini yaparlar. Bir gün arkadaşım yolda giderken beni arkamdan görmüş senin kızın olacak bak kalçan nasıl büyümüş demişti sonra zaten kızım oldu.” Annenin hamileliği boyunca çocuğun boyutu kadar karnında su taşıyor olması “su ikizi” olarak adlandırılır (KK-29).

Doğacak çocuğun cinsiyeti için kadınlar ultrasona başvurur (KK-30). Çocuğun cinsiyetini öğrenmek için en yakın hastaneye gidilir (KK-48).

Doğacak çocuğun cinsiyetinin anlaşılması için artık ultrasona başvurulur fakat eskilerde kadının kalçalarının genişlemesi halinde gebenin kızı olacak; göbeği yusuvarlak ise erkek çocuğu olacaktır (KK-32).

“Hamile kadın şimdilerde hastaneye giderek çocuğun cinsiyetini anlarken eskilerde annenin karnının şekline göre çocuğun cinsiyeti tahmin edilirdi. Benim

anneannem karnımın büyük olmasından ve önümde durmasından çocuğumun oğlan olacağını anladı.” (KK-33).

“Çocuğun cinsiyetini eskiden anneler doğuma kadar bilemezdi fakat anneye çocuğunun cinsiyetini ne olduğunu bildirirdi, hamile kadın ne doğuracağını bilirdi.” (KK-38). Çocuğun cinsiyeti anlaşılması için havada yüzük yuvarlanır. Yüzük yuvarlak dönerse kadını kız çocuğu olur, yüzük düz bir şekilde ilerlerse erkek çocuğu olur. Gebe kadının oturacağı minderin altına bir makas bir de bıçak konur. Hamile kadın haberi olmadan makasın olduğu minderin üzerine oturursa kız çocuğu olur, bıçağın olduğu minderin üzerine oturursa erkek çocuğu olur (KK-39, KK-40). Doğacak çocuğun cinsiyetini anlamak için gebe kadının karnına doğru yüzük sallanır yüzük yuvarlak hareket ediyorsa kız, yüzük düz şekilde sallanıyorsa erkek çocuğu olacaktır (KK-42). Doğacak çocuğun cinsiyetini Allah bilir, yapılan herhangi bir şey çocuğun cinsiyetini bilmek için yeterli değildir (KK-43). Hamile kadın çocuğun cinsiyetini anlamak için doktora gider. Hamile kadın kızı olsun isterse cinsel birleşmeden sonra sola, erkek olsun isterse sağ tarafına yatar (KK-44). Çocuğun cinsiyetinin anlaşılması için doktora gidilir (KK-45).

Hamile kadının karnı sivri olursa erkek çocuğu; gebenin karnı geniş olur ve poposu büyürse kız olur derler. “Hamile kaldığımda senin kalçan çok genişledi, karnın da geniş senin kızın olacak dediler, kızım oldu.” (KK-49).

Hamile kadının doğacak çocuğunun cinsiyeti annenin yediği yiyeceklere göre tahmin edilebilir. Gebe kadın bu dönemde sürekli tatlı yerse erkek; ekşi yiyecekler yerse kız çocuğu olacağına inanılır (KK-36, KK-50, KK-51).

1.1.6. Gebe Kadının Dikkat Etmesi Gereken Davranış ve Tutumlar

Hamilelik süresi boyunca dışarıdan gelebilecek her türlü tehlikeye açık olan anne adayının hem kendini hem de bebeğini olası tehlikelerden koruyarak sağlıklı bir şekilde gebelik sürecini tamamlayıp bebeğini kucağına almak temel gayesidir. Anne adayının bu süre zarfında çocuğunun fizyolojik ve ahlaksal özellikleri için hem davranışlarına hem de yediklerine dikkat etmesi gerekir. Anne ve bebek etrafından şekillenen inanış ve uygulamalara bakıldığında bu inanışların temelinde taklit ve temas büyüsü olduğu ve anne adaylarının bu çerçevede sebeplerini bilerek ya da bilmeyerek bu uygulamalara başvurduğu görülür. Bu inanış ve uygulamalar sadece Anadolu sahası içerisinde yer almadığı gibi Türk dünyası sahasında da yer aldığı benzer

özellikler gösterdiği görülür. Coğrafyalar birbirlerinden haritalar ve çizgisel olarak ayrılırlar da insanların aynı duygu ve düşünceye sahip sosyal bir varlık olduğu aynı endişe ve korkulara farklı konumda da olsalar benzer tepkiler vereceği aşîkardır. Örneğin Anadolu sahası içerisinde annenin dikkat ettiğı uygulamalar şunlardır:

Tekirdağ'da doğum yapacak kadının doğum anında en son neye bakarsa bebeğinin ona benzeyeceğine inanılır. Gizli, bir şey alınıp yenmez. Aksi halde yenilen şeyin vücutta iz bırakacağına inanılır. Çirkin kişilere bakmaktan kaçınılır. Gebe kadın ölü evine gitmez, doğacak çocuğun hastalıklı olacağına inanılır (Artun, 1998: 7-8).⁸

Samsun yöresinde hamile kadın aşerdığı dönemlerde kime zıt olursa çocuğı ona benzer. Çocuğun anne kamında ilk çabaladığı anda anne kime bakarsa çocuk ona benzer. Hatta o anda köpeğı, kediye, merkebe baksa doğacak çocuğunun gözleri bu hayvanların gözlerine benzer (Şişman, 2001: 446).

Muğla yöresinde çocuğun altı parmaklı olmaması için kadın, Kurban Bayramı'nda hamile kalmamaya özen göstermelidir. Çünkü Kurban Bayramı'nda et çok olur. Özellikle kız çocuklarının çok tüylü olmaması için gebeye, ayva ve şeftali yedirilmez. Çocuğun sakat veya felçli olmaması için gebeye iki cinsiyetli bir hayvanın eti yedirilmez. Çocuğun yeşil veya kara gözlü olması için gebeye yeşil üzüm veya yeşil ot ya da kara üzüm veya siyah zeytin yedirilir. Çocuğun yanağının benli olması için gebenin yanağına karabiber ve karanfil basılır. Yine gebe, karabiberi çiğnemedi yutarsa çocuğı benli olur (Büyükokutan, 2012: 214-215).

Balıkesir yöresinde hamilelik döneminde annelerin kaçındıkları ve özel olarak uyguladıkları inanış ve uygulamalara bakıldığında anne çocuk doğduktan sonra çok altına pisletmesin diye aşerme döneminden başlayarak tüm hamilelik boyunca sakız çiğnemez. Çocuk al yanaklı olsun diye çam kabuğunu kaynatarak suyunu içir. Çam kabuğunun suyu kırmızı olmasından dolayı çocuğun yanakları da kırmızı olur. Anne bebeğın göz kapaklarında hoş bir koyuluk isterse aşerme döneminde göz kapaklarına kırmızı bir gül yaprağı koyar ve bir müddet bastırır. Bu şekilde çocuğunun gözlerinde istediğı koyuluğı oluşturmuş olur. Çocuğunun gül kokulu olmasını isterse

⁸ İnebolu halk kültüründe hamile kadın gizli bir şey almaz, yalan söylemez; yoksa çocuk ileride hırsızlık da yapabilir yalan da söyleyebilir. Hamilelikte kadın ne yaparsa ileride çocuğı da aynısını yapar. Hamile kadın başkalarının elinden iğne, tığ gibi eşyalar almaz (Sayğı, 2017: 269).

aşerme dönemi boyunca gül mevsiminde gül koklar, bu gülleri vücudunun çeşitli yerlerine sürer. Bu uygulamanın gerçekleştirildiği çocuklarda özellikle gül mevsiminde tenlerinin gül gibi koktuğu da görülür (Yaşar, 2008: 51-52).

Trabzon yöresinde anne, çocuğunun güzel olmasını ya da beğendiği kişi gibi güzel olmasını istiyorsa hamileliği boyunca sürekli o kişiye bakar. Böylece doğacak çocuk ona benzer. Anne hamileyken ayva yerse çocuk hem bebekken hem de büyüyünce çok güzel olur. Aynı zamanda gamzeli de olur. Anne hamilelik sırasında nar yiyip ellerini yıkamadan vücudunun herhangi bir bölgesini kaşır ya da ellerse bebeğinin aynı kaşdığı yerinde nar renginde lekesi olur. Bazen narın rengi doğacak çocuğun yüzünde lekeye sebep olabilir. Hamilelik sırasında bolca nar yenir. Narı çok yiyen kadının doğacak olan bebeği zeki olur ve beyninin de çok gelişeceğine inanılır. Tabi ellerine dikkat etmesi ve hiçbir yere dokunmaması koşuluyla yemesi gerekir yoksa bebeğin yüzüne leke olarak denk gelebilir (Kolot, 2017: 21-22).

Adana Karaisalı yöresinde Sakız çiğneyen hamile kadının çocuğunun kemçik ağızlı olacağına inanılır. Hamile kadının yılan görmemesine dikkat edilir; hamile kadın yılan görürse uğursuzluk olacağına inanılır. Hamile kadın hamilelik döneminde balık yerse doğum sancısı başladığında çocuğun karnında balık gibi kayacağına, doğumun zor olacağına inanılır. Kırklı kadının nehirden geçmesi uğursuzluk olarak düşünülür; mecburen geçecekse suya bozuk para atar, atılan bu bozuk paranın uğursuzluktan koruyacağına inanılır (Göçer, 2014: 33-34).

Adana Ceyhan yöresinde gebe kadın sarsıntılı yolculuk yapmaz, eline ve saçına kına yakmaz ve saçlarını kestirmez (Yolcu, 2008: 24).

Adana Karataş yöresinde eğer çocuk geç olmuşsa yedi yıl dışarıdan giydirilir. Üstüne başına ne gerekiyorsa konu komşunun çocuklarının eskisi veya verdiği hediyeler giydirilir. Hamile kadın hamileyken kahve fazla içilirse çocuğun gözleri kahverengi olur. Kadının canı bir şey yemek çekti ve yiyemediyse o anda bir yerini kaşdığına, istediği şeyin şekli çocuğun vücudunda çıkar (Uğurlu, 2010: 11-15).

Adana yöresinde hamile kadın kömür yerse çocuğunun gözlerinin siyah olacağına inanılır. Hamile kadın yeşillik yerse çocuğun gözlerinin yeşil olacağına inanılır. Gebe kadın çok lahana yerse çocuğun saçının kıvrıkcık olacağına inanılır. Değirmenlerin cinin, perinin eğleştiği yerler olduğuna inanıldığı için gebe kadınların

değirmenin yanına yaklaştırılmaması gerektiğine inanılır. Hamile kadın çok yumurta yerse çocuğun saçsız doğacağına inanılır. Hamile kadın kendi eliyle yumurta pişirip yerse çocuğunun yüzünün gamzeli olacağına inanılır. (Şenesen, 2015: 127-130).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Araştırma sahasında anne adayları çocuklarının eksiksiz, sağlıklı ve güzel çocuklar olmasını temenni eder ve bu sebepten ötürü de dinsel- büyüsel uygulamalara başvurdukları, taklit ve temas büyüünün ele alınarak benzer benzeri doğurur ilkesinin Pozantı yöresinde yapılan inanış ve uygulamalar arasında çoklukla bulunduğu görülür. Pozantı yöresinde gebe kadının dikkat etmesi gereken davranış ve tutumlar şunlardır:

Doğacak çocuğun güzel olması için hamile kadın ayva yer. Güzele bakar. Renkli gözlü olması için hamile kadın gözü renkli insanlara bakar. “Annem ablama hamileyken babamın amcası mavi gözlü olmasından dolayı hep ona bakmış ve gözleri Ahmet Amcama, güzelliği sana çeksin Dilber Abla demiş ve doğduğunda hem mavi gözlü hem de çok güzel bir bebekmiş.” Hamile kadın ciğer yerse elini herhangi bir yerine dokunursa çocuğun orasında “gül” denilen bir iz oluşur. “Annem Esengül ablamda ciğer yedikten sonra yanlışıyla elini yüzüne değdirmiş ve aklına gelmiş orada olmasın burada olsun diyerek kafasını tutmuş bunun üzerine ablamın lekesi saçının içindedir.”. Hamile kadın nar yerken elini sağa sola değdirmemesi gerekir çocukta leke olur. Hamile kadın aşerdiği zaman balık yememelidir, balık yiyen kadın çocuğunun koca ağızlı olacağına ya da çocuğun balık gibi yarı açık uyuyacağına inanılır. Hamile kadının sakız çiğnememesi gerekir çok kakalı olacağına inanılır. Hamile kadın hayvanlara bakılmaz, tavşana bakarsa çocuğun dudakları yarık olur inanışı vardır. Hamile kadınlar çocukları güzel olsun diye güzel kişilere bakar, renkli göz seviyorsa renkli gözü olan kişiye bakılır (KK-1, KK-2, KK-3).

Hamile kadınlar bebeklerinde gamze olsun diye yanaklarına parmağı ile bastırır ya da ayva yer. Hamile kadının hayvanlara bakmaması gerekir, televizyonda dahi olsa bakılması iyi olmaz. Hamile kadın çilek yediği zaman bilmeyerek elini vücudunun herhangi bir yerine götürürse çocuğun yüzünde çilek gibi pembe ben olur. Hamile kadın ciğer yedikten sonra bilmeyerek elini vücudunun herhangi bir yerine götürürse orada ben veya leke olur. “Annem üçüncü kız kardeşime hamileyken ciğer yemiş bir anda elini yüzüne götürmüş Allah’ım orada olmasın şurada olsun diyerek elini saçına götürmüş. Kafasının içinde aynı ciğer gibi simsiyah bir leke var.

Görümçem de böyle diyorlar ben olsun diyerek iki parmağının arasını tutmuş bilinçli yaptığı için çocuk doğduğunda o parmakları yarıya kadar bitişikti” (KK-3).

Hamile kadın ciğer yer de elini bir yerine değirirse orada ben olur (KK-5). Hamile kadın çileğe dokunur ve elini vücudunda herhangi bir yere götürürse leke olur. Hamile kadının saç kestirmemesi gerekir. Eğer saçını kestirişe bebeğin de aklı kıt olur derler (KK-6).

Çocuğun renkli gözlü olması için gözü renkli kişiye bakması gerekir. Çocuğun güzel olması için güzele bakılır. Ciğer yer de vücudunda bir yere dokunursan orada leke olur derler (KK-17).

Hamile kadın çocuğu güzel olsun diye Allah’ a eli kolu düzgün olsun, hayırlı uğurlu evlat olsun diye dua eder Allah’ a tevekkül eder. Hamile kadın ayva yerse gamzesi olur (KK-29).

Hamile kadın çocuğun güzel olması için Allah’ a dua eder bunun dışında yapacağı şeyler çocuğun güzelliğine etki etmez (KK-30).

Hamile kadın için doğacak çocuğunun eli ayağı düzgün ve sağlıklı olması çok önemlidir ama çocuğu da güzel, sevimli olsun ister. Aşerme döneminde kadınlar çocuğu gamzeli olsun diye ayva yer, yanakları al al olsun diye elma yer. Çocuğunun güzel olmasını isteyen kadın hayvanların ürkütücü, tüylü ve fiziksel olarak güzel özelliklere sahip olmamasından dolayı hayvanlara bakmaz. Hamile kadının çektiği her şey yedirilir, aşeren kadın canının çektiğini yiyemezse çocukta eksiklikler olur (KK-32).

Hamile kadın çocuğu güzel olsun diye hamile olduğu süre boyunca ayva ya da çilek yer. Hamile kadın çilek ya da ciğer yediği zaman elini vücuduna götürmemesi gerekir yoksa çocukta leke olur. Hamile kadın her ne kadar çocuğu güzel olsun diye hamilelik döneminde yediklerine özen gösterirken çocuğunun eksik ya da çirkin olmaması için de yapmaktan, yemekten kaçındığı zamanlar olur hamile kadının kına yakması uygun değildir bu sebepten ne hamilenin yakınları buna izin verir ne de kendisi kına yakmayı aklından geçirmemelidir. Ayrıca çocuğunda eksiklik aşerme döneminde kadının canı ne istiyorsa muhakkak yemesi gerekir (KK-33). Hamile kadın çocuğu güzel olsun diye güzele bakar. Kadının aşerdiği yiyeceği mutlaka yemesi lazım yoksa çocuk eksik olur (KK-35).

Hamile kadın çocuğu akıllı ve zeki olsun diye ceviz; gamzeli ve güzel bir çocuk olsun diye ayva yer. Çocuğun herhangi bir uzvu eksik olmasın diye Allah' a dua edilir. Hamile kadının midesi çok bulanırsa çocuğun saçlı olacağına inanılır (KK-36, KK-50, KK-51).

Hamile kadın çocuğu güzel olsun diye ayva ve elma yer. Çocuğu çirkin ya da eksik olmasın diye hamile kadın yediklerine dikkat eder. Hamile kadın çilek, ciğer yediği zaman elini bir yere dokunma leke atar derler. Hamile kadının kına yakması uygun görülmez (KK-37, KK-38). Hamile kadın çocuğu güzel olsun diye ayva; şeker olsun diye badem yer. Hamile kadın hamileyken gizli bir şey alıp yemez. “Örneğin gebe kadın şuradaki erik ağacından sahibinin haberi olmadan erik alır yerse çocuğunun vücudunda erik şeklinde leke olur.” (KK-39, KK-40). Hamile kadın çocuğu güzel olsun diye güzel bir çocuğa bakar. Hamile kadın gül kokladığı zaman çocuğun yüzünde veya ensesinde gül şeklinde leke olur. Hamile kadın aşerdiği yiyeceği yiyemezse çocuğun vücudunda leke olur (KK-42). Hamile kadın çocuğu güzel olsun diye çilek yer (KK-43).

Hamile kadın çocuğu al yanaklı olsun diye elma veya çilek yer. Hamile kalan kadının aşerdiği yiyecek mutlaka temin edilmeli ve kadına yedirilmelidir. Canının çektiği yiyeceği yiyemeyen kadının çocuğu eksik olur, sakat doğar (KK-44, KK-48). Hamile kadın çocuğu gamzeli olsun diye ellerini yanaklarına götürür ya da ayva yer. Hamile kadın çilek yer de vücuduna dokunursa çocukta leke olur (KK-45). Hamile kadın çocuğunun güneş gibi pırıl pırıl yüzü olsun diye güneşe bakar. Hamile kadın çocuğunun eli yüzü düzgün olsun diye hamileliği boyunca Allah' a dua eder (KK-46).

Çocuğun kara kaş kara göz olması isteniyorsa bu özelliklere sahip kişilere bakılır; güzel olsun istenirse güzel insana bakar. Hamile kadın ciğer yerse elini burnuna ya da yüzüne götürmemesi gerekir leke olur denir. Aşerme döneminde hamile kadının canı istediği şeyin yedirilmesi gerekir yoksa çocuğun bir organının eksik olacağına inanılır (KK-49).

1.2. Doğum Sırası İnanış ve Uygulamalar

1.2.1. Doğum Hazırlığı ve Doğum

Anne adayı hamilelik dönemi boyunca üç dönem (trimester) geçirmektedir, ilk üç ay, ikinci üç ay ve son üç ayın oluşturduğu bu süreçte çeşitli uygulamalara

başvurarak hem gebeliğini sağlıklı bir şekilde yürütmeye çalışmış hem de bebeğinin sağlıklı olması için modern tıbbın imkanlarından yararlanarak kendini doğum sürecine hazırlamıştır. Anne adayı hamilelik sürecinin tamamlanmasıyla artık bebeğine kavuşacak ve kendisi için önemli bir geçiş evresi olan doğumunu gerçekleştirecektir. Geçiş evresini potansiyel tehdit ve tehlikelerden uzak bir şekilde gerçekleştirmek her annenin temel gayesidir. Bu sebepten doğum hazırlığı ve doğum olayının başlangıcından itibaren anne ve bebek etrafında gerçekleştirilen dinsel- büyüsel olmak üzere çeşitli inanış ve uygulamalar bulunur.

Çocuk isteğinden başlayıp, aşırme ve gebelik aşamalarından geçip yeni bir canlının ortaya çıkacağı bu noktaya varma, yani doğurma eylemi, geçiş dönemlerinden birincisidir. Bütün o hazırlıklar, doğum olayı ile, yani çocuğun güzel dünyasından gelmesiyle gerçekleşecektir. Bu gelişin kolay olması ve anneye çocuğa zarar vermemesi için birtakım yollara ve çarelere başvurulmaktadır (Örnek, 1995: 140).

Doğumun kolay olmasını sağlamak için gebe kadını yürütme, vücudunun belli yerlerini ovma gibi hareketler dışında büyülek birçok tedbirlere de başvurulur. Bunların hemen hepsi “sympathique ve homéopathique” (taklit, benzerlik, bulaşma...) gibi büyü işlemlerine dayanır. Türkiye’de doğum anında doğumu kolaylaştırmak için başvuru en yaygın işlemlerden biri: İçine Meryem ana eli veya Fatma ana eli denilen bitki konmuş sudan içirmektir. İkinci bir işlem, su akıtma ilkesine dayanır: Su dolu kapları boşaltmak, çeşmeleri açmak gibi. Bu işlemin de büyülek işlemi açıktır: suyun akması kolaylığın ve çabukluğun simgesidir. Kolay doğum yapmış bir kadının elinden su içmek ise, benzetme kümesindeki büyülek işlemlere girer. Gürültü yapmak, silah atmak gibi hareketler anaya ve doğacak çocuğa kötülüğü dokunabilecek olağanüstü zararlı varlıkları kaçırma amacını güder (Boratav, 1973: 182).

Doğum yapacak kadının sancıları geldiği zaman, doğum odasına götürülmekte, odaya gelinin en yakınları, annesi, bacası, yoksa komşusu alınmaktadır. Erkekler doğuma asla alınmadığı gibi, zorunlu değilse kayıinvalid de alınmamaktadır. Odada ebeden başka, iki üç kişinin bulunması yeterlidir. Eski evlerde ayrı odalar olmadığından, doğum yapacak kadın, tuvalet önüne, kapı aralıklarına

götürülmekteydi. Doğum sırasında bol sıcak su, çarşaf, leğen, sabun, jilet, makas, eldiven, ip kullanılmaktadır (Altun, 2004: 126).⁹

Bir Tatar kadını, doğumda zorlanarak uzun süre doğuramazsa, kapıdan “ayağı hafif” olarak bilinen bir kadını geçirirler. Bu kadın, eşikten sağ ayağı ile geçerken (bütün Türk boylarında sağ tarafın hayırlı olduğuna inanılır) elbise eteğini eşige ve kapı kenarlıklarına değdirmeye çalışır (Çelik, 2008: 309; Şenesen, 2015: 140).

Kırgızlarda kadının doğumu yaklaşıncı aile doğum hazırlıkları yapmaya başlar. Genelde hamile hanımın kayın validesi bu işi üstlenir. Gelinin hamile kalmasından itibaren evde sağılan ineğin sütünden alınan tereyağı koyun işkembesine konularak biriktirilmeye başlanır. Bu işkembe gelin doğum yapmadan açılmaz. Bununla beraber ,kurut' hazırlanır. Kırgızlar çocuk doğduktan sonra ikram edilen yağlı kavuttan oluşan yemeğe ,centek' derler. (Dıykanbayeva, 2011: 192).

Muğla yöresinde çocuk dünyaya gelmeden önce, acil kullanacakların dışında, çocuğa fazla eşya almanın, çocuk için detaylı hazırlıklar yapılmanın uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır. O nedenle çocuğa doğumdan hemen sonra gerekli olan çocuk bezi, kundak, zıbın, battaniye, yorgan, havlu, ıslak mendil, su bardağı, çay kaşığı

⁹ Uygur Türklerinde doğum günü yaklaştığında hamile kadın için özel bir oda hazırlandığını ve ailenin diğer fertlerinden ayırt edildiğini görüyoruz. Odasının ayırt edildiği günden itibaren ona bir doğum annesi eşlik eder. Uygurlar arasında ilk doğumda hamile kadının annesi ve akrabaları kadını alıp evine götürürler. Bu gelenek de bir çeşit tören niteliği almıştır. Hamile kadının kaynanası evine gelen dünürlerini ağırlar ve iyi dileklerini ifade ettikten sonra gelinin annesi yanında doğum yapmasını kabul ettiğini ifade eder. Sonra kaynana tütsü yapıp gelinin başında dolaştırır, gelin annesinin evinde doğumunu yapar. Doğum yaptıktan sonraki birkaç gün içerisinde doğum yapan kadının yanına doğum anası ve kadının annesinden başkasının girmesini önlemek için evin kapısına kırmızı kumaş asılır. Doğum yaptığı evi temiz ve düzenli tutmak, sabahdan akşama kadar deve dikenini, arça ağacı, elma kokusu gibi kokulu şeylerle sürekli tütsü yapmak oldukça yaygın bir gelenektir (Abudukelimi, 2006: 105). Uygurlarda doğumun gerçekleşeceğini ne kadar çok insan bilirse doğumun o kadar kolay olacağına inanılır. Çünkü o kadar insan, doğum yapacak kadının acısını paylaşmış olur. Hamile kadın bol kaymak içerse ve cevizi döverek çayla içerse doğumun kolay gerçekleşeceğine inanılır. Bazıları doğumun kolay olması için hocaya dua okutur. Bunun nedeni, doğumun kolay olması, bebek ve annesine kötü ruhların zarar vermesinin engellenmesidir (Öger, 2012: 1685). Kazaklar’ da doğumu yaklaşan anne adayının yalın ayak yürümesini sağlayarak “Kutsal toprak ana, sen yardım et, bebeği bela ve zararlı şeylerden koruyarak doğumunu hafiflet!” diye dualar edilir. Böylece gelinin bedenindeki fazla enerjiden, vücudunda bulunması ihtimal kötü ruhlardan kurtulmasına, sinir sisteminin düzenli çalışmasına, kendini iyi hissetmesine yardımcı olunur (Nazarova, Temenova, 2021: 180; Nussipkhan, 2021: 9).

gibi acil gerekenler için bir çanta hazırlanır. Çocuk sağ salim eve geldikten sonra beşik gibi diğer gerekenler temin edilir (Büyükokutan, 2012: 219).

Balıkesir yöresinde hamile kadın kolay ve zahmetsiz bir şekilde doğum yapsın diye urgana bağlı bir kalıp sabun, kadının ensesinden entarisinin içine bırakılır. Aşağıya doğru sarkıtılarak paçasından çıkarılır. Arkasından bağlandığı uçkurdan çözülen sabun, kadının sağ eliyle bir başkasına verilir. Böyle olursa çocuk da sabun gibi ebenin eline akıp geliverirmiş. Doğum sancıları başladıysa kimseye duyurulmaz. Herkes duyarsa doğum zorlaşır. Çünkü doğacak çocuk doğumu duyanların şefaatchisi olarak dünyaya gelirmiş. Ne kadar insan bilirse doğumun başladığını çocuk da o kadar kişi için dua edermiş (Yaşar, 2008: 62-63).

Trabzon yöresinde doğum sırasında öncelikle ebe, doğum yaptıracak olduğu kadının odasına gelir. Anne adayının doğuma hazır olup olmadığına bakar. Ardından kadının çok sancısı varsa kalın bir bezi ip gibi yapıp duvardan aşağı sarkıtır. Kadın her sancıda bu ipe asılır ve biraz da olsa sancısını bastırmayı başarır. Asıldığı ip sancısını azaltır (Kolot, 2017: 31).

Muğla yöresinde göbek kordonunun, çocuğun boynuna dolanıp doğumu güçleştirmesini önlemeye yönelik olarak; hamile kadının, yatağın içindeyken sağa sola dönerken yuvarlanmaması, her defasında önce oturup ardından istediği tarafa yatması gerekmektedir. Eskiden köy ebelerinin el yardımıyla çocuğun anne karnındaki pozisyonunu kontrol ettikleri, ters olduğuna kanaat getirirlerse, çocuğun düzelmesi ve doğumun kolay olması için birtakım uygulamalara başvurdukları belirtilir şöyle ki: gebe, çarşaf, kilim, halı ya da battaniyenin içine yatırılarak sağa sola yuvarlanıp örselenir. Ayrıca gebe, bacaklarından tutulup baş aşağı getirilerek silkelenir. Doğumu kolaylaştırmak adına müracaat edilen uygulamalardan birisi de ebenin, doğum işlemlerine “Bu el benim elim değil, Fatma Anamızın eli” diyerek başlaması ve doğum yapacak kadının karnını eliyle ovalayarak doğumu gerçekleştirmeye çalışmasıdır (Büyükokutan, 2012: 221-222).

Mersin yöresinde beklenen günde doğum yapmayan ya da doğumu birkaç gün geciken kadınlara devenin on iki ayda yavrulaması göz önünde bulundurularak “Senin çocukta deve cinsi var, on ay oldu hâla doğmadı.” denilir. Böyle kadınlara, doğumun hemen gerçekleşmesi için deve çanının içinde su içirilir. Zor doğum yapan kadınlara “içeye çekme” adı verilen bir pratik uygulanır. Bunun için yörede gök keçi denilen ve

maviye yakın gri renkli bir keçi türü kesilir ve sığağı sığağına kadının belinden aşağısı bu hayvanın derisiyle sarılır. Derinin sıcaklığıyla kasları gevşeyen kadın, kolay doğum yapar (Coşkun, 2011: 5-6).

Adana Ceyhan yöresinde annenin ve bebeğin ihtiyacı olan her şey aile ve yakın akrabalar tarafından tamamlanır. Genellikle 6. aydan itibaren hazırlıklar başlar. Anne ve bebeğin giysi ve yatağından doğum çantasına kadar her şey hazır edilir. Evi temiz tutulur. Her şey hazır olunca anne de düşünmez (Yolcu, 2008: 25).

Adana Karaisalı yöresinde doğum yapacak kadının avucu içine oklava dik bir şekilde konur, oklavanın diğer ucundan su dökülür, oklavadan hamile kadının avucuna biriken suyu hamile kadın içerse kolay doğum yapacağına inanılır. Doğum anında doğum yapacak kadına ebe haricinde kadınların dokunmamasına dikkat edilir, bazı kadınların elinin ağır olduğuna, eli ağır bir kadın hamile kadına dokunursa doğumun kolay olmayacağına inanılır (Göçer, 2014: 38-39).

Adana yöresinde Yörüklerde hamile kadının doğumunun kolay olması için kadının devenin altından geçirilmesi gerektiğine inanılır (Şenesen, 2015: 142).

Hamile kadın örme, kolan, urgan (ip) üstünden geçmemeye dikkat eder, geçerse doğum anında çocuğun eşinin çocuğun boynuna dolaşacağına, doğumun zor olacağına inanılır. Hacdan hanımeli (Peygamber Efendimizin hanımının eli) getirtilir, kaynatılır; suyu hamile kadına içirilirse veya hamile kadın bu suyla banyo yaptırılırsa hamile kadının kolay doğum yapacağına inanılır (Göçer, 2008: 33-38).

Adana Ceyhan yöresinde önceden elma okunur hazırlanır, dilimlenir, doğumdan önce yedirilir. Gebe anneye okunmuş su içirilir doğumu süresince odada Kuran okunur. Gebelik süresince yüzde çıkan lekeler, doğum sırasında annenin saçlarının bu lekeler üstüne sürülerek geçeceğine inanılır (Yolcu, 2008: 26).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Doğum hazırlığı ve doğum anne ve bebek için önem teşkil eden bir zaman dilimidir bu süreç içinde hem annenin hem de bebeğin olası tehdit ve tehlikelerden uzak tutulması önem arz etmektedir. Bu sebepten dolayı Pozantı halk kültüründe anne ve bebeğin etrafında gerçekleşen hem dinsel-büyüsel uygulamaların olduğu gibi hem de günümüz şartlarında devamlılığı sağlanmasa da halk hekimliğinin sağaltıcılarından olan “ara ebe” lerin aktif bir şekilde doğumda yer aldıkları ve doğumların evin herhangi bir odasında ya da yatak odasında dönemin şartlarına göre var olan

malzemeler ile gerçekleştirdiği görülür. Pozantı halk kültüründe doğum hazırlığında ve doğum anında yapılan uygulama ve inanışlar şunlardır:

Hamile kadın ilk doğumunu yapıyorsa erkek tarafı yani bebeğin babaannesi hazırlıkları yapar kadının annesine bu durum ağır gelir. Bazı durumlarda anneannenin de bohça hazırladığı görülür (KK-1, KK-2).

Bebeğin doğacağı zaman yatak hazırlanır özel yorgan, pike diktirilir doğumda kullanılmak için. Doğumu yaptıran kişiye ön ebe denir (KK-1, KK-2). Doğumu yaptıran kişilere ebe ya da ara ebe denir, köyün yaşlı ve bilinçli kadınları doğumları yaptırır (KK-3, KK-17). Doğumu yaptıran kişiye ebe denir. Eskiden sağlık ocağı olmadığından dolayı doğuma yaşlı bilge kadınlar gelir, bu kişilere ise ara ebe denir (KK-5, KK-29). Doğumu eskiden ara ebeler yaptıtırırken şimdi doktorlar yaptıtırır (KK-30). Ara ebe genellikle doğumda sıcak su, havlu ve temiz bir bez, çocuğun kordonunu kesmek için de jilet kullanır (KK-30). Doğumu yaptıran kişiye ebe ya da ara ebe denir (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-24, KK-25). Doğumu genellikle halk arasından bilge kabul edilen ihtiyar bir kadın gelir yaptıtırır, şimdi ise kadınlar hastaneye gidip doğurur (KK-31).

Evde gerçekleştirilen doğumlar genellikle evin yatak odası ya da salonunda yapılır (KK-1, KK-2). Hamile kadının doğumu evde gerçekleşecek ise evin müsait olan herhangi bir odası hazırlanır (KK-30). Doğum odasına kadının yakınlarından biri ve ebe alınır, gebe kadın çekinip doğumu zor olmasın diye bu kişiler dışında kimse alınmaz. Çocuklarının doğumlarında sağlık ocağından gelen ebeler girdi ancak annem kardeşimi doğururken ona ara ebe geldi. Doğum anında yere bir naylon serdi üzerine de ısıtılmış bir toprak koydu akacak olan su, kan her şey bu toprak üzerinde kalsın diye serdiklerinden bahsetti ve doğumunu bu şekilde yaptırdı (KK-3).

“Doğum yapan kadın kıyafetini dahi çıkarmazdı, şalvarının içine doğururdu”. Kadına özel doğum odası hazırlanmaz, ev ahalisi dışarı çıkar kadın otuma odasında doğum yapar. Kadının sancıları ufak ufak başlar daha sonrasında şiddetinin artırır bunun üzerine çocuğun doğacağı anlaşılır. Eve çağrılan ebenin yumruğuna oturulur ve çocuğun gelip gelmediği anlaşılır (KK-5). Doğum evin müsait olan bir odasında yerde yaptıtırılır. Kadın doğumu genellikle yatarak yapar fakat eski zamanlarda kadının doğumu oturarak yaptığı görülür. Kadının doğumu güçleşirse kadının karnına baskı

yapılır, bu işlemin bilinmeden yapılmaması gerekir doğum çabuk olsun istenirken kadının doğumda öldüğü de görülür (KK-29).

Kadının doğum sancısı tuttuğunda eline bir değnek ya da oklava alır ve o değnek ile gezinir (KK-3). Hamile kadın sancıya tutulunca dışarı gidip gezer gelirler. Bu sancıya sabretmesi gerektiği, günahlarının döküleceği söylenirdi (KK-4). Doğumu güçleşen kadının eline bir oklava verilir, evin etrafında dolanması sağlanır. Eğer doğum gittikçe zorlaşıyorsa doğumu kolay olsun diye kolay doğum yapan bir kadının avcunun içinden su içirilir. Doğumu kolaylaşsın diye hamile kadın süpürge üzerinden atlatılır. Hamile kadın seccadenin içine yatırılır ve iki kişinin tutmasıyla seccade içinde sallanmaz, yuvarlanır. Yapılan bu işlem ile dönmeyen çocuğun dönmesi ve doğum haznesine yerleşmesi, aşağıya inmesi sağlanır (KK-5).

Doğumu kendi kendine yapan kadınlar da bulunur. Eskiden kadınlar doğumlarını evlerde yapar. Doğum genellikle evin oturma odasında gerçekleşir (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-24, KK-25).

Doğum evin salonunda gerçekleşir ve yere naylon serilir. Doğum güçleşirse anne ebe tarafından hastaneye gönderilir (KK-36, KK-50, KK-51). Doğumu ebe yaptırır. Doğum evin oturma odasında yaptırılır. Ebelere doğumdan sonra hediye verilir. Hastanede gerçekleşen doğumlarda doğum güçleşirse anne sezaryene alınır (KK-43).

Doğum evin herhangi bir yerinde yere naylon ve bez serilerek gerçekleştirilir. Doğum güçleşirse gebe kadına sancı iğnesi yapılır. Doğumdan sonra ebeye elinin kiri gitsin diye sabun, ellerine yaksın diye kına ve bir miktar para verilir (KK-46).

Kadının doğumuna kız kardeşi ve ebe girer. Eski zamanlarda sobanın üzerinde su ısıtılır ve yere eski kıyafetlerinden serilir (KK-4).

Hamile kadının suyu gelirse doğumunun kolay geçeceğine inanılır eğer kadının suyu gelmeden sancısı gelir ve doğum başlar ise “Kupkuru, çıtır çıtır geldi.” denir (KK-5).

Hastanede yapılan doğumda hamile kadının sancısının çekmesi beklenir ve iğne yaptırılır, yeterli açılma olduğunda çatala geçilir ve doğum gerçekleştirilir (KK-1, KK-2). İkinci çocuğumu evde daha rahat doğurdum ama olası bir sağlık sorunu ile karşılaşılırsa herhangi bir risk durumunda ne olur diye de düşündüm (KK-1).

Evde doğum yaparken sağlık ocağından gelen bir ebe öncelikle sancı artırıcı iğne yaptı, çantasında makas, pansuman için batikon gibi malzemeler vardı, ihtiyaç dahilinde takılabilmesi adına anne için serum da vardı, doğumu yaptırdıktan sonra kızımın göbek adını da kendisi koydu (KK-1). Çocuğun doğumuna kaynana, görümce alınmaz odada ebe ve kadının yakın hissettiği kişiler alınır (KK-1, KK-2). Eğer gebe kadın çekinirse doğum zor olur. Zor doğumlarda ebe kadın suya okur hamile kadına içirir. Doğumu zor olan kadınlara ara ebe yeterli gelmezse bir ebenin daha eşlik etmesi gerekir (KK-1, KK-2).

Doğumda ebe sabun, su, leğen, zeytinyağı kullanır, imkanların artmasıyla çok daha sonraları eldiven kullanıldığı görülür bundan önceki süreçlerde eldiven kullanıldığı görülmez. Hamile kadının doğumu güçleştiğinde annenin rahim ağzına zeytinyağı sürer masaj yapar ve açılmasını kolaylaştırır böylelikle çocuk zarar görmeden dünyaya gelir (KK-29).

Doğumu zor olan kadının rahmine ebe tarafından zeytin yağı sürülür. Doğumun zorlaşmasının sebebi olarak çocuğun sancısının yeterli olmaması bu durumda da ikinci ebenin annenin karnına bastırarak çocuğu aşağıya doğru itirmesi gerekir. Doğumun zor olması kadının rahminin şeklinden dolayıdır eğer kadının rahmi kalın ise doğum zor olur; rahmi ince yapıda ise açılmaları çabuk olur ve doğumu kolay gerçekleşir (KK-1, KK-2). Doğum güçleştiğinde muhakkak hastaneye gidilmelidir (KK-17). Doğumu kendi başına yapan kadının doğumu güçleşirse eve ebe çağırılır. Kadının doğumu kolay olsun diye ara ebe kadının rahmine zeytin yağı sürerdi. Doğumu zor olan kadın seccade içine yatırılır, seccadenin bir ucunu bir kişi diğer ucunu bir kişi tutar ve gebe kadın bu seccade içinde yuvarlanır (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-24, KK-25).

Doğumu ara ebeler yaptırır. Doğum evin ortasında yaptırılır, doğumun yaptırılacağı yere naylon serilir. “İlk doğumumu yaptığımda çocuğum bir hafta yaşadı ertesi hafta öldü o kadar güzeldi ki; ikinci doğumumu da evde yaptım. Bu doğumuma da ara ebe geldi. Ebe şalvarımı dahi çıkarmama izin vermedi şalvarın içine çocuğumu doğurdum.”. Doğum güçleştiğinde ebeler sancının artması için iğne yapar. Doğumdan sonra ebeye para ya da şalvarlık, yazma gibi hediyeler verilir (KK-35).

Hastanede gerçekleşen doğumlarda, doğum güçleştiğinde hemşire hamile kadına yardımcı olur onu motive ederek güçlendirir, psikolojik destek sağlar (KK-30).

Doğumu ara ebe yaptırır. Hamile kadının doğumu yaptıracığı vakit evin sakin olan bir köşesi seçilir. Doğumu güçleşen kadının karnına bastırılır, rahmi açılsın diye zeytinyağı sürülür (KK-44).

Doğum evin yatak odasında yaptırılır. Doğumu “kıyı ebeleri” yaptırır, bu ebeler yaşlı ve bilge kadınlardır; doğumda çocuğun göbeğini kesmek için jilet, bağlanmasında ise yorgan ipi kullanır başka herhangi bir malzeme kullanılmaz. Doğum güçleşirse kadının rahim ağzına zeytinyağı sürülür. Doğumdan sonra ebelere ahiret zamanında doğurduğu çocuğun kanı yüzüne sürülecek olmasından dolayı sabun, kına, yazma hediye edilir (KK-49).

Doğumu ara ebeler yaptırır. Ara ebeler doğumda temiz bez, sıcak su, jilet, yorgan ipi, pamuk, zeytinyağı kullanır. Doğum evin yatak odasında gerçekleştirilir. Doğum güçleşirse ebe, hamile kadının rahim ağzına zeytinyağı sürerek masaj yapar ve karnına bastırır (KK-39, KK-40).

Hamile kadının doğum sırasında zorlanması ve doğumunun güçleşmesinde ebe kadın ve yanında bulunan yardımcı ile birlikte gebe kadın beşikte sallanır gibi sallanır (KK-41).

Evde gerçekleşen doğumlarda tıbbi malzemenin yetersiz olması sebebiyle gebe kadının doğumu güçleşirse hastaneye gitme imkanları yoksa bilen bir insan çağırılır yardımcı olması istenir ya da gebe kadın hemen hastaneye gitmelidir. Doğumu zorlaşan kadının karnına muhakkak birinin bastırması gerekir (KK-33, KK-42).

Hamile kadının doğumu evde gerçekleşecekse evin müsait bir odasında yere naylon sererek gerçekleşir. Doğumda sıcak su, havlu ve eldiven kullanır. Doğum güçleşirse ebe kadın hamile kadına kesi atar. Ebeye doğumdan sonra hediye verilir (KK-37, KK-38).

Doğum yaptıran hem hediye hem de para verilir. Doğum yaptıran ebeye havlu, sabun, kına verilir. Başımın kınası babamdan da elimin kınası ebemden sözü de buradan gelir (KK-3). Ebelere doğumdan sonra hem hediye hem de para verilir (KK-29). Doğum evde yaptırılırsa evin yatak odasında gerçekleşir (KK-45).

Doğum yapıldıktan sonra ebeye o zamanın parası ile yirmi beş lira verildi, bu ücretin de hastanede değil de eve özel olarak geldiği için verildiği belirtilir (KK-1). Ara ebe ise doğumdan altmış lira gibi bir ücret almıştı (KK-2). Bebek doğduktan sonra

ebeye para isterse para eğer doğumu yapan kişinin maddi gücü yoksa gönlünden kopan herhangi bir şey verilirdi (KK-30).

Ebeye doğum yaptırdıktan sonra “kına, sabun” hediye olarak verilir, hediye verildikten sonra ebe ile helalleşilmesi gerekir. “Eli yüzü kanlı varmasın ahirette diye sabun verilir” (KK-5).

Doğumu yaptıran ebeye hem para hem hediye verilir. Hastanede yapılan doğumlarda doğum güçleşirse ya çocuk vakum ile alınır ya da sezaryen doğum ile gebelik sonlandırılır (KK-6).

Sancısı tutan kadınlar için ara ebeler ya da sağlık ocaklarında çalışan ebeler doğum için eve çağırılır. Doğumun evde yapılması durumunda hamile kadının doğumunu evin yatak odasında gerçekleşmesi daha uygundur (KK-32). Doğumu yaptıran ebelere doğumdan sonra hediye verilir (KK-33).

Hamile kadınlar önceden evde doğum için sağlık ocağı ebelerini tercih ederken son sekiz yıldır ilçede bulunan hamile kadınlar evde doğumu tercih etmemekte ve hastanelerde doğum yapmaktadır (KK-34).

Doğumdan sonra annenin çabuk toparlanması ve yarasını ılık ılık pişirsin, iyileştirsin denilerek yumurta pişirilir ve rahminin ağzına yerleştirilir, bu işlem genellikle ara ebeler tarafından yapılır. Doğum sonrası sancının geçmesi için anneye yapılan bir işlem yoktur kadın dinlenerek bu süreci atlarmaya çalışır. Doğum sonrası sancı çeken kadının karnı toplanır büzüşür ve ağırı çeker bu duruma yöre halkı “Senin hircun kalkmış” denir. Bu durum genellikle ikinci ve üçüncü doğumlarda görülür fakat ilk doğumlarda da nadiren görüldüğü olur (KK-1, KK-2).

1.3. Doğum Sonrası İnanış ve Uygulamalar

1.3.1. Bebeğin Müjdelenmesi

Doğumun sağlıklı ve sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesi annenin de bebeğin de iyi olması ile birlikte bebeğin doğumu babaya ve ailenin diğer fertlerine doğum hastanede gerçekleştirildiyse hemşireler tarafından, evde gerçekleştirilmesi durumunda ise ebeler tarafından müjdelenmektedir. Bu müjdelenme ile birlikte babanın yaşadığı sevinç ile birlikte hemşireye ya da ebeye “müjde parası” vermesi gerekir. İnsanlık için önemli bir olgu olan doğum ve doğum sonrasında yaşanan

duygu durumu evrensel olarak kabul edilebilir. Yapılan inanış ve uygulamalara bakıldığında Anadolu coğrafyasında ve Türk dünyası coğrafyasına bakıldığında bu benzerliklerin ortaya çıktığı ve bebeğin her daim müjdelenerek etrafında şekillenen uygulamaların olduğu görülür.¹⁰

Muğla yöresinde doğumu yaptıran kişilere hediye verme geleneği, mahiyeti değişmiş olsa da gerek geçmişte gerekse günümüzde devam etmektedir. Doğumu yaptırdıktan sonra canlarını kurtardıklarını sürekli dile getirip minnet duydukları “eccim” kadınların, parayı kabul etmediklerini buna karşılık “gönlünden ne koparsa” dedikleri için maddi durumuna göre; oğlak, keçi, pirinç, yağ, bulgur, kına, sabun, elbiselik, eteklik, havlu, tülbent gibi “müjdelik” hediyesinin verildiği görülür (Büyükokutan, 2012: 228).

Trabzon yöresinde kadın doğum yaptıktan sonra doğum yaptıran ebelere ve bebeği aileye temizleyip veren kişilere kara ekmek hediye edilirdi. Bu kadınların evine o kadar çok kara ekmek getirilirdi ki, ekmekleri mahallesindeki insanlara dağıtırlardı (Kolot, 2017: 35).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Annenin doğumdan sağlıklı bir şekilde çıkması ve bebeğinin fizyolojik olarak sorunsuz doğması aileler için oldukça önemlidir. Çocuğun sağlıklı bir şekilde dünyaya gözlerini açması, anne ve baba olarak toplumsal rollerin üstlenilerek aile kavramının çocuk ile tamamlanmasından dolayı baba ve aile fertlerine haber verilmesi Pozantı

¹⁰ Özbek Türklerinde Söyinçi “Haber Verme Pratiği” bulunur. Söyinçi, çocuğun doğduğunu ilk öğrenen kişi komşu ve akrabalara iletir. Âdete göre söyinci olan kişiye bu mutluluk dolu haberi getirdiği için hediye ya da para verilir. Geleneğe göre yeni doğan bebeğin babası eğer bebek kız olduysa çiçek, erkek olduysa ağaç diker. Yeni doğum yapan anne ve bebeğinin yanında kırk güne kadar mutlaka akrabalarından birileri olur (Solmaz, 2018: 133). Kazak Türklerinde bebeğin doğumu gerçekleşikten hemen sonra Şildehana adlı bir kutlama töreni düzenlenir. Bu tören, aileye yeni bir üyenin katılması sebebiyle paylaşılan sevinç merasimine verilen addır. Aile, dünyaya gelen bebeği müjdeleyerek haberciler aracılığıyla etrafa haber salar. Haberciler, doğan erkek bebek ise at ustar (atın dizginini tutan), kurık ustar (kement tutan) diye, kız ise keste tiger (nakış işler), şolpı tağar (saç süsü takar) şeklindeki kibar benzetmelerle duyurur. Bu duyurma işinde de millî edep ve asalet bulunmaktadır. Kazak geleneklerine göre güzel haberleri yakınlarına müjdelememek ayıp sayılır. Bu nedenle akrabalık bağlarını zayıflatmamak için böyle durumlara çok dikkat edilir. Müjde getiren kişiye de her zaman hediyeler verilir ve memnun edilerek gönderilir (Nazarova, Temenova, 2021: 182). Bebek dünyaya geldiği zaman doğum toyu yapılır buna şilde hana denir. İkramda bulunulur. Yakınlar davet edilip aralarında eğlence yapılır. Anne kutlanır hayır duası yapılır (Kalafat, 2012: 20).

halk kültüründe de görülür. Pozantı halk kültüründe bebeğin müjdelenmesi şu şekildedir:

Çocuğun doğumu babaya ebe ya da ebenin yanında olan kişi tarafından müjdelenir baba da bu kişiye para ya da hediye verir (KK-1, KK-2). Doğum ebe veya yanındaki kişi tarafından müjdelenir, müjdesine karşılık olarak da hediye veya para verilir (KK-3, KK-17). Bebeğin doğumu babaya ve aileye ebe tarafından müjdelenir ve bunun karşılığında “müjde parası” verilir (KK-5, KK-6). Çocuk doğduktan sonra kapıda kim bekliyorsa babasına haberi o götürür ve “göz aydınlığı” hediyesi verilir (KK-29). Çocuğun doğumunu eş, dost yanında kim varsa o müjdeler ve bunun karşılığında gönlünden koparsa hediye verir (KK-30). Çocuk doğduğunda babaya doğumu gören kişi ya da doğum yapan kadının komşusu müjde verir. Bu müjdeyi veren kişiye muhakkak hediye verilir, hediyein boyutu önemli değildir önemli olan kişinin gönlünden kopmuş bir şekilde vermesidir (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25).

Çocuğun doğumunu aileye herkes müjdeleyebilir, ailenin parası varsa maddi durumu iyi ise müjdeleyen kişiye para verir (KK-31).

Çocuğun sağlıklı bir şekilde doğması aile için oldukça önemlidir. Doğum aileye genellikle ebe tarafından müjdelenir ve bunun karşılığında da hediye verilir. Çocuğun doğumundan sonra anne ile beraber emek veren hem annenin sağlıklı bir şekilde doğum yapmasına yardımcı olan hem de bebeğin sorunsuz şekilde dünyaya gelmesinde aracı olan ebeye hediye verilmesi önemlidir. Ebeye verilen bu hediye “gönül alma” adı verilir (KK-32, KK-37, KK-38). Hastanede gerçekleşen doğumda bebek hemşire tarafından babaya müjdelenir, hemşireye baba tarafından müjde parası verilir (KK-43, KK-45). Çocuk doğduktan sonra ebe aileye müjde verir bunun karşılığında “müjde hediyesi” verilir (KK-46). Çocuk doğduktan sonra ebe aileye bebeğin doğumunu müjdeler aile de ebeye “göz aydını” verir (KK-49).

Çocuğun doğumu aileye ebe yanında bulunan kişi tarafından müjdelenir bu kişiye hediye verilmesi uygundur (KK-36, KK-50, KK-51).

1.3.2. Göbek Kesme

Anne ve bebek arasındaki bağı sağlayan göbek bağı annenin bebeği doğurması ile kesilir. Göbek bağının kesilmesi anne ile bebeğin fizyolojik olarak birbirlerinden

ayrılışının göstergesidir. Bebeğin hamilelik süresi boyunca yaşamsal fonksiyonlarını yerine getirmesini sağlayan göbek bağı etrafında şekillenen inanış ve uygulamalar ile beraber günümüz şartlarında modern tıbbın getirdiği gereklilik ile bu doktorlar tarafından kesilirken bazı doğumlarda anne ve baba adayının isteği üzerine babanın da göbeği kestiği görülür.

Gebe kadının yediği içtiği şeylerin, baktığı kimse ve hayvanların karnındaki çocuğunu etkileyeceği tasarımı ve inancı gibi çocukla göbeği ve eşi arasında da aynı inanç söz konusudur. Onun içindir ki, doğan çocuğun göbeği ve eşi birtakım işlemlerden geçirilir. Çocuğun geleceğini, ilerideki uğraşısını ve işini etkileyeceği inancıyla göbek gelişigüzel atılmaz (Örnek 1977: 13).

Eşi (plasentayı) (Tatar Türklerinde ona “sonğılıq, çüp ve yatqılıq” derler yıkayıp toprağa gömerlermiş. Eş, yer yüzeyine yakın gömüldüğünde kadının sık sık doğum yapacağına, çok derin gömüldüğünde de kadının nadir doğuracağına, yüzükoyun gömüldüğünde ise kadının başka çocuk doğuramayacağına inanırlarmış. Eşi, genelde güneşin battığı tarafa çiğnenmeyen, biraz yokuş yere gömerlermiş. Ayrıca, eşi evin temeline, tavan ile çatı arasına konulan toprağa veya taban altına da gömmek uygun görülürmüş. Nerede olursa olsun önemli olan, eşi köpek bulup yememeli ve o gömülen yerin üzerine insanlar basmamalıdır. Bir inanca göre yokuşa gömülen eş, zamanı gelince havaya yükselecektmiş. Belki de uçarken beşikte olsun diye bazı yörelerde eşi, “çabata” adı verilen ve ıhlamur kabuğundan elde edilen ipten örülen ayakkabı içine koyup gömerlermiş (Çetin, 2008: 310).

Kazak Türklerinde, doğan çocuğun göbeği temiz bir bıçakla kesilir. Bu bıçak daha sonra yıkanır. Yıkanan bıçak atılmaz, uygun bir yer bulunarak toprağa gömülür. Toprağa gömme esnasında, anne gömülen yere bakmamalıdır. Anne bakarsa başka çocuğunun olmayacağına inanılır Kesilen göbek, takriben 7 gün sonra düşer. Düşen göbek, bir atın yelesine takılır. Böylece çocuğun at gibi hızlı ve cesur olacağına inanılır (Keskin, 2009: 97).¹¹

¹¹ Kazak halk inanışlarında göbek bağı oldukça önemlidir. Atalarımız, erkek, tüzdün tınısı, ayel, üydin ırısı (Erkek, dışarının nefesi, kadın, evin refahıdır) diye, kız çocuğunun göbek bağı ile plasenta artığını “aileye mutluluk ve bereket getirsin” niyetiyle ocağın başına gömmüştür ve bununla ilgili olarak “ocağın başına tükürme, ocağın başına basma” şeklinde yasaklar yer etmiştir. Erkek çocuğunun plasenta artığını ise “yurdunu, halkını koruyan namuslu adam olsun” diye, uzak bir yere götürüp temiz toprağa gömmüşlerdir. Erkek çocuğun göbek bağını aynı zamanda “evin sahibi, soyunun devamı, evinin direği olsun” niyetiyle doğduğu evin

Tıvalarda, bebeğin doğumundan üç gün sonra, göbeğini kesen kişi gelir ve sarı ya da beyaz keçeden bir kesenin içine konan eşini çadırın doğu tarafında açılan küçük bir çukura bırakarak üzerine arpa, buğday atar ve toprakla örterek düzeltir. Bu yer, bebeğin “ana yurdu” olarak kabul edildiği için bu işlemi gerçekleştirecek kişinin saygın biri olmasına önem verilir. İleride çocuğun başına kötü bir şey gelmesi ya da hastalanması hâlinde şaman çağrılarak o yerde dua ettirilir. (Kenin-Lopsan 1994: 124; Türker, Gündoğdu, 2016: 145).

Bebeğin “hin”i (göbeği) ise düştükten sonra temiz bir beze konur. Çocuğa nazar değmemesi, kötü ruhlardan korunması için beşiği ardıçla tütsülenir, dualar eşliğinde süt saçılır. Ardından üç köşesi saçaklı, nakışlı bir bez içinde bebeğin göbeği beşiğe asılarak alkışlar söylenir. Annenin doğan her çocuğunun göbeği bu şekilde beşiğe asılır ve orada özenli bir şekilde muhafaza edilir; çünkü çocuğun göbeği yiterse “kut”unun da yiteceğine inanılır. Bebeğin göbek kesesinin yanına da kutsal sayılan ayının tırnağı asılır (Kenin-Lopsan 1994: 124; 1998: 464-465; Türker, Gündoğdu, 2016: 145).

Samsun yöresinde çocuk doğduktan bir müddet sonra düşen göbeği beşiğe bağlanır. Daha sonra o göbek çocuğun yıkanacağı suya konulur ve bu su çocukta sivilce çıkmasını önler. Yeni doğmuş olan bir çocuğun kötü iyelerden kurtulması için yanında def veya tas-tabak gibi ses getirebilecek nesnelere vurulur (Şişman, 2001: 448).

Muğla yöresinde çocuğun göbek bağı ile yapılan uygulamalara bakıldığında çocuğun göbek bağını kesecek olan kişinin öncelikli olarak boy abdesti alması gerekmektedir. Bu kişi, çocuğun göbeğini karnından itibaren bir karış uzunluğunda keserse sesi uzun, gür ve güzel olur; kısa keserse sesi az çıkar, kısık olur. Uzun keserse çocuk altını çok ıslatır; kısa keserse az ıslatır. Çocuğun göbeğini yukarıya doğru bağlarsa çocuk az sidikli, aşağı doğru bağlarsa çok sidikli olur. Göbek kordonunu kısa keserse çocuğun ömrü kısa olur; uzun keserse çocuğun sümüğü çok akar (Büyükokutan, 2012: 247).

Bingöl yöresinde çocuğun göbek kordonunu genellikle ninesi keser. Bazı yörelerde ise çocuğun göbek kordonu yabancı birisi tarafından kesilir ve o kişi bebeğin

kapsının altına gömmüşlerdir ve “eşiğe basma” şeklindeki yasak da bu gelenekle ilgilidir (Toleubayev 1991: 68; Nazarova, Temenova, 2021: 181-182).

göbek ninesi olur. Göbek bağı bebeğin karnından dört parmak kadar bir uzunlukta kesilir ve bir ip ile bağlanır. Bir müddet sonra göbek bağı kurur ve kendiliğinden düşer. Bu işlemden sonra bebek yıkanarak kundağa sarılı bir şekilde annenin kucağına verilir. Doğum yapan kadın altına höllük toprağı döşenmiş bir yatakta yatırılır. Göbek bağının kesilmesinde kullanılan bıçak veya makas yıkanarak bebeğin yastığının altına bırakılır ve burada üç gün bekletilir. Yöredeki bir uygulama da çocuğun gelecekte iyi bir meslek sahibi olması için kesilen göbek kordonunun meslek sahibi olan bir kişinin ayaklarının dibine atılmasıdır (Irmak,2016:118).

Trabzon yöresinde göbek kordonu ebe tarafından kesilir. Göbek kordonu kesilirken özel bir duası vardır o dua okunarak kesilir. Kesilen göbeğin kanı sıyrılır ve ona düğüm atılır. Düğüm atma sırasında bebeğin adı ne ise o da sesli bir şekilde söylenir. Kordon kesilirken eğer bebek kızsaa kordon kısa tutulur ki kızın sesi erkeğin sesini geçmesin, çok uzağa gitmesin. Bebek erkekse göbek kordonu uzun bırakılır (Kolot,2017:35).

Adana Yöresinde yapılan uygulamalara göre anne tarlada veya evde tek başına doğum yaparsa ve göbeği taş ile keserse çocuğun ileride korkusuz, yiğit olacağına inanılır. Özellikle kız çocuklarda, göbek kanı, bebeğin yüzüne sürülürse yanaklarının kırmızı, güzel, parlak olacağına inanılır. Çocuğun göbeği uzun kesilirse sesinin gür olacağına inanılır (Şenesen, 2015:145).

Adana ve çevresinde göbek kordonu kesildikten sonraki işlem çocuğu yıkama ve tuzlamadır. Çocukta pişiğin olmaması, ileride teninin kokmaması amacıyla yapılan tuzlama işlemi kimi zaman çocuk doğar doğmaz yapılırken kimi zaman yıkamadan sonra yapılmaktadır. Her durumda, çocuğun bedeni doğduktan sonra tuza maruz kalmaktadır; ancak tuzlu kalınmamakta, çocuğun tatlı dilli olması, hayatının tatlı geçmesi amacıyla da vücuduna bal sürülmekte ya da tuzlama suyuna şeker veya bal katılmaktadır (Başçetinçelik, 1998: 54).

Adana Ceyhan halk kültüründe göbek ebe tarafından belli ölçüde jiletle kesilir, çocuk elenmiş toprakla sarılır. Toprağın kırmızı kına gibi ve temiz olmasına dikkat edilir. Göbek kesilir, bebeğin tüm vücudu tuzlanır ya da tuzlu suya batırılır. Biraz bekletildikten sonra hemen ılık suyla yıkanır, pudralanır. Tuzlama işlemi ağız, koltuk altları ve ayaklarda daha özenli yapılır, bu bölgeler iyi tuzlandığında büyüyünce

kokmayacağına inanılır. Bebeğin bahtı da huyu da iyi olsun diye tuzlandıktan sonra ballanır. Daha sonra yıkanır (Yolcu, 2008: 27).

Adana Ceyhan yöresinde göbek, çok bolluk getirsin diye meyve ağacın köküne gömülür ayrıca göbek kurutularak devlet dairelerine giderken cebe konur, işlerin kolay halledileceği, uğur getireceği düşünülür (Yolcu, 2008: 29).

Adana Karaisalı yöresinde göbek kesme pratiğinde çocuğun göbeğini göbek ebesi keser; çocuğun bu göbek ebesinin huyundan, damarından aldığına, ona çekeceğine inanılır. Aynı günde doğan iki çocuğun göbeğini aynı ebe keserse çocukların kan kardeş olacağına inanılır (Göçer, 2014: 42).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Pozantı halk kültüründe göbek bağı ve bebeğin eşi ile yapılan uygulamalara bakıldığında yöre halkının dinsel-büyüsel uygulamalara ve inanışlara yer verdiği görülür. Pozantı' fa göbek bağı ve eşi ile ilgili gerçekleştirilen inanış ve uygulamalar şunlardır:

Çocuktan sonra gelen sona eş denir, doğumdan sonra bu evin bahçesine gömülür. Göbek kordonu ebeler tarafından kesilir. Çocuğun göbek bağı kesildikten sonra göbek adı konur. Göbek bağı ise eve bağlı olsun diye evde tutulur eğer dışarıya atılırsa çok gezenti olur düşüncesi hakimdir (KK-1, KK-2). Hamile kadın doğum yaptıktan sonra leğenin içine eşi alınır ve herhangi bir şeyin içine konmadan hemen kuruyup gitsin diye toprağa, ağaç dibine gömülür Bebeğin göbeği şimdilerde makas ile kesilirken eskilerde jilet yardımıyla kesilir, kordonuna düğüm atılır. Göbek bu işlemten sonra hemen toparlanır ve iyileşir (KK-29).

Çocuk doğduktan sonra eşi çocuktan tarafa doğru sağılır sonrasında dört parmak kalacak kadar kesilir, çocuğun göbeği düğümlendikten sonra eşi toprağa gömülür. Hamile kadın evde kendisi doğum yapmışsa göbek bağı kadının el hesabına göre dört parmak kalacak şekilde kesilir ve bağlanır (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25).

Çocuğun göbeğini eve koyarsan çocuk evcil olur, camiye atarsan dini bütün olur, zengin bir yerin damına atarsan zengin olur (KK-3). Çocuğun eşi toprağa ya da bahçeye gömülür (KK-17, KK-30). Çocuğun göbeği dört parmak ileriden kesilir ve sonrasında göbek kısmının temiz tutulması gerekir (KK-30). Çocuğun göbeği kesilir, çocuk kız ise göbeği düştüğünde ardından gelen çocuk erkek olsun diye içi dışına

çevrilir (KK-3). Çocuk erkekse ardından gelen çocuk kız olsun diye içe çevrilir (KK-3). Çocuğun eşi ayak değmeyen bir toprağa gömülür. Göbek ebe tarafından üç parmak hesabı ile kesilir, yorgan ipi ile bağlanır bağlandıktan sonra da zeytinyağı sürülür (KK-49).

Bebeğin göbeği kesildikten sonra kadının altına bir toprak ısıtılır ve bu toprak üzerine kadın alınır. Yeni doğum yapmış kadının bu toprağın üstüne yüz üstü yatması gerekir, ılık toprağın etkisiyle kadınlar eşlerini bu toprak üzerine düşürür sonra eş bir ağaç dibine gömülür. Bebek doğduğunda erkekse “Ahmet, Muhammet, Mustafa, Ali” gibi bebek kız ise; “Ayşe, Fatma, Hatice gibi Hz. Muhammet’ in (s.a.v) kızlarının adları” ebesi tarafından göbek adı olarak konur (KK-5).

Bebek doğduktan sonra göbeği ebesi tarafından kesilir. Göbek kesildikten sonra ip ile bağlanır (KK-31, KK-37, KK-38). Ebe bebeğin göbeğini keserken parmaklarıyla ölçüm yaparak keser sonrasında düğüm atar (KK-39, KK-40). Çocuğun göbeği “imanlı” olsun diye caminin bahçesine; çocuk okusun “devlete faydalı olsun” diye okul bahçesine gömülür (KK-43).

Doğumdan sonra çocuğun eşi ayak değmeyen bir yere toprağa gömülür. Çocuğun göbeği ebe tarafından kesilir, göbeği düştükten sonra evin duvarının kovuğuna konursa çocuk evcimen olur (KK-35).

Bebek doğduktan sonra kordonunda kalan sıvı sağılır, ebe tarafından dört parmak hesabı ile kesilir ve düğüm atılır (KK-41).

Bebeğin göbeği kesildikten sonra düşmesi beklenir bu süreç içinde temizliğine özen göstermek gerekir (KK-45). Ebe çocuğun göbeğini kestikten sonra düğümler ve bebeğin göbeğinin düşmesi beklenir. Bebeğin göbeği düşene kadar yıkanmaz, göbeği düştükten sonra yıkanır ve kırkı çıkana kadar her gün bebek banyo yaptırılır (KK-36, KK-50, KK-51).

1.3.3. Tuzlama

Bebeğin doğumu gerçekleştikten sonra bebeğin göbeği kesilir ve yıkama işlemi gerçekleştirilir. Bu süreç içerisinde evde gerçekleşen doğumlarda ebe bebeği genellikle teri kokmaması için tuzlu su ile yıkar veyahut günümüzde hastanede gerçekleşen doğumlarda hemşirelerin burada aktif rol oynadığı görülürken

hastanelerde bebeklerin ilaçlandığı ve bu uygulamanın şekil değiştirdiği görülmektedir.

Doğum kavramı çerçevesinde dünyaya gelen kişiğlunun geleceğini yönlendirme onun sağlıklı bir hayat sürmesi amacına yönelik olarak gerçekleştirilen işlemlerden önemli birisi de tuzlamadır. Tuzlama, en kısa tanımıyla, yeni doğan çocuğun tuzlu suyla yıkanması ya da vücudunun doğrudan tuzla ovulması demektir. Türklerin yaşadığı pek çok bölgede görülen bu uygulamada tuza bereket ve uğur gücü yüklenmektedir (Teke, 2005: 77). (Yolcu, 2008:27)

Tuzlama, en kısa tanımıyla, yeni doğan çocuğun tuzlu suyla yıkanması ya da vücudunun doğrudan tuzla ovulması anlamına gelmektedir. Türklerin yaşadığı pek çok bölgede görülebilen bu uygulamaya da pratiğın daha iyi anlaşılabilmesi için tuza insan hayatıyla ilgili hemen her pratikte rastlandığını göz önünde tutmak gerekmektedir. Halk deyimlerinde, atasözlerinde, masal gibi halk anlatmalarında da yoğun bir şekilde izlenebilen tuz (Elçin 1988: 373-379; Aça, 2001: 94) Türk halk inanışında, taş, ağaç, su gibi, tek başına kült mertebesine ulaşamamış olmakla birlikte daha çok büyüye, berekete, uğura yönelik bir anlam yüklenmiştir (Aça, 2001: 94).

Tuzlamayı halk geleneğı, çocuğun teri, nefesi kokmasın diye önceden alınmış bir sağlık tedbiri diye niteliyor; ama bunun büyüyük bir işlem olduğuna da şüphe yok. Tuzun, nazar, uğur, bereket inançlarındaki kutlu yerini biliyoruz; örneğın, bir yeni eve ilk girilirken, ilk götürölmesi gereken nesneler tuz ile ekmektir. Çanakkale bölgesinde, çocuğun doğumundan sonra verilen ziyafete “tuzluk” denmesi de tuzla ilişkisi olan bir törenin önemini belirtir (Boratav, 973: 186).

Kırgız Türklerinde, tuzlama işlemi bebeğın göbeğının kesiminden sonra gerçekleştirilmektedir. Tuzlu suda yıkanan bebek, daha önce bir köpeğın üstüne örtölen itköynök ve adı verilen bir beze sarılmaktadır. Bundan amaç, çocuğun uzun ömürlü ve sağlıklı olmasını sağlamaktır (Erdem 2000: 220; Aça, 2001: 97).

Kırgızların inançlarına göre bebek, kendisiyle ilk temas kuran kişinin karakter özelliklerini göstermektedir. Bu nedenle Kırgız Türkçesinde cetemden emes, cerden alğanımdı tartam (atalarıma değıl, yerden kaldırana çekirim) sözü bu durumu özetlemektedir. Aynı anlamda Kazaklarda da nariste kindik enesin tartat (bebek göbek ebesine çeker) sözü kullanılmaktadır (Akmataliyev, 2002: 194; Akmataliyev, v.d., 2003: 294). Kırgızlara göre bebeğın göbek bağıını kesmek ve çocuğı belemek çok

önemli işlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle ata4 bu işi yapan kişilere kindik ene (göbek ebesi, eşine ise kindik adı verilmektedir. Kindik ene ve ata, Türk folklorunda görülen sanal akrabalık türlerinden biridir. Kindik ene Kırgız kültüründe ilk müjdecisi olarak da kabul edilmekte ve çocuk ömür boyu o kişiyi ninesi gibi görerek ona hürmet göstermektedir. (Çeribaş, 2016: 182-183).

Kazak Türkleri arasında bebeğin doğduktan sonra arka arkaya dört gün boyunca dört kez yıkandığını bildirmiştir. Bebek, birinci gün sabunla, ikinci gün sadece su ile, üçüncü gün tuzlu su ile, dördüncü gün ise papatya suyu ile yıkanmaktadır. Yıkama işlemi sadece bu dört günle sınırlı değildir ve bir yıl boyunca devam etmektedir. Bu etin gelişmesine, iyileşmesine yardımcı olur. Tuzlu suyla yıkanan çocuk, büyüdüğünde vücudunda yara çıkarsa çabuk iyileşir. Tuzlu su ile yıkanmayanların vücudunda çıkan yara ise uzun zaman iyileşmez, kalır. Bazıları zor iyileşir. Bazıları, çocuğun, vücudundaki ısıyı tutmak ve korumak amacıyla tuzlu su ile yıkandığını söylemektedirler. Tuzlu su ile yıkadıktan sonra çocuğun derisi buruşur ve buruşukluğu gidermek için de onu yağlarlar, yani, çocuğun vücuduna yağ sürerler. Dördüncü gün çocuğu papatya suyu ile yıkarlar. Bu yıkamalar, bir sene devam eder. Çocuğu yıkadıktan sonra mutlaka masaj yaparlar (Aça, 2001: 98-99).

Yeni doğan çocuğun yıkanacağı suya, tuzun dışında, belli özellikleri olan başka nesnelerin de katıldığını, bazı bitki yapraklarının toz haline getirilerek bebeğin bedenine serpiştirildiğini ya da sarıldığını da göz önünde tutacak olursak, tuzlamanın büyüklük bir işleminden çok, bebeğin sağlığını korumaya yönelik sağaltıcı ve koruyucu bir işlem olduğu hükmüne varmamız çok daha mümkün olacaktır (Aça, 2001: 100).

Muğla yöresinde doğumun üçüncü günü çocuk tuzlanır. Tuzun içine çörek otu, karabiber, karanfil gibi çeşitli baharatlar konur ve çocuğun üzerine sürülür. Yarım saat bekledikten sonra tuzu silkelendir ve kundaklanır. Ertesi gün banyo yaptırılır. Tuzlanmadan önce kıpkızıl olan bebeğin teni, tuzlandıktan sonra bembeyaz olur. Çocuk, tüm bedeni ıslatıldıktan sonra bezin ortasına yatırılır. Ağzına ve tenasül organına bir miktar şeker atılır. Tuzla, yeni bahar iyice ezilip çocuğun tüm vücuduna sürülür. Başına da kına yakıldıktan sonra bir gün öyle bekletilir, diğer gün çocuk suyla durulanır. Buna “tuzluk suyuna koyma” denir. Tuzlanan çocuğun teni mis gibi kokar ve dış etkenlere karşı dayanıklı olur. Tuzlanmayan çocukların, parmak araları ve koltuk altları çatlayıp “bıçılğan” denilen yaralardan olur ve pis kokar (Büyükokutan, 2012: 251).

Gaziantep’te yirmi ve kırk hamamlarında çocuğun bütün gövdesine un durumuna getirilmiş tuz sürülür. Ovulur. Bu işlemin adına “bebeğin tuzlanması” denilir. Tuzlanmayan çocukların büyüdükları zaman gövdelerinin kokacağına inanılır. “Tuzlayım da kokma” sözünün nedeni bu işten kinaye olduğı söylenir. Ayrıca bir de bebeğin ağzına, gözlerine pudra şekeri sürülür böylece çocuk büyüyünce ağzının kokması önlenmiş olur. Ağzı kokanlar için bu yöntemin uygulanmadığı kanısı vardır. Tuz ve şeker sürüldükten üç dakika sonra yıkanarak giydirilir (Güzelbey, 1981: 26).

Adana Yumurtalık yöresinde doğumdan sonra bebek önce yıkanır sonrasında ise tuzlanır. Tuzlamadaki amaç çocuğun terinin kokmaması derisinin cildinin sağlam olması, pişik olmaması için yapılır. Tuzlamadaki amaç çocuğun terinin kokmaması derisinin cildinin sağlam olması, pişik olmaması için yapılır. Yedi kırkında yedinci günde kırk taş, kırk çeşit çiçek, bitki toplanır. Helkenin içine ayna tarak altın atılır. Çocuk yıkanır. Bu taşlar çıkınlanır. Sonra kırkta tekrar kullanılır. Kırkta tekrar çocuk yıkanır, pırpılanır. Annesi evi o suyla ıslatır. Ancak öyle dışarı çıkabilir. Yoksa kırk basar (Kaldar, 2008: 31).

Adana Karaisalı yöresinde çocuk tuzlanırken tuza bal karıştırılır, çocuk tuzlanır. Çocuk tuzlandıktan sonra şeker sürülür, ileride çocuğun ağzının tatlı olacağına inanılır (Göçer, 2014: 42).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Yapılan çalışma sonucunda annelerin modern tıbbın gelişmesi ile hastanelerde gerçekleştirilen doğumlar sonucunda bebeklerinin ilaçlandığı ve uygulamanın günümüzde devamlılığının bireysel isteklere dönüştüğü görülür. Yöre halkı tarafından majik bir güç olarak kabul edilen tuz ile bebeğe su ve tuzun temas edilerek gerçekleştirile bu uygulamada ballama uygulaması ile de bal gibi olması için bal sürülmesi taklit büyüüne başvurdıklarını gösterir. Pozantı halk kültüründe tuzlama ile ilgili gerçekleştirilen inanış ve uygulamalar şunlardır:

Çocuk hastanede doğdu ise ilaçlanır evde doğum yapıldı ise tuzlanır. Tuzlama işlemi bebeğin teri kokmasın diye yapılmaktadır. Bebeğin üzerine yemeğe tuz çiler gibi tuz çilenir, çocuk tuzun içine yatırılmaz (KK-1, KK-2). Çocuk doğduktan sonra tuzlanır veyahut vücudu güzel koksun, yumuşak olsun diye ballanır (KK-3).

Çocuk doğduktan sonra çocuğı bir pamuk parçasına koyduğum tuzlu su ile tuzladım. Çocuğı tuzladıktan sonra kıyafetini giydirdim bir müddet bekledim (KK-4).

Çocuğun göbeği kesildikten sonra tuzlu bir su ile vücudu silinir biraz bekletildikten sonra çocuk yıkanır, üzeri giydirilir ve yatırılır (KK-33).

Çocuk doğduktan sonra tuzlanır ve bu tuzun içinde yarım saat ya da bir saat bekletilir. Tuzlama işlemi bittikten sonra çocuk alınır ve güzelce yıkanır. Yıkama işleme bittikten sonra çocuk bezlenir ve belenir sonrasında yatırılır. Bebek tuzlandıktan sonra annenin de yıkanması gerekir (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25).

Çocuk yıkandıktan sonra önce yıkanır daha sonrasında tuzlanır ve vücuduna bal sürülür. Çocuk hastanede doğduğunda ilaçlanır fakat eve geldikten sonra özel olarak teri kokmasın diye tuzlanır. Ilık bir suya tuz atılır, pamuk yardımı ile bu su çocuğun vücudunda gezdirilir, çocuk kıpkırmızı olana kadar beklenir sonrasında çocuk yıkanır. Çocuk ballı olsun, tatlı olsun diye vücuduna bal sürülür (KK-6).

Çocuk doğduktan hemen sonra sadece sabun yardımıyla yıkanır. Tuzlama işleminde tuzlu su çocuğun koltuk atlarına, kulak arkalarına, bacak aralarına, göğüs kafesinin etrafı olmak üzere çok terleyen yerlere sürülür. Bu işlemten hemen sonra çocuk ballanır vücuduna bal sürülür çocuğa ballı su içirilir. Çocuk ballı suyu içtikten hemen sonra duru bir su ile yıkanır daha sonrasında sabun ile tekrar yıkanır. Vücutta ve gözlerinde bulunan ya da oluşacak iltihabı kurutmak için çocuk sabun ile yıkanır (KK-29).

Hastanede yapılan doğumda çocuk ilaçlanır, evde yapılan doğumda çocuk aile büyükleri tarafından tuzlanır. Tuzlama işlemi bittikten sonra çocuk ballanır (KK-17). Hastanede gerçekleşen doğumda bebek önce yıkanır sonrasında ilaçlanır. Öncesinde evde gerçekleşen uygulamalarda çocuk doğar doğmaz tuzlanır daha sonrasında yıkanır, banyo yaptırılır (KK-30).

Bebek doğduktan sonra ebe tarafından tuzlanır ve biraz bekletilir daha sonrasında yıkanır, belenir yerine yatırılır (KK-31). Çocuk hastanede doğduysa eve getirildiği gün eve getirilir yıkanır, yıkandıktan sonra tuzlanır, tuzlu bir su ile tüm vücudu silinen çocuk bir müddet bu şekilde bekletilir ve kıpkırmızı olur, tuzlama işlemi bittikten sonra yıkanarak kıyafetleri giydirilir (KK-32).

Ebe doğumu yaptırdıktan sonra önce anne ile sonra bebek ile ilgilenir yeni doğum yapmış kadın yatağına yatırılır sonra bebek ebesi tarafından tuzlanır ve

bekletilmeden yıkanır (KK-35). Çocuk doğduktan sonra ebe tarafından tuzlanır tuz içinde bekletmeden yıkanır ve kundaklanır (KK-36, KK-50).

Çocuk doğduktan sonra leğen içine su konur ve tuz atılır, çocuk bu su ile önce ıslatılır daha sonrasında leğenin içinde tuzlu su içinde beş dakika bekletilir (KK-37, KK-38). Doğduktan sonra tuzlanan bebek biraz tuzlu şekilde bekler sonrasında duru su ile yıkanır ve kıyafetleri giydirilir. Çocuk ballı olsun diye vücuduna bal sürenler de olur (KK-39, KK-40). Çocuk tuzlu su ile tuzlanır ve bir saat üzerinde bu tuz ile bekletilir, bekleyen çocuk yıkanarak tuzdan arındırılır, yıkandıktan sonra giydirilir (KK-41). Çocuğun göbeği kesildikten sonra tuzlanır biraz beklettikten sonra yıkanır ve giydirilir, çocuk ballı olsun diye ballanır (KK-44, KK-45).

Bebek doğduktan sonra anneden alınır ve tuzlu bir bez yardımı ile her yeri silinir ve bu tuzlu bezin üzerine yatırılır anne yerine yatırılana kadar bebek bekletilir daha sonrasında duru su ile yıkanır ve bebeğe abdest aldırılır ve çocuk ayaklarından tutularak ters çevrilir ağzına veya burnuna su kaçtıysa çıksın diye sallandırılır (KK-49).

1.3.4. Süt Verme

Doğum yapan kadının doğumdan sonra bebeği ile yaşayacağı ilk temas süt verme olayıdır. Anne ve bebek arasında yaşanan bu tensel temas ile birlikte bebeğin beslenmesinde yardımcı olacak kişi annesidir bu sebeple annenin süt vermesi ve sütünün olması oldukça önemlidir. Günümüzde mamaların ek gıdaların ulaşımının kolaylaşması ile annelerinin sütünün olmaması ve bebeğini besleyememesi durumunda bu mamalara başvurması görülürken mamalara ulaşımın olmadığı zamanlarda annelerin geleneksel inanış ve uygulamalara başvurup hatta bazı durumlarda ise süt anne ile bebeğinin beslenmesi için seferber olduğu görülür.

Doğum yapmış bir kadının en önemli sorunu, süt gelme olayıdır. Süt, sosyal yaşamda bireyin konumunu belirleyen önemli bir etmendir. Toplumda davranışlarıyla kabul gören insanların emdiği sütle ölçüldüğü pek çok deyimle sabitlenmiştir. Yani kişiliği belirleyen olgulardan biri de anne sütüdür. Halk arasında kullanılan “sütü temiz, helal süt emmiş, çiğ süt emmiş, sütü bozuk, sütsüz... gibi” deyimler sütün toplum nazarında insan için karakter ayırt edici bir özellik taşıdığını kanıtlamaktadır. Sütün çocuğa belli bir süre verilmesi, verildiği ortam, çoğalmasını sağlayan

uygulamalar, kesilmesini sağlayan etkenler, kesilmesi durumunda yapılan uygulamalar dikkat isteyen ve belli kuralları olan konulardır (Yılmaz, 2007: 146).

Uygur Türklerinde büyük önem verilen ve doğum etrafında oluşan uygulamalardan biri “bovakni ağızlandırış” adı verilen bebeğe ilk yiyeceğin yedirilmesidir. Halk arasında ilmi ve ihlâsı iyi olan, yerinde ve güzel konuşan kişiler bebeğe ilk yiyeceği yedirir. Çocuk tatlı dilli ve doğru konuşan biri olsun, diye hurma, ceviz, erik veya kuru üzüm ile ağızlandırılır. Bir kişi, çekirdeği ağzında küçük parçalara ayırarak kaşığa koyar ve sağ eliyle “Bismillah” diyerek çocuğun ağzına atar. Bebek, ateşte pişirilen yiyeceklerle ağızlandırılmaz ve ağızlandırıldıktan sonra anne sütünü emmeye başlar. Annesi, bebeği emzirmeden önce göğsünü yıkar ve “Bismillah” diyerek bebeği emzirir. Aksi takdirde çocuğun süte doymayacağına ve kötü bir çocuk olacağı anlayışı hâkimdir (Öger, 2012: 1686).¹²

Muğla yöresinde çocuğa verilen ilk süt ile çocuğun karakteri arasında bir bağ olacağı düşüncesi ile; ilk emzirmeden önce, aile içinde karakteri bakımından en çok beğenilen kişi tarafından çocuğun ağzına bir parmak bal sürülmektedir. Böylece çocuğun ileride iyi huylu ve tatlı sözlü olacağına inanılmaktadır. İlk üç gün boyunca gelen süte “anız” sütü adı verilmekte, bu süt daha sonra normal süte dönüşmektedir. Sütü olmayan loğusaya “kasap malı” denilmekte bu durum ise şöyle ifade edilmektedir: “İnekler nasıl cins oluyorsa kadınlar da öyledir. Şimdiki inekler otlayamıyor, doğal beslenemiyor yem yedikleri için sütleri az oluyor. Loğusalar da doğal gıdalarla beslenemedikleri, bol süt içip, yoğurt, dalak yemedikleri, temiz hava almadıkları için sütleri az oluyor. Loğusanın sütünün bol olması için Muğla yöresinde susam ve patlamış mısır yedirilir; fındık ve ceviz kaynatılıp suyu içirilir. Sarı mercimeğe benzeyen “bördübük” adı verilen nişastalı bitkinin çorbası yapılarak içirilir. Loğusayı ziyarete gelen kadınların içinde emzikli olan, yani emzirdiği küçük

¹² Yeni doğan bebekle ilgili yerine getirilmesi gereken geleneklerden biri, bebeğe ağız sütünü vermektir. Nesibesi kem bolmasın (rızkı az olmasın) diye, yeni doğan bebeğe kesinlikle su vermezler. Ağız sütü annenin ilk sütüdür ve vitamin açısından çok zengin olduğu için bebeği türlü hastalıklardan korur, hayata uyum sağlamasını kolaylaştırır, dirençli ve sağlıklı olmasına yardımcı olur, bağışıklık sistemini güçlendirir. Kazaklarda, “Uwızına jarımağan ömüründe jarımaydı” (Ağız sütüne doymayan hayatta da doymaz, yoksulluk çeker), edepli, namuslu, yurduna ve halkına değer veren insanlara söylenen “uwızına jarığan” (ağız sütüne doymuş), edepsiz, merhametsiz, kendi soyuna üstten bakan soysuzlara söylenen “uwızına jarımağan (ağız sütüne doymamış)” şeklinde sözler kullanılmaktadır. Bütün bu deyişler, ağız sütü verme ritüelinin ve neticelerinin Kazak kültüründe ne denli önemli olduğunu göstermektedir (Nazarova, Temenova, 2021: 184).

çocuğu bulunan bir kadın varsa, loğusanın baş ucunda, çocuğuna meme verdirmezler. Eğer verirse, loğusanın sütünün ona kaçacağına ve üç gün sütünün gelmeyeceğine inanılmaktadır (Büyükokutan, 2012: 239-241).¹³

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Pozantı halk kültüründe süt verme ile yapılan uygulamalarda annenin sütünün olması oldukça önemli bir konudur bu sebeple anne ve bebek etrafında şekillenen uygulamalara bakıldığında bitkisel pratik ve inanışlara başvurulduğu, suyun sağaltıcı ve majik gücüne başvurarak yapılan uygulamalarda sıklıkla yer verildiği görülür. Pozantı halk kültüründe süt verme ile ilgili yapılan inanış ve uygulamalar şunlardır:

Çocuk ilk defa annesinin kucağına verilir, ameliyat çıkışında ise aileye, yakınlarına verilir (KK-1, KK-2).

Yeni doğan çocuğa ilk süt hemen de verilebilir fakat üç ezan vakti bekleyenler de olur (KK-1, KK-2). Lokusanın sütü artması için genellikle şekerli ve tatlı şeyler yedirilir. Soğan, bulgur ve bulgurdan yapılan yemekler, et ve et ile yapılan yemekler yedirilir. Lokusanın sütü can sıkıntısına, üzüntüden, korkudan ve nazardan kesilir (KK-1, KK-2). Yeni doğan çocuğa annenin sütü hemen gelsin diye iki saat sonra süt verilir. Yeni doğan çocuğa üç ezan boyunca süt vermeyip bekletenler de bulunur (KK-3). Çocuk doğduktan sonra hemen emzirilmez en az üç saat beklenir, üç saat sonunda memeyi kolay tutsun diye ağzına ilk olarak pekmez varsa pekmez sürülür (KK-4).

Yeni doğan çocuk hemen emzirilir (KK-6). Lohusanın sütü artsın diye bulgur ve soğan yenmesi gerekir, lohusa kadın çekirdekli meyve yiyemez içinde yeşerir denirdi. Lohusa kadının su içmesi eskiden hoş karşılanmazdı fakat günümüzde suyu çokça içen lohusanın sütü çok olur. Lohusa kadının sütü olsun diye bol bol yeşillik yedirilir, kaynar içirilir (KK-6).

Yeni doğan çocuk doğduğu an emzirilir, çocuğa süt vermek için beklenmez. Lohusanın sütü artması için bol su içilmesi gerekir (KK-17).

¹³ Muğla yöresinde loğusa, kırk gün boyunca bereketi kaçar diye ambara, kilere ve mutfığa sokulmamakta, tarlaya işe gönderilmemekte, ev süpürtülmemektedir. Kırkı çıkmayan loğusaya el bile öptürülmemektedir. Loğusanın besmele çekmeden bir yere basmaması gerekir. Abdest almadan loğusaya bebek emzirtilmez. Kırkı çıkana kadar, uyurken loğusanın yüzü çocuğun yüzüne dönük olmalıdır. Loğusa çocuğa sırtını dönüp yatarsa, loğusanın pisliği çocuğun üzerine bulaşır (Büyükokutan, 2012: 244).

Doğum yapan kadına sıcak pekmez, yağ ve birazcık karabiber ile bir yakı hazırlanır. Bu karışımı içen kadının sütü çok olur hem de kendini toparlaması için içirilir. Lohusanın sütünün artması için pekmez şerbeti, bulgur pilavı yapılır; kuru soğan yemeğın yanında yedirilir ve lohusanın bol su tüketmesi gerekir (KK-3).

Lohusanın sütü olması için bulgur pilavı yedirilir, hoşaf suyu ve ayran içirilir, bol turşu, yeşillik ve acı yer, lohusanın özellikle tatlı yemesi gerekir. Annenin çocuğunun temiz ve parlak bir vücuda sahip olması için doğal beslenmesi gerekir (KK-29). Lohusanın sütünün olması için annenin bol su tüketmesi gerekir bunun dışında annenin dalak ya da ciğer yemesi gerekir (KK-7, KK-8, KK-9, KK-10, KK-30). Lohusa ilk doğum yaptığı zaman ilk bir hafta yedikleri ve içtiklerine dikkat etmek zorundadır, acı, ekşi, turşu yememesi gerekir. Doğumun ilk haftasından sonra bu yiyecekleri yavaş yavaş yemeye başlayabilir. Yeni doğum yapmış kadına ilk olarak yağlı pekmez içirilir. Lohusanın yeni doğum yaptığı sırada su içmesi hoş karşılanmaz. Lohusa ilk doğum yaptığında yerini, içini ısıtsın diye un çorbası yapılır ve içirilir. Lohusanın doğumdan biraz zaman geçtikten, yaraları iyileştikten sonra sütü bol olsun diye bol su tüketmesi gerekir (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25, KK-32). Lohusanın su içmemesi gerekir ve belini sararak kendini sıcak tutması istenir. Lohusa kadının belli bir müddet perhiz yapması gerekir ve acı, ekşi yemesi iyi karşılanmaz yemesine müsaade edilmez. Lohusanın sütünün artması için bol soğan yedilir, bol su içirilir ayrıca lohusa depresyonuna sahip duygusal olarak hassas olan kadınların üzülmemesi ve korkmaması sütünün azalması konusunda önemli bir yere sahiptir (KK-33).

Lohusanın kırk gün boyunca yediğine içtiğine dikkat etmesi gerekir, lohusa kadının genellikle hiçbir şey yemesine izin verilmez sadece çorba içmesine izin verilir eğer yediklerine dikkat etmezse lohusanın içi göğeri, su içilmesine muhakkak karşı gelir Lohusanın sütü artsın diye anneye ilk doğum yaptığında ciğer kavurulur, yedirilir. Annenin soğan ve bulgur yemesi gerekir (KK-35, KK-47).

Lohusanın sütü gelmesi için annesi tarafından sıcak bir su ile gusül abdesti aldırılır, sıcak su sayesinde kadının sütü hemen gelir. Lohusaya “yağlı ballı” pekmez içirilir ki sütü artsın sonrasında hem misafirlere ikram etmek için hem de annenin sütü artsın diye kaynar yapılır (KK-37, KK-38). Lohusa yarı kırkana kadar dinlenir. Yarı kırkının yapmasıyla lohusa ayaklanır ve hayatına devam eder Lohusanın su içmesi eskiden hoş karşılanmazdı kendisini sıcak tutarak, üşütmeyecek. Günümüzde ise

lohusa kadının bol su tüketmesi gerekir; bol su tüketen kadının sütü çok olur. Lohusanın sütü olması için tatlı, soğan yemesi gerekir (KK-39, KK-40).

Lohusa kırk gün dinlenmelidir. Lohusanın sütü olması için sık sık duşa girmesi ve bol su tüketmesi gerekir. Lohusanın kendini sıcak tutması gerekir (KK-43).

Lohusa en az on beş gün dinlenir. Lohusa kadın kana kana su içmez, su içecekse bu suyun ılık olmasına dikkat edilir. Lohusa kadının kendini sıcak tutması oldukça önemlidir, lohusanın üşümesi hiç iyi olmaz Lohusanın sütü artsın diye kaynar yapılır, şerbet ve bol su içirilir, soğan yedirilir (KK-36, KK-41, KK-50, KK-51).

Lohusanın sütü olması için anneye şekerli şeyler yedirilir ve içirilir, annenin muhakkak pekmez yemesi ve şerbet tüketmesi gerekir. Lohusa kadının soğuk su içmemesi ve kendini sıcak tutması gerekir (KK-46).

1.3.5. Lohusalık

Doğum yapan kadınların birtakım ruh durumu değişiklikleri yaşamaları hastalanmaları ve bazen bu hastalıkların kadını ölüme, intihara kadar sürüklemesini gerçek nedeni elbette ki bir cin, kötü ruh, büyü veya sihir değildir. Lohusalık dönemi tıpkı gebelik gibi kadının yeni bir yaşama uyum sağlama çabasını gerektirir. Doğum eyleminin travmatik oluşu, aileye yeni, küçük, savunmasız ve tam anlamı ile anneye bağımlı bir canlının katılması ve kadının tüm bunlara göğüs gerecek yeni roller öğrenmesi sorunun başlamasında etkili ve önemli bir faktördür. Kadının yaşadığı bu deneyimler onda, uykusuzluk, panik, huzursuzluk, korku, bebeği hakkında gereksiz endişe, sık ağlama nöbetleri gibi bazı psikopatolojik davranışların görülmesine yol açar. Yeni anne olan veya lohusalık döneminde olan kadınların %50-80'i özellikle doğumdan 5-6 gün sonra bu tür belirtiler ortaya çıkabilir. Belirtiler bu haliyle lohusalık hüznü diye tanımlanır ve kadın tarafından bir hekim ve sağlık profesyonelinin müdahalesine gerek duymaksızın atlatılabilir. (Knop vd. 2001: 5018; Sayan, 2005: 70).

Yeni doğum yapmış kadına “loğusa” denir. Doğumdan sonraki yedi veya kırk günlük dönem loğusalık dönemidir (TS, 1998: 968). Doğumdan sonra yatakta kalma süresi kadının fizyolojik durumuna, doğumun güç ya da kolay oluşuna, iklime, çevre koşullarına, ailenin varsılığına, gelinin sevilip horlanmasına ve kimi adetlere bağlıdır.

Büyük kentlerde doğumlar doğum evlerinde yapıldığı için, bu süre doktorlar tarafından belirlenmektedir (Örnek, 1995: 144).

Loğusanın sütünün kaçmaması veya bol olması için çeşitli uygulamalar vardır: Eskişehir’de loğusanın sütü kaçıdığı zaman, yedi Mehmet adlı evden toplanan unla yapılmış pide ve bir soğan bir çobana verilir; çoban bunları akşama kadar dağarcığında gezdirdikten sonra, bir akşam: “Size süt getirdim.” diye loğusaya verir (Boratav, 2015: 154).

Gagavuslarda, Kırk gün süreyle Âdem ile Havva’nın günahları, lohusanın üzerindedir. Bu süre içinde lohusa pınardan su almaya giderse, o suda kurt oluşur, pislenir. Yine bu süre içinde, zorunlu olarak lohusa, bebeğin yanından ayrılmak zorunda kalırsa, bebeğin yastığının altına makas veya süpürge konulur (Şenesen, 2015:150).

Yakutlarda ilk doğuma çok önem verilir. Çocuk doğunca yağlı yemek verilir, kurban kesilir. Kurban edilen hayvanın kafası kırılmadan pişirilir. Kemikleri bir kaba doldurulup ormanda bir ağaca asılır (Şener, 2011: 59; Şenesen, 2015: 151).

Muğla yöresinde lohusanın doğumdan sonra ağrısı olmaması için, karnına sıcak tuğla veya havlu basılmakta, karnının toparlanması ve belinin güçlenmesi için kuşak bağlanmakta, göğüslerine sıcak suyla ısıtılmış havlu sarılmaktadır. Doğumdan üçüncü gününden sonra, loğusanın iyileşmeye, yüzünün gülmeye başladığı düşünülerek komşuları ve uzak akrabaları kendisini ziyaret etmeye başlamaktadır. Bu ziyaretlere “yaş uzunlama”, “çocuk kurdu”, “çocuk kademleme”, “çocuk yaşı”, “bebek kutlaması” adları verilmektedir. Lohusa, gelen ziyaretçilerini daha önceden dikilmiş olan “kırk elbisesi” ile “loğusa yatağında”, oturabiliyorsa oturarak, oturamıyorsa yan dönerek ve güler yüzle karşılamaktadır. Her gelen, loğusaya tahin helvası, muhallebi, süt, sütlaç, kuru pasta, kalbura bastı, cevizli pekmez peltesi, bisküvi, kolonya, meyve suyu gibi yiyecek ve içeceklerin yanı sıra, yakınlık derecesine göre, altın, para, bebek arabası, bebek kıyafeti, patik, bebek bezi gibi hediyeler getirmektedir (Büyükokutan, 2012: 231).

Erzurum yöresinde lohusanın ilk lokmasına “al karısı” sarılır, “İlk lokmaya gideyim onun ciğerini çekeyim” dermiş; o yüzden yemek yediren kişi ilk lokmayı lohusaya vermek yerine kendi yer. (Bolçay, 2011: 292).

Mersin yöresinde lohusa ve bebeğine nazar değmemesi için “çaltı” adı verilen bitkinin taneleri bir ipe dizilip bebeğin omuzuna ya da görünen bir yerine asılır. Lohusalık döneminde sütün bol olması ve çekilmemesi için anne canının her istediğini yemelidir. Umduğunu yani istediğini yiyemeyen anne “umma” olur yani sütü çekilir, göğüsleri şişer. Böyle durumlarda anne ocağa götürülür. Ocaklı, umma olan kadın yerde otururken haberi olmadan arkasına bir tekme atarak onu korkutur. Ardından yemesi için arasında soğan bulunan bir parça ekmek vererek “umduğun umacağın bu olsun” der. Korkutulan lohusanın bu yolla sütünün geri geleceğine inanılır (Coşkun, 2011: 7).

Adana Ceyhan halk kültüründe lohusaya kaynamış su içirilir, elini ayağını üşütmemesine dikkat edilir. Çorba gibi sıcak içecekler içirilir. Soğuk yiyecekler özellikle soğuk yoğurt yedirilmez. Kendini sıcak tutması sağlanır. Anneye bol şekerli ve sulu gıdalar verilir. Acı, ekşi yedirilmez. Lohusa annenin altına toprak dökülür, anne bu toprağın üstünde yatar, bebek de bu toprakla belenir. Ziyarete ilk günden itibaren gidilir, giderken mutlaka tatlı cinsi bir şeyler götürülür. Çoğunlukla sütlü tatlılar tercih edilir, makara tatlısı, sütlaç gibi tatlılar götürülür. Lohusa sütünün gelmesi annenin banyo yapıp rahatlamasıyla ilgilidir, genellikle bu süre üç günü geçmemekle beraber, annenin yaptığı banyodan sonra sütte artar ve abdest alan anne bebeğini emzirir (Yolcu, 2008: 30-33).

Adana yöresinde bebek tebrikine gelen kişilere, 7 çeşit baharatla yapılan “kaynar” ikram edilir. Çok şekerli, sıcak bir içecek olan kaynar, üzerine ceviz dökülerek ikram edilir. Kaynarın şekerli olması nedeni ile bebeğin de bebek tebrikine gelenlerin de ağzının tatlı olacağına inanılır. Aynı zamanda şekerin ve baharatların, cevizin annenin sütünü arttıracığına inanıldığından anne her gelen ile kaynar içer (Çağmlar, 2010: 4).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Pozantı halk kültüründe lohusa ve etrafında şekillenen uygulamalara bakıldığında annenin ve bebeğin kötü ruhlardan, olası tehlike ve tehditlerden korunması için dinsel-büyüsel uygulamalara yer verildiği görülür. Annenin ve bebeğin baş ucunda bulundurulmuş nesneler ile temas büyüüne başvurdukları ya da baş ucunda “adam” olarak kabul edilen süpürgecinin ya da babanın eşyalarının orada bulunuyor olması taklit büyüü ile babanın orada “varmış gibi” kabul edilerek tehlikenin gelmesi

engellenmeye çalışılmıştır. Pozantı halk kültüründe lohusayı korumaya yönelik yapılan uygulamalar şunlardır:

Yeni doğum yapmış kadına yöre halkı tarafından “lokusa” veya “lohusa” adı verilir. Lokusa ziyaretine gelirken misafirler tatlı, hediye, çorba ve süt ile getirir. Ziyarete gelen misafirlere kaynar yapılır, lokum bisküvi ikram edilir (KK-1, KK-2, KK-5, KK-6).

Eskiden kimsenin parası olmadığı için irmik ya da pekmez alamaz komşulardan “açlık unu” denilen bir un istenir bununla yapılan bulamaç yeni doğum yapmış kadına ılık ılık içirilir. Pekmez ve sade yağ tavada ılık olacak sıcaklığa getirilir buna “yakı” denir, kadının bu yakıyı içmesi onun iyileşmesini kolaylaştırır, içindeki yaraların iyileşmesi kolaylaşır (KK-5).

Lokusa ve bebek evde yalnız bırakılmaz, yalnız bırakılırsa lokusayı al basar. Eğer anne evde tek bırakılacak ise annenin uyumaması gerekir. Uyuyakalması durumunda ise önlem için anne ve bebeğin başına süpürge konur bunun sebebi ise süpürge al karısı tarafından adam sayılır ve lokusaya zarar veremez (KK-1, KK-2).

Kırk gün boyunca lohusa her türlü tehlikeye açıktır. Kırk gün boyunca yalnız bırakılmaz kadının yanında ya kocası ya annesi mutlaka birinin durması gerekir. Kocasının kıyafetlerinden ve kırmızı bir yazma çocuğun beşiğinin yanına koyulursa çocuğu al basmaz (KK-17).

Yeni doğum yapan kadın yirmi gün boyunca, yarı kırk çıkana kadar dinlenir (KK-1, KK-2, KK-3). Yeni doğum yapmış kadının yanında refakatçi varsa yarı kırkına kadar yirmi gün dinlenmesi gerekir fakat yanında kimse yok ise üç gün kadar dinlenip sonra ayaklanması gerekir. “Sana yatmak hastalık, hadi kalk iyisin” denilerek lohusanın dinlenmesi sonlandırılır (KK-5). Yeni doğum yapan kadın kırk gün boyunca dinlenir. Kadının ilk doğumunda bu süreçte annesi yanında refakatçi olarak eşlik ederken ikinci doğumuyla tecrübeli olarak kabul edilir ve doğumdan birkaç gün sonra en fazla yirmi gün sonra ayağa kalkması beklenir (KK-6). Lohusa kendi vücudu ve psikolojik durumunu el verdiği müddetçe dinlenmelidir. Kişiden kişiye değişen bir durum olan doğumdan sonra bazı kadınlar üç gün içinde iyileşip ayağa kalkarken kimisi üç hafta içinde kimisi ise kırk gün boyunca dinlenmek ister ve kendini iyi hissetmez (KK-29). Yeni doğum yapmış kadın bir ay muhakkak dinlenmesi gerekir

(KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25). Lohusa en az yirmi gün, en fazla kırk gün boyunca dinlenir (KK-30).

Lohusa bu kırk günlük süreçte yalnız bırakılmaz en azından yarı kırkı çıkana kadar bu yirmi günlük süreçte kadının yanında mutlaka biri olmalıdır. Lohusanın yastığının altına bir ayna, bir makas veyahut bir bıçak konur böylelikle al basması olmaz (KK-3). Yeni doğum yapmış lohusanın yastığının altına iğne, makas, ayna, soğan ve su konur (KK-6). Lohusayı al basmaması için yastığının altına ayna, soğan kabuğu; başına süpürge, kolonya; çocuğun beşiğinin altına da su koyulur. Soğan, sarımsak ve üzerliğin üzerine iğne batırılır ve çocuğun beşiğinin altına konur (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25).

Lohusa kadın kırk gün boyunca anneye çok fazla su içirmek istemezler bunun sebebi ise kadının içinin “göğürme” tehlikesi olduğundandır. Göğürme kadının su içmesi ile içindeki yaraların iltihap kapması ile oluşur ve bunun sonucunda vefat eder. Bu durumun gerçekleşmemesi için kadına ılık su verilir. Bunlar ise yöre halkı tarafından “urasama” olarak kabul edilir. Urasama atalardan gelen, kitapta olmayıp dilde söylenen anlamına gelmektedir (KK-1, KK-2). Lohusa kadının doya doya su içmesi yasaktır, yeni doğum yapmış kadının su içmesine iyi bakılmaz, bu su damla damla kadına verilir. “Teyzem doğum yaptıktan sonra içinin yangınına dayanamazdı ona damla damla su verirlerdi ama içi sonradan hep susuzluktan iltihaplanmış, enfeksiyon kapmış.” (KK-5).

Yeni doğum yapmış kadının canı bir şey çekerse hemen yemelidir, canının çektiği şeyi yiyemezse kadın “umma” olur ve göğüsleri şişer sürekli ağrır. Bazı durumlarda kadının canı çekmese bile umma olur benim canım bir şey çekmedi ki denilen lohusaya “sütün çekmiş” denir. Lohusa kadının umma olması durumunda bir ekmek içine kuru soğan konur ve lohusadan habersiz bir şekilde bu ekmek ile ağzı kapatılır ve aynı zamanda sırtına vurularak “Umduğun umacağın bu olsun” denilerek korkutulur. Kadının umma olmaması için yanında yemek konuşulur ise avuçlarını yalayarak göğüslerini sıvazlaması gerekir. Lohusa kadınların göğüsleri şiştiği zaman ağrısı geçmesi için sıcak havlu konur ya da ılık duşun altına girilir (KK-10).

Lohusa kadının uzun süre lavaboda bulunmaması gerekir, sık sık banyo yapmamaya, ayaklarını ısıtmemeye özen gösterir. Lohusa kadını kırk günlük süreçte yalnız kalmaması ve sürekli birinin koruması altında tutulması gerekir, bu süreç içinde

lohusanın ağır bir şey taşımaması gerekir. Lohusa kadının kırk günlük süre boyunca içi göğermesin, içinde safra oluşmasın diye yeşillik, turşu, baharatlı yiyecekler yememesi gerekir. Lohusa kadın bebeğin ağzı kokmasın diye süt içmemesi gerekir. Gece lohusanın ve bebeğin kıyafetleri, bebeğin bezi dışarıda bırakılmaz. Anne ve bebeğin eşyası dışarıda kaldığında cinler bunlara dokunur dokunur geri bırakır çocuk veya anne bu kıyafetleri giydiğinde bir daha uyku yüzü görmez her ikisinin de çok huzursuz olduğu söylenir (KK-29).

Lohusa kadına çekirdekli meyve ve sebze yedirilmez, içinde biter derler. Yeni doğum yapan kadının ve çocuğun üstünden cenaze geçerse her ikisinin de hastalanacağına inanılır. Yeni doğum yapan kadının evinin yakınından yeni bir gelin getirildiği zaman lohusa kadının ve çocuğun hasta olacağına inanılır (KK-7, KK-8, KK-9, KK-10)

Annenin kırk gün boyunca evde kalmasının sebebi kendisinin içinin yaralı olmasından kaynaklı olduğu bebeğin ise taze ve hastalığa açık olmasından dolayı çıkmaması gerektiğine inanılır (KK-1, KK-2).

Yeni doğmuş bir bebeğin yanına tıbikalı kadının girmesine izin verilmez. Tıbikalı kadın eteğini çırpar da bebek ölür diye korkulur, alınmaz (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25). Yeni doğum yapmış kadının yanına çok gidilmez gelini al basar (KK-31).

Lohusa kadının kendini sıcak tutması, çok fazla soğukta kalmayarak soğuk içecekler tüketmemesi gerekir (KK-30). Lohusanın sütü artması için kadın bol su içmeli, bulgur ve soğan yemelidir. Lohusanın kendini ve ayaklarını sıcak tutması gerekir. Lohusayı al basmasını diye kırmızı yağlık örtülür (KK-42).

Yeni doğum yapmış kadının yanına çok gidilmez gelini al basar. Lohusa kadın doğumdan sonra üşümemeye dikkat etmeli ve soğuk su içmemelidir (KK-31).

Lohusa kadın kırkına kadar dinlenir, canı perk olan hemen kalkar, bakan kişiye göre lohusanın dinlenme süresi de değişkenlik gösterir. Ancak lohusa kadının doğumdan sonra üşütmemesi, ayaklarını sıcak tutması gerekir. Lohusa kadının yemesine ve içmesine dikkat etmesi gerekir, önce kendine dikkat ederek sağlığını korumalıdır ki sonra çocuğuna iyi bir şekilde annelik edebilsin inancı mevcuttur (KK-32).

Lohusanın bir hafta dinlenmesi gerekir. Bu dönemde lohusanın dikkat etmesi gereken önemli hususlar vardır; lohusanın ağır kaldırmaması, kendini sıcak tutması ve üşütmemesi gerekir. Lohusanın üzülmemesi gerekir, lohusa üzülürse sütü azalır, kesilir. Yeni doğum yapmış kadının yanına tıbikalı kadın alınmaz; tıbikalı kadının hastalığı lohusanın üzerine geçer. Hastalık lohusanın üzerine geçmesin diye çocuğun kakalı bezi eşige konur. “Annem ben bebekken beni banyo yaptırırken babamın teyzesi gelmiş bir tas su başımdan aşağı dökmüş bunun üzerine havale geçirmeye başlamışım. Bu kadın da sara hastasıydı sürekli nöbetler geçirirdi onun hastalığı bana geçti diye çok korkmuşlar.” (KK-37, KK-38).

Lohusa kırkı çıkana kadar dinlenir. Lohusanın çok su içmemesi gerekir. Lohusanın sütü olsun diye tatlı ve şekerli yemesi gerekir. Lohusanın kıyafetlerinin yıkandığı su her yere dökülmez iyi olmaz denir (KK-44). Lohusa doğumdan sonra giyimine ve temizliğine özen göstermelidir. Lohusanın sütü olması için yediğine içtiğine dikkat eder (KK-45).

1.3.6. Al Basması

Lohusa kadının doğumunun gerçekleşmesi ile birlikte etrafında şekillenen uygulama ve pratiklerin temelini annenin ve bebeğin korunmasına yönelik yapıldığı görülür. Annenin yaşamış olduğu fizyolojik değişim ile toplumsal rollerin üzerine yüklenmesi ile bulunduğu konumu kabullenmeye çalışması durumunda yaşamış olduğu duygusal yoğunluk ve durum bozukluğu sebebi ile bu dönemde daha hassas oldukları görülür. Bu dönem içinde yaşadıkları halüsinasyon ve depresif durumlardan ötürü gördükleri kabusların halk arasında “al basması” olarak adlandırıldığı ve bu inanış çevresinde pratiklerin gerçekleştiği görülür.

Tıp dilinde “loğusa humması” olarak bilinen rahatsızlığın adı halk arasında “albastı” olarak geçmektedir (TS, 1988: 948). Özellikle yeni doğum yapmış ve kırkklanmamış kadınlara musallat olarak-kendisi ve çocuklarını beslemek için- onların ve çocuklarının ciğerlerini sökerek öldürdüğüne inanılır. Bu nedenle loğusa kadınların ve yeni doğmuş çocukların korunması için, loğusa kadına gelincik ve meyan kökü şerbeti gibi kırmızı renkli bir şeyler içirmeye, kırmızı atlas kaplanmış yorgan örmeye, başına kırmızı renkli şal veya kurdele bağlamaya, loğusa kadını yalnız bırakmamaya ve odasında mutlaka demir bulundurmaya çalışılır. Geleneğe göre al karısı erkeğin bulunduğu yere giremez. Ayrıca, al karısının loğusa kadına basarak eziyet etmeye

başladığına hükmedildiği zaman silah atma vasıtasıyla da hastanın korunacağına olan inanç yaygındır (Çobanoğlu, 2003: 124).

Başkurtların da albastı inancı diğer Türk boylarınıninkine benzer. Kazan Türkleri de albastıyı “şerir” bir ruh olarak bilir. Tuba-Urenha Şamanî Türklerinin inançlarına göre “albıs” evlenmeyen bir kızıdan türemiştir. Kumsal yerlerde ve kayalarda bulunur, keçi gibi bağırır ve kızlara musallat olur. Altaylıların inancına göre de “almıs” kötü bir ruhtur ve “Erlik”in avanından ve hademelerindendir (Yüksel, 2007: 116).

“Alkarısı” ve “albastı” hastalığı tesmiye edilen bu ruh loğusa kadınlara musallat olur. Bazen yalnız kalan loğusanın yanına peri kızları gelerek loğusanın ciğerini alır giderler ve bu suretle loğusayı albasar’mış. Loğusanın ciğerini alıp suya bırakırsa loğusa ölmüş. Hurafe’ye göre “Alkarısı” tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar. Bunun içindir ki loğusa yatakta iken başına beyaz yaşmak ve kırmızı tül bağlarlar. Kırmızı altın takarlar, loğusaya kırmızı şeker hediye götürürler (İnan, 2000: 261).

“Al”, hayvan kılığında gelerek kırkı çıkmamış bebeğe ve anneye zarar veren bir varlık olarak bilinir. Özellikle kedi kılığında bacadan gelir. Annenin ve bebeğin morararak ölmesine neden olur. “Al” basmasını tedavi eden “Al” ocakları vardır. “Al” ocağında “Al”ı tedavi edenlere “Al”cı denir. “Al”cıların “Al”ı yakalamış öldürmüş veya sihrini bozmuş olduğuna inanılır. “Al”cılık kadınlar tarafından yapılır ve nesilden nesle geçer (Eren, 2019: 6).

Seyfi Karabaş’a göre alkarısı; erkeklerle uyum içine giren kadınlarla ve meyvelerine (çocuklarına) düşman kötü bir ruhtur. Bir başka deyimle, erkeklerin üstünlüğü demek olan babaerki düzen içinde erkeklere karşı olumlu tutuma giren kadınlara ve o düzeni sürmesini sağlayacak çocuklara karşı “yeraltı” savaşları sürdürüyor sanki alkarısı (Karabaş, 1999: 402; Sayan, 2005: 68).

Al karısı, lohusa kadınlara ve bebeklerine zarar verir. Hatta imkânını bulursa al karısı, yeni doğum yapan anneyi ve bebeğini öldürebilir. Ancak halk düşüncesi bunun da çaresini bulmuş ve yeni doğum yapan kadın ile bebeğinin üzerine örtülen kırmızı tül ya da yastığın altına konulan bir demir parçası sayesinde onlara zarar vermelerini engellemiştir (Alptekin, 2012: 121; Kolot, 2017: 48).

Alkarısı; kâbus, cin, korkunç bir şey, ağırlık, şeytan, ruh, gizli bir güç, ateşli bir hastalık, görünmeyen kötü güçlerden birisi olarak tanımlanmaktadır. Uyku

sırasında alkarısının lohusanın üstüne çökmesi, göğsüne oturmasıyla kadının nefes alamadığı ya da bağırp çağırıldığı halde sesini hiç kimseye duyuramadığı belirtilmektedir. Bu sırada lohusanın kalkmak isteyip kalkamadığı; uyanmak isteyip uyanamadığı ve bağırarak istediği halde bağırarak ifade edilmektedir. Alkarısının lohusanın ağzını dilini bağladığına inanılmaktadır. Alkarısının amacının çocuğu veya anneyi öldürmek olduğu, bunun için de yalnız bırakılan lohusaya ve çocuğa musallat olduğu söylenmektedir. Genelde ateşli bir hastalık ve kâbus görme ile ter içinde uyanma olarak da tanımlanmaktadır (Başçetinçelik, 2009: 5-6).

Yakut/Saha Türklerinde bebeğin kötü ruhların zararından korunmaları için bebeğin yatağının yanına ayı pençesi koyulur. Ayıya ait olan bu pençenin koruyuculuğuna inanılır. (Kalafat, 2012: 9).

Lohusalara doğumdan hemen sonra yemek yedirilir. Bunu bilen al karısı, hangi evde lohusa varsa hemen oraya gider, ona yedirilen yemeğin ilk lokmasına, “bir kıl şeklinde” karışarak, hastanın karnına gider. Onun ciğer, böbrek ve yüreğini koparıp, alıp götürür, önce suya basar sonra çıkarıp yer. İşte o zaman hastadan kan açılır. Bu kanın önü alınmaz ve hasta kırk gün içerisinde ölür (Köse, 1964: 3607; Şenesen, 2015: 156).

Al Karısı’nı etkisizleştirmek için demir kültünün, erkeklerin ve erkeklere ait olan nesnelerin kullanılması; demir kültü ve ataerki arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Aynı ilişki anasoylu örgütlenme ile ateş kültü arasında da gözükmektedir. Al Karısı, ateş kültünün etkin olduğu ve anasoylu örgütlenmenin baskın olduğu dönemlerde kutsanmış ancak demirin işlenmesi ile birlikte yüz çevrilmiş bir tanrıçanın demonlaşarak intikam için geri dönmesi ile ortaya çıkmıştır denilebilir. Bunun için adlandırmasında dahi ateş kültünü (Al) ve dişillliği (Karısı) barındıran bu demon, demir ve erillikle etkisizleştirilmeye çalışılmaktadır (Çelik, 2018: 81).

Muğla yöresinde doğumdan sonraki kırk günlük süreçte, loğusa ve bebeği tehdit eden, öldürücü nitelikteki şerir bir ruhun varlığından söz edilmektedir. Bu ruhun, şeytan ya da kötü cin olduğu, loğusanın üzerine karabasan gibi bastığı, yalnız bırakılan çocuğu değiştirdiği anlatılmaktadır. Bu ruhun etkisi altında kalan loğusayı ve şeytan tarafından değiştirilen çocuğu ifade etmek için de “subanlı”, “subahanlı”, ya da “subahanalı”, sözcükleri kullanılmaktadır. Bu nedenle, loğusa ve bebek kırk gün boyunca yalnız bırakılmamakta; bırakmak zorunda kalırsa, çocuğun ve loğusanın

baş ucuna makas, bıçak gibi kesici aletler, ekmek kırığı ve Kur'an-ı Kerim konulmakta, şeytanın çocuğu değiştirmemesi için, çocuk besmele çekilmeden yatağına yatırılmamaktadır. “Subanlı” kadının, şeytan çarpmış gibi olduğu, saflaştığı; “subanlı” bebeğin de birden hastalanıp, yemeden içmeden kesildiği ve ölecek kadar zayıfladığı ifade edilmektedir (Büyükokutan, 2012: 232-233).

Samsun’ da kırkı çıkmamış (loğusa) kadın bir eve misafir olduğunda orada yedirilir, içirilir; ya da ona yumurta verilir. Nazar değmemesi için yüzüne un veya tencere karası sürülür. Eğer bunlar yapılmazsa o eve fare veya haşere musallat olur. Loğusa kadın, dışarı çıkması gerektiğinde yanına bir parça ekmek ve bir parça kömür alır; bunlar çocuğun korunması için kundağa konulur (Şişman, 2001: 450).

Gaziantep’ te bebeği ve anneyi al basmaması için yapılan ortak kaçınmalardan biri, bebek bezlerinin dışarıda bırakılmaması ve “aya gösterilmemesi” dir. Çocuğun gelişmeyeceği şeklindeki bir inanıştan dolayı mevcut olan bu kaçınmanın diğer bir sebebi de bebeği al basacağı inancıdır. Böyle bir durum olduğunda bezler sabaha kadar kalıp güneş görmelidir yoksa al basması olur (Yüksel, 2007: 119). Yine Gaziantep genelinde en yaygın korunma şekillerinden biri de “ocaklı” denen kişilere ait bir mendil, şapka vs. eşyayı bulundurmak suretiyledir. Aynı zamanda albastının sağaltma tedbiri de olan “ocaklar” bazı yerlerde sadece “al ocağı” şeklinde bilinir. Ocaktan olan birinin gözüne al karısı görünür, ocak alı yakalar ve bağlar. Bu durum genelde bir loğusanın ciğerine zarar vermek üzere olduğundadır. Ciğeri bıraktırır ve bırakılması karşılığında, al’a, kendisine yakın olan insanlara zarar vermeyeceğine dair yemin ettirir. Bu kişilere ait olan terlik (takke), kuşak veya yazma hamile ve loğusalar arasında elden ele dolaşır. Bu nesnelere “al gömleği veya takkesi” denir. Veya ocaklı, tıpkı bir şamanın kötü ruhları kovmak için yaptığı ayin gibi, ocaklı da hastanın yanında elindeki kılıcıyla al karısını kovmaya çalışır (Şakir, 1934: 161; Yüksel, 2007: 123).¹⁴

Adana yöresinde doğumdan sonra çeşitli şekillerde Albasmasından korunma önlemlerine başvurulmaktadır. Bu yöntemler genel olarak Anadolu’nun her yerinde birbirine benzerlik göstermektedir. Bu yöntemlerden sıklıkla karşılaşılanlar şöyle

¹⁴ Albasmasın diye köstebek tarafından çıkarılan toprak, kavrularak kalburun üstüne konur, bebek bu ılık toprak üstüne yatırılır. Albasmasından korunmak için ocağa gidilir, bu ocaklar “alıboğan ocakları”dır. Bu ocaktan getirilen bir çaput parçası ikiye bölünerek bebekle annenin yastığına konur. Böylece hem bebeğin hem de annenin albasmasından korunacağı düşünülür (Yolcu, 2008: 35).

sıralanabilir: Lohusa kadının cin çarpmasın diye kapı eşiğine oturtulmaması, yatağının altına kuru soğana iğne batırılıp konulması, başucunda ya da yastığının altında küçük ayna ve bıçak veya Kur'an-ı Kerim bulundurulması, yattığı odanın kapı eşiğine süpürge ve demir, paspasın altına kebab şişi konulması gibi davranışlar sergilenmektedir. Lohusaya kırkı çıkana kadar soğuk su içirilmemesi, kırmızı yağlık bağlanması, çocuğun üzerine kırmızı örtü örtülmesi, kırmızı yorgan kullanımı da gözlenen diğer uygulamalardır. Lohusa yatağının çevresinde yeşil yapraklı dal, kuru soğan, portakal gibi birtakım nesneler bulundurulmaktadır. (Bakır, İnci, Alan vd. 2011: 16).

Adana Ceyhan yöresinde annenin üstündeki ağırlık hissi, korkusu, korkulu rüyaları albasmasına neden olur. Bu durum anne ve bebek yalnızsa daha tehlikelidir. Anne bu dönemde hem bu dönemde yalnız bırakılmamalı hem de kanama geçirdiğinden vücudu halsiz kaldığından anneye iyi bakılmalıdır. Albasmasının kötü bir ruh olduğuna inanılır. Yalnız bulduğu kadınları boğarak öldürdüğü düşünülür. Albasmasından kurtulan kadınlar kendilerini boğmaya çalışan bir siyahlık olduğunu ve elindeki boşluktan nefes alarak kurtulduklarını söylerler. Hem bebeğin hem de annenin yastığının altına albasmaması için Kuran, bıçak, kibrit, süpürge, iğne, sarımsak, makas, tarak, çöreotu, ekmek parçası konur. Al basmasın diye köstebek tarafından çıkarılan toprak, kavrularak kalburun üstüne konur, bebek bu ılık toprak üstüne yatırılır (Yolcu, 2008: 34-35).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Pozantı halk kültüründe al basması inancı ile çokça verinin olduğu ve bu değer yargıları içinde gerçekleştirilen inanış ve uygulamaların halen günümüzde de devamlılığını sürdürdüğü görülmektedir. Anne ve bebeğin kara iye olarak adlandırılan bu potansiyel tehdit unsuru olan varlıklardan korunması adına dinsel-büyüsel uygulamaların fazlaca olduğu görülürken genellikle temas büyüsü ile korunmaya sağlandığı görülür. Pozantı halk kültüründe al basması ile ilgili inanış ve uygulamalar şunlardır:

Bebeğin yüzüne al basmaması için kırmızı yazma örtülür (KK-1, KK-2). Kayınvalidemin nenesini zamanında kendini al basacağı zaman al karısını yakalar ve yazmasından tutar bunun üzerine al karısı beni bırak diye yalvarır. Nene seni bırakırım ama bir şartla diyerek kendisinden olan yedi sülalesine yaklaşmamasını ister. Bunun

üzerine al karısından bir söz alır ve sözünün nişanesi olarak başındaki al yazmadan bir parça alır. Bu olaydan ötürü sülalede daha kimseyi al basmamıştır. Her yeni doğum yapan kadına bu al karısından alınan kırmızı bez parçası götürülür ve bebeğin başının altına konur ancak son doğum yapan gelinlerden bunu kaybeder ve bez ortadan yok olur (KK-2).

Al karısı yakalandığı zaman kişi muhakkak “Yedi ceddime tövbe mi?” diyerek al karısını tövbeletmesi gerekir. Al bastığı zaman al karısı kadına dokunmadan uyuşturur, yerinden kıpırdaması engellenir. Lokusa yerin yedi kat altına girip geri çıkar. Beyninin ortasından vücuduna girmeye başlar ve vücudun uyuşmaya başlar, vücudundan çıkarken de ayak tırnağından çıkar. Beni neredeyse bir yıl boyunca al bastı, uyuduğum an yanıma gelip beni uyuşturup, basardı (KK-1). Al basmasında doğum yapmış kadın korkutulur ve gözünün önüne gelir, hiçbir yere kaçamazsın buna al basması denir. Al basan çocuk gelişmez, çocuğun iyileşmesi için dört yolun ağzından toprak alınır, bu toprak su ile eritilir. Bu su ile çocuk banyo yaptırılır ve al basması geçer (KK-3). Al basması sadece yeni gelinlerde olur. “Senden önce evlenen bir gelin varsa onun altından geçme o gelin oldu ya sen de o da kırklısın büyük olanın altında kalırsın onu alı seni basar derler” (KK-5).

Yeni doğmuş bebeği al basmasından korumak için yüzüne al bir yazma örtülür (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25).

“İçeride annem vardı, yalnız da uyumamıştım fakat al bastı. Bağırıyordum fakat içeriye sesimi duyuramıyordum sesim hiç çıkmıyordu, ellerim kollarım dökülmüş gibi hissetmiştim. Hem doğumdan önce hamileyken al basması oldu hem de doğumdan sonra al bastı” (KK-6).

Al basmasında rüyada annenin korkutulmasıyla olur, rüyasında lohusanın üzerine hayvan çullanıyormuş gibi hisseder, çırpınmaya çalışır fakat hareket edemez ölüyor gibi hisseder ve ağlayarak uyanır. Al basmasından korunmak için soğan ve sarımsak kabuğu, ayna, demir parçası bebeğin yastığının altına konur, annenin baş ucuna ise su konur, su olursa hiçbir şekilde kadına da bebeğine de yaklaşamaz denir, ılık altında yatılır (KK-29).

“Kayınvalidem bebeğini beşikte sallarken çocuk uyuduktan sonra kendi de uyumuş. Uyuduğu zaman üzerinde kirpi şeklinde tüylü tüylü kaba şekilli hayvana benzeyen bir şey üzerine yatmış. Kayınvalidem çok çırpınmış, bağırıyormuş, bağırıyormuş”

ama sesini çıkaramamış, boğuluyor gibi hissetmiş. Diğer çocuklarından biri anne diye seslenince uyanıvermiş. O yüzden lohusanın yanında mutlaka canlı kanlı birinin olması gerekir, birinin seni uyandırması gerekir eğer seni uyandıran kimse yoksa asla uyanamazmışsın” (KK-29).

Lohusa kadını al basmaması için eşinin kıyafetleri yanına koyulur ya da yalnız kalmamaya özen gösterilir. Lohusayı al basmaması için kadının yalnız yatmaması gerekir. “Evimizin karşısında yaşayan engelli bir kızımız vardı her gün pencereden onun inişini çıkışını oturuşunu görürdüm. Doğum yaptıktan sonra kırkım çıkmadan eşim gece işe gitti ben de pencerenin önünde oturmaya başladım o sırada uyuyakalmışım. Rüyamda arkamdan birisi geldi ve sırtıma çöktü tam bu sırada bağırmaya başladım ama sesimi kimseye duyuramadım, nefes almaya çalışıyorum nefes alamıyor boğuluyor gibi oldum. Çok kötü bir duyguydu.” (KK-30).

“İlk çocuğumun ya da ikinci çocuğumun doğumunda beni al bastı. Uykumda bir el boğazıma yapıştı. İmdat diye bağırdım ama kimseye sesimi duyuramadım, o sıra Allah bir güç verdi dua ederek uyandım.” (KK-32).

Lohusayı al basmasın diye ayna, iğne, bıçak ve makas yastığının altına konur. “Zamanında beni al bastı, geceleri hep korkutuldum, kayınvalideme al bastığını söylediğimde kendilerinin al karısını yakaladığını ve kayınbabamın al karısının ümüğünü sıkması üzerine bundan sonra bizim sülalemize uğramayacaksın demiş. Kaynanamların evinden bir parça bez vermek basana fayda sağlarmış bana da kendisi bir parça bez getirdi ve yastığının altına koydu bunun üzerine bir daha al beni basmadı.” (KK-33).

Lohusayı ve bebeği al basmasın diye annenin yastığının altına makas, iğne konurken; asma beşik yapılan çocuğum beşiğinin altına dışarı çıkılırken su konur. Kırkı çıkmamış çocuğun yanına yeni gelin olan kadın giremez. “Bizim Sabiha ablanın çocuğu vardı büyür giderken yanından yeni gelin geçmiş üzerinden çocuğun bunun üzerine basık oldu, çocuk günden güne eridi iğne ipliğe döndü ve sonunda da öldü.” Çocuğu al bastığı zaman iğne ve iplik değişilir. Yeni doğum yapmış iki kadın yolda karşılaşırsa hemen iğne iplik değişirler. Lohusa kadının ve bebeğin bulunduğu ortamdan cenaze kalkacak olursa kadın başka bir yere gider yoksa ölümün ağırlığı anneyi de bebeği basar. “Beni hem doğumdan sonra hem de kalp ameliyatımdan sonra al bastı, bir kere bastığı zaman ara ara yine yoklar, basar. Ablam evdeydi normalde o

gittikten sonra ben de biraz uzandım sonra ne göreyim bacadan kırmızı gelin indi yer sarsıldı sanki onun inişine hemen kendime geldim uyandım ama bir anda kayboldu gitti. Kalp ameliyatı olduğumda ise çocuklarım gitmişti, dış demir kapım kilitli olmasına rağmen açılıp kapanıyordu. Anam yine bu geliyor benim basmaya diye bağırdım ama sesimi duyuramadım ne sağıma ne soluma dönebildim asla kırıdayamadım. Üzerimde battaniye örtülüydü yanıma kapkara şekilde geldi battaniyenin bir ucundan o çekti bir ucundan ben, çığlıklar atıyordum ama kimseye sesimi duyuramadım.” (KK-35).

Al hem gelini hem de bebeği basar; Lohusa tek başına yatırılmaz Goncolos basar (KK-36, KK-50, KK-51). Al karısına Goncolos denir lohusa kadının yalnız bırakılması durumunda üzerine çöker ve nefesinin kesilmesine sebep olur (KK-45). Çocuğu al basmaması için başına Kur'an-ı Kerim, al yazma, ayna ve makas konur (KK-46).

Lohusayı al basmaması için dışarıdan çocuğu ile gelen bir kadın görüldüğünde diğer lohusa kadın odadan çıkarılır (KK-37, KK-38). Lohusa kadın tek başına uyuduğu zaman al basar. Lohusanın baş ucuna Kur'an-ı Kerim konur, başının altına ise iğne konur. “Annem dışarıda çocukların bezlerini yıkıyordu ben de o sırada biraz dinlenmek uyumak istedim, tam dalmak üzereyken yanıma biri gelip suratıma şaplağı indirirse nefesim kesildi hemen uyandım ve annemi çağırdım.” (KK-40). Çocuğu al basmasın diye daha öncesinde Goncolos yakalanan evden bez parçası alınır ve kadının başının altına konur. Yastığının altına ayrıca iğne, makas koyulur (KK-41).

“İlk doğumumda al basması yaşadım. Kocaman kafa gibi bir şey boğazıma geldi oturdu, nefes alamadım, bağırdım diye düşünüyordum fakat sesim çıkmıyordu (KK-42). Bebek doğduktan sonra anne ve bebeği korumak için baş ucuna Kur'an konu, kırmızı yazma örtülür (KK-43).

“Bebeğimi emzirdikten sonra uykuya dalmak üzereydim, kendimi zincirlere bağlanmış olarak buldum. Bebeğimi ellerine alan birkaç kişiyi gördüm bu kişiler bir ateş yakmışlar bebeğimi de bu ateşe atmaya çalışıyorlardı. Zincirlerimi kırmaya çalışıyordum fakat kıramıyordum bebeğimi yakmayın bana geri verin diye yalvarıyordum ama sesim çıkmıyordu. Bu sırada dua okumaya çalışıyordum fakat dilim dönmüyor duayı okuyamıyordum, kan ter içinde besleme çekerek uyandığımı hatırlıyorum hemen bebeğimin başına gittim.” (KK-43).

Lohusanın “çöklen”in altından (oluğun) altından geçmemesi gerekir eğer lohusa bilmeyerek buradan geçerse al basar. Lohusanın kırklı kadının yanına yaklaşmaması gerekir. Lohusanın al basmasından korunması için gece yanına süpürge konur. Lohusanın yastığının altına iğne, makas, soğan konur baş ucuna Kur'an-ı Kerim konur. Al basmasında annede huzursuzluk olur kendini rahat hissedemez eğer annenin psikolojisi iyileşmezse ölüme kadar gider. Lohusayı al basmaması için eşi ile birlikte yatması ya da yanında muhakkak bir erkeğin olması; yeğeni, abisi, kardeşinin olması gerekir (KK-49).

1.3.7. Kırk Basması

Anne ve bebeğin il kırk gün boyunca dikkat etmesi gereken durumlar bulunmaktadır, halk inanışları kapsamında bebeğin ve annenin bu kırk günlük süreç içinde olası tehdit ve tehlikelere açık olduğu ve bu durumlara karşın önlem alarak kendilerini korumaları gerekmektedir. Kırk basması ise bebeğin bir diğer kırkı çıkmamış bebek ile karşılaşarak hastalanması ve gelişiminin durması halidir.

Bu süreç içinde anne ve bebeğin sağlığını olumsuz yönde etkileyecek tüm gelişmeler, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kırk basması, kırk düşmesi, kırk karışması, kırk bastı veya loğusa bastı gibi terimlerle adlandırılarak kullanılır. (Acıpayamlı, 1974: 85).

Dönemin halkın bilinçaltındaki en önemli tabusu, annenin pis olduğudur. Kadının kaçınılmalarının temelinde de bu inanış vardır. Orta çağ Müslümanlarında da görülen bu inanışa göre kadın doğum sonrasında kırk gün pisliğinden temizlenemez. O ne evden çıkabilir ne de dağlara bakabilirdi. Çünkü temiz olmadığından kaynakları kurutabilirdi. Yirmi bir gün saçlarını ıslatması ve herhangi bir şeye dokunması yasaktı. Yoksa pisliği yaymış olurdu (Örnek, 2016: 146).

Kırkı çıkmamış çocuğun korunması gereken en önemli husus “Kırk Basması”dır. Kırk basması hastası olan çocuk yemez, içmez giderek ölür. “Kırk Basması”ndan korunmak için, çocuk başka kırklı çocuklarla, kedi, köpek ve kürklu pabuç giyen kimselerle karşılaştırılmaz, şehir dışından ve değirmenden gelenle görüştürülmez. Dışardan misafir gelince çocuğun annesi onu evin eşığının dışında karşılar. Çocuğun yarı kırk ve kırk hamamlarında çocuk hamama en son sokulur. Evden çıkarılınca kundağına ekmek konulur (Kalafat, 1994: 16).

Annenin ve çocuğunun bu süre içerisinde hastalanmamaları, yani kırk basmaya uğramamaları için başvurulmuş önlem ve çarelerden en önemlileri şunlardır: Anne ve çocuk kırk gün süreyle evden dışarı çıkmaz. Kırklı kadınlar ve çocukları birbirleriyle karşılaşmamaya dikkat ederler (Örnek, 2016: 146).

Kumuk ve Avarlarda ana da bala da kırk çıkmadan evden eşikten dışarı çıkmazlar. Yas evinden gelen kadın kırk çıkmamış annenin yanına gelmemelidir. Aksi halde anne “kırk” olur. Kırk basmış yani kırk olmuş kadının tedavi için ince ipek iplik sağ elin parmaklarından başlanılarak ayak parmaklarına varıncaya kadar bütün vücuda sarılır. Sonra bu ipek iplik bir ucundan yakılır ve bütün iplik bir anda yanar. Böylece anne kurtulmuş olur. Kırk basmış annenin sütü devamlı olarak akar, kadın üzüntüye kapılır, bunalıma girer. Kırk düşen kadının ateşi sürekli çıkar, inler, titrer, terler şuur kaybı olur. Tedavisi için “Kırk kızlar Piri (Pınar)” su getirilir. Bu su ile “Kırk” olmuş kadın üç defa çimdilir. Bu sudan kadın ayrıca üç defa içer. Kadın için şifa duaları okunur ve şifa dileyen sözler söylenir. Böyle hanımlara 40 adet kurze yedirilir. Kurze içerisine kıyma doldurulmuş hamur yemeğidir (Kalafat, 1998: 67).¹⁵

Makedonya Türklerinde de doğum yapan kadın, doğumdan sonra kırk gün sütü kaçmasın diye misafir uğurlamaz, bu Anadolu’daki inanışla aynıdır. Çünkü “güle güle derken sütün de gideceği inancı vardır. Bu yalnızca Makedonya’daki Türklerde değil, Arnavut, Makedon ve Ulahlar’ da da rastlanan bir olaydır (Abbas, 2007: 86; Arı, 2016: 148).

Samsun yöresinde iki kırklı kadın (Doğumlarından sonra aradan kırk gün geçmemiş olan loğusa kadınlar) birbiriyle karşılaşamaz. Eğer karşılaşılırsa çocukları basık olur, yani yürüyemez (geç yürür). Fakat farkında olmadan karşılaşılırsa oğlu

¹⁵ Özbek Türkleri tarafından kırklı çocuk ve anne etrafında şekillenen uygulamalara bakıldığında ilk olarak “Çille” kavramı ortaya çıkar “çille” Özbekçede kırk gün manasına gelmektedir ve bu kırk gün etrafında birçok ritüel oluşmuştur. Anne ve çocuğu kırk gün boyunca (çille) kimseye gösterilmez. Çille boyunca anne herhangi bir iş yapmaz, annenin muhakkak bir yardımcısı bulunur. Ayrıca küçük ve büyük çille olmak üzere iki çille vardır. Bunlardan ilki ilk yirminci günün sonundadır. İlk yirmi günün sonunda ilk çille tamamlanır ve “çille göçtü” denilerek kızın annesi eve götürülür. İkinci çillenin sonunda da bebeğin tırnakları kesilerek bebeğin eline Kurân-ı Kerîm verilir ve kitap tutturulur. Daha sonra bebeğin saçları kesilerek ağırlığı kadar bebeğin babası anneye altın hediye eder (Solmaz, 2018: 134-135). Yakut/Saha Türklerinde 40 gün bebek kimseye gösterilmez ve bebeğin annesi 40 gün yıkanmaz. Onları sadece yakınları görebilir. Yakın çevrelerinden nazar değmemesi için de korunurlar. Kutlama yapılabilmesi için de 40 günün çıkması beklenilir. 40 gün çıkmadan kutlama yapılmaz. (Kalafat, 2012: 9).

olan kadın ekmeğe tuz koyar ve onu kızı olan diğer kırklı (loğusa) kadına verir. Kızı olan kadın onu yer ve oğlu olan kadın artık onun yanında oturabilir. (Şişman, 2001: 447). Kırkı çıkmamış bebeğin bulunduğu eve tartılmamış et girerse yahut cenazeden gelen bir kişi doğruca bebeğin üzerine alınırsa “kırk basması” olur. Kırk basmasına uğrayan çocuklar geç yürümeye başlarlar, zayıf ve çelimsiz kalırlar. Böyle çocuklara “kırkbasığı” olmuş denilir (Şişman, 2001: 450) İki bebeğin karşılaşmasından dolayı çocuklar basık olursa buna “çocuk basığı” denir ve genelde kız bebekler erkek bebekleri basar. Eve et gelmesinden dolayı çocuk basık olursa buna “et basığı” denir. Cenazeden gelen kişinin doğruca çocuğun yanına alınmasından dolayı çocuk basık olursa buna da “cenaze basığı” denir. Ayrıca evin yanından cenaze geçerken kırklı çocuk hemen ayağa kaldırılır. Aksi takdirde çocuk yine basık olur ve bu şekilde basık olma hadisesine de “cenaze basığı” denir (Şişman, 2001: 450). Eğer tüm dikkatlere rağmen çocuk basık olmuşsa, yani kırk gün içerisinde ayakta duramıyor, bir yaşında da yürüyemiyorsa o zaman bu olumsuzluğun giderilmesi için birtakım uygulamalar yapılır. Şöyle ki: Tartılmış et alınır, bebeğin üzerinde yıkanır. Bebek çarşafa sarılır, mezarlıkta yıkanır. Veya yeni bir mezarın üzerinde yıkanır. Bebeğin saklanmış olan göbeği bir suya konulur, o su ile bebek yıkanır. Ya da bebeğe üç yol ağzında mum dökülür (Şişman, 2001: 450).

Muğla yöresinde bebekleri kırk basmaması için loğusaların boncuk, iğne, düğme, iplik, yemeni, havlu, bozuk para veya çocuklarının elbisesini değiştirdikleri görülür. Ancak boncuk veya iğne değişirken de dikkatli olmak gerekmektedir. Çünkü boncuk alan kadının çocuğu boncuk gibi tombul; iğne alan kadının çocuğu da iğne gibi zayıf olur. O nedenle akıllı olan kadınlar iğne almaz, ancak bilmeyen, yeni doğum yapmış kadınlar ne verilirse alır (Büyükokutan, 2012: 271). Kırk basmış çocuğun tedavisi için yapılan bir diğer uygulama ise; yeni kesilmiş eti yenen hayvanın derisinin içine elbiseleri çıkarılmış olan çocuğun konması, terleyene kadar derinin içinde bekletilmesi ve yıkanmadan elbiselerinin giydirilmesi, bu işlemin üç gün tekrarlandıktan sonra çocuğun iyileşeceğine inanılması şeklindedir (Büyükokutan, 2012: 275).

Gaziantep’ te kırk basmasını önlemek için yapılan uygulamalara bakıldığında çocuk üç gün taşla yapılmış bir ocak üstündeki kazana konur, kazanı bile ısıtmayan bir ateş yakılır. Sözde çocuk pişirilir bundan sonra çocuk kırk basmaya karşı bağışıklık kazanır. Eve kent dışından bir kimsenin gelmesi kaçınılmaz bir durum alırsa çocuk

annesinin veya başka birinin kucağına verilerek kapı önünde karşılanır. Hatta çocuk bu gelen kimsenin kucağına dahi verilebilir (Şenesen, 2015: 160).

Ordu yöresinde Oyumgürgen Köyünde kırkı çıkmadan eve et, balık gibi yiyecekler getirilmez. Getirilse bile bebek yüksekte tutulur. Lohusa kadın kırk gün dışarı çıkmaz, başka bir lohusa kadınla bir araya gelmez. Kırkı çıkana kadar çocuk ve lohusa yalnız bırakılmaz. Işıklar kapatılmaz. Yalnız bırakılmak zorunda kalındığında bebeğin beşiğinin üzerine babasının ceketi asılır. Kırkı çıkmadan anne ve çocuk dışarı çıkarılmaz. Başka lohusa kadınlarla bir araya getirilmez, kırk gün yalnız bırakılmaz. Kırkı dolan anne ve bebek banyo yaptırılarak kırklanır. Kırkı çıkan bebek ev ziyaretine götürülür (Eren, 2019: 6).

Mersin yöresinde aynı zamanda birden çok kadın doğum yapmışsa çocukların kırkı birbirine karışmaması için göbek bağını kesen makasın ağzı kapatılır, ayrıca bir asma kilit alınıp kilitli konuma getirilir. Makasla kilit birbirine bağlanır ve duvara asılır. Bebeklerin kırkı çıkana kadar bu kilit ve makas bulunduğu yerden kaldırılmaz. Kırkı çıkmayan iki kadının bir araya gelmesiyle meydana gelen kırk basmasından kurtulabilmek için “emişme” adı verilen gelenek uygulanır. Bunun için bebeklerin birbirlerinin annelerinden süt emmesi sağlanır, ancak bu duruma her iki kadının da razı olması gerekir. Eğer bebeği hastalanmayan kadın buna razı olmazsa, kimi zaman sağlıklı bebeğin beleği çalınır ve bu belek hasta çocuğun altında kullanılır. Bununla birlikte bu uygulama, beleği çalınan bebeğin ölebileceğine inanılması dolayısıyla, kimi zaman aileler arasında düşmanlığın oluşmasına neden olabilir (Coşkun, 2011: 8).

Erzurum yöresinde lohusanın odasında iğne işi yapılmaz, yapılırsa bebek sancılı olur derler. Kırkı çıkmamış çocuğun evinin önünden cenaze geçerse, çocuk evin üst katına çıkarılır; eğer üst katı yoksa biri çocuğu elleri üstünde yukarı kaldırır. Cenaze geçene kadar uygulanan bu işlem, ölünün kırkının çocuğun kırkına karışacağı ve ölümün çocuğa geleceği düşüncesiyle yapılır. (Bolçay, 2011: 292).

Bingöl’ de yapılan uygulamalara göre yeni doğum yapmış kadın ve bebeğinin dışarı çıkması uygun değildir fakat dışarı çıkması gerekirse önce kapının önüne bir parça ekmek atılır, sonra dışarı çıkarılır. Çocuğu kötülüklerden, nazardan ve kem gözlerden korumak için dışarıya çıkan çocuğun kundağına demir veya ekmek parçası konulur. Başka evden ateş alınmaz. Ateşin alınması, çocuğun şiddetli bir ateşli

hastalık geçireceğine yorumlanır. Yörede “kırklama” işlemine “cıl” adı verilmektedir. “Kırklama” işlemi; kötü ruhlardan kurtulmak ve çocuğun dünya hayatına alışması için yapılır. Kırklama yapmak için öncelikle suya kırk yemek kaşığı su, kırk tane arpa ya da buğday ve bir tespih atılır. Suya buğday atılmasının nedeni: çocuğun rızkının bereketli olması ve kötü ruhlardan arındırılmasıdır. Çocuk banyo yaptırılmadan önce anne, banyo suyuna elini daldırır ve “bebeğin kırkı bebeğe, yılanın kırkı yılan, kertenkelenin kırkı kertenkeleye, hayvanların kırkı hayvanlara” der. Bu sözler, aynı gün veya kırk içinde doğum yapmış kadın veya hayvanların kırklarının çatışmaması için söylenir. Bebeği ve anneyi kırkıktan çıkarmak için hazırlanan suya kırkar defa İhlâs, Felak ve Nas sureleri okunur. Abdestli biri o suya elini daldırır, kırk kez o suyu bebeğin ve annenin başından döker. Kırk gün boyunca annenin ve bebeğin kirlenen elbiseleri okunmuş su ile yıkanır. Nasibin artması, rızkın bol olması ve cinlerden korunmak için çocuğun kundağına ekmek parçası veya demir parçası bırakılır. Zirâ cinlerin demir parçasından korktuklarına inanılır (Irmak, 2016: 120-121).

Gaziantep yöresinde kırk basması karşısında alınan tedbirlerin en yaygın tedbirlerden biri de diğer birçok yörede olduğu gibi karşılaştıkça eğer iki kırklıysa öpüşmeleri veya iğne değişimleridir. Bu kültürel kalıptaki amaç, loğusaların birbirlerini temas yoluyla etkilemelerine engel olmaktır. Yine genelde kırk günde yapılan kırklamanın nadiren yedinci ve yirminci günlerde de yapılmasındaki amaç, anne ve çocuğun kırk basmasına karşı korunması ve bunun her defasında yenilenmesi olabilir. Bu işlemi özellikle yaşlı bir kadın yapar ve çocuğu veya anneyi başka zamanlarda da kırklayabilir. Kırk basması olan bir bebeği bu durumdan kurtarmak için kullanılan yöntemlerden birisi, tuzla tartmadır. Üç veya yedi (Barak) Cuma selasında tuzla tartılan bebek, tuzdan ağır geldiği takdirde kırk basmasını yenecek demektir. Bu sağaltma yöntemine benzer diğer bir yöntem de bebeğin kazanda pişirilmesidir. Bu yöntem şu şekilde gerçekleştirilir: “Bebek bir kazana konur. Altına küçük bir ateş yakılır. Dışardan haberi olmayan birinin gelmesi beklenir. Gelen kişi çocuğun pişirildiğine hayret etmelidir. Baraklarda ise çocuğun ortaya konarak üzerine kazanın zarar vermeyecek şekilde devrilmesi suretiyle yapılan bu uygulamalarda amaç ölüm ruhunu aldatarak uzaklaştırmaktır (Yüksel, 2007: 130-131).

Adana yöresinde bebeği kırk basmaması için yapılan uygulamalara bakıldığında annenin de çocuğun da yastığının altına iğne, makas, tarak, Kerim konurmuş. Kırk basmaması için. Ayrıca sar örtü, kırmızı örtü örtülürmüş aynı şekilde

kırk basmaması için. Göbek kordonu okulun, caminin, askeriye'nin, hastanenin bahçesine atılması çocuğun büyüyünce okuması, dindar olması, doktor olması veya asker olması için bu adet yapılmış. Çocuk 40'i çıkmadan dışarı çıkarılmaz. 40 gün sonra banyo yaptırılır. Anne ve çocuk öyle dışarı çıkarlar. 40'i çıkmamış çocuklar karşılaşmamalı alt alta evlerde bile bulunmamalıdır. 40'i karışabilir. Karşılaşırlarsa iğne değişirler. (Kaldar, 2008: 29-31). Kırklı kadınları birbirine gösterip, bir araya getirirlerse çocukları kırk basacağına inanılır. Çocuklar, kırk çıkmadan un çuvalının üzerine bastırılırsa o çocuğa kırk basmayacağına inanılır (Şenesen, 2015:168). Çatal maşa ile tuvalete gidilir. Kötü ruhlardan korunmak için demir takınılarak gezilir. Bebek demir beşiğe yatırılır (Yolcu, 2018: 36).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Pozantı halk kültüründe kırk basması durumunda yöre halkının aldığı önlemler genellikle dinsel-büyüsel niteliktedir. Anne ve yanında bulunan akrabalar bebeğin kırk basması durumunda suyun sağaltıcı gücüne başvurarak suyun temas etmesi ile temas büyüüne başvurur. Pozantı halk kültüründe kırk basması ile yapılan inanış ve uygulamalar şunlardır:

Kırk bastığı zaman çocuk büyümmez, zayıf olur. Çocuğun gelişmesi durur. Kırk basmaması için kırk karışan gelinler ekmeklerin arkasına iğne batırır ve bunları değişirler, daha sonrasında bu ekmeğin yenilmesi gerekir. Bu işlemten sonra çocukları kırk da al da basmaz. Çocuğun kırk çıkana kadar her banyo suyu banyo giderine dökülmez, ayak değmeyen bir yere ya da ağaç dibine dökülür (KK-3). Yeni doğum yapmış iki kadın aynı ortamda birbirleri ile denk geldikleri zaman kırkları karışır ve kırkları karıştığı için de çocuklarını kırk basar. Kırk karışan kadınların yol ayırımında gidip kırklanması gerekir (KK-4).

Kırk basan çocuğun büyümesi durur ilerlemez, çocuk hastalıklı gibi görünür, zayıf kalır. Kırk basan çocuk yol ayırımına götürülür orada banyo yaptırılır. Banyo yaptıktan sonra çocuğun başığı üzerinden kalkar ve gelişmeye başlar (KK-5).

Bebek ziyaretine gelenler arasında adetli bir kız çocuğu varsa çocuk basık olur, yeni doğan çocuğa kız çocuğunun bakması iyi karşılanmaz. "Kız çocuğu bakmış bu çocuğa, bu çocuk kötü olmuş derler." (KK-6).

Bebegi kırk basmaması için cenaze olan yere gidilmez, kendi evinden birisi ya da komşularından biri vefat eder, bu evlerden cenaze çıkarsa kadının bu evde

durmasına izin verilmez evden çıkarılır ve cenaze çıktıktan sonra eve gelmesine izin verilir. İki lohusa kadın karşı karşıya gelirse çocuklarını kırk basmaması için iğne, iplik ya da kendi aralarında çocuklarını değiştirirler (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25).

Yeni doğum yapmış annelerin aynı ortamda bulunması hoş karşılanmaz, çocuklarının kırkı karışan anneler birbirlerine iğne verirler, iğne değiştirirler (KK-31).

Yeni doğmuş çocuğu kırk basmaması için iki kırklı kadının aynı ortamda bulunmaması gerekir eğer bu kadınların aynı ortamda bulunması şart ise kendi aralarında iğne iplik değiştirirler (KK-36, KK-50, KK-51).

Doğum yapan kadının yanına yeni doğum yapmış başka bir lohusa gelirse kırk basması olur (KK-37, KK-38). Lohusa kadınlar bir araya geldiğinde çocuklarını kırk basmasın diye anneler kendi aralarında ekmek ya da iğne değiştirir (KK-39, KK-40). Anne ve bebeği kırk basmaması için kırklı kadınların birbirleri ile karşılaşmamaları gerekir, karşılaşırlar ise iğne iplik değişmesi gerekir (KK-47).

1.3.8. Kırklama

Anne ve bebeğin doğumdan sonraki kırk günlük zaman diliminin sonlanması ile anne ve bebek suyun sağaltıcı gücüne başvurularak üzerlerinde bulunan kirliliği atarak kirlerinden arınır ve artık yaşama tutunan bebeğin ve tehlikeden kurtulan annenin bütün olumsuzlukların su ile akıp gittiği söylenebilir.

Halk inanmalarında cansız varlıkların bazıları kutlu maddeler olarak saygı görüp olumlu yargılarla değerlendirilmiştir. Kaya, taş, toprak, su, çimen, demir, altın gibi madenlerin büyüsel bir güç taşıdığına inanılmış bu güç hastalık sağaltmada da kullanılmıştır. Bu pratiklerden biri: İstanbul'da doğumun kırkinci günü loğusa ve bebek "kırklanır". Loğusa ve bebeğin yıkanmasını takiben durulama için çok temiz, el değmemiş bir tas suya altın yüzük veya altın bir para atılır. Bu su ile loğusa ve bebek durulanır. Aynı şekilde durulama suyuna bahçeden toplanan kırk taş ve kırk yaprak da ilave edilir (Aytar, 1976: 7723; Göçer, 2014: 61).

Kırgızlarda çocuğun kırkı çıkmadan veya kırkı çıktığı gün 'karın saçı alma' uygulaması yapılır. Çocuğun doğumunun 20. gününde yani yarı kırkında yapılan bu uygulamaya 'ilk saç kesme' denir. Saçı 'başı esen/boru bütün' kimse kesmelidir. Bu kimse sevilip sayılan, uzun ömürlü, sağlıklı bir kimsedir. Kız çocuklar için bayan saç

kesici erkek çocuklar için erkek saç kesici seçilir. Saç kesinlikle ateşe atılmaz (Kalafat, 2012:108).¹⁶

Kazaklar 'da çocuk folkloru ile alakalı ilgi çekici gelenekler de vardır. Örneğin bebek dünyaya gelmeden önce, onun giysilerini hazırlamak erkek tarafının mesuliyetindedir. Beşik toyu benzeri bir merasimin ardından kırkıncı çıkan bebek kınalı su ile yıkanır. Böylece kötülükten arındırıldığına ve görünmez zararlardan korunulacağına inanılır (Keskin, 2009: 97).

Astrahan ve Sibiryâ Tatarları, kırkı çıkan çocuğu kırk kaşık su ile yıkarlar, kırkına kadar giydiği zıbını çıkartıp köpeğin boynuna bağlarlarmış. Kırk sayısı, canın girişi ve çıkışı ile ilgili bir sayı olarak izlenilebilir. Doğum ve ölüm sonrası kırkıncı günü uygulama geleneği, buna delildir. Başka halklarda olduğu gibi Tatar Türklerinde de çocuk doğduktan sonra yerine getirilen birçok inanç vardır. Bunlardan en önemlisi, yeni doğanı nazardan korumadır. Bunun için çocuğun bileğine parlak ipten bileklik takarlar (Çetin, 2008: 312).

Çocuğun bütün bu toylarına katılanlar birtakım kurallara uymalıdır. Bunlar; merasime temiz ve pak bir şekilde gelmek, yalan söylememek, dedikodu yapmamak, iftira atmamak, gıybet etmemek, sövünmemek gibi kurallar olarak belirlenmiştir. Bunların yapılmasının yeni doğan çocuğa etkisinin olacağına, çocuğa ilerde bu gibi kötü hususiyetlerin bulaşacağına ve bunların çocuğa zarar vereceğine inanılmaktadır. Misafirlige gelenlerin çocuklarından birisi bunları yapacak olursa, bu sefer büyükler tarafından uyarılır (İsmailov, 1992: 29; Keskin, 2009: 141).

Kırklama isteğe bağlı olarak yedi kırkı, yirmi kırkı ve kırk kırkı şeklinde yapılabilir. Kırk taş, yedi tür çiçek ve yaprak bir kovaya kırk delikli kalbur ya da makarna süzgecinden geçirilerek oluşan banyo suyuyla anne ve bebeği yıkanır. Kalan

¹⁶Kırgızlarda bebeğin doğumunun üzerinden kırk gün geçtiğinde “balanı kirintüü (bebeği yıkama/kırkını çıkarma)” geleneği uygulanmaktadır. Bebeği yıkama görevi her zaman annesi ya da nineleri tarafından yapılmaktadır. Yıkama işlemi şu şekilde gerçekleşmektedir: Bebeği yıkamak için öncelikle kırk kâse ılık su hazırlanır, içine de bir yemek kaşığı tuz atılır. Hazırlanan bu suyu vücuduna dökerken “suoday taza, nurday sulu bol (su gibi temiz, nur gibi parlak ol)” ifadeleri kullanılır. Bebeğin üzerine kırk kâse su döküldükten sonra bebek annesinin kucağına verilir. Kırgızlarda bebeği o kırk kâse suda yıkadıkları günden itibaren o çocuğun doğaya yaklaştığına inanırlar ve bu durumu “tabiyat enesin taanıdı (tabiat annesiyle tanıştı)” şeklinde ifade ederler (Akmataliyev, 2010:26; Supataeva, 2019: 83).

sudan birer tas evdeki diğer kişilerin banyo suyuna konularak onların da banyo yapması sağlanır. Yine kırk suyundan alınan bir miktar su ev temizliğinde kullanılacak suya katılır, evin her yanına kırk suyundan serpilir ve “kış kış kırk” denir, böylece kırk evden defedilir. Kırklamayı yapan ocaklı kişiler de vardır. Bebek tercihen ocaklı kişilerce kırklanır. Kül katılan kırklama suyu bebeği yıkamada kullanılır. Eğer bebek zayıf ve hastalıklı yani aydaşsa da aynı uygulama yapılır. Bebeğin yıkandığı sudan kıl çıkarsa bebeğin kırkının kedi ve köpeklerle karıştığına inanılır, bu durumuna bebeğin gelişimini olumsuz yönde etkilediği düşünülür (Yolcu, 2008: 38).

Muğla yöresinde kırklamanın yapıldığı günlerde değişiklik göstermektedir. Bazı yerlerde kırklama üç kez yapılmaktadır. Doğumdan sonraki yirminci günde “küçük kırk”, “yarı kırk” ya da “yirmi kırk”; otuzuncu gününde “otuz kırk” ya da “ay kırk”; kırk günlük olunca da “büyük kırk” ya da “koca kırk” yapılır. Bazı yerlerde ise çocuk ilk hafta “yedi suyu”, ikinci hafta “on beş suyu”, üçüncü hafta “yirmi bir suyu” ardından “otuz suyu” kırk birinci gün de “kırk suyu” ile yıkanır. Çocuk doğduğunda sağlam bir taştan, köklü bir kayadan kırk bir tane taş kırılır. İçinden bir tanesi batıya doğru fırlatılarak azat edilir. Annenin yüzüğü ile bir mendile çıkınlanır. Bu çıkın içinde zeytin yaprağı, nar yaprağı, defne, kekik, adaçayı, mersin gibi kırk çeşit kokulu ve meyvesi yenilen bitki, su dolu bir güğüme atılır. Bu suya çocuğun çivi gibi olması için çivi ve 40’lık parası denen delik gümüş para da atılır. Bu su ile bebek ve anne yirmisinde, otuzunda ve kırkında her banyodan sonra durulanır. Büyük kırklamada durulandıktan sonra kalan su üç kez İhlas suresi okunduktan sonra evin içindeki eşyaların üzerine serpilir. Daha sonra 40’lık parası nazarlık olarak çocuğun omzuna takılır. Loğusa “Kırk taşı attım, kırkını sattım” ya da “Kırkım çıktı, kırk benden çıktı” diyerek ibrikteki su ve taşları bir akarsuyun içine akıtır (Büyükokutan, 2012: 277-278).

Trabzon yöresinde bebek ilk kırk gün içinde her gün yıkanır. Ancak salı günleri bebek yıkanmaz. Derler ki bebek salı günü yıkanırsa giyeceği hiçbir elbisesine yakışmaz. Çocuk, annesi ya da bilen biri tarafından kırk gün boyunca her gün yıkanır. Bu sayede çocuğun haşlanması engellenir. Aynı zamanda suyun çocuğu büyüttüğüne inanıldığı için sürekli yıkanır (Kolot, 2017: 43).

Gaziantep yöresinde su ile kırklamanın yanı sıra susuz kırklama da yapılır. Susuz kırklama, anne ve bebeğin aniden dışarı çıkması gerektiği ve başka bir loğusayla karşılaşma ihtimalinin olduğu durumlarda yapılır. Susuz kırklamaya, Tahtacıların

geleneklerinde de rastlanmaktadır: Beşiğin altına bir döşek serilir; beşiğin iki tarafına karşılıklı iki kadın oturur, sağ tarafta oturan; çocuğu, başı kibleye gelmek suretiyle kucağına alır ve bir “gülbenk” (törene özgü bir dua) okuyarak beşiğin altından öteki kadına yuvarlar. Bu hareket üç defa tekrarlanır, sonra bir dua okunur. Gaziantep’te kırk kaşık suyun, bir tastan, kucak kucağı oturan anne ve bebeğin üstüne tutulan şemsiye veya naylon bir sofra üzerinden dökülmesi suretiyle yapılan susuz kırklama zorunlu hallerde başvurulmuş kırklama metodudur. Uygulamada su kullanılır ancak anne ve bebek ıslanmazlar (Yüksel, 2007:135).

Kilis Musabeyli yöresinde kırklanacak suyun içine on parmağı yirmi defa ya da kırk defa batırarak “kırk, kırk, kırk” diyerek aynı suyla hem anne hem çocuk yıkandıktan sonra; çocuk kundaklanır, anne de yatağına yatırıldıktan sonra kırklama işlemi biter. Kırklama bittikten sonra, kırklı sudan alıp ekmek sular gibi evin her yerine serpelenir. Böylece bütün evin kırkı çıkar (Kılınç, 2021: 42).

Adana yöresinde kırklama hem yarı kırk şeklinde hem de bebeğin kırkının çıkması ile tekrardan kırklanması ile gerçekleşir. Çocuğun doğumundan sonraki yirminci günde, “yarı kırkı” çıkarılmaktadır. Bu işlemde 20 tane küçük çakıl taşı yıkanıp temizlendikten sonra, dua okunarak içinde su olan kazana atılmakta, anne ve bebeği bu su ile yıkanmaktadır. Anneye bu su ile boy abdesti de aldırılır. Kırkıncı günde de anne ve bebeği bu defa 40 tane çakıl taşıyla, yine aynı işlemde geçer. Eğer mümkünse bu süre içinde, bebeğin ve annenin dışarı çıkmaması istenir. Nazara gelmek, ya da başka bir loğusa ile karşılaşarak kırkının karışması ihtimalinin ve temiz olmayan birinin çocuğun üzerine silkenmesi endişesi ile bebek ve anne 40 gün dışarı çıkarılmaz. Böyle bir durumla karşılaşan bebeğin aydaş, çelimsiz ya da çirkin olacağına, kısmetinin kesik olacağına inanılmaktadır. Kırk günü tamamlamış ve kırkı çıkarılmış bebek misafirliği gittiğinde, gittiği evdeki kişiler, bebeğin yakısından içeri mendil, şeker, para ya da pamuk koyarlar. Mendil ile saygın biri olması, şeker ile ağız tatlı biri olması, para ile kısmeti açık biri olması, pamuk ile de saç, sakalı beyaz olana kadar uzun yıllar yaşamasını diledikleri anlatılmaktadır (Çağınlar, 2010: 6).

Kırklama suyu taş ve kırk çiçekle yapılır. Bebek yağlıkların üstünde tutularak üzerine hazırlanan su dökülür ve “kırk kırk” denir. Ayrıca kırklanan bebek “kırkı çıksın” denerek ayağından boynundan tutulur ve sallanır (Yolcu, 2008: 37).

Adana Karataş yöresinde yapılan kırklama uygulamasında bir leğen içine kırk tane taş, gül yaprakları ve su konur. Kırk defa çocuğun başından aşağı su dökülür. Kırklamada suya taş koymanın amacı çocuğun “taş gibi sağlam” olmasını sağlamaktır. Kırklamada, suya gül yaprağı koymanın amacı çocuğun güzel kokulu olmasını sağlamaktır. Kırklama sırasında devamlı Besmele çekilir. Kırk tane taş yıkanır. Kırk çeşit kokulu çiçek toplanır (“Yedi” sinde yedi çeşit, “kırk” ında ise kırk çeşit taş toplanır). Bunlar suya konur. Suyu altın yüzük, küpe atılır. Bu suyla bebek yıkanır. Altınlar, çocuğun zengin olması için, çiçekler güzel kokması ve güzel olması için konur (Uğurlu, 2010: 24).

Adana Karaisalı yöresinde çocuk kırklanacağı zaman ocaktaki sayacak taşı kırılır; sayacak taşının kırılan parçalarından 40 taş kırklama suyuna katılır; bu suyla çocuk kırklanır. Kırklama suyuna böğürtlen yaprağı katılır. Kırklama suyuna 13 karanfil atılır. Kırklama suyuna murt yaprağı katılır. Kırk taş toplanır, kırklı çocuk her gün biriyle kırklanır. Kırklama suyuna iğne ve tarak katılır. Kırklama suyuna altın katılır, çocuk kırklanır. Çocuğun kırkı çıktıktan sonra evdeki tüm eşyalar dereye götürülür; dereye kazan kurulur, kazana 40 taş ve kül katılır, eşyalar kırklanır (Göçer, 2014: 61).

Çocuğu kırk basması sonucunda kırklama işlemi yapıldığında kırklama suyu kırmızı tülbentten geçirilerek çocuğun üzerine dökülürse hastalığın tülbentte kalacağına inanılır. Ayrıca kırklama suyunun hepsinin kullanılması halinde çocuğun ömrünün uzun olacağına inanılır (Şenesen, 2015: 173-174).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Pozantı halk kültüründe kırklama uygulaması halen yaşatılmaya devam etmektedir gerçekleştirilen inanış ve uygulamalar günümüz şartları altında şekillenerek güncellenerek kendini korumayı sağlamıştır. Dinsel ve büyüsel uygulamaların yöre halkı tarafından yaşatılmaya devam ettiği ve kırklama uygulamasında temas büyüünün etkin izlerinin suyun sağlatım gücü ile desteklendiği görülür. Pozantı halk kültüründe kırklama ile yapılan inanış ve uygulamalar şunlardır:

Çocuğun kırkı çıkana kadar her banyo suyu banyo giderine dökülmez, ayak değmeyen bir yere ya da ağaç dibine dökülür (KK-3).

Annenin doğumunun üzerinden yirmi gün geçmesi üzerine “Yarı Kırk ya da Yirmi Kırkı” yapılır. Bebeğin yarı kırkı yapılırken yirmi tane taş, buğday ve yirmi çeşit

yaprak suyun içine konulur, bebek ve annesi bu su ile yıkanır. Bundan daha öncesi yıllarda anne bebek ile beraber yıkanmış. Kırklama doğumdan kırk sonra gerçekleştirilir. Bu süreç dahilinde anne ve bebek dışarı çıkamaz hem annenin hem de bebeğin mezarının açık olacağı düşünülür. Kadınların kırk gün boyunca lekelenmesi üzerine kırk gün tamamlanmasının ardından boy abdesti alması gerekir Kendisi abdest aldıktan sonra kucağına bebeği verilir ve ona da boy abdesti aldırılır. Kırk yaptıktan sonra anne ve bebe artık dışarı çıkabilir. Kırklama yapılırken suyun içine kırk çeşit yaprak, kırk tane taş koyularak anne ve bebek beraber bu su ile yıkanır ve kırklanır (KK-1, KK-2, KK-3, KK-6).

Doğumdan yirmi gün sonra yarı kırklama yapılır. Yarı kırk yapılırken suyun içine yedi çeşit yaprak, yirmi taş, soğan kabukları atılır bu su ile anne ve bebek kırklanır. Kırk gün dolduktan sonra anne ve bebek üç yol ayrımında kırklanır (KK-17). Bebeğin yirmi günü dolduğunda yirmi kırkı yapılır ama asıl kırklama çocuğun kırkının dolduğunda yapılan kırklamadır. Çocuğun kırkı çıkarılırken yapılan işleme kırklama denir. Bir kabın içinde hazırlanan suyun içine kırk tane yaprak, kırk tane çakıl taşı konulur. Öncelikle bebek bu su ile yıkanır. Bebek yıkanırken kullanılan bu suyun kırk bir parça olarak dökülmesi gerekir. Bebek ve annenin beraber de kırklandığı da olur (KK-29). Doğumdan sonra yirmi gün geçtikten sonra “yarı kırk” yapılır. Bir suyun içine yirmi adet taş ve yirmi çeşit çiçek atılır; bu su ile anne ve bebek birlikte yıkanır ve yarı kırkı çıkarılır. Doğumdan kırk gün sonra yapılan işleme kırklama denir. Kırk tane taş toplanır, kırk çeşit yaprak ve çiçek toplanır. Bunlar bir suyun içine konur ve anne ile bebek bu su ile yıkanır. Anne ve bebek susuz kırklama da yapar. Susuz kırklamada anne ve kadın teyemmüm abdest alarak kırklanır (KK-30).

Bebek doğduktan yirmi gün sonra bebeğin yarı kırkı çıkarılır. Yirmi çeşit çiçek ve yirmi tane taş toplanır. Toplanan çiçek ve taşlar suyun içine konur ve bu su ile anne ile bebek birlikte yıkanır. Hazırladıkları sudan bir tas ayrılır yarı kırkı çıkarılan anne ve bebek evin dört köşesine su serper (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25, KK-32).

Kırk gün sonunda kırkı çıkan çocuk kırklanır. Kırklama işlemi sırasında kırk tane taş, kırk çeşit bitki toplanır. Toplanan malzemeler bir su içine atılır, anne ve bebek bu su ile banyoda beraber kırklanır. Anne ve bebek kırlandıktan sonra bu sudan bir tas ayrılır ve evin dört köşesine ve çamaşırların üzerine serpilir (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25).

Yöre halkında çok uygulanmasa da susuz kırklama yapan aileler de olduğu görülür. Susuz kırklama yaparken anne teyemmüm abdest alır gibi temiz bir toprağın üstüne ellerle yüzü dirseklere kadar kolları mesh etmek suretiyle yapılır önce anne yapar sonrasında bebeğe de aynı işlem yaptırılır (KK-22).

Çocuk kırk gününü doldurduğunda yapılan işleme kırklama denir. Kırklama için bir su içine kırk tane taş, kırk tane buğday kırk çeşit yaprak konur, önce anne bu su ile yıkanır daha sonrasında annenin kucağına bebeği verilir ve beraber yıkanır (KK-3). Kırklama yapılırken kırk tane taş toplanır, kırk tane yumurta parçası alınır bunlar su içine atılır. Bu su ile anne ve bebek beraber kırklanır (KK-41).

Bebeğin kırk gününü tamamlaması üzerine bir su içine kırk tane arpa, kırk tane taş, kırk tane de buğday atılırdı. Önce temiz ve başka bir su ile önce bebek kırklanır abdest aldırılır daha sonrasında ise anne kırklanır ve abdest alır. İçinde taş, arpa, buğday olan su banyonun son suyu olur hem annenin hem de bebeğin üzerine dökülür kırklama işlemi bitirilir (KK-5). Önce yapılan kırklamada anne ve bebek beraber kırklanırdı şimdi ise yanında sana eşlik edecek kimse yoksa önce bebek sonra kadın olacak şekilde kırklama yapılır (KK-5).

Çocuğun kırkı çıktığı zaman kırklanır. Kırklama işlemi için dört yol ağzından kırk tane taş toplanması gerekir. Kırk çeşit yaprak ve çiçek toplanır. Toplanan taş, çiçek ve yapraklar bu suyun içine konur. Şimdilerde ise içine altın eklenir, meslek seçimini belirlemek için de kalem, makas ve bebek gibi nesneler konur (KK-6). Kırk gün sonunda kırklamada anne ve bebeğe kırk tane taşın içine atıldığı su ile abdest aldırılır (KK-32).

Lohusanın kırk gün boyunca dinlenmesi gerekir. Kırk günlük dinlenme süresi biten kadın ve çocuğun kırkı çıktığında bir su içine kırk çeşit taş, kırk çeşit çiçek ve kırk tane buğday atılır. Anne ve bebeğin bu su ile yıkanması ile kırklama işlemi tamamlanır (KK-33).

Bebek doğduktan kırkı çıkana kadar her gün banyo yaptırılır (KK-35). Erkek çocuğun kırkinci günü dolduğunda kırk taş toplanır, kırk çeşit yaprak toplanır ve toplanan taşlar su içine atılır. Yeşillikler ise ayrı bir su içinde güzelce yıkanır, su içinde bekletilir. Bu suyun içine varsa altın yüzük, makas atılır. Anne ve bebek taşların içinde olduğu su ile ayrı ayrı olmak üzere yıkanır; kırklanır daha sonrasında yeşilliklerin içinde olduğu su evin dört köşesine serpilir. Kız çocuğunun toplumda “eksik etek”

olarak adlandırılmasından dolayı kırklama işlemi otuz dokuzuncu gününde bir gün eksilterek yapılır (KK-49).

Doğumun üzerinden yirmi gün geçtikten sonra “yarı kırk”, kırk gün geçtikten sonra ise “kırklama” yapılır. Kırklama için oluk önünden kırk tane taş toplanır, kırk tane buğday, kırk tane yeşil bitki ve içine para konulan su ile anne ile bebek ayrı ayrı kırklanır. Kırklama işi bittikten sonra bebek ayaklarından tutularak ters çevrilir ve sallanır, bebeğin burun deliklerinden biri kapanır ve diğer açıkta kalan burun deliğinden üflenir, üflendikten sonra aynı işlem diğer burun deliğine de yapılır. Bu işlem bebeğin susalık olmaması için yapılır (KK-35).

Kırkı çıkan çocuğun kırkı kırk taş, kırk buğday, kırk çeşit yaprak ve altının içinde bulunduğu su ile yapılır. Anne ve bebeğin beraber kırklanması daha uygundur fakat şu an anne ve bebekler ayrı ayrı kırklanmaktadır (KK-36, KK-50, KK-51).

Çocuğun kırkı çıktığında bir su içine kırk tane yeşillik, kırk tane çiçek, kırk tane taş konur. Anne ile bebek beraber bu su ile kırklanır (KK-37, KK-38). Çocuğun kırkı çıktığında suyun içine kırk tane taş, kırk tane yeşillik ve kırk tane yumurta biraz da para konur bu su çocuğun başından aşağıya dökülür. Anne ve bebek ayrı ayrı kırklanır en son suları dökülürken beraber dökünürler. Kırklama suyu ayak altına değil üç yol ağzına dökülür (KK-39, KK-40).

Çocuk kırklanırken kırk taş toplanır, kırk çeşit çiçek, altın yüzük bir suyun içine atılır anne ve bebek bu su ile kırklanır (KK-42). Çocuğun kırkı çıktığında kırklama yapılır. Bir su içine kırk taş, kırk çeşit yaprak, kırk tane buğday ve kırk çöp atılır. Bu su ile anne ve bebek abdest alır son suyunda birlikte yıkanılır (KK-44). Kırklama işlemi yapılırken meyve yapraklarından, çiçeklerden kırk çeşit toplanır, kırk taş ve bu bitkiler su içine konur anne ile bebek bu ile birlikte yıkanır. Susuz kırklama anne ve bebeğin teyemmüm abdest alması ile gerçekleşir (KK-46).

Bir leğenin içine kırk tas su konur. Suyun içine de kırk tane taş ve yaprak gibi yeşillik konur. Bu su ile anne ve çocuk yıkanır. Buna kırklama denir. Kırklama işini babaanne ya da çocuğun annesi yapar. Suyun içine altın yüzük konur. Suyun içine yumurta kabuğu konur. Çocuk yıkanırken ırbığın (ibrik) içine kırk tane küçük taş, yedi çeşit yaprak bulunarak atılır. Irbıktaki bu su ile bebek kırk gün boyunca yıkanır. Kırkinci gün ırbık içindeki kırk taş, yedi çeşit ot alınır. Kalan su ile hem bebek hem anne yıkanır. Yine kalan su evin dört bir yanına serpilir. Yunaklıkta kazan kurulur.

Kırk taş kurulan bu kazana konulur. Anne ve bebeğin eşyaları da yıkanır. Buna kırklama adı verilir (Gerek, 2012: 29-30).

1.3.9. Kırk Uçurma

Lohusa kadın ve çocuk kırk gün dışarıya çıkmazlardı. Fakat şimdi kırk gün beklenilmemektedir. Yirmi günde, yarı kırkında yıkanılıp, kırklanıp dışarıya çıkılmaktadır. Hatta doğumdan bir hafta sonra çıkanlar da vardır. Çocuk ve anne kırklandıktan sonraki gün çok yakın ve samimi olunan akraba veya tanıdıklara ziyarete, kırk uçurmaya veya kırk hayırlamaya giderler. Böylece kırk gün bitmiş, anne ve çocuk için korkulacak bir şey kalamamıştır. Tanıdıklarla beraber kırk uçurmaya gidilir. Gidilen eve iç çamaşır, mendil, havlu gibi hediyeler götürülür. Ev sahibi de anne ve bebeğe hediye olarak yumurta verir. Kırkı çıkmadan zorunlu olarak dışarıya çıkan lohusa yanında anahtar, kilitli iğne taşır. Çocuğun yüzüne kırmızı örtü örtülür ve açılmamaya çalışılır. Üzerinde nazarlık, maşallah vb. şeyler bulunur. Nazardan korunmak için bu yola başvurulur (Biçer, 1991: 10; Gerek, 2012: 32).

Muğla yöresinde kırkinci gün çocuğu kırk boğmasın diye bebek ve annesi yeni kıyafetler giyerek babaanne, anneanne gibi en yakınların ziyarete gider. Gidilen yerler çocuk erkekse, aksakallı dedeler gibi uzun ömürlü olsun diye undan veya ocak isinden sakal ve bıyık yaparlar. Kızsa uzun yaşasın diye saçlarına un sürerler. Özellikle erkek torun sahibi olanlar, bu ziyaretlerde bebeğe altın ya da büyük bir para takarlar. Ziyaret edilen ev sahipleri çocuk erkekse, dölünün bereketli olması için kundağına yumurta koyarlar. Kızsa, doğurgan olsun diye kundağına iki yumurta koyarlar, al yanaklı olsun diye yanaklarına kırmızı boya sürerler; erkekse yaşı uzun olsun diye pudrayla bıyık yaparlar. Ayrıca çocuğun ağzına dişilik ve erkeklik organına ya bal sürülür ya da bir parça lokum konulur. Bu çocuğun tatlı dilli olması, tadanın bir daha bırakamaması ve daima bağlı kalması için yapılır (Büyükokutan, 2012: 283-284).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Pozantı halk kültüründe çocukların kırkı çıktıktan sonra kırk uçurmaya sevdiklerine ziyarete gitmesi atalar kültü ile doğrudan ilişkilidir. Çocuğun kötü ruhlardan ve varlıklardan korunup bu evrenin geçmesi ile gerçekleştirilen kutlama ziyaretlerinin yöre halkı tarafınca yapılan inanış ve uygulamalar olduğu görülür. Pozantı halk kültüründe kırk uçurma uygulamaları şunlardır:

Çocuk kırkından çıktıktan sonra ilk gezmeye “Kırk uçuurma” denir ve çocuk kısmetli ve bereketli olsun diye zenginin evine götürülür. Ziyarete gidilen evlerden çocuğa yumurta verilir. Kırkı çıktıktan sonra babanın cebine eli sokturulur ve para çektirilir (KK-1, KK-2).

Kırkı çıkan çocuk kırklandıktan sonra gezmeye götürülür. Götürülen evin iç huzuru, aile yaşantısı, maddi durumu ve manevi durumu çok önemlidir. Gidilen aile ne kadar mutlu ise çocuk mutlu bir hayat sürecektir; huzursuz ise kötü bir yaşamı olacaktır. Gidilen evden çocuğa hediye verilmesi gerekir (KK-6).

Lohusa kırkı çıktığında bebeği ile kırk uçuymasına en sevdiklerine ziyarete gider. Ziyarete gidilen bu yerlerde çocuklara hediye verilir (KK-29). Kırkı çıkmış çocuğun kırkı çıkması için herhangi bir yere gezmeye gider, ziyaret edilen yerden de çocuğa hediye gelir (KK-30).

Anne ve bebeğin kırklaması yaptıktan sonra bu durumu müjdelemek için anne ve bebek kırk uçuurma yapmaktadır. Kırk uçuurmaya çocuğun en yakınına gidilir ve bu evde kırk uçuurma mevlidi yapılır. Mevlidi yapıldıktan sonra bebeğe hediyeler verilir (KK-32).

Lohusa kırkı çıktığında çocuğun kırk uçuurması için istediği bir yeri ziyarete gider ve gidilen evlerde çocuğa hediyeler verilir (KK-33).

Lohusa ve bebeğin kırkı çıktığında kırk uçuurmak için hısım akrabaya, yakın gördüğü komşusuna ya da dedelere ziyarete gider. Ziyarete gidilen evlerden bebeğe yumurta verilir, yumurta verildikten sonra alınına un sürülür (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25).

Lohusa kırk uçuurması için ileride çocuğu mutlu olsun diye mutlu ailelere ziyarete götürür (KK-36, KK-41, KK-50, KK-51).

Lohusa kırk uçuurmasına en yakınında kim varsa onun yanına gider çocuğa küçük bile olsa bir hediye verilir (KK-38). Lohusa kırk uçuurmasına giderken gideceği aileyi iyi seçmesi gerekir, bu ailenin güzel ahlaklı ve maneviyatı kuvvetli olan insanlar olmasına özen gösterilir (KK-37). Lohusa ve çocuk kırkı çıktığında kırk uçuurmasına yakın çevrelerine ziyarete giderler. Ziyarete gidilen evden çocuğa hediye olarak mendil verilir, çocuğun koynuna yumurta konur, alınına da un sürülür (KK-39, KK-40). Lohusa kırk uçuurmasına anneanne ve babaanneye götürülür burada çocuğa hediyeler verilir (KK-42). Bebeğin kırk uçuurması yapıldığında anne ve bebek

anneanne ile babaanneye ziyarete gider, çocuğun nineleri kırk uçurmasını kutlamak için hediyeler verirler (KK-45). Kırk uçurmasına anne ve bebek kayınvalidesine ziyarete gider, babaannesini çocuğa hediye verir (KK-46). Çocuğun kırkı çıktığında anne ve çocuk yakınlarına ziyarete gider; ziyarete gidilen evden çocuğa muhakkak hediye verilir. “Küçük kızım doğduğunda bir yere oturmaya gittik, bebek için kırk uçurma hediyesi olarak havlu sarmış koymuş.” (KK-49).

1.3.10. Bebeğe Ad Verme

Dünyaya gelen bebeğe ad verme tüm topluluklarca önem arz eden bir konudur. Bebeğin bu dünyada var olması ve kimliğinin inşa edilmesi adına oldukça önemli bir adım olan ad verme işlemi çocuğun fizyolojik özelliklerine göre, aile büyüklerinin adlarına göre adlandırılması ve ebeveynlerin isteklerine göre adlandırıldığı görülür. Bebeğe verilen ada göre yaşamının şekilleneceği ve adın enerjisine göre karakterinin olacağına dair inanışların da olduğu görülmektedir.

Ad insanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra büyüsel ve gizemsel gücünün de simgesidir. Tarihin her devrinde majik özellikleri kendinde barındırdığına inanılan isimlerin seçiminin temelinde, o kelimenin sözlük anlamı ve çeşitli yaşantılarla ilgili çağrışım ve özelliklerinin, isim olarak verildiği kişiye geçmesi inancı mevcuttur. (Boratav, 2015: 90).

Geleneksel kesimde yeni doğan bir çocuğa ad konması genellikle dinsel nitelikli bir törenle olur. Çocuğa ad koyma, sıradan bir olay olmadığı için, bu iş küçük çapta da olsa, kutlanarak ve kutsanarak yerine getirilir. Daha önce saptanmış olan ad, ad koyma amacıyla düzenlenen toplantı sırasında çocuğa verilir. Bu amaçla çağrılan hoca, müftü ya da dinseliliğiyle tanınan saygın kişi ezan okur ve çocuğun kulağına adını üç kez söyleyerek “hayırlı, uğurlu” olmasını diler; hazırlanan yemekler yenir, havlu, para, şeker vb. hediyeler verilir. Kimi yerlerde, ad verilmesiyle ilgili olarak mevlit okutulduğu da olur. Adı, hoca yerine, çocuğun dedesi, dedesi yoksa babası da koyabilir. Bu kişilerde, aynı biçimde ezan okuduktan sonra seçilmiş olan adı çocuğun kulağına üç kez söylerler (Örnek, 2016: 149).

Eski Türklerde çocuğa ad veren ak saçlı, aksakallı bir ihtiyardır. Dede Korkut'ta kahramanların adını Dede Korkut vermektedir. Türk Destanlarında hanın veya beyin oğlunun adını "boz atlı bir er" peyda olur ve o verir (İnan, 1991: 206).

Türkler'in İslamiyet'i kabulünden önce, animist inançta olmalarının ve tabiatla bazı varlıklara tapınmalarının etkisi ile başlangıçtaki Türk isimleri yırtıcı hayvan, kuş ve dış tesirlere dayanıklı maddelerden seçilmiş, çocuklara Bozkurt, Arslan, Şahin, Doğan, Timur (Demir), Kaya ve Gökhan gibi isimler verilmiştir. Bu adlar çocukluk ve gençlik dönemlerinde olmak üzere iki safhada verilirdi. Doğumun hemen ardından çocuğa ad verilmez, bir yaşına girdikten sonra, Türk adetlerine göre büyük bir şölen (toy) yapılır ve bu şölene katılanların en yaşlısı tarafından ad konulurdu. Gençlik çağında alınan adlar, gösterilen bir kahramanlıktan sonra, hazırlanan bir toy merasiminde ve ileri gelen şahsiyetler tarafından verilirdi. Bu durum Dede Korkut Kitabı'nda "Bir oğlan baş kesmese kan dökmese ad komazlardı" diye anlatılmıştır. Yine burada belirtildiğine göre Bayındır Han'ın oğlu Boğaç, adını bir boğa öldürdükten sonra almıştır (İA, 1998: 332).

Acıpayamlı'nın "ad verme olayının morfolojisi" üzerinde fonksiyonel bakımdan yaptığı inceleme, diğer bir olayı meydana çıkarmıştır. O da ad verme ile birlikte, tören yapılması zorunluluğudur. Tören çocuğa "kişilik" kazandırmaktadır. Çocuk törenle kendisine verilen adla birlikte "yeni bir dünyaya" geçmekte, bulunduğu toplumda yeni bir statü kazanmaktadır. Acıpayamlı, bu olguya "Rites de Passage" yani "geçiş ayini" demiştir. Bu inceleme ile dünya folklor literatürüne Türk ad verme folkloruyla ilgili yaptığı çalışma sonunda, ilk kez saptanan bir görüşü sunmuştur (Acıpayamlı, 1992: 198).

Birçok araştırmacı, bu arada, M. Şakir Ülkütaşır ve Hamit Zübeyr Koşay'ın da değindiği gibi hiç şüphesiz "Türk ad verme" geleneklerinin kaynağı, "Türk kültürünün, nice yüzyıllar ötesinde doğum yeri olan Orta Asya" dır. Aslında bu yadsınması olanaksız olan apaçık tarihsel bir gerçektir. Bununla birlikte yazılı ve sözlü halk hikâyeleri, destanlar, Şaman duaları, Altay, Yakut ve Batı Türklerine ait etnografya ve folklor belge ve incelemeleri, bu durumun canlı tanıklarındır (Acıpayamlı, 1992: 1).

Bir çocuk, baş kesip kan dökünceye, diğer bir deyimle kahramanlık gösterinceye kadar, kendisine ad verilemez. Bamsı Beyrek "Böyrek" on beş yaşında kuş erdemli, güzel, yahşi, yiğit olduğu halde, ad alamamıştı. Nihayet baş kesti, kan döktü, adam aktardı. Babası bütün beyleri çağırdı, şölen verdi ve nihayet kendisine ad verdi (Acıpayamlı, 1992: 12).

Türklerin destan ve masallarından pek açık olarak anlaşıldığına göre, çok eski bir çağda kahramanlık gösterinceye kadar gençler boyun gerçek üyesi sayılmaz, babasının iğreti olarak verdiği isimden başka ad taşıyamaz ve at sahibi de olamazdı. Hanın oğluna ad verirken Dede Korkut, babasına şöyle diyor: “Sen oğlunu Basam diyü ohşarsın, bunun adı Boz Aygırlu Bamsı Beyrek olsun!” (İnan, 2000: 240).

Eski Türklerde ya uzun zaman çocuğa ad verilmezdi ya da ilk verilen ad ömrünün sonuna kadar kalmazdı, geçici bir ad idi. Önemli bir iş başardığı zaman yani delikanlılık çağına geldiğinde ya yaptığı işi hatırlatan ya da ilerisi için bir dilek anlamını taşıyan ad verilirdi ki, buna er-ad (erkek adı) derlerdi. Türklerin İslam geleneğine girmesiyle bu gelenek gitgide gücünü yitirmiştir. Er-adın yerini ileriki dönemde “lakap” tutmuştur. Dede Korkut Hikâyeleri’nde bu geleneği şu sözlerle görüyoruz: (Boratav, 2015: 88).

“O zamanda bir oğlan, baş kesmezse, kan dökmezse ad komazlardı.” Nitekim Dirse Han Oğlu Boğaç Han’ın bir boğayı öldürmesi üzerine Dede Korkut gelerek: “Bayındır Han’ın ak meydanında bu oğlan cenk etmiştir, bir boğa öldürmüş. Senin oğlun, adı Boğaç olsun, adını ben verdim yaşını Allah versin.” der.

Eski Türklerde de adın gerçek ve kutsal olduğuna inanmak ve yeni doğan çocuğa ad koyma merasimi yapmak gibi gelenek vardı. Bu gelenek günümüze kadar devam etmektedir. Mesela: Çocuğa ad koyma merasiminde bebeği beyaz bir keçeye sararak keçe ile birlikte kapı eşiğinden üç, yedi veya dokuz defa geçirirlerdi. Bu bebeğin hayatı boyunca ak(temiz) olmasını ve uzun ömürlü olmasını dilediği anlamını taşırdı. Eski devirlerde insanların kişi adlarının sihri gücüne inanmaları ise kişi adlarını kutsal olarak bilmeleri ile alakalı idi. Bu yüzden eski Türkler arasında yeni doğan bebek çok hastalanırsa “adı ağır gelmiş” diye önceki adını basit manaları olan adlara değiştirmek gibi adet vardı. Ayrıca erkek çocuklarına uzun saçlar bırakıp kız çocukları gibi giyindirerek Tanrı nazarından korurlardı (Varis, 2004: 125; Gerek, 2012: 30).¹⁷

¹⁷ Omsk kazaklarında balaya ismini büyük anne veya büyükbaba verirler. Ailenin diğer fertlerinin de kanaatleri alınarak isim belirlenir. İsimler Kazak tarihinden, Kur'an-ı kerim'den ailenin geçmiş büyüklerinin isimlerinden seçilir. Çocuklara Rus ismi konulması kesinlikle tasvip edilmez muhakkak Kazak ismi konulur. Kazaklarda konulan isimlerle bazı mesajlar verilmek istenir. Mesela Arman; dilek, arzu anlamına gelir uzun süre çocuğu olmayan veya hep kızı olan aile çocuklarına Arman ismini koyarlar. Ugulbolsun/oğulbolsun ismi oğlan çocuklarının olması isteniyorsa konulur. (Kalafat, 2012:18). Kızı yaşayıp ve fakat oğlu yaşamayan aileler erkek çocukları olunca ona kız ismi koymak suretiyle erkek çocuklarının yaşayacağına inanırlar. Bu yöntem kara iyeleri bir tür aldatma yoludur. İnanca göre böylece

Kazak halkının çok önemli buldukları geleneklerden biri, çocuğa isim vermektir. Her anne ve baba çocuğuna güzel ve anlamlı isim koymak ister. İsim koyma geleneğini yerinde getirirken de çocuk onlara benzesin niyetiyle tarihte yaşayan kahramanların, söz ustalarının, adaletli kadıların, ezgi ustalarıyla şairlerin isimlerini koymaya çalışırlar. Ayrıca, isim koyma görevini sıradan bir insana değil, herkesin saygı duyduğu, ağzı dualı, çok görmüş ve yaşamış kimselere yüklemeyi ve onların duasını almayı bir ayrıcalık olarak görürler. Kazak halkında bebeğin kulağına ezan okuyup ismini söylemek, mutlaka yapılması gereken bir uygulamadır. Böylece kulağı bu isme alışır ve zihni kabullenir diye inanılır. Müslümanların, “İnsanın ömrü ezanla namaz arasındadır” dedikleri gibi, doğarken ezanı okunur ölürken namazı kılınır. Bir başka husus, bebek doğar doğmaz ölürse veya düşük gerçekleşmişse bile isim koyarak toprağa verilir fakat cenaze namazı kılınmaz (Ahmetova, 2018: 45; Nazarova, Temenova, 2021: 184).

Çocuğa güneş doğmadan önce (Doğu ve Güney Doğu Anadolu); doğumundan yirmi dört saat sonra (Türkiye); birkaç gün sonra (Koybal, Beltir Türkleri); üç gün içinde (Havza Samsun, Sivas, Konya); bir hafta sonra (Güney Anadolu Türkmenleri, Kilis Gaziantep; Balıkesir; Çarşamba, Terme Samsun; Yenikent Aksaray); on gün sonra (Balıkesir); on beş gün sonra (Kırgız, Kazak Türkleri); üç hafta sonra (Güney Anadolu Türkmenleri); kırk gün sonra (Gemerek Sivas, Eskişehir); üç ay sonra (Altay Türkleri); altı ay sonra (Güney Anadolu Türkmenleri); bir yıl sonra (Oğuz Türkleri); yıllar sonra (Kırgız Türkleri) ad verirler. Çocuk büyüüp yiğitlik yapmadan adlandırılmaz (Basat Türkleri, Minüsin Türkleri). Halk inancına göre çocuklara ne kadar geç ad verilirse o kadar öfkeli olur (Eskişehir). (Acıpayamlı, 1992: 3-5).

denilmiş olur ki, bu çocuk erkek değil kızdır sen erkek çocukları istiyorsun buna dokunma (Kalafat, 2012: 18).

Kırgızlarda bebeklere isim verme geleneği günümüzde de uygulanmaktadır. Çocuk yeni doğduğu gün yapılan bu uygulamada bebeğin kulağına molla tarafından ezan okunarak bebeğin ismi verilmektedir. Kırgızlarda bebeklerin kulağına ezan okuyup isim vermesi İslam dininin kabul ettikleri tarihten itibaren uygulanmaktadır. Bebeğin kulağına “Allanın atı uluk Allo Akbar (Allahın adı büyük, Allahü Ekber)” diye seslenmesinin ardından ezan okunmaktadır. Bu ritüeller Kırgızlar tarafından çok önemsenmektedir. Kırgızlarda bebek doğduğu anda herkese haber vermek, duyuru yapmak geleneği de ezan yardımıyla duyurulmaktadır (Supataeva, 2019: 77-78).

Tekirdağ'da ad koymanın köklü bir geleneği vardır. Ad koyma dinsel nitelikli bir törenle olur. Doğumdan üç gün sonra çocuğun adı konulur. Çocuğun ailesi yemekler hazırlayarak "üç yemeği" adı verilen toplantıda hoca bebeğin kulağına ezan okur, adı konur ve 3 defa kulağına bağırılır (Artun, 1998: 10).

Adana ve çevresinde, çocuğa adı, ilk memeden sonra koyarlar. Ölürsa, adsız kalmasın, ölünce melekler o adla karşılaşsın inancıyla, doğar doğmaz çocuğa göbek adı verilmektedir. Asıl ad, doğumdan hemen sonra verildiği gibi ilk kırk gün içerisinde de verilebilmektedir (Başçetinçelik, 2009: 121).

Adana Yumurtalık yöresinde hoca veya bir aile büyüğü salavatlarla ezanla üç defa ismini çocuğun kulağına fısıldardır. Bu isim verme olay 3. gün yapılmış. Genellikle aile büyüklerin ismi verilmiştir. Duruma göre çocuk sürekli ölüyorsa yaşamıyorsa ismini yaşaması için yaşar, dursun, Satılmış koyuyorlarmış (Kaldar, 2008: 31).

Adana Ceyhan yöresinde ad verme işlemi doğar doğmaz ya da doğduğu günden itibaren bir hafta içinde konur. Kulağına ezan okunur, kamet getirilir. Genellikle konulacak ismin Kuran'da geçiyor olmasına dikkat edilir. Adı koyan kişiye para ya da havlu, gömlek cinsinden bir hediye verilir (Yolcu, 2008: 41).

Adana Karaisalı yöresinde Çocuğun ismi demir konulursa çocuğun sağlıklı olacağına, güçlü olacağına inanılır. Gül ismi konulan kız çocuklarının ömrünün kısa olacağına, gül isminin uğursuz olduğuna inanılır. Çocuğun ismi konulan kişiden huy alacağına huyunun ona benzeyeceğine inanılır; bu duruma "adestine çekmek" denir (Göçer, 2014: 66).

Adana yöresinde Gül ismi konulan çocukların ömrünün kısa olacağına inanılır. Çocuk damarından birinin adı verilen kişiye çekeceğine inanılır. Aydaş çocukların adları horoz kesip değiştirilirse çocukların sağlıklarına kavuşacağına inanılır (Şenesen, 2015: 184).

Adana ve çevresinde, çocuğa adı, ilk memeden sonra koyarlar. Ölürsa, adsız kalmasın, ölünce melekler o adla karşılaşsın inancıyla, doğar doğmaz çocuğa göbek adı verilmektedir. Asıl ad, doğumdan hemen sonra verildiği gibi ilk kırk gün içerisinde de verilebilmektedir (Başçetinçelik, 2009:121).

Adana Şambayadı yöresinde bebelere doğumunun üçüncü gününe kadar ad konulmaktadır. Bu günler arasında köyün imamı ya da yaşlı bir akraba veya komşu,

eve çağrılır ve bu kişi, bebeğe ad koyar. Ad koyacak kişi, önce bebeğin sağ kulağına ezan okur; sol kulağına kamet getirir, sonrasında ise bebeğin sağ kulağına, üç defa bebeğe konulacak adı söyler. Bebeğe konulacak adın seçilmesinde çoğu zaman baba aktif olsa da anne, dede, nine, amca ve diğer aile bireyleri de bebeğe ad koyabilmekte ya da fikrini belirtebilmektedir. Köy halkının tamamının Müslüman olmasından dolayı bebeğe isim verilirken genellikle “Müslüman adı ve iyi anlamlı” bir adın seçilmesine dikkat edilir. Bebeğe kötü anlamlı bir isim konulmaz. Eğer bir bebeğe kötü anlama gelen ad konulursa “bebeğin ahirette anne-babasını suçlayacağına” inanılır. (Özdamar, 2021: 131).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Pozantı halk kültüründe çocuğun adlandırılmasında dinsel-büyüsel öğelere yer verilirken adın sahip olduğu majik güce başvurunun olduğu, adlandırılmanın yapıldığı süre zarfının en az üç ve en fazla yedi günün olması Pozantı halk kültüründe sayının önemi dikkat çekmektedir. Pozantı halk kültüründe çocuğa isim verme sırasında yapılan inanış ve uygulamalar şunlardır:

Çocuğa isim anne ve baba tarafından verilir, isim verilirken Kur’an-ı Kerim’de geçen anlamı güzel bir isim verilmesi gerekir. Bunun sebebi ise çocuğun adına çekmesidir. Ad genellikle bir hoca tarafından çocuğun kulağına ezan okunması ile konur. Çocuğu yaşamayan aileler çocuklarına yaşasın diye” Yaşar, Dursun” adlarını koyarlar (KK-1, KK-2).

Çocuğa isim verilirken aile büyüklerinin istekleri olursa dinlenir ve bu isim çocuğa verilir eğer özel istek olmazsa anne ve babası çocuğun ismini seçer. Çocuğun adı bir hoca tarafından ya da bir dini bütün bir dede tarafından kulağına ezan okunarak konur (KK-17). Çocuğun adı doğduktan bir hafta sonraya kadar herhangi bir günde verilebilir. Çocuğun adını bir imam ya da imam kadar dini bilgisi kuvvetli insanın vermesi gerekir (KK-30). Çocuk doğduktan hemen sonra ismi kulağına herhangi birinin ezan okuması ile konur (KK-31).

Çocuğa mutlaka üç gün içinde isim verilmelidir. Çocuk bir hocaya götürülür, kulağına ezan okunur sonra adı ile seslenilir (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25).

Çocuğa üç gün içinde ad koyulması gerekir. Çocuğa üç gün içerisinde isim koyulmazsa çocuğun kısmetsiz olacağı düşünülür. Çocuğun ismini imam kulağına

ezan okuyarak koyar ve ismi ile seslenir (KK-3). Bebeğin adı üç gün içinde konur, üçüncü gün bebek hocaya götürülür kulağına ezan okunur ezandan sonra kamet getirilir ve konacak isim kulağına söylenir (KK-5). Çocuğun adı eskiden hocalar tarafından konurken şimdilerde dedeleri tarafından kulaklarına ezan okunarak verilir. Bir hafta içinde çocuğa adın verilmesi gerekir (KK-6). Çocuk doğduktan sonra ilk üç gün ya da bir haftalık süre içinde ad verilmesi gerekir. Çocuğa isim verecek kişinin ehl-i iman birisi olması gerekir. Bu kişinin ya bir imam ya da imam mertebesine yakın biri olmasına özen gösterilir (KK-29).

Çocuk doğumundan üç gün sonra bir hoca bulunur bu hoca tarafından kulağına ezan okunarak adı verilir. Çocuğu doğup sürekli ölen kadının çocuğuna yaşaması için babasının adı konur. Çocuğun adı ağır geldiği düşünüldüğü zaman bir hocaya gidilir, hocaya danışılır (KK-33).

Çocuk doğduktan hemen sonra ismi kulağına herhangi birinin ezan okuması ile konur (KK-31). Çocuk doğduktan sonra üçüncü günü ya da yedinci günü isim verilir. Abdestli namazlı aile büyüklerinden biri ya da baba da bu özellikleri sağlıyorsa çocuğun kulağına ezan okuyarak adı verilir Çocuğu yaşamayan sürekli ölen kadının yaşaması için özel ad vermesi değil hastanede genetik araştırması yaptırması gerekir, tıbbın ilerlemesi sayesinde doktorlar her şeye çözüm bulurken bir ismin çocuğun yaşamasını etkilemesi mümkün değildir (KK-32).

Çocuk doğduktan iki gün sonra adı bir aile büyüğü tarafından verilir (KK-45).

Çocuğun adını hoca ya da aile büyüklerinden biri kulağına iki üç gün içinde okur, çocuk isimsiz en geç bir hafta bekletilir bir hafta sonunda mutlaka adı verilmelidir. Çocuğu yaşamayan kadınlar hocaya gider ve muska yaptırır; çocuğun adını hoca koyar (KK-36, KK-50, KK-51). Çocuğa üç ezan vakti içinde ad verilmesi gerekir. Camiden bir hoca çağırılır ya da büyüklerden biri gelerek kulağına ezan okuyarak adını verir (KK-41).

Çocuğa adı hemen verilmesi gerekir; adı bir hoca tarafından kulağına okunur. Çocuğu yaşamayan kadınlar çocuklarına evliya ya da din büyüklerinin adını verir, evliyaların adının bu çocuğu koruyacağına inanılır (KK-43).

Çocuğu yaşamayan kadınlar çocukları yaşasın diye “Sultan, Gaflet” gibi isimler koyar. Çocuğu sürekli ölen kadın ismi Mehmet olan yedi kapıdan bir bez parçası alır buna “Yedi Mehmet adlı” denir (KK-3). Çocuğu yaşamayan kadınlar

çocuklarına “Yaşar, Dursun, “Duran, Dursun” ya da babasının adı neyse onu koyarlar (KK-29, KK-41).

Çocuğun adı üç ezan geçtikten sonra dedesi ya da babası tarafından kulağına ezan okunarak verilir. Çocuğa ad verilirken peygamber adını koymasına izin verilmez bu adın çocuğa ağır geleceğine inanılır. Çocuğu yaşamayan aileler çocukları yaşasın diye “Dursun, Durmuş” isimlerini vermeyi tercih eder (KK-46).

Çocuğun doğup da yaşamadığı durumlarda aileler ilk olarak hocaya gider hoca da çocuğun yaşaması için aileye “Yedi sene başkası giydirsin, yedi sene de saç kesilmesin.” der için ailenin yedi sene çocuğu dışarıdan birileri giydirmeli, kıyafetlerini başka kimseler almalıdır. Yedi sene boyunca bu çocuğun saç kesilmemelidir. Yedi yaşına gelen çocuğun saç kesileceği zaman saç kesilir tartı ile bu saçın ağırlığı tartılır. Tartıldıktan sonra saçın ederi kadar para, öksüz veya yetim bir çocuğa verilerek sevindirilir (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25).

“Benim çocuğum yedi sene boyunca doğdu, doğdu öldü en sonunda çocuğum hep ölüyor bu da ölürse diye bir hoca gittim. Hoca da bana “Çocuğun olduğunda adını Yaşar koyacaksın, yedi sene elin giydirmesine izin verecek, saçını da yedi sene kesmeyeceksin.” Dedi. Oğlum doğduktan sonra adını Yaşar koyduk, yedi sene kıyafetini hep el giydirdi, saçını da yedi sene sonra kestik. Kestikten sonra ağırlığı kadar parayı da yetim bir çocuğa verdik (KK-18).

Çocuğun ismi ona ağır geldiğinde çocuk hastalanır ve adının değişmesi gerekir. Çocuğun ismi kurban kesilerek mevlit okutularak değişilir (KK-29). Çocuğun adını taşıyamaması durumunda aile çocuğun adını değiştir (KK-30).

Çocuğa adı ağır geldiğinde adı değişilir. Ad değişme işleminde aile bir tencere yemek pişirir ve yedi komşusu ile birlikte eve bir hoca çağırır, gelen misafirler yedirilir, içirilir ve çocuğun adı hocanın tekrar kulağına ezan okuması ile değişilir (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25).

Çocuğa adı kırkının içinde yaşlı ve bilge olarak kabul edilen biri tarafından kulağına ezan okunarak verilir. Çocuğu yaşamayan aileler çocuklarına “Duran” adını verir. Çocuğa adı ağır geldiği zaman çocuğun adının değişmesi gerekir (KK-39, KK-40).

Çocuğa adı doğduktan üç gün, yedi gün veya on birinci gün aile büyükler tarafından konur. “Çocuğu yaşamayan kadınlar çocuğu yaşasın diye hoca giderler benim çocuğum öldü diye hocaya gittim, hoca da bana muska yaptı ve çocuğun adını kendisi “Necati” koydu” (KK-35).

Çocuğa adı üç gün içinde babası tarafından ya da hoca tarafından verilir. Çocuğu yaşamayan aileler çocuklarına “Durdu, Dursun Ayşe” adını verir. Çocuğa adının ağır geldiği çocuğun sık sık hastalanması ile anlaşılır. Bu çocuğa adı ağır gelmiş denir üzerine nazar ayetleri okunur çocuğun hastalığı devam ederse adı değişilir. “Ben oğluma Yusuf adını verdim, çocuğum sürekli hastalanıyordu herkes adı ağır gelmiş derdi, üzerine sürekli dualar okudum adının ağırlığı kalsın diye.” (KK-37).

Çocuğu yaşamayan aileler çocuklarına ““Yaşar, Dursun, Duran” adı verilir. Hamile kadın bir sonraki çocuğunun erkek olmasını isterse kızına “Döne ismini verir. Çocuğa adı ağır geldiği zaman adı değişilir ya da adının yanına başka bir isim eklenir ve çocuk bundan sonra bu ad ile çağırılır (KK-42). Çocuğa doğar doğmaz üç ezan vakti geçmeden adı babası ya da aile büyükleri tarafından kulağına ezan okunarak verilir. Çocuğa adı ağır geldiği zaman adı değişilir (KK-44). Çocuğa adı üç ezan vakti geçtikten sonra; çocuk sabah ezanından önce doğdu ise ikindi ezanından sonra dedesi tarafından verilir. Eğer çocuğun dedesi yoksa komşulardan yaşça büyük biri varsa ona koydurulur bu kimselerin olmadığı durumlarda hoca çağırılır ve isim koydurulur. Çocuğun adı ağır geldiği zaman kulağına tekrardan ezan okunur ve adı değişilir (KK-49). Çocuğun ad hakkı aile büyüklerindedir eğer aile büyükleri yaşamıyor ise anne ve baba koyabilir (KK-47).

Geleneksel kültürümüzde adın, insanın kişiliği ve geleceği üzerinde etkisi olduğuna inanılmaktadır. Bu yüzden de “ad verme, ad koyma, ad takma” sıradan bir olay değildir.

Verilen isimler dahilinde çocuğun bu ismi taşıyıp taşıyamaması oldukça önemlidir. Bazı ilahi gücü olan isimlerin çocuklara ağır geleceği inancı olduğu gibi Kur'an-ı Kerim’de olmayan isimlerin de kabul görmediği ve bebeğin bu adı kabul edemeyip hastalanması yaygın bir inanıştır. Bebeğin hastalığının nedeninin, isim olup olmadığı anlaşılmaya çalışılır eğer isim yanlış konmuş denirse, bebeğin nüfusu çıkmış olsa bile, nüfus kâğıdındaki ismi değişmeden, hocanın önereceği yeni isim konularak bebek bu isimle anılır (annemin adı yazılır buraya) İsmi taşıyıp, taşınamaması inancı

nedeniyle Adana yöresinde nüfusunda başka, aile içinde başka isimle anılan kişiler çok fazladır. Böyle bir durumda hemen çocuğun isminin değişmesi gerekir adın değişmemesi dahilinde hastalanır ve hastalığın ileri boyutunda ölüm ile burun buruna gelir, Kuranda olmayan adları taşıması ile var olduğu dünyada kendini kayıp hisseder ve öteki alemden varlıklarla bağı daha kuvvetli olur. Örneğin “Ülkü” ismine sahip olan bir çocuğun her gece kaçıp kaçıp dama çıkarak ailesi tarafından ocak başında soğan kabuklarını yakmış bulunması üzerine ailesi çocuklarını bir hocaya götürür ve isminin kuranda geçmemesinden ötürü çocuklarının öteki dünyadan sürekli olarak iletişime geçtiğini belirtir ve hemen adının değişmesi gerektiğini belirtir. Bunun üzerine aile hemen kızlarının adını değiştir ve hoca dualar okuyarak yeni adını kulağına ezan ve dua eşliğinde okur. Kız çocuğunun adının değişmesi üzerine bir daha evden çıkıp dama kaçmadığı görülür (KK-52).

Çocuğun isminin ilahi bir varlığa ait olması ya da dağ, deniz gibi uçsuz bucaksız nesnelere ithaf edilerek konulduğu zaman çocuğun yüreği kabarır ve bu adı taşıyamaz. Kaynak kişinin kız çocuğuna Merve ismini Sefa-Merve tepesini sevmesinden ötürü vermiştir. Fakat daha sonrasında çaresi bulunamayan hastalıklar belirir her ne kadar oradan oraya hastane hastane gezse de sebebi bir türlü bulunamaz. Biraz zaman geçtikten sonra çocuğunu kaybeder ve bunun üzerine bebeğinin adının taşıyamamasından ötürü öldüğünü düşünür (KK-52).

1.4. Bebek Etrafında Şekillenen İnanış ve Uygulamalar

Bebeğin doğumundan sonra etrafında şekillenen inanış ve uygulamalara bakıldığında bu uygulamaların günümüz modern toplumunda uyum sağlayabilen inanış ve uygulamalar olduğu görülürken kendini güncelleyemeyerek devamlılığı ve aktarımının sağlanamadığı uygulamaların olduğu da görülür.

Yakut/Saha Türklerinde de boş beşik sallanılmaz. Beşik boş iken sallanılan beşiğin sahibi olan çocuğun hastalanacağı inancı vardır. Biz bu konuda daha evvel yaptığımız tespit ve irdelemelerden boş iken sallanılan beşiğin kara iyeler tarafından sahiplenmiş olunacağını ve hastalığa bu güçlerin yol açtığını belirlemeğe çalışmıştık (Kalafat, 2012: 11).

Altay Türklerinde bebek 6 aylık oluncaya veya yerel ifade ile canlanmaya başlayıncaya kadar aynaya baktırılmaz. Zira bu dönemde bebek aynaya bakınca aynada kendisini değil Körmez olarak bilinen şeytanı görür (Kalafat, 2012: 32).

Samsun yöresinde yeni doğmuş olan bebek çok emzirilirse ağzı kokar. Bebeğin ağzı çok kokarsa dayısının ayakkabısı ile su içirilir. Bebeğin ağzı çok akarsa dayısının çorabı ile ağzı silinir. Yeni doğmuş olan çocuğun bezleri gece dışarıda bırakılırsa (özellikle ilk kırk gün), elbisesini ay gördü, ay uşağı oldu denilir. Bunun neticesinde de çocuk ishal olur, dışkısı çok kötü kokar, benzi sararır. Bu rahatsızlığı gidermek için evde bulunan güve (küçük kurtçuk) çocuğun yüzüne sürülür (Şişman, 2001: 448- 449). Çocuğun üzerinden geçilirse boyunun uzaması yavaşlar. Eğer kazaen geçilmişse tekrar geri geçilir (Şişman, 2001: 452).

Muğla yöresinde kırk günlük süreçte, regl gören bir kadın bebeğin yüzüne bakarsa, bebeğin yüzünde sivilceler, sulu yaralar oluşur. Bu durumda, o kadının regl kanından bir miktar alınıp suya karıştırılır, o suyla çocuğun yüzü yıkanır veya regl gören bekar bir kızın kullandığı kanlı bez yıkanarak suyu bir kaba koyulur ve bu su ile çocuk durulanır. Benzer durumda yapılan bir uygulama da “Mindarı mindar keser” anlayışıyla çocuğun ilk dışkısından bir parça alınarak çocuğun banyo yapacağı suya karıştırılması gerekir. Ayrıca gün batımına yakın bebeğin herhangi bir kıyafeti kesilmez. Aksi takdirde, bebeğin ömrünün kısa olacağına inanılır. Çocuk oklava ile dövülürse kısır olacağına inanılır (Büyükokutan, 2012: 269-270).

Trabzon yöresinde yeni doğmuş bebek ayaklarından kuşakla iyice bağlandıktan sonra kundak yapılır ve uzunca yatırılır. Bu sayede bebeğin uzun boylu olacağına ve hareketsiz kaldığı için de ilerde sakın biri olacağına inanılır (Kolot, 2017 :45).

Adana yöresinde bebek giysisinin ay ışığı görmemesi gerektiği inancından bebek çamaşırları gündüz serilmektedir. Eğer gece serilirse bebeğin gece yanığı olacağı inancı vardır. (Çağınlar, 2010: 4).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Pozantı halk kültüründe bebeğin etrafında şekillenen uygulama ve inanışlara bakıldığında maddi kültür ürünleri etrafında gerçekleşen uygulamaların olduğu gibi çocuğun doğumuyla beraber dinsel öğeler ile de yapılan uygulamaların desteklendiği görülür. Günümüz şartlarının iyileşmesi ile birlikte bebeğin bezlenmesi veya kundaklanması ile yapılan uygulamaların değiştiği ve bezlerin yerini market bezlerinin aldığı kundaklamanın da sağlıklı olmadığı gerekçesi ile gerçekleşmediği görülür. Pozantı halk kültüründe bebek etrafında gerçekleşen inanış ve uygulamalar şunlardır:

Zar içinde doğan çocuk kısmetli ve iyi bir çocuktur, bu zar kurutulur ve Kur'an-Kerim içinde saklanır. Zar içinde doğan bebek nadir görülür bu saklanan zar ise mahkemesi olan kişiye işi hallolsun diye verilir (KK-1, KK-2, KK-3). Zar içinde doğan çocuk çok kısmetli sayılır. Bu zar tımar edilir ve saklanır (KK-5). Zar içinde doğan çocukların çok kısmetli ve bahtının açık olduğu söylenir. Bu zar alınır Kur'an-ı Kerim içinde saklanır. Kur'an- Kerim içine konulmadan önce kırk bir Yasin-i Şerif hatmi yaptırılırsa ebediyen hiç bitmeyen bir rızkı olur (KK-29).

Zar içinde doğan çocuk uğurludur inancı vardır. “Benim dayım da zar içinde doğdu fakat hayatında olumlu giden çok bir şey olmadığı için zarın uğur getirdiğine inanmıyorum.” (KK-6). Zar içinde doğan çocuk şanslı olur denir benim oğlum da zarlı doğdu fakat zarını kurutup saklamadım (KK-17). Zarlı doğan çocuğun doğumu kolay gerçekleşir (KK-45).

Zar içinde doğan çocuk binde bir görülen ender olaylardan biridir. Çocuğun zarı yırtılır ve saklanır, saklanan bu zar askere giden bir kişi için mumlanır ve muska haline getirilir, yol aydınlığı için askere verilir (KK-49).

Zar içinde doğan çocuk kısmetli olur derler benim en büyük kızım zar içinde doğdu. Bu zar caminin avlusuna ya da kültürün temsil edildiği bir yere saklanırsa çocuk imanlı, güzel ahlaklı ya da kültür sahibi bir kimse olur. Kızımın zarını Fethiye ablanın oğlu Ahmet askere giderken başına kaza bela gelmesin diye onlara vermiştik (KK-39, KK-40).

Gece çocuğun bezleri ve kıyafetleri dışarıda bırakılmaz iyi olmaz derler. Serili kıyafetlerin üzerine büyü, muska suyu bırakır endişesi olur (KK-1, KK-2, KK-3, KK-43). Gece çocuğun bezleri ve kıyafetleri dışarıda bırakılmaz, iyi olmaz derler (KK-17).

Çocuğun bezleri dışarıda bırakılmaz, eskiden çocuklara bez niyetine “kara don” bağlanır ya da don eskileri bağlanır. Çocuğun banyo suyu ulu orta yere dökülmez kuytu köşe bir yere dökülür (KK-5). Çocuğun yaptığı banyo suyu ayak altına dökülmez, ağaç dibine dökülür (KK-6). Çocuğun melaike olmasından dolayı giysisinin yıkandığı su ayak gören yere değil ağaç dibine dökülür (KK-29).

Çocuğun bezleri ve kıyafetleri geceleri dışarıda bırakılmaz iyi olmaz denir. Çocuğun kıyafetlerinin yıkandığı su ayak altına dökülmez, duvar dibine dökmek daha uygundur (KK-30). Gece kırklı çocuğun bezi dışarıda bırakılmaz (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25, KK-35, KK-39, KK-40). Kırkı çıkmamış

çocuğun kıyafetleri ve bezi gece dışarıda bırakılmaz, çocuğa şeytan musallat olur derler (KK-43).

Çocuğun kıyafetinin yıkandığı su ayak altı yerlere dökülmez, ağaç dibi veya duvar diplerine dökülür. Bu su ayak altı bir yere dökülürse çocuk hastalanır, iyi olmaz denir (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25, KK-33).

Çocuğun kıyafeti ve bezi biri alır götürür diye gece dışarıda bırakılmaz. Çocuğun ilk yıkandığı su, kırklama suyu ve giysilerinin yıkandığı su kırkı çıkana kadar ağaçların dibine dökülür (KK-36, KK-50, KK-51). Gece çocuğun bezleri dışarıda bırakılmaz. Çocuğun kırkı çıkana kadar kıyafetlerinin yıkandığı dua ayak altına dökülmez (KK-49). Çocuk büyüyene kadar aynaya baktırılmaz, çatlar denir (KK-6). Çocuğun kırk suyu duvar dibine dökülür ortalık yere dökülmez (KK-46).

Çocuk doğduktan altı ay sonra altı ay kınası yapanlar vardır. Altı ay kınası gelin kız kınası gibi yapılır ama burada eskiden beri olan bir gelenek değil. Görüp de imrenen yapılan bir kına nasıl bir gelin kıza kına yakılıyor ise altı ayını dolduran bebeğin de eline kına yakılır (KK-6).

Doğumdan hemen sonra ölen çocuğun selası okunmaz direkt kefenlenir ve defnedilir bunun sebebi ise bebeğin günahsız olmasıdır. Doğum yaparken ölen kadın şehit sayılır (KK-1, KK-2).

Çocuğun altı kumaş bezle üçgen şeklinde bağlanır, beline ayrı bir kumaş parçası, bacak arasına ayrı bir parça ve plastik üçgen bir muşamba eklenir ve böyle bezlenir. Çocuk beyaz bir örtü üçgen bir hale getirildiğinde yatırılır ve elleri kolları birleştirilir belinden yukarısına kadar örtü getirilir ve sağ- sol olmak üzere örtünün geri kalan parçaları birleştirilir ve filtekelenir böylelikle çocuğun bacaklarının düzgün olması sağlanır. Eskilerde kumaş bez olmamasından dolayı çocuk toprağa yatırılarak kundaklanırdı, toprak elenir ince bir kum haline getirilir daha sonrasında bu kum ısıtılır ve kundaklanır. Çocuğun toprak ile kundaklanması onun daha sağlıklı olmasını sağlar (KK-1, KK-2). “Eskiden çocuklar kırk gün boyunca toprağa belenirdi, şimdilerde doğar doğmaz bacağının arasına bez takılıyor ama hepsi sağlıksız, toprak ile belenen çocuk daha sağlıklı olur.” (KK-5).

Çocuk kırk gün boyunca belenir bu süre anneden anneye göre değişmektedir kimi bebekler on gün belenirken kimisi yirmi gün belenir. Bezin üzerine ısıtılan toprak konur anne elini değer bu toprak elini yakıyorsa çocuğun beline, poposuna sarılır.

Çocuğun belenmesi çocuk için oldukça önemlidir, çocuk belendiyse sağlıklı olur (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25). Çocuğun bezi içine toprak konur bu topraklı bez ile çocuk belenir. Çocuğun kundaklanması yapılırken çocuğun kolları yana getirilir ve dümdüz olacak şekilde kundaklanır (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25).

Çocuk beleme çocuğun ayakları bacakları düz olsun, kalça çıkığı yaşamasin diye yapılır. Çocukların elleri kolları sabit düz tutularak kundaklanır bir kuşak ile bağlanır. Kayınvalidem ilk doğumumda çocuğumu belemişti fakat ikinci doğumumda çocuğumu belemedim (KK-33).

Çocuk beleme eskiden çocuğun sıcak bir kum ile kundaklanması ile yapılır; çocuklar da belendiği için çok sağlıklı olurken günümüzde çocuk beleme yapılmaz (KK-30). Çocuk beleme çocuğun ayakları bacakları düz olsun, kalça çıkığı yaşamasin diye yapılır. Çocukların elleri kolları sabit düz tutularak kundaklanır bir kuşak ile bağlanır. Kayınvalidem ilk doğumumda çocuğumu belemişti fakat ikinci doğumumda çocuğumu belemedim (KK-33).

Çocuk beleme eskiden yapıldı günümüzde yapılmamaktadır. Kundaklama işleminde bebeğin kolları ve bacakları aynı hizada tutularak kundak bezi ile bağlanır. Çocuk kundaklanırken ara bezi denilen bir bez parçası ile kundaklanır bu bez parçasının üzerine de bir naylon serilir çocuk arasına konur (KK-39, KK-40,). Çocuk beleme eskiden yapılırken günümüzde devam etmemektedir. Kadınlar genellikle çocuk belemek için toprak ısıtır bu toprağı çocuğun beline sararlar (KK-43).

Çocuğun yarı kırkı çıkana kadar kolları da içinde olacak şekilde kundaklanır, yirmi gün dolduktan sonra kolları dışarı çıkarılır kırkı çıkana kadar bu şekilde kundaklanmaya devam edilir. Kırkı çıktıktan sonra iki aylık olana kadar çocuk kundaklanır daha sonrasında çocuğa normal bir bez bağlanır (KK-3). Kızımı bir hafta kundakladım sonra serbest bıraktım ellerini kollarını, oğlumu ise yarı kırkına kadar kundakladım (KK-17). Çocuk doğduktan sonra kırk gün boyunca belenir. Toprak ısıtılır, toprağın üzerine çocuk yatırılır; elleri ayakları şekilsiz olmasın, kalça çıkığı ya da bel eğriliği olmasın diye belenir (KK-29).

Bebeğin gözünün açık doğması nadir karşılaşılan bir durumdur ancak kendi oğlum gözü açık doğdu (KK-2).

İkiz çocuklarda ilk doğan çocuğun gelişimi, konuşması, yürümesi ikinci çocuğa göre daha erkendir genellikle baskın karakterli olur. İkiz doğurmak genetikdir anneanneden torununa geçer benim de anneannemden geldi (KK-2).

Sekiz aylık doğan bebek yaşamaz derler. Çocukların uykusunda ağlamasına melekler güldürüyor derler eğer ağlıyorsa melekler annen öldü diye bebekler ağlar bunun üzerine de meleklerin şaka yaptıkları söylediklerine dair bir inanış vardır (KK-1, KK-2).

Bir yaşında çocuk annesi ile aynı odada beşikte yatırılır, beşiği genellikle demirden olur. Asma salıncak kurularak bebekler bu beşiğe de yatırılır. Boş beşik sallanmaz iyi olmaz, bebek ölür inanışı mevcuttur (KK-1, KK-2, KK-3). Eskilerde daha çok tavana asılı asma beşik kullanılır. Çocuk bu beşiğe yatırıldığında bir çarşaf ile bürünür gelen rüzgârdan yel girmesin, hasta olmasın diye önlem alınır (KK-3). Çocuğun beşiği havaya kurulur. Köylerde bulunan hezene ip geçirilir, odunların üzerine iki katlı olmak üzere seccade dikilir ortasına da bir çubuk örülür ve minder konur. İplerle birbirlerine bağlanan bu bölüm ile çocuğa asma beşik yapılır. Boş beşik sallanmaz içinde şeytan sallanır derler. Eğer çocuk doğumdan hemen sonra ölürse beşiği bozulur ulu orta yerde bırakılmaz (KK-5).

Kırmızı toprak alınır ve elekte elenir, elenen toprak ısıtılır ve bezin içine serilen muşambaya koyularak çocuk belenirdi (KK-46). Çocuğun belenmesi için “çocuk toprağı” bulunur bu toprakları almak için ebe kadınların yanına gidilir birlikte bu ince bulgur gibi toprak alınır ve kalburdan elenir. Çocuğun üzeri giydirildikten sonra altını belemek için bezler hazırlanır ve elenmiş bu toprak tavada ısıtılır en üst konumda bulunan bezin üzerine serilir, çocuğun tenini yakmayacak ısıya geldiğinde çocuk bu toprak ile sarılır. Bebeğin elleri ve kolları içeride olacak şekilde sıkı sıkıya sarılır ve özel olarak örülmüş olan bağ ile yukarıdan aşağıya olmak üzere çapraz gelecek şekilde bağlanır en son bu ip ayağının üzerine getirilir ve belenir (KK-49).

1.4.1. Bebeğin Nazardan Korunması

Nazar evrensel bir inanış olmakla birlikte hem dinsel anlam ve öneme sahipken hem de inanış ve pratik olarak uygulamaların dinsel- büyüsel olarak sınıflandırılabilceğı taklit ve temas büyüğü ile birlikte bitkisel yöntemler ile sağaltımın gerçekteştiğı görölür. Nazarın sadece insana değmediğı göze hoş gelen her canlının, nesnenin nazara uğrayacağı görölürken sadece kötü niyetle değdirilen bir

olgu olmaktan ziyade anne ve babanın ya da herhangi bir kimse tarafından sevgi ile bakılması ile bile nazar değdiği görülür.

Bakış anlamında Arapça nazar kelimesi, kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu nitelikleriyle, bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamını almıştır Türkçede (Boratav 2013:119). İslam ülkelerinde, bu arada Türkiye’de de nazar inancı çok yaygındır. İslam ülkelerinin hemen hepsinde insanların bir bölümünün nazardan öldüğü inancına rastlamaktayız. Bizde, halk arasında söylenen “deveyi kazana, insanı mezara” deyiimi, nazarın öldürücü gücünü açığa vurmaktadır (Örnek 2014: 232).

İsabet-i nazar (göz değme) yerine kullanılan nazar kelimesi insan, hayvan ya da eşyaya zarar veren “kötü bakış” manasında kullanılmaktadır. Araplar el-ayn, İngilizler evil eye, Almanlar bösr blick, Hintliler sihi olarak adlandırırken, Türkiye’de nazar, göz değmesi, kem göz, kötü göz şeklinde tanımlanmaktadır. Başka bir kaynağa göre; bakma, bakış, göz atma olarak nitelendirilmektedir (Doğan, 1999: 534).

Belli kimselerde bulunduğu inanılan, insanlara özellikle çocuklara, hayvanlara, eve, mala, mülke, hatta cansız nesnelere de zarar veren, bakıştaki çarpıcı ve öldürücü güç, göz, demektir (TDK)

Nazara göz değme de denir. İnsanlara, hayvanlara ve eşyalara nazar değer. Nazar değmesi için, gözü keskin birisinin muhatabına dikkatle bakması veya kötü niyetli bir kimsenin karşısındaki hakkında güzel sözler söylemesi lâzımdır. Gözü keskin olan kimseler mavi gözlü ve sarı saçlı olanlardır (Acıpayamlı, 1963:1).

Halk arasında "göz değmesi" ve "göze gelme" diye de adlandırılan nazar inancı, Anadolu'nun bütün bölgelerinde yaygın bir şekilde görülür. Hatta bazı bölgelerde buna o kadar inanılır ki her hastalığın temelinde nazarın olduğu kabul edilir. Ülkemizde oldukça yaygın halde görülen bu inanç diğer İslam ülkelerinin halk inançları arasında da önemli yer tutar. İngiliz sosyolog E. Westermarck, özellikle Kuzey Afrika'daki müslüman ülkelerde, nazar inancını içeren bir çalışmada, bu inancın bütün İslam ülkelerinde bazı değişiklikler arz ederek var olduğunu belirtmektedir. O'na göre uğursuz göz ikiye ayrılır. Birincisi, ifadesi şiddetli ve tesirli olan, diğeri de belirsiz bakıştır. İlki, kötü arzuları nakleden bir vasıta, bir alet gibi görülür. Diğeri ise gözün sahibi olan insanda orijinal, tehlikeli bir enerji kaynağından

kendi isteği dışında çıkan uğursuz bakıştır. Şayet böyle bir bakışa bir de söz karışırsa o zaman tehlike çok daha büyük olur (Westermarck, 1961:9; Gökbel, 1996: 178).

Nazar kelimesinin aslı Arapçadır. Kelime Türkçe 'ye asıl anlamından biraz uzaklaşarak geçmiştir. Araplar bizim kullandığımız anlamdaki nazar kelimesi karşılığında “İsabet’ül ayn” tabirini kullanmaktadırlar. Türkçe 'de ise sözlük anlamı olarak bakma, bakış, göz atma, düşünce olan kelime, halk inançları dolayısıyla halk söyleyişi içinde göz değmesi, göze gelme anlamında kullanılmaktadır. Nazar kelimesi göz değmesi karşılığı olarak, nazar değmesi, nazara gelme, nefesi dokunma, kem göz, kem nazar şeklinde de kullanılmaktadır (Araz, 1995: 167; Çağım, 2003:1).

Bugün Avrupa’da yapılan çalışmalarda, bunun psikokinezi olduğunu söyleyenler de vardır. Bu teze göre nazar, iyi niyet ve yoğunlaşmaya göre alıcı ile verici uçlardan geçen bir “ark” oluşturmaktadır. Gıpta, övünme, imrenme gibi dostça duygular, hatta ebeveynlerin çocuklarına aşırı sevgisi nazarin küçük dozda uğratma nedenidir. Asil uğursuz nazar ise haset duygusundan geçer. Nazar duygusunda bu hasedin dozajı çok önemlidir. Haset duygusu ne kadar şiddetli olursa, nazarin gücü de o kadar şiddetli olmaktadır (Erbuğa, 1983: 52; Çağım, 2003: 1).

Nazar; kadın veya erkek olması fark etmeksizin bir bireyin, kasıtlı veya kasıtsız olarak bir diğer kişiye veya bu kişinin sahip olduğu varlıklara yalnızca bakarak ya da onu överek zarar gelmesine yol açma gücüne sahip olduğuna ilişkin halk inancı olarak tanımlanmaktadır (Dundes, 1981: 258; İnanç, Saatcioğlu, 2017: 2736).

Kur’an-ı Kerîm’de ve çeşitli hadislerde, nazara karşı Tanrı’ya sığınmanın gerekliliği belirtilmesine karşılık halk arasında kem gözlerden geldiğine inanılan kötülöklere karşı çeşitli büyüsel işlemlere başvurulmaktadır. İnsanların, Tanrı’nın kâdir olduğuna inanmalarına rağmen tufan ve deprem gibi felâketlerden, hastalıklardan, acılardan korunmak için büyüye ve çeşitli nazarlıklara sarılması, halk yaşamında büyüün köklü bir yerinin olduğunu göstermektedir. Halk, bütün yeni dinî inançlarına rağmen eski geleneklerine bağlıdır (Çelik, 1974: 156; Çıblak, 2004: 105).

Taburoğlu’na göre göz ve bakış etkindir, gerçekliğı vücuda getirendir, edimseldir. Ama bu ışık, özellikle “dar gözlü” olandan geldiğinde korku yaratır. Büyük ve etrafı çerçevelemiş, sözgelimi sürme çekilmiş gözlerden korkmamalıdır; göz etrafındaki bu yapay çizgiler, kem bakışın dışarı çıkmasını engellemiş gibi. Oysa dar ve küçük gözlerin niyeti anlaşılamaz. Bu ışık yayan gözler dar olmasının yanında

birbirine yakınsa daha da tehlikeli olurlar. Yeryüzünde birbirine bakan canlı cansız tüm bakışlar arasında kem olarak ayırt edilenler ya da nazar değdiren bakışlar, çoğu zaman demonik güçlerin içerisine girebileceği gözlerin üretimi, eylemi gibi anlaşılır. Kem nazar, şeytan bulaşmış bakışlardır boş ya da tarafsız değildir; kem niyetler ve başkalarının arzularıyla doludur. Nazar, sınırları belli bedenler içerisinde saklı bir sonsuzluk kaynağı olarak gözlerden demonik güçleri yeryüzüne taşımanın bir yoludur. Nazar, gözlerin bir aynası olduğu bir kirlilik, kötülük belirtisidir. Ruhsal bir zafiyetin bedenleşmiş ifadesidir (Taburoğlu 2017: 12-13; Özdemir,2021: 4).

Nazarla ilgili inanç ve uygulamaların, eski Türk kültüründe de yaygın olduğu yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır. Özellikle nazardan korunmak amacıyla muhtelif Türk boylarında kuş tüyü, kartal tırnağı, kurt dişi gibi bazı hayvanların vücutlarına ait parçalar muska ve tılsım şeklinde kullanılmıştır (Araz, 1995: 175; Bayar, 2020: 110).

Çocukları nazardan korumak için yapılan uygulamalardan biri, çocuğun baş giyişine, üzerine, beşiğinin başına, eline süs olarak “nazar boncuğunu” takmaktır. Nazara karşı mavi boncuk kullanma, Türklerin eskiden beri uyguladıkları bir yöntemdir. Boncuk kelimesi, Kaşgarlı Mahmud tarafından Doğu Türkçesinde “monçuk” şeklinde tespit edilerek “atın boynuna takılan değerli taş, arslan tırnağı, muska gibi şeyler” olarak açıklanmıştır. Yine aynı yerde “monçuk” kelimesi “boncuk, süs için boyuna takılan değerli taşlar” şeklinde anlamlandırılmıştır (Divanü Lûgat-it-Türk, I, 475- 28; Nussipphan, 2021: 60).

Türk dünyasında da oldukça yaygın bir inanış olan nazar, Azerbaycan Türkçesi'nde "nazar (göz) daymak", Başkurt Türkçesi'nde "küz (tiyiv)", Kazak Türkçesi'nde "köz (tiyüv, ötüv)", Kırgız Türkçesi'nde "nazar, (tüşü), köz (tiyü), ÖzbekTürkçesi'nde "köz tegiş", TatarTürkçesi'nde "küz (tiyü)", Türkmen Türkçesi'nde "göz değmek” ve Uygur Türkçesi'nde ise "köz (tağmak)" şeklinde ifade edilmektedir (Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I, 1991: 642-643).

Altay Türklerinin inancına göre her insanın sağında “yayuçı” adı verilen iyilik iyesi, sol omuzunda ise Erlik’ in gönderdiği kötülük iyesi “kara iye” vardır. Bu iyeler

doğumdan itibaren doğan kişinin yaptığı iyi ve kötü işleri kaydederler. Ak iye insanı iyi yola, kara iye ise kötü yola çekmeye çalışmaktadır (Kalafat, 1999: 22).¹⁸

Uygur Türkleri göz boncuğuna özel saygı göstermektedirler. “Göz boncuğu” (nazar boncuğu) üstünde beyaz desenleri olan küçük yuvarlak bir taş olup ortasından ip geçirmek için delik açılmaktadır. Anneler bu boncuk taşını bebeklere, çocuklara göz değmemesi (nazar) için çocukların beresine dikerler veya boynuna takarlar. İnanişâ göre dilek dilemek suretiyle uzun yıllar sonra doğmuş olan çocuklara nazar değdiğinde, boncuk üstündeki beyaz desenler belirginleşmektedir (Gönel, 2011: 249; Öger, 2012: 1688).

Çocuk doğduktan sonra önemli bir nokta çocuğu nazardan ve başka kötü güçlerden korumaktır. Bu nedenle özellikle bebeğin doğumundaki ilk kırk gün çok önemlidir. Bebek tebrikine gelen kişilerin loğusa, regl durumunda olmamasına, mümkünse boy abdesti almış olmasına dikkat edilmektedir Bebeğin yatağının yanına birkaç parça süpürge çalısı, sabah ezani okunurken koparılmış iğde ağacı dalı ve yorgan iğnesi saplanmış bir soğan da nazara karşı önlem olarak konulmaktadır (Başçetinçelik, 1998: 69). Bunun yanında bebeğin ilk kakalı bezi de evin eşiğine ya da halinin altına konmakta veya ev topraksa eşiğin altına gömülmektedir. Böylece gelen kişilerin nazarinin kırılacağına inanılmaktadır. Bebeğin nazara çabuk geleceğine inanıldığından gelen kişinin ayakkabısının ucundan küçük bir parça kesilmekte, o kişi gittikten sonra üzerlik otu, soğan kabuğu, bir miktar tuz ve kesilen ayakkabı parçası yakılarak dumanı çocuğun yattığı odada gezdirilmektedir (Çağınlar, 2010:3).

¹⁸ Altay Türklerinde bu iyenin, bazen kişinin ruhunu kontrol altına aldığına ve böylece “göz dokunması”, “göz değmesi”, “uğur” ve “uğursuzluk” inançların kaynağında da bu inancın olduğuna inanılmaktadır. Bu durumdan korunmak için Tanrı’ya sığınmayı sembolize eden mavi boncuk, kamların koruyucu iyelerini sembolize eden kurt dişi ve derisi gibi nesneleri kullanıldığını ve ayrıca beğenilen canlı veya cansız bir şeye baktıktan sonra üç defa “tu” diyerek tükürür gibi yapmanın, kara iyeyi şaşırtmaya yönelik bir davranış olduğu (Kalafat, 1999: 67) belirtilmektedir. Omsk Kazaklarında çocukları kötü gözlerden korumak için onların şapkalarına nazar boncuğu takılır. Nazarlık olarak boncuk kurt dişi, Burgut tırnağı kullanılır bunlar çok kere çocukların boyunlarına asılır (Kalafat, 2012:19). Altay Türklerinde bebeği nazardan ve görünmeyen kara iyelerden korumak için altı ay kadar onun yabancı bir kimse tarafından görünmemesine dikkat edilir. Bu süre zarfında bebeği sadece yakınları görebilir (Kalafat, 2012: 38).

Kazak Türklerinde nazar inanışı oldukça yaygındır. Çocuğa nazara değmemesi için çocuğun yüzünü siyaha boyama, is sürmedir. Halk arasında çocukları severek, hayranlıkla övülmesinin ardından, nazar değme olayının meydana gelmemesi için, “Allah dil, gözden korusun” (Alla til, közden saqtasın), “Dil, gözüm taşa” (Til, közim tasqa), “Tfai-tfai, göz değmesin” (Tfai-tfai, köz timesin) gibi ifadelerde bulunmaktadır (Nussipphan, 2021: 60).¹⁹

Nazarın, sağlıklı ve gülbüz çocuklara; güzellikleri ve hünelerleriyle dikkati çekenlere, akıllı, zeki olup derslerini başarıyla veren öğrencilere; mesleğinde başarılı olanlara, yeni ev, araba alanlara; kısmeti açık olanlara, mutlu çiftlere vb. kişilere ayrıca iyi ürün veren tarla, bağ ya da bahçeye; güzel görünümlü, hoş kokulu bitki ve çiçeklere; iyi süt veren ineklere, herkes tarafından beğenilen bir ev eşyasına vb. varlıklara daha çok değdiğine inanılır. Bu tür özelliklere sahip canlı ya da cansız varlıklara karşı, herhangi bir kimsenin kıskançlık dolu gözlerle bakması, nazarın meydana gelmesine neden olur. Küçük çocukları ya da yetişkinleri nazardan korumak için alınan tedbirlerden birisi; hocaya ya da bir din adamına “nazar muskası” hazırlatmaktır.

Kur'an'ın bir veya birkaç suresi yahut çeşitli duaların bir kâğıda yazıldıktan sonra bunun üçgen şekline getirilip yedi kat muşambaya sarılmasıyla yapılan muska, bir bez kılıf içerisinde omuzda, boyunda ya da koyunda taşınır (Çıblak, 2004: 105-108).

Anadolu'da nazardan korunmak ya da nazara değdiğine inanılan kişinin bu kötü etkiden kurtulması için yapılan yaygın bir tütsüleme de nazarı değdiğine inanılan kişinin evinin eşliğinden veya elbisesinden, ayakkabısından, saçından gizlice alınan bir parçanın yakılmasıdır. Parçadan bütüne yönelen bu tütsüleme, tuz parlatma, üzerlik yakma veya çeşitli bitkileri yakma ile tütsüleme eski inançlardan günümüze kadar

¹⁹ Kazak Türklerinde, nazar değen çocuğa “Uşıqtau” geleneği yapılmaktadır. Çocuğun başından tuzu üç defa döndürerek, ekmeği yedi parçaya böler ve tuzla birlikte çocuğun yedi yerine dokundurularak “uşıq-uşıq” diye alarlar. Sonra ekmeğin parçası ile tuzu köpeğe verirler. Nazar değdiğine inanıldığı takdirde, dua okunarak, halk arasında nefesi kuvvetli (mecazi anlamda) olduğuna inanılan kişilere “tükürttürme” yaptırılmaktadır (Nussipphan, 2021: 61). Kazaklarda nazarı kesmek için “İşirtki” kullanılır. “Emşi”ler yani halk hekimleri veya “molda”ların yani hocaların üstüne dua yazdıkları kâğıdı suda ezerek içirler (Köse, 2001: 132; Nussipphan, 2021: 61).

gelen kötü güçleri ateş ve dumanla etkisiz hale getirme inancının bir devamı şeklindedir (Kaya, 2001: 217; Çağınlar, 2003: 3).

Sinop yöresinde çocuğun yüzüne mavi örtü örtülürken; Tokat Zile' de çocuğun kakalı bezi yıkanmayıp odanın kapısı üzerine asılır, Kastamonu' da ise çocuğun ilk kakası bir bezin içine konur. Kakanın üzerine üzerlik tohumu serpilir. Bu çıkın yattığı odanın kapısına asılır. Eskişehir' de ise çocuğa, eski elbise giydirilir. Eğer, çocuğa yeni elbise giydirmek zorunluğu varsa, bu elbisenin bir tarafı yırtılır veya elbise tersine çevrilerek giydirilir. (Acıpayamlı, 1963: 2).

Muğla yöresinde gözünde cereyan çok olan, birine hırsla bakan kişilerin nazarının insanı öldüreceğine inanılır. Yine sarı saçlı, mavi gözlü, seyrek dişli insanların nazarının çok degeceğine inanılarak bu kişilerden korkulur. Anne bile çocuğunu çok sevdiği zaman nazar değer. Sevi nazarı iner (tutar) denir. Bu nedenle annenin ve babanın çocuklarına fazla düşkün olmaları iyi sayılmaz. Nazara önlem olarak, çocuk dışarıya çıkarılmadan önce nefesi derin olan bir hocaya nazar duası okutulur, nazar muskası yaptırılır, yüzüne kara sürülür. Yine nazara karşı bir fincan suya tuz koyulur ve gelen misafirlerin oturduğu yerin köşesine konulur. Var olduğu sanılan nazarı yok etmeye yönelik olarak nazarının değdiğinden şüphe şüphelenilen kişinin kıyafetinden veya ayakkabısının ipinden bir parça kesilip yakılır ve nazar değdirdiği çocuğun üzerinde tütsülenir. Çocuğa dik dik bakıp güzel söz söyleyen kişilerden şüphelenilerek, arkalarından gidilir ve bastığı yerler üç kez İhlas suresi okuduktan sonra, bıçakla çarpı şeklinde keser gibi yapılır. Yine bu kişilerin evlerinden süpürgeleri alınıp yakılarak çocuğun üzerinde tütsü yapılır (Büyükokutan, 2012: 288-290).

Elâzığ yöresinde çocukların nazardan korunması için çocuklar sevilirken “çirkin çağa, pis çağa” gibi ifadeler kullanılmakta, çocuklara da yetişkinlere de nazar boncuğu, susuz yerde yetişen melhem ağacının küçük bir dalı, kurutulmuş köpek ya da leylek pisliği, çörek otu sarılmış bez, muska, birbirine yapışık badem çekirdeği asılmakta, nazar otu ve tuz ile tütsülenilmekte, kurşun dökülmektedir (Araz, 1995: 167-168; Çağınlar, 2003:3).

Sivas yöresinde nazardan korunmak için çocukların üzerine, şap, sarımsak, yılan kemiği, çeşitli hayvanların pisliği, hurma çekirdeği, çeşitli hayvanların kemik ya da tırnakları, iğde ağacının el değmemiş dalları, yedi delikli mavi boncuk ile mavi bir

bezin içine konulmuş 41 tane İhlas suresi okunmuş çörek otu takılmaktadır. Ayrıca nazardan korunmak için nazar boncuğu kadar akik, kehribar, üzerinde maşallah yazan takı, özellikle erkeklerde meşin bileklik takılmaktadır (Üçer, 1997: 167-170; Çağmlar, 2003: 3).

Bingöl yöresinde nazar için nazar muskası; küçük çocukları veya yetişkinleri nazardan korumak için alınan tedbirlerden birisidir. Yörede bunun için bir hocaya “nazar muskası” yazdırılır. Nazar muskası; Kur’an-ı Kerim’den bir ayetin bir kâğıda yazıldıktan sonra üçgen şekline getirilerek yedi kat muşambaya sarılmasıyla hazırlanmaktadır. Yapılan muska bir bez kılıf içerisinde omuzda, boyunda ya da koyunda taşınmaktadır (Irmak, 2017: 68).

Şebinkarahisar yöresinde özellikle nazara karşı güçsüz olduğu bilinen yeni doğmuş bebekler, kırkı çıkıncaya kadar sokağa çıkarılmaz ve yabancı insanlara gösterilmez. Güzel ve sağlıklı çocuklar da bu yöntemle nazardan korunmaya çalışılırlar. Yöre halkı tarafından bu durum Kem gözlerden kaçınmak şeklinde ifade edilir. Genellikle mavi renkli ve göz şeklinde tasarlanan nazar boncuğu, kem gözden korunmak için yeni doğan çocukların omuzlarına çatal iğne ile iliştilir. Nazara karşı alınan tedbirler, doğrudan çocuk üzerinde uygulandığı gibi odasına da uygulanır. Bu sebeple çocuk odasına, odasının kapısına ve beşiğine de nazar boncukları asılır. Şebinkarahisar yöresinde çocukların baş ucuna Kur’an-ı Kerim konur. Bu tedbirle çocuğun kem gözlerden korunacağına inanılır. Güzel çocukların yüzlerine ve kulaklarının arkasına is (kazan karası) sürülür. Böylece çocuklar çirkin gösterilmeye çalışılarak güzellikleri gizlenir. (Bayar, 2020: 117-123).

Çocukları nazardan korumak için omuzlarına, hayvanların boyun ya da boynuzlarına, kadın, erkek ya da çocukların kollarına ve boyunlarına, arabaların iç aynalarının yanına asılır. Nazara karşı etkili olduğuna inanılan dualar kâğıda yazılarak deri, gümüş veya altın gibi madenlerden yapılan kapların içine konulur. Anadolu’nun farklı yerlerinde bu pratikler halen devam etmektedir. Nazar muskaları din hocaları ve yörede bilinen yaşlı kişilere yazdırılır. Muskanın sarılması için kullanılan yeşil kumaş Urfa ve çevresinde türbelere bağlanan bezlerden kesilerek alınmaktadır. Anadolu çevresinde ise genellikle muskalar evde kullanılmış renkli bezlerden genelde mavi, yeşil, kırmızı renkli beze sarılarak katlanılır ve dikilir. Göz boncuğu, kurt dişi, yılan kemiği, iğde dalı ve hurma çekirdeği muskaya ilave edilir. Bebeklerin görünen yere iğnelenir (Begiç, 2022: 173).

Gaziantep yöresinde güzel, şişman veya tombul bebeklere nazar değer. Bunun yanında renkli gözlü, yeni konuşan bebeklere ya da sürünmeye başlayan bebeklere de nazar değebilir. Ayrıca bebeklerin nazara geleceğine inanıldığından bebeğin altı değişilirken bebeğe nazar olmasın diye, altı başkasının yanında açılmaz. Çocuğun üzerine Maşallah yazılı gümüş asılır. Çocuğu giydirirken çeşitli dualar okunur. Yüzü örtülü bebeklerin yüzü açılırken “Bismillah, Maşallah” denir veya çeşitli dualar okunur. Nazar değmesin diye yapılan bir başka dini uygulama ise afsunlumdur. Nazar değeceğine inanılan kişi, halk arasında “nefesi güçlü” olarak nitelendirilen, istek ve dileklerinin ettiği dualar vesilesiyle kabul olduğuna inanılan ve yine halk arasında hoca olarak tabir edilen kişilere götürülür. Hoca, nazar değeceğine inanılan kişinin yüzüne çeşitli duaları okuyarak üfler. Böylece nazar değmeyeceğine inanılır (Şahin, 2011: 39-43).

Adana yöresinde anlatılan bir olaya göre bir annenin bebekleri güzel ve toplu olurmuş. Kendisi ile aynı dönemlerde doğum yapan eltisinin çocukları da zayıf. Anne üçüncü çocuğuna hamile kalmasından bir süre sonra eltisi de hamile olduğunu öğrenmiş. Kısa zaman aralıklarıyla doğum yapmışlar. Kadın ikiz kız doğurmuş, elti de bir erkek. Kızlar ikiz olmasına rağmen topluymuş. Özellikle çocuklardan biri sarışın ve mavi gözlüymüş. Elti de sürekli “Aynı sülalenin çocuklarını doğuruyoruz seninkiler niye ay gibi” deyip duruyormuş. Beş aylık olduklarında sarışın olan bebek aniden hastalanmış. Ateşlenmiş, ne yapmışlarsa ateşi düşürememişler. Anne çocuğu alıp köydeki ziyarete gitmiş. Orada dua ederken içi geçip uyuyunca rüyasında anneye kefen vermişler, bu çocuğuna lazım olacak diye. O gece bebek zorla uyutulduktan sonra sabaha karşı anne yanına gittiğinde öldüğünü fark etmiş. Bu ölümden sonra onun nazarı değdiği için, bu nedenle çocuğunun öldüğüne inandığından bir daha hiç konuşmadığını söylemektedir. Adana’ da nazara karşı alınan önlemlere göre Sabah namazı okunurken kesilen iğde ağacının dalının, özellikle bebeklerin hatta yetişkinlerin üzerine çengelli iğneyle takıldığı; annenin çocuğuna nazarının çabuk değeceğine inanıldığı için çok heyecanla sevmemeye dikkat etmesi gerekir (Çağınlar, 2003: 6-7).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Pozantı halk kültüründe bebeğe nazarın uğramaması için yapılan uygulama ve inanışların dinsel-büyüsel uygulamalara yer verildiği muskalar ve hocalara gidildiği görülür, nazara uğraması durumunda sağaltım gerçekleştirilirken bitkilerin tedavide

kullandığı görülür. “Pisi pis savar” inancı ile gerçekleştirilen pratiklerde çocuğun kakasının kullanıldığı görülür. Parça-bütün ilişkisinin kurularak yapılan majik uygulamaya da yer veren yöre halkının nazardan korunmak ve tedavinin gerçekleşmesi için yapılan inanış ve uygulamalar şunlardır:

Çocuğun nazardan korunması için üzerlik otu, “sey” denilen beyaz bir taş muska haline getirilir ve çocuğun üzerine takılır (KK-1, KK-2). Çocuğa nazar boncuğu ya da gök mavisi boncuk takılır (KK-6). Çocuğu nazardan korunmak için üzerine nazar boncuğu takılır ama şimdilerde çocuğun üzerine dua okunur (KK-41).

Çocuğa nazar değmemesi için diken tohumu ya da nazar boncuğu takılır. Soğan kabuğu, sarımsak kabuğu ve iğdenin çekirdeği bir araya getirilir ve dışı örülür bu da çocuğun omzuna takılır. Takılan nesnelere rağmen çocuğa nazar değiyorsa çocuk bir imamın yanına görülür ve üzerine okutulur. Çocuğuma nazar değdiğinde ele avuca sığmıyordu o kadar çok ağlıyordu ki baş edemedik. Üzerlik otunu köze koyduk dumanını üzerine tütüttüm ama yine geçmedi, ağlaması durmadı bunun üzerine imama götürdük çocuğun nazara uğradığını söyle ve üzerine okudu. İmam üzerine okuduktan sonra çocuk esneye esneye uyuyakaldı (KK-3).

Çocuğu nazardan korumak için üzerine sürekli ayetler okunmalıdır. Bebeğin düşmanı çok olur şeytanlar sürekli onunla uğraşır bu yüzden sünnet ve ayetten ayrılmayarak çocuğun korunması sağlanır (KK-29).

Çocuğa nazarı değen kişi biliniyorsa ve bu kişiye nazın geçiyorsa onun şalvarının ucundan bir parça alırsın, üzerlik tohumunu ve bu bez parçasını bir tava içinde yakar çocuğun üzerine tütütüsün. Ancak kişiye nazarının değdiği söylenemiyorsa bu kişinin ağaç kapısından bir tahta parçası koparılır bu parça yine üzerlik ile birlikte çocuğa tütütülür (KK-3). Çocuğa nazar değdiği zaman üzerlik tütütülür kimin nazarı değdiyse onun kıyafetinden bir parça alınır bu üzerliğin içine konur. Nazar ayetleri okunur (KK-17).

Çocuğa nazar değmemesi için çocuğun iki kaşı arasına sürme ile bir çarpı çizilir. “O siyah çeksin dikkati” çocuğun güzelliğine dikkat kesilmesin deriz (KK-3).

Üzerlik üzerine tuz, sarımsak, soğan kabuğu konulur eğer ki nazar içimizden birinden geliyorsa düşüncesi ile ev halkı kıyafetlerinden sarkan ip parçalarını da üzerlik içine atılır ve yakılır (KK-2, KK-5). Önce çocuğa sonrasında evin her köşesine tütütürülür. Üzerlik yakılmasından sonra çocuk hemen öpülmez nazarın çocuktan öpen

kişiy e geçtiği düşünülür. Nazar ayetleri okunur (KK-4, KK-5, KK-6, KK-2, KK7, KK-8). İdrarından bir damla yalanması durumunda kişinin üzerinde bulunan nazarın kalkacağı düşünülür. Çocuğa nazar değdiğinde st baş soyulur, kıyafetler suda ıslanır. ocuk yıkandıktan sonra kıyafetleri giydirilirken i giyimi ters giydirilir. Çocuğun ilk kakası “arasını/ ariyesi” kapı girişine eşikliğin hemen halının altına konur (KK-2, KK-9). Çocuğun nazara uğramaması adına dışarıdan eve gidildiğinde çocuğun kıyafetleri ters düz edilir ve suda bekletilir (KK-6). ocuk doğduğunda gözlerine sürme sürülür ki kişinin gözündeki o nazar karaya isabet etsin çocuğu güzel görmemesi amaçlanır (KK-6). Ayrıca bebek görmeye gelenler olmadan önce çocuğun kakalı bezi eşiğin altına saklanır ki kişi eve girdiğinde kötü her şey eşiklikte o bezde kalsın düşüncesi vardır (KK-6). Çocuğa nazar değdiğinde kıyafetleri idrar içine ıslanır daha sonrasında kapının eşikliğine konur ve iki, üç gün eşiklikte bekletilir. Nazar değdiren kişiden istenebiliyorsa eski apıtlarından (bez parçası) istenir ya da bellerine bağladıkları ukurlardan kesip verilmesi istenir. Kişinin nazarı değdiği sylenilemiyorsa kapının tahtası yontulur bu parçalar üzerlik içine atılır ve ev ttslenir, çocuğun da zerliği iyice nefes etmesi söylenir. (KK-4).

“ocuğuma nazar değdi sonra çenesinde bir yara çıktı, bu yarayı tedavi ettirebilmek için hastaneye gidecek paramız yoktu. nce zerlik yakıp, tkmk ile karıp karıp yarasının üzerine sürdüm fakat geçmedi. Daha ncesinde Gcekli’ de bulunan Yrk kadının yaptığı işlem aklıma geldi. Bu kadın küçük baş hayvanın akciğerinden alıp dilerek, yağ ve içine ot karıştırarak yaranın olduğu yere sürerdi böylece yara kabuk bağlar geçerdi ama beni oraya da gtrmediler. Çocuğum yaradan ölmesin diye hayvanın akciğerini bulana kadar bekledim bulduktan sonra akciğeri kle gmdm. Akciğer kabarmaya başladı, ciğeri bıçak yardımıyla dilim dilim hale getirdim. Çocuğun dayanacağı sıcaklığa düşmesini bekledim ve çocuğun çenesine yarasının üzerine bastım. şu an bundan dolayı çenesinde bir iz var (KK-4). Çocuğun nazardan korunması için nazar boncuğu kullanılmasını doğru bulmuyoruz bu yüzden çocuğa nazar değerse çocuğun üzerine nazar ayetleri olarak Ayet-el Kursi, Felak suresi ve Nas suresi okunur (KK-30).

Çocuğa nazar değdiği zaman bir soğan, üzerlik ve tuz tava içine konur ateş içinde tuzun patlaması sağlanır ve çocuğa bu üzerliğin dumanı tütütülür (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25, KK-36, KK-50). ocuk nazardan korunması için üzerine bol bol okunur (KK-32). ocuk nazardan korunmak için

kulağının arkasına is sürülür, gök boncuk takılır; çocuğa nazar değmiş ise hocaya okutma götürülür (KK-33).

Çocuğa nazar değmemesi için atleti ters giydirilir. Çocuğa nazar ayetleri okunur, nazar boncuğu takılır. Çocuğa nazar değdiği düşünülüyorsa çocuk soyulur kıyafetleri ters olacak şekilde soğuk suya ıslanır (KK-37, KK-38). Çocuk ile bir yere gezmeye gidildiyse çocuk eve geldiğinde soyulur ve üzerindeki kıyafetlerin tersi çevrilir. Çocuğu nazardan korumak için se taşı, üzerlik ve “Pisi pis savar” inancı ile köpek pisliği alınır bu üçü işlenen örgünün içine konur ve çocuğun omzuna takılır (KK-39, KK-40). Çocuğun nazardan korunması için mavi boncuk takılır, üzerine nazar ayetleri okunur, hocalara gidilir muska yaptırılır ve çocukların omuzlarına takılır (KK-44).

1.4.2. İlk Diş- Diş Hediği

Çocuğun hayatının önemli bir evresi olan ilk dişinin çıkması çocuğun kendi kendine beslenmesi için atılan temel adımdır. Çocuğun ilk dişinin çıkması hem ailesi hem de yakınları tarafından sevinç ile karşılanır ve bunun çocuk için yaşamsal fonksiyonunun sorunsuz şekilde devam ettiğinin göstergesi olmasından ötürü akrabalar ve yakınlar tarafından kutlanır.

Çocuğun ilk dişinin çıkması aile ve çevresi tarafından sevinçle karşılanır. Çıkan bu dişle birlikte çıkacak diğer dişlerin de sağlam olması için törenler uygulanır. Anadolu'da bu törenler; diş buğdayı, diş hediği, diş bulguru gibi adlarla anılır. Çocuğun ilk tırnağının kesilmesinde de birtakım âdet ve inanmalar uygulanır. Çocuğun eli, içinde altın paralar bulunan bir keseye sokturulur; oradan aldığı paralar, erkeğe büyüdüğü zaman tutacağı işin sermayesine, kıza çeyizine "maya" olarak saklanır (Boratav, 1984:155).

Çocuğun biyolojik gelişmesinin belirtilerinden birisi olan diş çıkarma, halkımızca genellikle bir törenle kutlanır (Örnek, 1995: 162).²⁰

²⁰ Tatarlarda, bebeğin ilk dişinin çıktığını gören kimse ona gümüş kaşık hediye etmelidir. Daha sonra, çocuğun başka dişi döküldüğünde bu dişi sol omuzdan ocağa atarlar ve “Sıçana hamur diş, bana demir diş” gibi sözler söylerler. Bazı yörelerde dökülen dişi ekmek içine gizleyip köpeğe yedirirler. Bu, çocuğun bir sonraki dişleri köpek dişleri gibi sağlıklı ve keskin olsun dileğiyle yapılır. Aynı geleneğe Kazak ve Kırgız Türklerinde de rastlıyoruz (Çetin, 2008: 314; Şenesen, 2015: 193). Özbeklerde çocuğun ilk dişi çıktığı zaman diş toyu düzenlenir. Diş toyunda yapılan uygulamalardan birisi, kesilen koyunun kellesinin kaynatıldıktan sonra diş

İnsan hayatında ara geçiş dönemlerinden biri de diş çıkarmadır. Bütün toplumlarda önemli görülen diş çıkarma hakkında toplumların bebeklik dönemlerinde karşılaşılan rahatsızlıkların dişlerden kaynaklandığını düşündüklerini iddia eden K. Hunstadbraten, bu sebeple toplumların bu işlemi kolaylaştırdıkları takdirde rahatsızlıklarında da çözüleceğine inandıklarını söyler (Muğlalı, Koyutürk ve Sarı, 1972: 69; Özdamar, 2021: 133).

Çocuğun ilk dişinin çıkması gerek biyolojik gelişmesinin gerekse birey olarak evin bir üyesi olma yolunda adım atmasının bir göstergesi olduğu için çeşitli inanış ve uygulamalar eşliğinde törenle kutlanmaktadır. Çocuğun katı yiyecekler de tüketerek kendi kendisini beslemeye başlamasında önemli bir aşama olarak kabul edilen ilk dişle ilgili kutlamaların merkezinde buğday, bulgur, darı gibi tahıl ürünleri ile “bereket” ve diş sağlığına yönelik beklentilerin önemli bir yeri vardır (Büyükokutan, 2012: 252).

Muğla yöresinde “diş buğdayı” kaynatılınca çocuğun annesi “Çocuğumun diş diriltini kaydattım, buyurun gelin.” Diye haber verir. Haberi duyan bebeğin akrabaları ve yakın komşusu olan kadınlar bebeğin evinde toplanır. Ev sahibi, çerezler, mevsim meyveleri ve içinde çeyrek bulunan “diş driti” dolu tabakları misafirlere ikram eder. Misafirler, müzik eşliğinde oyunlar oynayarak, eğlence havası içinde “diş göllesi” ni yerler. Çocuğun ilk dişini göre kadına “diş annesi” denir. Çocuk, süslenerek diş annesinin kucağında ortaya oturtulur. Kayınvalide, buğdaydan bir avuç alarak çocuğun başından aşağıya serper. Serpilen buğdaylar gibi çocuğun dişlerinin de çabucak ve kolayca çıkmasını temenni eder. Çocuğun başında kalan buğdayların yedi

çıkararak çocuğun başı üzerinde tutulup ortadan ikiye ayrılmasıdır. Buradaki maksatla çocuğun başının güçlü olması, kötü ruhlardan korunarak daha kolay diş çıkarmasıdır. Ayrıca bu kelleden hazırlanan “kala şorva” misafirlere ikram edilmektedir. Tiş toyına özel olarak hazırlanan ve özel hamurlu bir yiyecek olan “kuduk” da misafirlere ikram edilenler arasındadır (İsmailov, 1992: 37; Keskin, 2009: 143).

Nogay Türklerinde diş hediği yapılır ve bu törene “tis edigi” denir. Bebek biraz büyüyüp dişleri çıktığında bebeğin babaannesi buğday sıcak suda kaynatarak “edik” yapar. Bu edik, komşulara tabaklarla dağıtılır. Eve davet edilen komşulara da edik ikram edilir. Gelen komşuların çeşitli hediyeler getirmesi yine âdettir. Gelen hediye genellikle oyuncaktır. Artık bebek oturacak hâle geldiğinden oturtulan bebeğin önüne kalem, kitap, makas, kaşık, oyuncak bebek vb. eşyalar konur. Bebek önündeki nesnelerden eline hangisini önce alırsa ona uygun mesleği seçeceği yönünde yorum yapılır. Mesela kitap veya kalem alırsa iyi okuyacağı, araba alırsa şoför olacağı, para alırsa zengin bir esnaf veya tüccar olacağı söylenir. Gelen davetli hanımlardan biri bebeğin ağzına biraz ekmek parçası verir. “Kit et, kit et” denir, bebek ekmeği ısırırsa artık konuşmaları anlıyor diye sevinilir (Benli, 2011: 95-96).

tanesi alınıp, yedi tane bütün kahve tanesi, yedi tane gök boncukla birlikte ipliğe dizilerek nazarlık olarak omzuna veya gerdanlık şeklinde boynuna asılır. Öncelikle diş annesi dişleri sağlam olsun, çürümesin diye, çocuğa kırılmayan madeni bir hediye verir. Diş annesinin hediyesinin kumaş parçası, kıyafet gibi çürüyebilecek hediyeler olmamasına özen gösterilir. Ardından gelen misafirler de çocuğa atlet, külot, tül bent gibi hediyeler verir. Bu hediyelerin ortak özelliği beyaz olmalarıdır. Böylece çocuğun dişlerinin inci gibi bembeyaz çıkması istenmektedir. Tabağında altın çıkan kişi çocuğu tepeden aşağıya giydirir (Büyükokutan, 2012: 254-255).

Trabzon yöresinde çocuğun ilk diş çıktığında buğday kaynatılır ve konu komşuya dağıtılır. Daha sonra ilk diş çıkması adına eve misafir çağrılır, gelen misafirler de hediyeleri ile birlikte gelirler ve çocuğa hediyelerini verirler (Kolot, 2017: 42).

Erzurum yöresinde çocuğun dişinin çıktığını ilk gören, bebeğe hediye alır. Gören yakınıysa altın, yakını değilse giysi alır. Sonrasında anneye iş düşer, çocuğun annesi diş hediği yapar. Buğday kaynatılır, içerisine ceviz ve çeşitli meyveler konur. Bu hazırlanana “Diş hediği” denir. Hediğin içine peşkek de konur. Yakın akrabalar, eş dost çağırılır. Çocuk sofranın üzerine oturtulur. Çocuğun başına bir eşarp kapatılır ki başından atılan hedikler yüzüne gelmesin. Çocuğun etrafına da makas, kalem, ayna, altın, para, Kur’an-ı Kerim konulur ve hazırlanan hedik çocuğun başından dökülür. Hediği oradaki büyüklerden biri döker. Sonra bebeğin başı açılır ve etrafına konulanlardan hangisine uzanacağı beklenir. Makası tutarsa terzi veya berber, kalemi tutarsa okumuş, aynayı tutarsa aydınlık bir geleceğe sahip, altını tutarsa kuyumcu, parayı tutarsa zengin, Kuran-ı Kerim’i tutarsa dindar olacağına inanılır. Diş hediği bebeğin dişleri kolay çıksın diye yapılır. Çocuğun dişinin çıktığını ilk gören kişinin, dişle çocuğun gömleğini yırtması da yine dişlerinin kolay çıkması için yapılan bir uygulamadır. (Bolçay, 2011: 596).

Adana Ceyhan yöresinde diş çıktığında diş hediği yapılır. Buğday, nohut, fasulye ve şekerden oluşan yiyecek tabaklarla komşulara dağıtılır. Diş hediğine dişleri iri olsun diye fasulye, sıralı ve düzgün olsun diye nohut konur. Komşular diş hediği getirilen tabağa hediye koyarak ilk diş hayırlarlar (Yolcu, 2008: 48).

Adana ili Karataş yöresinde ilk diş çıkınca buğday kaynatılır. Dişi ilk gören, iç çamaşırı alır. Dişi üstten çıkmışsa çocuk ya annesini ya babasını öldürecek demektir. Ekmek dağıtılır (Uğurlu, 2010: 27-28).

Çocuğun ilk dişi çıktığında kölle yapılır. Buğday, nohut ve mısır haşlanarak komşulara dağıtılır. Komşular da kölle tabağının içine hediyeler koyar. Çocuğun çıkan ilk dişini gören, çocuğa hediye alır. Çocuk bir yaşına gelmeden saçı kesilmez. Çocuğun saçı ilk kesildiğinde saçının ağırlığı kadar altın ya da para verilir. Çocuk adaklı olursa saçını yedi yaşına kadar kesmezler. Bir yaşına kadar çocuğun tırnakları kesilmez (Gerek, 2012: 36-37).

Adana Karaisalı yöresinde dişi çıkan çocuğa buğday “köle” kaynatılır dağıtılsa dişin de buğday gibi kaynayıp tez çıkacağına inanılır. Buğday kaynatıp dağıtmaya “’edik, diş edigi” denir. Çocuğun ilk dişi çıktığında çocuğa soğan yedirilirse ileride çocuğun dişlerinin sağlam olacağına inanılır (Göçer, 2014: 81-82).

Adana yöresinde çocuğun ilk dişinin alttan çıkmasının iyi olduğuna, üstten çıkmasının iyi olmadığına inanılır. Çocuğun ilk dişi çıktığında, annesi dişe küçük bir çakıl taşıyla üç kez “taş gibi diş” diyerek vurursa çocuğun dişlerinin sağlam olacağına inanılır. Dişli doğarsa annesinin, babasının ya da kendisinin başına bir iş geleceğine, herhangi birinin ölümüne sebep olacağına inanılır (Şenesen, 2015: 196).

Bebeğin ilk dişi de önem taşımaktadır. İlk dişin çıktığını gören kim olursa olsun, bebeğin kismetli ve kuvvetli olması için bakir bir nesne alır. Hedik, buğday ve nohut ile kaynatılıp, tabaklara konularak komşulara dağıtılır. Böylece bebeğin ilk dişinin çıktığı müjdelenmiş olur. Üzerine şeker serpilerek yenilen hediğin tabağı, ev sahibine verilirken, içine mutlaka bir şeyler konur. Bu bebek giysisi, mendil, para, oyuncak ya da ufak bir başka hediye olabilmektedir (Çağmlar, 2010:7).

Adana Şambayadı yöresinde bebeğin dişinin çıktığını ilk gören kişi, bunu bebeğin ebeveynlerine söyleyerek diş hediği kaynatılmasını ister ve bu törende bebeğe vermek üzere bir hediye alır. Bundan sonra da aile, bu sebeple diş hediği kaynatır. Kaynatılan hedik; en az yedi ev olmak şartıyla akraba, komşu ve hısımlara dağıtılır. Bu kişiler de hedik verilen bir kap ya da tabağı iade ederken bebeğe bir hediye verirler. Bebeğe yakınlık derecesine göre değişen bu hediye, genellikle bir miktar para ya da altın olabilir. Bir diğer işlem ise ilk dişi, üstten çıkan bebeklere uygulanmaktadır. Bebeğin ilk dişinin üstten çıkması, köy halkınca tabiata aykırı kabul edilir ve dişi bu

şekilde çıkan bebek, toprak bir dama çıkarılır ve bebeğin ailesinden bir kişi bebeği sarkıtıp yere bırakır ya da kaynak kişilere göre atar. Aşağıda bulunan diğer kişi bebeği havada yakalar. Bebeği atan ve tutan kişiler kısa bir süre de olsa bebek ile teması kesmek zorundadır. Bu uygulama yapılmadığı takdirde sonraki doğacak bebeğin öleceğine inanılmaktadır (Özdamar, 2021: 134-135).

Bebeği damdan atmanın; Türk kültüründe bebek satma geleneği ile benzer amaçla yapıldığı düşünülebilir. Önceki bebeği ölen ailenin bir sonraki bebeğini yatıra veya türbeye satması ve onu yeniden satın alarak evine getirmesi ile bebeğine musallat olan kötü ruhun defedilmesi amaçlanır ki bu kişilere genellikle Satı ve Satılmış adı verilir. Bu işlem sayesinde aile hem satma ve satın alma hem de ad vererek koruma yollarıyla bebeğini kötü ruhlardan koruduğuna inanır (Abdurazzak, Kalafat, 2018: 15-17; Özdamar, 2021: 135-136).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Pozantı halk kültüründe çocuğun ilk dişinin çıkması ile gerçekleşen inanış ve uygulamalarda majik uygulamalara taklit ve temas büyüüne başvurulduğu görülür. Pozantı halk kültüründe ilk diş ve çevresinde gerçekleşen inanış ve uygulamalar şunlardır:

Çocuğun ilk dişi çıktığında gören kişi atlet, külot gibi hediyeler alır. Çocuğun dişi kolay çıksın diye diş bulguru nohut ile birlikte kaynatır, anne de komşulara bu diş buğdayını dağıtır, komşular da bu tabağın için kıyafet ya da par tarzı hediyeler koyarak anneye getirir. Çocuğun ilk dişi çıktığında dama atılır dama atılırken de “İt dişi gibi perk bit, koyun dişi gibi ak bit.” denir (KK-1, KK-2). İlk dişi çıkan çocuğa diş buğdayı pişirilir eskiye nazaran yapılan uygulamalar artık daha şaşalı olmuştur (KK-6). Bebeğin ilk dişini gören kişi bebeğe hediye alır (KK-6). Çocuğun ilk dişi çıktığında diş bulguru pişirilir (KK-17).

Çocuğun ilk dişi çıktığında mısır ve bulgur kaynatılır üzerine de kağıtlı şeker konur ve komşulara dağıtılır bunun üzerine komşular da hediyeler ile gelir. Çocuğun ilk dişini anneden başka biri görüyorsa çocuğa hediye alır. Hediye olarak da atlet ve iç çamaşırı alır. Eskilerde göynek denirdi göynek “donanmak” külot ise “gönenmek” kullanmak anlamına gelir; ömrü uzun olsun, kullansın demektir (KK-3).

Çocuğun ilk dişi çıktığında gören kişiye “aralık” verilir. Çocuğun dişi çıktığında aile bulgur pişirir bu bulguru konu komşuya dağıtır komşuların parası varsa

çocuğa hediye olarak para, parası yoksa ise “gök boncuk” verilir. Toplanan bu gök boncuklar ipe dizilerek “hakık” denilen bir süs eşyası yapılır (KK-5).

Çocuğun ilk dişini gören kişi atlet ya da beyaz olan bir hediye alır (KK-29). Diş hediği kaynatılırken buğday ve mısır kaynatılır içine nohut atılır. Diş buğdayı kaynatıldıktan sonra en az yedi kişiye dağıtılır onlar da bu tabak içine “göz aydınlığı” bir hediye koyar. Diş bulgurunun otuz iki tanesi yan yana sıralanarak dizilir ve çocuğun omzuna “Otuz iki dişin de sağlam olsun” denerek takılır. Çocuğun ilk çıkan kuzu dişine ise “Koyun dişi gibi ak, it dişi gibi perk bit” denilerek dama atılır (KK-29).

Çocuğun ilk dişi çıktığında kim görürse o kişiden hediye istenir, hediye olarak bebeğe atlet getirir. İlk diş çıktıktan sonra diş bulguru ya da diş höllesi denilen bir yiyecek yapılır. Yapılan bu diş höllesi birkaç komşuya dağıtılır. Komşular da tabakları boş göndermez, çocuklara hediye koyar öyle gönderir (KK-30).

İlk dişini gören kişiye hediye verilir. Diş hediği yapılır dağıtılır. “Bazı gebelerde doğum sonrası ender görülen bir durum vardır, bazı çocuklar ağızda dişi ile doğar benim oğlum da ağızda iki dişi ile doğdu.” (KK-42). Çocuğun ilk dişi çıktığında gören kişi hediye alır, çocuğun dişi çıktığında diş bulguru kaynatılır ve eve anneanne, babaanne, eş, dost akraba çağırılır, diş mevlidi okutulur (KK-43).

Çocuğun ilk dişinin çıktığını gören kişiye hediye alınır. Çocuğun ilk dişi çıktığında diş hediği pişirilir. Diş hediği pişirilirken bulgurun içine nohut, mısır katılır bunlar birlikte haşlanır, üzerine şeker konularak komşulara dağıtılır (KK-37, KK-38).

Çocuğun dişinin çıktığını ilk gören kişi çocuğa atlet hediye alınır. Çocuğa diş hediği pişirilir. Buğday ve mısır birlikte haşlanır, haşlandıktan sonra tabaklara koyulur üzerine ya ceviz ya da fındık eklenir. Hedik hazırlandıktan sonra komşulara dağıtılır. Komşular bunun üzerine ellerinden ne geliyorsa para ya da boncuk hediye ederler. Çocuğun dişi alttan değil de üstten çıkması iyi karşılanmaz. Çocuğun en az iki metre yüksekten bir yerden atılması aşağıdan da çarşaf gerilerek tutulması gerekir. (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25).

Çocuğun dişi alttan değil de üstten çıktığında hiçbir şey yapılmaz vardır Rabbimin bir hikmeti denir sorgulanmaz (KK-30).

Çocuğun ilk dişinin çıktığını gören kişi çocuğa hediye alır. Diş bulguru kaynatılır komşulara dağıtılır. Dağıtılan tabaklar boş gönderilmez içine hediye konur, gönderilir (KK-32, KK-35).

Çocuğun ilk dişi çıktığında gören kişinin hediye alması gerekir. İlk diş çıktıktan sonra aile diş bulguru pişirir. Çocukların dişleri güzel çıksın diye diş bulguru yapılır bu bulgur üzerine şekerler konur güzelce süslenir ve eşe dosta dağıtılır (KK-36, KK-44, KK-50). Çocuğun ilk dişi çıktığında gören kişi hediye alır. İlk diş çıktığı zaman hedik yapılır. Buğdayların içine fasulye, nohut, şeker konur komşulara dağıtılır; komşular da bu tabakları para ya da hediye koyarak aileye geri gönderir (KK-49).

Çocuğun dişi üstten çıktığı zaman iyi sayılmaz. Aşağıda bulunan insanlar savanın iki ucundan tutar ve çocuk da damdan atılır (KK-49).

Çocuğun ilk dişi çıktığında kim gördüyse hediye alır. Çocuğun dişini ilk gören kişi annenin atletini yırtar ve anneye ve çocuğuna birer atlet alır. Atletin yırtılıp yerini yenisinin alınması çocuğun yeni dişini kolaylıkla çıkarması için yapılan bir uygulamadır. Diş buğdaylarının ipe dizilerek çocuğun omzuna asılması çocuğun dişini kolay çıkarması için yapılır. İlk diş çıktığında diş buğdayı kaynatılır. Eş, dost, akrabaya ve komşulara bu hedik dağıtılır. Çocuğun ilk dişi alttan değil üstten çıkarsa iyi olmaz denir (KK-33). Çocuğun ilk dişi çıktığında diş bulguru kaynatılır bu bulgurun üzerine şeker, çerez eklenir ve kapılara dağıtılır. Komşular bu tabakları boş göndermez çocuğa hediye verirler (KK-39, KK-40, KK-45). Çocuğun ilk tırnağı, el ayak koordinasyonunu sağlayabilecek konumda iken nesneleri tutabilecekken kesilir. Babasının cebine eli sokturulur ve oradan para çektirilir ve kesilir. Kesilen tırnaklar duvar deliklerine sokulur (KK-49).

Pozantı'da çocuğun ilk dişinin üst tarafta çıkması uğursuzluk olarak sayılır. Çocuğun öleceği düşünülür ve bu sebepten ötürü aile fertlerinden birkaçı evlerinin bahçesine bir çarşaf gerer ve geri kalan bireyler çocuğu evlerinin ilk katından ki bu genellikle damlarından olur bu çarşaf içine atarlar. Yapılan bu uygulamada çocuk ölmüş gibi ağıtlar yakarak ölüm ruhunu aldatmacaya gidilir ve çocuğun ölmesi engellenir. Bir diğer uygulamada ise çocuğun dişinin üstten çıkması üzerine aile bir hocaya giderek çocuğun ismini değiştirir ve böylelikle yine ölümü aldatabildiklerini düşünürler (KK-1).

1.4.3. İlk Tırnak Kesimi

Çocuklar için önemli olan ilk uygulamalardan birisi olan tırnak kesimi etrafında gerçekleştirilen inanış ve uygulamalar dinsel-büyüsel olarak sınıflandırılır. Çocuğun ilk tırnak kesiminin hemen gerçeklemediği uygulamalarda ebeveynlerin çocuğun kendine zarar verme ihtimalini düşünerek hareket ettiği ve bu uygulamaları da bu doğrultuda gerçekleştirip gerçekleştirmedikleri görülür.

Uygur Türklerinde bebek doğduktan yedi gün sonra, Cuma veya pazartesi günü çocuğun tırnağı kesilir. Kız çocuğu ise, büyüdüğünde yemek işlerini iyi yapsın, diyerek sofraya veya mutfak tahtası çocuğun tırnağı ile kaşınarak kesilir. Erkek ise, tarla işlerinde iyi olsun diyerek çapa gibi çiftçilik aletleri çocuğun tırnağıyla kaşınarak kesilir. Günümüzde bu nesneler biraz değişmiştir. İmanlı, ilimli olsun ve bu işlerle uğraşsın denilerek Kuran, kitap, defter, kalem gibi nesneler tırnakla kaşınarak kesilir. El tırnağı için bu uygulamalar yapılırken, ayak tırnağı ile ilgili herhangi bir uygulama yapılmaz. Ancak el tırnağı ile ayak tırnağı aynı gün kesilmez. Eğer aynı gün kesilirse, düğünü ile ölümünün aynı gün olacağına inanılır. Kesilen tırnak ister çocuk isterse büyüklerin olsun kesinlikle rastgele atılmaz. Evin avlu kapısının eşiğine “Dölet kel, meynet ket, deccal kелgende, azgal bol” denilerek atılır (Tursinniyaz, 2007: 81-82; Öger, 2012: 1689).

Erzurum’da çocuğun saç ve tırnaklarının kesilmesi de bir tören havası içinde yapılır. Çocuk bir yaşına gelinceye kadar tırnakları kesilmez. Tırnakların melekler tarafından kesildiğine inanılır. Üç veya dört yaşına kadar da saçları kesilmez. Kesilen ilk tırnak bir beze sarılarak saklanır (Taş, 1996: 211; Şenesen, 2015: 197).

Adana Ceyhan yöresinde çocuğun ilk tırnağı, sünnet keşiği ile birlikte Yasin kitabının içine konarak saklanır. Çocuk okusun diye, tırnağı okumuş, meslek sahibi, kültürlü biri tarafından kesilir (Yolcu, 2008: 49).

Muğla yöresinde çocuğun ilk tırnağı, altı aylık olunca kesilmektedir. Çocuk erkekse ilk tırnağı kesilmeden önce, babasının sağ cebinden veya cüzdanından, sağ eliyle bir avuç para aldırılır ve alınan para uğur parası olarak saklanır. Bazıları o parayla çocuğa hediye alırken bazıları da lokum, bisküvi gibi yiyecek bir şeyler alarak, “tırnak kesmesi” diye çocuğun akranlarına dağıtır. Bu uygulama, çocuğun gözünün dışarıda kalarak hırsız olmaması, sadece babasından para almaya alıştırılması ve rızkının bol olması için yapılır. Çocuk kızsaa, eline kına yakıldıktan sonra eli, un

çuvalına ya da eli yağ tenekesine sokturulduktan sonra ilk tırnağı kesilmektedir. Böylece kız çocuğunun bereketli ve elinin bol olacağına inanılır. Ayrıca kesilen ilk tırnak rastgele bir yere atılırsa, çocuğun sık sık hastalanacağına, zayıf ve güçsüz görüneceğine inanılır. Temiz bir beze sarılarak saklanacak olan ilk tırnak düştüğünde çocuğa bir tavuk, zeytin, tarla gibi küçük ya da büyük bir hediye verilir (Büyükokutan, 2012: 265-266).

Adana yöresinde Bebeğin tırnağı doğduğu anda uzun bile olsa, tırnakları kesilmez. Ele bebek eldiveni geçirilerek, tırnağı ile bebeğin yüzünü çizmesi engellenir. Bebeğin, babasının cebinden para çekmesi sağlandıktan sonra, tırnak kesilir (Çağınlar, 2010:7).

Adana Karataş yöresinde yapılan uygulamalarda ilk tırnağı kesilmeden önce, çocuğun elini amcasının cebine sokar para aldırırlar. Bunun amacı çocuğun paralı olmasını sağlamaktır. İlk tırnak kesmede, çocuğun tırnakları amcasının cebine konur. Amaç çocuğun tutumlu olmasıdır (Uğurlu, 2010: 27).

Çukurova bölgesi Girit göçmenlerinde bebeğin tırnağının kesilmesi tören havasında yapılır. Bebeğin yakınlarından birisi bebeğe tırnak kirvesi sadala olur. Sadala, evli ve evliliğinde mutlu birisi olmalıdır. Tırnak kirvesi, bebeğin tırnağı kesileceği zaman çalgıcılar tutarak bebeğin evine gider ve müzik eşliğinde tırnakları keser. Bebeğe aldığı hediyeleri verir (Şenesen, 2011: 87; Gerek, 2012: 36).

Adana Karaisalı yöresinde çocuğun kesilen ilk tırnakları atılmaz; yatak arasında saklanır, İlk tırnak çocuk yaşına yetince kesilir, kesilen tırnak toprağa gömülür veya bir beze sarılıp duvar deliğine sokulur. Çocuğun ilk tırnağı kesildiğinde tırnağı ulu ağaç dibine gömülür (Göçer, 2014: 82).

Adana yöresinde bir yaşına kadar çocuğun tırnağı kesilmez. Kesilirse ömrünün kısa olacağına inanılır. Çocuğun tırnağı altı aya kadar kesilmez; kesilirse o çocuğun hırsız olacağına inanılır (Şenesen, 2015: 197).

Trabzon yöresinde önceden bebeklerin tırnakları bir yaşını doldurmadan kesilmezdi. Çünkü bir yaşına gelmemiş bebeğin tırnaklarının kesilmesi ömrünün de kesilmesi, yani ömrünün kısalması demektir. Ancak şimdi çocukların tırnakları ne zaman istenirse o zaman kesiliyor (Kolot, 2017: 42).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Yapılan araştırmada çocuğun ilk tırnak kesimi etrafında şekillenen inanış ve uygulamaların dinsel-büyüsel olarak sınıflandırıldığı görülürken bu uygulamaların temelinde parça-bütün ilişkisi temelinde ele alındığı görülür. Pozantı yöresinde ilk tırnak kesiminde yapılan inanış ve uygulamalar şunlardır:

Çocuğun ilk tırnağı kırkı çıktıktan sonra kestirilir babanın cebinden para çektirilir (KK-1, KK-2). Çocuğun ilk tırnağını kesmeden önce babasının cebinden para çektirilir, ne kadar para çektiyse o kadar tırnağı kesilir (KK-3). Kız ve erkek çocuklarının bir yaşına kadar tırnakları kesilmez (KK-17).

Çocuğun ilk tırnağı beş veya altı ayına gelene kadar kesilmez önce babasının cebinden para çektirilir daha sonra tırnakları kesilir (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25).

Çocuğun ilk tırnağı kesilmesi için çocuğun dillenip konuşması gerekir bu zamana kadar çocuğun tırnağı kesilmez. Çocuğun “Taş” diyene kadar tırnaklarına dokunulması uygun değildir. Bebeklerin tırnağı yumuşak olur kendisi kopar aman siz dokunmayın, kesmeyin derler İlk tırnağın kesilme vakti geldiğinde babasının yaka cebinden para çektirilir (KK-5). Çocuğun ilk tırnağı kırkıktan sonra bir cuma günü kesilir. Babasının cebinden para çektirilerek kesilir, çektiği bu para ile anne çocuğa bir hediye alır. Çocuğu korumak adına tırnak atılmaz bir duvarın dibine toprağa gömülür (KK-29).

Çocuğun ilk tırnağı çocuğun kendisine zarar veriyorsa hemen kesilir ama zarar vermiyorsa kesmek için beklenir (KK-30). Çocuğun kırkı çıkana kadar tırnağı kesilmez (KK-41).

Çocuğun ilk tırnağı doğduktan yedi gün sonra akika kurbanı eşliğinde kesilir. Kesilen tırnak ya gömülür ya da aile tarafından saklanır (KK-32). Çocuğun ilk tırnağı kırkı çıktıktan sonra kesilir, kesilen tırnak ailelerin tercihinə göre saklanır (KK-33). Çocuğun ilk tırnağı kırkıktan sonra kesilir ancak temizliğe önem veren annelerin bu süreyi beklemeden hemen kestiği de görülür. Eskilerde çocuğun tırnağının kırkı çıkmadan kesilmesine müsaade edilmez çocuğun hırsız olacağına inanılır (KK-36, KK-50, KK-51). Çocuğun ilk tırnağı kırkıktan sonra kesilir. Kesilen tırnak toprağa gömülür (KK-37, KK-38). Çocuğun ilk tırnağının kesilmesi için bir yaşının dolması beklenir, tırnağı kesilmeden önce babasından ya da dayısının cebinden para çektirilir

(KK-39, KK-40) Çocuğun ilk saçı bir yaşına kadar kesilmez, kesildikten sonra bu saçın saklanması gerekir (KK-41).

Çocuğun ilk saçı kesildiğinde saklanması gerekir, saçı ulu orta yere atılırsa kuşlar yuvasına götürür; çocuğun başı ağrır derler (KK-42). Çocuğun ilk tırnağı üçüncü ya da altıncı ayında kesilir kesilen tırnak saklanır (KK-43). Çocuğun ilk tırnağı kırkıncıdan sonra kesilir, kesilen tırnak saklanır (KK-45). Çocuğun ilk tırnağının hemen kesilmesi iyi karşılanmaz, çocuğun tırnakları ince yapıda olduğu için kendiliğinden kırılır (KK-46).

1.4.4. Saç Kesimi

Çocuğun saç kesimi gerçekleştirilirken yapılan inanış ve uygulamalar dinsel-büyüsel uygulamalar olarak değerlendirilebilir ve parça-bütün ilişkisi olarak kabul edilebilir. Çocuğun vücudundan bir parça olan saçının kesimi ile çocuğun saç saklanarak çevreden gelecek potansiyel tehdit ve tehlikelerden korunması hedeflenir. Anadolu ve Türk dünyası sahasında gerçekleştirilen inanış ve uygulamalara göz atıldığında saç kesiminin çocuk için önemi gözler önüne serilmektedir.²¹

Omsk Kazaklarında bebek dünyaya gelince kırkının çıkması beklenilir ve ilk saç tıraş edilir, kesilen saçlar atılmayıp saklanırlar (Kalafat, 2012: 19).

²¹ Uygur Türklerinde bebeğin doğduğundaki saçına "kirki saç" denir. Saçını ilk kesen kişi, anne ve babası sağ olan bir genç olur. Eğer yetim biri keserse, çocuğun ömrünün kısa olacağına inanılır. Çocuk doğduktan 10-15 gün sonra saçı mutlaka kesilir. Kız çocuğun saçı boyun kısmında bir parça bırakılır. Bunun nedeni ise ileride saçlı olması içindir. Kesilen saçla ilgili uygulamalar ise şöyledir: Çocuğun kesilen saçı pazar günlerinde "semt pazarlarına" götürülerek meydanda gizlice saçılır. Bunun sebebi, bebeğin bahtlı, iyi huylu, çok insan ile karşılaşsın, halk içinde itibar sahibi birisi olsun, diyerdir (Öger, 2012: 1689). Özbeklerde çocuğun saçının ilk defa kesilmesi esnasında uygulanan birtakım ritüeller ve ırım-sırımlar mevcuttur. Çocuğun anne karnındayken büyüyen bu saçına "karın saçı" denilmektedir. Bu saçın kesilmesi de belirli bir merasim eşliğinde, bir berber veya aksakal tarafından gerçekleştirilir ve bu merasime de yine çocuğun yakınları, mahalle-köyün ileri gelenleri davet edilir. Bu merasimde "akika" adı verilen bir de ziyafet gerçekleştirilir. Yine bu toyda çocuğa at, bahçeli ev vb. gibi hediyeler de verilebilmektedir Saç toyunda kesilen saç, aileler tarafından hatıra olarak saklanır. Burada oğlu olup kızı olmayan veya kızı olup oğlu olmayan ailelerin bu saçları özellikle sakladıkları bilinmektedir. Bu saçlara "kakıl" veya "haydar" adı verilmektedir. Yine çocuğun "karın saçının" bir kısmının kesilip bir kısmının kesilmeyip dik bir şekilde bırakılması söz konusudur. Bırakılan bu saçta da bazı bölgelerde "kakıl" bazı bölgelerde "haydar" adı verilmektedir. Bu ırım-sırım yoluyla çocuğun ölüm ve diğer musibetlerden korunacağına inanılmaktadır. (İsmailov, 1992: 32-33; Keskin, 2009: 142).

Samsun yöresinde çocuğun ilk kesilen saçı gömülür. Eğer ayak altında kalırsa çocuğun başı sürekli ağrır (Şişman, 2001: 452).

Muğla yöresinde “ana saçı” olarak nitelendirilen ilk saç, çocuğun doğuştan getirdiği saçtır. Bir yaşından sonra kesilen bu saçın yeniden uzaması, hayata gerçek anlamda adım atması, canlanması anlamına gelmektedir. “Ana saçı” bir yaşından önce kesilmesi halinde çocuğun ömrünün kısa olacağına inanılmaktadır. Dolayısıyla, çocuğun kulakları örtülünce, yani bir yaş civarında kesilen saç aynı zamanda uzun ömür anlamına da gelmektedir. Muğla yöresinde kız çocuğunun saçları gür ve uzun olması temennisiyle, baharın başlangıcında kazınmaktadır. Ağaçlar, çiçekler baharda nasıl uzayıp serpiliyorsa; turnalar gökyüzünde nasıl uzun uzun sıralanıp uçuyorsa, kızlarının saçlarının da öyle uzaması istenmektedir. Kazıma işlemi genellikle mart ayında yapıldığı için “martlamak” olarak bilinmektedir. Saçı kesilecek olan kız çocuğu, kuşluk vakti yıkanıp temizlendikten sonra uzun bir urganın üzerine oturtulur. Ailenin en büyük kadını besmeleyle eline makası alarak “Fatma anamızın saçı gibi olsun” diyerek çocuğun saçını keser. Ardından çocuğun kafası çıkacak olan yeni saçların bağ gibi uzun ve canlı olması dileğiyle asma suyu ile yıkanır. Asmanın bulunamadığı zamanlarda ise çocuğun kafasına kına yakılır. Kızlar için yapılan “martlamak” işlemini bazı aileler çocuk ilkokula başlayana kadar her yıl mart ayında tekrar etmektedir. Çocuğun ilk saçını kesen kadına paranın yanı sıra havlu, yazma, elbiselik kumaş hediye edilir (Büyükokutan, 2012: 267).

Adana Ceyhan yöresinde çocuğun saç adağı varsa saçı kesilmez eğer adağı yok ve saçı kesilecek ise çocuğun ilk saçı Yasin kitabının içinde saklanır. İlk saç kesme için çocuk berbere götürülür, çocuğun saçı kesildikten sonra berbere havlu hediye edilir, para verilir (Yolcu, 2008: 48).

Adana Karaisalı yöresinde çocuğun saçı yaşı dolduktan sonra kesilir, ilk saç kesmeden önce çocuğa babası para verir. Erkek çocuğu yaşamayan aileler doğan erkek çocuklarının saçını yedi yıl boyunca kesmezler, belik örerler; çocuk yedi yaşına geldiğinde mevlit okutup çocuğun saçını keserler. Çocuğun saçı akşamüzeri kesilirse saçın çabuk büyüyeceğine inanılır (Göçer, 2014: 82-83).

Adana yöresinde saçı ilk kez kesilen kız çocuklarının başına süpürge, kalın ip koyulursa saçının uzun, gür, örgüsünün de kalın olacağına inanılır. Çocuğun saçı akşamüzeri kesilirse saçının çabuk büyüyeceğine inanılır (Şenesen, 2015: 198).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Çocuğun saçının ilk defa kesilmesi esnasında gerçekleştirilen inanış ve uygulamalar Pozantı halk kültüründe dinsel ve büyüsel olarak sınıflandırılabilir. Pozantı halk kültüründe saç kesimi ile ilgili gerçekleştirilen inanış ve uygulamalar şunlardır:

Kız çocuğunun ve erkek çocuğunun saçını ilk defa bir yaşını doldurdukları zaman kestirilir. Kesilen saçlar saklanır (KK-1, KK-2). Çocuğun saçını kestirilirken çocuğa para verilir (KK-5). İlk saç kesiminde kız ve erkek çocuğun bir yaşına kadar saçlarının kesilmelerine izin verilmez (KK-6). Çocuğun saçını uzatmışsa ve kesilmek isteniyorsa kırkı çıktıktan sonra cuma günü kesilir. Saç ve tırnak bakımı cuma günü yapılması sünnet olmasından dolayı buna özen gösterilir. Saç kesildiği zaman saklanmaz fakat bir asmanın dibine; dur durak bilmeden uzaması ve büyümesinden dolayı çocuğun da saçını bu şekilde uzasın diye gömülür (KK-29).

Çocuğun saçını herhangi bir zamanda kesilebilir. Kesilen saç bazı kimseler tarafından saklanır (KK-30). Çocukların saçını bir yaşını doldurmadan önce kesilmez, bir yaşını doldurduktan sonra saçını kesilir. Kesilen saç ise saklanır, atılmaz (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25). Çocuğun ilk saçının kesilmesi için beklenir uzun bir süre kesilmez (KK-46).

Çocuk doğduktan yedi gün sonra saçını kazınır ve ağırlığı kadar sadaka verilir. Kesilen saç aile tarafından ya gömülür ya da saklanır (KK-32).

1.4.5. Zayıf Kalan, Yürümesi Geciken Çocuklar

Çocuğun doğumunun sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi ile birlikte hayatını da sağlıklı ve huzurlu devam ettirmesi için belirli başlı pratiklere başvurdıkları görülür. Çocuğun fizyolojik olarak rahatsızlanması ve gelişimsel sıkıntılar yaşaması durumunda ailelerin halk hekimlerine başvurduğu ya da imkanların el vermesi ile birlikte modern tıba başvurarak çocuklarının tedavisi için mücadele edilir. Çocuğun emeklemesinden hemen sonra yürümesi gereken çocukların yürümesinin gecikmesi ve yürüyememesi durumunda ailelerin geleneksel tedavi yöntemlerine başvurdıkları görülür.

Tatarlarda, çocuğun yürümeye başlaması ile ilgili inançlar da mevcuttur. Meselâ, çocuğun ayak izinden toprak alınırsa onun uzun süre yürüyemeyeceğine

inanılır. Bu yüzden bir inanca göre çocuğun bıraktığı ayak izlerini arkasından hemen toprakla örtmek lâzım. Eskiden yürüme çağına gelen çocuğu yürümeye başlasın diye ekmek küreğine oturtarak ılık fırına sokup çıkarırlarmış ve çocuğun bu sırada yüzüne qorım (is) sürerlermiş. Uzun süre yürüyemeyen çocuğun ayaklarını bağlayıp bağı bıçak ile kesiverirler ve bıçağı sürünün döndüğü yola koyarlarmış. Yürüyecek çocuğa, bıçağa doğru yürüterek “Nerede senin bıçağın?” diye sorarlarmış. Böyle yapıldığında çocuğun sürüye katılıp yürüyüp gideceğine inanırlarmış. Bu gelenek, genelde ilkbaharda, büyük ve küçükbaş hayvanlar sürü ile otlamaya çıkmaya başladıkları dönemde uygulanırmış. Bazen yürüyemeyen çocuğu çuvala koyup sürü karşına çıkarlar ve sürünün veya atların koşarak geldiği yolun ortasına oturturlarmış. Çocuğun sürüden korkarak hemen ayağa kalkıp yürümeye başlayacağına inanırlarmış. Kış mevsiminde ise yürüyemeyen çocuğu eşige bastırırlar. Başka bir inanca göre, çocuk çabuk yürüsün diye onu yere durmadan kırk bir kere bastırmak lâzımmış. (Çetin, 2008, 314).

Adana yöresinde yürüyemeyen çocuklara “aydaş” denir. Yürümekte geciken yani aydaş olan çocuğun yastığının altına eritilmiş mum dökülürse çocuğun yürüyeceğine inanılır. Aydaş olan çocuğun, çocukken benzer şekilde kendisi gibi aydaş olmuş bir kişinin gömleğinden İhlâs suresi okunarak üç sefer geçirildiğinde iyi olacağına inanılır. Halkımız arasında yedi Mehmetli diye bir elbise vardır. Bu elbiseyi zayıf, çok halsiz birine giydirdiğimiz zaman o çocuğun iyileşeceğine inanırız. Bu elbiseyi oluşturmak için de çocuğunun ismi Mehmet olan yedi evden bez parçası toplanır. Bu bezlerden elbise dikilir. Bir çocuğu oğlanlık tutunca yani çocuk çok zayıf olunca sakız ağacına gidilir. O çocuk sakız ağacından üç sefer geçirilir. Arkasına bakmadan çocuğun kıyafeti ters giydirilir. Böylece çocuğun üzerinden oğlanlığın kalkacağına inanılır (Şenesen,2015:200-201).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Pozantı halk kültüründe gerçekleştirilen inanış ve uygulamalarda ailelerin geleneksel bilgiye nadiren başvurduğu ve günümüz şartları dahilinde modern tıbbın sağaltımına başvurdukları görülür.

Yürümesi geciken çocuğun köstekleri kesilir. Çocuk yürürken sürekli düşüyorsa yine köstekleri kesilir (KK-1, KK-2).

Çocuğun yürümesi geciktiğinde hiçbir şey yapılmaz Rabbimin takdiri denir, şifa vermesi için dua edilir (KK-30). Çocuğun yürümesi geciktiğinde aile tereddüt eder ama çocuğun tembellikten de yürümediğini düşünür ve herhangi bir uygulamaya başvurmaz. Yalnız günümüzde annelerin endişelenmesi ile çocuk hemen bir doktora götürülür, sağlık problemi olup olmadığı öğrenilir (KK-33). Çocuğun yürümesi geciktiğinde doktora götürülür. Ek gıda takviyesi yetersiz gelmiş düşüncesiyle çocuğun beslenmesine daha çok özen gösterilir (KK-37, KK-38). Çocuğun yürümesi gecikince doktora gidilir (KK-39, KK-40).

1.4.6. Aydaş Çocuk

Çocuğun doğduktan sonra gelişmemesi ve cılız kalarak sürekli hasta olan çocuğun aydaş olarak adlandırıldığı görülür. Bu aydaş çocukların gelişim göstermesi için geleneksel uygulama ve inanışlara başvurularak sağaltımı sağlanmak istenir ve bebeğin kendini toparlayarak büyümesi hedeflenir.

Yeni doğan çocuğun zaman içinde gelişmesi palazlanması beklenir. Bu süreçte gelişemeyen, cılız kalan, hastalıktan kurtulmayan çocuklara “aydaş çocuk” denir. Halk kültüründe aydaş çocuğu tedavi etmek için bazı uygulamalar yapılır (Başçetinçelik, 2009: 125).

Yeni doğan bebeğin normal gelişim seyrinde hızlı bir bedensel büyüme gerçekleştirmesi gerekir. Ancak bazen bebeğin bu gelişimi ya hiç gerçekleşmez ya da çok yavaş gerçekleşir. Cılız kalan, gelişmeyen hastalığı iyileşmeyen çocuklara “Aydaş çocuk” denmektedir. Halk arasında bebeğin gelişimini engelleyen bedensel, zihinsel ve ruhsal etkenler yanında büyüsel ve nazarsal etkenlerin de olduğu düşünülür. Büyümesi yavaşlayan ve sürekli hastalanan çocuğu bu durumdan kurtarmak üzere bazı inanç ve pratikler geliştirilmiştir (Yolcu, 2008: 42).

Adana Ceyhan yöresinde aydaş çocuk tedavisi için yaşlı bir erkeğe büyük bir gömlek giydirilir, daha sonra çocuk yaşlı erkeğin koynundan geçirilir. Bu yolla aydaş çocuğun iyileşeceğine inanılır. Kırk ocağında, elenen kül ve suyla çocuk yıkanır. Sonra sudan kül süzülür. Külün içinden birçok kıl çıkar, kedilerle, köpeklerle bebeğin kırıntının karıştığına bu yüzden bebeğin zayıf kaldığına inanılır. Yapılan bu uygulamadan sonra bebek iyileşir.

Aydaş çocuklar ocağa götürülür. Kazanın altına üç tane taş ve odun konur, çocuk kazanın içine oturtulur, pişiren kişiye ne pişirdiği sorulur. Pişiren kişi aydaş aşı pişirdiğini söyler. Bu konuşma birkaç kez tekrarlanır. Odunlar ve taşlar dağıtılır. Kazan ters çevrilir. Çocuk ters çevrilen kazanın altında bırakılır. Ters çevrilen kazanın içinde çocuk ağlarsa çocuğun iyileşeceğine inanılır (Yolcu, 2008: 43).

Çocuk doğduktan sonra gelişimine uygun olarak büyümesi beklenir. Ancak bu zaman içerisinde gelişmeyen, zayıf, cılız kalan, kırk basan ve çok sık hastalanan çocuğa “aydaş çocuk” denir. Halk arasında çocuk gelişmiyor ve zayıf kalmışsa çocuğu kırk bastığı düşünülür. Çocuğun akranları gibi doğal gelişimine dönmesi için çeşitli pratikler yapılır (Elmacı, 2002: 340; Gerek, 2012: 32-33).

Çok zayıf, çelimsiz, sarı benizli çocuklara aydaş çocuk denir. Çocuk doğduktan sonra anne tekrar hamile kalır ve hamile olduğunu bilemeyip çocuğunu emzirmeye devam ederse çocuk aydaş olur, derler. Aydaş çocuk değirmenin domuzluğundan (değirmenin suyunun çarkı döndürdüğü yer) geçirilirse çocuk iyileşir. Ardıç ağacının kökünün altı eşilip çocuk buradan geçirilir (Gerek, 2012: 33).

Bozkırda, yeni doğan hastalıklı ve cılız çocuklara aydaş denir. Bunun da iki sebebi vardır. Birinci sebebi kırk karışması, ikinci sebebi nazar (dil) değmesidir. Yeni doğan çocukları kırk günü doldurduklarında yıkarlar. Bu kırk gün içinde köyde başka bir çocuk doğarsa bunların kırkı karıştığı için bunlardan birinden biri aydaş olur. Tedavi etmek için, kırkı karışan çocuğun bulunduğu ev de dahil mahalle, köy dolaştırılır. Kırkı karışan çocuğun herhangi bir giyeceğini bulup giydirebilirler. İkincisi içinse, aydaşlık türbesine götürürler, mezarlıklarına yatırırlar (Petekçi, 1953: 752; Göçer, 2014: 69).

Adana Karaisalı yöresinde aydaş çocuğun sağaltılması için Aydaş çocuk cuma günü tezekle tartılır, tartılan tezek keseye konup suya ıslanır, diğer cumaya kadar suda bekletilir. Diğer cuma hem çocuk hem de tezek tekrardan tartılır, tezeğin suda şişip ağırlaşması gibi çocuğun da ağırlaşacağına, kilo alacağına ve çocuğun iyileşeceğine inanılır veya Dört yol ağzına kazan kurulur, gelenler kazanın altına odun vurur ama kazanın altı yanmaz; aydaş çocuk bu kazanın içine oturtulup, çimdirilirse iyileşeceğine inanılır. Böğürtlen ortasından ayrılıp daire şekline getirilir, aydaş çocuk bu daireden geçirilirse iyileşeceğine inanılır (Göçer, 2014: 70).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Cenazeden, mezardan yeni gelen kişiler çocukların bulunduğu odaya gelmezler, çocuğun önce odadan çıkartılması gerekir. Mezardan gelen kişiler ölümün ağırlığını çocuğun üzerine bulaştırmasın, büyümesi gelişmesi durur diye çocuğun hemen odadan çıkarılması gerekir (KK-3).

Aydaş çocuğu olanlar çocuklarını alır götürürler ve bir tahta üzerinde yıkarlar böylelikle çocuk iyileşir, çırpır derler (KK-4).

1.4.7. Yürüyemeyen Çocuklar

Her aile çocuğunun sağlıklı bir şekilde konuşmasını ve yürümesini ister bu durumların sağlanamadığı çocukların yürümesinin geciktiği ve yürüyememesi durumunda ailenin endişelendiği görülür. Endişesinin giderilmesi için ailelerin hastanelere başvurduğu ve bununla beraber geleneksel bilgiye ve uygulamalara başvurduğu görülmektedir.

Vakti geldiği halde düzgün yürüyemeyen, sürekli düşen çocukların kolay yürüyebilmelerini sağlamak için yapılan uygulamaya “duşak kesme” denir. Bunun için kuru incir ile lokum bir ipe dizilip çocuğun ayaklarına bağlanır. Çocuk yüksek bir tepeye çıkarılır. Köyün gençleri çocuğun ayağındaki incir ve lokumları almak için yarışır; önce gelen ipi kırar. Hep birlikte bu yiyecekleri yerler. Bu olaya “köstek kesme” adı da verilir (Çıblak, 2003: 17).

Muğla yöresinde normal süresi içinde yürüyemeyen çocukların ayaklarında, kötü cinler tarafından vurulmuş olan bir “köstek” olduğuna ve bu kösteğin sadece “eccim” yani bilgili, görmüş geçirmiş, yaşlı kadınlar tarafından ortadan kaldırılabileceğine inanılmaktadır. Yürüyemeyen çocuk bu kadına götürülüp, “Çocuğun ayak kösteğini kestirmeye geldik” denir. Cuma günü sala verilirken çocuk avluya çıkarılır. Annesi kibleye karşı, çocuğu kollarından tutar ve yere bastırır. Kösteğini kesecek olan kadın eline bir bıçak alıp çocuğun karşısına geçer. Üç İhlas, bir defa da Fatiha suresini okuyarak, bıçakla çocuğun olduğu yeri daire içine alır. Çocuğun annesi kadına:

-Ne kesiyorsun?

-Ayak kösteğini kesiyorum.

-Kes gitsin.

-Kestim gitti, der. (Büyükokutan, 2012: 257).

Erzurum yöresinde Çocuk zamanı geldiği halde yürümüyorsa; çocuğun beline güneş gören bir yerde yumurta akı sürülür ve bunun sonucunda çocuğun yürüyeceğine inanılır. Çocuğun yürüyebilmesi için ikinci bir uygulama daha vardır. Büyük bir gılık (ortası delik yuvarlak ekmek) pişirilir. Çocuk bu gılığın üstünde oturtulur, tembel olmayan, ayağı hızlı iki kişi seçilir. Biri gılığın bir tarafından diğeri diğer tarafından tutar. Gıllığı iki tarafından tutup kaçırınca, çocuğun yürüyeceğine inanılır. (Bolçay, 2011: 596).

Trabzon yöresinde yürüyemeyen çocuğun ayaklarına bir ananın ilki ayak bağı yapar ve üç yol ağzında bu bağı keser. Böylece çocuğun yürüyeceğine inanılır. Yürüyemeyen çocuğun kapı eşiğinde ayaklarına ip bağlanır. Daha sonra bu ip kesilir. Böylece çocuğun yürüyeceğine inanılır. Kasaptan çekilmemiş et alınır ve çocuğun yıkanacak olduğu suyun içine koyulur. İçinde et olan bu su ile çocuk üç gün boyunca yıkanır. Üç günde yapılan bu işlemin ardından basık kesilir ve çocuk yürümeye başlar. Basık olduğu için çocuk yürüyemez. Bu yüzden çocuk mezarlığa getirilir ve mezara bastırılır. Bu sayede çocuğun ayaklarının üstüne basabileceğine inanılır (Kolot, 2017:57-58).

Adana Ceyhan yöresinde yürüyemeyen çocuğun ayağına çörek alınıp takılır, çocuk çöreği kırar. Bu uygulamaya “köstek kırma” denir Yürümeye başlayan çocuğa yıkılmasın, adımları sağlam olsun diye köstek kırılır. Ayağı çabuk bir kadın çocuğu götürür, geri getirdiğindeyse kadına tatlı yedirilir. Yapılan bir diğer uygulamaysa çocuğun ayağına bağlanan sucuğun kadınlarca kapıp hızlıca koşulmasıyla gerçekleşir. Bu uygulamalardan sonra çocuğun yürürken hiç yıkılmayacağına inanılır. Bu uygulama ipe de yapılmaktadır (Yolcu, 2008: 45).

Aladağ yöresinde yürüyemeyen, yürürken ayakları dolaşıp düşen çocuğun kösteği kırılır. Büyülük bir işlem olan köstek kırmada, çocuğun yürümesini engelleyen bağ kesilmeye çalışılarak taklit büyüğü yapılmaktadır. Bunun için çocuğun bacaklarına çörek bağlanır, köstek bir çocuk, tarafından kesilir. Bacağına bağlı çöreğin kopunca kösteğinde kesileceğine inanılır. Ayrıca çocukların kaçırdığı çöreğin ardından gitmek için çocuğun yürümeye çalışacağına inanılır. Bu işlem üç cuma gerçekleştirilir. Bu

işlemin cuma günü ve üç kez tekrarlanması bu büyüsel pratiğin İslamiyet’le özdeşleştirilmiş halidir (Yılmaz, 2005: 73; Uğurlu, 2010: 27-28).

Adana Karaisalı yöresinde yürüyemeyen çocuğun sağaltımında yufka ekmek ortasından delinip ip takılır, çocuğun eline verilir. Çocuğun elinden ekmek bir köpeğe yedirtilirse çocuğun yürüyeceğine inanılır. Yürüyemeyen çocuğun ayakları bağlanır, iki çocuk uzaktan koşarak gelir, hangi çocuk önce gelirse ipi keser, yürüyemeyen çocuğun kösteği kırılmış olur; böylece çocuğun yürüyeceğine inanılır. Tandır ekmeği yapılır, içine mavi boncuk katılır, bu ekmek çocuğun ayağına bağlanır; 5-6 çocuk ayağına ekmek bağlanan çocuğu kovalar, yakaladıklarında çocuğun ayağındaki ekmeği yerler. Böylece yürüyemeyen çocuğun kösteği kesilmiş olur (Göçer, 2014: 73-74).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Çocukların yürüyememesi durumunda Pozantı yöresinde gerçekleştirilen uygulamalarda dinsel-büyüsel uygulamalara başvurulduğu görülür. Bu uygulamalar dışında ailelerin modern tıbbın imkanların da yararlandığı görülmektedir. Pozantı yöresinde çocuğun yürüyememesi durumunda gerçekleştirilen uygulamalar şunlardır:

Yürümesi geciken çocuğun köstekleri kesilir. Çocuk yürürken sürekli düşüyorsa yine köstekleri kesilir (KK-1, KK-2).

Yürüyemeyen çocuk sürekli yürümeye çalışır fakat ayakta duramaz sürekli düşer. Ayak bağı çözülsün diye çocuğun beline tuz bağlanır ve ebesinin yanına bir avuç tuz ile gidilir, ebesi bunun bağına çözer denir (KK-3).

Çocuk yürüyemediği zaman ailede olup olmadığı, geçmişte böyle bir olay yaşanmış mı öğrenilir, öğrenildikten sonra hemen hocaya götürülür ve okutulur. Çocuğun yürüyememesi durumunda kösteği aldırılır çocuğun bacaklarına bağlanan bir ip kesilir ve çocuğun yürüyeceğine inanılır (KK-29).

Yürümesi geciken çocuğun kösteği kesilir. Çocuğun ayağına bir ip parçası bağlanır, ip parçası kesildikten sonra çocuğun koşması istenir (KK-36, KK-50). Çocuğun yürümesi gecikirse eskiden gelen sığır sürülerinin önüne kalburun içine konulurdu çocuğun böylelikle korkması sağlanır ve çocuğun yürümesi sağlanır (KK-41). Çocuğun yürümesi gecikirse doktora gidilir (KK-42). Çocuğun yürümesi geciktiğinde ya da sürekli çarpık yürür ve yere düşerse ayaklarına bir ip bağlanır. Yürürken düştüğünde çizilmesi kolay olsun diye bu ipler bağlanır (KK-49).

1.4.8. Konuşamayan Çocuk

Bireylerin kendini sözlü bir şekilde ifade edebilmesi açısından konuşması nem arz etmektedir. Çocukların dönem dönem kelimeleri söyleyerek konuşmaya başlayacağını işaretinin verilmesi üzerine konuşmasının gecikmesi durumunda ebeveynler endişe duyar toplum baskıları artar ve aile çocuklarının konuşması için günümüzde hastanelere başvurmaktadır. Hastanelere ulaşımın olmadığı süreçte ise geleneksel bilgiye erişim sağlanarak ailelerin bu konuda şifa ocaklarında sağaltımının gerçekleşmesi için ocaklara başvurdıkları gibi taklit ve temas büyüsünün temel alındığı dinsel büyüsel uygulama ve inanışlara yer verildiği görülür.

Kazak Türklerinde 3 yaşından geçen, ama hala konuşamayan veya peltek konuşan çocuklar için “Tılaşar Toyu” töreninde “koyunun bağırsağıyla boğmak” ritüeli yapılmaktadır. Kesilen koyunun bağırsağını iyice temizleyip “çocuğu boğuldurmuş” şeklinde “Konuşacak mısın?” diye üç kere soru sorar ve çocuğun annesi ile birlikte çocuktan “konuşacağım” sözünü alır. Sonra büyükler, çocuk için dua ve dileklerde bulunur (Nussiphan, 2021: 61-62).

Tekirdağ yöresinde konuşamayan çocuğun ağzına üç cuma salasında babasının ayakkabısıyla vurulur, konuşabilsin diye yedi kurban dili yedirilir (Artun, 1998: 11).

Muğla yöresinde konuşamayan çocukların dillerinin açılması için su okutularak içirilir. Dilinin altında dil bağı olduğu, dilinin bitik olduğu düşünülerek, dilinin altı kestirilip dilaltı muskası yazdırılır. Ayrıca çocuk cuma günü camiye götürülür. Hoca, caminin anahtarını çocuğun ağzına sokup çenesini açar. Kırlangıçlar evin duvarlarına yuva yapmaya başladıkları zaman çocuğun ağzına tükürülür. Çocuğun doğumundan itibaren kırk gün boyunca bebeğin ağzına su damlatılır ve bebeğe biberon ile değil fincan ile su içirilir (Büyükokutan, 2012: 262-263).

Adana ili Ceyhan yöresinde konuşamayan çocuk, ahıra götürülür, boynuna ip bağlanır, “insansan konuş, hayvansan konuşma” denerek ahırda bırakılır, bu uygulama yapıldıktan sonra çocuğun konuşacağına inanılır. Konuşamayan çocuk için yedi kurban dili toplanarak hepsinden birer parça pişirilir, pişirilen bu diller çocuğa yedirildiğinde çocuğun bir an önce konuşacağına inanılır. Ayrıca “aşık kemiğinden” üç kez su içirilir, daha sonra konuşması beklenir (Yolcu, 2008: 46).

Adana Karaisalı yöresinde konuşma yaşı geldiği halde konuşamayan çocuğa üzerlik tüttürülür, üzerlik tüttürülen çocuğun konuşabileceğine inanılır. Konuşamayan

çocuğa alabak kuşunun eti yedirilirse konuşacağına inanılır. Konuşamayan çocuğa kapı mandalı yalıtılırsa dilinin çözüleceğine, konuşacağına inanılır. Konuşamayan çocuk için simit parçalanır, denize atılırsa çocuğun dilinin çözüleceğine, konuşacağına inanılır (Göçer, 2014: 75).

Adana yöresinde konuşmayan, dili peltek olan çocuklara bülbülün su içtiği kaptan su içirilirse bu çocukların dilinin açılacağına inanılır. Konuşamayan çocuk camiye götürülür. Çocuğun ağzı caminin anahtarı ile açılıyormuş gibi yapılırsa çocuğun konuşacağına inanılır (Şenesen, 2015: 204).

Adana Şambayadı köyü halkınca çocukların altı aydan iki yıla kadar konuşmaya başlaması beklenir. Bu süre zarfında konuşamayan çocuklara bazı işlemler uygulanmaktadır. Tıbbi bir tedavi alınırken bile köy halkınca halk hekimi olarak kabul edilen bir kişi tarafından bebeğin dilinin tutulup çekilmesi bu uygulamalardan en bilinenidir. Sağlık açısından büyük risk taşıdığına bilinmesine rağmen bu uygulama, bazı kaynak kişiler tarafından desteklenmekte ve doktor tedavisiyle konuşamayan birçok bebeğin bu sayede konuştukları iddia edilmektedir (Özdamar, 2021: 135).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Konuşması geciken çocuğun sağaltımını için Pozantı yöresinde gerçekleştirilen uygulamalar modern tıba başvurma ve dinsel büyüsel uygulamalara yer vererek gerçekleştirilir. Pozantı yöresinde konuşması geciken çocuklar için yapılan uygulama ve inanışlar şunlardır:

Konuşması geciken çocuk konuşsun diye dilinin altındaki et kesilir (KK-1, KK-2). Konuşamayan çocuk olduğu zaman “Bu çocuk konuşmıyor bunu bir ebeye, yaşlı kadına götürelim de dilinin altını kestirelim.” Denir. Çocuk bilgisine güvenilen yaşlı kadına götürülür ve dilinin altı kestirilir. Hastanelere ulaşım kolay olduğu için şimdilerde konuşamayan çocuğun dilinin bağını kesmesi için doktora götürürler (KK-5). Konuşamayan çocuğun dilinin altındaki “patır” kesilir (KK-6). Çocuğun konuşması geciktiğinde çocuğa zenzem suyu içirilir (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25). Çocuk zamanı gelmesine rağmen konuşmıyorsa, dilinin altındaki et bitiği kestirilir (KK-29). Çocuk konuşmakta güçlük çekiyorsa hiçbir şey yapılmaz Rabbimin takdirinden sual olunmaz (KK-30).

Konuşamayan çocuğun konuşması için bildiricin yumurtası yedirilir (KK-36, KK-50). Çocuğun konuşması gecikince doktora gidilir (KK-39, KK-40). Çocuğun konuşması gecikirse doktora götürülür dilinin altındaki bağı kestirilir (KK-42).

1.4.9. Altına Kaçıran Çocuk

Çocuğun fizyolojik rahatsızlıkları sonucunda ya da yaşamış olduğu psikolojik sorunlar neticesinde verdikleri tepkiler yadsınamaz büyüklükte olabilir. Çocukların geceleri altını ıslatması fizyolojik bir rahatsız olabileceği gibi psikolojik olarak verdikleri birer tepkime olarak da kabul edilebilir. Çocuğun altını ıslatması durumunda şifa ocaklarına, bitkisel emlere ve modern tıbbı başvurarak çocukların iyileşmesi için uğraştıkları görülür. Anadolu sahasında yapılan araştırmalar neticesinde birçok uygulama ile çocuğun sağaltımının gerçekleştirilmesi için belirli inanış ve uygulamalara başvurdıkları görülür.

Trabzon yöresinde altına kaçırın çocuklara mısıır püskülü kaynatılıp içirilir. Böylece mısıır püskülünü içen çocuk altına kaçırınmaz (Kolot, 2017: 59).

Tuvalet alışkanlığı kazanma yaşına gelmesine rağmen hala altını ıslatan çocuklar için geleneksel yaşamda aileleri tarafından gerek büyüsel uygulamalara gerekse bitkisel uygulamalara başvurulmaktadır. Adana Karaisalı yöresinde altını ıslatan çocuğa oklu kirpi eti yedirilirse altını ıslatmayacağına inanılır, sarımsak ısıtılır, çocuğa hap gibi yutturulursa çocuğun altını ıslatmayacağına inanılır, Altını ıslatan çocuğa kurt eti yedirilirse altını ıslatmayacağına inanılır, Altını ıslatan çocuğa kuş ödü yedirilirse altını ıslatmayacağına inanılır (Göçer, 2014: 76-77).

Adana yöresinde altına işeyen çocukların belleri çekilirse bu çocukların bir daha altlarına kaçırınmayacaklarına inanılır. Altına kaçırın çocuklara kirpi eti yedirilirse o çocukların bir daha altına işemeyeceğine inanılır (Şenesen, 2015: 204).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Sürekli altına kaçırın çocuğa kuru incir yedirilir. Eğer çocuk hala altına kaçırınmaya devam ediyorsa çocuğa kirpi eti ya deve eti yedirilir (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25).

Çocuğun sürekli altına kaçırması durumunda çocuk doktora götürülür (KK-30).

Sürekli altına yapan çocuk doktorlara, hocalara götürülür. Hocaya götürülen çocuğun beli çekilerek tedavi edilir (KK-32).

Sürekli altına kaçırın çocuğun beli kütletilir. Çocuk gece yatarken yatağının altına naylon serer anne olası kazalara önlem alır. Çocuğun ergenliğe girince üzerinden atacağı düşüncesi mevcuttur (KK-33). Sürekli altına kaçırın çocuğun beli çekilir (KK-37, KK-38). “Sürekli altına kaçırın bir çocuk olduğunda belinden tutar havaya kaldırırm, çocuğun belinden küt küt ses gelir ondan sonra çocuk altına işemez.” (KK-37, KK-38). Sürekli altına kaçırın çocuğa kirpi eti yedirilir (KK-39, KK-40).

Sürekli altına kaçırın çocuğa kirpi eti yedirilir. “Bazı aileler çocuklarını doktora götürmek istiyor fakat çevreden çocuğa verilen ilaç ileride kısır olmasına sebep olur denilerek uyarıda bulunuyorlar ve aile doktora götürmekten vazgeçiyor.” (KK-43).

1.4.10. Huy Kesme

Halk arasında sebepsiz yere ağlayan çocuklara iyi gözlerle bakılmaz. Çocuğun çok ağlaması da annesi ve yakınları tarafından kötüye yorulur. Bu ağlamalar, anne ve baba tarafından bir yıkım, bir felaketin ön belirtisi olarak kabul edilmektedir, bu yıkımsa, çoğu zaman ölüm olarak yorumlanır. Ağlamak, özellikle uzun uzun ağlamak çocuğun kötü bir şey hissettiğinin belirtisi sayılır. Anne ve baba eve, ocağa gelecek olan bu yıkımı önlemek için bu yıkılım habercisi sayılan ağlayan çocuğu susturmayı amaçlar. Bu amaçla başvuru önlemlerin ya da işlemlerin başında susturucu hareketlerle, sözün uzaklaştırıcı, geri çevirici özü ve niteliği gelmektedir (Örnek, 2000: 167).

Adana Ceyhan yöresinde huzursuzluktan ya da hastalıktan sürekli ağlayan çocuğun ağzına babasının ayakkabısının tersiyle üç kez vurulur, ayakkabı dama ya da evin arkasına atılır, arkaya bakmadan geri gelinir. Ağlayan huysuz çocuğu bu huyundan vazgeçirmek için, çocuk kucakta sallanırken önünde kuran okunur, okunan kuran aniden kapatılır, bu uygulama ile çocuğun ağlamasının ve huysuzluğunun geçeceğine inanılır (Yolcu, 2008: 47).

Adana Karaisalı yöresinde çok ağlayan huysuz çocuk için muska yazdırılır, çocuğa veya beşiğine takılırsa çocuğun huysuzluğunun giderileceğine inanılır, Huysuz çocuğu sakinleştirmek için ateşe tuz atılır, tuz çocuk üstünde gezdirilirse çocuğun

sakinleşeceğine inanılır, Çok ağlayan, huysuz çocuğun ağzına üç cuma çarıkla çarpılırsa çocuğun huysuzluğunun geçeceğine inanılır, çok ağlayan, huysuz çocuğun ağzına çocukla kan bağı olmayan biri terlikle vurursa çocuğun huysuzluğunun geçeceğine inanılır (Göçer, 2014: 78).

Adana yöresinde çocukların huylarının kesilmesi için hocaya götürülür. Hoca, yaramazlık yapan, haylaz çocukların ağzına terliğin tersi ile vurursa o çocukların akıllanacaklarına inanılır. Durmayan, yaramazlık eden çocuklar, hocaya götürülür ve muska yazdırılırsa o çocukların akıllanacağına inanılır (Şenesen, 2015: 204).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Pozantı halk kültüründe sürekli ağlayan ve huysuzlanan çocuğun sağaltımında dinsel inanış ve uygulamaların gerçekleştiği görülür. Pozantı halk kültüründe huysuz çocuğun sağaltımı için yapılan inanış ve uygulamalar şunlardır:

Ağzını havaya dikerek çok ağlayan çocuğun susması için hiç kanının bulaşmadığı bir kişinin çocuğun ağzına terlik ile vurması gerekir. Bu kişi çocuğun ağzına üç kere terlik ile vurur. “Dişli çocuk, ağlayan çocuk iyi olmaz denir” (KK-2, KK-3). Çok ağlayan çocuk sussun, dursun diye muska yaptırılır (KK-6). Çok ağlayan çocuğa üç Cuma üst üste terlik vurdurulur (KK-17).

Sürekli ağlayan çocuğun üzerine ayet okunur veya hocaya götürülür bunlar doktorların çözüm bulacağı bir şey değildir (KK-29). Çocuk sürekli ağlıyorsa ya bir yeri ağrıyordur ya da ahlaksızdır çocuğun üzerine okunur, nazar varsa geçsin diye geçmezse doktora götürülür (KK-30). Sürekli ağlayan çocuğa nazar değdi düşünce ile nazar ayetleri üzerine okunur (KK-32, KK-35).

Sürekli ağlayan çocuğa ahlaksız denir. “Benim kardeşlerim küçükken çok ağlardı, mahalledeki yabancı kadına götürülerek çarık çarptır dediler annem de kardeşlerimi götürdü ağızlarına çarık çarptırdı ve ağlamaları geçti.” (KK-33). Çocuğun sürekli ağlaması durumunda çocuğa “el ayak” yapılır. Çocuğun sağ kolu sol ayağına; sol kolu ise sağ ayağına değdirilir. Daha sonrasında çocuk ayaklarından tutularak silkelenir arızası varsa gitsin denilerek bunun üzerine çocuk sakinler ağlaması durur (KK-38). Çocuğun sürekli ağlaması durumunda aile çocuğu hocaya götürür burada çocuğa muska yazdırılır (KK-41).

Çocuğun sürekli ağlaması durumunda aile çocuğu üç yol ağzına götürür ve ağzına terlik çarptırır (KK-43). Sürekli ağlayan çocuk hocaya götürülür (KK-45). Sürekli ağlayan çocuğa “arsız” denir (KK-49).

1.4.11. Uyuyamayan Çocuk

Çocuğun gelişimi için en önemli unsurlardan biri olan uyku, çocuğun fizyolojik gelişimi ile gün içindeki huzurunu ve duygusal durumunun da etkilemektedir. Bu durumda uykusuzluk yaşayan ve uyuyamayan çocuklar etrafında şekillenen uygulamalar incelendiğinde çocukların ya nazardan dolayı ya da rahatsızlıkları sebebiyle uyuyamadıkları görülür.

Adana Karaisalı yöresinde uyumayan çocuk namazla ile sallanırsa uyuyacağına inanılır. Uyumayan çocuğun boynuna çam ağacının pürü ucunda kendiliğinden oluşan ülkü boncuğu asılırsa uyuyacağına inanılır. Uyumayan çocuğa geyik sakalı takılırsa uyuyacağına inanılır (Göçer, 2014: 76).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Pozantı halk kültüründe gerçekleştirilen uygulamaların temelinde dinsel uygulamalar yer almaktadır. Gerçekleşen uygulama ve inanışlarda çocuğun taklit büyüğü ile benzer benzeri doğurur ilkesinin temel ilke olarak kabul edildiği görülür. Pozantı yöresinde uyuyamayan çocuğun uyuması için yapılan inanış ve uygulamalar şunlardır:

Uyumayan çocuğun uyuması için Eshab-ı Keyf (Yedi Uyurların) her birinin adı bir kâğıda yazılarak çocuğunun yastığının altına konulursa çocuğun o gece ağlamadan uyuyacağına inanılır. (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25, KK-52).

1.4.12. Kulak Delinmesi

Kız çocuklarının kulaklarının delinmesi, ailelerin inisiyatifine bırakılmış bir olgudur. Aileler çocuklarının en az acılı bir durumda çocuklarının kulaklarının delinmesi için genellikle eczaneleri tercih ederken çocuğun en az altı aylık olması gerekmektedir. Daha öncesinde kuyumcularda gerçekleştirilen bu eylemde hem çocuğun kulağı deldirilmiş olup hem de ilk altın takıya sahip olduğu söylenebilir.

Adana Ceyhan yöresinde kulak delme işlemi çoğu zaman komşulardan yaşlı kadınlar tarafından yapılır. Sarımsakla ovulan kulak memesine iğnenin tersi batırılır, ispirto ile ovulur, iplik geçirilir. Birkaç gün geçtikten sonra altın küpe takılır. Kırkı çıkmamış bebeğin kulağı külle ovalandıktan sonra dikiş iğnesiyle delinir, ip takılır. İyileştikten sonra altın küpe takılır. Kulak delme işleminin baharda yapılmasına dikkat edilir, sonbaharda kulağı delinen kişinin çok küpe kaybedeceğine inanılır (Yolcu, 2008: 49-50).

Kız çocuklarında, kulak delme uygulaması, Adana ve çevresinde, doğumdan sonraki günlerde yapılır. Kimi anne, çocuğunun canını çok küçükken acıtmak istemediği için, çocuğun biraz büyümesini bekler. Köylerde kulak, sarımsakla ovularak uyuşturulduktan sonra, iğne ile delinmektedir (Başçetinçelik, 2009: 140).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Pozantı halk kültüründe kız çocuğunun kulağı delinirken yaşlı bilge kadınların bilgilerine başvurulur ve bu sırada kullanılan malzemelere göre bilge kadının bitkisel malzemeler ve iğne ile bu işlemi gerçekleştirdiği görülür. Pozantı halk kültüründe kulak delinmesi ile ilgili yapılan inanış ve uygulamalar şunlardır:

Çocuk küçükken bu işi bilen bir kadın tarafından kulağı delinir. Kulak memesi kolonya ya da tuzla ovulur. Dikiş iğnesine iplik geçirilir, iğnenin iplik takılan kısmıyla kulak memesi yavaşça delinir. Delik kapanmasın diye ip geçirilir. Yara iyileşinceye kadar ip kalır (Gerek, 2012: 37).

Kız çocuğunun kulağı biraz büyüdüktan sonra cesaretli bir kadın tarafından delinir. Çocuğun kulağına bir parça sarımsak sürüldükten sonra iğne ile çocuğun kulağı delinir. Kulağını delemek birisi yoksa çocuk kuyumcuya götürülür orada kulakları delinir (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25).

Kız çocuğun kulağı iki aylık olduğunda kuyumcularda deldirilir. Eskiden anne ve babanın kendisi ya da aile büyüklerinden nineler çocuğun kulağına sarımsak sürer, iğneyi kızdırarak bu iğneyi sarımsağa batırır ve üzerindeki mikropların ölmesi sağlanır sonra da çocuğun kulağı delinir (KK-29).

Kız çocuğunun kulağı gelişimine göre delinir. Genellikle altı aylık ve bir yaş arasında kuyumculara götürülerek deldirilir (KK-30).

Kız çocuğunun kulağının küçükken deldirilmesi daha iyi kabul edilir, kuyumculara gidilerek kulak deldirilir (KK-32). “Kız çocuğunun kulağı eski zamanlarda neneler tarafından çocuk doğduktan üç ay sonra delinirdi, çocuğun kulak memesine sarımsak sürülür daha sonrasında iğne ile delinirdi. Şimdi ise kuyumcularda tabanca ile çocukların kulakları delinir.” (KK-33). Kız çocuğunun kulağı altı veya yedi aylık olduğu zaman ebeler tarafından delinir (KK-35). Kız çocuğunun kulağı altı ayı dolduğunda kuyumcu tarafından delinir (KK-36, KK-37, KK-38, KK-43, KK-50, KK-51). Kız çocuğunun kulağı önceden doğduğu anda delinirken şimdi en az altı aylık ya da bir yaşında kulakları deldirilir. Önceden aile büyüklerinden anneanneler ya da babaanneler kulak delerken günümüzde kuyumcuya gidilerek kulak delinir (KK-41).

Kız çocuğunun kulağını bu işi yapabilen bilge ve yaşlı kadınlar deler. Günümüzde kuyumcularda kulak deldirilir (KK-42). Kız çocuğunun kulağı köylerdeki ebeler tarafından sarımsak sürülerek, iğne ile delinir (KK-49).

1.4.13. Bebeği Sütten Kesme

Anne ve bebeğin arasındaki duygusal ve güven bağının oluşturduğu emzirme süresi annenin sütünün olup olmamasıyla birlikte ek gıdaya kadar olan altı aya kadar geçen süre dilimini kapsayabilir. Emzirme ilk altı ayda ya da bebeğin bir veya iki yaşına gelmesi ile de bırakılabilir. Annenin bebeğini emzirmeyi bırakmak istemesi durumunda başvurduğu inanış ve uygulamaların temelinde çocuğun tiksinsmesini korkmasının temel alındığı görülür. Böylelikle çocuk bir daha annesinin memesini istemeyerek sütten kesilmiş olacaktır.

Nogay Türklerinde bir buçuk iki yaşına gelen çocuk artık kendi kendine beslenmeye başlamış olur. Anadolu’daki Nogay Türklerinde anne sütünden çocuğu uzaklaştırmak için bazı gelenekler uygulanır. Annenin göğsüne saç teli konur veya salça sürülür. Böylelikle çocuğun tiksinsmesi amaçlanır (Benli, 2011: 99).

Trabzon yöresinde anne, göğüs ucuna salça sürer ve bebek salçanın ekşimsi tadından tiksinsince kendiliğinden bırakır. Anne göğüs ucuna acı olan kırmızıbiberden sürer. Çocuk memeyi almak istediğinde ağzına verir. Ağzı yanan çocuk bir daha meme istemez. Aktardan süt taşı alınır ve göğse sürülür. Taşın acı bir tadı hatta yanık bir tadı olduğu için bebek her seferinde geri çekilir ve böylece memeden kesilmiş olur (Kolot, 2017: 56).

Adana Ceyhan yöresinde çocuklar 1,5-2 yaşına kadar emzirilir. Daha sonra çeşitli uygulamalar yardımıyla çocuk süttten kesilir. Göğsün ucuna sakızla tüy ya da saç yapıştırılır. Göğüs ucuna tuz ve tuzlu cinsten şeyler sürülür. Göğsün ucuna acı biber sürülür. Göğsün ucuna kara sürülür. Göğsün ucuna salça sürülür (Yolcu, 2008: 47).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Pozantı yöresinde annenin bebeği süttten kesmek için başvurduğu inanış ve uygulamalarda annenin bebeği tiksindirerek memeden vazgeçirdiği görülür. Pozantı halk kültüründe süttten kesme ile ilgili yapılan inanış ve uygulamalar şunlardır:

Anne çocuğunu yaklaşık iki yıla kadar emzirir, emzirme ile birlikte altıncı ayında ek gıdaya geçen çocukların emmek istememesi durumunda anne çaba sarf etmeden süttten kesebilirken bazı çocukların emmekten üç, dört yaşa kadar devam ettiği görülür. Anne bu durumda çocuğu süttten kesmek için göğsüne salça sürer, kaka pis der, anne göğsüne biber sürer (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25).

1.4.14. Sünnet/Kirvelik

Erkek çocuğunun toplumsal normlar arasında kabul görmesi için gerçekleştirilen dinsel bir uygulama olan sünnet, erkek çocuğunun yaşının gecikmeden yapılan geleneksel bir uygulamadır. Gelişen ve değişen dünyada modern tıbbın ilerlemesi ile sünnet yaşının ve bağlamının değiştiği görülmektedir. Çocukların herhangi bir sağlık problemi olmaması durumunda henüz daha bebekken sünnet edildiği görülürken, bebekken gerçekleştirilen sünnetin çocuğun psikolojik olarak da yıpranmayacağını işaret etmektedir.

Geleneksel kültürde önemli bir yeri olan sünnet, erkek çocuğun doğumdan sonra yaşadığı bir geçiş dönemidir. Ülkemizde dinsel ve töresel işlemler içerisinde en katı ve yaygın olanı sünnet geleneğidir. Her anne baba bu geleneğe uymak zorundadır. Sünnet geleneğinin yaptırımı, bu konuda bir karşı koyuşa ve tartışmaya meydan vermeyecek kadar güçlüdür. Oldukça yaygın bulunan bu pratiğin doğuşunun ve ortaya çıkışının nedenlerini açıklamaya çalışan değişik nitelikte görüşler vardır. Pratiğin çok yönlü bir işlevi olması bu konudaki değişik görüşlerin ortaya atılmasına yol açmıştır. Dünyanın değişik yerlerinde uygulanan sünnet pratiğinin gerek operasyon olarak

birbirinden ayrıldığı gerekse temelinde yatan dinsel, toplumsal, cinsel ve psikolojik etmenlerin çeşitliliği, sünnetin ortaya çıkışını tek bir görüşle açıklamamıza engel olmaktadır (Örnek, 2016:170-171).

Sünnet düğünleri birçok ayrıntıları ile evlenme törenlerine benzerler. Kimi yerlerde sünnet gününün gecesine “kına gecesı” adı verilir; törene katılan kadınların, kızların ellerine kına yakmaları görenektendir. Genel olarak, davullu zurnalı, ya da çalgılı eğlenceler bu benzerliğin başlıca tanıtırlarıdır; törene düğün adının verilmesi de bu bakıma anlamlıdır. Tahtacılar da, tıpkı evlenme törenlerinde olduğu gibi, şeker ve karanfille “okuntu” dağıtma, bayrak ve bayraktar ile törenin topluluk yönünü belirlemlendirme, sünnet işleminin bittiğini silah atarak haber verme, bayraktarın evinde delikanlıların eğlence düzenlemeleri gibi gelenekler bu benzerliğı pekiştiren öğelerdir (Boratav, 2015: 196-197).

Sünnet aynı zamanda sanal da olsa bir akrabalık kurmaktadır. Kirve sünnete ekonomik olarak destek olacak ve çocuğa sünnet esnasında yardım edecek kişidir. Kirvelik, özünde çıkar ilişkisi olan, ekonomik ve toplumsal statüye önem veren, iki bireyle (sünnet olan çocuk ve onu sünnet olurken kucağında tutan) başlayan, sonuçta iki aileyi birbirine yaklaştıran akraba olmadığı halde akrabaymış gibi kabul edilen sonradan kazanılmış bir düzmece akrabalık türüdür (Balaman, 2002: 91).

Sünnet görünüşte bir erkeğin cinsel organından bir miktar derinin cerrahî müdahale sonucu alınması gibi görölmektedir. Fakat işin bir de dinî ve bilimsel yönü vardır. Sünnet her şeyden önce Hz. Muhammed’in buyruklarıyla Müslümanların uyguladığı bir dinî vecibedir. Sünnet olmak, tüm Müslümanlar için terk edilmez bir sünnettir (Yani Hz. Muhammed’in uyguladığı ve uygulattığı fiillerden biridir). Sünnetin çocukluk döneminde yapılması uygundur ve böyle tavsiye edilmiştir. Bir gayrimüslim hangi yaşta olursa olsun Müslüman olduktan sonra mutlaka sünnet olur. Çocuklar sünnet olurken ağlar. Annelerinin, onların ağlamalarını ışıtmesi iyi sayılmaz ve çocuğunun sünnet olurken ağlama sesini ışıten annenin daha sonra gelini ile anlaşamayacağına inanılır. (Şişman, 2001: 453).²²

²² Özbekler arasında sünnet merasimi yaygın olarak “hatne toyı” (sünnet merasimi), “çükburan” (sünnet ettirme), “oğil balaning kolini helallaş” (erkek evladı sünnet ettirme), “çükiburran” (sünnet ettirme) gibi isimlerle bilinmektedir (Açilov, 2004: 61; Keskin, 2009: 148). Özbekler arasında sünnet geleneğine bağılı olarak halk arasında halen varlığını sürdüren pek çok sayıda gelenek-görenek, inanç ve ritüel söz konusudur. Örneğin; çocuğun sünnet edileceğı eve, çocuğı olmayan kadınların girmesi uygun görölmemektedir. Yine sünnet olacak

Dunganlarda sünnet yaşı tek rakamlardan seçilir. Çocuklar genellikle üç buçuk ya da yedi yaşında sünnet yaptırılır. Kesinlikle çift sayı olmaması gerekir. Ancak günümüzde bebek doğar doğmaz hastanede sünnet de ettirilmektedir. Sünnet parçasına yönelik uygulama çocuğun olmasına dönük inançtaki şekildedir. Sünnet parçası eğer hastane ortamında değilse köpek, kedi gibi hayvanların bulup da yememesi için mutlaka toprağa gömülür (Kalafat, 2012: 111). Kırgızlarda sünnet esnasında çocuğun gözleri beyaz bir bezle bağlanır. Eline düğünde kesilen hayvanın kuyruk sokumu kemiği verilir. Sünnette kesilen yere mavi paçavra yakılıp külü bastırılır (Kalafat, 2012: 111).

Kırgız Türklerinde yapılan sünnet toyunda erkek çocuklar için üç, beş, yedi ya da dokuz yaşlarında sünnet töreni yapıldığını ve Kırgızca söyleyişiyle “sünnötkö oturguzu”, “çoçok kestirüü”, “sünnöt toyu” adlarıyla adlandırdıklarını ve sünnet töreninde de bir hayvan kestikleri görülür (Arık, 2005: 163; Supataeva, 2019: 110).²³

Azerbaycan Göyçay folklorunda erkek çocuğunun ailenin erkekleri tarafından, müzik eşliğinde “sünnetçi” dedikleri doktora götürmesiyle başlar. Bu süreçte çocuğun elini ayağını tutan kişiye “kirve” denilir. İşlem tamamlandıktan sonra çocuğa çeşitli hediyeler alınır ve yine müzik eşliğinde evine getirilir. Çocuğun ayağının altında horoz kesilerek, kanı alına sürülür. Daha sonra, çocuk yerde yer yatağına yatırılarak üzerine kırmızı çarşaf serilir. (Göyçay’ da halk arasında kırmızı renk hem şadlık rengi hem de nazarı, kendine çekme özelliği vardır). Çocuğun başı ucuna bir kapta tuzlu su ve içine çiğ yumurta koyulur. (Halk inancına göre, tuzlu su ve çiğ yumurta kem gözleri kendine çeker). Çocuk iyileşip kendine geldikten sonra, tuzlu

çocuğun yalnız bırakılmaması gerekir ve bu sebeple çocuğun odasında bekleyen bir “nöbetçi” mutlaka olur. Çocuğun sünnet edilmesi için hazırlanan yatakta yastığın altına ekmek, kırmızı biber, sarımsak, bıçak gibi nesneler koymak ve bu yolla kötü ruhların yatağa yaklaşmasını engellemeye çalışmak da âdettendir (Açilov, 2004: 62; Keskin, 2009: 149).

²³ Kırgızlarda çocuk üç yaşına geldiğinde “kolun adaldap koyobuz (sünnet ettiririz derler)”. Kırgız Türklerinde uygulanan sünnet toyu beşik toyuna benzemektedir. Sünnet toyunun ayrı bir özelliklerinden biri “ceen tabak (yiyen aşı)” ikram edilmesidir. Eskiden Kırgızlar çocuklarını sünnet ettirirken eli hafif becerikli ustaya bu görevi vermişlerdir. Kırgızlarda sünnet ettirdiklerinde yapılan İşlemler: Sünnet ettirilecek çocuğa güzel kıyafetler giydirilir. Annesi tarafından çocuğa yatak hazırlanır ve temiz çarşaf serilir. Sünnet edilirken çocuğun etrafında dayıları bekler. Annesi küçük parmağını temiz suya batırarak dışarıda bekler. İşlem yapıldıktan sonra ağlayan çocuğun eline dayısı “kaşka cilik” (koyun kemik eti) tutturulur. Ustanın eline hediye olarak para, ekmek, şeker ve gömlek giydirilir. Çocuğun dayıları ayrı odada ağırlanır ve “ceen tabak” (yiyen aşı) ısmarlanır (Karimov, 2011: 178; Supataeva, 2019: 110-111).

su bahçeye serpilir, ardından çiğ yumurta pişirilerek çocuğa yedirilir. (Çiğ yumurtanın çocuğa yedirilmesi, halk arasında kaybetmiş gücü geri kazandığı anlamına gelir). Şölenle, ziyafetle süren bu süreç Göyçay merkezinde bir gün, etraf köylerinde üç gün devam etmektedir. Duyan, bilen akraba, eş dost, komşular hayırlı olsun gelerek çocuğa çeşitli hediyeler veya para verirler (Babazade, 2021: 73-74).

Samsun yöresinde bir anne çocuğu sünnet olurken, sünnet anında avuçlarının içini suya değdirir, bir müddet bekletirse ileride kıskanç kaynana olmaz. Demircisu Köyü'nde çocuklar yalnız sünnet edilmezler. Birden fazla (genellikle iki) çocuk beraber sünnet edilir. Eğer bu mümkün olmazsa o zaman yalnız sünnet olan çocuğun yanında bir de horoz kesilir. Horoz, bulunamayan sünnet arkadaşını simgeler (Şişman, 2001: 454).

Adana Ceyhan yöresinde sünnet mevsimi olarak genellikle ilkbahar ya da sonbahar tercih edilir, hafta sonları ve tatiller tercih edilir. Çocuğun on yaşını geçmemesine dikkat edilir. Düğünlü sünnetlerde kına akşam yapıldıktan sonra ertesi gün mevlit okutulur ve çocuk sünnet edilir. Sünnetten önce çocuk süslenen arabayla gezdirilir. Kirvelik vardır. Kirvesi çocuğun giysilerini alır ve çocuğu süslü giysileriyle gezdirir. Kirve sünnetten sonra akraba sayıldığından ve akraba evliliğine hoş gözle bakılmadığından kirve kızıyla evlenilmez. Sünnete gelen konuklar sünnet çocuğuna altın, para, oyuncak gibi çeşitli hediyeler getirirler (Yolcu, 2008: 52).

Adana ili Yumurtalık ilçesinde sünnet için hazırlıklar yapılır. Çocuğa etek dikilir. Kirve kavramı vardır. Çocuğu sünnet olurken tutar. Kirve 1. dereceden akraba sayılır. Nikah düşmez. 7 göbeğe kadar. Ayrıca çocuğun kirvesi çocuğu sürekli kollar, destekler. Kız alınıp kız verilmez. Çocuk kesilirken mevlitler okunur. Dualar edilir. Tekbirlerle çocuk kesilir. (Kaldar, 2008: 31).

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Pozantı yöresinde gerçekleştirilen sünnet uygulamasında toplumun sünnetçilere ulaşamaması durumunda bilge olan ve bu işi yapan insanlar tarafından çocukların topluca sünnet ettiği görülürken imkanların artması ve modern tıbbi erişiminin kolaylaşmasından dolayı uygulamanın bağlamı değişmiş ve aileler sünnet pratiğinin hastane ortamında gerçekleştirmesine daha çok güven duymaktadır. Sanal akrabalık kavramının temelini oluşturan kirvelik kurumunun Pozantı halk kültüründe

işlevinin değişmediği halen önemli bir kurum olduğu görülür. Pozantı halk kültüründe sünnet ve kirve etrafında şekillenen inanış ve uygulamalar şunlardır:

Sünnet zamanı gelen çocuğun kirvesi aile tarafından ahlaki tutumlarına bakılarak “anlaşılabilecek bir aile” olmasından ötürü seçilir. Çocuğun yarası çabuk iyileşsin diye sünneti genellikle yaz mevsiminde yaptırılır. Çocuğun kırkı çıktıktan sonra ya da sekiz yaşına kadar sünnet yaptırılabilir. Karar verilen zamandan bir hafta öncesinden hazırlıklar yapılır. Davetiye bastırılır ve davet edilmek istenen insanlara dağıtılır. Sünnetten bir gün öncesinde sünnet kınası yaptırılır. İkinci günü mevlit okunur. Eskiden evde kesim yapılırken şimdilerde ise hastanelerde kesim yapılır. Sünnet hoca mevlit okunurken sağlık memuru tarafından yaptırılır. Sünnet ettirilen çocuğun özel bir kıyafeti vardır şapkası, asası ve pelerini bulunur. Davetlilere lahmacun gibi yemek yaptırılır. Sünnette çocuğun kesim işlemi bittikten sonra davetliler para ya da altın takarak hediyelerini verirler. Çocuk bu süreçte üç veya dört gün yatarak dinlenir özel bir bakım gerektirir, beslenmesine özen gösterilir. Kirveye aile gömlek, mendil, çorap, seccade gibi hediyeler alınır (KK-1, KK-2). Sünnet erkek çocuk için çok önemlidir, çocuğun erkeklığe ilk adımı olarak kabul edilir. Çocuğun herhangi bir rahatsızlığı yoksa beş yaş ve on yaş arasında çocuk sünnet ettirilir. Rahatsızlığı varsa çocuğun hemen sünnet edilmesi sağlığı için önemlidir (KK-30).

Çocuğu tutan kişiye “kirve” denir. Ona da elinde varsa peşkir (yöresel bez) verilirdi. Kirve, çocuğu sünnet sırasında tutan kişiye denir (KK-4, KK-30).

Çocuğun aklının erdiği zamanlarda çok fazla büyümeden sünneti yaptırılır. Çocuğa kirve aileye en yakın kişiler arasından seçilir ya da bu kişi çocuğun amcası da olabilir. Birisine kirve deniyorsa çocuk artık onun tarafından giydirilir. Çocuğun ailesi de kirvenin ailesine bir bohça hazırlar. Bu bohça içine gömlek, pantolon, karısı için bluz alınır; çocuğu varsa ona da cinsiyetine göre kıyafetler alınır. Kirvenin kız çocuğu varsa bu çocuklar birbirleri arasında kardeş sayılır ve onlara nikah düşmez. Sünnet gerçekleşirken çocuğun annesi ileride gelini kıskanmasın diye ayağını suya ıslar. Sünnet töreni için eş, dost akraba “okuntu” verilerek çağırılır. Bu okuntular genellikle havlu, eteklik, şalvarlık kumaş, boncuklu bir tülbent, bluz ve çorap ya da davetiye şeklinde olur. Gelen okuntunun cinsine göre davetli kişi hediyesini hazırlar. Çocuk sünnet olurken imam bu odaya girer ve tevhid getirilir, çocuk dualar eşliğinde sünnet edilir. Bu odaya kadınların girmesi uygun değildir sadece erkekler girebilir. Çocuk sünnet edildikten sonra misafirlerin gönlünden ne kopuyorsa hediye verilir; altın

isteyen altın takar, para takmak isteyen para takar. Çocuğa verilen hediyein dinen mükafatı oldukça büyüktür. Dini bir adet olan sünnetin mevlitli yapılması daha uygundur. Sünnet kinasını yapmak isteyen aileler yapar ancak durumları yoksa bile sünnetten önce çocuğun eline kinası yakılır (KK-3).

Eskiden sünnet için kimseye okuntu vermeye gerek yoktu, okuntu buralara sonradan geldi buralardan davul çala çala geçen Çingenler vardı. Çingenler birinin çağırması üzerine sünnet etmeye gelmezlerdi canları isterdi, köye gelirlerdi. Köy sakinleri hemen heyecanlanır “Köye sünnetçi geldi.” Diye birbirlerine haber verirlerdi. Çingenler ise “Kimin çocuğu sünnetli değil?” diye sorarlar ve sünnetsiz tüm çocuklar bir dama toplanır. Toplanan çocuğun yanında anne veya babası yoksa orada olan herhangi birisi tutuverir “Hadi seni ben tutayım çocuğum” der bunun üzerine çocuk sünnet edilirdi. Bu Çingenler’ e bir sabun, havlu ve horoz veya bir tavuk verilirdi. Çocuk sünnet edildikten sonra onlar ne ilaç sürmüşse çocuk sadece o ilaçla kalır başka bir ilaç sürmezdi. Çocuk işedikten sonra yarasının etrafı yanarsa zaten iyileşir derler. Şimdi ise çocuklara mevlitli sünnet ve düğünlü sünnet yapılır (KK-5).

Çocuğa kirve seçimi çok önemlidir. Ailenin ahlaklı olması gerekir. Kirvenin çocuklara kız verilmez. Kirvenin görevi çocuğu sünnet edilirken tutmaktır. Kirveye ve ailesine bir bohça hazırlanır bu bohçanın içinde a’ dan z’ ye her şey konulur; kirvenin de bu şekilde bohça hazırlaması gerekir. Çocuğun sünnetinin bir ila üç yaş arasında yapılması gerekir. Sünnet genellikle yaz mevsiminde yapılır bunun sebebi ise çocuğun üşütüp hasta olmamasına edilen dikkattir. Sünnet hem mevlitli hem de düğünlü şekilde yapılabilir. Sünnete davet edilecek insanlara okuntu olarak havlu, seccade ve davetiye gönderilir. Eskiden sünnet anında mevlit okunurken şimdilerde çocuk hastanede kestirilir ve bir hafta sonra mevlit okutulur. Çocuk kesilirken çocuğun annesi ayağını suya sokar (KK-6).

Sünnet çocuk doğduğunda bir rahatsızlığı varsa hemen yaptırılır eğer rahatsızlığı yoksa yaşı beklenir, yaz mevsiminde yapılır. Kirve çocuğun kesilirken yanında durur, çocuğu kesilirken tutar. “Eskiden kirve yoktu çocuklar sadece tutulurdu” Sünnete en yakınların, eş dost akraba çağırılır. Hep beraber yemekler yapılır. Çocuk kesilirken imam duasını okur. Gelen davetliler hediye vermek isterse hediye verir, para vermek isteyen para verir (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25).

Çocuğun kirvesi babanın arkadaşları arasından da seçilir. Kirve ve ailesi istenirse bohça hazırlanır istemez ise bohça hazırlanmaz. Okuntu olarak yakın görülen arkadaş ve akrabalara çorap, şalvarlık ya da davetiye verilir. Çocuk küçük yaşta sünnet olursa çabuk iyileşir. Sünnet olacak çocuk genellikle evde kesilir. Sünnet kınası yaptırılır ertesi gün mevlit okunur (KK-17). Sünnet bebek doğduğundan itibaren üç aylık olana kadar ki süreçte yapılırsa iyi olur eğer yapılmazsa beş yaşına kadar sünnet edilmesi gerekir. Beş yaşından yapılması çocuğun bilinçlenmesinden dolayı uygun değildir. Çocukların eskiden sünnet yaralarını üzerine örtülerin altında biriken tozları, yere serilen serginin altında biriken tozları pudra şeklinde atılır ve yara iyileşir. Kirve olması gereken bir şey değildir (KK-29).

Sünnet çocuk hasta değilse altı yedi yaşlarında yaptırılır, eğer çocuğun rahatsızlığı varsa hemen yaptırılır. Ailenin tercihinə göre mevlitli ya da düğünlü sünnet yaptırılır kimi aile çocuğuna büyük bir sünnet töreni yaptırmak isterken kimisi ise küçük bir tören yapmak ister. Kirve ailenin dostundan seçilir ve aralarındaki bağın daha çok kuvvetlenmesi ve ileri seviyeye taşınması için seçilir (KK-33). Çocuk rahatsızsa kırkının içinde ise yaptırılır; rahatsız değilse üç veya dört yaşında sünnet edilir. Kirve “kardeş” demektir (KK-49).

Her Müslüman olan erkek çocuğu muhakkak sünnet olur bu dini bir gerekliliktir. Çocuğun kırkının içinde sünnet olması çocuk için daha uygundur. Kirve çocuğu sünnet olurken tutan kişiye denir (KK-35).

Çocuk ailenin istediği yaşa göre kestirilir. Genellikle mevlitli sünnet töreni yapılır. Kirve seçerken çok dikkat edilmesi gerekir. Kirvenin tutacağı çocuk kirvenin ahlakını alır derler Kirvenin yedi göbek ilerisinden kız alınmaz (KK-37, KK-38, KK-42). Sünnetin belirli bir yaşı yoktur çocuk on yaşına gelene kadar sünnet olmalıdır. Kirve ailenin en yakın arkadaşı tarafından seçilir (KK-43). Çocuğun sünnet edileceği yaş oldukça önemlidir, çocuğun aklının ermesi ile psikolojisinin olumsuz etkilenmemesi için bebekken sünnet edilmesi daha uygundur. Kirve çocuğu sünnet zamanında tutan ona destek olan kişidir (KK-45).

1.4.15. Türk Dünyasında Beşik Toyu

Uygur Türklerinde bebek, ilk kez beşiğe yatırılmadan önce “böşük toyi” adı verilen tören yapılır. Bebeğin beşiğe alınması, genellikle perşembe ve pazar günleri akşam vaktinde yapılır. Bebek dünyaya geldikten 15-20 gün sonra, yani göbeği

kesildikten sonra “böşük annesi” adı verilen yaşlı bir kadın tarafından beşiğe alınır. Halk arasında beşik anası (Böşük anısı) “irimci” diye de bilinmekte ve ona derin bir saygı duyulmaktadır. Beşik anası, bebek için hazırlanan beşiğin yönünü kibleye döndürüp dua ettikten sonra beşiği hazırlamaya başlar. Beşik hazırlandıktan sonra, beşik anası bebeği eline alıp, vücudunu hafifçe ovduktan sonra usulca beşiğe koyar. İki bacağına düzeltip örter. Örtünün üstünü iple bağlar. Üstü ince kumaşla örtülür. Beşiğin baş tarafına çocuğu nazardan ve kötü ruhlardan korumak amacıyla kurt kemiği, bir parça ekmek, nazar boncuğu ve muska asılır. Bebeğin baş kısmına bunların yanı sıra erkek çocuk ise bıçak; kız ise ayna asılır. Bebek beşiğe yatırıldıktan sonra, kötü ruhların gelmemesi için deve diken, kurban edilen koyunun gözü, elma kurusu, ardıç yaprağı, evdekilerin bir tel saçı ve tuz gibi nesnelerin karışımından tütsü yapılarak beşiğin üzerinde dokuz defa dolaştırılır. Bunun dışında da bebeği kem gözlerden ve kötü ruhlardan korumak amacıyla sık sık tütsü yapılır. Beşiğin baş tarafına bebeğe daim yoldaş olsun diye kurt kemiği veya bir parça ekmek asılır. Beşiğin üstüne çocuğa nazar değmemesi için muska (tumar) ve nazar boncuğu asılır. Beşiğin baş tarafına çocuk kız ise ayna, oğul ise bıçak konur. Bunlar bebekleri kötü ruhlardan (korusun) diye yapılır. Bebek beşiğe bağlandıktan sonra, beşik anası deve diken veya elma kurusu ile tütsü yapıp beşik üstünde dokuz defa dolaştırarak kötü ruhları kovar. Böylece beşiğe bağlama töreni tamamlanır. Bu törenin anısı için beşik anasına elbiselik kumaş ile üç ekmek verilir. Bundan sonra bebeğin annesi çocuğu beşiğe kendisi beler. Doğum yapan anneye, bebeğe ve beşiğe avludan çıkarılırken tütsü yapılır (Tursinnyaz, 2007: 83-84; Öger, 2012: 1688-1689).

Kırgızlarda beşik ıyık (kutsal) kabul edilir. Çünkü Kırgızlar doğadaki her nesnenin bir özelliği ve ruhu (arbak) olduğuna inanırlar. Beşiğin kutsal olmasının sebebi de kutsal ağaç inancına dayanmasıdır. Çünkü Türk boylarının mitolojilerinde ağaç kutsal kabul edilir, beşik de bu sebepten dolayı Kırgız Türklerinde kutsal ve değerlidir. Böylece Kırgızlarda beşik, çocuklar büyüdükten sonra “Ata babamdan kalan taberik” (büyüklerimizden hatıra/yadigâr) diyerek anneleri tarafından saklamaktadırlar. Bununla beraber Kırgızlarda beşikle ilgili birçok ritüeller de yaşamaktadır. Herhangi bir ailede beşiğin olması “O ocağın devamcısı var/ocak sönmemiş” anlamını taşımaktadır. Kırgız Türkleri bütün Türk topluluklarında ve boylarında olduğu gibi çok eskiden beri çocuğu ailenin devamı ve aileyi ise “küçük memleket” diyerek çok önemsemişlerdir (Supataeva, 2019: 92).

Kırgızlarda yeni doğan bebek için yapılan ilk geçiş törenlerinden biri beşik toyudur. Beşik toyu Kırgızların geleneksel törenleri içinde en önemlilerinden biridir. Bu törenlerin ilk basamağını “balanı beşikke bölöö saltı (bebeği beşiğe beleme geleneği)” oluşturur. Bu geleneğin yapmasının en önemli sebeplerinden biri, yeni doğan kişinin geçiş döneminde kötü ruhlardan korunmasıdır. ‘Beşikke bölöö’ geleneği başka bir amaca da hizmet etmektedir. Kırgızlar yeni doğan bebeğin hemen beşiğe yatırılarak annenin hoş sesinden ninni dinlemesini çok önemserler. Bu ninnilerde çocuğun annesiyle gönül bağı kurması ve anne şefkatinden etkilenerek iyi bir insan olması beklenir (Supataeva, 2019: 95).

Aldey, böbök, ıylaba,	Ninnide yavrum, ağlama
Ata-eneñdi kıynaba.	Anne babanı zorlama.
Capkan nandin ortosu,	Pişmiş ekmeğin ortası,
Cürögümdün oltosu,	Yüreğimin merhemi.
Elin coodon korgogon,	Yurdunu düşmandan koruyan,
Batır bolor bekensiñ!?	Cesur mu olacaksın!?
El taalayın ırdagan,	Halkının iyiliğini şiir gibi okuyan,
Akın boloor bekensiñ!?	Şair mi olacaksın!?
Aldey, aldey, akböpöm,	Ninni, yavrum ninni,
Ak beşikke cat böpöm.	Temiz beşiğe yat yavrum

(Kadırov, 2014: 90; Supataeva, 2019: 95).

Özbek çocuk folklorunda çocuğun beşik dönemine, yani 0-3 yaşları arasındaki döneme denk gelen inanç ve uygulamaların hepsine birden “beşik toyları” denilmektedir (Keskin, 2009: 132).

Özbek Türkleri arasında bebek kırk günlük olduğunda kökeni çok eskilere dayanan “Beşik Toyu Pratiği” yapılır. Beşik toy günü bayram edilir. Akrabalar gelir. Bebeğe kırk gün olunca Beşik toyu yapılır. Özbek Türklerinde beşik bebek doğmadan önce alınmaz ve beşik alınırken kötü şans getireceğine inanıldığı için de pazarlık yapılmaz. Ayrıca bebeğin beşiğini kız tarafı alır. Bebeğin doğumundan kırk gün sonra alınır. O gün beşiği süslerler. O gün bebek yaşlı kadınlar tarafından yıkanır. Su tuzlu olur. Bebeğin yıkanacağı suyun içine buğday taneleri, altın ya da gümüş atılır. Bebek

yıkandıktan sonra beşiğe koyarlar. Bazı yerlerde bebek 40 gün olmadan önce de beşiğe koyarlar (Solmaz, 2018: 134).

Çocuğun “tuğis toyi” denilen ilk toyundan sonra, “beşik toyi” düzenlenir. Bu, çocuğun ilk olarak beşiğe yatırılması merasimidir. Bu merasim, çocuğun doğumunun beşinci gününde gerçekleştirilir. Eğer evde daha önce çocuk olmuşsa onun beşiği, ilk çocuksa yeni alınan bir beşik eve getirilir (İsmailov, 1992: 13; Keskin, 2009: 133).

Bu beşiğe kutsal sayılan ağaçtan bir dal kesilip asılır. Çeşitli tütsüler yakılır (Sattar, 1993: 113; Keskin, 2009: 133). Beşik çocuk için önemlidir çünkü çocuğun ayağa kalkıp yürümeye başlamasına kadar geçen süreçte yasadığı yer beşiktir. Özbekler arasında beşikçilik, özellikle Taşkent ve Fergana’da mühim bir meslek ve önemli bir sanat olarak halen yaşamaktadır. Ayrıca doğan her çocuğa beşik alınmaz, ilk çocuğun beşiği mukaddes sayılarak ailenin ileriki yıllarda doğan diğer çocukları da bu beşikte büyütülür. Hatta birçok aile, yeni doğan çocuğu babasının beşiğinde büyütmeyi bir gelenek olarak yasatmaktadır (Sattar, 1993: 8; Keskin, 2009: 133).

Beşik toyu, oldukça önem verilen, ciddi bir merasim şeklinde kutlanmaktadır. Merasim baslarken iki veya dört kadın beşiği başlarının üzerine alarak eve kadar taşırlar. Yeni satın alınan beşik toy başlamadan evin içine bas üstünde getirilir. Bunun manası ise yeni doğan çocuğun çok aziz ve kıymetli olduğunu belirtmektir. Beşiğe giydirilecek olan elbiseleri ve takılacak olan çeşitli süsleri yapma ismi ise gelinin annesine aittir. Bunun yanında beşiğin üzerine konulacak nesneler ve onlara dair inançlar bölgeden bölgeye değişmektedir Beşiğin üzerine altı katli bir yük yapılır. Altı katın anlamı çocuğun büyüdüğünde ağır ve semiz olmasını istemektir. Bu yükün yedinci katında ise bir sofra bezi bulunur. Bunun amacı ise çocuğun rızkının bol, kısmetinin açık olmasıdır (Kurbanova, 1992: 56-58; Keskin, 2009: 135).

Kazak kültüründe bebek dünyaya geldikten sonra gerçekleştirilen merasimlerden birisi “beşik toyu” (beşik toy)’dur. Beşik toy, çocuğun yaşamındaki toyların en önemlilerinden sayılır. Bebeğin göbek bağı kuruyup düştükten sonra bu toy yapılır ve akrabalar hediyeleri ile bu toya gelir. Bebeği beşiğe koymadan önce mutlaka ardıç veya adraspan otuyla beşiği temizlenir ve ardından;

“Alas, alas, baladan alas!

İyesi keldi, paleden köş!

Alas, alas, baleden alas!

Közi jamannın közinen alas!

Sözi jamannın sözinen alas!

Kırk kabırğasınan alas,

Otız omırtkasınan alas.

Alas, alas, çocuktan alas!

Sahibi geldi, beladan geç!

Alas, alas, beladan alas!

Gözü kötünün gözünden alas!

Sözü kötünün sözünden alas!

Kırk kaburgasından alas,

Otuz omurgasından alas”

Şeklinde dilekler dileyerek dualar edilir (Babalar Sözü: 2011: 60-61; Nusiphan, 2021: 51).

Kuzey Kafkasya’da yaşayan Nogay Türklerinde de bebeğin beşiğe ilk defa konma önemlidir. Buna Nogaylar “besik toy” (beşik düğünü) derler. Bunun için akraba ve komşu kadınlar toplanırlar. Bebeği ilk olarak beşiğe görmüş geçirmiş akıllı bir Nogay kadını koyar. Kadın kundaklanmış bebeği kucağına alıp yanındaki hanımlara “Oñma, solma?” (Sağ mı, sol mu?) diye sorar. Yanında tersini söylemeleri gerekir. Böylelikle çocuğu cinden, şeytandan korumuş olurlar. Daha sonra başka bir kadın beşiğe kamçı ile vurur. Bu da yine aynı inançla yapılır. Kadın çocuğu kundaklayıp beşiğe koyduktan sonra “takpakşı” (atasözü söyleyen), birer beşik yiri söyleyerek çocuğu sallar. Kundaklanan çocuğun baş tarafına “kanşı” (makas), “bastarak” (tarak), “Beki-zat” (bıçak vb.) konur. Bunların çocuğu kötülüklerden koruyacağına inanılır (Kapayev 1995: 43; Benli, 2011:90-91).

Pozantı halk kültüründe beşik toyu yapılmadığı tespit edilmiştir.

Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Yapılan araştırmalar dâhilinde, bu bölümde Türk Dünyasında, Anadolu’ da ve Pozantı yöresinde doğum öncesi, doğum sırası ve doğum etrafında, daha sonrasında ise bebeğin etrafında gerçekleşen inanış ve pratiklere yer verilmiştir. Yapılan uygulamalara bakıldığında kısırlığı giderme, çocuğu yaşamayan kadınların başvurduğu geleneksel uygulamalar ile birlikte günümüz şartlarının iyileşmesi ile değişen gelişen modern tıbbın kadınların hamile kalmak için hastanelere başvurduğu fakat tıbbın yetersiz kaldığı yerde halk tıbbının faydaları ile birlikte dinsel büyüsel öğelere başvurdukları görülür. Türk dünyasında ve Anadolu’ da yapılan uygulamalar

dahilinde Adana' nın Pozantı ilçesinde başvuru alan uygulamaların benzerlik gösterdiği görüldüğünde kadınların yaş ortalamasının düşmesi ile başvuru alan bu uygulamaların gerçekliği ve inanırılığı sadece kültürel bellek unsuru olarak kabul edilirken bu inanış ve pratiklerin neden yapıldığına dair bilgileri olmadığı görüldü. Çocuklarının yaşaması için gerçekleştirilen uygulamalar ile bebeğin, adın majik gücüne inanılarak adlandırılması yörede yaygın olarak görüldü.

Gerçekleştirilen uygulamalardan bebek beleme, kundaklama gibi uygulamaların artık devam etmediği işlevini yitirdiği görüldüğünde, çocukların toprak ile bezlenmesi ya da bir bez parçası ile bezlenmesinin günümüz şartlarına uyum sağlamamasından dolayı devam etmediği görüldü. Çocuk etrafında şekillenen inanış ve uygulamalardan olan al basması inancının hem Türk dünyasından hem Anadolu' dan hem de Pozantı yöresinde devam ettiği ve bu inanışın halen geçerliliğini koruduğunu sözlü kaynak kişilerin verdiği örnekler ile görebilir. Bebeğin göbeğinin kesimi, yıkama ve tuzlama uygulamalarında kadınların artık etkin rol almadığı ve annelerin hastanelerde gerçekleştirdikleri doğumlardan ötürü bebeğin hastanede yıkanması ve ilaçlanmasından dolayı tekrardan tuzlanmasına ihtiyaç duymadıkları fakat eve geldikten sonra bu geleneksel uygulamaların devamlılığını sağlayan sözlü kaynakların oldukları da görüldü. Lohusanın kırk gün evden çıkmaması inanışının artık yörede uygulanmadığını anne ve bebeğin istedikleri vakitte evden çıktıkları görüldüğünde kırkı karışan çocuklar etrafında gerçekleşen kırk basması olayına bakışın değiştiği, hastanelerde gerçekleşen doğumlarda tüm bebeklerin bir arada bulunmasından dolayı bu basık olayının sadece rastlantıdan ibaret olabileceğini belirten kaynak kişilerin olduğu da söylenebilir. Anne ve bebek etrafında şekillenen uygulamalarda güncellenen ve işlevini yitiren uygulamalardan biri olan anneye su içirilmemesi günümüzde devam etmemekle birlikte aksine lohusanın bu dönemde sütü olması için günde en az dört litre su içtiği görüldü.

Kadınların yarı kırk, kırk çıkarma ya da susuz kırklama hakkında bilgilerine yer verirken sözlü kaynak kişilerin yaş ortalaması genç nüfusa yakın olan bireylerin yapılan uygulamaların aktarımında eksiklik yaşadığı ve bu uygulamaları yaparken bilerek yapmadıkları, sadece onlara öğretilen yargıların kendileri tarafından gerçekleştirildiği görüldüğünde yörede susuz kırklama bilgisine sahip çok az sözlü kaynak kişi bulunmaktadır. Kırklama geleneğinin günümüz modern şartlarına göre evrildiği ve kırklama yapılırken annelerin bebeklerinin yıkanacağı su içine çeşit çeşit

nesneler koyarak her birine ayrı birer anlam yükleyerek bu anları fotoğraflayarak sosyal paylaşım sitelerinde yer vermesi geleneğin kendini güncelleyerek sosyal medyanın arşiv olarak kullanılarak nesiller arası aktarımda kolaylık sağladığı görülür. Ayrıca kırk uçurma geleneğinin kimi sözlü kaynaklar tarafından bilinmiyor oluşu oldukça dikkat çekicidir. Ailenin ziyarete gittiği yerden bebeğe verilen hediyelerin hangi anlamlara geldiğini bilmedikleri görülür.

Bebeğin adını taşıyamaması, ağır gelmesi üzerine ailenin kurban keserek ya da komşularını çağırarak yemek vererek adını değişmesi, ailenin yeniden adlandırma işlemine başvurarak mevlit okutması yöre halkının başvurdukları pratik ve inanış temellerine inanç sistemini koyarak kendilerini ve bebeklerini güvence altına aldıkları görülür. Yöre halkının çocuklarını nazardan korumak için başvurdukları yöntemlerin devamlılığını sürdürdüğü görülürken nazar boncuğuna inanışın günah olarak kabul edildiği bu sebepten yapılan uygulamalarda dinsel majik güce başvurulduğu görülür. Bebeklerin konuşamaması ya da yürüyememesi durumunda yapılan uygulamaların diğer verilere göre azlığı oldukça dikkat çekicidir. Yöre halkı tarafınca bebeğin konuşamaması, yürüyememesi ya da huysuz oluşu, uyuyamaması tamamen bebeğin fizyolojik bir rahatsızlığa sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebepten dolayı annelerin bebekleri hakkında duydukları endişelerde direkt olarak hastanelere ve doktorlara başvurmasından ötürü geleneksel bilginin aktarımında ve yaşatılmasında aksaklıklar görülürken nesiller arası aktarımda yaşatılıp yaşatılmayacağı bilinmemektedir.

Bebeğin ilk dişinin çıkışı ve ona alınan hediyeler etrafında gerçekleşen inanışların devamlılığı sağlanırken günümüz şartlarına uyum sağlayarak kendini güncelleyen diş buğdayı partisi genellikle aile içinde, eş dost ve yakın akrabalar arasında gerçekleşir. Yeni nesil partilerde aile dışı resminin olduğu bir pasta ve diş buğdayının servi edildiği bir partide tüm sevdiklerini yanına toplayarak bu anların fotoğrafların sosyal medyada paylaşarak geleneğin dijital kültürün bir parçası olmasını sağlamaktadırlar.

Erkek çocuk etrafında şekillenen uygulamaların temelini oluşturulan sünnet törenine yöre halkı tarafından oldukça önem verilmektedir. Bu uygulamanın değişim gösterdiği noktalardan ilki olan sünnet edilecek çocuğun yaşının değiştiği ve kişinin gerçekleştiği bağlamdır. Günümüz modern tıbbının ilerlemesi ile çocuklar anestezi etkisi ile hiçbir şeyin farkında olmayarak kesim işlemi gerçekleşirken, uygulamanın

eski versiyonlarında evin yatak odasında mevlit okunarak misafirlerin içeride eşlik etmesi ile gerçekleşen uygulamalar çocuğun gerilmesine sebep olabilecekken yeterli hijyenik alanların sağlanamamasından dolayı yarasının daha geç iyileşebileceği düşünebilir.

Birinci bölüm sonuna gelindiğinde görülmektedir ki Pozantı yöresinde çocuk etrafında şekillenen ve gerçekleştirilen uygulamalardan çoğunluğu devamlılığını korurken günümüz şartlarında bebek bezine ulaşımın kolaylaşmasından ötürü annelerin bez parçasına başvurmadığı ve bebek beleme uygulamasının devamlılığının sağlanmadığı; lohusa etrafında şekillenen inanış ve uygulamalarda annenin beslenmesi ve su tüketiminde uygulamaların değişim gösterdiği; kırk basması inanış ve pratiklerinin mantık çevresinde incelenerek “kırk basığının” tesadüfi ya da fizyolojik bir rahatsızlık olduğu düşüncesine evrildiği ve bu inanış ve uygulamaların görüşülen kaynak kişilerce devam ettirilmediği tespit edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇOCUK OYUNLARI

2.1. Oyun Nedir?

Oyun kavramının üzerine birçok çalışma yapılmış ve birçok araştırmacı tarafından farklı özelliklerine değinilerek tanımlamalar yapılmıştır. Oyun eğlenceli olması ile oyuncuların dikkatini çekerek duygu ve düşüncelerini aktif olarak kullanabildiği hem zihinsel hem de bedensel gelişimlerine katkıda bulunabilecek bunun yanı sıra içinde bulundurduğu kurallar ile toplumun gerekliliği olan düzene uyum sağlamasında yardımcı olan bir olgudur. Dışavurumun aktif bir şekilde gerçekleştiği oyunda oyuncular arası iletişimin aktif bir şekilde sağlanması, birbirleri ile uyum içinde oyunu yürüterek takım bilincinin oluştuğu, bir gruba aidiyet hissedilmesinin sağlandığı görülür. Oyun ile kazanma ve kaybetme kavramlarını, rekabet olgusunu öğrenmektedir. Oyun bireyin sosyalleşmesini sağlar, kendini ifade etmesinde yardımcı olur bu sebeple bireyin özgüvenli olmasını sağlar. Oyun sırasında başvurulan sözlü kültür ürünleri ile dil becerileri artar.

Oyun sözcüğünün tanımlanmasına bakıldığında hem sözlük anlamı olarak hem de yapılan çalışmalar doğrultusunda birçok özelliği temel alınarak tanımlamalar yapılmış olup oyunun ciddi bir olgu olduğuna dikkat çekilmiştir.

Divan-ı Lügat-it Türk' te bugünkü oyun anlamında kullanılırken “büdhiik” ise oyun raks anlamında kullanılmıştır. Oyun; kavram olarak aynı dil ailesine mensup Türkiye, Azerbaycan, Kırgız, Özbek, Türkmen ve Uygur Türkleri' nde oyun; Başkurt ve Tatar Türkleri' nde “uyın” veya “uynav” olarak kullanılmaktadır (Özhan, 1997: 9).

Türkçe “oyun” sözcüğü, bunun anlamları ve bu anlamların yöneldiği kavramın incelenmesi bir bakıma, başka dillere göre çok daha ilginçtir. Türkçe 'de oyun ve oynamak sözcüğünün pek çok anlamı vardır. Çocukların oyunu, dans, dramatik gösterim, kâğıt, zar gibi baht oyunları, sporla ilgili eylemler, hep oyun sözcüğüyle belirtilir. Tanzimat'ta Batı Tiyatrosu'nun Türkiye'ye girmesiyle, Namık Kemal gibi yazarlar “oyun” sözcüğünü yazılı tiyatro metni anlamında kullandılar. Bunun yanı sıra başka anlamları da vardır: Oyun almak, birine oyun etmek, oyun havası, oyun kâğıdı, oyun vermek, oyuna çıkmak, oyuna gelmek gibi. Orta Asya şamanının türlü adları arasında, örneğin Yakutların kullandığı ad Türkçe bir sözcük olan 'oyun'du. Kadın

şamana ise Moğolca'dan gelen "ıtdahan" orta şamana orta-oyun yüce şamana ulahan-oyun deniliyordu. Daha da önemlisi oyun sözcüğü yalnız şaman için değil fakat örneğin Türkistan'da şaman töreninin tümüne de deniyordu (And, 2012: 36-37).

Oyun sözcüğünün çeşitli anlamları düşünüldüğünde, bunların hemen pek çoğunun şamanın büyüsel törenindeki çeşitli öğelerde içerildiği görülür. Şaman bu törende dans ediyor, ses ve çalgı ile müziğini yapıyor, yüz kaslarını kullanarak, karnından sesler çıkararak taklit ve dramatik öğelere başvuruyor ve şiir okuyordu. Böylece oyun sözcüğüyle tiyatro, dans ve türlü seyirlik oyunların kökeni şamanda ve onun eyleminde toplanmış oluyordu. Oyun sözcüğünün Türkçe'nin en eski sözcüklerinden biri olduğunu kaynaklar göstermektedir. Yapısal bakımdan ilk elde oyun olarak ayrılabilir. -(u)n eki, fiilden isim yapma ekidir. Bu türev, yani oy-un en eski metinlerde çeşitli anlamlarda kullanılıyor (And, 2012: 37).

Mevlüt Özhan'ın aktardığına göre oyun sözcüğü ile ifade edilen kavramlar ve kapsadıkları alanlar şu şekilde sıralanabilir: "Vakit geçirmeye yarayan, belirli kuralları olan eğlence anlamında çocuk ve yetişkinlerin oynadığı bütün oyunlar; Kumar anlamında daha çok ütmeli oyunlar için kullanılmaktadır. Çocukların oynadığı aşık, bilye, çekirdek vb. türü oyunlarla yetişkinlerin oynadığı zar, zar, aşık, iskambil vb. diğer ütmeli oyunlar; Şaşkınlık uyandırıcı, hüner olarak el çabukluğu ve maharete dayanan daha çok hokkabaz ve sihirbazların yaptığı oyunlar; Tiyatro ve sinemada oyuncunun rolünü yorumlaması; müzik eşliğinde yapılan hareketler oyun kapsamı içerisinde düşünülmektedir. Genellikle halk dansları, köçek oyunları;

Sahne ya da mikrofon için hazırlanmış eserler oyun kavramı içinde bulunmaktadır. Özellikle Tanzimat döneminde Namık Kemal gibi yazarlar tiyatro eserlerini oyun olarak isimlendirmişlerdir. Daha sonraki dönemlerde de bu kavram dilimize yerleşmiştir; Bedence ve kafa yetenekleri geliştirmek amacıyla yapılan, çevikliğe dayanan ve her türlü yarışma. Çocuk oyunları, yetişkinlerin oynadıkları futbol, basketbol, voleybol, güreş vb. sporlar; Düzen, hile, entrika; Özellikle güreşte hasmını yenmek için yapılan her türlü hareketler (Özhan, 1997: 7) olarak ifade edilmiştir.

Oyun sözcüğünün çeşitli anlamları, şamanın, büyüsel törenindeki çeşitli öğelerde de görülebilir. Şamanın dans, ses, çalgı ve taklit gibi eylemleri oyun sözcüğü

ile ifade edilmektedir. Tiyatro, dans ve türlü seyirlik oyunlarının kökeni şamanda ve onun eyleminde toplanmaktadır (Özhan, 1997: 9).

Oyun Huizinga' nın tanımlamasına göre kültürden daha eski bir olgudur. Nitekim, kültür kavramını ne kadar daraltsak da bu kavram her halükârda bir insan toplumunun varlığını gerektirir ve hayvanlar kendilerine oyun oynamalarını öğretmesi için insanın gelmesini beklememişlerdir. Kuşkusuz, şunu hiç çekinmeden ifade edebiliriz: İnsan uygarlığı genel oyun kavramına hiçbir temel özellik katmamıştır. Hayvanlar aynen insanlar gibi oyun oynarlar. Oyun, en basit biçimlerinde ve hayvan hayatının içinde bile tamamen fizyolojik, bir olgudan veya fizyolojik olarak belirlenen psişik bir tepkiden daha fazla bir şeydir. Bizatihi oyun olarak, tamamen biyolojik veya en azından tamamen fiziksel bir faaliyetin sınırlarını aşmaktadır. Oyun anlam bakımından zengin bir işlevdir. Oyunda, yaşamın doğrudan gereksinimlerini aşan ve eyleme anlam katan bağımsız bir unsur "oynamaktadır". Her oyun bir anlam taşır (Huizinga, 2018: 16-17).

İnsanların çocukluklarının ilk dönemlerinden sonraki oyunları zihinsel gelişimleriyle paralel olarak biçim değiştirmekte zekanın ürünü olmaktadır. İnsanoğlunun ataları, çevrelerinde gördükleri şeyleri taklit ederek, yaptıkları eylemleri hareketlerle birbirine anlatarak farkında olmadan oyunu yaratmışlardır. Avını avlayan insan avını nasıl avladığını hem kendisinin hem de avının yaptığı hareketleri taklitlerle diğer insanlara anlatmıştır. Daha sonraki dönemlerde sırrını çözemedikleri doğal olaylar karşısında çeşitli eylemlerde bulunmuşlardır. Gündüzün ardından gelen gece, şiddetli yağmur, gök gürültüsü, kasırga onları korkutmuş, gündüzün çabucak gelmesi için bilinçsiz hareketler yapmışlardır. Bu hareketler zamanla bilinçli yapılan büyüsel törenlere dönüşmüş ve oyun bu aşamada kültürel bir özellik kazanmıştır. Çocuklar ise büyüklerini izleyerek nasıl avlandıklarını, nesneleri nasıl kullandıklarını gözlemleyerek onları taklit etmeye çalışarak benzer hareketleri yapmaya başlamışlardır. Bu tür oyunlar çocuklar tarafından nesilden nesle geliştirilerek aktarılmış ve bugünkü oyunları oluşturmuştur (Özhan, 1997: 10).

İnsan yaşamındaki en eski ve en önemli olgulardan biri olan oyun çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Bu tanımda oyun, sonuç gözetilmeyen bilinçsiz davranışlar; diğer bir tanımda ise isteyerek ve kurallı olarak belirli bir zaman ve mekânda yapılan faaliyetler olarak tanımlanmaktadır (Ergün, 1980; Ardahan,2018:38). Friedrich Froebel'e göre "Oyun insanoğlunun en saf ve en ruhani

olduğu halidir. Kendi inisiyatifi ile doğru bir şekilde yorgunluk onu durdurana kadar oynayan çocuk, elbette ki dürüst, kararlı kendisi ve başkalarının refahı için kendisini feda edebilecek bir insan olacaktır.” (Torkildsen, 1999; Ardahan, 2018: 38).

Clark ve Miller (1998) çocuğun oyununu tanımlamak için dört kriter öne sürmüşlerdir: 1. Mecazidir; 2. Oyun, kendi sebepleri için oynanır; dışsal bir amaca yönelik değildir, 3. Olumlu duygular ile ilişkilidir, keyif vericidir ve 4. oyun sürecinin yanı sıra oyun nesnelerinin kullanımı da esneklik içerir (VanFleet, Sywulak, ve Sniccak, 2018: 31).

Burghardt’ ın oyun tanımlamasına göre oyun beş temel başlık altında değerlendirilerek net bir oyun tanımına yer verilebilir. Bu beş temel başlığa bakıldığında:

“Sınırlı acil işlev: davranışın tamamıyla hayatta kalma konularına odaklanmadığı anlamına gelir. Oyun, oyuncunun özellikle hayatta kalmasına yardımcı olacak şekilde iyi tanımlanmış işlevlere hizmet etmez. Oyunun bir işlevi olabilir; ancak bunun ne olduğu hemen ortaya çıkmaz. Örneğin oyun; yiyecek almak, para kazanmak ya da başka belirli/ özel bir sonuç elde etmek için tasarlanmamıştır. *Endojen bileşen:* oyunun iç kaynaklı olduğu anlamına gelir. Oyunun şu niteliklerden bir veya daha fazlasına sahip olduğu söylenebilir: kendiliğinden, gönüllü, amaca yönelik, keyifli, ödüllendirici veya kendi uğruna yapılan. Örneğin çocuklar oyun oynarken genellikle gülümser ya da kahkaha atarlar. Oyun etkinliklerine devam ettirmek için herhangi bir yetişkinin yönlendirmesi olmadan motive olurlar. *Yapısal veya zamansal fark:* oyun davranışlarının ciddi davranışlardan bazı yönleriyle farklı olduğunu ifade eder. Oyun; abartılı ifadeler, garip hareketler veya davranış modelinde farklı bir sıralama ile karakterize olmuştur. Niteliksel veya niceliksel farklar, oyunu daha ciddi davranışlardan ayırır. Örneğin, birçok türde, oyun oynayanların oyun içerisindeki dövüşmeleri ve gerçek dünyadaki dövüşmeleri arasında değişen yüz ifadeleri ve sinyaller gibi farklılıklar vardır ve dövüş oyunu oynamak potansiyel olarak zararlı ve şiddetli değildir. *Tekrarlanan performans:* Oyun davranışları genellikle birçok kez tekrarlanır, ancak çoğunlukla oyunun teması ile ilgili değişiklikler yapılır. Örneğin, topların peşinden giden köpekler yoruluncaya kadar tekrar tekrar koşarlar. Seksek oyunu, yere taş atarak sayılara atlama gibi birçok kez tekrar içeren bir oyundur. *Rahat alan:* Vücut, güvenli bir ortamda rahat ve gevşemiş görünür. Gerçek bir tehlike hissedildiği zaman oyun aniden durdurulur. Aynı şekilde oyun terapisinde bulunan

çocuklar da oyun yoluyla kendilerini ifade etmeden önce fiziksel ve duygusal olarak kendilerini güvende hissetmelidirler” (VanFleet, Sywulak, ve Sniccak, 2018: 32-34).

Verilen bilgiler dahilinde Burghardt’ a göre oyun: yapısal, bağlamsal veya ontogenetik olarak ciddi modellerden farklı bir şekilde tam anlamıyla işlevsel olmayan, tekrarlanan davranışlardır ve oyun düşük stres ortamında istemli olarak başlatılır (Burghardt 2005:82; VanFleet, Sywulak, ve Sniccak, 2018: 34).

Cailliois, oyunun akışının önceden düzenlenmiş bir etkinlik olduğunu savunur. Genel yaklaşım olarak oyunun doğal bir etkinlik olduğunu savunan Huizinga’ nın yaklaşımı bu noktada Cailliois ile örtüşmez. Cailliois’ a göre Huizinga oyun ve oynamak eylemini ayırmamış dolayısıyla oyuna net bir tanım getirmemiştir (Yüzer, Sezgin, 2020: 13).

Roger Calloris oyunu serbestçe kabul edilmiş fakat bağlayıcı olan kurallara göre belli bir alan ve zaman süreci içinde sürdürülen gerilim ve eğlence duygularını içeren, gerçek hayattan farklı olduğu bilinci ile yapılan gönüllü bir hareket ya da faaliyettir şeklinde ifade etmiştir. Oyunu kümelerken de birinci boyutta oyunları ludus (kurallara kendini uydurmak) ve paidia (gürültülü, düzensiz, içten geldiği gibi oyunlar) diye ikiye ayırıyor; ikinci boyutta ise ogame (yarışma, çatışma), alea (rastlantı, kader, talih) mimicry (yansıma, taklit, gösteri) ve ilinx (baş döndüren, insanı sevindiren, coşturan, ürpertili bir tat veren) olmak üzere dördümlü bir küme yapıyor (And, 1974: 64; Özhan,1997:14).

Mcluhan oyunları, çeşitli kültürlerin popüler sanat ürünleri olarak tanımlanmaktadır. Bununla beraber oyunlar toplumun ortak değerlerini yansıtan, yönetsel işleyişi karşı gösterilen sosyal tepkileri de içerebilen eylemler olarak da görülebilir. Ona göre oyunlar, teknolojik araçlar veya medyayı kullanan kurumlar gibi, sosyal grupların bazı eylemler sonucu üzerlerinde oluşan stresi azaltma konusunda rahatlatıcı ve düzenleyici etkilere sahiptir. “Kültürel modeller” olarak ifade edilebilecek oyunlar, sosyal bireyin uzantıları gibidir ve kitleden beslenir. Oyunlar dinamiktir, etki ve tepkiyi aynı anda içinde barındırabilir (Yüzer, Sezgin, 2020:14).

Oyun; belli bir amaca yönelik olan ya da olmayan, kurallı ya da kurlsız gerçekleştirilebilen fakat her durumda çocuğun isteyerek ve hoşlanarak yer aldığı, fiziksel, bilişsel, dilsel, duygusal ve sosyal gelişiminin temeli olan, gerçek hayatın bir parçası ve çocuk için en etkin öğrenme sürecidir. Oyun, genellikle gerçek dünya

dışında, kesin olmayan, kendine özgü kuralları ve kültürü olan, eğlenceli ve isteğe bağlı bir etkinliktir. Bu tanımlar doğrultusunda önemli nitelikler ortaya çıkmaktadır. Bu nitelikler; sınırlılık, kurallılık ve ciddi olmayandır. Bu bağlamda oyun; kuralları olan, ciddi olmayan, giriş ve çıkış sınırları olan, gerçek olmayan ancak gerçekmiş duygusu vererek bireyleri bir aktivitenin içine sokan olgudur. Bu tanım doğrultusunda oyun incelemesi gerçekleştirilmektedir. Özetle; oyun özgür bir eylemdir, bilinçli olarak günlük yaşamın da dışında kalır, ciddi bir iş olarak benimsenmemekle birlikte, oyuncu yoğun olarak ve tümüyle kendini oyuna verir. Bu eylemde maddi bir kazanç, bir kar, bir çıkar beklenmez. Oluşumu, kendi zaman ve yer sınırlaması, saptanmış kuralları ve düzeni içindedir (Bayrak, Yengin, 2018: 62).

Oyun ve tanımlaması üzerine birçok tanımlama yapılmıştır bu tanımlamalardan yola çıkarak bir tanımlama yapılacak olursa oyun, belirli kuralları olan, bireylerin kendilerini iyi hissetmek için başvurduğu aidiyet hissinin dışında birçok olumlu olumsuz duyguyu yaşayarak aktardığı hem fiziksel hem zihinsel birçok gelişimine katkı sağlayan, tekrar tekrar oynanabilen ve bireyin sınırlarının dışında olduğu özgür alanında gerçekleştirdiği eylemlerin bütünüdür.

2.2. Oyunun Özellikleri

Mevlüt Özhan'ın yapmış olduğu önemli alan çalışmalarından biri olan Türkiye' de Çocuk Oyunları Kültürü adlı eserde oyunun temel özelliklerini yedi madde ile açıklamıştır. Bu maddelere sırasıyla aşağıda yer verilmiştir:

1. Oyun özgür bir eylemdir. İnsanlar oyun oynamaya kendi kendilerine karar verirler. Bir başkasının dayatması söz konusu olmaz. Olduğu takdirde oyun oyun olmaktan çıkar. Yükümlülük haline gelir. Oyuncu zoraki girdiği oyunu bir angarya olarak görür, zevk alması söz konusu olamaz. Anne- babasının, arkadaşlarının direktmesiyle oyuna giren çocuk uyumsuzluklar gösterir yetişkinler için de aynı şey söz konusudur. Oyun ortamı çocuğun en özgür olduğu ortamdır. Oyun kurallarına uyduğu, oyunun ciddiyetini bozmadığı, oyunbozanlık yapmadığı sürece oyun içinde müdahale söz konusu değildir. Düşüncelerini, duygularını oyun içerisinde kurallara uygun olarak açıklayabilir. Her ne kadar oyun ciddi bir eylemse de katılanın zevk alması esastır.

2. Oyun ciddi bir eylemdir. Oyun eğlenmek, zevk almak amacıyla oynandığı halde bir ciddiyet söz konusudur. Kurallara uymak, başkasının hakkına saygı göstermektir. Bu anlamda oyunu bir görevmiş gibi düşünmeliyiz, çünkü oyun özellikle yetişkinler tarafından boş zaman içerisinde gerçekleştirilmektedir. Oyun çocuk için gerçek yaşamın bir parçasıdır ama büyülü bir parçasıdır. Çocuk oyunlarındaki nesneleri gerçek yaşamındaki varlıklar olarak nitelenir.
3. Oyunlar oynanıp bitirildikten sonra aynı şekilde yeniden oynanır. Bu da oyunun tekrarlanabilme özelliğini göstermektedir. Tekrarlarda herhangi bir değişiklik söz konusu değildir. Örneğin Körebe oyununda gözü bağlanan oyuncu diğer arkadaşlarından birini yakaladığı zaman onun gözü bağlanarak oyuna yeniden başlanır ve aynı şekilde sürdürülür.
4. Oyunlar başlar, bilinen kuralları çerçevesinde sürdürülür ve biter. Her oyunun bir bitiş süresi vardır. Bu süre tekrarlarla oyuncuların isteğine göre son bulur. Bir oyun bittiğinde başka oyuna geçilebilir. Her oyunun başlangıcından itibaren yavaş yavaş temposu artar ve belirli bir gerilime ulaşır. Bu gerilim oyun içerisinde iniş çıkışlar gösterir, gerilim sona erdiği an oyun da bitmiş olur.
5. Oyunlar belirli bir mekânda oynanır. Bu mekanlar açık ve kapalı mekanlar olabilir. Oyunun özelliğine göre oyun mekanları seçilir. Özellikle kırsal kesim çocukları oyun mekanları konusunda kent çocukları kadar sıkıntı çekmemektedirler. Boş alanların çokluğu çocukların dış mekanlarda daha rahat ve müdahalesiz oynamalarına olanak sağlamaktadır.
6. Her oyunun kendine göre kuralları vardır ve bu kurallara uygun olarak oynamak zorundadır. Kurallar genelde önceden konulmuştur. Oyunun yasası biçimindedir. Kurallar bozulduğunda oyun oyun olmaktan çıkar. Oyun içerisinde bu kurallara uymayan hoş karşılanmaz, affedilmez, mazereti geçerli sayılmaz ve hemen oyundan atılır. Çünkü oyunbozanlık, mızıkçılık yapan çocuk oyunun büyülü dünyasını bozar.
7. Oyunda mutlaka gerilim vardır. Özellikle aşık, bilye, zar, tavla oyunlarında bu gerilim zaman zaman çoğalır. Grup oyunlarında da kazanma hırsı gerilimi yaratır. Oyunlarda oyuncu bir çaba harcar. Bu çaba başarılı olmak için gösterilen bir çabadır. Başarılı olan kişi veya grup daha çok zevk alır, sevinç duyar. Oyunda kazanmak, karşısındaki kişiye ve gruba üstünlüğünü kabul ettirmektedir (Özhan, 1997: 18-20).

Huizinga' ya göre oyunun özelliklerine bakıldığında:

1. Her oyun, her şeyden önce gönüllü bir eylemdir. Emirlerle bağlı oyun, oyun değildir. Oyun, insan ve sorumlu yetişkin için, isterse ihmal edebileceği bir işlevdir. Oyun keyfe kederdir. Oyundan alınan zevk oyunu ihtiyaç olarak hissettirdiği ölçüde oyunun gerekliliği emredici hale gelmektedir. Oyun her an ertelenebilir veya iptal edilebilir. Oyun, fiziksel bir ivedilik veya ahlâki bir ödev tarafından dayatılmış hiç değildir.
2. Oyun bir görev değildir. "Boş zaman" içinde gerçekleştirilmektedir. Ancak oyun kültürel bir işlev haline geldiği zaman zorunluluk, görev ve ödev kavramları ona dahil olmaktadır. Dolayısıyla burada oyunun ilk temel çizgisi ortaya çıkmaktadır: Oyun serbesttir, oyun özgürlüktür. Oyun "gündelik" veya "asıl" hayat değildir. Oyun, bu hayattan kaçarak, kendine özgü eğilimleri olan geçici bir faaliyet alanına girme bahanesi sunar. Küçük çocuk bile "sadece ...miş gibi yaptığı", "yalnızca gülmek için" davrandığı konusunda tam bir bilince sahiptir (Huizinga, 2018: 24-25).
3. Yalıtılmış ve sınırlı olma niteliği oyunun üçüncü özelliğidir. Oyun, tam anlamıyla cereyan eder. Zaman ve mekân olarak bazı sınırların içinde "sonuna kadar oynanır". Kendi akışına ve kendinde anlamına sahiptir. Oyunun zamansal olarak sınırlandırılmasına, dikkat çekici başka bir nitelik de doğrudan bağlanır. Oyun hemen kültürel bir biçim olarak belirlenir. Bir kez oynandıktan sonra, belleklerde manevi bir yaratı veya bir hazine olarak kalmakta, aktarılmaktadır ve her an tekrarlanabilir, ya bir çocuk oyunu, bir tavla partisi veya bir yarış gibi hemen ya da belli bir aradan sonra tekrarlanabilir. Bu tekrarlanabilme olanağı oyunun temel özelliklerinden biridir (Huizinga, 2018: 26). Oyunun mekânsal sınırlılığı, zamansal sınırlılığından da çarpıcıdır. Her oyun ister maddi veya hayali ister keyfe göre saptanmış veya zorunlu olmuş olsun, önceden belirlenmiş kendi mekânsal alanının sınırları içinde cereyan eder. Bir oyun ile kutsal bir eylem arasında nasıl hiçbir biçimsel fark yoksa, yani kutsal eylem nasıl oyununkilerle aynı biçimler altında gerçekleştiriliyorsa; kutsal yerde oyunun cereyan ettiği yerden biçimsel olarak farklı değildir (Huizinga, 2018: 27).
4. Oyun her tür maddi çıkar ve yarardan arınmış bir eylemdir. Bu eylem bilhassa sınırlandırılmış bir zaman ve mekânda gerçekleşmekte, belirli kurallara uygun

olarak, düzen içinde cereyan etmekte ve kendilerini gönüllü olarak bir esrar havasıyla çevreleyen veya alışılmış dünyaya yabancı olduklarını kılık değiştirerek vurgulayan grup ilişkileri doğurmaktadır ((Huizinga, 2018: 31).

5. Oyunun biçimsel özellikleri arasında en önemlisi, eylemin gündelik hayattan mekân olarak ayrılmasıdır. Kapalı bir mekân gündelik çevreden ya maddi ya da düşünsel olarak soyutlanmış, ayrılmıştır. Oyun, kuralların geçerli olduğu bu çerçevede içinde cereyan etmektedir. Tahsis edilmiş bir alanın sınırlandırılması, aynı zamanda her kutsal eylemin de ilk özelliğidir (Huizinga, 2018: 39).

“Mcluhan insanların oynadıkları oyunları içgüdülere dayandırır. Oyunlar insan psikolojik yaşamının bazı gerginliklerini azaltan dramatik modelleridir. Oyunlar toplumun ortak özelliklerini yansıtan popüler sanat ürünleridir ancak katı kuralları vardır. Mcluhan’ da Huizinga gibi oyunların özellikle toplumsal ve kültürel varlığına atıfta bulunmuş, oyunların bireysel yapılardan çok toplumsal varoluşun ortak değerleriyle oluştuğuna dikkat çekmektedir. Bununla beraber tüm oyunların kişilerarası iletişimin medyaları olduğunu ileri sürmektedir. Oyunlar gündelik yaşantımıza benzeşik yapay gerçeklik sunar. Oyunlar gerçeğin birer temsilidir. Bu bağlamda da eğlence oyununun oynanmasını sağlayan en önemli unsurdur. Mcluhan’ a göre oyunların katı kuralları vardır, dinamik yapıları bulunan oyunlar, insanlara ait belirli davranış veya tepkileri düzenleyici eylemlerdir. Oyunlar hem iletişim aracı hem de gerçeğin yapay temsilcileridir. Kontrollü eylemler olan oyunlar, kişisel doyuma yöneliktir” (Yüzer, Sezgin, 2020 :14-15).

Bateson ve Martin’ in aktardığına göre oyunun beş tanımlayıcı özelliği bulunmaktadır:

1. Davranış kendiliğinden ve birey için ödüllendiricidir; doğası gereği istek uyandırır ve performansı kendi başına bir hedef olarak hizmet vermektedir. Oyun “eğlenceli” dir.
2. Oyuncu bir dereceye kadar ciddi davranışların normal sonuçlarından korunur. Davranışın hazır pratik bir amacı veya faydası yok gibi görünür. Davranışın sosyal formları, davranışın ciddi olmadığını belirten belirli sinyaller veya yüz ifadeleri ile birlikte gelebilir veya bunlar davranışa eşlik edebilir. Oyun “iş” veya “ciddi” davranışların antitezidir.
3. Davranış eylemlerden veya insanlar söz konusu olduğunda yeni/özgün kombinasyonlarda ifade edilen düşüncelerden oluşur. Davranışın sosyal

formlarına, normalde baskın olan bir kişinin oyun sırasında geçici olarak tabi hale gelebileceği ve bunun tersinin de olabileceği, tersine döndürme gibi, sosyal ilişkilerde geçici değişiklikler eşlik edebilir. Oyun bir yenilik üreticidir.

4. Bireysel eylemler veya düşünceler tekrar tekrar gerçekleştirilir (ancak mahrumiyet koşullarında tutulan hayvanlarda görülen çember çizerek dönme gibi basmakalıp davranışlara benzemezler); yetişkinlerdeki oyun sever olmayan davranışlara nazaran eksik veya abartılı olabilirler. Oyun farklı görünür.
5. Davranış hüküm süren koşullara karşı hassastır ve sadece oyuncu hastalık veya stresten uzak olduğunda ortaya çıkar. Oyun esenlik halinin bir göstergesidir (Bateson, Martin, 2020: 24-25).

Her ne kadar oyunun beş tanımlayıcı özelliğinden bahsedilse de Bateson ve Martin altıncı bir tanımlayıcı özelliğe daha değinmiştir. Oyunun tanımlayıcı özelliklerinden bir diğerinin ise mevcut koşullara duyarlılığı olmasıdır. Genel olarak oyun, psikolojik ve fiziksel mutluluk halinin bir göstergesidir (Held, Spinka, 2011; Bateson, Martin, 2020: 33).

Oyun tanımlanmasını bu beş temel özellikten yola çıkarak yeni bir tanım öneren Bateson ve Martin' in verdiği tanıma göre oyun, içsel motivasyon, korunmalı bağlam, yeni kombinasyonlar, tekrarlama ve koşullara duyarlılıktır. (Bateson, Martin, 2020: 42).

Cailliois' un tanımına göre oyunun belirli kuralları vardır. Kendine has bir zaman ve mekânda gerçekleşen oyunlar serbestçe gerçekleşir, zorlama yoktur. Oyunun bütünlüğü önceden düzenlenmiş yapıdadır ve sonucu önceden bilinmez. Gönüllülüğe dayalı olarak gerçekleşen oyun, benzeşik ve inandırıcı bir eylemdir (Yüzer, Sezgin, 2020: 13).

Ardahan' ın aktardığına göre oyunun özelliklerine maddeler halinde yer verilecek olursa:

1. Oyun insanlar arasında ve tüm kültürlerde açıkça ortaya koyulan kendini ifade etme amaçlı bir davranıştır. Sanat, dil ve din gibi oyun da tam olarak tanımlanamayan karmaşık bir olgudur. Öncelikle oyun yaşamla bağlantılı biyolojik gereksinimleri karşılamakla doğrudan ilgili olmadığı için gönüllü yapılan bir harekettir. Ismarlama ya da zorlama oyun, oyun değildir. Bu ve

benzeri şeyler olsa olsa oyuna benzer bir şeydir. Oyuna zorla katılmaz ve oynayacağı oyundan ötürü de bir ödül beklentisinde bulunmaz.

2. Oyunda zaman ve mekân sınırlandırması bulunmamaktadır; bu da oyunun amacının ve güdüsel kaynaklarının içten geldiğini göstermektedir.
3. Oyun gerçek yaşamdan farklıdır. Oyuna dahil olan çocuklar veya yetişkinler gerçek yaşamın dışına çıkarak belirli bir süre oyunun dünyasının içine girerler, oyunun kuralları gereği oyun içinde kalırlar ve yine kurallarda belirtildiği gibi oyun dışına çıkarlar. Bu da oyunun “özgürlüğünden” gelen bir özelliktir. Çocuk bir oyuna dahil olmuşken gerçeğin dışında olduğunun başlangıçta bilincinde olsa bile sürecin içinde gerçeği unuttur. Bu sebeple oyun teorik olarak saftır ve çıkarıcı değildir. Dolayısıyla günlük yaşamın içinde olsa bile günlük yaşamın içinde ondan bir süreliğine uzaklaşma, bir ara veriş, bir dinlenme, yenilenme hatta günlük yaşamın süsüdür.
4. Oyun, gündelik yaşamdan mekân, yer ve süre olarak ayrılmış ve/ veya sınırlandırılmıştır. Oyun başlar ve kendi kuralları içinde bir noktada biter. Tekrar edilmek istendiğinde en başa dönülür ve aynı kurallar ve başlangıçla tekrar tekrar başlanır. Oyun kuralları, oyunun alanının fiziksel özelliklerini ve oynanma biçimini tanımlar. Oyun yeri, oyun masası, sahne, perde, sınır çizgileri, içeri-dışarı, faul, penaltı gibi birçok kavram bu kurallar içinde belirtilen fiziksel ve/ veya psikolojik tanımlamalardır. Bunlara göre dışarıdan içeriye belli kurallarla girilir, içeriden dışarıya da aynı şekilde belli kurallar çerçevesinde çıkarılır. Buranın belli bir düzeni vardır, bu düzel salttır ve bozulamaz. Bozulması “oyunbozanlık” anlamına gelir ve çeşitli cezaları vardır.
5. Oyunda bir gerilim, kaybetme ve kazanma güdüsü vardır. Bu oyunun büyüleyici, etkileyici ve çekici tarafıdır. Kazanma arzusu gerilimi daha da artıran en önemli özelliktir. Bu sebeple gerilim ve belirsizlik rastlantısal olmaktan çok belli bir sonuca ulaşmak ve onu elde etmek için bir çaba, uğraşma ve başarıma arzusuna dayalıdır. Bu hem çocuklar için hem de yetişkinler için ifade edilebilecek bir durumdur.
6. Oyun oynama sırasında oyun oyuncularını ve oyunu izleyenleri karşılıklı olarak aralarında gizli bağlarla birleştirir, toplumsal öbekleşmeyi kolaylaştırır. Birlikte oynamak oyuncuları birbirlerine yaklaştırır (Ardahan, 2018:38-40).

Jesper Juul “klasik oyun modeli” adını verdiği bir model oluşturmuştur. Buna göre; Oyunlar kural tabanlı formal sistemlerdir. Oyunlar değişkenlerden oluşur ve llebilir ıktıları vardır. Oyunlar farklı çıktıların farklı değişkenlerle ilişkili olduğu yapılarıdır. Oyunlarda, oyuncular llebilir çıktıya etkide bulunabilmek için çaba sarf eder. Oyunda oyuncu duygusal olarak llebilir çıktıya bağlanır. Sonuçlar opsiyonel ve aktarılabilen yapıdadır. Gerçek sonuçlar olabileceği gibi, kontrol edilebilir şekilde yansımayan sonuçlar da olabilir (Yüzer, Sezgin, 2020:19-20).

Mayra’ ya göre oyunlar kültürel sistemler olup, oynusu eylemler üzerinden anlam oluşturma sürecine vurgu yaparlar. Anlam oluşturma süreci mesajların deşifresi veya medya sunumları yoluyla gerçekleşir. Oyunlar, yüksek derecede disiplinler arası karakterde ve karmaşık süreçlerdir. Oyunlarda, “oyunsu etkileşim” çeşitli kültürel bağamlar içerisinde, oyunla oyuncu, oyuncuyla oyuncu arasındadır. Oyunlar oluşturulurken çok katmanlı sistemler olarak tasarlanır. Bu oluşumda etkileşime yönelik olarak sunum ve edinim boyutları, kurallar veya kültürel bağlama yakın doğaçlama boyutları bulunur. Mayra’ ya göre oyunların katmanları iki ana grupta incelenmiştir. Buna göre oyunlar yapısal olarak “ekirdek katman” ve “kabuk katman” dan oluşmaktadır. Çekirdek katman, oynusal eylemlerin gerçekleştirildiği katmandır, oyunun temel kuralları ve özü bu katmandadır. Oyunun başka ortamlara veya kültürlere transferi bu katmanın iletilmesiyle sağlanır. Kabuk katmanında ise oyundaki sunum ve işaret sistemleri bulunur. Oyunun kabuğundaki tüm semiyotik zenginlik ve basit etkileşime anlamlılık katan her türlü düzenleme bulunur (Yüzer, Sezgin, 2020: 20).

Mcgonigal oyunların yalnızca basit eğlence araçları değil, insan istek ve ihtiyaçlarına çözüm sunabilecek gl yapılar olduğunu ileri srmştir. Ona göre oynusal düşünme gündelik yaşama entegre edilerek gerçek yaşam problemleri çözülebilir ve “daha iyi bir dünyaya” kavuşabilir. “Oyunlar, pozitif duyguları destekler, pozitif duygular ise katılım ve çalışma motivasyonunu yükseltebilecek gl araçlardır. Mcgonigal tüm oyunları oluşturan dört ortak özellik belirlemiştir. Bunlar; amaç, kurallar, geribildirim sistemi ve gönüllü katılımdır.

Amaç oyundaki oyuncuların ulaşmaya çalıştığı spesifik bir çıktıdır. Oyuncuların oyun sürecindeki dikkat ve devamlılıkları amaca ulaşmada önemli bir özelliklerdir. Oyunun amacı oyunculara “hedefi olma duygusu” kazandırır. Kurallar, amaca ulaşırlarken oyuncuların sınırlarını belirler. Oyunlar yoluyla yaratıcılığın

teşvik edilmesi ve stratejik düşünmenin desteklenmesi sonuçlarını doğurur. Geri bildirim özelliği, oyunculara, oyun süreci ve ilerleyişi içerisinde hedefe ne kadar yakın veya uzak olduklarını bildirir. Gerçek zamanlı geri bildirim oyunculara ulaşılabilir bir hedef olduğunu hatırlatarak güven duygusunu aşılar. Bununla beraber oyuncuların oynama motivasyonunun devamı sağlanır. Gönüllü katılım, oyunların amaç, kurallar ve geri bildirimi bulunan bir sistemin işleyişini önceden kabul etmelerini ifade eder. Bu kabul ediş oyuncunun diğer birçok oyuncuyla ortak bir zeminde bir araya gelmesinin anahtarıdır. Ayrıca oyuna başlama ve oyundan çıkma özgürlüğü, çekişmeli ve kimi zaman stresli olabilen oyun süreciyle ilgili güven ve zevk duygularını destekler (Yüzer, Sezgin, 2020: 21-22).

Yukarıda verilen yaklaşımlar ve tanımlamalardan yola çıkılarak oyunlarda görülen baskın özellikler kurallar, amaç, gönüllü katılım, oyuncular, gerçek hayata benzetim, belirsizlik, karar verme mekanizması, ölçülebilir çıktılar, etkinlik, eğlence, etkileşim ve bir bütün olarak sistem yapısıdır. Ancak oyuna ilişkin farklı tanımlar, oyunların çok yönlü ve çok boyutlu karmaşık yapılar olduğunu ortaya koymaktadır (Yüzer, Sezgin, 2020: 25).

Oyunun özellikleri hakkında yapılan yorumlar ışığında oyunun sistematik bir yapıda olduğu fakat bu sistemli oluşun ciddi bir düzlem olmadığına dikkat çekmek gerekir. Oyunlar, oyuncular tarafından icra edilirken oyunun kurallarına uymaması durumunda ciddi yaptırımlar almamakla birlikte sadece “oyunbozan” ve “mızıkçı” olarak adlandırılır. Oyun, bireylerin özgürce katılım gösterdiği kendilerini özgür bir şekilde ifade ederek hem grup bilincinin olduğu sosyal bir düzlemedir hem de toplumsal olguların kazanım gösterdiği işlevsel bir bağlamdadır. Oyunun bireysel ve gruplar arası bir eylem olmasından ötürü bir topluluğa ait hissetme ve iş birliği kavramlarının önem kazandığı, hırs, rekabet ve kazanmanın sonunda sevinç ve hüznün duygularının etkin olarak hissedildiği çok yönlü bir ortamdır.

2.3. Oyunun Çocuk Gelişimine Etkisi

Oyun çocuğun her yönden gelişimine olumlu etki etmektedir. Her oyunda gelecek için yapılan bir hazırlık göze çarpmaktadır. Bir çocuğun herhangi bir oyuna yaklaşım biçimi, seçtiği ve önem verdiği oyunlar, çocuğun çevresi karşısındaki tavrını, çevresi ile ilişkilerini ve bambaşka insanlarla kendisi arasında nasıl bir bağlantı kurmuş olduğunu dile getirmektedir (Adler, 1994: 208; Özhan, 1997:21). Çocuğun

geleceğe dönük yönünü oyunlarıyla tanırız. Çünkü çocuk oyunda kendini ifade edebilme imkânı bulur (Özhan, 1997: 21).

Oyun çocuğun en önemli uğraşı olarak kabul edilmekte ve çocuğun yaşı ve gelişimine uygun olarak ulaşılabilirlik, sadelik, çok yönlülük, süreklilik, katılımcılık, fonksiyonellik ve keyif vericilik (Tuğrul, 2015; Toran vd., 2016: 2264) gibi özellikleri ile oyunun çocuğun gelişimi üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda oyun çocuğun gelişim alanlarını uyararak beceriler edinmeye zemin hazırlamaktadır. Çocuklar oyun sürecinde problem çözme, keşfetme, düşünme, akıl yürütme, paylaşma, iletişim kurma, güç, denge, koordinasyon, kendini organize etme, öz düzenleme, kuralları değerleri edinme ve kültürel üretime katkıda bulunma gibi becerileri edinmektedir (Kennedy vd., 2015; Toran vd., 2016: 2264). Oyun çocuğun gerçek yaşantısıdır ve yaşamda var olan tüm gerçekliklere karşı bu süreçte önemli yeterlilikler kazanmaktadır. Bu bağlamda oyun çocuk için vazgeçilmez en etkili yaşam kaynağı olarak kabul edilmektedir (Bodrova ve Leong, 2003; Toran vd., 2016: 2264).

Çocuğun toplumsallaşma süreci oyunla başlar. Çocukluk bireylerin kişilik ve zihinsel yeteneklerinin şekillenmesinde önemli rol oynayan bir dönemdir. Bireyin çocukluk dönemine ait sosyal ve duygusal kabiliyetleri, sonraki yaşlarda sosyal ve duygusal yeteneklerinin temelini oluşturur. Oyun çocuğun fiziksel, zihinsel, sosyal ve psikolojik kapasitesinin gelişmesini sağlar (Ardahan, 2020: 50).

Mevlüt Özhan oyunların çocuğun gelişimine etkisini beş ana başlık altında incelemiştir bunlar:

1. Sosyal Gelişimine Etkisi
2. Psikolojik Gelişimine Etkisi
3. Fiziki Gelişimine Etkisi
4. Dil Gelişimine Etkisi
5. Zekâ Gelişimine Etkisi
- 1. Sosyal Gelişimine Etkisi**

Birey, oynamak için bir başkasının veya toplumun zorlamalarını beklemez. Oyun oynamaya kendi özgür iradesiyle karar verir, yine kendi özgür iradesiyle bitirir. Oyunun bu özelliği çocuğa ileriki yaşlar için kendi başına karar verme alışkanlığını kazandırır. Başkalarının vereceği kararlarla hareket etme duygusunu geliştirir. Oyun içindeki çeşitli ataklar, gerilemeler, çekilmeler vs. o an içerisinde vereceği kararlarıdır.

Oyun çocuklarda özgür düşünme yetisinin gelişimini sağlar. Çünkü kişi oyun oynamaya kendi karar verir ve zorlama yoktur. Oyun içerisinde de kurallar çerçevesinde düşünce ve duygularını rahatlıkla açıklar. Oyun ortamında müdahale yoktur, problemler yine çocuklar arasında tartışılarak çözülür. Oyunlardaki bu özgür ortam, çocuğun büyüdüğünde kişilikli, düşüncelerini başkalarına zarar vermeyecek şekilde özgürce ifade eden, toplumla uyum ve barış içinde yaşamasını, gereğinde toplumu da yönlendiren bir kişi olmasını sağlar (Özhan, 1997: 22).

Oyun içindeki kurallar çocuğun toplumsal kurallara yasalara uyumunu kolaylaştırır. Oynayan bir çocuk hem çevresine hem toplumsal yaşama kolay uyum sağlar. Çocuklar oyunlarda belli roller üstlenir. Evcilik oynayan çocuklarda kimi anne kimi baba kimi de çocuk olur. Bu çocuklar oyun sırasında üstlendikleri rollerin gereğini yerine getirirler. Burada önemli etken çocuğun ailesinin davranış ve yaşam biçimidir. Evdeki günlük yaşantıyı oyuna yansıtacak olan çocuklar, oyundaki diğer çocukların, yapılan yanlış davranışları eleştirmeleri, olumsuz davranış gösteren çocukların olumlu yönde gelişmelerine yardımcı olur. Böylece oyunda çocuklar hayallerindeki anne, baba ve çocuğu canlandırarak gelecekteki aile kavramını geliştirir, toplumda sağlıklı bir ailenin oluşumunu sağlarlar (Özhan, 1997: 23).

Oyun aktivitesi sırasında karşılaştıkları güçlükler karşısında problemi çözmek ve oyunda kalma isteği, çocuğun dikkatini yoğunlaştırmayı, karar verme ve problem çözme gibi zihinsel yeteneklerinin gelişmesine yardımcı olan önemli bir unsurdur. Çocuklar toplumun kurallarını paylaşmayı, iş birliğini, başkalarına yardımı ve problemlere farklı çözüm yolları getirebilme becerilerini bu sayede öğrenmektedirler (Uz ve Çabuk, 2006; Ardahan, 2018: 50).

Her oyunun kendi kuralları olur. Bunlar, oyun tarafından çizilen geçici dünyanın çerçevesi içinde neyin yasa gücüne sahip olacağını belirler. Bir oyunun kuralları mutlak olarak emredici ve tartışılmaz niteliktedir. Kurallara karşı çıkan veya bunlara uymayan oyuncu, bir oyunbozandır. Oyunbozan, sözde oyuncudan tamamen başka bir şeydir. Bu sonuncusu oyunu oynuyormuş gibi yapmaktadır. Görünüşte oyunun büyüklüğü çemberini kabul ediyormuş gibi davranmaya devam eder. Oyuncular topluluğu onu oyunbozandan daha kolay affeder, çünkü oyunbozan onların evrenini tahrip etmektedir. Hemen oyundan atılmalıdır, çünkü oyuncular topluluğunun varlığını tehdit etmektedir ((Huizinga, 2018: 29).

Grup oyunlarında grup başı olan çocuklar grubun oyuncularını en iyi şekilde yönlendirmeye çalışırlar. Bu önderlik zamanla çocukta liderlik özelliğinin gelişimine katkıda bulunur, ileriki yaşlarda da toplumu yönlendirme ve yönetme özelliğini kazanmasını sağlar. Aynı zamanda çocuklar oyunla yönetilme alışkanlığını kazanırlar. Ayrıca oyunlar çocuğun yardımlaşma, iş birliği, dayanışma duygularını geliştirir. Bu duygular çocukların yetişkinlik dönemlerinde toplumla uyum içerisinde yaşamasını sağlar (Özhan, 1997: 23).

2. Psikolojik Gelişimine Etkisi

Gerçek yaşamla hayal dünyası arasında sürekli gidip gelen çocuk zamanla, gerçeğe hayal dünyası arasındaki ayrımı görür. Çocuğun oyundaki hayal dünyası onun gerçek yaşamı daha iyi görmesini ve kavramasını sağlayarak psikolojik olgunluğuna yardımcı olur (Özhan, 1997: 23).

Oyunda kurallara uyan, arkadaşlarıyla uyum içerisinde olan çocukta kişilik gelişmesi olumlu olmaktadır. Oyunda uyumsuzluk gösteren, oyunbozanlık yapan çocuklar oyunlara alınmazlar. Bu nedenle çocuk toplumdan dışlanma korkusuyla bu davranışlara girmemeye çalışır (Özhan, 1997: 24).

3. Fiziksel Gelişimine Etkisi

Oyunların çocukların fiziksel yönden sağlıklı gelişmelerine büyük katkı sağlarlar. Doğumundan sonra kollarını, bacaklarını, sallayan çocuk geliştikçe değişik hareketler yapmaya başlar. Bu hareketler zamanla oyunla birlikte veya oyun içerisinde yapılmaya başlar. Daha ileriki yaşlarda oynadığı koşma kovalamaca, taş, ağaç vb. şeyleri fırlatma, atlama, tırmanma, sürünme gibi fiziksel gücü gerektiren oyunlar çocuğun vücudunun düzgün ve orantılı gelişimini sağlar. Kemik, kas yapısının gelişmesine, vücuttaki artı yağların erimesine, sindirim ve boşaltım organlarının sistemli bir şekilde işlemesine yardımcı olur. Sürekli hareketsiz kalan bir çocuk, oynayan akranlarına göre daha hantal ve daha sağlıklı gelişim gösterir. Her oyunda gerilim vardır. Bütün oyuncular bu gerilimin içine girerler. Yarışmalı oyunlarda gerilim en yüksek düzeyine ulaşır. Fiziksel ve ruhsal yönden güçlü olan kazanır. Oyunlardaki güç daima oyunun kurallarına göre kullanılır. Bu anlamda güçlerin kontrol altında tutulması söz konusudur. Oyun sırasında gerçekleştirilen güç kontrolü çocukların ileriki yaşamlarında da olumlu yönde etkili olur. Oyundaki güç kontrolünü

düzenli tutmasını çocuğun fiziksel gücünün sınanmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunur (Özhan, 1997: 25).

Oyunun bazı yönleri muhtemelen sinir sistemi ve kas sisteminin güçlendirilmesi, bazıları sosyal becerilerin geliştirilmesi, bazıları avcılık becerilerinin mükemmelleştirilmesi vb. ile ilgilidir. Ancak, Bateson ve Martin' in önerisine göre oyun yeni imkanlar yaratmış olabileceği gibi bir başka deyişle oyun, bireye sürekli değişen bir çevre ile başa çıkmanın yeni yollarını keşfetmesini sağlayarak, onun yararına olan bir yaratıcılık kaynağıdır (Bateson, Martin, 2020: 61).

4. Dil Gelişimine Etkisi

Oyun, çocuklarda ifade edebilme, anlatma yetisinin gelişmesine de büyük katkı sağlar. Beş yaşından sonraki oyunların tamamında çocuklar birbiriyle diyalog kurarlar, bazılarında şarkı, tekerleme, yanıltmaç söylerler. Bütün bu yapılan şeyler, çocukların dil gelişimini olumlu yönde etkiler. Özellikle sayışmacalar, oyun içindeki söylenen tekerlemeler, şarkılar, türküler, anlatılan masal ve hikayeler çocukların topluluk karşısında sıkılmadan konuşmasına, düşündüklerini düzgün ve yanlışsız anlatmasına katkı sağlar. Oyunlar çocuklarda iyi, düzgün konuşma alışkanlığının yanı sıra karşıdaki kişilerin anlattıklarını dinleme, anlama yeteneğinin gelişmesini de sağlar (Özhan, 1997: 26).

5. Zekâ Gelişimine Etkisi

Oyundaki özgür ortam çocuğun zekâ gelişimini de etkilemektedir. Oyun içerisinde karşılaşılan problemlerin yine oynayanlar tarafından çözülmesi çocukların problemleri çözme yetilerinin dolayısıyla da zekalarının gelişimine yardımcı olmaktadır. Oyuncu oyunlarda dikkatini yoğunlaştırmak ve oyunu iyi izlemek zorundadır. Beyin, organları bu yönde organize eder. Oyun içerisinde gerçekleşen bu durum, çocuğun yaptığı işi kendini vererek yapmasını sağlar (Özhan,1997:27).

Oyun yoluyla yeni bir davranış biçimi keşfetmek, bir tür yaratıcılıktır. Başka bir yaratıcılık türü de mevcut davranış biçimlerini yeni yollarla uygulamaktır (Bateson, Martin,2020:61).

Gordon Burghardt sınırlı faydaları olan daha basit oyun biçimlerinin, evrim sürecinde daha geniş kapsamlı faydaları olan daha karmaşık oyuna yol açabileceği bir süreç önermiştir. Oyunun öncülleri, diğer faaliyetlerin yan ürünleri şeklinde olabilir ve daha sonra oyunun varsayılan faydalarından biri olarak seçilebilirler. Evrim ilerledikçe

ve oyun daha karmaşık hale geldikçe, faydaları çoğalmış olabilir (Bateson, Martin, 2020: 62).

Yaratıcılık, yerleşik örüntülerden kopmakla ilgilidir. Yaratıcı insanlar, normal olarak tamamen farklı olarak görünen düşünceler veya şeyler ve ifade biçimleri arasındaki yeni ilişkileri algırlar. Görünüşe göre bağlantısı kesilmiş bağları birleştirerek onlara yeni biçimler verebilirler. Oyun da yerleşik örüntülerden kopma ve eylemleri veya düşünceleri yeni yollarla birleştirme ile ilgilidir. Oyun, bu nedenle yaratıcılığı teşvik etmek ve dolayısıyla buluşup kolaylaştırmak bakımından etkili bir mekanizmadır (Bateson, Martin, 2020: 63).

Oyun bir esneklik biçimine yol açar, çünkü bir birey oynayarak fiziksel ve sosyal çevresini anlama ve beceri kazanma kabiliyetine sahip olur. Oyunun bir problemi çözmede yaratıcı olma ya da yerel en iyi durumları ortaya çıkarma özellikleri, birey için faydalıdır (Bateson, Martin, 2020: 72).

Sutton Smith' in oyuna ilişkin kullandığı retorikleri; hayvansal süreçler, çocukların oyunu, kader, güç, sosyal kimlik, ciddiyetsizlik, hayal edilen ve kişiliktir. Sutton Smith' e göre oyunlar, bilim insanlarınca, büyüme, gelişim ve sosyalleşme açısından önemli bir araç olarak görülür. İletişimciler oyunları dil öğrenme ve gelişimi için önemli meta-iletişimsel yapılar olarak görülürken, sosyologlar, oyunları sosyal sistemler olarak tanımlayabilirler. Sanatta yaratıcılık olarak görülebilen oyun, psikiyatride tedavi aracı, antropolojide ritüel ve festival, eğitimde problem çözme, mitolojide tanrılara adama, bunların yanında diğer alanlarda içsel motivasyon, eğlence, kişisel deneyim, rahatlama, kaçış vb. birçok bağlamda ele alınabilir (Sutton-Smith, 1997: 6-7; Yüzer, Sezgin, 2020: 17).

Sutton- Smith, oyun ve oynama eylemini bir arada değerlendirmiş, oynama etkinliklerini dört kategoride incelemiştir. Bunlar; öğrenme için oynama, güçlenmek için oynama, fantezi için oynama ve kendin için oynama kategorileridir. Sutton- Smith, Huizinga ve Caillois' nun tanım ve yaklaşımlarına bu noktada göndermede bulunur. Sutton- Smith' e göre Huizinga ve Caillois, oyun tanımlamaları konusunda fazla genel ve idealisttir. Sutton- Smith' e göre oyun, insanların en temel etkinliklerinden biridir. Oyunlar genellikle fantezi süreçler olarak görülse de oyuncular oyun içerisindeyken gerçek yaşam kesitlerinden örnekler deneyimler (Yüzer, Sezgin, 2020:17).

Oyun mücadele, ciddi rekabet karşısında çiftleşme, tehlikeli bir av yakalama ve başkasının avı olmaktan kaçınma gibi riskli yetişkin davranışları üzerindeki en önemli gelişimsel etkilerini göstermektedir. Oyunun bireyin yaşam alanı hakkındaki bilgisini artırabildiği ileri sürülmektedir. Bireyi strese karşı daha dirençli hale getirebilir veya davranışsal repertuarını genişleterek daha esnek olmasını ve yeni koşullara daha iyi uyum göstermesini sağlayabilir. Oyun, zorluklara yaratıcı çözümler üretmeye yardımcı olabilir (Bateson, Martin, 2020: 45-46).

Gelişmekte olan bireyin karmaşık fiziksel beceriler kazanmasını ve uygulamasını ve böylece bunu yaparken nöromüsküler sistemleri hassas bir şekilde ayarlamasını sağlamadaki rolüne odaklanmıştır. Bireyin sosyal becerileri nasıl geliştirdiğini ve oyun boyunca sosyal ilişkilerini nasıl güçlendirdiğini veya kendi türünün diğer üyeleriyle rekabet etme ve iş birliği yapma kapasitesini nasıl geliştirdiği vurgulanmıştır (Geist, 1978; Bateson, Martin, 2020: 46).

Oyun, birbiriyle çatışan talepler dünyasında en iyi yolu bulmaya elverişli özelliklere sahiptir. Bireyler bilişsel beceriler kazanırken, karşılaştıkları birçok soruna yetersiz çözümler bulma riski altındadır. Fakat oyunun başka işlevi de beklenmedik durumlara hazırlanmak olabilir (Bateson, Martin, 2020: 47-48).

Necati Demir' in aktardığına göre oyun, eğlendirir, eğitimi ve öğretimi eğlendirerek gerçekleştirir. Eğlendirirken eğitir ve öğretir. Geleceğe eğitilmiş, uyumlu ve güçlü nesiller hazırlar. Çocuk oyunları paylaşma, dayanışma, ortaklık, örgütlenme, yarışma, rekabet, kazanma- kaybetme, beyin faaliyetlerini geliştirme gibi algılanmıştır. Halbuki çocuk oyunları bu faaliyetlerin yanında ana dili edinimi, matematik başarısı, sosyal bilgiler ve beden eğitimi, sağlık, giyim-kuşam, gelenek-görenek, yaratıcılık, meslek edinme, zekâ... alanlarında da etkilidir. Bu tür oyunları oynamış çocuklar, kararlı, cesur, yaratıcı ve olgundur. Pratik bir zekâ yapısına ve çoğunlukla sağlıklı bir vücuda sahiptir. Çocuk oyunlarını oynayanlar paylaşmayı, uyumu, kurallara uymayı bilen, kazanmaya ve kaybetmeye tahammül edebilen insanlar olurlar. Çocuk oyunlarının araç- gereçlerini de kendileri imal eden çocuklar, el becerisi açısından da kendilerini ayrıca geliştirmektedir (Demir, 2019: 3).

2.4. Oyunun Sınıflandırılması

Oyunun tanımlaması, özellikleri ve işlevlerinden sonra önemli konulardan biri de oyunun sınıflandırılmasıdır. Oyunun sınıflandırılmasında Pertev Naili Boratav' oyunu beş ana başlık altında incelemiştir.

1. Sadece çocuklara özgü oyunlar
 - a. Büyüklerin küçükler için çıkardığı oyunlar,
 - b. Çocukların söz oyunları,
 - c. Takım halinde, danslı, türkölü oyunlar ve basit taklit oyunları,
2. Talih, kumar, fal, niyet oyunları; büyüük ve törelik oyunlar
 - d. Talih oyunları
 - e. Kumar oyunları
 - f. Niyet ve fal oyunları
 - g. Törelik ve büyüük oyunlar
3. Beceri ve güç oyunları
 - h. Asıl beceri oyunları
 - i. Ütmeli beceri oyunları
 - j. Jimnastikli ve ritmik oyunlar
 - k. Asıl güç oyunları
 - l. Güç ve beceri karmaşıklı oyunlar
4. Zekâ Oyunları
 - m. Aldatmaca, yutturmaca oyunları
 - n. Bellek gücü, düşünce çevikliği, sezinleme oyunları
 - o. Saklamaca ve saklambaç oyunları
 - p. Çizgili oyunlar
 - q. Taşlı oyunlar
 - r. Başkaca zekâ oyunları
5. Katışimli oyunlar
 - s. Katışimler oyunlar
 - t. Oyuncaklar (And, 1974:65; Özhan,1997:15-16).

Pertev Naili Boratav' ın aksine Mevlüt Özhan çocuk oyunlarını dört ana başlık altında toplamıştır:

- A. Oynama zamanlarına göre

1. Gündüz oynanan oyunlar
2. Gece oynanan oyunlar
3. Hem gündüz hem gece oynanan oyunlar
4. Belirli mevsimlerde, aylarda, günlerde oynanan oyunlar
- B. Oynanma yerlerine göre
 1. Açık alanlarda oynanan oyunlar
 2. Kapalı alanlarda oynanan oyunlar
 3. Hem açık hem kapalı yerlerde oynanan oyunlar
- C. Oynayanların cinsiyetine göre
 1. Erkekler tarafından oynanan oyunlar
 2. Kızlar tarafından oynanan oyunlar
 3. Karışık oynanan oyunlar
- D. Oyun içinde kullanılan araçların türüne göre;
 1. Taşla oynanan oyunlar
 2. Topla oynanan oyunlar
 3. Değnekle oynanan oyunlar
 4. İple oynanan oyunlar
 5. Aşık, bilye, ceviz badem vb. şeylerle oynanan oyunlar
 6. Oyuncaklarla oynanan oyunlar
 7. Hiçbir araç kullanılmadan oynanan oyunlar (Özhan, 1997:17-18).

Pertev Naili Boratav' ın sınıflandırmasına göre oyunlar ve oyunların özelliklerine göre başlıklar açılırken Mevlüt Özhan' ın oyunun yeri, zamanı, malzemesi ve oyunculara göre genel bir sınıflandırma yaptığı görülür.

2.5. Pozantı'da Oynanan Geleneksel Çocuk Oyunları

Adana ili Pozantı İlçesinden kırk üç adet geleneksel çocuk oyunu derlenmiştir. Bu oyunlar, Nebi Özdemir' in tasnifinde olduğu gibi, aletli ve aletsiz olarak sınıflandırılarak verilecektir.

2.5.1. Aletli Çocuk Oyunları

2.5.1.1. Hımbıl Oyunu

Kâğıtlarla oynanan bu oyunu, kız ve erkek çocukları birlikte oynamaktadır. Genellikle dört kişi arasında oynanan bu oyun, en az üç en fazla on kişi arasında oynanabilmektedir. Oyuncu sayısına göre kâğıtlar küçük küçük kesilir. Örneğin; dört kişi ile oynanacaksa kişi başı dört küçük kâğıt kesilir ve toplam on altı kâğıt olur. Bu kâğıtlara yine oyuncu sayısı kadar her oyuncunun ismi yazılır. Ardından oyunun sonunda oyuncuların puanlarını yazmak için bir puan tablosu oluşturulur. İsim yazılı kâğıtlar katlanır. Oyuncular daire şeklinde oturarak içlerinden herhangi biri, kâğıtları iyice avucunda sallayıp karıştırarak yere atar ve her oyuncu rastgele yerden dört kart seçer ve oyun başlar. Kâğıtları karıştıran ve yere atan kişinin yanındaki ilk olarak oyuna başlar. Elindeki bir kâğıdı yanındakine verir. Burada oyunun amacı elindeki dört kâğıtta da aynı ismin yazılı olmasıdır. Kâğıt böylelikle ortada dönmeye başlar. Oyuncu eğer elinde dört tane aynı isimden biriktirmişse hızlıca “hımbıl” diyerek elini yere koyar. Diğer oyuncularda hızla elini yere koyan oyuncunun elinin üzerine koymak zorundadır. İlk “hımbıl” yapan oyuncunun elinin üzerine kim önce elini koyarsa oyunun ikincisi olur ve böylece ellerin yerdeki sıralanışına göre puan tablosuna puanlar yazılır. Oyunun başında belirlenen el sayısına gelindiğinde tüm puanlar toplanır ve en çok “hımbıl” yapmış olan kazanır. En az puanı alan kişi ise hımbıl olur (KK-1, KK-11, KK-12, KK-13, KK-52).

Oyunun ismi olan “hımbıl” kelimesi yörede “uyuşuk, tembel” anlamlarında kullanılmaktadır. Grupla oynan hımbıl oyunu, çocuğa eğlenip zevk alacağı bir öğrenme ortamı sunması açısından işlevseldir. Bunun yanı sıra oyun yoluyla çocuğun sosyal iletişim yeteneği gelişmekte, arkadaşlık ilişkileri pekişmektedir. Toplu olarak oynanmasından dolayı çocuk, grupla birlikte hareket etmeyi ve arkadaşlarına uyum sağlamayı öğrenmektedir. Ayrıca oyunda birinci olmayı hedefleyen oyuncular dikkatlerini toplayarak amaca ulaşmaya çalışmakta, bu da bilişsel gelişimlerini etkilemektedir. Dikkati, bilgisi ve el çabukluğu sayesinde birinci olan çocuk grup içerisinde sivrilmekte ve alkışlanarak takdir edilmektedir. Hımbıl olan çocuk da hayatta başarının yanı sıra kaybetmenin de olduğunu tecrübe etmektedir. Oyun sırasında yaşanan sevinç, mutluluk, dostluk, heyecan, üzüntü, gerginlik gibi duygular

öğrenilmekte ve ifade edilmektedir ki bu da çocuğun duygusal gelişimine katkı sağlamaktadır (Büyükokutan Töret, Özdemir, 2021:397).

2.5.1.2. İsim-Şehir Oyunu

İsim-şehir oyunu kız ve erkek fark etmeksizin en az iki kişiyle oynanır. Dört kişi ile oynandığı zaman daha zevkli olduğu belirtilen oyun için kâğıt ve kaleme ihtiyaç duyulmaktadır. Öncelikle kâğıt enlemesine tutularak sayfanın üst kısmına sırayla; isim, şehir, bitki, hayvan, nesne, sanatçı ve puan yazılır. Yazılan her kelimedden sonra sayfanın altına kadar çizgi çekilir. Oyunculardan birisi içinden sessizce alfabeyi saymaya başlar. Diğer oyuncular “dur” dediği anda hangi harfte kaldıysa onu sesli bir şekilde söyler. Seçilen harfe göre söz konusu başlıkların altı doldurulmaya çalışılır. İlk bitiren “bitti” deyip 10’dan geriye doğru sayar ve oyuncular yazmayı bırakır. Oyun bitimi herkes nereye ne yazdıysa bunları teker teker okur ve uygunsa her şablona 10’ar puan verilir. Eğer boş bırakılır ya da yazılan şey seçeneğe uymazsa buradan puan alınamaz. Oyun süresi boyunca yanlarında bulunan başka bir kâğıda oyuncuların adı yazılarak her elde kaç puan alınmışsa yazılır, oyun sonunda puanlar toplanarak kişilerin kaçınıcı sırada oyunu tamamladığı belirlenir. Birinci olan alkışlanır. (KK-1, KK-11, KK-12, KK-13, KK-14, KK-16, KK-52).

Hızlı düşünme, rekabet ve ödül içerikli bir oyundur. Mantık yürütmeyi ve seçeneklere uygun seçim yapmayı gerektirdiği için çocukların bilişsel gelişimini destekler. Oyunda en çok puanı alması nedeniyle diğer oyuncular tarafından alkışlanarak ödüllendirilen çocuk, arkadaş topluluğu içinde zekâsı ve başarısı nedeniyle ön plana çıkmakta, kişisel bir doyuma ulaşmaktadır. Belli bir kural çerçevesinde oynanan oyun, çocuğun topluma uyumlu bir birey olması ve sosyal gelişimi açısından da işlevseldir. Daha önce duymadığı isim, şehir, bitki, hayvan, nesne, sanatçıların öğrendiği çocuğun genel kültürü artar. Oyun sırasında oyuncular merak, haz ve heyecan gibi duyguları tecrübe etmektedir ki duygusal gelişim bağlamında önemlidir (Büyükokutan Töret, Özdemir,2021:398).

2.5.1.3. Tuzluk Oyunu

Kız ve erkek ayrımı yapılmadan iki kişi arasında oynanan tuzluk oyunu için kâğıttan yapılan bir tuzluğa ihtiyaç vardır. Tuzluğu oluşturmak için bir tane kare kâğıt alınır. Bu kâğıt üçgen olacak şekilde katlanır. Daha sonra kâğıt ters yöne doğru tekrar

katlanır. Bu şekilde her köşede üçgen oluşturulur. Kâğıt bu haldeyken tam ortadan yatay olacak şekilde katlanır. Daha sonra yana çevrilerek tekrar katlanan kâğıtta boşluk olan yerlere her iki elin başparmakları ile işaret parmakları geçirilerek piramit şeklinde bir tuzluk elde edilir. Tuzluğun iç yüzüne yapılması beklenen hareketler ya da cevabı öğrenilmek istenen sorular yazılır. Bunlar genellikle, hayvan taklitleri, beğeniler, ya da yapılması karşıdakilere komik gelecek istekler olmaktadır. Tuzluk ele alındıktan sonra karşıdaki kişiden bir sayı söylemesi istenir. Söylenen sayı kadar tuzluk açılıp kapatılır ve üçgenlerden birini seçmesi söylenir. Seçilen üçgenin iç tarafında ne yazıyorsa o hareketin yapılması ya da o soruyu cevaplanması gerekmektedir. (KK-11, KK-12, KK-13, KK-52).

Tuzluk oyunun kurulabilmesi adına öncelikli olarak tuzluğun yapılması gerekmektedir. Kâğıdın katlanıp tuzluk şeklinin verilmesi çocuğun fiziksel gelişimi ve ince motor gelişimi adına işlevseldir. Başparmak ve işaret parmaklarının etkin bir şekilde kullanılması ise kas gelişimini olumlu açıdan etkilemektedir. Tuzluğun iç yüzüne yazılan soruların cevaplanması ya da hareketlerin yapılması, oyuncular arasında sosyal iletişimin kurularak, eğlenip hoşça vakit geçirilmesini sağlamaktadır (Büyükokutan Töret, Özdemir, 2021: 398).

2.5.1.4. Kim, Kiminle, Ne Zaman, Nerede, Ne Yapıyor?

En az dört kişi en fazla on kişi ile oynanan bu oyunda kullanılan materyaller kâğıt ve kalemdir. Oyuncuların boş vakitlerinde genellikle akşam misafirliklerinde oynadığı bu oyunda oyuncuların kâğıdı yatay bir şekilde kullanarak “Kim kiminle, ne zaman, nerede, ne yapıyorlar?” sorularını yazar. Sorulara verilecek cevapların karışmaması için her sorudan sonra dikey bir şekilde çizilir. Her bir oyuncuda ayrı birer kâğıdın olması gerekir. Oyun boyunca kimsenin birbirine cevapları söylememesi ve göstermemesi gerekir. Cevaplar verildikten sonra kağıtlar oyuncularla değiştirilir. Oyun bittiğinde kağıtlar açılır ve herkes teker teker okur. Ortaya çıkan cümlelerin absürt ve komikliği ile herkesin yüzü güler. Oyun, oyuncular bırakana kadar devam eder (KK-11, KK-12, KK-13, KK-14, KK-15, KK-16, KK-27, KK-28, KK-52).

2.5.1.5. SOS Oyunu

SOS oyunu genellikle iki kişi ile oynanan, oynarken defterin kullanıldığı bir strateji oyunudur. Oyuncuların defterlere yatay ve dikey çizgilerle küçük kareler ile

oluşturdukları düzleme SOS, KEK ya da XOX, gibi kelimeler türetilir; her biri ayrı bir oyunda kullanılabilir. Oyunun amacı hem SOS yazısını yazmak hem de en çok SOS yazısını yazmaktır. Her oyuncu sırayla bir harf yazar “S” ya da “O” harflerinden istediğini kullanabilir. Oyunda dikey, yatay ya da çapraz “SO”, “OS” veya yazısı oluştuğunda dikeyse üstüne ya da altına; yataysa üstüne ya da altına, çapraz ise çapraz kısmına geride kalan ses yazılarak SOS yazısı elde edilir. En fazla SOS yazan oyunu kazanır (KK-11, KK-12, KK-13, KK-14, KK-15, KK-16, KK-26, KK-27, KK-28, KK-52).

2.5.1.6. Adam Asmaca Oyunu

Oyun için en az iki oyuncu ve kâğıt kalem yeterlidir. Oyuncular herhangi bir yerde oynayabildiği gibi boş ders aktivitesi olarak sınıf başkanı tarafından tüm sınıf dahil edilerek oynandığı durumlarda bulunur. Bir oyuncu soru sormak için seçilir, bu kişi genellikle bir nesne, kitap adı, atasözü, sanatçı, sporcu adı vb. seçer. Tutulan şeyin her harfi için kâğıt üzerine yan yana birer yatay çizik çekilir; okulda grup olarak oynanan bu oyunda yazı tahtasına yan yana birer yatay çizik eklenir böylece sorunun kaç kelime ve kaç harften oluştuğu belirtilmiş olur. Sorunun sorulduğu oyuncular sırayla harf tahminleri yaparak cevabı bulmaya çalışır. Oyunun okulda oynandığı zaman sınıf başkanı tarafından parmak kaldıran öğrencilerden seçilir ve onun söylediği harf söylenen kelime içinde varsa herkesin göreceği büyüklükte yazılır. Söylenen harf sorunun içinde geçiyorsa, soruyu soran kişi o harfe karşılık gelen çizgiler üzerine harfi yazar. Kelimenin uzunluğuna yani harf miktarına göre kişilerin yanlış yapma hakkı vardır. Harflerin söylenmesi durumunda sorulan nesnede bu harf geçmiyorsa çizilen çizginin altına söylenen yanlış harfler yazılır her harfte adam asmaca için bir çizgi çekilir. Kelime tahminin yapılabildiği durumda kişi cevabını söyler verilen cevap doğru ise adam asılmaktan kurtulur fakat yapılan tahmin ve yanlış harflerin dolması durumunda adam asılır ve oyun kaybedilmiş olur (KK-11, KK-12, KK-13, KK-14, KK-15, KK-16, KK26, KK,27, KK-28, KK-52).

2.5.1.7. Hırsız Polis Oyunu

Hırsız polis oyunu en az 3 kişi ile oynanır. Geriye kalan oyuncu sayısına göre oyuna hâkim ve savcı gibi karakterler ekleyerek oyuncu sayısı artırılabilir. Oyuncu sayısı ve karakterler belirlendikten sonra eşit şekilde kesilmiş kağıtlara “hırsız, polis,

hâkim, savcı ve sopacı” karakter isimleri yazılır. Kâğıtlar tek tek katlanır ve kimsenin görmeyeceği şekilde avuçlarında karıştırarak yere atılır, bu kâğıtların herkes tarafından birer tane alması ve karakterlerin belirlenmesi ile oyun başlar. Kâğıtlar dağıtıldıktan sonra “Polis kim?” sorusu sorulur polis kendini belli eder ve hırsız bulmaya çalışır, oyun boyunca diğer oyuncular karakterini belli etmez. Hırsız olan oyuncu polis olan oyuncuya yakalanmamaya çalışır. Polis hırsız tahmin etmeye çalışır ve seçtiği oyuncu sen “Hırsızın” diyerek tahmin etmeye çalışır son iki kişi kalana kadar bulmaya çalışır ancak bulamaması durumunda polise ceza verilir. Ceza hâkim ve savcı tarafından belirlenir ve onaylanır, polisin eline hızlı veya yavaş olmak üzere kaç tane vurulacağı belirlenir. Belirlenen ceza sopacı tarafından uygulanır. Polisin hırsız bulması durumunda aynı kurallar ile ceza belirlenir, onaylanır ve uygulanır. Oyun bu şekilde oyuncular sıkılana kadar devam eder (KK-11, KK- 12, KK-13, KK-14, KK-15, KK-16, KK-26, KK-27, KK-28).

2.5.1.8. Kule Oyunu

Kiremit taşların üst üste dizilip bu taşların topla vurularak yıkılması amaçlanan bir top oyunudur. En az dört, en fazla on kişi ile oynanan oyunu kız ve erkek çocukları birlikte oynamaktadır. Grupların sayısının eşit olması adına, oyuncu sayısı mutlaka çift rakamdan oluşmalıdır. Oyun için dokuz tane düz, kırık olmayan kiremit parçası ve bir topa ihtiyaç vardır. Oyuncular, iki gruba ayrılır. Her grup kendi arasında bir ebe seçer. Oyuna başlamak için gruplar arasında kura çekilir. Kurayı kaybeden grubun ebesi dokuz tane kiremit taşını üst üste dizer ve orada beklemeye başlar. Oynama hakkını kazanan grubun bir oyuncusu topu eline alır ve üst üste dizilmiş taşlara doğru atar. Kiremit taşları yıkılırsa taşların başındaki ebe topu alır ve rakip takımın oyuncularını hedef alarak vurmaya çalışır. Bu sırada taşları yıkan grubun oyuncuları, yıkılan taşları üst üste koymaya çalışır. Ebe ise koydurmamak için onları topla vurur. Vurulan kişiler oyundan çıkar. Eğer oyuna başlayan grup yıkılan taşları üst üste koymadan vurulursa ebelik onlara geçer. Taşları dizmeyi başarırlarsa önceki ebelerle oyun devam eder. (KK-1, KK-3, KK-9, KK-36, KK-37, KK-38, KK-39, KK-40, KK-42, KK-45, KK-50, KK- 51).

Grup olarak oynanan bu oyun, oyuncuların sosyal gelişimi açısından işlevseldir. Oyuncular oyun yolu ile toplumsal normlar hakkında bilgi sahibi olurken, sağlıklı iletişim kurma becerileri de kazanmaktadır. Koşarak birbirlerini yakalamaya

alışan ocuklar bedenlerini doğru kullanabilmeyi, denge kontrol ve koordinasyonunu sağlayabilmeyi öğrenmektedir. Biriken enerjisini dışa aktararak gerginliğini azaltmaktadır. Oyunu kazanmak ve başarılı olmak adına dikkatlerini toplamakta, dolayısıyla bilişsel gelişimleri desteklenmektedir. Ayrıca heyecan, mutluluk, sevinç, üzüntü gibi duyguların aktarımı ve öğrenilmesi ile psiko-duygusal gelişimleri de etkilenmektedir (Büyükokutan Töret, zdemir, 2021: 399).

2.5.1.9. Ortada Sıçan (Ortada Kalma) Oyunu/ Yakar Top

En az üç oyuncuya ihtiyaç duyulan oyunu, kız ve erkek çocukları birlikte oynamaktadır. Oyuncu sayısının fazla olması durumunda öncelikli olarak gruplar belirlenmektedir. Grupların ve eşlerin belirlenmesi adına bir sayışmaca söylenir. Oyuncular ellerini sallayarak “Eş eşine, peş peşine, annemin adı Menekşe” diyerek ellerini açık (avuç içi görünür hâlde olması) ya da kapalı (elinin üzerinin görülmesi) şekilde çevirir. Açık eller bir grup olurken kapalı eller diğer grup olmaktadır. Oyuna hangi grubun başlayacağına karar vermek adına bir taş alınarak “Yaş mı kuru mu?” sorusu sorulur ve öncelikli grup seçilir. Ortada olan grubun ya da kişinin toptan kaçarak, yanmaması hedeflenir. Topun ortadaki oyuncuyu vurması durumunda, canı yoksa eğer, oyun hızlanır ve son on atış yapılır. Vurulduğu an oyundan çıkar ve oyun sıradaki gruba geçer. Ancak ortadaki oyuncuyu vurmaya çalışırken top oyuncunun kucağına atılır ve ortadaki oyuncu bu topu yakalarsa kişi bir can kazanır. Olası bir topla vurulma durumunda oyundan çıkmak yerine bu canı kullanarak oyuna devam edebilir ya da yanıp oyundan çıkan grup arkadaşlarından birini, bu canlar sayesinde oyuna tekrardan dâhil edebilir. Oyun bu şekilde devam eder. (KK-11, KK-12, KK-13, KK-15, KK-30, KK-32, KK-33, KK-35, KK-36, KK-42, KK-50, KK-51, KK-52).

Oyuncuların takımları belirlemek için başvurdukları sayışmaca, ritmik bir özelliğe sahiptir ve çocukların dil gelişimini hızlandırmak adına işlevseldir. Oyun sırasında oyuncuların koşma, toptan kaçma, sıçrama hareketleriyle bedenleri çalışır, kaslarını etkin şekillerde kullanmaları sağlanır. Bu açıdan oyun, çocukların psiko-motor becerilerinin gelişmesine hizmet eder. Ayrıca takım bilinci ile oyuncuların birlik ve beraberlik içinde, tek bir amaca yönelik mücadele etmeleri, arkadaşlık ilişkilerini sağlamlaştırması ve sosyal gelişime katkıda bulunması adına anlamlıdır (Büyükokutan Töret, zdemir, 2021: 399).

2.5.1.10. İstop/Renkli İstop

Kız ve erkek fark etmeksizin en az üç kişi arasında, topun havaya atılarak kapılması şeklinde oynanan bir oyundur. Oyuncular bir daire oluşturur. Oyuna başlamadan önce gönüllü bir ebe yoksa kura ya da sayışmaca ile bir ebe belirlenir. Ebe topu eline alınca diğer oyuncular gelip topun üstüne ellerini koyar. Ebe topu yukarı atarak oyunculardan birinin adını söyler, oyuncu top yere düşmeden topu yakalamaya çalışır. Topu yakalayan oyuncu hemen başka bir oyuncunun adını söyler. Adı söylenen oyuncu topu yakaladığı müddetçe, oyun bu şekilde devam eder. Topu havada tutamayan oyuncu ebe olur ve yere düşen topu eline aldığı anda “İstop” diye bağırır. Oyuncu topu almaya çalıştığı sürede diğer oyuncular ebenin kendilerini vuramayacağı noktalara kaçırlar. Ebe “İstop” dediği zaman herkes olduğu yerde durmak zorundadır. Kıpırdayan anında ebe olur. Ebe istediği bir rengi söyler. Diğer oyuncular harekete geçerek o rengi bulmaya çalışır. Oyuncular rengi bulmaya çalışırken ebe de onları topla vurmaya çalışır. Ebe bu sırada herhangi bir oyuncuyu vurursa ebelik vurduğu oyuncuya geçer, vuramazsa ebe tekrar kendisi olur. (KK-1, KK-3, KK-9, KK-13, KK-14, KK-15, KK-16, KK-27, KK-28, KK-36, KK-42, KK-50, KK-51).

Topla oynanan bu oyun, ebenin topu yukarı atıp yere düşmeden yakalamaya çalışması sırasında sıçraması ve bedenini kontrol ederek dengede kalması, gözlerle el-vücut hareketleri arasında koordinasyon sağlama yetisinin gelişmesi açısından işlevseldir. Oyunda ebe olan çocuk, kaygı, üzüntü, endişe, dostluk, sevgi gibi duygularını rahatça ifade edebilecek doğal bir ortam bulur ki bu durum çocuğun gelişiminde duygusal açıdan da önemli bir yere sahiptir. Oyun, çocuğun sosyal yönden gelişmesi, akranları ile yakınlaşması, birlikte bulunduğu grup üyeleriyle uyumlu bir şekilde hareket edebilmesi bakımından önemlidir (Büyükokutan Töret, Özdemir, 2021: 400).

2.5.1.11. Körebe Oyunu

Kız ve erkek çocuklarının birlikte oynadığı bu oyun için en az dört kişiye ihtiyaç duyulur. El ele tutuşularak bir daire oluşturulur. Bu dairenin ortasında duracak bir ebe seçilir. Ebe seçimi sırasında, “Ooo... / Portakalı soydum, / Başucuma koydum, / Ben bir yalan uydurdum, / Duma duma dum, / Kırmızı mum, / Dolapta pekmez, / Yala yala bitmez, / Ayşecik cik cik cik, / Fatmacık cık cık cık, / Sen bu o-yun-dan çık!” şeklinde sayışmaca söylenir, çıkan kişi ebe olur. Daha sonrasında ebenin gözü

bir bez parçasıyla bağlanır. Gözü bağlandıktan sonra oyuncular görüp görmediğini kontrol etmek için genelde parmaklarıyla sayı sorarak emin olur. Ebeyi döndürerek kaçmaya başlayan oyuncular, ebeye seslenerek kendilerini bulmaları adına ipucu verir. Aynı zamanda oyuncular oyunu zorlaştırmak adına ses çıkarmayarak ebenin kendilerini bu şekilde bulmalarını ister. Ebe, oyunculardan birini yakaladığı zaman gözünü açar ve ebelik diğer oyuncuya geçer. Oyun bu şekilde devam eder. (KK-1, KK-11, KK-12, KK-13, KK-15, KK-26, KK-27, KK-28, KK-32, KK-33- KK-39, KK-40, KK-41, KK-42, KK-46, KK-52).

Oyuncuların oyuna başlamadan önce ebe seçmek adına sayışmaca söylemesi dil gelişimine katkı sağlar. Sayışmacaların ritimli şekilde söyleniyor olması, çocukların topluluk içinde kendilerini rahatça ifade edebilmelerini ve kendilerine güven duymalarını sağlar. Ebe seçiminden sonra oyuncuların gerek ipucu vererek yerlerini belli etmeleri gerekse ses çıkarmadan ebenin kendilerini bulmasını beklemeleri iş birliği, uyum ve iletişim becerilerinin gelişmesi bakımından işlevseldir. Oyunun gerekliliği olan kaçıp kovalama ile birlikte çocukların hareket yetkinlikleri gelişir, psiko-motor becerileri güçlenir (Büyükokutan Töret, Özdemir, 2021: 402).

2.5.1.12. Yağ Satarım

Kız ve erkek çocuklarının birlikte oynadığı oyun için en az altı kişiye ihtiyaç vardır. Grup hâlinde oynandığı için çok fazla oyuncu ile de oynanabilmektedir. Oyunda ilk olarak bir oyuncu ebe olarak seçilir. Diğer oyuncular daire oluşturarak yere çömelir. Ebe, elinde mendille beraber şu ezgili tekerleme eşliğinde oyuncuların arkalarında dolandır: “Yağ satarım, bal satarım, / Ustam ölmüş, ben satarım. / Ustamın kürkü sarıdır, satsam on beş liradır”. Ebe, herhangi bir oyuncunun arkasına mendili koyana kadar bu tekerlemeyi söyleyen oyuncular, devamlı arkalarına bakar. Böylelikle mendil konulduğu an fark etmiş olurlar. Mendilin konulduğunu anlamayan oyuncuya diğer oyuncular haber vererek ebeyi kovalaması için uyarıda bulunur. Mendilin konması ile “Zambak zumbak, dön arkana iyi bak” diyerek alkışlarla ritim tutulur. Bu tekerleme, arkasına mendil bırakılan oyuncunun, ebeyi yakalamasına kadar söylenir. Ebe yakalanmaz ve mendili bıraktığı oyuncunun yerine ondan önce varıp oturursa mendili alan kişi ebe olur. (KK-3, KK-11, KK-12, KK-13, KK-14, KK-15, KK-16, KK-32, KK-33, KK-52).

Ebenin üstlendiği rolü yerine getirmesi, mevcut durumla başa çıkma ve oyunu yönetmesi kişisel becerilerini geliştirir. Dairenin etrafında ebenin dolanması diğer oyuncuların merak duygusunu ortaya çıkarır. Mendilin bırakılmasından sonra ebe ile mendili alan oyuncu arasında gerçekleşen kovalamaca oyuncuların psiko-motor gelişimleri açısından önemlidir. Söylenen sayışmacalar, çocukların dili etkin kullanmalarını sağlarken aynı zamanda da oyunun bir eğlenceye dönüşmesine vesile olur. Kovalama süresi boyunca söylenen ritmik sayışmacanın hızının oyuncular tarafından arttırılması, oyuncuların duygularını oyun yoluyla ifade etmelerinin göstergesidir. Bu açıdan oyun, çocukların duygusal gelişimi üzerinde de etkilidir (Büyükokutan Töret, Özdemir: 2021: 403).

2.5.1.13. Mendil Kapmaca Oyunu

Kız ve erkek çocuklarının birlikte oynadığı oyun, en az dört kişi ile oynanabilmekle birlikte oyuncu sayılarının birbirine eşit olması gerekir. İki grup arasında oynanacağı için öncelikle gruplar oluşturulur. Bu noktada iki seçenek vardır. İlki, oyuncular hangi takımda olacağına kendileri karar verir. Diğer, “Eş eşine, peş peşine annemin adı Menekşe” denilerek eller sallanır, açık ya da kapalı el yapan oyunculardan açık olanlar bir grubu, kapalı olanlar diğer grubu oluşturur. Ebenin belirlenmesi ve grupların oluşmasının ardından yirmi metre mesafede karşılıklı iki çizgi çizilir. Ebe olan oyuncu, iki çizginin ortasında durur ve eline, bir mendil, bez parçası ya da peçete alır. İki grup, karşılıklı olarak çizgilere dizildikten sonra “başla” komutu ile birlikte iki oyuncu çizgilerden çıkar ve ebenin iki tarafında durarak elindeki mendili kapmaya çalışır. Mendili kapan oyuncu, diğer oyuncudan önce kendi çizgisine gelirse rakibini yenmiş olur. Elenen oyuncular, oyun alanının dışına çıkarak bekler. Elenmeyen oyuncular ise sırasıyla oyuna devam eder. Hangi grubun oyuncuları önce elenirse hem oyun bitmiş hem o grup oyunu kaybetmiş olur. (KK-11, KK-12, KK-13, KK-15, KK-16, KK-52).

Oyuncuların eş seçimi için başvurdıkları sayışmaca ile dil gelişimleri desteklenir. Eşleşme ile takımlar oluşturularak oyuncular arasında fikir birliği sağlanır ve hedef belirlenir. Planlama ve uygulama ile oyun stratejileri ve taktikleri üretilir. Çocukların oyun yolu ile kurallara uyum sağlaması sosyal gelişimlerine katkı sağlarken, mendili kapan ve herkesten önce çizgiye ulaşmaya çalışan oyuncuların aktif bir şekilde koşması ve mendili almak için sıçraması psiko-motor becerilerini geliştirir.

Oyuncular, dikkatini toplamayı ve kendini kazanma amacına yöneltmeyi öğrenerek rakibe alt olmamak için bilişsel yeteneklerini ortaya çıkarır. Oyun sırasında oyuncuların haz, heyecan, rekabet, yenilgi, başarı gibi duygularını tatmin ettiği görülmektedir ki duygusal gelişimleri açısından anlamlıdır (Büyükokutan Töret, Özdemir, 2021: 404).

2.5.1.14. Sandalye Kapmaca

Oyuncu sayısından bir eksik sayıda sandalye oyunun oynanacağı alana getirilir genellikle bu oyunlar toplu alanlarda etkinlik içerisinde oynanan kız ve erkek çocuklarının beraber oynadığı oyunlardır. Oyuncuların sandalye etrafında sıkılmadan dönmesi için bir müzik açılır, bunun üzerine müzik eşliğinde dans ederek sandalyelerin etrafında dönerler. Müzik durduğunda oyuncuların hepsinin bir sandalye kapması ve oturması gerekir. Bir sandalye eksik olduğundan bir kişi ayakta kalacaktır, ayakta kalan oyuncu başarısız olmuş elenmiştir bu sebepten oyundan ayrılır. Her turda bir sandalye daha eksiltilerek oyun devam ettirilir. Tek kişi kalana kadar oyun sürdürülür ve bu kişi oyunu kazanmış olur (KK-11, KK-12, KK-14, KK-15, KK-16, KK26, KK-27, KK-28).

2.5.1.15. İp Atlama- Laleli

İp atlama oyunu en az üç kişi ile; oyuncu sayısı kimi zaman on kişiyi bulabilen grup oyunudur. Bu oyun genellikle geniş ve dış alanlarda; sokaklarda, okul bahçelerinde saat fark etmeksizin her yaştan kişinin katılabileceği bir oyundur. İki kişi ipin birer ucundan tutarak sallar. Eğer oyun üç kişilik oynanacak ise üçüncü kişi ipe takılmadan atlamaya çalışır. Fakat topluca bir grup ile oynanacak ip atlamada üçüncü kişinin seçilmesi için oyunculardan kim ilk “Birim bir Allah” derse ilk o geçer sonrasında oyuncular onun ardına sıralanmaya başlar. İp atlamada oyuncuların zorlanması için ipe dışarıdan hoplayarak girmesi istenir ancak ipin yanından atlamasını kabul eden ebeler de bulunur. Oyuncu ilk kez atlarken “laleli bir içeriye gir, ipten tut dışarıya çık” gibi tekerleme söyler. Eğer takılı ipi atlamayı başarabilirse ikinci aşamaya geçilir. Bu sefer de başka bir tekerleme olan “laleli iki” tekerlemesi olan “Laleli iki ormandaki tilki” söylenir. Üçüncü kişi geldiğinde söylemesi gereken ise “Laleli üç, oynaması güç” tür. Sıra dördüncü oyuncuya geldiğinde oyuncunun ipte atlarken hem tekerlemeyi söyleyip hem de yere çökmesi gerekir “Laleli dört eteğini

ört” der ve yere çöküp hemen kalkarak oyundan çıkar. Beşinci oyuncu ise “Laleli beş, kalbimiz eş” diyerek ipe dışarıdan girer ve çıkar. Altıncı oyuncu “Laleli altı, altınlarımı çaldı” derken oyuncunun üzgün bir tavır takınması gerekir. Sıra yedinci oyuncuya geldiğinde “Laleli yedi yemeğimi yedi” derken oyuncu ellerini ağzına götürür ve yemek yer gibi yapar. Sekizinci oyuncunun gelmesi durumunda “Laleli sekiz, sekseğimi sildi” denir dokuzuncu oyuncu “Laleli dokuz, evde yokuz” der ve ellerini yok anlamında geriye doğru atar. Son oyuncu olan onuncu oyuncu “Laleli on kırmızı don” diyerek oyunun başarı ile tamamlanmasını sağlar. Oyun bu şekilde ilerler (KK-11, KK-12, KK-14, KK-16, KK-29, KK-32, KK-33, KK-36, KK-37, KK-38, KK-40, KK-41, KK-42, KK-50, KK-51, KK-52).

2.5.1.16. Bir, İki, Üç Oyunu

Bu oyun genellikle kız çocukları arasında oynanır, bazı durumlarda erkeklerin de oynadığı görülür. İki kişi lastiği ayak bileklerine geçirir. Lastik oynanırken belirli seviyeler bulunur, en geç üçler denilen diz kapağının hizasından başlayan oyunlarda sırasıyla kalçalara, bele, koltuk altı ve omuzlara kadar çıkarılarak oynanır. Oyunu buraya kadar yanmadan tamamlayan oyunculara bir görev daha verilir oyunun düz halini başarması durumunda oyuncu ters halini de başarabilir mi denilerek oyunun tersini en baştan başlayarak oynamaya çalışır.

Üç kişi ile oynanan bu oyunda oyuncular arasından kimin birinci, ikinci ve sonuncu olacağı “İncini mincini kim birinci” denilerek seçilir “Kim ikinci” denir ve sona kalan üçüncü olur. Sonuncu olan kişi kuralları belirler ve üçlerden sonra oyuncunun daha çok zorlanması için lastiğe değmesini yasaklar ve dönüşleri kolay yapmaması ve yanması için zıplamaya devam etmesini talep eder, daha yumuşak olan kural belirleyici ipin değmesini sorun etmez ve zıplarken lastiğin gerdirilerek ayak bileklerine kaçırmadan indirmesini ve bu şekilde zıplamasına izin verilir. Ayak bilekleri hizasında olan lastik oyunun ilk seviyesi olan birleri oluşturur, iki parmak üzeri ikiler, diz kapakları ise üçler olur. Sonrasında kalçalara, bele, koltuk altı ve omuzlara kadar çıkarılarak oynanır. Oyuncu oyuna başladığında bir diyerek dışarıdan kendisine yakın olan ipi bacak arasına alacak şekilde zıplar sonrasında iki der ve karşı ipe atlar, üç ve dörtte de aynı işlem devam eder beş diyeceği zaman oyuncu ipin ortasına boşluğa atlar ve altıda ayağının birisi bir ipin dışında bir diğer ayağı diğer ipin

dışında kalır ve oyun, oyuncu yanana kadar devam eder (KK-14, KK-16, KK-29, KK-32, KK-33, KK-36, KK-37, KK-52).

2.5.1.17. Üçgen, Kare, Beşgen

Lastik oyunlarında üçgen, kare, beşgen olmak üzere oynanan bir tür oyun vardır. Oynanacak oyun üçgen ise dört oyuncuya; kare ise beş, beşgen ise altı oyuncuya ihtiyaç vardır. Oynanan bu oyunların mantığı aynıdır. Oyuncu sayısı çoğaldıkça ipte aynı anda oynayan oyuncu sayısı da artar ve bireyselden grup oyununa döner. İlk önce kimin oynayacağı ıslak taş/ kuru taş ile ya da “İncini mincini kim birinci” denir ve ellerin açık kapalı olmasına göre kimin eli farklı ise o birinci seçilir, “Kim ikinci” denilerek eller sallanır ve ikinci seçilir geriye kalan kişi zaten üçüncü olacaktır. Grup oyunlarında ise “eş eşine peş peşine, annemin adı Menekşe” denilerek oyuncuların ellerini düz veya açık yapması halinde grup oluşturulur ve ıslak/ kuru ile ilk kimin başlayacağına karar verilir ve oyun başlar. Oyuncular lastiğin içine gire ve üçgen, kare ya da beşgen oluştururlar. Ayak bilekleri hizasında olan lastik oyunun ilk seviyesi olan birleri oluşturur, iki parmak üzeri ikiler, diz kapakları ise üçler olur. Sonrasında kalçalara, bele, koltuk altı ve omuzlara kadar çıkarılarak oynanır. Oyuncu “üçgen” der ve iki ayağı ile ipe atlar, oyuncunun ayağından bu ipin kaçmaması gerekir, en fazla topuk ve ayak ucuna kadar çıkmasına sonuncu kuralı belirleyen kişi izin verir. Sonuncu kişi kimden taraftan dönmesi gerektiğini oyun başında söyler ancak oyuncu söylenen kişiden tarafa değil diğer oyuncuya dönerse yanar. Yanmaması durumunda oyuncu ipe değmeden tüm köşeleri gezer ve bulunduğu noktaya geri döner bu sefer atlayarak ters tarafa dönmesi gerekir, değmeden dönebilen oyuncu yine tüm köşeleri dolandır ve başlangıç noktasına geldiğinde “Üçgen iç” der ipin içine atlar “dışarı” der ve ipin dışına çıkar. Seviyesini başarılı tamamlayan oyuncu birlerden, ikilere, üçlere, kalçalara, bellere ve omuzlara kadar gelir. Oyun kuralı belirleyen oyuncuya göre değişim gösterir ve üçlerden sonra omuzlara kadar oyuncunun aynı şekilde lastiğe temas etmeden ve zıplayarak hareket etmesini ister fakat bu durum zorlu ve güç olmasından dolayı ebeler bellerden sonra oyuncunun lastiğe değmesine müsaade eder ve başlangıç, dönüşler ve bitişte lastikte zıplaması zor olmasın diye basmalarına izin verir (KK-14, KK-16, KK-29, KK-32, KK-33, KK-36, KK-37, KK-52).

2.5.1.18. Şeker Kız Candy

Lastikle oynanan bu oyun genellikle kızlar arasında oynanır. En az üç en fazla dört kişi ile eşli şekilde oynanabilir. Bu oyunda oyuncular arasından kimin birinci, ikinci ve sonuncu olacağı “İncini mincini kim birinci” denilerek seçilir “Kim ikinci” denir ve sona kalan üçüncü olur. Eş olmak isteyen oyuncular ise elleri açık ve kapalı olmak üzere ellerini sallayarak “Eş eşine peş peşine annemin adı Menekşe” der ve elleri açık olanlar bir grup kapalı olanlar bir grup olarak eşleşir. Lastik oyunlarında yukarıda verildiği gibi belirli bir sıralama ile oyunlar oynanır fakat bu oyunda oyun üçlerden başlamaktadır. Bu oyunun hem düzü hem de tersi bulunur başarılı bir şekilde omuzlara gelen oyuncu seviye tamamlamasından sonra üçlerden tekrardan oyuna başlar fakat bu sefer ters şeklinde oynar.

Oyuncu oyun sırasında “Şeker kız Candy Antonia ile evlendi bunu duyan Dilara kıskançlıktan geberdi” şarkısını söyler bu sırada ilk olarak sağ bacağını ipe atar sonrasında sağ bacağının yanına sol bacağını arkadan atar ve geri ipin dışına çıkarır, içeride kalan sağ bacağını ipe dolar ve açar bu adımlamanın sonunda sağ bacak da ipin dışına çıkarılır ve “Sağ bacak at” derken oyuncu sağ bacağını ipten içeri atar, çıkarır “Sol bacak at” der ve sol bacağını atar. “Sağ, sol terazi gol” derken sağ ayağı ile önce sağ bacağını içeri atar ve geri çıkarır sonra sol bacağını tersten atar, en son adımda ise sağ bacağını karşı tarafta bulunan lastiğe atar ve bulunduğu yere geri getirir oyun biter. Oyunun başarısız olması hareketlerin yanlış olması durumunda oyuncu yanar lastiğin içine girer ve diğer oyuncunun oyununu takip eder onun yanması durumunda kaldığı yerden oyuna devam eder. Oyunun başarılı şekilde tamamlanması ile ters oyuna geçildiğinde adımlar aynıdır tek fark oyunda yapılan hareketlerin lastiğin altından ters konumlu yapılmasıdır (KK-14, KK-16, KK-26, KK-27, KK-29, KK-32, KK-33, KK-36, KK-37, KK-52).

2.5.1.19. Vahşi Batı

Lastikle oynanan bu oyun genellikle kızlar arasında oynanır. En az üç en fazla dört kişi ile eşli şekilde oynanabilir. Bu oyunda oyuncular arasından kimin birinci, ikinci ve sonuncu olacağı “İncini mincini kim birinci” denilerek seçilir “Kim ikinci” denir ve sona kalan üçüncü olur. Eş olmak isteyen oyuncular ise elleri açık ve kapalı olmak üzere ellerini sallayarak “Eş eşine peş peşine annemin adı Menekşe” der ve elleri açık olanlar bir grup kapalı olanlar bir grup olarak eşleşir. Oyun üçlerden

başlayarak kalçalar, beller ve omuzlara kadar devam etmektedir. Bu oyunun hem düzü hem de tersi bulunur başarılı bir şekilde omuzlara gelen oyuncu seviye tamamlamasından sonra üçlerden tekrardan oyuna başlar fakat bu sefer ters şeklinde oynar.

Oyuncu kişi oyuna başladığında önce sol ayağını lastiğin içine atarken sonrasında sağ ekler akabinde ise sol ayağını lastiğin dışına karşı tarafa alır. Başlangıç noktasının tam karşısında kalan oyuncu önce sağ ayağını sonra sol ayağını atarken sağ ayağını başlangıç noktasına atar bu sırada ise “Oh oh çekilin yoldan vahşi batıdan geliyorlar, Amerikanlar, eskidi bunlar Turkish Kovboylar” şarkısını söyleyerek ritmik bir şekilde oyun oynanır. Oyunun başarılı devam etmesi halinde oyuncu oyunu kazanır, şaşırması ve yanması durumunda oyunu tamamlamak için sıranın kendisine gelmesini bekler (KK-14, KK-16, KK-26, KK-27, KK-29, KK-32, KK-33, KK-36, KK-37, KK-52).

2.5.1.20. Çelik Çomak

Bu oyun iki grup arasında genellikle erkeklerin oynadığı fakat kızlar ile de birlikte oynanan bir oyundur. Gruplar en az ikişer kişiden en fazla on kişiden oluşmaktadır. Oyunda kullanılması için iki sopa gerekir, bu sopalardan biri otuz santimetre diğeri ise yetmiş santimetre olması gerekir. Düz bir yere çizgi biçiminde küçük bir çukur açılırken bu çukurdan yirmi adım geride de bir çizgi çizilir. Oyuna ilk kimin başlamasını belirlemek için “yaş mı kuru mu?” denilerek bir taş ıslatılarak ilk kim oyuna başlayacak seçim yapılır. Karşı gruptan bir oyuncu elindeki uzun sopayı önceden açılmış olan çukurun üzerine yatay olarak koyar. Oyuna ilk başlayan kişi önceden çizilmiş olan çizgiden, elindeki küçük sopayı çukur üzerinde bulunan sopaya atmaya çalışır, vurmaya başarabilirse oyuna başlanır. Oyuncu elindeki büyük sopa ile küçük sopayı havaya kaldırarak vurur. Küçük sopanın düştüğü yere kadar oyunu kaybeden grubun oyuncuları sekerek gider oyun bu şekilde süregelir (KK-3, KK-32, KK-33, KK-37, KK-38, KK-44).

2.5.1.21. Beş Taş

Beştaş, en az iki kişi ile birlikte oynanan hem kız hem erkeğin birlikte oynayabileceği gibi ayrı ayrı da oynayabileceği bir oyundur. Oyun her yerde beş küçük taşın bulunması durumunda oynanabilir. Bu oyun beş taş ile oynanan bir oyundur.

Taşlar, bir avucun içine hepsinin sığabileceği kadar küçük olmalıdır, irili ufaklı olması ya da büyük olması oyunun kalitesini düşürecek gibi oyuncunun da zorlanmasına sebep olur. Oyun esnasında, oyuncu taşı düşürürse veya yerdeki taşı alamazsa oyundan çıkar ve oyun oynama sırası diğer oyuncuya geçer. Oyuncular yere oturarak oynarlar. Kurayla belirlenen birinci kişi oynamaya başlar. Taşlardan birini eline alır, havaya doğru atar, o havada iken diğer taşlardan birini eline alıp havadaki taşı tutması gerekir, tabi bunu yaparken seri olması gerekmektedir. Oyuncu önce taşları birer birer, sonra ikişer ikişer, üçer ve dörderli gruplar halinde toplayarak bir sonraki aşamaya geçer. Oyuncu bir sonraki aşamada işaret parmağını orta parmağın üzerine koyar elini köprü gibi yapar. Diğer oyuncunun seçtiği taşa değdirmeden tüm taşları bu köprüden geçirmeye çalışır. Taşların hepsini bu köprüden geçirerek toplarsa bir sonraki aşamaya geçmeye hak kazanır. Son aşamada oyuncunun taşların tümünü havaya atıp elinin tersiyle tutması gerekir, taşların hepsini yukarı doğru fırlatılıp bu kez avuçla yakalaması gerekir. Ne kadar taş yakalayabildiyse o kadar sayı kazanır (KK-2, KK-3, KK-7, KK-8, KK-9, KK-10, KK-11, KK-12, KK-13, KK-14, KK-16, KK-26, KK-27, KK-28, KK-30, KK-32, KK-41, KK-42, KK-45, KK-46, KK-52).

2.5.1.22. Şep Oyunu

Şep denilen oyunda iki kişi karşılıklı oynar. Bu oyunda oyuncular bir yalak yapar ve taşları on ikişer on ikişer dizer. Bu taşları yalakların içine başka bir taş ile düşürmeye çalışırlar kim ne kadar çok taş düşürürse bu oyunu o kazanır (KK-49).

2.5.1.23. Soğuk Sıcak Oyunu

Soğuk- sıcak oyununda oyundan hemen önce “Portakalı soydum, baş ucuma koydum ben bir yalan uydurdum, duma duma dum, kırmızı mum, dolapta pekmez, yala yala bitmez, Ayşecik, Fatmacık sen bu oyundan çık.” Denilerek parmağının işaret ettiği kişi ebe seçilir. Ebe oyun alanından bir süreliğine dışarı çıkarılır ve geriye kalan oyuncular saklanacak olan nesneyi belirler, belirlenen eşya saklanır ve daha sonra ise ebe içeri alınır. Belirlenen bu nesnenin yeri ebeye söylenmez ve ebenin bu nesneyi bulması beklenir. Ebe oyunun oynandığı alanda eşyayı bulmak için aramaya başlar ve nesneye bilerek veya bilmeyerek yaklaşır ve uzaklaşır. Diğer oyuncular ebe eşyaya yaklaştığında “sıcak”, uzak kaldığında ise “soğuk” diyerek bulmasına yardımcı olmaktadır. Oyun ebenin eşyayı bulması ile sonlanır daha sonrasında oyuna devam

edilmek istenirse tekrardan sayısmaca yapılarak oyuna devam edilir. Oyunda bazı oyuncular ise “sıcak” veya “soğuk” demek yerine arı gibi vızıldamayı tercih ederler; nesneye yaklaşan ebeyi gören oyuncular yüksek sesle arı vızıltısı çıkarır uzaklaştığında ise bu vızıltının sesi çok az gelir (KK-11, KK-12, KK-14, KK-16, KK-26, KK27, KK-28, KK-52).

2.5.1.24. Sek Sek Oyunu

“Sek sek” olarak bilinen bu oyuna “mendil” de denildiği görülür. Yere bir tebeşir yardımıyla toplam sekiz kare çizilir ilk üç kare üst üste olacak şekilde dördüncü ve beşinci yan yana, altıncı kare ise tek, yedinci ve sekizinci kare yine yan yana çizilir. Oyuncular genellikle “Birim bir Allah” ya da “İncini mincini kim birinci?” diyerek elleri açık veya kapalı olup farklı olan birinci seçilerek oyuna ilk kimin başlaması gerektiği belirlenir. Yere çizilen karelerin dışında bir taş ya da karelerin içinde görülebilecek bir nesne gerekir. Bu taş yardımı ile oynanan bu oyunda oyuncu ilk kareye taşını atar ve birinci kareye basmadan tek ayak üstünde zıplayarak üçüncü kareye kadar sekerek gider. Dördüncü ve beşinci kareye geldiğinde ayaklarından birinin dördüncü karede diğerinin ise beşinci karede olması gerekir. Sonrasında tek ayakla sekerek altıncı kareye gider oradan yine dördüncü ve beşinci karede olduğu gibi ayaklarından biri yedinci karede diğeri ise sekizinci karede olmalıdır. Oyun başlangıcına doğru bu karede çizgilere basılmadan dönülür ve altı, beş-dört, üçüncü ve ikinci kareye tek ayakla sekerek gidilir. Birinci kareye gelindiğinde oraya atılan taş alınır ve birinci kareye basılmadan çizginin dışına çıkılır. Başarıyla tamamlanan birinci kareden sonra iki, üç şeklinde sırayla gidilir. Önemli olan taşların atıldığında kare içinde ve çizgi sınırında olmasıdır, çizginin ve karenin dışında kalınması halinde oyuncu oyuna başlayamaz (KK-1, KK-2, KK-3, KK-6, KK-7, KK-8, KK-9, KK-11, KK-12, KK-14, KK-16, KK-17, KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-24, KK-25, KK-26, KK-27, KK-28, KK-29, KK-30, KK-32, KK-33, KK-37, KK-38, KK-42, KK-49, KK-51, KK-52).

2.5.1.25. Bilye (Misket) Oyunu

Geniş ve düz bir alanda iki ya da daha fazla oyuncu ile oynanan bu oyunda ilk oyuncu bilyelerini genellikle çok uzak ya da çok yakın olmayacak şekilde ileriye doğru atmaktadır. Bu oyuncuyu izleyen diğer oyuncu, oyuncunun attığı bilyelere vurmaya

veya en azından bir karış mesafesi kadar yaklaşmaya çalışır asıl amaç bilyeleri vurmak  tmektir, eğer bilyeler vurulamaz ise veya karış mesafesine yaklaşamazsa bir sonraki elde diğer oyuncu yakında bulunan oyuncunun bilyesini kolaylıkla  tebilir ve  t len her bilye onun olabilir. Oyun bu şekilde sırayla belirlenen alan içinde bilyelerle gezilerek oynanır (KK-11, KK-13).

2.5.2. Aletsiz  ocuk Oyunları

2.5.2.1. Elim Sende Oyunu

En az üç kişiye ihtiyaç duyulan bu oyunu kız ve erkek çocukları birlikte oynayabilmektedir. Sayışmaca ile bir ebe seçilir. Ebe seçiminde gönüllü iki oyuncu karşılıklı geçerek “Aldım verdim, ben seni yendim” diyerek birbirlerine doğru adım atarlar. Ayağı altta kalan oyuncu ebe olarak seçilmektedir. Seçilen ebe belirli bir süre yerinde sabit bir şekilde bekler, daha sonra oyuncuları kovalamaya başlar ve eliyle dokunarak onları ebelemeye çalışır. Ebe, dokunduğu oyuncuya “Elim sende” diyerek ebeliği ona verir. Yeni ebe diğer oyuncuları kovalar. Oyun bu şekilde devam eder ve oyuncuların istediği zamanda biter. (KK-11, KK-12, KK-14, KK-16).

Çocukların açık alanda büyük bir zevkle oynadıkları bu oyunun en başında ebeyi belirlemek adına müracaat edilen adımlama sırasında söylenen sayışmaca, ritmik bir özelliğe sahip olduğu için çocukların dil gelişimini hızlandırmak adına önemlidir. Ebenin koşarak, diğer oyuncuları yakalamaya çalışması, diğer oyuncuların da ebeye yakalanmamak için kaçmaları çocukların etkin bir şekilde bedenlerini kullanması, denge kontrolü ve koordinasyonu açısından işlevseldir. Psiko-motor gelişimlerini destekleyen bu oyun ile çocuklar fazla enerjilerini dışa aktararak gerginliklerini azaltmaktadır (Büyükokutan Töret,  zdemir, 2021: 400).

2.5.2.2. On Bir Elli Oyunu

En az on bir kişiye gerektiren, kaçmaya ve yakalamaya dayalı bir grup oyunudur. Kız ve erkek oyuncuların birlikte yer aldığı oyun, oyuncu sayısı fazla olduğu takdirde daha eğlencelidir. Oyuncular el ele tutuşarak büyük bir daire oluşturur. Hangi oyuncudan itibaren saymaya başlanılacağına karar verildikten sonra her oyuncu, elini açık bir şekilde diğer oyuncunun elinin altına koyar. İlk oyuncudan itibaren birden on bire kadar sayılır. Sonra ise 11 10, 11 20, 11 30, 11 40 ve 11 50

şeklinde tekrar sayım olur. 11 50 kime denk gelirse o kişi ebe olur. Bu arada diğer oyuncular ebeden kaçmaya başlar. Ebe ise oyunculardan birini yakalamaya çalışır. Yakaladığı oyuncuyu tutarak on bire kadar sayması gerekir. Ardından yakalanan oyuncu ebenin takımına dâhil edilir ve oyunun iki ebesi olur. Oyundaki tüm oyuncular yakalanana kadar oyun bu şekilde devam eder. Sona kalan oyuncu ise oyunun kazananı olur. (KK-11, KK-13, KK-15, KK-52).

Oyuncuların açık alanda birbirlerini kovalayarak yakalamaya çalıştığı bu oyun, aktif bir şekilde koşma, sıçrama ve yer değiştirme gerektirdiği için çocukların psiko-motor becerilerinin gelişimi açısından işlevseldir. Ebeye yakalanan oyuncunun ebenin takımına geçmesi ile oluşan yeni grup arasında yaşanan yoğun ilişkiler, oyuncuların birlikte hareket edebilme, uyum sağlama ve sosyal beceriler kazanması bakımından önemlidir. Başından sonuna kadar hareketli olan oyun, çocukların sosyal gelişiminin yanı sıra duygusal gelişimini de etkilemekte, heyecan, refleks, haz gibi duygularının açığa çıkmasını sağlamaktadır (Büyükokutan Töret, Özdemir, 2021: 401).

2.5.2.3. Yerden Yüksek Oyunu

Grup olarak oynanan bu oyunda belli bir oyuncu sayısı yoktur. Öncelikle ebenin belirlenmesi gerekir. Bunun için oyuncular, “1-2-3 yerden yüksek!” der ve herkes yerden yüksek bir yere çıkar. Yere en yakın olan ya da yüksek bir yere çıkamamış olan kişi ebe olur ve oyun başlar. Diğer oyuncular ebeye yakalanmadan yüksek yerlerde gezinir ve aralarında yer değiştirir. Bu değişimler gerçekleşirken ebe, ayağı yere değen kişiyi ebelerse onu ebe yapar. Ebe yanına gelince ayakları yerde değil de yüksekte olursa ebe onu ebeleyemez. Oyun bu şekilde devam eder. Bu oyunda devamlı yüksekte durmak yasaktır. Sık sık ayakların zemine değmesi ancak ebe gelirken ebeye yakalanmadan iki ayağın da birden yüksekte tutulması gerekir. (KK-12, KK-14, KK-16, KK-26, KK-27, KK-28, KK-37, KK-38, KK-52).

Oyun, oyuncuların dikkatini toplamalarını ve ortak bir amaca yönelmelerini gerektirmesi açısından önemlidir. Ayağını yerden yüksek tutmaya gayret eden ve dikkatini veren oyuncular, grup arkadaşlarıyla etkileşim kurmakta ve içinde bulundukları duruma uyum sağlamaktadır. Bunun yanı sıra oyuncuların bedenlerini kullanarak yerden yüksek herhangi bir nesne üzerinde dengede durmaya çalışmaları ve kendi aralarında yer değişimleri ile psiko- motor becerileri gelişmektedir. Oyun

sırasında eğlenmeleri, keyif almaları ise duygusal gelişimleri açısından anlamlıdır (Büyükokutan Töret, Özdemir, 2021: 401).

2.5.2.4. Don Oyunu

Kız ve erkek çocuklarının birlikte oynadıkları oyun için en az beş oyuncu gerekir. Oyuncular kendi aralarında, “Ooo piti piti, karemela sepeti / Terazî lastik jimnastik / Biz size geldik, bitlendik / Hamama gittik, temizlendik / Tik tik dersimiz matematik” şeklindeki sayışmacayı söyleyerek bir ebe seçer. Oyun alanının sınırlandırılması yapılarak seçilen alanda oyuna başlanır. Ebe oyunculara dokunmak için onlara doğru koşmaya başlar. Oyuncular ebenin yaklaştığını görünce “don” diyerek yakalanmaktan kurtulur. Diğer oyuncular “don” diyen oyuncuya dokunarak “ateş” der ve onu kurtarmaya çalışır. Onlar da yakalanacaklarını anladıkları anda “don” diyerek kendilerini koruma altına alır. Ebenin dokunduğu ilk oyuncu yeni ebe olur. (KK-1, KK-11, KK-14, KK-16).

Oyuncuların ebe seçimi için kendi aralarında söyledikleri sayışmacalar sayesinde çocuk, dili düzgün bir şekilde kullanabilmeyi öğrenir. Ayrıca ebenin oyuncuları kovalaması, oyuncuların kaçması durumunda çocuklar fiziksel olarak aktiflik sağlayarak hareket yetkinliğini geliştirir. Oyuncuların, arkadaşlarını hareketsizlik durumundan kurtarmak için onlara dokunmaları empati duygusunun gelişmesi, takım duygusunun oluşması ve arkadaşlık ilişkilerinin pekişmesi açısından işlevseldir (Büyükokutan Töret, Özdemir, 2021: 402).

2.5.2.5. Saklambaç Oyunu

Kız ve erkeklerin birlikte oynadığı, en az iki oyuncu gereken bir oyundur. Oyuna davet için oyunculardan biri “Saklambaç oynayan elime mum diksin” der ve diğer oyuncuların parmaklarının eline dikmesini ister. Oyunun gerçekleşeceği alanda ebe seçimi sayışmaca ile gerçekleşir. Ebe, yüzünü ağaca, duvara ya da saklanan arkadaşlarını görmesini engelleyecek herhangi bir nesneye döner ve oyuncuların belirlemiş olduğu sayıya kadar sayar. Genelde yüze kadar sayılırken, alan dar ise ona kadar da sayılabilmektedir. Sayma işlemi bittikten sonra ebe, “Önüm arkam, sağım solum sobe, saklanmayan ebe” diyerek yüzünü alana doğru çevirir ve saklananları aramaya başlar. Oyunculardan birini gördüğü anda sobeleme duvarına doğru koşar ve gördüğü oyuncunun adını söyleyerek onu sobeler. Bu durumda ilk sobelenen oyuncu

diğer turda ebe olur. Ebe, sobelediğı kişiyi doğru tahmin etmelidir. İsmi yanlış söylerse ebe için “Çanak çömlek patladı denir” ve ebe tekrar yumarak saymaya başlar, herkes yeniden saklanır. Ebenin oyuncuları ararken alandan uzaklaşması ile sobeleme duvarının önü boş ise ve saklanan oyuncular bunu görüyorsa bu duvara ulaşarak sobelemeye çalışırlar. Ebeden önce sobeleme yapan kişi/ler diğer oyunda ebe olmaktan kurtulur. (KK-1, KK-11, KK-12, KK-13, KK-14, KK-15, KK-16, KK-26, KK-27, KK-28, KK-30, KK-32, KK-37, KK-38, KK-39, KK-40, KK-41, KK-42, KK-52).

Ebe seçimi sırasında ve ebe saymayı bitirdikten sonra söylenen sayışmacalar, oyuncuların dil becerisini olumlu etkiler. Ebe olan kişi, dikkatli bir şekilde gözlem yaparak, kısa bir planlama ile saklanan oyuncuları bulmaya ve doğru tahmin etmeye çabalar. Bu durum, akıl ve becerilerini kullanmayı öğrenmesine, karar verme yeteneğinin gelişmesine neden olur. Oyunu yönetmek ve ebelikle başa çıkmak için oyuna odaklanması çocuklara analitik bakış açısı kazandırır. Saklanan oyuncular ise sobeleme yerine ulaşmak için kendi aralarında fikir birliği oluşturarak hedef belirleme, planlama ve uygulama, oyun stratejileri ve taktikleri üretmek hareket yetkinliğini geliştirerek sosyal uyumu sağlar (Büyükokutan Töret, Özdemir, 2021: 403).

2.5.2.6. Köşe Kapmaca Oyunu

Kız ve erkek çocuklarının birlikte oynadığı bu oyun için en az 3 kişi gerekir. Oyuncuların ebeyi seçmesi ile başlayan oyun, köşelerde bulunma esas kabul edilerek oynanır. Oyuncular belirlenen köşelerde yerlerini alırken ebe oyun alanının tam merkezine geçerek oyuncuları dikkatlice izler. Yerden yüksek oyununda olduğu gibi köşedeki oyuncular diğerleriyle yer değiştirir. Bu değişim sırasında yakalanan oyuncu ebelenir ve diğer oyunun ebesi sayılır. (KK-13, KK-14, KK-15, KK-16, KK-26, KK-27, KK-28).

Strateji geliştirmeyi, hızlı ve doğru karar vermeyi gerektiren oyun, çocukların zihinsel gelişimi açısından işlevseldir. Oyuncuların birbirleriyle uyumlu bir şekilde hareket etmesi, sosyal ilişkilerinin pekişmesi, sosyal becerilerinin güçlenmesi bakımından önemlidir. Oyun oynarken oyuncuların koordine olmaları ve dengede kalarak köşelere doğru yer değiştirmeleri, ebenin ise oyun süresince oyuncuları kovalayarak yakalamaya çalışması, psiko-motor gelişimi güçlendirir. Oyun sayesinde

oyuncular, vücutlarındaki fazla enerji birikimini ve gerginliklerini eğlenceli bir ortamda atmış olurlar (Büyükokutan Töret, Özdemir, 2021: 403).

2.5.2.7. Simit Oyunu

Simit oyunu erkekler tarafından oynanan fiziksel şiddetin bulunduğu bir oyundur. Genellikle erkek öğrencilerin hem sokakta hem de okul bahçelerinde veya koridorlarında oynadığı bu oyunda öncelikli olarak ebe seçilir ve bulundukları alanda bir daire oluştururlar ebeyi ortalarına alırlar ebe dışındaki oyuncular birkaç metre uzakta bekler. Seçilen ebe hiç sesini kesmeden “simiiiiit ya da siiiii” diye bağırarak diğer oyunculardan birini yakalamaya çalışır. Eğer ebenin sesi kesilir ise ebe, ebe olarak alır. Bir arkadaşını yakalar ise yakalanan arkadaş ebe olur. Eğer sobeleyemez ise diğer oyuncular tarafından ebe dövülür. Eğer birine değer ve yakalar ise, değdiği kişiyi herkes döver. Oyun, oyuncular tarafından sıkılana kadar devam eder (KK-11, KK-13, KK-15, KK-28).

2.5.2.8. Çatlak Patlak

Oyuncular ellerini, biri üstte, diğeri altta kalacak şekilde birbirlerinin avuçlarına koyarlar. Söylenen her bir kelimedede bir oyuncu yanındaki diğer arkadaşının avucuna vurur ve “Çatlak patlak, yusyuvarlak/ kremalı börek / sütlü çörek /çek dostum çek/ arabayı yoldan çek/ çek amca çek /burnun kanca /al sana bir bulmaca / bulmaca kaç parça /veriyorum 5 parça/ 1, 2, 3, 4, 5” diye söyleyerek oyunu sürdürürler, oyun bu şekilde devam eder (KK-14, KK-16, KK-26, KK-27, KK-29, KK-32).

2.5.2.9. Kulaktan Kulağa

Oyuncu sayısının sınırlandırılmasının olmadığı bu oyunda zaman ve mekânın önemi yoktur. Kız ve erkek karışık olarak oynanan bu oyunda, oyuncular yan yana dizilirler. Yan yana dizilmiş bu oyunculardan sol başta bulunan oyuncu, sağındaki oyuncunun kulağına uzun bir cümle veyahut bir kelimeyi tekrarlamaksızın fısıldar. Kulağına fısıldanan kişi bu cümleyi ya da kelimeyi anlayabildiği ve hatırlayabildiği kadarıyla kendi yanındaki oyuncuya fısıldar. Söylenen bu cümle ya kelime bu şekilde değişe değişe son oyuncuya kadar iletilir. En son oyuncu duyduğu cümleyi yüksek sesle gruba söyler. Gözler cümleyi söyleyen kişiye oyunu başlatan kişiye çevrilir ve

cümlelerin ilk hali duyulur. Aslının ne kadar değiştiği oyuncuların yüzünü güldürür ve eğlendirir (KK-11, KK- 12, KK-13, KK-14, KK-16, KK-26, KK-52).

2.5.2.10. Alfabe Oyunu

İki oyuncunun karşılıklı olarak oynaması ile oynanan hem erkek hem kızın oynayabileceği bu oyunda her oyuncu kendi ellerini, avuç içleri birbirine dönük biçimde, parmaklar kapalı bir şekilde birleştirir. Karşılıklı duran oyuncular ellerinin dışını birbirlerine sürterek “Al-fa-be” der. Sonrasında oyuncular ilk önce kendi ellerini birbirine vurur daha sonrasında birinci oyuncu sağ eliyle ikinci oyuncunun sol eline üç kere “A-A-A” denir, ikinci oyuncu ise sol eliyle birinci oyuncunun sağ eline “3 kere B-B-B” denir vurulur. Son vuruşta aynı pozisyonda tek bir kere vurulur ve bu sırada “3 kere A, 3 kere B, al-fa-be” diyerek oyuncular iki elleriyle çak yaparak oyunu bitirir (KK-11, KK- 12, KK-13, KK-14, KK-16, KK-26, KK-52).

2.5.2.11. El Pişirmece/ Kızartmaca

Bu oyun iki kişi ile birlikte oynanır. Oyunculardan biri ellerini açmalı ve diğer oyuncu ellerini onun ellerinin üzerine koymalıdır, elleri üstte kalan oyuncu ebe olur. Diğer oyuncu ise ebe olan kişinin ellerine vurmaya çalışmaktadır. Ebe olan oyuncu ise ellerinin üzerine diğer oyuncu vurmada ellerini kaçırmaya çalışır. Diğer oyuncu eğer eline vuramazsa ebe kendisi olur. Oyun bu şekilde devam eder. Bu oyunun farklı olarak oynandığı bir şekli ise oyuncuların grup olarak beraber oynadığı şeklidir. Oyuncuların ellerinden birini düz bir zemine koyması ve diğer oyuncuların da kendi ellerini sırasıyla dizmesi ile oluşur. Altta kalan el kendi elini çıkarır ve üstte bulunan ele hızlıca vurur, oyun bu şekilde devam eder ve oyun sonunda tüm oyuncuların elleri kırmızı olur ve canları yandığı için oyunu bırakırlar (KK-11, KK-12, KK-13, KK-14, KK-15, KK-16, KK-26, KK-52).

2.5.2.12. Deve Cüce

Grup halinde kız ve erkek karışık olmak üzere oynanan bu oyunda ilk önce ebe seçimi yapılır. Ebe seçimi yapıldıktan sonra “Deve” diye bağırınca oyuncuların hepsi ayağa kalkar, “cüce” diye seslenince ise herkes yere çöker. Ebe oyuncuların aklını karıştırmaları ve yanması için “Deve” ve “Cüce” diye ard arda ve hızlı şekilde karışık olarak söyler. Kafaları karışan oyuncular şaşırarak yanar ve oyundan çıkar. En sona

kalan oyuncu oyunu kazanır ve yeni ebe kendisi olur (KK-2, KK-11, KK-12, KK-13, KK-14, KK-15, KK-16, KK-26, K27, KK-28, KK-52).

2.5.2.13. Kutu Kutu Pense

En az üç kişiyle oynanabilen oyun, oyuncuların el ele tutuşarak bir çember oluşturmasıyla başlamaktadır. Oyuncular hep birlikte "Kutu kutu pense, elmamı yerse, arkadaşım (kimin adını söylemek isterlerse), arkasına dönse" tekerlemesini söyleyerek ritimli bir şekilde ileri yöne doğru dönerler. Adı söylenen oyuncu arkasını döner ve oyuna arkası dönük şekilde devam eder. Tek tek tüm oyuncuların adı çember tarafından söylenerek arkası dönük hale gelene kadar tekerleme söylenerek dönmeye devam ederler. Oyuna devam edilmek istendiğinde ise, herkes arkasını döndükten sonra, oyuncular bu kez " Kutu kutu pense, elmamı yerse, arkadaşım (kimin adı söylenecek ise adı söylenir) önüne dönse" şekliyle tekrar edilerek tüm oyuncular tekrar önüne dönene kadar oyun devam edebilmektedir (KK-1, KK-2, KK-11, KK-12, KK-13, KK-14, KK-15, KK-16, KK-26, K27, KK-28, KK-52).

2.5.2.14. Şaşıran Eşek

Şaşıran eşek oyunu iki kişi oynanan yer ve zamanın belirli bir sınırı olmadığı karşılıklı oynanan hem kız hem de erkeğin birlikte veya ayrı olarak oynayabileceği bir oyundur. İki kişi arasında ellerle oynanan bu oyunda birinci oyuncunun sağ eliyle ikinci oyuncunun sol eli, birinci oyuncunun sol eliyle ikincinin sağ eli tutulur ve “Şaşıran eşek, şaşırmayan prens/prenses ses ses İbrahim Tatlıses” denilerek eller sallanır ve oyuna başlanır. Oyuncular ilk önce kendi ellerini birbirine vurur daha sonrasında birinci oyuncu sağ eliyle ikinci oyuncunun sol eline, ikinci oyuncu ise sol eliyle birinci oyuncunun sağ eline vurur ve yeniden kendi ellerine vurular oyun bu ritim ve daha da hızlandırılarak ilerler. Şaşırana kadar devam eden oyun sonunda şaşıran kişi eşek olurken kazanan prens veya prenses kaybeden eşek olur (KK-11, KK-12, KK-13, KK-14, KK-15, KK-16, KK-26, K27, KK-28, KK-52).

2.5.2.15. Uzun Eşek

Uzun eşek, en az üçer kişiden oluşan iki takımın oynadığı genellikle erkeklerin oynadığı bir oyundur. Bazı durumlarda kızların da bu oyuna eşlik ettiği görülür. Grup içinden sayışmaca ile yastık seçilir. Oyuncular eşit sayıda iki gruba ayrılarak ilk

yatacak olan takım yaş mı, kuru mu denilerek seçilir. Oyunda yastık olarak seçilen oyuncu sırtını bir duvar ya da ağaç gibi bir yüzeye yaslar. Yatacak olan takımın ilk oyuncusu kafasını yastığın bacakları arasına sokar ve omuzlarını yastığın bacaklarına dayar. Takımın diğer üyeleri de yastığın sıralandığı gibi arka arkaya dizilirler. İkinci takım oyuncularını koşarak diğer takımın sırtına atlar ve oyuncuların üzerlerine binerler. Oyuncular atladıktan sonra ileri doğru hareket ederek kendilerini düzeltmeleri yasaktır. Atlayan grup oyuncuları diğer grubu çökertip, düşürmeye çalışmaktadır. Yatan grubun bir oyuncusu dahi çökerse oyun tekrarlanır ve bu grup tekrar yatar pozisyon alır. Atlayan oyuncular ise oyun tamamlanmadan veya rakip grup çökmeden önce yer ile temas ederlerse kaybetmiş olurlar. Diğer oyunda hangi grubun yatacağı sayışma ile belirlenir. Eğer yatan grup çökmemişse ve atlayan grup oyuncularından hiçbiri yere değmemişse şu tekerleme söylenir, “Bizim köyün imamı/ Altan verir samanı / Üstten çıkar dumanı/ Çattı da pattı kaç attı?” Tekerleme söylendikten sonra atlayan gruptan ilk atlayan kişi yastığa parmaklarıyla bir rakam gösterir. Yatan takımdan ilk kişi de “çift” veya “tek” diye bağırır ve eğer atlayan oyuncuların gösterdiği rakamın tek mi çift mi olduğu bilinirse, atlayan grup yatar bilemezse yatan grup tekrar yatmak zorunda kalır. Oyun bu şekilde devam eder (KK-1, KK-3, KK-10, KK-11, KK-13).

2.5.2.16. Dön Dön Kelebek

Bu oyun en az dört kişi ile oynanabilir, oyuncu sayısı istenilen kadar çoğaltılabilir. Oynanan alan genellikle dış mekanlar olarak tercih edile irken oyuncunun az olması dahilinde evde herhangi bir alanda da oyun oynanabilir. Bu oyunda kız erkek karılık ya da kız veya erkek olarak ayrı oynanabileceği görülebilir. Oyun sırasında oyuncular çember oluşturarak el el tutuşur ve “Dön dön kelebek, Hacı Baba gelecek, Burnuna havuç sokacak, Hapşu” der ve yere çökerler. Oyun bu şekilde devam ettirilmek istenen kadar sürdürülür (KK-11, KK-12, KK-13, KK-14, KK-15, KK-16, KK-26, K27, KK-28).

Çocuk oyunları da yazılı- basılı ve elektronik-dijital kültürden, tüketim ve popüler kültürden, sanayi ve teknoloji devrimlerinden, kentleşmeden ve benzerlerinden etkilenmiş ve etkilenmeye de devam etmektedir. Nitekim 21. Asrın dijital yerli Z ve Alfa kuşakları, Sessiz ve Bebek patlaması kuşaklarının geleneksel oyunlarından büyük bir bölümünü tanımamakta, dolayısıyla oynamamaktadır.

Bağlamlar arası farklılıklar çocukların oyun dünyalarında köklü değişiklikler meydana getirmektedir. Oyun ve oyuncak sanayinin ortaya çıkmasıyla birlikte geleneksel çocuk oyunları hızla değişmeye ve dönüşmeye başlamıştır (Özdemir, 2017: 453-490; Özdemir, 2021: 102-103).

Geçmişten günümüze oyun algısının değişmesiyle birlikte kullanılan oyun alanlarının ve oyun materyallerinin de değişiklik gösterdiği görülmektedir. Ülkemizde geçmiş yıllarda oynanan oyunlara bakıldığında daha çok evin dışında, bahçede, sokakta veya boş bir alanda oynandığı görülmüştür. Bununla birlikte bireysel oyunların değil, grup oyunlarının yoğunlukta olduğu da görülmüştür (Başal, 2007; Çetken, Sevimli, 2018: 321). Çocukların ve öğretmenlerin oyuna bakış açıları daha çok eğlendirici ve keyif verici aktiviteler olup mekânsal olarak özel bir tanımda bulunmamaktadırlar. Çocuklar genel olarak koşma, bisiklet sürme, sallanma gibi aktif olabilecekleri ya da oyuncak bebekler, arabalar ve çeşitli sanat aktiviteleri ile geçirdikleri zaman dilimini oyun olarak düşünmektedirler (Tuğrul, Metin-Aslan, Ertürk, Özen-Altınkaynak, 2014; Çetken, Sevimli, 2018: 321).

Çağın bütün gelişmelerine ve çocuklar için geleneksel çocuk oyunları alanları yapılmamasına rağmen Türkiye'nin şehirlerinde çocuklar hala geleneksel çocuk oyunlarını oynamaya devam etmektedir. Kırsal kesimde ise durum biraz daha farklıdır. Yirmi yıl öncesine göre daha seyrek rastlanmakla birlikte, geleneksel çocuk oyunları kırsal kesimde daha fazla oynanmaktadır. Bu durumdan da anlaşılabacağı gibi çocuk oyunları gittikçe unutulmaktadır. Şehir kültürü kırsal kesime doğru yayıldıkça geleneksel oyunlar unutulmaya terk edilmektedir (Demir, 2019: 4-5).

Eskiden dışarıda oynayan, paylaşan birbirini eğiten ve uyum sağlayan çocuklar şehirleşme ve onun getirdiği olumsuzluklar nedeniyle kapalı mekanlara sıkışıp kalmak zorunda kalmıştır. Günümüz çocukları evlere, televizyon ve bilgisayar ekranlarına mahkûm bırakılmıştır. Bu da özellikle son on yıldır, çocukları toplumun gülen yüzü olmaktan çıkarıp; bencil içine kapanık, somurtan, disiplinsiz bireyler yapmaya başlamıştır (Demir, 2019: 11).

Geçmişte oyunlarda kullanılan materyallerin ağaç dalları, kozalak, taş, tahta parçası, ceviz, su, toprak, çamur gibi doğal ortamlarda ve açık alanlarda kolayca bulunabilecek materyaller olduğu görülmektedir. Günümüzde ise çocuklar daha çok bireysel olarak yapboz, lego, bebek, robot ve bilgisayar oyunları oynadıkları ve

dışarıda geçirdikleri zamanın azaldığı gözlemlenmektedir. Doğal nesnelerle yapılan oyuncaklar yerini fabrikasyon ürünlerine bırakmıştır (Al-Mansour, Sevimli-Celik ve Johnson, 2016; Çetken, Sevimli, 2018:321).

Tüketim kültürünün yaygınlaşmasıyla birlikte yeni oyun araçları ve oyunlar ortaya çıkmıştır. Özellikle gıda sektörünün çikolata, şekerleme ve sakız vb. alanlarında faaliyet gösteren aktörleri ürünlerini jelatinli ambalajlar ve küçük hediyelerle çekici hale getirmeye çalışmışlardır. Bu küçük hediyeler resimli kart (devrin popüler sporcuları, film sanatçıları, arabaları vb.) ve taso (aşık, düğme ve gazoz kapaklarının çocuklar tarafından oyun aracına dönüştürülmesinden esinlenilerek yaratılan yuvarlak resimli oyuncak) gibi oyun araçlarından oluşuyordu. Popüler kültürün ve reklamların ayartıcılığının da etkisiyle bu tür oyuncaklar Türk Çocuk Oyunları Kataloğu' ndaki Resimli Kart Oyunu gibi bazı oyunların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Özdemir, 2021: 108).

Hızlandırılan yaşam gibi yemek de geleneksel oyun dünyasını biçimlendirmeye başlamıştır. Bu kapsamda “yavaş, sakin ve pozitif” hareketlerine (yavaş yemek, sakin şehir, pozitif moda vb.) geleneksel oyun kültürüne dikkat çekmek adına “doğal oyun/cak” hareketinin başlatılması faydalı olabilir. Özellikle elektronik oyunların hız/landırılmış dünyasına karşılık “yavaş ve doğal oyun” hareketinin yaygınlaştırılması oldukça anlamlı ve işlevsel olacaktır (Özdemir, 2021: 109).

Playland Sosyal Sorumluluk Projesi kapsamında ve Belediye başkanı Mustafa Çay tarafından gerçekleştirilen 1. Çocuk Festivali 116-17 Mayıs tarihleri arasında Milli Eğitim Müdürlüğünce koordineli bir şekilde Pozantı Gökbez Stadyumunda gerçekleştirilmiştir. Oyun grupları eşliğinde oyun oynayan çocukların, bir tır içinde özel elektronik oyun grubu ile birlikte çeşitli oyun aletleri ile çocukların eğlendirilmesi hedeflenmiştir. Çocukların belki de sadece televizyon dünyasında görmüş oldukları bu ortamlarda bulunarak bu duyguların yaşatılarak eğlendirilmeleri hedeflenmiştir. Öğretmenler eşliğinde ilkokul öğrencilerinin 125-150 kişilik gruplar dahilinde stada getirildiği, festivalin ertesi günü ise köy okullarında okuyan çocukların servisler eşliğinde getirilip eğlendirilmesi amaçlanmıştır. Gerçekleştirilen festival alanında Survivor yarışma alanları, şişme oyun grubu ve elektronik oyun grupları yer almaktadır. Belediye başkanı Mustafa Çay' ın da dahil olduğu oyunlarda çocuklarla birlikte halat çektiği birlikte Survivor alanlarında yarıştıkları görülür. Türkiye' de otuz

vilayetten tek bir ilçenin seçilmesi ile gerçekleştirilen etkinlikte Adana' nın Pozantı ilçesi seçilmiştir.

Pozantı Belediyesi basın gruplarına verdikleri demeçlerde çocukların eğlendiği ve festivalin amacına ulaştığı görülebilir. Çocukların en çok Survivor yarışma alanlarını sevdiklerini belirtirken, çocuklarını parka bile götürememekten dolayı üzgünlüklerini belirten velilerin çocukları için böyle bir aktivitenin gerçekleşmesinden dolayı memnun olduklarını belirtmişlerdir.

Salgın döneminde evlere kapanan çocukların böyle bir etkinlikte bulunması hem çocukların bu dönem içinde yaşadıkları depresyon, kaygı bozukluğu ve fiziksel sınırlandırmanın getirdiği olumsuz duyguları üzerinden atmış hem de enerji birikiminin üzerlerinden atıldığı görülürken fiziksel gelişimleri için önemli olan bu oyun ortamında hem sosyalleşip hem de eğlenmişlerdir. Ayrıca belediye başkanlığınca gerçekleştirilen “Masal İçinde Sine-Tiyatro” gösterisi ile çocuklar için faaliyetlerin aktif şekilde artırıldığı Pozantı Belediyesinin salgın sonrasında çocukların topluma ve sosyal ortamlara kazandırılması için yaptıkları etkinlikler oldukça önemlidir.

Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Geleneksel çocuk oyunlarının hem yerli halk ile icra edildiği hem de yaylacı çocuklar ile birlikte kültür alışverişi yaparak birbirleri ile oyun oynadığı görülürken dış mekan risklerine karşın ailelerin daha temkinli olmak istediği görülür. 1990' lı yıllara nazaran çocukların sokaklarda koşup oynaması azalmış olsa da yöre halkı tarafından halen sokak aralarında, evlerin bahçelerinde ya da okul bahçelerinde halen çocuk oyunlarının oynandığı görülür. Ancak Pozantı yöresinde gerçekleştirilen Playland Çocuk Festivalinde hem geleneksel çocuk oyunlarına hem de dijital oyun gruplarına aynı anda yer verilerek öğrencilerin teşvik edilmesi hem oyunların yaşatılıp kültürler arası aktarım için önemlidir hem de çocukların kendini özgür hissettikleri risk olmayan bir alanda özgürce oynamaları ve eğlenmeleri oldukça önemlidir.

Yapılan araştırmalar neticesinde geleneksel çocuk oyunlarından kendini güncelleyerek oynanmaya devam eden oyunların dışında kendini güncelleyemeyip artık oynanmayan oyunlar da tespit edilmiştir. “Şep oyunu, Çelik Çomak” oyunu orta yaşlı sözlü kaynak kişilerden aktarılırken oyunun çocuklar tarafından bilinmediği “Bilye (Misket)” ile oynanan oyunların da genç nüfus tarafından bilinip etkin bir şekilde günümüzde oynanmadığı tespit edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DİJİTAL KÜLTÜR ÇEVRESİNDE ŞEKİLLENEN ÇOCUK DÜNYASI

3.1. Dijital Kültür

İnsanoğlu için önemli olan bilgiyi geçmişten günümüze farklı formatlarla ve sayısal yollarla işlemeyi niteleyen bir kavram olan dijital, 1 ve 0'ların bir araya gelerek sonsuz bir döngüde devam ederken iki bileşenli veri dizilerinin anlam kazanma sürecidir. 1990'lı yılların sonlarına doğru Web 1.0 teknolojisi yerini Web 2.0' ye bırakırken Web 2.0 teknolojisi ile birlikte bilgi alışverişi hızlanarak bu işlemin daha kolaylaşmış olduğu görülmektedir. Devamlı ve dinamik bir süreç olan dijitalleşme ile birlikte gelişen sosyal ağlar üzerinde katılımcı üyelerin binlerce yorumlarının bulunduğu alanlar hâline gelmiştir. Kişilerin hayatları üzerinde dolaylı ya da dolaysız şekilde etkileri olan dijitalleşme, insanlar için önemli bir gereksinim konumuna gelmiştir (Özdemir, 2021: 938).

Günümüzde dijitalleşme ile gerçekleşen yeni kültürel oluşuma adaptasyonun sağlandığı; “dijital” kelimesini yepyeni bir teknoloji ve ayrı bir şeymiş gibi tanımlamadığı bir kültürel yapıdan bahsedilmektedir. Bu yapıda sanal deneyimlerle, fiziksel hayattaki deneyimler birbirini tamamlamakta, aradaki çizgiler yok olup yeni bir anlam oluşturmakta; dijital insan hayatı ile iç içe geçmektedir. Günümüzde fiziksel (physical) ve dijital (digital) kelimelerinden türetilmiş “figital” terimi de sanal gerçeklikle birlikte, fiziksel ve dijital dünyanın arasındaki sınırların kalkarak ikisinin iç içe girdiği ortamı ifade etmektedir (Ferhat, 2016: 745; Güney, 2020: 135).

Dijitalleşmenin hayatımıza girişi ilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimiyle 90'lı yılların başlarında ortaya çıkan “siber” veya “dijital” kavramının kültürel bileşeni “siber kültür” veya “dijital kültür” ü doğurmuştur. 20. Yüzyılın son çeyreğinde teknolojik gelişmeler kapsamında görülen değişim ve dönüşümler sonucu yeni bir yapılanma süreci olan bilgi toplumu veya başka bir ifadeyle dijital çağ oluşmuştur (Rzayeva, 2019: 133).

Yaşanılan dijital çağda, sanal ortama aşına olan ve uyum sağlamaya çalışanlar arasındaki mesafe teknolojinin hızlı gelişimi ile gittikçe açılmaktadır. Nitekim Prensky de dijital medya araçlarına aşına olanlarla olmayanları dijital yerliler ve dijital göçmenler olarak ikiye ayırmaktadır. Buna göre dijital yerliler teknolojiye bağlıdır.

ve dönüşüm sürecinin başından itibaren içinde yer alan ve teknoloji kültürü ile yetişen bireyleri ifade etmektedir (Akpınar, 2017: 495).

Dijital yerliler, dijital kültürün günümüzdeki en önemli taşıyıcıları konumundadır. Dijital yerli ve dijital göçmen, Marc Prensky'nin kavramsallaştırmalarıdır. Prensky insanları dijital teknolojilere olan yakınlığı ve uzaklığı, teknolojik yetenek ve yetkinliklerine göre dijital yerli (dijital natives) ve dijital göçmen (dijital immigrants) olmak üzere iki gruba ayırır. Dijital yerlileri dijital yönden güçlendirilmiş insan diğer bir deyişle Homo Sapiens Digital olarak ele alan Prensky'e göre dijital yerliler; 1980 ve sonrasında doğan, bilgisayarların, internetin ve video oyunlarının dijital dilini ana dilleri gibi konuşanlardır. Dijital göçmenler ise 1980 öncesinde doğan, dijital dünyanın içine doğmamış olsa da yeni iletişim teknolojilerinden bir şekilde etkilenmiş ve bu teknolojiye uyum sağlamaya çalışanlardır. Dijital göçmenler yeni teknolojiyi kullanmayı öğrenebilirler; fakat yeni bir dil öğrenmeye çalışan insanlar gibi teknolojinin dilini öğrenmeye çalışırken kekelemekte, teknolojinin anadilini konuşan yerlilerin yanında bir göçmene dönüşebilmektedir (Medin, 2018: 146).

Yaşanılan teknolojik gelişmeler ile dijitalleşen çağın insanı da artık farklı adlandırmalar ile anılmaktadır. Bu adlandırmalar Burak Medin' in aktarımına göre "Net kuşağı (net generation), Google kuşağı, Oyun nesli (the gamer generation), Siber çocuklar (cyber kids), Zaplayan insan (homo zappiens) ya da Y kuşağı" (Medin, 2018: 146) ve günümüz toplumunda yer edinen Z kuşağı gibi kavramsallaştırmalarla da ifade edilir.

Yeni medyanın birçok avantajı olmakla beraber bazı ciddi riskleri de bulunmaktadır. Özellikle kullanım yaşının bebekliğe kadar indiği günümüz toplumlarında... Hızla gelişen teknolojiye bugün en iyi ayak uydurabilenler kuşkusuz Z kuşağı olarak ifade edilen 2000 sonrası doğan gençlerdir. Kuran'ın ifadesiyle, 2000-2018 arası dünyamıza geldiğini varsaydığımız Z Kuşağı oranı Türkiye nüfusunun yüzde 30'udur. Bir başka deyişle ülkemizde 24 milyondan fazla bebek, çocuk, ergen ve ilk genç yaşamaktadır (Kuran, 2018: 132; Güntay, 2019: 278).

Walter Ong' un bahsetmiş olduğu ikincil sözlü kültür ortamı telefon, radyo, televizyon, internet ve diğer elektronik icatlar sonrası (elektronik kültür ortamını) oluşmuştur. Bununla birlikte değişen ortamlara, kabullere ve değer yargılarına bağlı

olarak halkbilimi yaratmaları da sürekli güncellenmektedir. Bu refleks, türlerin geleceğe kendilerini taşımaları için son derece hayatidir. Hemen her kültürel ortama ayak uyduran folklor; yaratmaları, icraları, icracıları, kitlesi ve tüketimi ile “ikincil sözlü kültür” olarak da adlandırılan bu yepyeni ortama da bir şekilde uyum sağlamasını bilmiştir. Bu yeni ortam “varlığı yazı ve matbaa teknolojilerine dayanan telefon, radyo ve televizyona özgü sözlü kültür çağıdır (Ong, 2010: 15).

Günümüzde neredeyse hayatın her alanında dijitalleşme hüküm sürmeye başladı. Daha önce ifade edildiği gibi bu durum sözlü, yazılı ve elektronik kültürden daha farklı bir kültür olan dijital kültürü ortaya çıkardı. Dijitalleşme kendi endüstrisini, kültürünü ve dilini üretti. Görsel algı biçimlerimizi değiştiren ve şekillendiren dijital kültür, farklı ve hızlı bir şekilde tüketilen izleme biçimleri getirdi. Sözlü, yazılı ve elektronik kültürü içine alan ve bu bağlamda yeni bir ağ sunan dijital kültür, son derece kapsayıcıdır. Dijital kültüre eklemlenen birey, herhangi bir mekân değişikliği yapmadan istediği bilgiye ulaşma imkânına sahiptir. Dijitalleşme yeni iletişim mekânlarının da ortaya çıkmasına aracılık etti. Bilgisayar dolayimli iletişim, internet üzerinde yeni bir kamusal alan yarattı. İnsanlar, mekânsız ve karşılıklı söyleşmesiz bu mekânlarda iletişim kurmaya başladı. Dijitalleşmeyle beraber mekân ve zaman sınırsızlığı mümkün oldu. Televizyonun ve videonun gündelik yaşama dâhil olmasıyla toplu seyir kültüründe kırılmalar meydana geldi. Yeni iletişim teknolojileriyle birlikte bu kırılma daha da arttı (Medin, 2018: 151).

İkincil sözlü kültür ortamının oluşması ile dijitalleşen bu çağın postmodern yapıda olduğunu belirten Yücel Özdemir, bu ortamlarda kitle kültürünün hâkim ve tüketim odaklı olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda küresel ağ toplumunu temsil ettiğini ve geleneksel bilginin etkileşim alanının en dinamik alanının olduğunu belirtmektedir. Folklorik davranış biçimleri de yeni medya araçları ile etkileşimi, süreç içinde dijital ortama taşınmasına neden olmuştur. Günümüz geleneksel bilgi örüntülerin mobil cihaza taşınmakta, harici disklerde depolanmakta, sosyal medya mecralarında paylaşılmaktadır. Bununla beraber kullanıcı ile dijital sistem arasında etkileşime geçmesini sağlayan arayüzler de (Interface) bulunmaktadır. Teknolojinin evrimi içinde eski ve yeni medya kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Tradijital kavramını halkbilimsel açıdan geleneğin dijitalleşmesi, dijital ortamda geleneğin aktarımı, değişimi, dönüşümü olarak da görülebilir. Dolayısıyla dijitalleşen kültürel iletişim,

geleneksel bilginin değişimini ve dönüşümünü sağlarken yeni medya araçları da kendine özgü kültür yaratımlarını doğurmuştur (Özdemir, 2020: 63-64).

Dijital kültür, üst düzey düşünme becerilerine sahip, dijital araçların dilini keşfederek, yaparak, yaşayarak öğrenen, çoklu işlemler yapabilen bir kuşak oluşturur. Fakat dikkat süreleri kısa, zihni sürekli konudan konuya atlayan, iletişimde ve ilişkilerde sabırsız olan, anında dönüt isteyen, oyun merkezli yaşayan ve öğrenen, sosyal çevresi dijital olarak gelişirken fiziksel olarak çoğunlukla yalnız bir kuşağı da ortaya çıkarmaktadır (Pedro, 2006; Akpınar, 2017: 496).

Günümüz yaşam standartları ve koşulları ile değişen gelişen teknoloji ile bireyler dijitalleşmeye maruz kalmakta ve öznesi konumuna gelmektedir. Dijitalleşme ile birlikte dijital araçların kullanımının artması bireylerin hayatlarını bu doğrultuda şekillendirdiğı görölür. Bireylerin dijital paylaşım ağıları üzerinden gerek kendi özel hayatlarından birer kesit paylaştığı gerekse kendi fikirlerini belirttikleri görölürken hem de dijital ortamların çokluğu ile farklı kültürel aktarımın sağlandığı dijital arşivlerin oluştuğı da görölür. Her bir bireyin kendi istek ve doğrultusuna göre kendine ait bir dijital ortama üye olduğı ve buralarda katılımcı üyeler ile birlikte sınırların ve engel durumlarının ortadan kalktığı görölürken üyeler arası diyaloglar ile kültürel aktarımın gerçekleştiğı ve bulunan toplulukta aidiyet duygusunun oluştuğı görölür.

3.2. Sokaklardan Uzaklaşıp Evlere Kapanan Çocuklar

Değişen yaşam standartları ve koşullar sebebiyle çocuklar için risk ortamı olarak kabul edilen açık alanlar ebeveynlerin çocuklarının dışarıda vakit geçirmesinden ev içinde veyahut farklı sosyal aktivitelere giderek sosyalleşmesini ve eğlenceli vakit geçirmesini istemektedir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte evlere giren bilgisayarlar, akıllı telefonlar ve tabletler ile çocukların dışarıda geçireceğı oyun zamanının daraldığı ve sanal oyunlara başvurarak vakitlerini artık evde bireysel olarak geçirdiğı toplumdan soyutlanarak evde yalnız bireyler haline geldiğı görölür.

Bilgisayar teknolojisindeki hızlı gelişmeler, çocukların oyun dünyalarında gerek oyun ortamı ve gerekse oyun türü bağlamında oldukça etkili olmuştur. Elektronik oyunlar, "atari" ve daha sonra da "bilgisayar oyunları" adıyla, önceleri sadece bu amaçla açılmış olan oyun salonlarında, daha sonra da evlerde çocukların önemli oyun araçları olarak ortaya çıkmıştır. Medya sektöründeki yayımlar (bilgisayar

ya da bilgisayar oyunların içerikli süreli yayınlar, "Hugo" örneğinde olduğu gibi televizyon programları vd.) da bu tür oyunların çocuklar arasında yaygınlaşmasına neden olmuştur. Üretilen ve satılan elektronik oyunlarla yaratılan bu dünya, kitle kültürünün en önemli bölümlerinden biri haline gelmiştir (Özdemir, 2001: 421).

21. asrın insanı ve toplumu öncelikle sanal dijital bağlamda, kültürel ve yaratıcı endüstriyel uygulama ve içeriklerle doğal olarak da akıllı araçlarla (akıllı telefon vb.) biçimlendirilmektedir. Çocuklar söz konusu değişim ve dönüşümün hedef kitlesidir. Bu kitle de öncelikle oyun ve oyuncaklar üzerinden ayartılmakta ve biçimlendirilmektedir. Geleneksel çocuk oyunları, ilgili sektörlerin aktörleri açısından öncelikle değersizleştirilmesi, ötelenmesi ve belirsizleştirilmesi gereken geçmişe ait ürünlerdir (Özdemir, 2021:103).

Sokaktan kovularak eve kapatılan çocuk, bu albenisi yüksek oyun sitelere karşısında adeta büyülenmiştir; çünkü çocuk, artık istediği oyunu “bir tık ötede” bulabilmektedir. Oyun için ayrıca arkadaşlara da ihtiyacı yoktur. Oyun içinde arkadaştan; oynanacak materyale kadar kurallardan, süre sınırlamasına kadar her şey kurgulanmış durumdadır. Çocuğa sadece komut vermek kalmıştır. Oyunun tek hâkimi olan çocuk, oyunu dilediğince yönlendirebilmektedir. Oyun sitelerinin ekonomisine katkısı da bazı sitelere ücretli üyeliklerle sağlanmaktadır. Üye olan çocuk, adını oyuncu hanesine yazdırıp en yüksek puanı alma idealine doğru ilerlemektedir; bunun sebebi bütün çocukların kendi ismini en iyi oynayanlar sıralamasında görmek istemesidir. Çocuğun, değişmeyen “oyunda lider olma” isteği de bu yarışma şeklinde ilerleyen puan toplama süreci ile karşılanmaktadır (Mezkit, 2012:138).

Toplumun hemen her kesimini etkisi altına alan sosyal ağların kullanımının, kullanıcıların yaş durumunu da etkilediği görülmektedir. Öncelikli olarak bilgisayar ve sonrasında internetin sosyal hayata dahil olmasıyla yetişkinlerden çok çocuklar bu dijital çarkın içine dahil olmuştur. Yeni teknolojiler, bilgisayar, internet ve sosyal medyanın çocukların yaşamına girmesi birden olmamıştır elbette. Aşama aşama hayatlarına dahil olan bu yeni dijital ortamlar ilk olarak bilgisayarların evlere dahil olması, sonrasında okullarda kullanılmaya başlanması sonrasında ise internetin de yaygınlaşması ve ev ödevleri gibi eğitim amaçlı internetin kullanımının yayılması ile sosyal ağlar ve diğer eğlenceli uygulamalar çocukların hayatına dahil olmuştur. Özellikle batı ülkelerinde, zamanlarının çoğunu okulda ve daha sonra da ek bir eğitim

kurumunda ya da evde geçiren çocukların en yakın arkadaşı durumundadır bilgisayarlar (Yorğancı, 2018: 185-186).

Cep telefonu, bilgisayar, tablet gibi araçlarla dijital dünyaya adım atan çocukların hem merakı hem de sayısı her geçen gün artmaktadır. UNICEF'in 2017 yılı aralık ayında yayınladığı raporda dünya üzerinde her üç internet kullanıcısından birinin çocuk olduğu belirtilmiştir (UNICEF, 2017; İplikçi, Batu, 2018:244).

Türkiye Büyük Millet Meclisi araştırma komisyonunda yer alan Türkiye Dijital Oyunlar Federasyonu 2012 verilerine göre dünyada 1 milyarın üzerinde insanın dijital oyun oynadığı ve oyuncu yaşının 4-5 yaşa kadar düştüğü bildirilmektedir. Bunun yanında son yılların popüler dijital oyunlarından birinin 450 milyondan fazla kişi tarafından indirildiği, 250 milyondan fazla kişinin çeşitli bahçe ve çiftlik oyunları oynadığı ve bir dijital oyun ürününün sadece 60 günde 8 milyon adet satarak Guinness Rekorlar kitabına en hızlı satılan elektronik ürün olarak girdiği belirtilmektedir (TBMM, 2015, 2; Sağlam, Kayaduman, 2018: 256).

Türkiye’de dijital ortamda çocukların güvenliğini sağlamak amacıyla denetim yapan birçok kuruluş olmasına karşın, konu reklamlar olduğunda denetimler yetersiz kalabilmektedir. Bunun nedeni olarak web sitelerinin sürekli değişen reklam içerikleri gösterilebilir. Çocuklara yönelik web sitelerinde yer alan reklamlarda bulunan uygunsuz içerikler çocukların sosyal, bilişsel ve psikolojik olarak olumsuz yönde etkilenmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle çocuk web sitelerinde yer alan reklamlara yönelik bazı sınırlamaların getirilmesi gerekmektedir. Çocukların savunmasız ve kolay ikna edilebilir olması nedeniyle reklamcılar bu durumu fırsat olarak görebilmektedir. Bu durum, dijital reklamcılığa dair etik sorunların varlığını gündeme getirmektedir (İplikçi, Batu, 2018:254).

Sanayileşme, kentleşme, nüfus artışı, okullaşma, ekonomik gelişme, ulaşım ve iletişim teknolojileri gibi gelişmeler çocuk oyunlarında da değişikliğe neden olmuştur. Mesela oyunların özellikle “işsel olarak güdülenme”, “özgürce seçilme”, “etkin biçimde katılma” gibi nitelikleri sarsıntıya uğramıştır. Oyunlar iş veya görev gibi algılanmaya başlamıştır. Doğal oyun alanları ve serbest oyun zamanları da yok olmaya yüz tutmuştur. Oyun insandan bağımsız bir boyut kazanmış ve kurumsallaşmıştır. Artık “gerçek” oyunun varlığından söz edebilmek son derece zordur. Çünkü oyundaki mekân unsurunda da büyük bir değişiklik gerçekleşmiştir. Günümüzde mekânla

kısıtlanmış, bahçenin, sokağın olmadığı sanal, kurumsal ve ticari oyunlar oynanmaktadır. Burada insan artık başkalarıyla değil, tek başınadır; insan yerine fabrikasyon nesnelerle ilgilenir ve özgür oyunun yerini programlı oyun almıştır (Onur ve Çelen 2002: 513-521; Şenses, 2020: 989-990).

Teknoloji sayesinde her türlü bilgiye kolayca ulaşabilen çocuklar gerek bilinçli gerekse bilinçsiz olarak ilk kez internet aracılığıyla cinsellikle tanışmaktadırlar. Özellikle çocuklara yönelik hazırlanan oyun sitelerinde yer alan reklam görüntüleri de çocukların kontrolsüz ve sağlıksız bir şekilde cinsellikle karşılaşmalarına neden olabilmektedir. Bu karşılaşma şekli de dijital oyunların çocukların dünyasındaki taşıdığı risk potansiyelini artırmaktadır (Bayzan ve Özbilen, 2012; Açıkgöz, Yalman,2018:167).

İnternet ortamında çocuklara yönelik web içeriklerinde ve bunların kullanımında artış görülmektedir. TÜİK'in (2013: 23; Yorğancı, 2018:187) araştırmasına göre Türkiye'deki çocuklar ortalama 9 yaşında interneti kullanmaya başlamakta, kullanım yeri ise çocukların yaklaşık 3/5'ü için ev ve 1/5'i için de internet kafedir ve çocukların yaklaşık yarısı hemen her gün interneti kullanmaktadır. 06--15 yaş grubu çocuklar interneti en çok %84,8 ile ödev veya öğrenme amacıyla kullanırken, bunu %79,5 ile oyun oynama, %56,7 ile bilgi arama, %53,5 ile sosyal medya ağlarına katılma takip etmektedir. Bu oranların giderek artacağı; konuşma, mesajlaşma, oyun oynama vb. faaliyetlerinde giderek daha fazla internet tabanına kaydığı düşünüldüğünde yakın gelecekte internetin daha da önemli hale geleceği ileri sürülebilir (Yorğancı, 2018:187).

Görüldüğü üzere çocuk kullanıcıların aktif bir şekilde yer aldığı internet ortamı çocuklar için hem olumlu hem olumsuz etkiler içinde barındırmaktadır. Çocukların aktif ve yoğun bir şekilde kullanmasından dolayı fizyolojik ve sağlık problemleri yaşayabileceği gibi bilinçli tüketim sağlanmaması halinde siber zorbalıklara uğrayabileceği kendisinin birer siber zorba olabileceği, derslerinden geri kalma gibi problemler ile karşılaşacağı görülür. Ancak bilinçli bir tüketici olursa internet ağı içinde bulunan verileri kendi lehine kullanabilecek, dışarıda elde etmekte sıkıntı yaşadığı sosyal bağı bu platformlar üzerinde kurarak kendisi için yeni kültürel aktarım ortamları yaratacaktır.

Doğal oyun araç ve mekanlarının yerini bugün elektronik oyunlar, oyuncaklar, oyun donanımları ve eğlence parkları almaya başlamıştır. Sözlü kültürden yazılı- basılı kültüre ve elektronik kültüre geçiş çocukların oyun dünyalarını farklılaştırmıştır. Sanayi devrimleri, kentleşme ve yeni yaşam biçimlerinin ortaya çıkışı bu değişim ve dönüşüm sürecini hızlandırmıştır (Özdemir, 2021:105). Ancak ebeveynlerin riskli ortam olarak gördüğü açık alanın ve değişen dünya ile dışarıdan gelecek tehditlerden ötürü çocuklarının ev içinde kullanabilecekler oyuncaklar ve nesneler ile vakit geçirmesini istemesi korumacı yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır da denilebilir.

Son dönemde elektronik ve medya teknolojilerindeki gelişimlerin de etkisiyle piyasaya sürülen yeni oyun ve oyuncaklarla oyun ve oyuncak alanının hızla değiştirildiği gözlenmektedir. Doğal maddelerden yapılmış oyuncakların ve geleneksel oyunların yerini teknolojik ve elektronik oyunlar ve oyun araçları almaktadır (Özyürek vd., 2018: 1-12; Özdemir, 2021:106).

3.3. Televizyon ve Çocuk

Televizyonun etkin bir şekilde bireylerin hayatına dahil olması onları hem olumlu hem de olumsuz etkileyecektir. Televizyon ile fazla zaman geçiren çocuk bir süre sonra ailesi ile bireysel vakit geçirmeyi ihmal edebileceği gibi okul hayatında da başarısızlığa sebep olabilir. Düşünsel özelliklerinin körelmesine sebebiyet verebileceği gibi bilinçli bir tüketici olması durumunda olumlu etkiler ile de karşılaşabileceği görülür.

Teknolojinin en önemli ürünlerinden/sonuçlarından biri olarak kabul edilen, kitle toplumu ve kültürünün yaratıcılarından en etkilisi sayılan televizyonun en önemli izler kitlelerinin başında çocukların geldiği yadsınamaz bir gerçektir. 1993-1994 yılları arasında Türkiye genelinde yapılan bir araştırma, 5-15 yaşları arasındaki ve hanede sürekli oturan (çalışmayan) çocukların %28'inin hafta içinde her gün ortalama 3 saat, hafta sonunda da %71'inin ortalama 4 saat televizyon izlediklerini (gelişmiş ülkelerde bu oran oldukça düşüktür) ortaya koymuştur (Batmaz ve Aksoy 1995:67; Özdemir, 2001: 416). Yine bu çalışmada, çocukların %49,7 oranında çizgi filmleri, %45,3 oranında çocuk filmleri, %30,3 oranında eğlence programları ve %18,6 oranında da yarışma programları izledikleri belirlenmiştir. Bu çalışmanın belki de en önemli verisi, çocukların %60'a yakınının televizyon seyretnmeyi, oyun oynamaya tercih ettikleridir (Özdemir, 2001: 416).

RTÜK (2006) tarafından 17 ilde, 7–14 yaş gurubu toplam 1719 öğrenci üzerinde çocukların televizyon izleme alışkanlıklarını belirlemek amacıyla yapılan bir başka araştırma sonucunda ise katılımcıların hafta içi televizyon izleme süreleri %27,4'ünün 2 saat, %19,5'inin 1 saat, %19,1'inin 3 saat olarak görülmektedir. Hafta sonu televizyon izleme süreleri değerlendirildiğinde durum farklılık arz etmektedir. Buna göre katılımcıların %28,4'ü 5 saat ve üstü, %20,8'i 2 saat ve %18,1'i ise 3 saat televizyon izlediğini beyan etmektedir. Bir anlamda hafta sonu televizyon izleme süresi hafta içi televizyon izleme süresinin ortalama 2.5-3 katıdır.

Araştırma sonuçlarına göre ilköğretim çağındaki öğrenciler arasında en çok izlenen program türleri ise şöyle sıralanmıştır: Çizgi film (%72,1), yerli diziler (%70,1), yarışma programları (%49,3), filmler (%45,8) ve çocuk programları (%44,6). Araştırma sonuçlarına göre ilköğretim çağındaki çocukların televizyonda izlerken en çok rahatsız oldukları görüntüler ise “açık saçık ve çıplaklık içeren görüntüler” (%82,7), “kavga-şiddet görüntüleri” (%71,1) ile “insanların üzüldüğünü ağladığını gösteren görüntüler” (%69,3) olarak sıralanmışlardır (İşliyen, 2020: 445-446).

Verilen bilgiler dahilinde çocuklar vakitlerinin çoğunluğunu televizyon karşısında geçirmektedir. Bu sebeple hem izledikleri içeriklerin ebeveynler tarafından kontrol edilmesi hem de ekran önünde geçirdikleri sürenin kontrol altında tutulması önem arz etmektedir. Çocukların yaşına uygun olmayan hem toplumsal olayların hem de izledikleri çizgi filmlerin içerdiği unsurların dikkate alınmaması durumunda psikolojik olarak olumsuz yönde etkileneceği akıllara gelmektedir. Kültürel kodların aktarımın sağlandığı hem eğitim hayatına katkı sağlayacak hem sosyal ortamda bağ kurmasını sağlayacak içeriklerin izlenmesi çocuğun gelişimine olumlu yönde etki edecektir.

Medya çocukların oyun dünyasını değiştiren ve dönüştüren temel dinamiklerini başında gelmektedir. Gazete ve dergilerle başlayan bu etki zamanla radyo, sinema, televizyon ve internet ile hızlanmış ve yaygınlaşmıştır. Çocuklar özellikle televizyon ve internetin etkisiyle zamanlarının önemli bir bölümünü geleneksel çocuk oyunlarından uzaktan geçirmeye başlamışlardır (Özdemir, 2021:107). Çocuklara yönelik çizgi filmler, eğlence programları, hatta program kuşakları ve kanalları geleneksel oyun ortamlarının etkisini yitirmesine neden

olmuştur. Oynayan/ konuşan dinleyen insan, önce okuyan-yazan (okura- yazara) insana, sonra izleyen (izler) insana daha sonra da sanal- dijital gezgin insana dönüşmüştür (Özdemir, 2021: 107).

Televizyon çocuk ilişkisinde kaygı verici unsurlardan biri televizyonun hayal gücünü olumsuz yönde etkilediğidir. Televizyon izleyicilerine hazır görsel imgeler sunmakta ve onlara kendi imgelerini oluşturmaları için fazla imkân vermemektedir (Mutlu, 1999:122; Karakuş, 2015: 252).

Çizgi filmlerin, toplumsal eğitim açısından faydalarına bakıldığında çok etkin bir rol üstlendiği görülmektedir. Değerler eğitimi de dâhil olmak üzere pek çok konu, bilgi, olay ve kavram çocuk programları içinde animasyon kullanılarak sunulmaktadır. Animasyonun yüklendiği bu görev, çocuğun eğitim süreci içerisindeki kişilik gelişimini istenildiği şekilde mesajlarla yönlendirebilmektedir (Kaba, 1992: 54; Karakuş, 2015: 257).

Televizyona karşı çocuk oyunlarının bir direnci olduğu düşüncesinden yola çıkarak, oyunların televizyon dolayısıyla melezleştiği, çocukların artık oyunlarını popüler televizyonun hikâyeleri ve karakterlerinden ürettiği savunulmaktadır (Akçay, 2018: 117).

Televizyon dünyasının dikkat çekici imgeler ve görsellerle donatılması çocuğun dikkatini çekmekte burada bulunan kahramanlarda kendilerinden bir özellik bularak yakınlık kurmaya başladığı ve onun hareketlerini kendine rol-model alabileceği söylenebilir. Gelişim döneminde olan çocuğun televizyon dünyasına bu denli dahil olması ve kendini dış dünyaya kapatması sosyal iletişim becerilerini zayıflatarak arkadaş çevresi ya da herhangi biriyle bağ kurmasında zorluk yaratabilmektedir. İzlediği içeriklere göre olumlu ve olumsuz etkilere maruz kalabilecek olan çocuk bu süreçte doğru yönlendirmeler alarak hem eğlenip hem de televizyonun olumlu işlevlerinden yararlanabilecektir.

3.4. Çizgi Film ve Çocuk

3.4.1. Çizgi Film Nedir?

Teknik olarak, bir kaynaktan gelen elektromanyetik dalgaları ile ses ya da resme çeviren aygıtların genel adı, olarak tamamlanan televizyon aynı zamanda bir

bilginin, görüşün ya da davranışın ya yayımlanması açısından bir iletişim aracıdır. Televizyon, cinsiyet, yaş, meslek grupları vb. toplumdaki çeşitli gruplara yayım yapmaktadır. Bu grup içinde de çocukları çektiği ve etkilediği bir gerçektir. Genellikle çocukları hedef alan programlarda 'eğlendirirken eğitir' ilkesi geçerlidir (Güler, 1989: 166).

Görüntüsel bir iletişim aracı olarak çizgi filmin temel potansiyeli, karmaşıklıklar açığa kavuşturacak, görünmez olan görselleştirerek çabuk ve özlü bir öğretim sağlamada yoğunlaşmaktadır. Başka deyişle, bir olay, bir oluşum, bir hareket canlandırma yoluyla irdelenebilmekte ve simgelerle yalınlaştırarak etkin bir öğrenme sağlanabilmektedir. Çizgi filmde konu gerçekçi bir yaklaşımla verilebildiği gibi, karikatürize edilerek, esprili bir biçimde sunulabilmektedir (Güler, 1989: 168).

Türkiye’de yerel ve/veya ulusal yayın yapan kanallarda genellikle hafta içi sabah saatlerinde ve hafta sonları hem sabah saatlerinde hem de gün içerisinde, yani çocuklarının televizyon karşısında kalma olasılığının fazla olduğu zamanlarda çeşitli çizgi filmler yayınlanmaktadır. Bunun yanı sıra uydu aracılığıyla yayın yapan kanallar arasında “Cartoon Network, TRT Çocuk, Yumurcak TV” gibi sadece çocuklar için yayın yapan ve günün hemen her saatinde çizgi film yayınlayan yahut yayın akış pastasının en büyük dilimini çizgi filmlere ayıran kanallar da bulunmaktadır (Türkmen, 2012: 140).

Televizyon kanallarının çeşitliliğinin günümüz çağında artması ile birlikte Minika Go, Minika Çocuk, Disney Channel, Kids TV gibi kanalların yayın hayatına başlamış olması veya özel kurumlar içinde Netflix Çocuk, YouTube Kids üzerinde yayınlanan çizgi dizilerin çokluğu arz talebin de yoğun olduğunun göstergesidir. Her yeni bir kanal içinde barındırdığı içerik neticesinde önem arz etmekte çocukların da çizgi dizilere erişim imkanının kolaylaştığı görülür.

Öçal, çocuk evreninde kitle kültürü oluşturmadaki en etkili kitle iletişim aracının çizgi film olduğunu belirterek “yönlendirme”, “sosyalleştirme” ve “kitle kültürü” bağlamındaki etkileşime işaret etmektedir. Benzer bir şekilde Postman, kitapların, görsel-işitsel yardımcı kaynaklara dönüşmüş olduğu, eğitimin içeriğinin esas taşıyıcısının televizyon programı olduğu ve televizyonun öğretim programında önde gelen bir yer kapma iddiasının onun eğlendirici olmasına dayandığına dikkat çekmektedir (Yaman vd., 2015:246).

Çizgi dizi bölümler halinde yayınlanan ve aralarında konu bütünlüğü olan çizgi filmler olarak adlandırılabilir. Çizgi dizilerde kelime veya kavram izleyiciye belli bir olay örgüsü dâhilinde, bağlama uygun, günlük konuşma dilinde ve bölümler boyunca yinelenerek sunulabilmekte ve bu durum çizgi diziler aracılığıyla çocuğa kelime öğretilebileceği fikrini akla getirmektedir (Bursalı, Topçuoğlu, 2015: 61).

Çizgi filmler, popüler kültürün taşındığı ve aktarıldığı önemli televizyon içeriklerindendir. Türkiye’deki çizgi film sektörünün gelişmesine bakıldığında, ilk örneklerin, milli kültürü aktarmak üzere tasarlandıkları görülmektedir. Seksenlerde çekingен bir başlangıç yapan Türkiye çizgi film sektörü, kısa bir zaman içinde giderek kültürelleşmiş, paralel olarak da ticari alanını genişletmiştir. Yerel üretim çizgi filmler yoluyla çocuk bilincinin endüstriyel yapıyla hızla bütünleşecek şekilde kültürel ekmeyle karşı karşıya kalmıştır (Keloğlu, 2013: 67).

Günümüz modern televizyon yayıncılık anlayışına bakıldığında milli unsurların halen televizyon kanallarında yer aldığı görülürken sadece milli unsurların olmadığı yabancı çizgi dizilerinde televizyon ekranlarında ya da çevrim içi yayın yapan uygulamalarda kendine yer edindiği görülür. Böylelikle hem kendi kültürel unsurlarını hem de başka milletlerin kültürel kodlarının çocuklara aktarıldığı söylenebilir.

Türk çizgi filmi 1950’li yıllara kadar çeşitli denemelerin ötesine geçememiştir. İlk uzun metraj film denemesi ise Yüksel Ünsal yönetmenliğinde 50 kişilik bir ekip ile yapımı sekiz yıl süren “Evvel Zaman İçinde (Nasreddin Hoca, Keloğlu ve Gülderen Sultan)” isimli çizgi filmidir. Ancak, film banyosu için yurtdışına gönderilen film ruloların kaybolması sonucu günümüze filmin sadece birkaç saniyelik görüntüsü ulaşabilmiştir (Kaba, 2014: 176).

Türkiye’de çizgi filme olan ilgi ve arayışlar 1930-1940 yılları arasında başlamıştır. Bu yıllarda Batı’dan gelen ve gösterime giren filmlerin etkisiyle çizgi filme olan ilgi artmıştır. Çizgi film alanında ilk çalışmaları karikatür sanatçıları gerçekleştirmiştir. Cemal Nadir Güler’in ünlü karikatür tiplmesi “Amca Bey” ise bu denemelerin başında gelmektedir. Fakat bu çalışma o dönemde yapılan pek çok çalışma gibi maddi olanaksızlıklar ve teknik yetersizlikler sebebiyle tamamlanamamıştır. Televizyon için uzun metraj çizgi film çalışmaları ise 1980’lerde TRT ve Kültür Bakanlığı’nın artan desteğiyle ağırlık kazanmıştır. Türk çizgi film

sanatçıları denemelerinde ilk yıllardan itibaren Türk kültürüne ait konu ve karakterleri kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu sebeple bu yıllarda yapılan çizgi film çalışmaları çoğunlukla Türk kültüründen izler taşımaktadır. Örneğin, “Evvel zaman İçinde; Nasrettin Hoca ve Gülderen Sultan”, “Zeybek Dansı”, “Az Gittik Uz Gittik” “Deli Dumrul”, “Hacivat ve Karagöz Uzayda”, “Dede Korkut” ve “Nasrettin Hoca” gibi çizgi filmler yapılmıştır (Alicenap, 2015: 12-13).

Kültürel öğelerin aktarımının sağlandığı çizgi filmlerin halen yayın hayatına devam ettiği Nasreddin Hoca Zaman Yolcusu, Keloğlan çizgi filmlerinin televizyon ekranlarında yer aldığı görüldüğü gibi Diyanet Çocuk Tv’ de de Karagöz ve Hacivat çizgi filminin devam ettiği görülür.

Türk çizgi filminde asıl gelişme ve hareketlenme ise TRT’nin yerli yapım çizgi filmlere desteğiyle başlamıştır. 1980’lerde televizyonun hayatımıza yoğun olarak girmesiyle birlikte yapımcılar TRT için konulu uzun metraj çizgi filmler üretmeye başlamışlardır. Türk kültürü içerisinde önemli yere sahip Boğaçhan, Deli Dumrul gibi destan kahramanları, Nasrettin Hoca gibi fıkra karakterleri, Evliya Çelebi, Hacivat ve Karagöz gibi tarihimizde yer eden önemli kişi ve karakterler Türk çizgi film senaryoları için birer malzemeye dönüşmüştür. Bu konu ve karakterler geçmişte olduğu gibi bugün de Türk çizgi filmleri için önemli birer kaynaktır (Alicenap, 2015: 15).

2000’li yıllar öncesinde Türkiye’deki bazı televizyon kanallarında sıklıkla yer alan ancak bugün televizyon ekranlarında neredeyse hiç göremediğimiz çizgi filmler içerisinde Adams Ailesi, Arı Maya, Ay Savaşçısı, Batman, Beverly Hills, Donald Duck, Hayalet Avcıları, Heidi, He-man, Kaptan Tsubasa, Monçiçiler, Richie Rich, Scooby Doo, She-ra, Sonic X, Şeker Kız Candy, Voltran, Taş Devri, Temel Reis, Tenten, Tweety, Vikingler gibi çok sayıda çizgi film yer almaktadır. Bugs Bunny, Casper, Garfield, Ninja Kaplumbağalar, Pembe Panter, Red Kit, Şirinler, Tom ve Jerry gibi bazı çizgi filmler ise dünün çocuklarına olduğu gibi bugünkülere de seslenmeye devam etmektedir. Ben 10, Beyblade, Caillou, Cedric, Digimon, Pokemon, Sünger Bob, gibi geneli 2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de bilinmeye başlanan ve günümüz çocuklarının çoğu tarafından izlenen çizgi filmler de bulunmaktadır (Türkmen, 2012: 141).

Günümüzde çizgi filmler geçmişten gelen anlatıları günümüze taşıyan önemli görsel unsurlardan biri olarak da karşımıza çıkmaktadır. Uzun süre ekran karşısında vakit geçiren çocuklar için bu görsel unsurlar iyi bir kültürel aktarım aracıdır. Başka bir ifade ile gerek farklı kültürlerin özelliklerini bünyesinde taşıması gerek kültürler arası aktarım sağlaması açısından bir köprü görevi üstlenen çizgi filmleri izleyen çocuğun o millette ait kültürü tanınmasına ve bir ölçüde almasıyla etki alanını genişletmesine neden olmaktadır. Bu nedenle kendi ülkesine ait kültürel değerleri içerisinde barındıran yapıtların bir ülkede var olması gerek o ülke çocukları için gerekse farklı dünya ülkelerindeki çocuklar için bir kültürel aktarım aracı olması yönünde oldukça önemlidir (Akça, Baran, 2018: 216).

Varlığını kuşaktan kuşağa aktararak sürdüren geleneksel çocuk oyunları Türk sinemasında da bazı zamanlar kendine yer bulmuş ve birçok filmde çocuklar bu oyunları oynarken tasvir edilmişlerdir. Özellikle de ülkemizde 1960'lı yıllarda köy yaşantısını iyi bilen senarist ve yönetmenler tarafından kurgulanan filmlerde çocuklar ya mahalle aralarında ya da yeşil alanlarda “saklambaç, ip atlama, misket, sek sek, kutu kutu pense, uçurtma uçurma” gibi geleneksel sokak oyunlarını oynarken betimlenmişlerdir. Diğer yandan 1970 ve 1980'li yıllarda çekilen filmlerde ise geleneksel çocuk oyunlarının köylerde ve şehirlerde dar gelirli ailelerin yaşadığı sokaklara indirgenerek ele alındığı görülmüştür. 1990'lı yılların ülkemizde geleneksellikten moderniteye geçişin en hızlı dönemi olması nedeniyle filmlerde geleneksel çocuk oyunları sadece köylerde yaşayan çocukların oynadığı oyunlar olarak gösterilmiş, şehirlerde yaşayan çocukların kısıtlı alanlarda futbol, basketbol gibi sportif oyunlar oynadığı görülmüştür. 2000'li yıllara gelindiğinde filmlerde moderniteye karşı geleneksele duyulan özlemin çocuk oyunları vasıtasıyla aktarılmaya çalışıldığı tespit edilmiştir (İnci, 2015; Ertuğrul, Yüzbaşıoğlu, 2020: 150-151).

Çizgi filmlerin temel işlevleri eğlendirirken eğitmek olarak ifade edilmektedir. Çocuklarda istenilen iyi ve olumlu kişilik özelliklerinin öğretilmesi ve kazandırılabilmesi için kullanılan yöntemler arasında bulunmaktadır. Sevgi, saygı, iş birliği, yardımlaşma, paylaşma, birliktelik, adalet, hoşgörü gibi soyut kişilik özellikleri çizgi film kahramanlarının davranışlarında gösterilerek somut hale getirilmektedir. Bu durum da çizgi filmlerin bilgilendirici özelliklerini ifade etmektedir (Güler, 2011; Üstündağ, Şenol, 2021:174).

Televizyon dünyasının aranan ürünlerinden olan çizgi dizi çocuklar tarafından sıklıkla tercih ettiği görülürken bu ürünlerin barındırdığı içerikler neticesinde uzman kişiler tarafından hazırlanarak çocukların karşısına çıkarılmalıdır. Çocukların tercih ettiği çizgi filmlerin ebeveynler tarafından kontrol edilmesi ile birlikte animasyon dünyasında kullanılan görsel işitsel öğelerin yoğun ve uyumlu kullanılması ile çocukların tercihi değişmektedir. Seçilen çizgi filmlerin hem izleyiciyi cezbetmesinden dolayı hem de kendilerine yakınlık kurdurtacak bağ hissettirecek olması tercih edilebilirliğini daha da artıracaktır. Çizgi film karakterlerinin çocuk üzerindeki etkisi doğrudan olacağı için karakterin olumsuz davranışlar sergilemesi çocuğun da bilinçaltının olumsuz etkileneceğini ve davranışsal boyutta da bunun dışavurum olarak yansıtacağı söylenebilir. Bu durum çizgi film karakterlerinin olumlu davranış özellikler sağlaması durumunda da çocuğu etkileyecektir.

3.4.2. Çizgi Filmlerin İşlevleri

Çizgi filmlerin toplumsal bir işlevi vardır. O da çizgi filmin bir iletişim aracı olmasından kaynaklanmaktadır. Her çizgi filmin bir iletisi vardır ve bu iletiyi genellikle simgesel anlatımla verir. Çizgi filmlerin çocuğun bilişsel, duygusal ve davranışlarına yakın olması ve çizgi film kahramanlarıyla kolayca özdeşleşebilmesi çizgi filmlerin izlenme nedenidir. Bunun için hayvanların, kısa öykülerde (fable), çocuk kitaplarında, tiyatrolarda, çizgi filmlerde içinde olmak üzere kullanımı daha yaygındır. Hayvanların dünyası, çocuğun yaratıcı hayal gücünün rahatça hareket edebileceği alanlardan birisidir. Bu bağlamda birçok hayvan filmlerinin büyük pedagojik değeri olduğu, çocuğun duyarlılığının geliştirdiği bir gerçektir (Güler, 1989: 175).

Çizgi film endüstrisinin Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Fransa gibi ülkelerdeki animatörlerin yarattıkları tipler, Türkiye'deki çocukların özellikle sözel bölümlerinde çeşitlenmelere neden olmaktadır. 1995 yılında Yozgat'ta Pinokyo adıyla derlenen Ayağa Basma Oyunu adlı oyun türünün çeşitlemesinde, oyuncu "pi-nok-yo" diyerek üç adımda rakibinin ayağına değmeye çalışır (Özdemir 1997: 516- 517; Özdemir, 2001: 416). İtalyan menşeli bu masal kahramanı, Türkiye'deki televizyonlarda çizgi film(cartoon) ve sinemalarda da uzun metrajlı film (action) versiyonlarının gösterilmesinden sonra çocukların oyunlarında yer almaya başlayan farklı bir kültürün motifidir (Özdemir, 2001: 416).

Çizgi filmler bireyleri sunulan konuların içeriği dışında bu konuların sunuluş biçimi yoluyla da etkilemektedir. Bu nedenle, çizgi filmin yapısını oluşturan öğeler arasında anlatı önemli bir yere sahiptir. Çizgi filmlerin yapısı genellikle iki dramatik temele dayanmaktadır. Bunlardan birincisi bozulan bir şeyi, bir yanlış onarmayı, araştırma ve geziyi; ikincisi ise, simgesel ve soyut amaçlar ve toplumsal bir durumla ilgili sonuç amaçları (yaşam, toplumsal düzen, korunmak) içerir. Kısa sarımlı yayınlanan birinci tür çizgi filmlerin amacı genellikle eğlence olurken ikinci sınıflandırmaya giren çizgi filmlerde ise ortaklaşa yapılan eylemlerin yer aldığı, gereksinimlerin bireye değil gruba ait olduğu bir yaklaşım söz konusudur (Yaşar, 2015:71; Şentürk, Keskin, 2019: 5).

Bununla birlikte çizgi filmlerin eğlencenin ötesinde bir propaganda aracı olarak kullanıldığı da bilinen bir gerçektir. Örneğin, II. Dünya Savaşı sırasında Donald Duck'ın (Vak Vak Amca) çizgi filmde Hitler'e karşı oluşturduğu içerik, Kapitalist bir anlayışı ifade eden Richie Rich, komünizm propagandası yapan Şirinler, Nazi Propagandası yapan He-Man, Rus propagandası yapan Maşa bunlardan sadece birkaçıdır (Şentürk, Keskin, 2019: 5).

Çizgi dizi karakterlerinin çocukların davranışlarını, ahlaki yapılarını ve hayal dünyaları üzerinde birtakım değişimler yaratabilen unsurlar olduğu görülmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında çizgi filmlerin çocuğun yaşamındaki biçimlendirici etkisi dikkat çekicidir. Uzun süre ekran karşısında olan çocuklar eğlenirken bir taraftan da doğru içerikler taşıyan yayınlar sayesinde eğitilmektedir. Çoğu çizgi film yapımcısının çizgi filmlerin sözü edilen işlevine kayıtsız kalmadığı görülmekte çizgi filmler hedef kitle yaş aralığı, yayının türü ve içerik özelliklerine göre de sınıflanarak günden güne çocuklar için cazibesini artırmaktadır. Konuyla ilgili yapılan bazı çalışmalarda çocukların büyük bir çoğunluğunun gününü çizgi film izleyerek geçirdiğine dikkat çekmektedir (Muratoğlu, 2009; Kamacıoğlu, 2017; Akça, Baran, 2018: 216).

Çizgi film izleyen çocukların çizgi filminden doğrudan etkilendikleri görülür bu sebeple çizgi filmler işlevseldir. Çocuklar üzerinde hem eğlendirici hem de diğer duygusal izdüşümler sağlayan çizgi filmler, görsel işitsel olarak seyir zevki yaşatmakta ve çocukların bu yönlü tercihlerde bulunduğu görülür. Çizgi filmlerin içerik olarak eğitici nitelikte olması çocukların sosyal duygularının ya da değer yargılarının bu aracılıkla öğrenmesi çizgi filmlerin eğitici işlevinin olduğunun göstergesidir. Çocukluk döneminin büyük kısmını çizgi film izleyerek geçiren çocukların uzun süreli

bir alıcı olduğu görölürken verilen mesajların dönütü olarak da çocukların davranışsal ve fıkren tepkide bulundukları söylenebilir.

3.4.3. Çizgi Filmlerin Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Çizgi filmlerin çocuklar üzerindeki etkisinden söz ederken sadece olumsuz yönlerine değinmek doğru olmayacağı gibi sadece olumlu yönlerinden bahsetmek de doğru olmayacaktır. Çocukların zihinsel gelişimine, dil gelişimine, değer yargıların öğrenmesinde olumlu etkileri bulunması gibi içeriğine göre fiziksel şiddet öğelerinin, çıplaklık barındıran olguların ise olumsuz etki göstereceğı söylenebilir.

Çizgi filmlerin okul öncesi dönem çocukları üzerinde olumlu ve olumsuz pek çok etkisi bulunmaktadır. Bu etkiler çizgi filmlerin içeriklerinin olumlu olup olmamasıyla ilişkilidir. Televizyonun bu dönemde çok fazla izlenmesi çocuğun gelişiminde birtakım olumsuzluklara neden olabilmektedir. Bu dönemde çocuklar herhangi bir çizgi filmde gördüğü bir hareket veya olayı olduğu gibi yapmaya çalışabilir (Tümkan, 2007; Hamarat vd., 2015: 76).

Çizgi filmlerin çocuklar üzerindeki etkileri genel olarak olumlu ve olumsuz olarak iki kategoride değerlendirilebilir. Olumlu etkileri; eğlendirici olması, öğretici olması, hayal gücünü geliştirmesi, uzak yer ve diyarlar hakkında bilgi vermesi, model oluşturmaları, çocukların kendilerini tanıyabilmelerine yardımcı olması, çocukların kişiliğini geliştirebilmesi, dil gelişimine katkı sağlaması, çocuklara düşünme, sorgulama ve eleştirme fırsatı sunması, çocuğı dinlendirmesi, çocuğı mutlu etmesi gibi etkileri söz konusudur. Diğer yandan olumsuz sayılabilecek etkileri ise çocuğı şiddete yöneltmesi, gerçeklikten koparması, çocukta güvenli davranışların azalarak riskli davranışların artması, ekran bağımlılığı gibi olumsuz etkilerdir. (Yaman vd., 215: 249-250).

Okullarda çocukların söz varlığını zenginleştirmede amacıyla kitap, dergi gibi basılı materyaller ile görsel/işitsel nitelikteki ders materyalleri; okuma, dinleme, bulmaca, sözcük defteri tutma, konuşma gibi çeşitli öğretim yöntem ve teknikler kullanılmaktadır. Görsel/işitsel materyallerin, kelimenin zihinde somutlaştırılmasını ve kodlanmasını kolaylaştırdığı öğretmen görüşleriyle desteklenmekte (Yağcı, Katrancı, Erdoğan & Uygun, 2012; Bursalı, Topçuoğlu, 2015: 62); çizgi film, animasyon, belgesel ve kısa filmlerle öğrencilerin kavram öğrenimi hızlandırılabilenekte, öğrenmenin kalıcılığı arttırabilmektedir (Bursalı, Topçuoğlu,

2015:62). Topçuoğlu Ünal ve Bursalı'nın araştırmalarında; Türkçe öğretmenlerinin öğrencilerin motivasyonlarını ve derse olan ilgilerini arttırmada belgesel film, çizgi film gibi dinleme/izlemeye dayalı yöntem ve tekniklerden yararlandıkları tespit edilmiştir (Bursalı, Topçuoğlu, 2015: 62).

Görsel iletişim aracı olan televizyonun yardımıyla çizgi filmlerin eğitim amacıyla çocukların okuma ve kavrama yeteneklerini geliştirme açısından kullanılmasının yararlı olabileceğini savunan Atan (1994: 36; Karakuş, 2015: 257) özenle hazırlanmış illüstrasyonların ve çizgi filmlerin toplumun yeni yetişen kuşaklarında kültürüne sahip çıkmada ve kültürünü geliştirmede önemli görevler üstlenebileceğini belirtmektedir (Karakuş, 2015: 257).

Milli ve evrensel değerlere ilişkin toplumsal ilk algıların oluşmaya başlayıp, değerlere ait temel bilgilerin kazanıldığı kritik bir dönem olan okul öncesi ve somut işlemler döneminde, çocuklar tarafından sıklıkla izlenen program türlerinden çizgi filmlerde değer ifadelerinin içerikte davranış modelleriyle çocuklara sunulması, değer davranış olarak kazanılması açısından büyük önem taşımaktadır. (Şentürk, Keskin, 2019: 11).

Çizgi filmler öğrencilere dili doğal ortamında izleyebilme, değişik konuşma biçimlerini duyma, karakterlerin vücut dillerini kullanma biçimlerini görme (İşcan, 2011; Bursalı, Topçuoğlu, 2015: 63), konuşma becerisini geliştirme gibi birçok imkân sunmaktadır. Çizgi film/dizilerde kavram ve kelimelerin belli sıklıkla tekrarlanması, o kelimenin çocuğun söz varlığına yerleşmesini ve özellikle de çocukların anlamlandırmakta zorlandığı deyim, atasözü gibi söz varlığı öğelerinin öğrenimini kolaylaştırmaktadır (Bursalı, Topçuoğlu, 2015: 63). Ayrıca çizgi filmler ana dili öğretimi dışında, yabancı dil öğretiminde öğrenci motivasyonunu arttırmada, kelime öğretimini kolaylaştırmada da kullanılmaktadır (Wesche and Paribacht, 1996; Shmidt, 2001; İşcan, 2011; Bursalı, Topçuoğlu, 2015: 63).

Türk eğitim sistemine göre 5. ve 6. sınıf öğrencileri; somut işlemler döneminden, soyut işlemler dönemine geçen çocukları kapsamaktadır. Araştırmalar bu yaş grubundaki çocukların televizyon izlemeyi diğer yaş gruplarına nazaran daha fazla sevdiğini göstermektedir (Demir, 2013; Bursalı, Topçuoğlu, 2015: 63). Bu dönem çocukları deyim, atasözü, benzetme, kişileştirme gibi mecaz anlamlı ifadeleri anlamakta zorlanmakta; bu tür ifadeleri somut anlamları ile anlamlandırmaya

çalışmakta; bu bağlamda çizgi film/dizilerle çocuğun eğlence ihtiyacı göz ardı edilmeden, diğer öğretim yöntem ve tekniklerine göre daha etkili ve kalıcı öğrenmeler sağlanabileceği düşünülmektedir (Bursalı, Topçuoğlu ,2015:63).

Çocukların izledikleri çizgi filmlerin ders niteliği taşıması durumunda çocuklar görsel işitsel olarak doğrudan olumlu etkilenmiş olup değer yargıları ve kültürel kodların aktarımında başarılı bir rol oynaması halinde ise geleneksel bilginin genç kuşaklara aktarımının çizgi dizilerde bulunan öğeler ile sağlanabileceği ve bunun da çocuk üzerinde olumlu etkisi olacağı söylenebilir. Çizgi film içerisinde sözlü kültür ürünlerinin kullanılması ile izleyici çocukların bilmece, atasözü ve deyimler, türkülerin veya geleneksel halk dansları hakkında bilgi sahibi olması kültürel belleğin canlı tutulması bakımından oldukça önemlidir bu da çizgi filmlerin olumlu özellikleri arasında sayılabilir.

Televizyon seyretmenin olumlu yönleri olabileceği gibi olumsuz özellikleri de bulunmaktadır. Çocukların televizyon seyredimine ağırlık verildiğinden derslerin ihmal edildiğini, okuma becerisini geciktirdiğini ve çizgi filmlerdeki şiddet dolu sahnelerdeki saldırgan hareketlerin çocuk üzerinde olumsuz etkileri konusunda çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu konuda A.B.D.'deki çocuk programlarında şiddete dayalı çizgi filmlerin çok uzun zamandır oynadığı, yapılan araştırmalarda şiddete dayalı çizgi filmlerin 30 değişik türü olduğu ve bunların 28'nin zararlı etkisi olduğu belirtilir. Yine aynı şekilde başka bir araştırmada da çocuk programlarında şiddet sahnelerinin arttığını ve 1985 yılında bir haftalık çocuk programına bakılarak 919 şiddet sahnesi saptanarak, program basma 1.8 şiddet sahnesinin olduğu vurgulanır (Güler, 1989: 171).

Lillard ve Peterson, dört yaş grubundaki çocuklarla yaptıkları çalışmada televizyonun çocukların yürütücü işlevleri üzerinde olumsuz etkisi olduğunu bulmuşlardır. Amerikan Pediatri Akademisi, iki yaşın altındaki çocukların televizyon izlememelerini, daha büyük çocukların ise günde 1-2 saat televizyon izlemelerini, ebeveynlerin de çocukların izledikleri programları denetlemelerini önermiştir (Rideout, Vandewater ve Wartella, 2003: Hamarat vd., 2015:76).

Özellikle çocuklar için tasarlanan kanallarda renk, ışık, ses ve hızlı değişen görüntülerle kasıtlı ya da kasıtsız, doğrudan ya da dolaylı birçok mesaj sunulmaktadır. Çizgi filmlerin bu renkli büyülü dünyasına kapılan çocuklar ise pasif bağımlı bir alıcı

haline gelirken, duygusal gelişimden davranışlara, tüketim eğiliminden alışkanlıklara kadar birçok olumlu ve olumsuz duygu ve davranışı öğrenmektedirler. Çizgi filmlerde sunulan içeriğin toplumun bir yansıması, değerlerden oluşmuş olması, çocuğun gelişim özelliklerine uygun olması durumunda çizgi filmler, çocukların hayata ve topluma uyumları noktasında vazgeçilmez bir araç haline gelmiştir (Can, 1990; Şentürk, Keskin, 2019: 2).

Çocukların izlediği çizgi filmler içerisinde büyük çoğunluğu, yabancı yapımlar oluşturmaktadır. Yurtdışından ithal edilen çizgi filmler ise birçok problemi de beraberinde getirmektedir. Bu problemlerden biri ithal çizgi filmlerdeki şiddet sahnelerinin bulunmasıdır. Bu durumla ilgili uç örnekler de bulunmaktadır. Örneğin “Hükümdar Peygamberler” adıyla ülkemizde piyasaya çıkan seride yer alan çizgi filmlerde kan dolu şiddet sahneleri yer almaktadır. Batıdan ithal edilen filmlerde yaşanan başka bir problem de Türk kültürüne aykırı örf, adet, gelenekler ile başka dinlere ait dua ve ibadet şekillerinin sergilenmesidir (Yorulmaz, 2011; Yaman vd., 2015: 249-250).

Çizgi filmler üzerine yapılan çalışmaların büyük bir bölümü çizgi filmlerdeki şiddet ve şiddete bağlı olarak çocukların kişilik gelişimlerinin olumsuz şekilde etkileneceği üzerine odaklanmaktadır. Kuşkusuz şiddet, çocukları bilişsel ve duygusal açıdan derinden etkileyebilmektedir. Ancak insanın ilkel yönü olduğu savunulan şiddetin hemen yanında yer alan cinselliğin çizgi filmlerde yer alıyor olması pek de üzerinde durulmayan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte subliminal mesajlarla çocukların zihin dünyalarının kirletildiğine ilişkin bulgular çeşitli çalışmalarla ortaya konmaya çalışılmıştır. Subliminal mesajlar barındırdığı tespit edilen yapımlarda, gizli cinselliğe veya illüminati ile ilgili olan içeriklere odaklanılmıştır. Ancak göz önünde olan cinsellik dikkate alınmamıştır (Küçükbezirci, 2013; Temizyürek ve Acar, 2014; İşleyen, 2021: 454).

Sonuç olarak çocukların izledikleri içeriklerin ebeveynler tarafından dikkatlice kontrol edilmesi ve uzman pedagoglar tarafından değerlendirilmiş çizgi filmlerinin izlenilmesine müsaade edilmesi çocukların ruhsal sağlığı açısından oldukça önemli bir konudur. Çocuğun uzun süre izlemesi durumunda fizyolojik olarak görme bozukluğu yaşayabileceği gibi oturduğu yerden kalkmadan sürekli çizgi dizi izlemesi sonucunda hareketleri sınırlanmış olacaktır. Çocukların nefret söylemi, şiddet gibi kan ve vahşet

içerikli çizgi filmleri izlemesi psikolojik olarak olumsuz etki bırakacak korkmalarına sebep olacaktır.

3.5. Türk Televizyon Kanallarında Yayınlanan Çizgi Filmler

Yapılan araştırma kapsamında, Adana ili Pozantı ilçesinden örneklem grubu olarak, anaokulu ve ilkokulu öğrencilerinden birinci sınıf ve üçüncü sınıf öğrencileri seçilmiştir. İki sınıf öğretmeni bir anasınıfı öğretmeni aracılığı ile “altmış beş” öğrenciye anket yöntemi uygulanarak en çok tercih edilen çizgi filmlerden on bir tanesine yer verilmiştir. Bu çizgi filmler içerikleri ve işlevleri açısından değerlendirilmiştir.

Çizgi Film ve Animasyonlar	Okul Öncesi Yaş Grubu İzleyen Sayısı	İlköğretim Yaş Grubu İzleyen Sayısı
Pepee	15	41
İbi	10	35
Niloya	12	48
Canım Kardeşim	15	25
Rafadan Tayfa	15	52
Maysa ve Bulut	10	21
Elif'in Düşleri	13	35
Ege ile Gaga	10	40
Kare	5	35
Kukuli	15	45
Nasreddin Hoca Zaman Yolcusu	12	38

Çocuklar arasında izlenen çizgi filmler yukarıdaki tabloda verilmiştir. Buna göre en çok tercih edilen çizgi filmin Rafadan Tayfa; en az tercih edilenin ise Maysa ve Bulut olduğu görülmektedir. Burada, çocuklar arasında tercih edilen çizgi filmlerin özellikleri ve içerikleri hakkında bilgiler verilerek, çocuk üzerindeki etkisi değerlendirilecektir.

3.5.1. Pepee

Pepee, TRT Çocuk kanalında yayınlanan, daha ziyade 3/4-9 yaş grubuna hitap eden Türk yapımı bir çizgi filmidir. Pepee'nin yaratıcıları Pepee'yi “bizden (Türk) bir çizgi film karakteri” görme özlemi ve arzusuyla yarattıklarını dile getirmektedirler. Pepee, ismi de dâhil olmak üzere Türk kültürüne ait pek çok unsuru bünyesinde taşımaktadır. Çizgi film karakterinin isminin Pepee olma sebebini, karakterin yaratıcısı Ayşe Şule Bilgiç Anadolu'da kekemeler için kullanılan “pepe” sözcüğünden hareketle

verdiklerini, kelimenin sonuna fazladan bir “e” sesinin eklenmesinin ise marka tescili esnasında duyulan bir ihtiyaçtan kaynaklandığını ifade etmektedir. Zira pepe sözcüğü daha önce tescil edilmiş bir markadır (Türkmen, 2012: 144-145).

Pepee başlangıçta dört temel karakterle izleyici karşısına çıkarılmıştır. Bunlar: Şila (Pepee’nin yaşıtı bir kız çocuğu, ilerleyen bölümlerinde teyzesinin kızı olduğu ifade edilir), Zulu (bir zürafa), Köpüş (bir köpek) ve dış ses Şuşu’dur. Şuşu, Pepee’ye karşılaştığı yeni olay, olgu ve objeleri açıklayan, birtakım tavsiyelerle yol göstermeye çalışan birisidir. Bunların yanı sıra bölümlere sonradan dâhil olan anne, baba, nene, dede ve kardeş Bebe de Pepee’deki diğer insan karakterlerdir. Pepee’ye yayınlanmasından yaklaşık üç yıl sonra yeni bölümlerinde, teyze ve enişte gibi akrabalar da karakter olarak eşlik etmeye başlamıştır. Bölümlerin içeriğine göre maymun, inek, kurbağa vb. hayvanlar, Pepee’de görülen diğer karakterlerdendir. Çizgi filme ismini veren Pepee, okul çağı henüz gelmemiş, 4-5 yaşlarında bir çocuktur. Pepee izleyicinin karşısına hemen her bölümde başında mavi renkli, isminin yazılı olduğu bir şapka, üzerinde mavi renkli bir bahçevan pantolon, pantolonun içine giydiği çizgili bir kazak ve beyaz ayakkabılarla çıkmaktadır. O yaş grubu çocuklarında olduğu gibi etrafına sürekli meraklı gözlerle bakan, sürekli yeni şeyler öğrenen, oyun oynamayı seven birisidir. Ailesi ile birlikte bahçeli müstakil bir evde yaşamaktadır (Türkmen, 2012: 145).

Pepee’ nin ilk bölümüne bakıldığında jeneriğinde ilk karşımıza çıkan Türk bayrağı imgesinin görüldüğü daha sonrasında bir parkta salıncakta sallanan çocuklar ve kaydırdaktan kayan çocuklar ile kum alanda oyun oynayan çocuklar görülmektedir. Bisikleti, şapkası ve tulumu ile aile fotoğrafına yetişen Pepee’ ye aile fotoğrafında annesi, babası, dedesi, ninesi, kardeşi ve birkaç akrabası daha eşlik etmektedir.

“Uyumak Güzeldir” adlı ilk bölümü incelendiğinde gece vakti olmasına rağmen biraz daha oyun oynamak istediğini belirten Pepee’ ye annesinin artık uyku vaktinin geldiğini belirtir. Uykusu olmadığını belirtirken yatağa yatılırsa uykunun geleceği belirtilir bunun üzerine Bebe yatağına yatar ve “Bak ben yattım uykum geldi” der. Pepee annesine neden her gün uyunması gerektiğini sorar ve annesi bunun üzerine Pepee’ ye bütün gün ne yaptığını sorar. Sabah uyanıp elini yüzünü yıkayıp kahvaltı yaptığını, okula gittiğini ve okulda birçok oyun oynadığını, koşup, etkinlik yaptıktan sonra öğle yemeğini yediğini ve eve geldikten sonra Bebe ile birlikte ittirgite bindiğini, istop, koşturmaca, saklambaç ve bahçede sular ile oynayarak çamurdan heykeller

yaptığını kirlendikten sonra banyo yaptığundan bahseden Pepee hatta Bebenin saçına çamur sürdüğünü söylerken Bebe yanlışlıkla olduğundan bahseder, akşam yemeği yedikten sonra babası ile oyuncak oynadığını ve sıra yatağa girdiğini belirtir.

Görüldüğü üzere, gün içerisinde Pepee'nin geleneksel çocuk oyunlarını oynamaya devam ettiği ve oyun mekânı olarak da dış mekân olarak evlerinin bahçesini tercih ettiği görülür. Kardeşinin saçına yanlışlıkla çamur sürmesi üzerine sorun değil diyerek kardeşi ile aralarında süren tatsızlığın hemen geçtiği ve çocuklara da bazı sorunların özür ile uzatılmadan kapatılabileceği mesajı verilir. Bisiklet yerine ittirgit kelimesinin özellikle kullanıldığı ve Türkçe kelimelerin kullanılmasına dikkat çekildiği düşünülebilir.

Bunun üzerine annesi bir gün içinde ne çok şey yaptıklarının farkında olup olmadıklarını sorar. Bunun üzerine Bebe öğle uykusuna da yattığını söylerken annesi belirli bir yaşa kadar çocukların gündüz uykusuna da ihtiyaç duyduğundan bahseder. Pepee' nin öğle uykusuna yatmamasının büyümesinden ve vücudunun artık öğlen uyumadan da bazı işleri yapacak kadar güçlü olduğunu açıklar. Şimdi tekrardan Pepee' nin sorusuna dönerek neden uyumalı bundan bahseden annesi her günün bu saydıklarını ya da daha fazlasını yaptıklarını insan vücudunun, beyninin ve zihninin çok yorulduğunu ve uyuyarak dinlendirilmesi gerektiğini sabaha dinlenmiş olarak uyanılması ve yine aynı şeyleri yapacak gücün kuvvetin olması için gerekli olduğunu anlatır. Bunlar yapılmadığında sabah kendini yorgun ve kötü mü hissedeceğiz diye soran Pepee' ye evet cevabını veren annesi sabah kalktığında halsiz ve hasta gibi olabileceğinden bahseder. Uyku ile cildin güzelleşeceğini, uyurken vücudun kendini yenileyeceğinden ve bunun sonucunda sabah kişinin kendini iyi hissedebileceğinden bahsederek uykunun faydalarını anlatır. Böylelikle çizgi filmi izleyen çocuklara hem öğle uykusunun faydalarından hem de akşamları geç yatmanın yaşatacağı olumsuzluk ile uykunun ne denli gerekli olduğu bilgisi verilerek izleyicilerin bu mesajları doğrudan örneklem ile alması sağlanmıştır.

Bunun üzerine Pepee hemen uyumak ister yarın Maymuş' un geleceğinden daha dinç ve enerjik olmak istediğini onunla türlü oyunlar oynamak istediğini belirtir. Annelerinin tavsiyeleri üzerine Bebe iki kollarını açarak kırlarda koştuğunu hayal ederken Pepee ise dedesi ile balonla denize gittiğini hayal ederek uykuya dalar. Burada karşılaşılan durum ile izleyicilerin gece yatmadan önce hayal kurmaya teşvik edildiği görülür.

Annelerinden aferin alan çocuk imgesi ile anne sözünün dinlenmesi ile çocukların takdir edildiği belirtilir ve izleyicilerin de annelerinin sözünü dinlerse takdir edilecekleri mesajı verilir.

Sabah uyandıklarında çok iyi uyuduklarını ve kendilerini çok iyi hissettiklerinden bahsederek iyi ki uyku vakti geldiğinde uyuduklarından bahseder ve ellerini yüzlerini yıkayarak kahvaltıya geçerler. Çok acıktığını hatta karnının zil çaldığını söyleyen Bebe deyimleri çok sevdiğinden bahseder ve annesinin “Karnım zil çalıyor ne demek?” sorusuna “Karnımız zır diye çalıp bana acıktığımı haber veriyor ama gerçekten karnımda bir zil yok” diyerek annesinin sorusunu cevaplar. Görüldüğü üzere burada hem deyimlere yer verilip sözlü kültür ürünlerinin çizgi filmler aracılığı ile ekran karşısındaki çocuklara aktarıldığı hem de bu deyimlerin anlamlarının düşünülmesi üzerine beyin fırtınası yapılması ile çocuğun düşünmesi, irdelemesi sağlanır.

Kahvaltıda yumurta, un, yoğurt, tuzsuz lor peyniri ile bir karışım elde edilerek tavada pişirilen baba basmeti yapılır ve üzerine terayağı ve bal sürüp ya da peynir, domates ve salatalık konularak yerler, kahvaltıda ayran içmeyi tercih ederler. Maymuş’ un gelmesiyle önce tahterevalliye benzeyen ittirgite binen Pepee daha sonra Bebe, Maymuş ile birlikte evcilik oynarlar. Oynamaktan yorgun düşen Pepee gözleri kapanmasına rağmen uyumak istemez ancak vücudu uyumak isteyerek daha çok güçleneceğinin mesajı verilir. Ama biraz uyuyup dinlenirse her türlü oyunu oynayabileceği mesajı verilerek bölüm biter. Hem geleneksel Türk kahvaltısında yer alan ürünler çocuklara aktarılırken hem de geleneksel çocuk oyunlarından olan evciliğe yer verildiği gibi “bilyeli” ye benzeyen oyuncak ile kültürel öğeler izleyici çocuklara aktarılmıştır.

Anne küçük kızını konuşmaya teşvik etmek için onunla, “Ne güzel konuşuyorsun, dilli bebek seni!” şeklinde konuşur. Pepee, Bebe kendisini şaşırtınca ona, “Allah seni Bebeeee!” diyerek seslenir. Bebe, yürümek için attığı ilk adımlarında anne, baba, nene ve dedesi tarafından teşvik edilir. Aile bireyleri Bebe’yi yürümeye yüreklendirmek için etrafında daire oluşturarak “Aferin, Maşallah!” vb. teşvik ve koruma sözcükleriyle motive etmeye çalışır. Pepee, ailesinin bu davranışı karşısında şaşırsa da ilk defa gerçekleşen ve devamının gelmesi arzulanan bir durumla -zira aile bireylerinin davranışları, sevinç ve coşkuları bu arzuyu göstermektedir (Türkmen, 2012: 147-148).

Halkın genelinde erkek çocuklar için mavi, kız çocukları içinse pembe ve kırmızı, giyilecek giysilerin rengi olarak kabul edilmektedir. Söz konusu alının Pepee’de de karşımıza çıktığını görmek mümkündür. Pepee’nin günlük kıyafetinin rengi daima mavi, Şila’nın pembe, Bebe’nin ise kırmızı veya pembedir. Günlük giysilerin yanı sıra Pepee, oyun oynarken oyuna uygun kıyafetler giymektedir. “Doktorculuk”ta doktor, “yarışçılık”ta yarışçı, “aşçılık”ta aşçı vb. giysisi ile görünür. Pepee, halk dansı öğrendiği ve oynadığı esnada o dansın özel kıyafeti ile ekrana çıkmaktadır; horonda bir “Karadeniz uşağı”, zeybekte hüdayda bir efe olmakta; halay çekerken halay, oynarken ise oyunun yöresel kıyafetlerini üzerine geçirmektedir. Dolayısıyla Pepee’yi izleyenler özelde onunla, genelde ise bütün Pepee izleyicileri ve Pepee’nin yaşadığı kültürel coğrafyadakilerle ortak bir giysi kültürünü de paylaşmaktadır (Türkmen, 2012: 148-149).

Pepee, kendi yaş grubu çocuklarında olduğu gibi günlük hayattaki hemen her şeyden bir oyun çıkarmaktadır. Renkleri, bir renk grubundaki nesneleri toplama oyunu; sayıları, aynı renkten nesneleri bir araya getirme oyunu vb. ile öğrenmektedir. Pepee’ye seçilen oyunlar, Türkiye’de yaşayan hemen her çocuğun bildiği, aşına olduğu türdendir. Pepee, Şila ile beraber saklambaç doktorculuk, evcilik, ip atlama gibi oyunlar oynamaktadır. Pepee ve Şila evcilik oynarken Şila beşik sallar ve çok bilindik bir ninni ile bebeğini uyutmaya çalışır. Pepee, taktığı bıyık ile baba rolüne bürünür; hanımından kendisine hizmet etmesini ister. Pepee’nin Türk çocuklarınca bilinen ve oynanan oyunları seçmesi gerek Pepee izleyici çocuklar arasında gerekse bunları bilen büyüklerle söz konusu çocuklar arasında ortak bir kültür oluşmaktadır (Türkmen, 2012:149-150).

Pepee’nin açılış müziğinde her zaman Türk bayrağının yer aldığı görülür. Ayrıca Pepee çeşitli bölümlerde elinde ya da bisikletinde Türk bayrağı taşır ya da izleyici karşısına kimi zaman elinde Türk bayrağı ile çıkar. Bu görüntünün, çocuklarda bayrağın benimsenmesini kolaylaştırıcı bir etki yaptığını, millet ve bayrak bilincini oluşturduğunu söylemek sanırız yanlış olmaz. Pepee’nin 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı için hazırlanan bölümünde Pepee, günün anlam ve önemini kısa cümlelerle ifade eder. Böylesi bir durum da milli hassasiyetlerin çocuklara aktarılmasında kolaylaştırıcı bir rol üstlenmektedir (Türkmen, 2012: 151).

Sonuç olarak Pepee, yeterli olmamakla birlikte, çizgi filmlerden Türk kültürünü aktarım aracı olarak faydalanmanın bilincinde yapılan sistemli ilk

örneklerden biridir. Söz konusu örnek, bundan sonraki çalışmalarla olması gereken/arzulanan nitelikte çizgi filmlere kapı aralamalıdır. Zira Henry A. Giroux'un da ifade ettiği gibi çizgi filmler, "toplumsal değerleri öğretme hususunda aile, okul ya da dini kurumlardan daha güçlüdür" (Muratoğlu 2009: 78; Türkmen, 2012: 152).

Yerel kültürel öğeler hem çok tanındıktır hem de idealleştirilmiş nitelikleri baskındır. Demir oranını yükseltmek için pekmez yemesi arzu edilen çocuğa olumlu bir örnek oluşturmak için Pepee'nin kahvaltı talebi "pekmez tahinli ekmek" olarak tasarlanmıştır. Söz konusu tasarım pekâlâ "Türk çocuğu kahvaltıda pekmez yer" kültürel klişesinin yeniden çevrimi olarak okunabilir. Başka bir bölümde Pepee, arkadaşı Şila ile oynarken çeşitli otları gözü bağlıyken koklamaktadır ve sıra reyhan bitkisini koklamaya geldiğinde "dağlar kızı Reyhan, Reyhan" diye şarkı söylemeye başlamaktadır. Bu örnekte olduğu gibi, mesajların üretimi, sosyal örneklerin kültürel ve politik iktidarı içermesini de yaratması nedeniyle özel bir önem taşımaktadır. Burada işleyiş, doğru yaratılan mesajların, ortak bilinci yetiştireceği şeklindedir. Kitle iletişimiyle, endüstri devriminin kültürel göstergesi olarak mesajların kitlesel üretimi anlaşılmaktadır. Mesajlara yüklenen sosyal işlevler, mesajların kitlesel üretimi ve sembolik çevresi, sosyal ilişkiler ve iktidarda derin bir dönüşümü temsil etmektedir (Morgan, 1995:104; Özer: 2005; Keloğlu, 2013: 73).

Bir diğer ilginç örnek Pepee'nin büyükannesidir (Nine). Nine, genellikle dededen gizliden gizliye mütemadiyen şikâyet etmektedir. Konuşurken sıklıkla *maşallah, inşallah, vallaha, şemşiye*²⁵, *şükür* gibi dinsel referansalar içeren kelimeler kullanmaktadır. Anne ve baba işe gittikten sonra çocukların emanet edildiği kişidir. Onun da tıpkı anne gibi sosyal hayatı yoktur ve kurabiye yapılması gerekiyorsa, annenin yokluğunda vekaleten devreye girmektedir. Bu nine tipi Türkiye'de geleneksel ailelerde sıklıkla karşılaşılan bir aile büyüğü tipidir. Türkiye aile yapısının nasıl olduğu ile ilgili çok sayıda çalışma vardır (Keloğlu, 2013: 76).

3.5.2. İbi

İbi adlı çizgi dizi ilk olarak 15 Haziran 2015 tarihinde TRT Çocuk'ta yayınlanmaya başlamıştır. Kelebek animasyon tarafından Sinan Ölmez tarafından ortaya çıkarılan çizgi dizi çocuklar tarafından yayımlandığı ilk günden itibaren ilgi ile takip edilmiştir.

Serüven Başlıyor adlı ilk bölümün jeneriğinde saçları pembe sırtında sırt çantası ile bulutların üzerinden hoplaya zıplaya inen bir kız çocuğunun yanında her macerada ona eşlik edecek olan kaplumbağa Tosi' nin de karşımıza çıkarken kaplumbağanın kabuğunun bir eve dönüşmesi yerel halk tarafından söylenen “kaplumbağanın kabuğu onun yuvasıdır” sözünü hatırlatır ve izleyici çocukların dikkatini çekecek bir imgedir.

Baldiyyar' da her gün yeni bir masalın doğduğunu ve bu masallardan en eğlencelilerinin İbi' nin masalları olduğunu bahsederek giriş yapılırken olağanüstü bir şey görmek istiyorsanız ibaresinin olması bölümde gerçekleşecek absürt olayların habercisidir.

Yemyeşil ormanların içinde bir ağaç evin içinde ilk olarak karşımıza çıkan İbi Baldiyyar' ı karış karış gezerek keşfetmek ve herkes ile tanışmak ister sonrasında Tosi de yanına gelerek keşif yolculuklarının bugün başlamasından dolayı heyecan ile oradan oraya zıpladığı görülür. Kendilerine bir harita alan İbi ve Tosi yolculuk boyunca nereye uğrayacaklarını işaretler.

Çizgi dizinin diğer karakterleri olan Hoppa ve Pumba' nın bir bisiklet üzerinde izleyicinin karşına çıktığı görülür leblebileri izinsiz yerken boğazına kaçırın Pumba' nın renk değiştirdiği ve sırtına vur sırtına demesi üzerine halk arasında boğazına bir şey kaçtığında büyüklerin yaptığı bu hareketin çizdiği film aracılığı ile izleyicilere aktarıldığı görülür.

Leblebilerin hepsini yemeden paylaşmaları gerektiğini bahseden Pumbaa' ya Hoppa eşit paylaşım diyerek izleyicilere paylaşım yapılırken eşit sayıda dağılım yapılması gerektiği mesajını verir.

Bisikleti hızlıca süren Pumba' ya yavaş demesine rağmen hızlıca sürmeye devam eden Pumba bir taş takılarak tekerin çıkmasına neden olur böylelikle hız kurallarına uyulmazsa neler olabileceği konusunda izleyicinin dikkati çekilmiştir. Tekerleğin hızlıca giderek İbi' nin evine girmesi üzerine İbi ve Tosi korkar ve Tosi sinirlenir böylelikle kahramanlar burada tanışır, Hoppa özür dileyerek izleyici çocukların gerektiği yerde özür dilemesinin erdemli bir davranış olduğu mesajı verilir.

Kaplumbağa Tosi' nin dedesinin bıraktığı miras olan Resimli Baldiyyar Atlasını kütüphane şehri Sobo' dan almak için sabırsızlanan Tosi'nin sözleri üzerine gözleri parlayan Hoppa atlasın gizli hazinelerin yerini gösteri göstermediğini merak ederken

Tosi' nin atlasın zaten hazine niteliğinde olmasına dikkat çekerek her bir kitabın özünde çok değerli bir hazine kadar kıymetli olduğu mesajı verilir.

Evlerinde terazi olup olmadığını soran Hoppa ve Pumba' ya İbi olmadığını söyler ve eşit bir şekilde ölçmek için bir bardağın yeterli olacağından bahseder. Bir bardağın kaç tane leblebi aldığını kontrol ederek tüm leblebiler on iki ayrı küme yapar ve kâse içinde kalan leblebileri de eşit bir dağılım ile onlara verir. Problemlerden korkmayarak pratik ve eğlenceli çözüm yolları olan İbi ve Tosi çocukların da böyle durumlarla karşılaşması halinde analitik zekalarını kullanarak, inanarak ve hayal güçlerini kullanarak sonuca ulaşabilecekleri mesajını verir.

Hoppa ve Pumba'nın yolcu yolunda gerek diyerek deyimlere de dikkat çekildiği ayrıca karşılıklarına Baldiyar' ın en lezzetli ballarını satan Babra' yı görünce heyecanlanan Pumbaa' ya “Aç gözlü olma Pumba” demesi üzerine aç gözlülüğün kötü bir durum olduğunun mesajı verilir. “Bir kova bala kim hayır diyebilir” sorusuna istianeden Babra “Parasını vermezsen ben hayır derim” diyerek para vermeden bir eşya satın almanın toplumun ahlak kurallarına uymadığı ve bunun bir suç teşkil edebileceği mesajı verilir.

İbi ise onların misafiri olduğunu ve o lezzetli ballarından ikram etmesini ister böylelikle görülmektedir ki Türk toplumunun misafirperver olduğu mesajı izleyici çocuklara aktarılır.

İbi' nin çıktığı yolculukta çiçeklerini Babra' ya emanet ettiği görülür bu durumun günümüz toplumunda da devamlılığını koruduğu görülürken bir yolculuk düşünülürken evde bulunan diğer canlı nesnelerinin akıbetinin de düşünülmesi gerektiği mesajı verilir.

Pat Pat yemişini yiyerek hapsirip büyüyen Tosi' nin kabuğu adeta bir uçan balona dönüşerek yolculuk serüveni bu şekilde başlar. Çizgi dizinin ilerleyen kısımlarında Hoppa ve Pumba' nın kaybolduğu görülürken bu durumdan Pumba'nın endişe duymamasının sebebinin ellerinde haritanın olmasından kaynaklandığı görülür. Ancak harita okumayı bilmemenin ulaşılacak yere gitmekte güçlük yaşatacağı mesajı verilirken Hoppa 'nın sinirlenmesi üzerine Pumba kaçmaya başlar ve sadece yardımcı olmak istediğini belirterek endişe ile kaçmaya devam eder. Atlasın kazandıracağı parayı düşünen Hoppa' nın sakın olamam diye bağırması ile bölüm sonlanır.

Görüldüğü üzere, çocukların karşısına hem iyi hem de kötü karakterler çıkarılarak yardımlaşmanın önemini, analitik zekâ ile problem çözme yetisinin inanma ve hayal etme ile başarıya kavuşulacağı mesajı verilirken aç gözlü olmanın olumsuz bir davranış örneği olduğu mesajları farklı bir distopya olan Baldiyar şehrinde adeta masal diyarı olan Kaf Dağı' nın günümüz animasyon dünyasında farklı bir evrene evrildiği ama verilen mesajların, karakterlerin yine aynı nitelikte olduğu görülür.

Ancak İbi'nin de dahil olduğu çizgi diziler üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde izleyicilere sadece olumlu mesajlar değil çizgi filmlerin görsellerinde psikolojik şiddet ve fiziksel şiddet öğelerinin bulunduğu ve en fazla psikolojik şiddet öğelerine yer verildiği belirlenmiştir. Psikolojik şiddet öğelerinin en fazla olduğu çizgi film İbi olarak tespit edilmiştir.

Gerçeküstü özelliklerin kullanıldığı korku öğelerinin en fazla olduğu çizgi film İbi, hareket içerikli korku öğelerinin en fazla olduğu çizgi film İbi olarak tespit edilmiştir. Çizgi filmlerin görsellerinde hareket, gerçeküstü ve yüz ifadesi içerikli korku öğelerinin bulunduğu ve en fazla yüz ifadesi içerikli korku öğelerine yer verildiği belirlenmiştir. Yüz ifadesi içerikli korku öğelerinin en fazla olduğu çizgi film İbi olarak tespit edilmiştir (Üstündağ, Şenol, 2021:185).

3.5.3. Niloya

Niloya isimli çizgi film, kız ve erkek çocuklara hitap etmesi yönünden ortak bir izleme alanına sahiptir. İçerik açısından değerlendirildiğinde okul öncesi dönem çocuklarının kişilik gelişimlerine olumlu katkıları olduğu düşünülmektedir. Dil yönünden de okul öncesi dönemi kapsayan 2-6 yaş grubu çocukların gelişimleri için uygun bir yapıdır. Millî Eğitim'in belirlediği değerler (Balat vd., 2012:11; Karakuş, 2015: 264) ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer verilen değerler (Özbay ve Karakuş Tayşi, 2011: 26; Karakuş, 2015: 264) harmanlanarak değerlendirmeye alınan 22 değerden 20'sine çizgi film içerisinde yer verildiği, dürüstlük ve özgürlük değerlerinin ise konu içerisinde direk olarak verilmemekle birlikte örtülü olarak verildiği görülmektedir (Karakuş, 2015: 264).

Niloya çizgi dizinin jeneriğine bakıldığında kendilerine ait bir köy evinin bahçesinde Niloya ve arkadaşlarının el ele tutuşarak daire yaparak oyun oynadığı görülür. Diğer bir köşede abisinin top sektirdiğini daha sonrasında ise ağacın dalına kurulmuş bir salıncakta arkadaşı Mete' nin Niloya' yı salladığı görülürken bir tiyatro

sahnesinde arkadaşlarının önünde Niloya' nın şarkı söylediği görülür. Arkada görülen görselde ise bir masada annesi, babası, abisi, dedesi, ninesi ve arkadaşı Mete ile bir sofradan el sallayan Niloya' nın geniş aile yapısına sahip olduğu görülür.

Karınca Parkı adlı ilk bölümünde Niloya' nın annesi ve ninesinin elma ağaçlarından elma topladığı görülürken Niloya' nın evcil hayvanı olan kaplumbağası Tospik' e daha hızlı koş, beni takip et diyerek annesinin yanına koştuğu ancak Tospik' in yorulmuş olmasından dolayı tekrar yanına giderek “Sen biraz dinlen ben annemlere yardıma gidiyorum” diyerek annesine yardıma gider. Annesine “Bende size yardım edebilir miyim?” diyerek izin isteyen Niloya' ya annesi fazladan duran sepeti alarak olgunlaşmış elmaları toplayabileceğini söyler. Annesi ve babaannesinin yorulması üzerine oturup dinlemeye başladığı görülürken Niloya “Elma toplamak varken neden oturuyorsunuz?” diye sorar siz dinlenin ben çalışırım der ve elmaları toplamaya başlar elmaları toplarken karıncaların ardı arkasına sıralanarak gittiğini gören Niloya karıncalara selam verir ne kadar da çoksunuz siz de benim gibi çalışkan mısınız diye sorarak toplumsal bellekte yer alan karıncaların çalışkan hayvan olmalarına gönderme yapıldığı düşünülebilir.

Küçük bir karıncanın yükünün ağır olduğunu gören Niloya karıncanın babasının zorlanan yavrusunu sırtına attığını görür. Burada da görüldüğü gibi küçük büyük demeden birbirine yardım etmenin önemi vurgulanmaktadır. Gördüğü bir karıncaya ise “Sen de anne karıncasın sanki ha herkese yardım ediyorsun” diyerek toplumsal normlar arasında yer alan annenin görevinin herkese yardım etmek olduğu imgesi bir çocuk ağzından dile dökülmüştür.

Karıncaların hiç durmadan çalışması üzerine nerede dinlendiklerini merak eden Niloya karıncaların dinlenmesi için onlara bir park yapabileceğini düşünür ve kartonlardan bir adet bank, salıncak ve tahterevalli yaparak karıncaların yanına koyar ve karıncaların bu parkta dinlenmesini bekler fakat hiçbir karınca durmaz aksine bir karınca Niloya' nın yaptığı bankı da sırtlanarak uzaklaşır gider. Elma toplamaya devam eden ninesine “Karınca mıyım ben elbette yoruldum” diyerek insanların bu denli hırslı ve yoğun çalışma sonucunda yorulabileceği mesajı verilerek karıncanın da oldukça çalışkan bir hayvan olduğu mesajı verilir. Bunun üzerine Niloya' nın öğle uykusu ile dinlenmeye gitmesi ile bölüm biter.

3.5.4. Canım Kardeşim

Canım Kardeşim, Portakal Animasyon şirketi tarafından karikatürist Murat Kürüz öncülüğünde bir ekip tarafından üretilmektedir. Murat Kürüz, Gırgır, Fırt gibi mizah dergilerinde ve Sabah gazetesinde çizmiş bir karikatürist olarak Portakal Animasyon'un web sitesinde “çizecek doğru dürüst dergi kalmadığı ve televizyonun da artık tat vermediğini” belirterek çizgi filme yönelmeye karar verdiğini anlatmaktadır. Canım Kardeşim'in piyasada Pepee'ninki gibi lisanslı ürünleri bulunmamaktadır. Çizgi filmin konusu iki kız kardeşin aileleriyle yaşamıdır, bu yaşam herkese tanıdık gelecek biçimde orta sınıf Türkiye ailesine aittir. Bu yapımda da bilinç/kültür ekme bağlamında, Pepee'ye benzer şekilde kültürel öğeler öne çıkmaktadır (Keloğlu, 2013: 69).

Canım Kardeşim Benim' in iki ana kahramanı olan Mine ve Müge aralarında üç yaş fark olan kız kardeşlerdir. Birbirleriyle sürekli rekabet halindeki bu iki kardeşin maceraları ile TRT Çocukta izleyiciler karşısına çıkmaktadır.

Canım Kardeşim çizgi filminin jeneriğine bakıldığında ilk olarak müstakil ve yeşillikler içinde bir ev karşımıza çıkarken Müge ve Mine' nin kedisi olan Mıncır görülmektedir. Daha sonrasında evin salonunda Anne, baba, Müge ve Mine' nin dans ederek eğlendiği görülürken Müge ve Mine' nin yaşadıkları maceralara yer verilmiş babanın sihirbazlık gösterisi yaptığı imgelerine dikkat çekilir. Jeneriğin sonunda ise evlerinin önünde hep beraber toplanarak bir aile fotoğrafı görüntüsü verilerek bölüm başlar.

Zamanı Durdurmayı Denediniz mi? Adlı bölümde ilk gösterilen sahnede annenin bahçelerinde bir kahvaltı sofrası hazırladığı görülürken baba ise bahçelerine kurdukları salıncakta kızları Müge ve Mine' yi sallarken karşımıza çıkar. Annenin “Hadi masaya” diyerek kahvaltıya çağırması ile Müge, Mine ve baba sofraya kadar yarışırken yarışa erken başladığını bunun adil olmamasından dolayı geri giderek herkesin eşit bir başlangıç çizgisinden yarışa başlaması gerektiği belirtilir ve bunun üzerine Mine yarışmada birinci olur. Bunun üzerine Müge ve anne tebrik eder alkışlar ve Mine' nin motivasyonu sağlanırken oyun oynarken kazananın tebrik edildiği ve kaybetmenin de yaşanılması gereken bir tecrübe olduğu mesajı verilir Görüldüğü gibi yarış yapılırken tekrar geriye dönerek başlangıç çizgisinin oluşturulması herkes için

eşit şartlar altında tekrar yarış yapılması ile izleyici çocukların dikkati çekilir ve bu konuda adil bir yarış yapılmanın önemi mesajı verilir.

Yarış sonrasında tüm aile sofrası etrafında toplanır. Mine’ nin hızlı bir şekilde yemek yemesi üzerine annesinin “Kibar ol Mine, yavaş yavaş ye yemeğini” uyarısı ile Mine üzerinden izleyicilerin bu konuya önem vermesi üzerine dikkat çekilmiştir. Müge’ nin babasına “Öğretmenim bir ödev verdi yardım eder misin yapmama? Kendi malzemelerimle bir saat yapmam gerek” der ve Mine ablasına yardım edebileceğini söyler burada kardeşler arası yardım ve dayanışma mesajı verilirken babanın ilgisiz bir şekilde “Bakarız” demesi üzerine annesinin “Amma nazlandın Galip” demesi çocuklara ödev konusunda aktif rol oynayan kişinin evde annenin görevi olabileceği düşüncesini akıllara getirmektedir. Ancak annenin daha sonrasında “Çok zor ikna ediliyorsun ama sonra kızlardan daha hevesli oluyorsun” demesi ve Mıncır’ın “Galip Bey ödev başında bu kaçmaz çok eğlenceli” demesi hem evcil hayvanın konuşmasının izleyici çocukların hayal dünyasını canlı tutabileceği hem de kendi ödevlerini de baba yardımı ile yapabilecekleri düşüncesini ortaya koymaktadır.

Daha sonrasında çocuklar Mıncır ve baba çocuk odasında çalışma masasında karşımıza çıkar. Ödevi için gerekli malzemelerin karton, çıtalar, düğme, renkli kalemler, kağıtlar ve çubuk makarna olduğunu söyleyen Müge, Mine’ nin hayal dünyasına dalmasını sağlar ve Mine bir sandalye yardımı ile saate uzanır ve saatin bir ögesi olan makarnayı yemeye başlar. Babanın Müge’ ye kare mi yoksa daire şeklinde mi saat yapmak istediğini sorması ile Müge’ nin etrafında konuşma balonu içerisinde altıgen, üçgen ve daire saat şekilleri imgelenecek şekilde karşına çıkar ve daire şeklini seçer böylelikle izleyici çocuklara temel bir şekil bilgisi verilir.

Bir karton üzerine daire şekli çizen Müge makas yardımı ile daireyi keser ve rakamları yazmak isterken kardeşi Mine’ nin de yazmak istemesi üzerine tartışma çıkar ve babası ona ilgilenebileceği başka bir uğraş bulması gerektiğini söyler. Müge ise elindeki düğmeyi kardeşine vererek saatin orta noktasına yapıştırabileceğini söyler. Buradan da anlaşılacağı gibi kardeşler arası yardımlaşma öne çıkarılarak Mine’ nin yapılan etkinliğe ortak edilerek hem yardım etmesi hem de aktif rol oynaması sağlanmıştır. Akrep ve yelkovanı çıtalar ile yapan babası Müge’ den iki küçük üçgen yapmasını ister Mine de bir şeyler yapmak istediğini söylediğinde “Bütün hafta sonumuz bu saati yapmak ile geçmesin diye zamanı durdurabilirsin” der. Mine ise yine hayal dünyasına dalarak akrep ve yelkovanın ilerlemesine engel olmaya çalışır. Müge

sıranın çubuk makarnaya geldiğini söylerken babası da kardeşi ile birlikte boyayabileceğini söyler ve Mine etkinliğe tekrar ortak edilir. Böylelikle hem ödev yapılırken hoşça vakit geçirmiş olan çocuklar hem de birlik beraberlik içerisinde görev dağılımı yapmayı öğrenmiş olup hem de yardımlaşmanın önemini görmüş olurlar.

Öğretmenin ödevini beğenip beğenmediğini merak eden baba kızını okula gönderir ve salonda Mine yerde oyun oynarken annenin gazete okuduğu Mıncır' ın kitap okuduğu babanın ise hesap kitap yaptığı görülür. Okuldan gelen Müge karşılanır ve babası öğretmenin saati beğenip beğenmediğini sorar ve herkes gülüşmeye başlarken bölüm biter. Görüldüğü gibi toplumsal normların atamış olduğu roller bu aile içerisinde görülür baba hesap kitap yaparak masada oturur anne de işlerini bitirdikten sonra kendine vakit ayırarak gazetesini okur.

Ayrıca Canım Kardeşim üzerine yapılan bir çalışmada bir bölümde baba ve kızları kapıyı çalarlar ama açan olmaz, anahtarla içeri girdiklerinde ise, anne koltuğun üzerinde yorgunluktan uyuyakalmıştır “o kadar yorulmuşum ki, tüm ev, baştan başa sil, süpür derken uyuyuvermişim” der, hafiften özür diler gibi: ailesine kapı açma görevini yerine getirememiştir. Bunu üzerine ailenin iki küçük kızı rol modeli olarak aldıkları annelerine yardım etmek için işlerinin bir bölümünü acemice yapmaya çalışırlar. Buradaki sorun aslında “anne” temsiline tek düzelidir (Keloğlu, 2013: 75).

3.5.5. Rafadan Tayfa

Rafadan Tayfa' nın ilk bölümü TRT Çocuk' ta 1 Aralık 2014 tarihinde yayınlanmıştır. Çizgi dizi yayınlandığı ilk günden itibaren izleyicilerin dikkatini çekmeyi başarmıştır. Rafadan Tayfa' nın “Dijital Tayfa, Trafik Tayfa ve Ramazan aylarında yayınlanmaya başlamış olan Ramazan Tayfa” olmak üzere üç serisi bulunur.

1 Aralık 2014 tarihinde Çocuk 'ta yayın hayatına başlayan Rafadan Tayfa, zamanla birçok izleyicisinin gönlünü fethettiği için ve kendini sevdirdiği için, filmin yapım ekibi bir sinema filmi çekmek konusunda anlaşmaya vardılar.

26 Ekim 2018 tarihinde Rafadan Tayfa Dehliz Macerası adlı animasyon filmi ile çocukların dikkati çekilerek 27 Aralık 2019' da ise Rafadan Tayfa: Göbeklitepe adlı ikinci animasyon filmi de çıkarılarak izleyiciden geçerli not almış böylece kültürel miras öğelerinin çocuklara animasyon filmler aracılığı ile aktarıldığı görülür.

Ayrıca Rafadan Tayfa Tornet ve Hayri Uzayda isimli TRT Çocuk Web sayfasında bir mobil oyunun olmasının yanı sıra bu oyun Google Play üzerinden mobil uygulamalar halinde de telefonlara indirilerek çocukların oynadığı görülür.

Rafadan Tayfa Enerji Muhafızları adlı bölümünde iklim dengelerinin değişmesi ile dünyanın yaşayacağı iklim krizi hakkında bilgi vererek çocukların dikkati çekilmeye çalışılmıştır. Elektriksiz bir dünyanın nasıl olacağına dair hayaller kurularak bu durumun ne tür olumsuzluklar doğuracağından bahsedilir. Bölümde soyu tükenen hayvanlardan bahseden bu seride mahallede yaşanan enerji israfının giderilmesi için nasıl dikkat çekebileceklerinin beyin fırtınası yapılır ve buna bir çözüm aranır ve açık kalan ışığın hem kişinin cebine hem de dünyaya zarar verdiğinden bahsedilir. Boşa akan suyun da bir enerji israfının olduğuna dikkat çekerken mahallelinin de çocukların çabasına destek olduğu görülür ve bir yer değiştirmeni yaparlarken bölüm sonunda “Tasarruf etmek daima önemlidir.” mesajı ile bölümün sonuna gelinir. Mahallede yaşanan su sorunundan ötürü Rafadan Tayfa kuraklığın önüne geçmek adına “çöl gibi bir yeri ormana dönüştürme” fikri ile yola çıkarak mahallede fidan dikme çalışması başlatırlar. Dikilen fidanların yanlarına birer çukurlar açarak daha fazla su tutması sağlanan toprak ile bir damla suyun bile öneminden bahsederek kuraklığın bir insan sorunu olduğuna dikkat çekilir. “Ağaç varsa su da var” mesajı verilir. Su tankerinin musluğunun bozulması üzerine boşa akan suyun israf olmaması adına Akın adlı karakterin tahtalar ve bir naylon ile küçük bir havuz oluşturularak bu suyun buraya dolmasının sağlandığı bir düzenek oluşturularak küçük bir baraj oluşturulur ve kendilerine içme suyu ayrılır. Büyük bir baraj yapmaya çalışan çocuklar patlak veren barajı tamir etmek için el birliği ile hareket eder ve fidanların kurumaması için çaba gösterirken yağmurun yağması ile dikilen fidanlar kurumaktan kurtulur. Gel zaman git zaman uzun yıllar sonra bu fidanlar bir orman olur ve adı da Rafadan Tayfa Ormanı olur.

“Köşe Kapmaca” adlı bölümde ise Kamil’in işaret parmağını ağzına götürür ve “Ooo, Rafadandır rafadan hepsi ayrı kafadan, Basri Amca nerede, çıkmış alışverişe, Fatma Nine olmasın, yanağını sıkmasın Rüstem Abi gelecek ebe kimmiş seçecek” diyerek sayışmacaya başvurulmuş, ebe seçilerek evlerinin bahçe alanına çizilen bir beşgen etrafında toplanılarak köşe kapmaca oyununa başlanmıştır. Ebeye yakalanmadan kendi aralarında sürekli yer değiştirilerek ebenin motivasyonu düşürülmüş ve aralarında oyunun özelliklerinden olan gerilime yer verilmiştir.

Oyunun altın kuralının oyuncunun asla köşesini kaptırmaması gerektiğine dikkat çekilirken ebe olan Mert’ in asıl altın kuralının köşe kapmaca oyununda ebe olunmaması gerektiğinden bahsetmesi dikkat çekicidir. Hayri ve Kamil’in kendi aralarında yer değişirken Mert’in Hayri’ nin köşesine geçmesi ve Kâmil’ in de diğer köşeyi kapmasıyla Hayri’ nin ebe olması oyunun sürekli bir döngü içerisinde gerçekleşen bir eylem olduğunun göstergesidir. Ancak Hayri’ nin uçan bir nesne görmesinden ötürü girdiği şoktan dolayı oyun devam edememiş ve oyunun istenilen zamanda bitirilebilecek bir eylem olduğuna dikkat çekilmiştir.

Dijital Tayfa çeşidinde ise jenerik müziği ile Dijital dönüşüme alışılması gerektiğine ancak üretirken de dikkat edilmeli ve adımları atarken düşünülmesinin önemli olduğundan bahseder.

Rafadan Tayfa’ dan Dijital Tayfa’ ya evrilmelerinin sebebinin ise yeni dünyanın bir gereksinimi olmasından kaynaklandığını bahseder. Hayatın bir oyun gibi düşünülmesi ve bu sebeple çeşitli stratejiler ile ilerleme gibi önemli bir meseleye dikkat çekerken; milli teknolojinin oldukça önemli bir durum olduğundan bahseder ve otonom, robot için yapay zekâ bilinmesi gerektiğine dikkat çekmek, bunu anlatmak için de Dijital Tayfanın ortaya çıktığından bahseder. Geleceğin meslekleri ne olursa olsun makinaların insanlar gibi düşünemeyeceğine de dikkat çekerken internete bağımlı kalmamanın önemli olduğunu anlattıklarını belirten Dijital Tayfa, jenerikte kullandıkları görsel işitsel olarak izleyicilerin dikkatini çekecek öğeleri de içinde barındırır. Akıllı teknolojiye yer verilerek telefonumu bul özelliğine dikkat çekilmiş, yüz taranmasıyla kapıların açılması sağlanırken, sanal gözlükler yardımıyla da futbol oynadıkları görülür. Futbolcu Forum adlı internet sayfasına yer verilirken, bilgisayar oyunlarının da oynandığına ve kendi aralarında ara yüz oluşturduklarına da yer verilmiştir. Sanal gözlükler, dronelar ve gelen virüs uyarılarını ellerinde kalkanlar ile geriye doğru itmeye çalışan Mert ve Hayri’ nin tüm ekibin toplanmasıyla dijital dair önemli vurgular yapılmıştır.

“İnternet Kapanı” adlı bölümde Kâmil ve Hayri’ nin bilgisayar başında oyun oynarken artık yorgun düştüğü ve oyun bitiminde “oyun bile oynanmaktan sıkıldı” derken tekrar oyuna başlamaya çalışırken oyun karakterinin başla tuşunun önüne geçmesi ve Kamil’in oyunu oynamaması için engellediği Mouse ile oyun karakterinin bir çekişme içerisine girdiği, karakterin çıkış bölümüne Mouse’ u götürdüğü ve onları oyundan attığı görülür. Yeni bir oyun oynamak için Hayri’ nin bildiği içinde ilginç

oyunların olduğu bir internet sitesine giren Kâmil ve Hayri’ nin karşlarına birçok oyun çıkar fakat ekranlarına gelen bir uyarı ile ebeveyn şifresi olmadan siteye devam edemeyeceklerine dair gelen uzantıya Kâmil’ in babasının not aldığı şifreyi girmeleri ile oyun oynamaya başlayacaklarının düşünöen çocuklara siteye kaydolmaları için üyelik formunun geldiği ve kişisel bilgilerini girerek üye oldukları görölür. Kayıt formu doldurulduktan sonra ekrana gelen güvenlik duvarı uyarıları ile bilgisayarın kitlendiği ve hiçbir işlem yapamayarak siber saldırıya uğradıkları görölürken yine bir uyarı ile bilgisayarlarının ele geçirildiği ve bu durumdan kurtulmak için kurmaları gereken uygulamanın adını verdikleri bir bağlantı açılmıştır. İşin içinden çıkamadıkları için bu uygulamayı da kuran çocukların tüm kişisel verilerinin kopyalandığı görölür. Kişisel hesaplarının çalındığı ve absürt paylaşımlara başlayan siber suç çetesi kredi kartı bilgilerine de ulaşp türlü harcamalar yapar. Bu durumu düzeltmenin tek bir yolu olduğunu söyleyen Hayri, zamanda geriye gider ve ebeveyn şifresini girmekten vazgeçer fakat Kamil ‘ in de dediği gibi gerçek zamanda geriye gidilemeyeceği aşikârdır bu yüzden çocuklara interneti kullanırken dikkatli olmaları yönünde uyarıda bulunan kahramanlar sayesinde çocuklar olası bir güvenlik açığının bulunduğu sitelerde üyelik oluşturduklarında başlarına neler gelebileceği mesajı verilmiş ve gerekli uyarılarda bulunarak olası bir siber tehlikenin önüne geçmek için mesaj verilmiştir.

“Hayatımız Teknoloji” adlı bölümde ise Mert ‘in telefonunu bulamaması üzerine akıllı panele telefonunun nerede olduğunu sorması üzerinde telefonuna gelen sesli bildirim ile aslında cebinde olduğunu fark ettiği ve telefonunu ise anahtarının nerede olduğunu bulmak için araması üzerine kardeşi Akın’ ın aslında evde olmadığı ve kütüphaneden çevrim içi ortam vasıtası ile konuştuğu görölür karşılaşlan bu imge küresel salgında herkesin cam bir çerçeve ardından herkesin evlerine dahil olunduğunu hatırlatırken aslında çizgi dizide de olsa bu dijital dünya ile ne kadar iç içe olunduğünün bir örneğidir.

Kütüphaneye girişinde kapının açılması için Mert’ in siber güvenlik alanında yüzünün taranmasıyla açılan kapı ile artık kapı kollarına bile dokunmak gerekmediğinin vurgusu yapılırken insanın fizyolojik hareketlerinin yavaş yavaş azalabileceği düşüncesi ve bunun sonucunda gerçekleşecek fiziksel hastalıklar da akıllara gelebilir. Hatta bununla beraber Mert ile karşılaşlan Hayri’ nin telefona bir şeyler söylediği ve ödevlerini sadece telefona söyleyerek otomatik olarak yazdırdığı

görülür. Bunun üzerine Hayri' nin kalem ile yazı yazmaya çalıştığı ve çok yorulduğu, zorlandığı ve yazısının bozulduğundan bahseder. Evden gelişi merakla beklenen Mert' e ne yaptığı sorulduğunda ev işlerini yaptığını buna karşılık olarak ise bu işlerin “Çamaşır makinesi çalış, klima 17 dereceye düş” gibi sözsel eylemler ile gerçekleştiğine vurgu yapılırken bu komutların kütüphane aygıtları tarafından gerçekleştirilmesi ufak çaplı bir kargaşaya sebep olmuştur. Akın' ın yaptığı uygulama ile evcil hayvanının bakım saati geldiğinde Yumak' ın mamasının otomatik olarak verildiği sırada Kâmil' in su içme saatinin “Su iç su” uygulamasının gönderdiği bildirim ile geldiği görülür bu uygulama sayesinde hiç su tüketmeyen Kâmil artık düzenli şekilde su içtiğinden bahseder günümüz teknolojik gelişmelerine bakıldığında bu durumun Google Play üzerinden edinilebilecek bir “Su hatırlama- içme suyunu hatırlatın” vb. gibi mobil aplikasyon ile sağlandığı söylenebilir.

Bu sırada canlı konserlere katılabilen kızlar bu durumun verdiği sevinçle sokakta yürürken bakkaldan alınması gereken bir şey olup olmadığını düşünürken bu durumun yersiz bir panik olduğunu ve “akıllı buzdolabı” nın eksikleri hatırlatacağı akıllarına gelir, bu paniklemenin ise sadece bir eski alışkanlık olduğundan bahsederler. Olası gelecekte yaşanabilecek durumların bir iz düşümü olan bu kısımda gelenek veya göreneklerin sadece eski bir alışkanlık olgusu olarak adlandırılabilceği ve kültürel aktarımın, dijitalin olumlu ve işlevsel olarak kullanılmaması durumunda yanlış ve eksik aktarılacağı gibi kaybolup gitme tehlikesi ile de karşı karşıya olabileceği düşünülebilir.

Kütüphanede sanal gözlüklerini takan Mert, Kâmil, Akın ve Hayri' nin bu gözlükler sayesinde futbol oynadığı görülürken oyunun durdurulmasına sinirlenen Hayri sanal futbol turnuvasına hazırlandıklarını, mola veremeyeceklerini ve üç aydır gerçek bir futbol oynamadıklarını belirtir. Günümüz teknolojik gelişmelerin etkisinde kalan çocukların dış mekanlarda oyun oynamadığı ya da oynayamadığına yapılan bu gönderme ile teknoloji ve sanal dünyanın esiri olan çocukların eylemlerinin eskiye nazaran oldukça azaldığı ve fiziksel eylemlerinin gerçekleşmemesinden dolayı kas ve kemik yapısının olumsuz etkilendiği söylenebilir. Ayrıca sanal gözlüklerin çokça kullanılması çizgi film ile özentili uyandıracak bir davranış olarak çocuklarca kabul edilir ve uygulanırsa göz sağlığı konusunda yaşayacakları sağlık problemi ve yoğun olarak kullanımda radyasyonun yine çocukların sağlığını olumsuz etkilenebileceği söylenebilir.

“Zambur Sinema” ile birbirlerine davet gönderen gençler burada davetlere geri dönüp hatırlatıcılarına hangi filmleri izleyeceklerini not alırken kimileri ise bildirimleri kapatarak davet mektuplarını görmezden gelir. Film seçmenin vakit kaybının olacağını düşünen çocuklar izleyicileri teker teker girerek akıllı eleme yöntemi ile ortak zevke uygun bir film seçerler. Programların kendileri hakkında sürekli bilgi topladığını, hobilerini ve sevdikleri aktiviteler, nereye ne zaman gidildiği hakkında bilgileri kaydederek beğenebilecekleri başka şeylerin önerildiği bilgisi verilirken günümüzde de bu durumun var olduğu fakat internet kullanıcısı çocukların böyle bir teknolojiyi kullanırken beyin fırtınası dahi yapamayacak kadar eylemlerinin sıfırlandığı kendi fikirlerindense sanal bir beynin fikrini benimsediklerini söylemek yanlış olmaz.

Biletlerin çıktısını almak isteyen kızlara elektronik bilet diye bir şey olduğunu ve barkod okutularak çıktı alınmasa da olacağından bahseden Kâmil bilet bastırmanın mantıklı olmadığına vurgu yapar.

Bilgisayarda yaşanan sunucu hatası ve telefonlarının internete bağlanmaması ve elektriklerin kesilmesi ile panik yaşayan çocukların mahalleye giderek canlı kanlı futbol maçı yapmaya çalıştıkları karşımıza çıkarken topla oynamayı unuttukları elleri ayaklarının birbirlerine dolandığı paslanmaktan öte hareket kabiliyetlerinin bir sandalye ile eş değer olduğuna vurgu yapan Hayrilerin yanına gelen Kamil’ in “sus iç su” uygulamasına bel bağlamasından ötürü iki gün boyunca su içmediğinden konuşmakta güçlük çekmesi ve kızların elektrik gelmesine rağmen sunucu hatasından dolayı canlı konsere giremeyecek olmaları yüzlerde asıklığa sebep olurken, Akın’ ın yapmış olduğu uygulamada da sunucu hastası olmuş ve evcil hayvanı aç, susuz kalmıştır böyle bir sorumluluğun nasıl olurda teknolojiye bıraktığından dolayı kendine kızgın olan Akın ile asıl mesaj verilmeye başlanır. Başladıkları noktaya kütüphaneye giden çocuklar sunucu hatalarının giderilmesinden dolayı hem mutlu hem de buruk hissetmektedirler teknolojinin çok büyük nimet olduğunun farkında olunması gerekirken tüm hayatın da teknoloji üzerine kurulmaması gerektiğine dair mesajlar verilerek bölüm sonlanır.

Böylelikle Dijital Tayfa “Hayatımız Teknoloji” bölümünü izleyecek olan çocuk şu değer yargılarına varacaktır teknolojinin nimetlerinin insan hayatına kolaylık sağlamada oldukça etkin bir rol oynadığını fakat bunun sadece tek bir sunucu hatası ile bozulabileceğini, yaşamsal ihtiyaçlarının giderilirken hem teknolojiden hem de

fiziksel eylemlere başvurulması ile hayatın daha zevk alınabilir olabileceğini görecektir. Beyin fırtınası ile yapılan fikir alışverişinin verdiği haz yaşanan fikir uyuşmazlığında dahi eninde sonunda ortak noktaya varabileceklerini ayrıca hayatlarında sanal oyun dünyasına yer verirken gerçek dünyada oyun oynamanın aslında kendi biyolojik gelişimlerine yarar sağlayacağı kanısına varılacaktır.

Trafik Tayfa çeşidinin jenerik bölümünde ise yollara dikkatli bakılması gerektiğinden, yayalara yol verilmesi gibi mesajlar verilirken kuralların her birine uyulması ile herhangi bir karmaşanın yaşanmayacağı da belirtilir. Emniyet Kemer adlı bölümde yaşlılıktan dolayı yürüyemeyen Basri Amca Rüstem tarafından araba ile gideceği yere kadar bırakılacaktır ama bunun için Fatma Ninenin de öncelikle aşağıya inmesi beklenir. Hayri' nin Basri Amca ile karşılaşır karşılaşmaz elini öpmesi ve Fatma Ninenin gelmesi ile hem onun kapısını açması hem Basri Amcanın kapısını açması ile büyüklere duyulan saygıya dikkat çekildiği görülürken Fatma Ninenin emniyet kemerini takmadığını gören Hayri hemen olaya müdahale ederek “bir şey unutmadın mı” diyerek emniyet kemerini gösterir fakat “O şey beni çok rahatsız ediyor”” diyerek takmayı kabul etmez ve gitmek için ısrarcı davranır fakat Hayri hemen trafik polisi kıyafetini giyerek emniyet kemeri takılmadan aracın hareket etmemesi gerektiğini bunun Karayolları Trafik Yönetmeliği 150. Maddede yer alan bir kural olduğunu “Sürücülerin ve yolcuların araçların sürülmesi sırasında koruyucu tertibat kullanmaları mecburidir.” Sözü üzerine araç içinde de emniyet kemerinin önemine dikkat çekilirken Fatma Nine ısrarla kemeri takmak istemez ve mahalleden çıkınca takacağını belirtir ve Hayri de kemeri takılmaması durumunda aracın hareket etmesine engel olacağını “gönüllü bir trafik polisi” olması ve kırmızı düdüğünün verdiği sorumluluğu yerine getirmesinin yanı sıra Fatma Ninenin de can güvenliğini düşündüğünü belirten Hayri' nin çabası Fatma Ninenin dikkatini çekmiş ona küçük bir oyun oynayarak ne yapacağını görmek istemektedir emniyet kemeri takmak yerine arka koltuğa geçerek Basri Amca bu seferde ön koltuğa geçmiştir. Arka koltuğa geçmenin de onu korumayacağını orada da emniyet kemeri takmasına vurgu yapan Hayri Fatma Ninenin bam teline basarak “Senin saç teline bir zarar gelse bu kuzuların ne yapar” diyerek duygularına dokunur bunun üzerine dayanamayan nine hemen emniyet kemerini takacağını ancak bu kemeri nasıl koruduğunu açıklaması gerektiğini aklına yatarsa kemeri takacağını belirtir. Bunun üzerine Hayri ben susacağım bilim konuşacak diyerek “Newton’un eylemsizlik yasası” na değinerek

öncelikli olarak Newton’ un bilim insanı olduğundan bahsederek “biber” deneyi yapar tabakta duran biberlerin tabak hareket ettiğinde tabak ile hareket ettiğinden aynı biz insanların araç içerisinde araba hareket ederken araba ile hareket etmemizden bahseder. Tabak içinde duran biberler eşit hızlar ile hareket etmesinden dolayı biberler tabakta sabit durmaktadır bu duruma ise eylemsizlik yasası denilebileceğinden bahseden Hayri ekran önündeki çocuklara basit bir örnek ile hem bir bilim insanı hem de onun keşfi olan bir yasayı eğlenerek basit yollu olarak öğretmiştir.

Bu örnekten yola çıkarak arabanın aniden yönünü değiştirip ya da hızını değiştirirse ne olacağını sorarak beyin fırtınası yapılmasını sağlayan Hayri nasıl tabaktaki biberlerin eylemsizlik yasası ile hareket ederken hızın veya yönün değişmesi ile yön değişeceğinden bahsederken araba içindeki insanların da bunu yaşayabileceğini vücudun savrularak bir yerlere çarpabileceğinden bahsederek emniyet kemerinin önemini tekrardan vurgular. Emniyet kemeri takılmazsa kişinin başına ne geleceğine dair Kâmil ve Şener’ in yardımıyla küçük bir deney yapan Hayri bu seferde emniyet kemeri takılırsa ne olur adlı bir deney yaparak ninesini bu deney ile ikna eder. Bunun üzerine nine emniyet kemerini takar ve yoluna devam eder bölüm sonu çocuklar toplanarak emniyet kemerinin takılmasının gerektiğini kemer takmayanların da uyarılması gerektiğini belirtir.

Rafadan Tayfa Sağlık Muhafızları’nda ise Sevim ve Mert alyuvarlar içinde yer alan bir dijital ekran karşısında otururken karşımıza çıkarlar bu ekrandan Rüstem’ in tansiyonu ve kalp hızının yer aldığı görülür. Mert Sevim’ e ne yaptığı sorduğunda vücut bağışıklığını korumak için alınmamış başka bir önlem var mı diye rutin kontrol yaptığını belirtir. Bağışıklık sistemi için tüm önlemlerin alındığını belirten Sevim sanki bir şeyler eksikmiş gibi derken Mert’ in bir şey olmayacağını iddia ederken vücudun sallanması ile Mert yere düşer ve vücudun bağlı olduğu sistem kırmızı alarm vermeye başlar. Ana ekranda beliren virüs ve bakteri Hayri ve Kamil’dir ve vücuda giriş yapmaya çalışmaktadır. Her yerin sağlamca kapatıldığından dert yanan Kâmil ve Hayri içeri girebilmek için türlü yollar dener ve girebilecek herhangi bir nokta ararlar. Bakteri ve virüsün uzaklaşması ile bağışıklık sistemini korumak için alınan önlemleri kontrol eden Sevim ve Mert düzenli doktor kontrolüne gitme ve aşılardan, düzenli beslenme ve vitamin ihtiyaçlarının karşılanmasını bağışıklık sisteminin korunması için en önemli öğeler olduğunu aktarır. Hepsinin Rüstem’ in vücudunda yeterli olduğundan bahsederken günlük elma ihtiyacının karşılanmadığının ama onun da birkaç dakika

içinde giderileceğinden bahsederken egzersizler ve düzenli sporun vücut için çok önemli olduğundan kontrol edilir ve vücut kondisyonunun iyi çıkması üzerine, uyku düzeni kontrol edilir orada da sorun çıkmaz. Rüstem'in elma yeme saati geldiğinde akıllarına elmanın yıkanıp yıkanmadığı gelir ve bu işlem durdurularak hijyen kontrolü yapılır yeni yıkanan elma yenir ama listedeki eksik olan kısmın ellerin yıkanmadığı olduğu hatırlanır ve bunun üzerine bakteri ve virüsler ellerden elmaya ilerleyerek oradan da vücuda girmeyi başarır ve virüs bademcik şişirir, bakteri ise mide bozmaya gider. Vücut uyarı vererek yutan hücre ve akyuvarlar devreye girer. Akyuvarlar vücuda giren bakteri ve virüsün ne olduğunu tespit eder hakkında yutan hücreye bilgiler vererek yutan hücre de bu bakterilerin yok edilmesi için uğraşır. Ayrıca virüslerin insan vücuduna üç yol ile; hasta birinin hapşırığı ile solunan sağlıksız bir hava ve yenilmiş yanlış bir gıda ile gireceğinden bahsedilir. Vücudun dinleme moduna getirilmesi ile virüslerin işlerinin zorlaşacağından bahsedilmesi, ayrıca karşılına çıkan farklı bir bakterinin sürekli olarak bu vücutta yaşadığını belirtmesi üzerine kafalar karışır ve onun zararlı bakteri olduğu düşünülür ancak iyi bakteri olduğunun ortaya çıkar. Akyuvarlar ve yutan hücreler bakteriler ve virüsler ile savaşarak bağışıklık sistemi güçlendirilir.

Verilen bilgiler dahilinde Rafadan Tayfa Sağlık Muhafızlarından çocuklara bir insanın bağışıklık sistemini koruması için neler yapılması gerektiğinin bilgisi verilirken diğer yandan vücuda giren bakteri ya da virüsün üç farklı yollar ile girişi mümkünken hem kişisel hijyenin ne kadar önemli olduğuna, hasta iken bireylerin dinlenerek daha çabuk iyileşeceğine dikkat çekilmiş hem de beslenme ve sporun insanın yaşam standartlarını ne denli artırdığından bahsetmektedir. Ayrıca yutan hücre, akyuvarlar, bakteri, virüs ve bağışıklık sisteminin muhafızlarının her birinin Tayfadan kişiler olması ile çocukların dikkati çekilmiş, zararlı bakteri ve faydalı bakteri arasındaki farka da değinerek ve basit fen bilgisi eğitimi verilmiştir.

Ayrıca Rafadan Tayfa üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde "Rafadan Tayfa" adlı çizgi yapımın yer verdiği geleneksel sokak oyunlarının çocuklarda desteklediği gelişim alanlarına göre dağılımına bakıldığında en fazla psiko-motor gelişim alanını desteklediği, bunu sosyal duygusal, bilişsel gelişim ve dil gelişimi alanlarının takip ettiği tespit edilmiştir. Bu dağılımın geleneksel oyunlara göre dağılımında ise uçurtma uçurma, çember sürme, topaç çevirme, hula hup gibi oyunların sadece psiko-motor gelişim alanını desteklerken, kâğıt uçak, halat çekme,

köşe kapmaca, gazoz kapağı, misket, uzun atlama ve üçgen gibi oyunların ise hem psiko-motor hem de sosyal-duygusal gelişim alanlarını destekledikleri tespit edilmiştir. Yine define avı adlı oyunun bilişsel ve sosyal gelişim alanını, kâğıt kulah adlı oyunun psiko-motor ve bilişsel gelişim alanını, mendil kapmaca adlı oyunun psiko-motor bilişsel-sosyal- duygusal gelişim alanını, tıp adlı oyunun bilişsel,sosyal-duygusal ve dil gelişimi alanını, üçtaş ve beştaş adlı oyunun psiko-motor, bilişsel ve dil gelişim alanını, saklambaç adlı oyunun ise psiko- motor, bilişsel-sosyal-duygusal ve dil gelişim alanlarını desteklediği tespit edilmiştir (Ertuğrul, Yüzbaşıoğlu, 2020: 155-156).

"Rafadan Tayfa" adlı çizgi yapımın ilk aşamada izlenen 76 bölümü incelendiğinde, 18 bölümde çeşitli geleneksel sokak oyunlarına yer verildiği tespit edilmiştir. Bu da bu tür çizgi yapımlar içerisinde sadece bir ya da birkaç oyunu ele almayarak 18 bölüm gibi hiç de azımsanamayacak bir bölümde bu tür oyunlara yer vermesi ile, bu çizgi yapımın geleneksel sokak oyunlarının yaşatılması ve yeni nesillere aktarılması sürecinde medyanın katkısını ve rolünü ortaya koymasında önemli bir misyon üstlendiğini göstermektedir. "Rafadan Tayfa" adlı çizgi yapımın yer verdiği geleneksel sokak oyunlarını konu alan bölümleriyle en çok çocukların psiko-motor gelişimlerine katkı sağlayan oyunlara yer verdiği tespit edilmiştir. Çizgi yapımın pek çok bölümünde psiko-motor beceri kapsamlı oyunların oynanması yönünde çocukları özendirip, motive ettikleri gözlenmiştir (Ertuğrul, Yüzbaşıoğlu, 2020:156).

3.5.6. Maysa ve Bulut

Maysa ve Bulut, yayın hayatına ilk olarak 2013 yılında TRT Çocuk’ ta başlamış ve 2014 yılında ise eni bölümlerin üretilmesi durdurulmuştur.

Maysa ve Bulut’ un jeneriğine bakıldığında develerin tepesinden hoplaya zıplaya giden şalvarını giymiş ayağında çarıkları ile küçük bir kız çocuğu karşımıza çıkar. Yanında ise ona eşlik eden Bulut bulunur. Hoplaya zıplaya en sonunda kendisinin dedesinin omuzlarında bulan Maysa’ nın dışında şahlanmış bir atı dizginlemekte zorluk çekmeyen Bulut ise at binmenin onlar için sürekli bir eylem olduğunun göstergesi olabilir. Jeneriğin sonunda ise tüm ailesi develer ve küçük baş hayvanları ile atlar üzerinde göç ederken görülürler

Bir sonbahar günü babasının çadırdan aldığı yükünü devesine yüklediği otağlarının önünde ise bekçi köpekleri Duman'ın beklediği sırada Maysa otağdan çıkar ve ardından Duman da onunla gelmek ister fakat Maysa buna izin vermez, dedesi de ardından ona seslenir fakat Maysa duymaz. Hoplaya zıplaya bir yere yetişircesine koşan Maysa Bulut' a acelesi olduğunu söyler. Ninesi gelini Perçeme su bakracını eşeğe yükleyip yüklenmediğini sorarken herkesin yorgunluğu yüzlerinden belli olur.

Burada görülen nine ve Perçem' in kıyafetleri incelendiğinde Çizgi filmdeki kadın karakterlerden Güneş Ana (Maysa'nın ninesi) ve Perçem (Maysa'nın annesi) cepken veya fermana olarak bilinen, kısa, önu açık ceket tanımlayan Yörük giysisini giymişlerdir. Geleneksel Yörük kültürüne uygun şekilde tasarlanmış olan cepkenlerin/fermanaların yaka ve kol ağzlarında işleme niteliğinde motifler bulunmaktadır. Güneş Ana, Perçem ve Seher (Bulut'un annesi)'in cepkenlerinin içinde göynek, onun üzerinde de göğüslük/önlük ismi verilen giysi tamamlayıcı yer almaktadır. İçlik olarak da isimlendirilen ve genellikle kaput bezinden dokunup iç giysi niteliğinde kullanılan göyneklerin üzerindeki göğüslüklerde/önlüklerde işlemler bulunmaktadır. Tek parça halinde sadece göğüs kısmını kapatacak büyüklükte, boyun ve alt kısmındaki bağcıklarla bedenin arkasından bağlanan göğüslük/önlük (Ayhan, 2017:35; Durdu, 2017:1992), Yörük kadınlarının kullandığı bir giysi parçası olarak Maysa ve Bulut isimli çizgi filmde de kullanılmıştır (Durdu, 2017: 1993).

Erkeklerde kasket kullanımı, kadınlarda fesle oluşturulan başlıklar dikkat çekmektedir. Çizgi filmin başkarakteri Maysa'nın başına boncuklardan oluşan toka takıldığı, Günseli'nin fesinin üzerinden ve yanlarından boncuklar sarkıtıldığı görülmüştür. Kiraz'ın başlığında ise boncuklara yer verilmemiş olup, başlığın üzeri düz renk bir yazmayla sarılmıştır. Kiraz'ın da Maysa gibi saçlarının uçlarına boncuk takılmıştır. Maysa'nın annesinin kullandığı başlık özellikleri şu şekildedir; kırmızı fes üzerine alınlık takılmış, mavi yazma yağlık olarak kullanılmıştır. Fes ve yağlık üzerine alını tutan beyaz yazma sarılmıştır. Alında yarım ay şeklinde, yanlarda ise üçgen muska şeklinde boncuk süslemeler kullanılmıştır. Maysa'nın ninesi Güneş Ana'nın başörtüsü boynundan sarılarak yağlık şeklinde bağlanmıştır. Yazmanın uçları püsküllü ve desenlidir. Bulut'un annesi Seher'in gri fesi üzerine toprak renkli yağlık örtülmüştür. Turuncu yazma alına sarılmış, üzerine alınlık takılmıştır. Üzeri gri kuşakla bağlanmıştır (Durdu, 2017: 1994).

Maysa' nın nereye gittiğini bildiğini söyleyen dedenin ardından Maysa' nın bir ağacın altına geldiği ve bu ağaca ninesinin onun için ördüğü atkısını bağladığı görülür, bahar gelene kadar ağacı bu atkının ısıtacağını söyleyen Maysa ağacın tepesine baktığında her zaman orada olan kırlangıçları göremez ve kendisi ile vedalaşmadan gitmelerinden dolayı üzülür ve ağaçla dertleşerek dedesinin kendilerini kırlangıca benzettiğinden bahseder. Görüldüğü gibi kendilerinin göç vakti geldiği gibi kuşların da sıcak iklimli yerlere gittiğine göndermede bulunan bu kısımda doğa takvimine dikkat çekilmek istenmiştir.

Maysa' nın arkasından gelen Kınalı adlı kuzunun geleneksel bir adlandırma ile karşımıza çıktığı görülürken Maysa ağaca dönerek “Yaprakların açar açmaz buraya yeniden geleceğiz kırlangıçlar ile birlikte söz” diyerek ağacın yanından ayrılır.

Eşyalarının her birinin develer üzerine yüklenmesi üzerine göç edecek olan bu Yörük ailesinden bir çocuğa “Kervanbaşı sen ol” denilerek görev verilir ve “Uğurlu olsun” “Hepimize uğurlu ola!” denilerek yolda karşılaşılabilecek herhangi bir olumsuz durumla ya da Türk Mitolojisinde de karşımıza çıkan Yol Azdıran adlı yolculuğu engelleyecek mitik varlığa karşı sözle engel alındığı görülebilir. Böylelikle göç başlar dağ bayır demeden aile yola koyulur.

Maysa' nın yolculuk sırasında deve üstünde rüya görmesi ile develerin uçtuğunu yola bu şekilde devam ettiklerini görür ve heyecanlanır daha sonra kuzuları havalanır ve bulutlar üzerine çıkarlar ve Bulut bu koyunları bulutlar üzerinde gütmeye başlar. Önce Bulut sonrasında nenesi ellerindeki kirmanları bir helikopter pervanesi gibi kullanarak gökyüzünde uçmaya başlarlar. Görüldüğü gibi yün eğirmek için kullanılan geleneksel bir öge olan kirmanın burada pervane gibi kullanılarak çocukların dikkati çekilerek bu nesnenin ne olduğunu bilip bilmedikleri sorusu akıllarına gelebilir böylelikle çocuğa merak duygusu aşılanıp belki de çizgi diziyi beraber izledikleri ebeveynlerine danışarak bu nesnenin ne olduğu hakkında bilgiler edinerek izleyici çocuğa geleneksel bilginin bu sayede aktarımının sağlandığı düşünülebilir.

Annesi ve nenesinin seslenmesi ile uyanan Maysa ailesinin kurduğu çadır altında yağmurun da onlara eşlik etmesiyle ateş etrafında ailesi ile birlikte oturur. Havanın bu sene çetin geçeceğinden bahseden babayı tasdikleyen dede “Evet, yaz çok

kuraktı” der böylelikle iklim değışikliğinin nedenlerinin neler olabileceği hakkında izleyici çocukların dikkati çekilir.

Soğuğu sevmediğinden bahseden çocuklara dedenin “Soğuğu da yeri var sıcağın da yeri var” diyerek her mevsimin bir amacı olduğuna dair “Rüzgâr ve Kabayel” in hikayesini anlatıp anlatmadığı sorar ve Maysa kabayelin ne olduğu sorar ve babasının “şiddetli, sert rüzgâr” anlamına geldiğini belirterek hem Maysa hem de izleyiciler bilgilendirilir.

Ateşin etrafında dedenin “Zamanın birinde rüzgâr ile kabayel bir yerde toplanmışlar, hava çok ama çok soğukmuş ve bir ateş yakmışlar. Derken oradan geçen bir nineyi görerek “O! Üşüdün nine üşüdün gel şuraya otur” demişler ninenin iyi emelli mi kötü emelli mi olduğunu anlamak için “Soğuk bu hava, ne olacak böyle” diye sormuşlar bunun üzerine nine de “Zamane çocuğum zamane soğuğu da yeri var sıcağın da yeri var” sonra da “Sen ne toplayacaktın? Ver torbanı biz sana toplayıp getirelim” diyerek torbasını alıp gitmişler, altın doldurmuşlar, “Nine sen al bu torbayı git evine, yalnız akşam eve gidince aç torbanı” demişler. Nine evine gitmiş torbayı açınca ne görse altın doluymuş torbası, öteki nine duymuş bunu bir iki sonra oraya gitmiş. Yine Rüzgâr ile Kabayel ateşin başında oturuyormuş, “Gel nine otur, ısın” demişler ninenin iyi emelli mi kötü emelli mi olduğunu anlamak için “Bu rüzgâr ne böyle, zamanı mı bu soğuğu” diye sormuşlar nine de “Esmez olsun, estiği delikler tıkansın! Ne bu, dondum” demiş bu sefer nineye “Sen üşüme ver torbanı ne toplayacaksan biz sana toplayıp getirelim” diyerek onun da torbasını almışlar. Nine gidiyor evine akşam bir açıyor torbayı dondurucu bir soğuk kaplıyor odayı”... diyerek dede hikayesini anlatarak “Şimdi biz yağmur az yağdığı zaman az yağdı, çok yağdığı zaman çok yağdı diyoruz ya dememek gerek tabiatın bir düzeni var ona karışmamak gerek” der ve kıssadan hisse ile karşımıza bir masal anlatıcı olarak çıkar ve masalını anlatırken jest ve mimikleri ile anlattıkları tasdikler, masalın gerekliliği olan iyi ve kötü zıtlık algısı ile sebep- sonuç ilişkisi hem torunlarına hem de ekran önündeki izleyici çocuklara aktarılır. Ayrıca tabiatın düzenine laf edilmemesi gerektiği ve doğanın döngüsünün önemi vurgulanarak önemli bir mesaj aktarılır.

Torunların bu hikâyeden sonra “Ver torbanı, ver torbanı, seni yiyeceğim- Git başımdan Kabayel” gibi şakalaşmaları can kulağı ile dinlediklerine işarettir.

Ayrıca TRT Çocuk Uygulamasında ve Web sitesinde yer alan Maysa ve Bulut bir oyunun bulunduğu ve oyunun içeriği dahilinde ipin ip olma serüveni hakkında geleneksel bilgiye yer verildiği görülür. İpin kök boyası ile renklendirilmesi gerektiği sıra ateşin harlanması için çocukların ya telefonun hoparlör kısmına ya da bilgisayarın mikrofon bölümüne üfleyerek ateş harlanır kuvvetlenir ve kazanın kaynaması sanal da olsa çocuğun fiziksel kuvvetine başvurularak gerçekleşir.

Ancak Maysa ve Bulut üzerine yapılan bir çalışmada çizgi filmlerin metinlerinde ses, hareket, ışık ve gerçeküstü korku öğelerinin bulunduğu ve en fazla ses içerikli korku öğelerine yer verildiği belirlenmiştir. Ses içerikli korku öğelerinin en fazla olduğu çizgi film Maysa ve Bulut, ışık içerikli korku öğelerinin en fazla olduğu çizgi film Maysa ve Bulut' un olduğuna da dikkat çekilir (Üstündağ, Şenol, 2021:185).

3.5.7. Elif' in Düşleri

Netco yapım şirketi tarafından 2013 yılında TRT Çocuk kanalında yayın hayatına başlayan Elif'in Düşleri çizgi filmi Elif'in Düşleri, 6 yaş üzeri çocuklara, sağlıklı besinler hakkında bilgi verme, sağlıklı beslenme alışkanlığı kazandırma, çocukların muhakeme yeteneğini geliştirme ve görsel dikkat becerilerini geliştirme amacıyla hazırlanmış bir çizgi dizidir. Ayrıca Elif' in Düşleri adlı Google Play' de bulunan bir mobil oyunu da vardır. Elif' in Arkadaşları adlı bir başka çeşidi de bulunan bu çizgi film çocukların oldukça dikkatini çekmiştir. Elif' in Düşleri temalı oyuncaklar, puzzle çeşitlerinin yanı sıra boyama kitapları, kalemler, çocuk iç çamaşırı, pijamalar gibi çeşitli ürünlerin TRT Market üzerinde veyahut herhangi bir online alışveriş sitesinde satışının olduğu görülür.

Elif' in Düşleri adlı çizgi filminin jeneriğine bakıldığında Elif' in etrafında çeşit çeşit meyvelerin yer aldığı ve Elif' in şarkı söyleyerek kendi özelliklerinden bahsettiği görülür. “Soru sormaktır işim -Böyle büyür düşlerim- Sormaktan çekinmem- Kolay olur öğrenmem- Portakal kivi elma- Neye benzer acaba- Düşünürsen bulursun- Öyle mutlu olursun- Eliftir benim adım- Birazcık meraklıyım- Hayal kurmayı seven- Bıcır bıcır bir kızım” birbirleriyle uyum içinde olan bu şarkı ile çocukların soru sormaktan çekinmemesi soru sormanın hayalleri geliştireceğinin, düşünerek aranan cevabın bulunacağı ve bundan dolayı da mutlu olunacağı mesajı izleyicilere verilir.

Dondurma adlı bölümünde bir çölün üzerinde arkadaşı Selim ve bir elma, patlıcan ve portakal ile uçuş gerçekleştiren Elif sıcaktan dolayı çok rahatsız olur tam o sırada uçak bozulur ama tam o sırada bunun bir oyun olduğu aslında dedesinin manavında olduğu görülen Elif' in soğuk bir şeyler almak için oyununa ara verdiği görülür. Elmanın “şuraya bak hava o kadar sıcak ki oyun bile oynayamıyoruz” derken patlıcan da havanın çok sıcak olduğunu söyler ve portakal “Ben size bu sıcakta oyun oynanmaz demiştim” diyerek meyvelerin konuşması izleyici tarafından dikkat çekici bulunabilir.

Manava gelen Münevver Teyze ne yaptıklarını sorarken Elif oyun oynadıklarını söyler bunun üzerine “Bu sıcakta mı oyun oynuyorsunuz, güneş çarpar dikkat edin” diyerek aslında toplumumuzda var olan yaşlı nine ve teyzelerimizin her daim yaptığı bir uyarıya yer verilmiştir.

Manavdan çıkan Elif' in dedesi şimdiki çocukların sıcak dinlemeden oyun oynadıklarını kendileri çocukken böyle zamanlarda annelerinin onlara dondurma yaptığını ve bu sayede serinlediklerini belirterek geçmişe duyulan özlem gözler önüne serilir ve böyle durumlarda uygulanabilecek çözüm yolunu izleyiciye aktarır.

Ev dondurmasının hem çok lezzetli hem de sağlıklı oluşundan bahsedildikten sonra Münevver Teyze Elif' e evlerinde bulunan dondurma kalıplarını vermeyi teklif eder ve evde annesi ile yapabileceğini hatta annesinin de küçükken ev dondurması yapıp yediğinden bahsedilir. Her ne kadar ev dondurması lezzetli de olsa fazla yemenin hastalanmasına sebebiyet vereceğine dair uyarı Elif üzerinden izleyiciye yapılmıştır.

Eve dondurma kapları ile giden Elif' e annesi Münevver Teyze' ye teşekkür edip etmediğini sorar teşekkür ettiğini söyleyen Elif' e aferin diyerek takdir alan Elif ile hem nezaket kurallarına dikkat çekilmiştir hem de uslu olunması durumunda takdir alabileceğinin mesajı verilir.

İki şişe süt, bir bardak şeker, iki kaşık sahlep ve biraz vanilya ile ev dondurmasının malzemelerini sayan anne ilk önce sütü kaynatılarak daha sonrasında kalan malzemelerin teker teker ilave edileceğinden ve sürekli olarak karıştırılacağından bahseder. Böylelikle ekranları karşısında izleyen çocukların da anneleri ile birlikte ev dondurması yapabileceği fikri akıllara gelebilir.

Selim ve Elif malzemeleri teker teker ekleyip yardımlaşarak ev dondurmasını yapmak için kolları sıvarlar ocağın başında sütü karıştırmak da Selim’ in görevidir. Bilindiği üzere toplumsal normlar içinde evde dahi iş bölümünün cinsiyete göre tayin edildiği bir gerçektir burada görüldüğü üzere Selim’ in mutfakta etkin rol oynaması ile hem evde anneye ev işlerinde yardım edilebileceği hem de ebeveyn kontrolü altında ocakta pişen yemeğe de erkek çocuğunun yardım edebileceği mesajı verilir.

Dondurmanın donması için iki saat bekleyen çocuklar sonunda dondurmayı afiyetle yerler bunun üzerine herkes birbirine ellerine sağlık diyerek mutfığa gelen babaya da dondurma ikram edilir, dondurmanın tadını beğenen babaya Elif “Annemin elinin değdiği her şey çok güzel olur” diyerek ev içinde işlerin çoğunluğuna annenin koştüğünün göstergesidir.

Çizgi filmin ilerleyen sahnelerinde Türkiye haritası izleyicilerin karşısına çıkar ve Türkiye’ de dondurma en çok Kahramanmaraş’taki üretimiyle ün kazanmıştır denilerek dondurmanın içinde bulunan yağ, protein, karbonhidrat, bazı vitaminler, kalsiyum, fosfor ve potasyum gibi güçlü mineraller içerdiğinden bahsedilir. Eskiden insanlar dondurmayı dağlardan gelen karlar ile yaparlar, soğuk tutmak istedikleri yiyecekleri ise soğuk odalarda ya da yer altında açtıkları çukurda beklettiklerine dair hem dondurmanın tarihi hakkında izleyici bilgilendirilmiş hem de teknolojinin yetersiz geldiği dönemlerde insanların hangi yöntemlere başvurduğuna dair bilgiler verilmiştir.

Elif’ in annesinin dondurmanın çok faydalı olmasının yanı sıra fazla yenmesi durumunda hasta olabileceklerini söyleyip yaptıkları dondurmalar fazla olduğu için bu sıcakta komşulara dağıtmayı önererek insanların ellerinde olanı etrafındaki insanlarla paylaşmanın önemi vurgulanır. Her ne kadar mahalleliye dondurmaları dağıtsalar da hala ellerinde dondurma kaldığını gören Selim erimeden birer tane daha yemeyi teklif eder daha sonra bir tane daha yemeyi Elif hasta olmaktan endişelenir fakat Selim havanın sıcak olmasından dolayı hasta olacaklarını düşünmez ve Elif’ i ikna eder. Son dondurmaları yiyen Elif’ in karnına ağrıların girmesi ve üşümesi ile Selim daha sonra Elif öksürmeye başlar. Daha kötü olmadan Eliflere giderler ve annesinin “Size fazla dondurma yerseniz hasta olursunuz demiştim” tepkisi ile karşılaşılır. Bunun üzerine nane limon kaynatarak çocukların içmesini söyler. Görüldüğü gibi ekran başında izleyen çocukların kendileri ile yaşıt olan bu çocukların bu kadar uyarıya rağmen fazla dondurma yemenin ne gibi sebeplere neden olacağı mesajı verilmiş ve dikkat edilmesi

gerektiği vurgulanmıştır. Her şeyin fazlası zarardır denilerek bölümün mesajı verilmiş ve sonuna gelinmiştir.

3.5.8. Ege ile Gaga

Ege ile Gaga' nın jeneriğinde bir defter yaprağı üzerinde çizgi dizinin adı yazılmış ve kahramanlardan Gaga' nın gülümseyerek izleyenleri karşıladığı görülür. Bu defter üzerinde bir televizyonun olduğu oradan görsel imgelerle Ege ile Gaga' nın evin etrafında koşuştururken bu defter üzerinde kendilerini bulup birer çizgi haline gelirler o görüntüden başka bir imgeye dönüşüp hoplayan zıplayan Ege bir parkta kaydırdıktan kayarken Gaga ile gökkuşağından kayıp yer altına indikleri bir tünel kazarak harita ile yolu bulmaya çalışan Ege ile Gaga' nın türlü maceralarına ışık tutan bir jeneriğin olduğu görülür.

Bahçedeki İz adlı bölüm Gaga'nın Ege' nin penceresini tıklatmasıyla başlar, Ege' yi bir şey göstermek için aşağıya çağırır. Hızla bahçeye inen Ege' ye Gaga bahçede gördüğü izi gösterir ve bu izin acaba tebeşir ile mi oluşturulduğunu sormuş, Ege ise önce bu ize üflemiş sonra dokunarak bunun bir toz olmadığını farkına varmıştır. İzin devamını takip eden Ege bu izin bir şey geçmesi ile oluştuğunu düşündüğünü belirtir. Gaga ise bahçede olmasına rağmen buradan bir şey geçmediğini, görmediğini belirtirken Ege belki de geçen nesnenin küçük ve gözle görülür olamayacağına dikkat çeker. Bunun üzerine Gaga acaba bunun küçük bir yılan olup olmayacağını sorgular Ege ise yılan olsa kıvrılarak gideceğinden izlerinden kıvrımlı olacağından bahseder ve bu nesnenin hızının yavaş olabileceğini söyler. Gaga Ege' ye hiç görmediği bir nesnenin hızını nasıl anladığını sorar bunun üzerine Ege hızlı gitseydi çimlerin bozulacağını ama çimlerde hiç bozulma olmadığını gösterir. İkisi de kendilerinden çok iyi birer dedektif olacağını söyler. Annesinin mercimek çorbası yaptığının kokusunu alan Gaga ve Ege ile gülüşürken ağacın tepesinden izin sahibi olan salyangoz izleyicilerin karşısına çıkar ancak ne Ege ne de Gaga görür taşların altında dahi bu izin neden olduğunu araştırır Gaga bu izin örümcektten dolayı olabilir mi diye düşünürken Gaga örümcek olsa arkasında ağırlarını bırakacağını belirtir. Çizgi filmin buraya kadar olan kısmında izleyici çocukların dikkati çekilmeyi başarılmış, merak duyguları artırılmış ve izleyicilerin de Ege ve Gaga ile birlikte beyin fırtınası yapması sağlanmıştır.

Ege ise bu canlının solucan olup olmadığını düşünür ve Gaga ise solucan olamayacağını solucanların yer altında gezdikleri bilgisini verir. Ege bu sefer bu canlının ayak ve bacaklarının olmadığından bahseder ve Gaga da doğada bacaksız olan canlıların da bulunduğunu belirtir. Bunun üzerine Gaga bu canlının sürünerek gittiği bilgisine ulaşır ve bunun zor bir durum olduğunu düşünürken Gaga bu zorlanmadan dolayı ardında iz bırakabileceği üzerine düşünürken Gaga yere düşmüş ve yerlerin ıslak olmasından dolayı ipuçlarını bir araya getirerek canlının ne olduğunu düşünürler. Gaga' nın defterini Ege' ye vererek çizerek daha iyi düşünebileceklerini belirtir deftere kurbağa çizerek onun da ayaklarının ıslak olduğunu söyler fakat zıplamasından dolayı onun olmayacağına karar verirken acaba kertenkele mi diye düşünürken bulamayacaklarına dair umutlarını kaybedip üzülen Ege' yi Gaga bulabileceğine dair desteklerken bu canlının marul parçası yediğini fark eden Ege, Gaga ipuçlarını birleştirirken Gaga ağaca çarpar ve aynı izlerin ağaçta da olduğunu fark eder. Uçarak ağaca çıkan Gaga ağaçta salyangoz ile karşılaşır ve işte buldum diye sevinir Ege ise Gaga' dan söylemesini istemez ve soru cevap yaparak tahmin etmeye çalışır önce kabuklu bir canlı mı diye sorar ve aklına kaplumbağa gelir ve yanılır, ikinci olarak antenleri olup olmadığını soran Ege' ye kabuğunun kıvrımlı bir şapkaya benzediğinin ipucunu veren Gaga sayesinde bu canlının salyangoz olduğunu bulur. Bunun üzerine Ege salyangoz hakkında bilgi verir ve salgıladığı bir sıvı ile yolunu kayganlaştırır ve bunun rahatça gezmesi için önemli olduğunu belirtir, onun sayesinde yapraklarda, ağaç gövdelerinde, duvarlarda yürüyebileceği bilgisi verilir. Bu sıvının salyangozların yaralanmaktan korumak içinde yararlı olduğunu belirtirken kabuklarının da kendilerinin güvenli sığınağı olduğu ve tehlike anında içine saklandıkları söylenir. Salyangozun gözlerinin antenlerinde bulunduğu marul yiyebileceği gibi sevimli canlılar olduğu söylenir. Birlikte fotoğraf çekinerek bölüm sonlanır.

Görüldüğü gibi hem canlılar hakkında bilgiler verilir, beyin fırtınası yapılır ve ipuçları da bir araya getirilerek bu izin sahibi canlının ne olduğunu bulunması Ege ile Gaga arasında gerçekleşen bir eylem gibi görünse de ekran önündeki çocukların da onlarla beraber düşünüp bulmaya çalışması sağlanır.

Ayrıca Ege ile Gaga üzerine yapılan çalışmalar irdelendiğinde bu çalışmada Ege ile Gaga çizgi filminde bilişsel gelişim alanına yönelik kazanımlar üzerinde sıklıkla durulduğu belirlenmiştir. 2013 MEB Okul Öncesi Eğitim Programının bilişsel gelişim alanı bölümünde sunulmuş olan kazanımların birçoğuna Ege ile Gaga çizgi

filminde yer verildiği belirlenmiştir. Çizgi filmde bu kazanımlar içerisinde en çok dikkatini verme, tahminde bulunma, algıladıklarını hatırlama, neden-sonuç ilişkisi kurma ve karşılaştırma yapma kazanımları üzerinde durulmuştur. Sosyal duygusal gelişim alanında da yine Kuzucuk çizgi filmindeki benzer olarak daha çok duygularını uygun yollarla gösterme kazanımına yer verilirken dil gelişimi alanında da yine dili iletişim amacıyla kullanma kazanımı en çok yer verilen kazanım olarak belirlenmiştir. Ege ile Gaga çizgi filminde motor gelişim alanına yönelik herhangi bir kazanıma yer aldığı çizgi film bölümlerinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır (Cengiz, Küsmüş, Ramazan, 2020: 281-282).

3.5.9. Kare

Yerel halkın zor durumda kalıp dara düşünce onlara yardım eden Kutü, Aypa, Rupi ve Enda adlarındaki dört arkadaşın isimlerinin baş harfleriyle oluşan KARE Takımı'nın maceralarını anlatan bu çizgi dizide şehirde yaşanan absürt olayların sorumlusu genellikle Pengi'dir. Kare Takımı bu olayları çözerek insanlara yardım eder.

Kare takımın jeneriğine bakıldığında bu arkadaşların birlikte dans edip eğlendiği ve her birinin isminin baş harfinin birer kare üzerinde resmedildiği görülür kısa bir jenerik ile “Sıcak Soğuk” bölümünün başlangıcı sağlanırken sıcak bölümü temsilen yaz mevsiminden bir görsel imge tercih edilirken soğuk kısmın sembolü kış mevsimi ile gösterilir.

Pengi'nin buz dolu bir kamyonet ile şehre girdiği görülür ve buzların üzerinde “0 derece altında saklayınız” ibaresi görülür ve Pengi bu buzları “Bay Kepçe” nin bulunduğu yere götürür. Kare takımının ormanda hep birlikte vakit geçirdiği Enda' nın kelebek yakalamak için koşuşturduğu görülür. Rupi ise gazete okurken ilginç bir haberin olduğunu ülkedeki havuç üretiminin iki katına çıktığını arkadaşlarına söyler herkes bu habere güler ve Kutü ise haberin gerçekten çok ilginç olduğunu tiye alarak alaycı bir tavırla güler. Bir başka ilginç haberin daha olduğunu söyleyen Rupi “Makarna ustası Bay Kepçe’ nin şehrin en iyi makarnacısı” olarak seçildiğini ve altın madalya aldığını söyler bu sırada haber Kutü’ nin dikkatini çekerek kendisi de gazetelerde bu şekilde yer almak istediğini belirtir Rupi ise bunun mümkün olduğunu başarılı işlere imza atarsa onun da gazetede yer alacağını söyler.

Bunun üzerine Aypa hava çok sıcak çiçekleri sulamaya ne dersin der Kutü ise daha dün çiçekleri suladığını söyler ancak Aypa toprakların neden kuru olduğunu

sorguladığında Kuti hava çok sıcak olduğu için suyun bir kısmını çiçeklerin emdiğini bir kısmının ise yüzeyde kalarak buharlaştığı için toprağın kuru kaldığını belirtir. Bu sırada ise Enda kelebeğı yakalamak isterken ağı Rupi' nin kafasına geçirerek Rupi' nin sinirlenmesine sebep olur bunun üzerine özür diler. Bir de çaydanlığı devirdikten sonra neyse ki bu boşmuş der fakat sabah ağzına kadar doldurduğunu söyleyen Rupi bunun nasıl olduğunu düşünürken havanın sıcak olmasından dolayı suyun buharlaştığını söyleyen Aypa ile izleyici çocuklara fen bilgisi derslerinde karşılarına çıkabilecek bir bilgi olan maddenin üç haline değinerek sıvı, katı ve gaz hakkında bilgiler verildiğı görülür.

İşte yeni haber zamanı diye bir anons gelerek dördü dört yandan kollarını birleştirerek bir kare haline getirerek “Kare haber zamanı” denilerek şehirde olup bitenleri ve son dakika haberlerine bağlandıkları görülür. Şehrin önemli makarnacısı olan Bay Kepçe' ye yağmur yağdığını belirten bu haber başlığında sunucu Keçe' ye bağlanılır ve lokanta sahibine bu yağmurun neden yağdğı hakkında sorular sorulur. Lokantanın içinde yağmurun yağmasının çok ilginç olduğunu belirten Aslan gelişmelerle tekrar ekranlara geleceğı bilgisini verir ve bülten sonlanır. Kare takımı ise bu işin tam onlara göre olduğunu belirterek araçlarına binip Bay Kepçe' nin restoranına giderler, yardım için geldiklerini gören Bay Kepçe çok mutlu olur ve “Hadi şu gizemi çözelim, kare zamanı” diyerek toplanırlar ve araştırmaya başlarlar. Dikkatlice incelemek için bir araç gerekli olduğunu ve bütütecın işine yarayacağını belirten Rupi, daha sonrasında ısı ölçümü yapabilmek için Enda da termometre alır birlikte ortamda incelemeye başlayan grup yağmurun kaç dakikadır yağdığını, ilk ne zaman ne yaparken yağdığını sorar bunun üzerine Bay Kepçe kırk dakikadır yağdığını ve ilk olarak makarna yapmaya başladığında yağdığını belirtir. Rupi tavana bakmak için bir merdiven alır Enda da termometre ile içeriinin sıcaklığını ölçtüğünde 28 derece çıkar. Tavandan yağan yağmur üzerine tavana yaklaşp ısıyı ölçmek isteyen Enda ısının 8 derece olduğunu söylemesi üzerine bunun çok olağandışı bir durum olduğunu söyleyen Aypa, dükkânda yapılan bir değişiklik olup olmadığını sorar ve bu sabah neler olduğunu sorarlar.

Uzun düşünuşler ardından tavanın bu denli soğumasına sebep olan bir şey olduğunu düşünürler ve üst katta ne olduğuna bakarlar. Üst kata yeni taşınan komşu Pengi' nin evine giden kare takımı karşılaştıkları soğuk sebebiyle oldukça üşürler. Pengi ise üşüdünüz mü ben sıcaktan bunaldığım için dün gece eve biraz buz taşıdım

diyerek tüm olayın gizemini ortaya çıkarmıştır. Penguenlerin soğukta yaşamasından dolayı bu olaya karşı çıkmanın mantıksız olacağından bahseden kare takımı olayı nasıl çözümleyebileceğini düşünür ve tavanın ısısının değişmeyeceğini fakat havalandırmanın açılması ile bu damlacıklardan kurtulabileceklerini belirtirler.

Bölümünden başlığı olan sıcak ve soğuk temasına ithafen bir şarkı söylenerek hangi nesnelerin sıcak olduğunu belirtilir ve bu sorunda çözülür. Türk kültür öğelerini çok fazla içinde barındırmayan bu çizgi filmde izleyici çocukların görsel iz düşümler kullanılarak belirli bir olay örgüsü içerisine sürüklendiği ve bu olayların çözümlenebilmesi için ufak mesajlar verilerek bu ipuçlarından yararlanarak beyin fırtınası yapmaları sağlanırken, maddenin halleri hakkında kısa da olsa bir bilgi verilmiş çocuğun bu konu hakkında bilgisi varsa görsel zekasını kullanarak pekiştirmesi sağlanmış, eğer ki bu konu hakkında bilgisi yok ise kulak doygunluğu sağlanarak çocuğun bu konu hakkın bir fikir sahibi olması sağlanmıştır. Sıcak-soğuk zıt kavramlar şarkı içinde verilen imgelerle pekiştirilmiştir.

Kare çizgi filminde de bilişsel gelişim alanına yönelik kazanımlara çoğunlukla yer verilmiştir. Karşılaştırma yapma, neden-sonuç ilişkisi kurma, dikkatini verme, tahminde bulunma, algıladıklarını hatırlama, problem durumlarına çözüm üretme, nesne veya varlıkları gözlemlene kazanımları Kare çizgi filminde en çok üzerinde durulan kazanımlar olmuştur. Sosyal duygusal gelişim alanında ise yine birbirinden farklı kazanımlara yer verilmiş olup en çok duygularını uygun yollarla gösterme kazanımı yer almıştır. Dil gelişimi alanında diğer iki çizgi filmlerde olduğu gibi en fazla dili iletişim amacıyla kullanma kazanımı ön plana çıkmaktadır. Kare çizgi filminde motor gelişim alanından iki kazanıma yer verilmiştir. Bu kazanımlar yer değiştirme hareketleri yapma ve denge hareketleri yapma kazanımlarıdır. Öz bakım becerileri alanına ait sonuçlar incelendiğinde ise Kare çizgi filminde bu alana yönelik olarak yalnızca yaşam alanlarında gerekli düzenlemeler yapma kazanımına yer verildiği görülmüştür (Cengiz, Küsmüş, Ramazan, 2020: 282).

3.5.10. Kukuli

Kukuli isimli çizgi dizinin Sahipsiz adlı ilk bölümünde bir ormanda yürüyerek izleyicinin karşısına çıkan kahramanlar pikniğin çok güzel geçtiğini söylerken Dütdüt pikniğin çok güzel geçtiğini fakat yanlarına çok fazla eşya almalarından dolayı mutsuz olduğunu dile getirir.

Ancak Tinky' nin yanlarına aldıkları her eşyayı kullandıklarını ve gereksiz eşya almadıklarını söyler ancak piknik zamanı Minky ile yaptıkları konuşma aklına gelir. Aslında götördükleri eşyaların çoğunluğunu kullanmamışlar ve kullanıyor gibi yapsak da Dütdüt' e ayıp olmasa diye kendi aralarında konuşurlar. Yanlarında getirdikleri masa sandalyeyi iyi ki getirdiklerini yoksa nasıl böyle rahat oturacaklarını söylerken bir anda Kukuli, Tinky, Minky çadırlarını kurar iyi ki bunu da yanımızda getirmişiz der ancak Dütdüt halen üzgündür. Yanlarında getirdikleri tencere, tavalarla müzik yapmaya başlayan Kukuli ve arkadaşlarını izleyen Dütdüt kafasını sağa sola sallayarak üzüntüsünü sürdürür.

Dütdüt bu eşyaları kullandıklarını bildiğini söylerken Minky' nin karşısına bir şapka çıkar ve bunu kafasına takar ve çok yakıştığını belirtir ancak Tinky bu şapkanın bir başkasına ait olduğunu, düşürmüş olabileceğini belirtir ve bunun yanlış bir davranış olduğunu söyler. Ancak Minky bu şapkanın burada öylece durduğunu kimsenin almadığını söyler Tinky ise sen alırsan sahibi hiç bulamayacak burada bulsun diye duruyor der. Bu olay örgüsünün ardından Kukuli yerden bir gözlük bulur Dütdüt ise bir jant kapağı bulur Tinky hepsine kötü bakışlar atarak gözlerini devirir. Görüldüğü gibi her ne kadar yakın arkadaş dahi olsalar birbirlerine yanlışlarını söylemekten hiç çekinmedikleri yere düşen ve başkasına ait eşyaların alınmasının yanlış olduğu mesajı açık ve net bir şekilde izleyiciye verilir.

Ormanda ilerleyen arkadaşlardan Minky eline bir sopa alarak o zaman bu dal parçası da ağaçlara ait yerde olan yerde kalmalı diyerek dal parçasını fırlatır ve o sırada bir köpek çalılıkların arasına girerek bu dal parçasını alır ve Minky' e getirir, şaşkına dönen çocuklardan Tinky köpeğin yanına gider ve “Bu köpeğin sahibi kim?” diye seslenir. Köpeğin sahibi olmadığını düşünen Tinky köpeği alarak eve götürmek istediğini ve evde sevmek istediğini söylemesi üzerine Minky' nin ve Dütdüt' ün bakışlarını üzerinde hisseder ve onlardan gelen sence onu burada bırakmamız gerekmiyor mu sorusuna bu minnağı nasıl burada bırakırım cevabını veren Tinky köpeğin başına bir zarar gelebileceğinden bahseder.

İlerleyen kısımlarda dönen salıncaklara binmeye çalışan Kukuli ve Minky salıncağın hızını düşürerek binmeye hazırlanır tam o sırada Dütdüt gelir ve Tinky' i görüp görmediklerini sorar ama onlar da artık hiç görmediğinden ve hep köpek ile vakit geçirdiğinden bahsederler. Bunun üzerine köpek hızlı bir şekilde koşarak yanlarına gelir ve Kukuli korkarak bir ağaca sığınmaya çalışır, buradan bir çarşaf

alarak döner salıncağın üzerini örter ve köpeğin suratı düşer. Tinky Minky' e bir sopa vererek kendisi köpek için banyoyu hazırlayana kadar köpek ile biraz ilgilenip ilgilenmeyeceğini sorar Minky ise sopayı gökyüzüne güneşe doğru atar bunu üzerine köpek oradan ayrılır Kukuli ve Minky' nin kaçmaya başladığını gören Dütdüt neden kaçtıklarını sorar ve köpeğin ne getireceğini bilmedikleri için kaçtıklarını söylerler. Köpek ise bir ağacı yerinden sökmüş ve oldukları yere getirmiş ve bu ağacı Minky' nin üzerine atmıştır çok güç de olsa bunu yakalamayı ve tutmayı başaran Minky' den sonra ağaçlar arasında gizlenen Dütdüt' ü gören köpek bu sefer de onu kovalamaya başlamış, Kukuli'yi de çarşafın altında saklandığını fark ederek çarşafı çekiştirmeye başlamıştır, salıncağın hız düğmesini bulan köpek hız ayarını en yükseğe getirerek Kukuli' nin salıncaktan düşmesine neden olmuştur. Bu durumun böyle devam edemeyeceğini fark eden arkadaşlar köpeğin resminin bulunduğu bir kayıp ilanı oluşturur ve bunları her yere dağıtırlar. İlanları asarken kendi köpeğini kaybeden ve ilan yapıştıran bir arkadaşları ile karşılaşan Minky, asıl adı Hoşt olan köpeği ile yüz yüze gelmiş ve köpeğin yanına gitmek için yola koyuldukları görülür.

Tinky' nin yanına gelerek köpeğin gerçek sahibiyle tanıştırlar ve üzgün bir şekilde köpeği sahibine getirir ancak köpeğin sahibi olup olmadığına inanmayan Tinky köpeği vermek istemez. Bunun üzerine köpeğin sahibi bir sürü beraber çekindikleri resimleri gösterir fakat bunun üzerine Tinky kendisinin de Dütdüt ile bir sürü fotoğrafının olduğunu fakat onun kendi arabası olmadığına değinir. Kendi aralarında köpeği paylaşmak için sevgilerinin boyutunu tartıştıkları görülür. Köpek için en çok kim ağlar yarışması yapıp sonucunda bilek güreşi yaparken kendilerini bulan Tinky ve köpek sahibi en sonunda köpeğin kimi tercih edeceğini sormanın daha mantıklı olacağına karar verirler. Bunun üzerine “Hoşt” asıl sahibinin yanına gider ve yüzünü yalamaya başlar. Bunun üzerine Tinky inatlaştığı için özür diler ve onu bir daha göremeyeceği için üzüldüğünü söyler ancak köpek sahibi Hoşt' un özgür bir köpek olduğunu ve dilediği zaman onun yanına gelebileceğini söylemesi üzerine çok sevinir, ancak burada köpek sahibinin Hoşt' un başına bir şey gelirse eğer diyerek Tinky' nin üzerine parmak doğrultup sallaması izleyici çocuklar için ahlaki değerlere aykırı bir durumdur, bu tavırdan etkilenererek şiddete meyledebilecekleri ya da onların da bir başkasını tehdit edebileceği düşünülebilir.

Her ne kadar Tinky' nin kendisi yerde bulunan alınmaz demesine rağmen sahipsiz gibi görünen aslında bir yuvası olan köpeği sahiplenmeye çalışmış olması ve

bunu yaparken köpeğin sahibini aramaması oldukça yanlış bir tutum ve davranıştır. Bölüm sonunda köpeği sahibine vermek istememesi ve en sonunda köpek sahibinden özür dilemesi aslında hataların telafi edilebilir birer durum olduğu hakkında bilgiler verilir ve bölüm biter.

3.5.11. Nasreddin Hoca Zaman Yolcusu

Nasreddin Hoca Zaman Yolcusu, 4 Haziran 2019 tarihinde TRT Çocuk ‘ta yayınlanmaya başlamış olan Nasrettin Hoca’ nın 640 yılından 2019 yılına yanlışlıkla geldiği bir çizgi dizidir.

Nasreddin Hoca Zaman Yolcusu jeneriğine bakıldığında ilk olarak izleyicinin karşısına Nasreddin Hoca’ nın elindeki Nasreddin Hoca Fıkraları adlı kitabın olduğu daha sonrasında ise eşeği ile birlikte bir ağacın kovuğundan içeri çekildiği görülür. Ağaç kovuğundan geçtiğinde kendisini şehrin göbeğinde endişeli bir halde bulan Nasreddin Hoca bu sırada Kerim, Zehra, Ayşe ile arkadaş olarak maceradan maceraya koştukları görülür. Zamandan zamana bir portal içinden geçen Nasreddin Hoca’nın asırlık bir çınar ağacının olağanüstü halleri üzerine çalışma yapan Zehra’nın babası Cemil’ in ağacın gövdesine kurduğu zaman makinesini tamir edip Nasreddin Hoca’ nın kendi zamanına gönderileceği tarihe kadar ailesi ile birlikte yaşayacağı çizgi filmin konusudur.

Zaman Yolcusu adlı bölümde ilk olarak arkadaşları ile birlikte ağaç evin kovuğunda oturan Zehra’ nın elinde Nasreddin Hoca Fıkraları adlı kitabı okuduğunu, Kerim’ in ise kulübenin penceresine tırmanarak gizlice Cemil’ i izlemeye çalıştığı görülür. Tam bu sırada olaylardan habersiz bir şekilde gizlice Zehra ve arkadaşlarını izleyen Tolga ve Efe Zehra’ nın sınıf başkanı adayı olmasına sinirlenir ve kendisinden başka kimsenin başkan olamayacağını bunun hesabını Zehra’ ya soracağını parmaklarını sallaya sallaya gittiği görülür.

Kulübede zaman makinası icadı üzerinde çalışan Cemil için işler ters gider ve bir patlama yaşanır Efe ve Tolga yere düşer. Tam bu sırada farklı bir zamanda yaşayan Küheylanına ters binmiş Nasreddin Hoca’ nın pazara gitmek için yola çıktığı görülür. Yolda karşısına minik bir çocuk çıkarak “Hocam, hocam seni bize Allah gönderdi uçurtmalarımız ağaca takıldı” diyerek yardım ister. Her ne kadar acelem var dese de çocuklara kıyamayan hoca, ağacın yanına gider. Ancak burada izleyicinin karşısına çıkan üç çocuk Nasreddin Hoca’ ya bir tuzak kurmuş ağaca çıktığında ayakkabılarını

alıp kaçmak için plan yapmışlardır. Ancak Nasreddin Hoca küçük çocuklardan birinin “Ayakkabılarınızı ben tutayım” derken gözleri kısılır ve “Demek hepinizin uçurtması aynı anda takıldı” der ve ayakkabılarının bağcıklarını birbirine bağlayarak omuzlarına atar ve çocukların numarasını anlar. Çocukların “Aman hocam ayakkabılarla nasıl çıkacaksınız verin tutalım” demesi üzerine Nasreddin Hoca gülerken “Neme lazım belki Rabbim ağacın tepesindeyken öteki diyara bir yol açar da ben de oradan devam ederim” der.

Ağacın tepesine tırmanan Hoca’ nın ardından izleyici Cemil’ in bulunduğu zamana tekrar gider. Cemil’in eve eşinin yanına gitmesi üzerine Zehra ve arkadaşları laboratuvara girerler. Çocuklar meraklı meraklı burayı incelerken Zehra eşyalara dokunmamaları gerektiğini belirtir. Ancak Kerim girilememesi gereken bölgeye girmiş, bu sırada ise Efe ve Tolga onları izlemeye çalışmaktadırlar.

“Ayakkabılarımı tutacaklarmış akılları sıra beni kandıracaklar.” Diyerek ayakkabılarını giyen Nasreddin Hoca’ nın zamanından bir anda karanlıklar içinde Kerim’i arayan Zehra ve Ayşe izleyicinin karşısına çıkar. Kerim’ i bulan Zehra’ nın elini gizemli bir el tutar, Zehra bunun Kerim olmadığını fark ettiğinde hepsi korkarak bağırış, çağırış kaçmaya başlarlar tam bu sırada Zehra elindeki Nasreddin Hoca Fıkraları adlı kitabını zaman makinası düzeneğinin üzerine düşürür ve düzenek aktif bir hale gelir. Nasreddin Hoca ise çocuklardan artık çok bıktığını söylerken bir dua eder ve “Hakikaten Ya Rabbim bir yol versen de öte tarafa gidip biraz dinlenip gelsem.” Der. Bu sırada ağaçtan sesler gelmesi üzerine korkan Hoca Küheylan’ a bakar ve geçit açılmaya başlar. Geçidin içine çekilen Hoca ve Küheylan bir anda kaybolur.

Laboratuvarda çocuklar Tolga’ ya orada ne işi olup olmadığını sorarken Cemil de onlara ne yaptıkları sorarak kızar tam bu sırada Nasreddin Hoca ve Küheylan ortada belirir herkes korkar. Nasreddin Hoca ise “Yine mi çocuklar hey Allah” diye sinirlenir ve buranın çıkışını sorup daha pazara gitmesi gerektiğini söyler. Zehra ise Nasreddin Hoca’ yı tanır ve Cemil bir anda bunun nasıl mümkün olduğunu eğer bu mümkünse bilim dünyasının seyrini değiştirebileceğine dair sevinir.

Ben geç kaldım pazara gidiyorum diye çocuklara sinirlenerek dışarı çıkan Hoca, çocukların onu sürekli oyalamasından dolayı kendi kendine söylenir. Şehrin göbeğinde Küheylan ile giderken yüksek binaları görüp, araba gürültülerinden ürken Hoca hipnoz olmuşçasına gerisin geri çocukların yanına kaçar. Tam bu sırada nerede

olduğunu sorgulayan Hoca' ya Cemil hangi yılda olduğunu düşündüğünü sorar ve Hoca ise 674 yılında yaşadığını söyler bunun üzerine çocuklar gülüşmeye başlar ve Cemil Hoca' nın sakinleşmesini söyleyerek 1440 yılında oldukları belirtir. Zehra ise “1440 değil 2019 yılındayız bu nasıl olur?” diye sorması üzerine Cemil “Hoca' nın geldiği takvim değişti onlar Hicri Takvimi kullanıyorlardı” diye bilgi verir. Bunun üzerine Cemil “Sanırım Nasreddin Hoca bir zaman yolcusu olarak geçmişten günümüze geldi” demesi üzerine herkes şok olur ve Nasreddin Hoca ise “Sen misin öteye yol ver Ya Rab diyen al sana yol Hoca Nasreddin” der ve bölüm biter.

Yukarıda verilen bilgiler dahilinde bu çizgi filmde zamanlar arası kesitler izleyiciye sunulmuş ve izleyicinin merak duygusu artırılmıştır. Ne olup biteceğini anlamaya çalışacak olan seyircinin heyecan ile izlemesi sağlanarak kültürel bir değer olan Nasreddin Hoca' nın bilim kurgu niteliğinde olan bu çizgi dizi sayesinde nesiller arası kültürel aktarımının sağlandığı görülürken bölüm içerisinde çocukların ondan yardım istemesi ve Hoca' nın işi olmasına rağmen kabul etmesi ile yardımlaşmanın önemine dikkat çekilmiştir. Her ne kadar çocukların ona oyun oynadığını fark edip uçurtmalarını ağaca çıkıp vermesi ancak ayakkabılarını boynuna atması ise akıllara “Siz dönerken ben geliyordum” söz varlığını getirir.

Ayrıca kurnazlık yapmaya çalışan çocukların başarısız olması görsel işitsel medyada ya da yazılı kültürde her daim kötülerin kaybedeceği mesajını da hatırlatmaktadır. Nasreddin Hoca' nın bu sırada söylediği “Neme lazım belki Rabbim ağacın tepesindeyken öteki diyara bir yol açar da ben de oradan devam ederim.” Cümle ile izleyiciye çizgi dizinin devamında ne olacağına dair ipucu verdiği, çocukların beyin fırtınası ile bunu tahmin etmesi sağlanmıştır. Sonrasında ise “Hakikaten Ya Rabbim bir yol versen de öte tarafa gidip biraz dinlenip gelsem.” Diye dua eden Nasreddin Hoca' nın geçidin açılmasıyla 2019 yılına gitmesi ile olay başlar. Burada akıllara toplum arasında yaygın bir inanış olan “Ne dilediğine dikkat et belki dilek kapısı açıktır, kabul olur” mesajının verildiği söylenebilir.

Cemil' in Hoca' ya hangi yılda geldiğini sorması ve kendisinin de bulundukları yılı 2019 değil de 1440 olarak vermesi üzerine şaşırان Zehra' ya o dönemde Hicri Takvim kullanıldığı bilgisini veren Cemil Zehra üzerinden izleyici çocuklara da bu dönem hakkında bilgi verir.

Cemil’ in “Sanırım Nasreddin Hoca bir zaman yolcusu olarak geçmişten günümüze geldi” demesi üzerine Nasreddin Hoca’ nın “Sen misin öteye yol ver Ya Rab diyen al sana yol Hoca Nasreddin” demesi ise yukarı da belirtildiği gibi dilek kapısının açık olduğu ve bu duasının kabul olduğu görülür burada izleyiciye ne dilediklerine dikkat etmeleri gerektiği, etmezler ise neler ile karşılaşabileceklerine dair mesajlar verilir.

3.6. Dijital Oyun Nedir?

Dijital oyun kültürü, 1940’lı yıllardan günümüze kadar gelişim göstermiştir. Başlangıçta sadece ışıklı devre sistemiyle video içerikleri üretilirken günümüzde ise bilgisayarlarla birlikte mobil veri üzerine de üretim yapılmaktadır. Dijital ortamda oyun kültürü yaratımının temel sebebi; tüketicinin eğlenmesini sağlamak, sosyalleşme fırsatı yaratmak, üreticiler için sosyo-kültürel ve ekonomik bir kazanç sağlamaktır (Özülmöz, 2019; Bilgiler, Kayacan, 2020: 84). Bununla birlikte, dijital mecrada oluşturulan oyun kültürüyle, tüketicilerin kişisel beklentilerine dair “solo” içerikler oluşturulmakta ve tasarım yapılmaktadır (Prieto, 2018: 174; Bilgiler, Kayacan, 2020: 84). Solo içeriklerin oluşturulması ve dijital oyun kültürünün yaratılmasında belirleyici olan ana akım medyadan ve dijital medyadan beslenen kullanıcılarıdır. Kullanıcılar, tüketim çılgınlığının da etkisiyle dijital oyun kültürünün yaratımında tek tipleştirilmektedir (Binark ve Bayraktutan, 2011: 314; Bilgiler, Kayacan, 2020:84).

Oyun olgusunun son yarım yüzyılda geçirdiği değişim, birtakım sorunları ve bu sorunlara yönelik çözüm arayışlarını da beraberinde getirmiştir. Dijital oyunların, konvansiyonel oyunlardan farklı olarak, bilgisayar ve yazılım endüstrisinin bir ürünü olması ve ekonomik değerlerinin ciddi boyutlara ulaşmasının yanında konvansiyonel oyunların yarattığı sosyal, psikolojik ve kültürel etkilerden farklı bir etkiye sahip olmalarından dolayı içerik yönünden denetlenmeleri, yaş gruplarına göre sınıflandırılmaları gibi düzenleyici nitelikteki konular daha önemli hale gelmiştir (Özhan, 2011:22).

Soğuk savaş döneminde doğmuş olan ve her zaman savaşla kol kola yürüyen dijital oyunlar, ilk olarak 1958 yılında Amerikalı fizikçi William Higinbotham tarafından balistik füze yörüngelerini hesaplamak için kullanılan bir bilgisayar ve bir osiloskop cihazı ile programlanmıştır. Dijital dünyada bu kadar yaygın olmasına başlangıç olarak kabul edilen en önemli gelişme ise ABD’nin, Hiroshima ve

Nagazaki'ye atom bombasını atmasıdır. Bu savaştan ilham alan Massachusetts Institute of Technology'de (MIT) programcı olan Steve Russell, Martin Graetz ve Wayne Wiitanen 200 saat çalışmayla 1961 yılında ilk spaceshooter oyunu olan ve bir uzay savaşını konu alan Spacewar'ı hazırlamışlardır. Dünyanın yıkıma dayalı ilk oyunu olan bu oyun, kendinden sonraki oyunlar için önemli bir örnek teşkil etmiştir (Anderson, 1983, Soyseçkin, 2009: 26; Açıkgöz, Yalman, 2018:166).

Bilgisayar oyunları, ticari bilgisayarların yaygınlaştığı ilk dönemlerden bu yana geniş kitlelerin ilgi alanını oluşturmuştur. Ancak bilgisayar ağlarının yaygınlaşması, oyuncuların bilgisayara karşı değil, birbirleriyle ve birlikte oyun oynadığı bir sosyal oyun (Social Gaming) deneyimini de beraberinde getirmiştir. Sadece bilgisayar oyunlarının doğasını değil, bilgisayar oyunculuğunun çehresini de değiştiren internet, sosyal bağlamin oyun kültürüne daha fazla nüfuz etmesinde kuşkusuz önemli rol oynamıştır. Sosyal oyunlar, bilgisayar oyuncuları arasında iletişime, paylaşım, dayanışma ve topluluk duygusuna olanak vermesi itibarıyla başta sosyoloji olmak üzere, pek çok sosyal disiplinin ilgi alanına giren bir olgudur. Bu çerçevede Facebook/Farmville (2009) örneğinde olduğu gibi sosyal paylaşım sitesi oyunlarından, World of Warcraft (2004), Everquest (1999), Age of Conan (2008) örneklerinde olduğu gibi 'Çok Oyunculu Online Rol Oynama Oyunları'na (MMORPGs) kadar geniş bir yelpazede ele alınabilecek bir sosyal deneyim söz konusudur (Bostancı, 2012: 146).

Mark Wolf'un verdiği bilgiye göre video oyunları tarihi (2008) Amerika ve Uzak Doğu'nun öncülüğünde yukarıda andığımız tarihlerden günümüze belli bir gelişim göstererek gelmiştir. Video oyunlarının macerası analog video oyunları ile başlamış, 1970'lerde dijital video sistemlerinin temellerinin atılması ve 1990'lı yıllarla birlikte yaygınlaşmasıyla devam etmiştir ve bu oyunlar Commodore 64, Amiga, geliştirilmiş kişisel bilgisayarlar, atari, Nintendo, Sega, Playstation gibi oyun oynama araçları ve markaları ile çevrim içi oyunlara ve oyun satın alma platformu Steam'e kadar uzanan, oyun ve oyuncu sayısı bakımından kalabalık, maliyet ve kazanç bakımından yüksek rakamları içeren yarım asrı geçmiş bir döneme sahiptir (Sarpkaya, 2021: 159).

Türkiye'de yaygın olarak kullanılan tanımlama bilgisayar oyunlarıdır. Ancak 2000'li yılların ortalarından itibaren dijital oyun kavramsallaştırmasının da kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Dijital oyun kavramsallaştırması ile arcade

oyunların, bilgisayar oyunlarının, konsol oyunlarının, mobil oyunların farklı ve tüm türleri kapsar (Binark, Sütçü, 2008: 42-43; Özhan, 2011: 22).

Yeni iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle geleneksel oyun anlayışı, oyun araçları ve yöntemlerin diğer kanallara aktarılmasıyla, ortam değişmiştir. Bu bağlamda türeyen yeni oyun kültürü ‘dijital oyun’ olarak ifade edilmektedir. Dijital oyun yaklaşımıyla fiziksel temelli geleneksel oyun anlayışı yerini dijital olarak üretilmiş olan oyun ortamlarına bırakmaktadır. Dijital oyun; yeni iletişim ortamının dijitallik, etkileşimlilik, sanallık, değişkenlik, modülerlik özelliklerini barındıran ve bu özellikleri oyun oynama edimine katan bireysel bir iletişim ortamı olmaktadır. Bu ortamlar kendi içinde eski ya da geleneksel olarak nitelendirilen kavram ve özellikleri de içinde saklamakta ve barındırabilmektedir (Yengin, 2012; Ilgaz, Avcı, 2020: 3).

Teknolojinin bu yaygın kullanımı erken çocukluk eğitimi alanında teknolojik oyun, çağdaş oyun, dijital oyun gibi adlandırılan kavramları ortaya çıkartmıştır. Dijital oyun en genel anlamda teknolojinin oyun amaçlı olarak kullanılması olarak tanımlanmaktadır (Marsh, Plowman, Yamada-Rice, Bishop ve Scott, 2016; Erdoğan, 2019: 3).

Dijital oyunların televizyonda oyun konsolları aracılığı ile oynanan oyunlar olarak başladığı, teknolojinin ilerlemesi ile de bilgisayar oyunlarına ve çevrimiçi (online) oyunlara dönüştüğü görülmektedir (Aktaş, 2018; Ünsal, Ulutaş, 2019: 325). Son yıllarda bilgisayar dışında tablet, cep telefonu, Xbox ve playstation gibi elektronik cihazlarla da online oyun erişimini sağlamak mümkündür (Yalçın, Bertiz, 2019; Ünsal, Ulutaş, 2019: 325).

Oyun kavramı, yeni iletişim ortamının karakteristik özellikleri sayesinde ‘boşa vakit geçirme alanı’ algısından uzaklaşmakta, internet ve bilgisayar teknolojilerinin günden güne artan olanakları ile bambaşka boyutlar kazanmaktadır. Dijital platformlarda oynanan oyun, artık sadece bir eğlence aracı olmaktan çıkmakta, aynı zamanda bilgi, eğitim, pazarlama ve reklam aracı haline gelmektedir. Bu nedenledir ki, bilgisayar üzerinde oynanan oyunlardan taşınabilir mobil platformlarda oyun oynamaya kadar geçen süre içerisinde, oyun kavramı, tüketim alışkanlıklarını etkileyen itici güçlerden biri haline gelmektedir (Ilgaz, Abay, 2020: 2).

Dijital oyunların dünyadaki ilk örneklerinden çeyrek asır sonra Türkiye’de bilinen ilk dijital oyun örnekleri görülmeye başlamıştır. 1985’te Mevlüt Dinç adlı oyun

geliştiricisinin öncü çalışmaları, 1986'da yayınlanan Keloğlan, 1992'de yayınlanan Hançer, 1994'te yayınlanan İstanbul Efsaneleri: Lale Savaşçıları gibi oyunların ardından 2000'den sonra Koridor, Pusu, Hükümrân Senfoni, Kâbus 22, Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa, İstanbul Kıyamet Vakti, Mount and Blade, Umaykut ve Uruz: Er Kişinin Dönüşü gibi oyunlarla birlikte günümüze kadar uzanan belli bir seviyede dijital oyun/video oyunu dünyasından bahsetmek mümkündür (Sarpkaya, 2020: 192-196; Sarpkaya, 2021:159).

Dijital oyunlar/video oyunları dünyası günümüzde çok sayıda “insan/oyuncu” ve çok sayıda “metin/ürün”le birlikte, kendine has bir yaratım, icra, aktarım, yapı, içerik ve işlev karakteristiğine sahiptir. Bu karakteristik, içinde hem “video”yu ve bununla bağlantılı olarak “dijital”i hem de “oyun” kavramını barındırır. Dijital oyun, dijital ve video temelli olmasıyla teknolojik, oyun olmasıyla kültürel bir meseledir (Sarpkaya, 2021: 156).

3.6.1. Dijital Oyunların Özellikleri

Son yıllarda dijital oyunlara artan ilgi, sektörün hızla gelişmesi, oyunlara ilgiyi artırıcı yeni pazarlama teknikleri gibi sebeplerle, oyun dünyasının ve katılımcılarının genişlediği söylenebilir. Özellikle 12-18 yaş grubundaki çocukların, motivasyonlarının önemli bir kaynağını oluşturan bu oyunların temel özelliklerini Reiss (2000) şöyle belirlemiştir; “1. Güç, başkalarını etkileme arzusu, 2. Bağımsızlık, özgüven arzusu, 3. Merak, bilgiye olan arzu, 4. Kabul edilme, dâhil edilme arzusu, 5. Düzen, organize olma arzusu, 6. Birikim, bir şeyleri toplama ve sahip olma arzusu, 7. Onur, kişinin ailesine ve mirasına sadık kalma arzusu, 8. İdealizm, sosyal adalet arzusu, 9. Sosyal İletişim, yoldaşlık arzusu, 10. Aile, kişinin kendi çocuklarını yetiştirme arzusu, 11. Statü, sosyal duruş arzusu, 12. İntikam, eşitlenme arzusu, 13. Romantizm, seks ve güzellik arzusu, 14. Yeme, gıda tüketme arzusu, 15. Fiziksel aktivite, kasların çalıştırılması arzusu, 16. Huzur, duygusal sükûnet arzusu” (Açıkgöz, Yalman, 2018: 167).

Dijital oyun olgusu geleneksel oyunlarla kıyaslandığında belli standartların dışında gelişen, kendi içinde sistemli ancak genelde oldukça dinamik bir yapıya işaret etmektedir. Olguyu biçim ve içerikte en belirgin kılan oyuncu odaklı iletişime olanak tanınması olmaktadır. Dijital oyunlarda sonuç, oyunu üretenin dışında oyuncunun eylemleri tarafından belirlenmektedir. Oyuncunun, diğer oyuncuların ve olayların

birbirini ortaklaşa etkilemeleri anlamında dijitalde oyun olgusunu belirleyici kılan öncelikli kavram etkileşimlilik (Mul, 2008: 45; Ilgaz, Avcı, 2020: 3).

Dijital oyunlarda fiziksel uygulamalarla ve bir araç kullanarak gerçekleştirilen oyun ortamı, görsel bir sisteme dayalı olarak kullanıcıların da katılımıyla gerçekleşen bir ortama dönüşmektedir. Bu dönüşümle birlikte bireyler de kendilerini bu ortamın içine aktarmakta ve yeni yaşam alanları üretmektedir. Bu yaşam alanları oyun içerisindeki kişilere bazı görev ve sorumluluklar yüklemekte, oyuncular bu görevleri yerine getirme sürecinde kendilerini adeta sanal ortamda yeniden keşfetmektedir. Dijital oyunda belli karakter ya da avatar aracılığıyla kendini tanımlayan ve profilini oluşturan kullanıcı, oyundaki diğer profiller ile toplumsal bir ilişki ve birlik kurmaya başlamaktadır. Dijital oyundaki gruplaşmalar ve oyuncuların bu gruplardaki seçim ve davranışları, adeta gerçek hayattaki gruplaşmalara benzer bir yapıda ilerlemektedir. Dijital oyunlar, kullanıcılarını eğlendiren ve boş zamanlarını geçirten bir araç olmaktan çok daha fazlasıyla dijital kanallardaki eğlence olgusuna, sunduğu sosyal, ekonomik ve kültürel fırsatlarla deyim yerindeyse boyut atlatmaktadır. (Ilgaz, Avcı, 2020:4).

Dijital oyun dünyası birçok kullanıcının bir arada bulunduğu ve bulundukları ortamın özelliklerine göre dahil olarak kendilerini bir grubun parçası olarak görmeleri ve aidiyet duygusu ile birlikte dijital ortamda sosyal bağın ve sanal arkadaşlıkların kurulduğu görülmektedir.

Dijital oyunların içerikleri, oyunda kullanılan görsel imgeler ve karakterler oyuncu için önemlidir. Oyuncunun bu imgeler ile alması gereken mesaj nedir ya da kullanılan imgeler oyuncuyu ne yönde etkilemektedir her ne kadar oyuncunun oyun sırasında geçirdiği vakit ve bu vaktin fazlalığının olumsuz etkiler doğurabileceği belirtilse de kendisine dışarıda yer bulamayan ya da sosyal hayat içinde uyum sağlamak istediği kimselerin bulunmaması halinde çevrim içi oyun arkadaşları ile fiziksel mekan ve engellerin aradan kalkarak gerek oyunların “sohbet” bölümünde gerekse canlı sohbetler ile iletişimin kurulduğu sosyal bağların çevrimiçi ortamlarda devam ettiği söylenebilir.

Dijital oyunların en belirleyici özelliği tüketiciyi dahil olduğu ortamda interaktif bir iletişim içerisine yönlendirmesidir. Yeni medya ürünü olarak dijital oyunlar, izleyici ve medya metni arasındaki etkileşimi yeniden tanımlamaktadır.

Dijital oyunlardaki etkileşim, dijital oyunlardaki anlatının işlerliği açısından temel bir özelliktir. Dijital oyunlarda göreceli olarak düzenleyici bir mekanizma olan etkileşim, oyunun yapısında, kullanıcıya belirli sayıdaki opsiyonlar arasından seçme şansı vermektedir (Darley, 2000: 165; Ilgaz, Avcı, 2020: 6).

3.6.2. Dijital Oyunların İşlevleri

Oyun, bir yaşam laboratuvarıdır. Oyun çocuk için üzüntülerini, kaygılarını, sevinçlerini aktarma aracıdır; hayal dünyasıyla gerçek dünya arasındaki bağlantıları daha anlamlı hale getiren oyunlarda çocuk bilinmezlerle dolu çevresini; yaşamı ve kendisini oyun süzgecinden geçirerek daha iyi tanıyabilmektedir. Günümüzde yeni iletişim ortamına verilebilecek en iyi örnek, dijital oyunlardır. Dijital oyunlar popüler bireysel iletişim araçlarıdır. Birbirinden farklı dijital oyunlar mağazalarda satılmakta ve kullanıcılar tarafından tüketilmektedir. Dijital oyunların popüler olmasının birbirinden farklı nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerin başında, bireylerin hedefledikleri seviyelere ya da özelliklere sahip olamamaları gelmektedir. Farklı arayışlara yönelen bireyler, bu eksikliği dijital oyunlar vasıtasıyla gidermektedir. Dijital oyunlar, kullanıcılara sunduğu sınırsız özelliklerle tercih edilen yeni iletişim araçları olmaktadır (Bayrak, Yengin, 2018:75).

Günümüzde, başta çoklu oyunlar olmak kaydıyla, oyunların önemli bir bölümünün sosyalite içerdiği bilinmektedir. Oyuncu oyunu bireysel dahi oynuyor olsa oyunların çoğunda, diğerlerinin skorlarını görebiliyor olması oyuncunun kendini diğer oyuncular ile karşılaştırabilmesine imkân vermektedir. Bu özelliklerinden dolayı oyunların, oyuncular üzerinde; kabul görme, sosyalite vb. gibi güçlü güdüleme öğelerini barındırdığı görülmektedir. Birey, oyunlar aracılığıyla farkında olmadan maruz kaldığı bilinçaltı mesajlar ile kendi aleyhine olan davranışlara tepkisiz kalabilmekte ve hatta mesaj yükleyicisinin istediği tepkileri verebilmektedir. Dijital oyunlar vasıtasıyla en sık kullanılan mesajlar arasında toplumsal cinsiyet yer almaktadır (Açıkgöz, Yalman, 2018: 167).

Dijital oyunların tüketicilerine sunduğu etkileşim alanı, onlar için yepyeni bir sosyalleşme alanı yaratmaktadır. Oyun karakterleri veya avatarlar üzerinden tanımlanan kişisel profiller, oyuncuya kendilerini istedikleri gibi tanıtmaya ve yeni dünyalar kurmaya olanak tanımaktadır. Bu açıdan dijital kanallarda oyun oynamak, artık sosyal olabilmenin ve paylaşımın sağladığı dijital alanlarda yer almaya

dönüşmektedir. Web tabanlı oyunlardan kutulu oyunlara, devasa çevrimiçi oyunlardan sosyal platformlarda oynanan oyunlara kadar geçen süre, sayısal teknolojilerin gelişimiyle kat edilen yolu da özetleyecek örnekleri teşkil etmektedir. Kullanıcıların dijital tüketimlerinin çehresi ve yoğunluğu değiştikçe oyunların kullanım amacı ve oynandığı platformlar farklılık göstermeye başlamaktadır. Bu dijital yolculukta, oyunlar bireysel eğlenceden önce toplu eğlenceye, işin içine sosyallik girdiğinde de sadece eğlence unsuru olmaktan çıkarak kültürel ve ekonomik bir ürüne, çoğu zaman ise bir eğitim ve pazarlama aracına dönüşmüştür (İlgaz, Avcı, 2020: 3).

Dijital oyun ifadesi temelde “dijital” ve “oyun” gibi geniş kapsamlı ve çok anlamlı iki kavramı taşımaktadır. İnsan, dijital ortam, etkileşim, grafik, kültür endüstrisi, oyun oynama edimi gibi çeşitli yönlerine değinilmektedir. Bu yönleri de kapsayacak şekilde dijital oyun/video oyunu; geleneksel ve kültürel oyun kavramının özelliklerinin teknolojik ortama uyarlanmasıyla ortaya çıkmış; bilgisayar başta olmak üzere çeşitli teknolojik cihazlarla daha çok çocuklar ve gençler olmak üzere herkes tarafından oynanabilen, içerik ve teknik özelliklerine göre bilgisayar oyunu, konsol oyunu veya aksiyon, strateji gibi alt türlere ayrılan ve temelde eğlendirme, hoş vakit geçirme ve rahatlama ile eğitime gibi işlevleri de bulunan dijital ortam oyunlarını karşılayan bir terimdir (Sarpkaya, 2021: 158).

Dijital oyun ve oyunun işlevleri arasında bir fark görülmeksizin oyunların aynı amaca hizmet ettiği söylenebilir. İcracının bulunduğu bağlamın sanal ortamlar olması, oyuncuların hem takım halinde hem de bireysel olarak oyunu sürdürmesi oyunun gerekliliklerinin tamamlandığını gösterdiği gibi oyuncuların oyuna zorla dahil edilemediği bu alanın kendi özel alanları olduğu ve yine kazanma, kaybetme duygusunu barındırdığı gibi rekabet ile hırsın eş değer olduğu söylenebilir.

Dijital oyunların kültürel kodları içinde barındırdığı görülür bu kültürel kodlara oyuncuların maruz bırakıldığı ve oyun sırasında bu unsurların oyuncular tarafından kullanılması sağlanır. Katılımcıların aktif şekilde oyunlarda yer alması ve bu oyunlara duyulan merakın giderek artması üzerine oyuncular bu oyunların kaydedilmiş videolarının paylaşım ağlarda yüklenmesi ile tekrardan izleme imkanı da bulur.

Dijital oyunların üreticileri ve oyuncuları her yaş grubundan insanı içermektedir. Günümüzde Türkiye’de milyonlarca insan dijital oyunları çeşitli teknolojik aletler aracılığıyla oynamaktadırlar. Bu da sayısı milyonları bulan bir

kaynak kişi profiline işaret etmektedir. Bununla birlikte dijital oyunların temelde çocukları ve gençleri hedeflediğini de hesaba katmak gerekmektedir. Dijital oyunlar bugün çocuklara ve gençlere en hızlı ve yoğun şekilde ulaşan dijital dünya unsurlarının başında gelmektedir. Bu oyunlarda Türk kültürüne ait öğelerin yer alması, bu kültür öğelerinin yeni nesillere etkili bir şekilde ulaşmasını sağlayacaktır (Sarpkaya, 2021:169).

3.6.3. Dijital Oyunların Türleri

Oyunlara ilişkin popüler yayınlarda kullanılan macera, strateji, bulmaca ve yarış gibi başlıklarla verilen tür sınıflandırmaları sistematik bir yaklaşımın sonucu olarak ortaya çıkmaktan ziyade oyuncu kültüründe ve oyun endüstrisi içinde uzlaşım sal olarak gelişmiştir. Bu tip sınıflandırmalar çoğunlukla oyuncular, oyun dergisi yazarları ve yayıncılar tarafından kullanılmaktadır ve tutarlılık veya netlik taşımamaktadır (Lessard, 2015; Demirbaş, 2019:18). Yeni oyunlarla birlikte yeni türlerin oluşumundan bahsedilmekte ve türler dinamik olarak artmaktadır (Demirbaş, 2019:18).

Sınırlandırılması oldukça zor olan dijital oyun, video ve bilgisayar oyunları, İnternet siteleri, elektronik oyuncaklar, akıllı telefonlar, tabletlerdeki tüm oyun etkinliklerini kapsar. Dijital oyun tanımlanması güç olan kendine özgü bir etkinliktir ve hatta geleneksel oyun türlerinin karşısında konumlandırılmaktadır (Mustola, Koivula, Turja ve Laakso, 2016; Erdoğan, 2019: 3).

Krawczyk'e göre söylemsel, toplumsal-kültürel ve yapısal sınıflandırmalar olmak üzere üç tip oyun türü yaklaşımı bulunmaktadır. Oyun araştırmalarında fazlaca kullanım bulmayan söylemsel yaklaşıma göre türler sabit metinler değildir, oyunların tür sınıflandırmaları metinlerin kullanımları ve bunlar arasında ilişki kurmanın bir yoludur. Bu doğrultuda oyuncuların oyunlar hakkındaki ifadeleri ve bunların altında yatan zaman, mekân, sınıf, etnisite, cinsiyet bağlamlarına odaklanması mümkündür. Türlerin toplumsal-kültürel tanımına göreyse, çeşitli toplumsal gruplar türleri tarihsel olarak kurmaktadır. Bu nedenle tür isimlendirmeleri oyunun basılı medyasının (örneğin oyunun kutusu) belirttiğı şekilde, internette bulunan isimlendirmelerle, Wikipedia sayfalarındaki ifadelerle, Steam gibi dijital oyun dağıtım platformlarında yazıldığı şekilde yapılabilir. Üçüncü bir tip ise yapısal yaklaşımlardır. Bu yaklaşımlar türleri belirlerken oyunların içsel organizasyonuna bakmaktadır. Oyun biçimine

dayanan bu tür tanımı, oyun mekanikleri ve oyunun sistem olarak işleyişini incelemeye yönelmektedir. Ludoloji çerçevesindeki oyun sınıflandırmaları yapısal sınıflandırmalardır (Demirbaş, 2019: 18-19).

Bu oyunlar çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmalar genelde oyunların oynandığı teknik altyapı veya oyunların içerik veya oynanış tekniklerine göre yapılmıştır. Bir tasnife göre dijital oyunlar “pc (kişisel bilgisayar oyunları), konsol oyunları, devasa çevrim içi oyunlar, mobil oyunlar, sosyal oyunlar” şeklinde türlere ayrılmaktadır (Büyükbaykal ve Abay Cansabuncu, 2020: 7; Sarpkaya, 2021: 158).

Tetris ve Super Mario oyunlarını günümüzde oynayan oyunculardan hareketle bir çalışma yaptığımızı düşünelim. Bu oyunların oyuncuları oyunla girdikleri ilişkide ve geçirdikleri vakitle birlikte oyuncuların birbirleriyle oluşturdukları grup içi kavramlar ve şakalarla bir tür grup folkloru oluşacaktır. Bunun yanında bu oyunlar video oyunları dünyasında eski ve öncü oyunlar arasındadır. Bu oyunlar üzerine yapılacak bir alan araştırması eskilik, gelenek, nostalji gibi kavramları da çalışma alanına yerleştirecektir (Sarpkaya, 2021: 168-169).

Dijital oyunları üretenler ve inceleyenler, bu oyunlar üzerinde söz sahibi olmakta ve oyunları istedikleri kültürel öğelerle doldurmaktadır. Çocuklar ve gençler dijital oyunlarda hangi kültürel öğeleri görürlerse onu tanıyıp benimseyeceklerdir. Bugün Yunan ve İskandinav mitolojilerinin bu kadar popüler olmasında dijital oyunların büyük etkisinin olduğu bir gerçektir (Sarpkaya, 2021: 169).

3.6.4. Çocuk Oyuncuların Oynamayı Tercih Ettiği Dijital/ Mobil Oyunlar

Adana ili Pozantı ilçesinde yapılan saha araştırması neticesinde çocuklar tarafından oynanan dijital/ mobil oyunlar tespit edilmiştir. Yapılan çalışma için örneklem grubu olarak Pozantı’ da anaokulu ve ilkokulu öğrencilerinden birinci sınıf ve üçüncü sınıf öğrencileri seçilmiş, iki sınıf öğretmeni bir anasınıfı öğretmeni aracılığı ile “altmış beş” öğrenciye anket yöntemi ile hangi oyunları oynadıkları sorulmuştur. Oynanan mobil ve dijital oyunlar arasında en çok tercih edilenler seçilmiş daha eski oyunlar olan Grand Theft Auto (Gta), Need For Speed Undergrand (Nfs), Counter Strike gibi oyunlar için genç kaynak kişilerin bilgilerinden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Dijital ve Mobil Oyunlar	Oyunu Oynayan Sayısı
Grand Theft Auto (Gta)	28
Need For Speed Undergrand	18
Counter Strike	20
PlayerUnknown's Battlegrounds (Pubg)	50
Candy Crush	45
Farm Ville	27
Pet World	38
Satranç	35
Mangala	14
Kelime Oyunu (Wow)	38

Yukarıda verilen oyun ve oyuncu sayısı dâhilinde en çok tercih edilen oyunun PlayerUnknown's Battlegrounds (Pubg) olduğu görülürken kullanıcılar arasında en az tercih edilen oyunun "Mangala" olduğu görülmektedir. Çocukların oynadığı bu oyunlar tablolama ile belirtilerek bu oyunlar hakkında genel bilgiler verilecek ve oyuncular üzerinde etkisi üzerinde durulacaktır.

3.6.4.1. Grand Theft Auto (Gta)

Rockstar Games (Rockstar NYC) video oyun yapımcısı şirket tarafından üretilmiştir. GTA oyun serisinin son sürüm oyunu olan GTA 5 oyunu 2013 yılında piyasaya sürülmüştür. PC için geliştirilmiş en iyi aksiyon oyunu olarak nitelendirilen ve gerçekte var olmayan kurgusal şehir isimlerinin kullanıldığı oyunda, 3 ana karakter ile yan karakterler bulunmaktadır. Asabi yapıları ile bilinen bu üç ana karakter; uyuşturucu ve silah kaçakçısı, eski bir suçlu ve çete üyesidir. Oyunda kullanıcının seçtiği karakterler aracılığı ile yapması gereken çeşitli görevler verilmekte ve karşılığında oyun parası kazanılmaktadır. Gerçek dünya ile oldukça kuvvetli bağlantısı bulunan oyunda kazanılan para sayesinde; yatırım yapmak, zengin bir yaşama kavuşmak, çete lideri olmak gibi olanaklar sunulmaktadır. Gerçek yaşamda yasak olan ya da ayıplanan birçok davranışın meşru kılındığı oyunda çocuk oyun kullanıcılarının

bilinçaltına olumsuz etkiler bırakacak birçok ögenin kullanıldığı görülmektedir (Açıkgöz, Yalman, 2018: 170).

Oyunun özelliklerine bakıldığında şiddet, kan ve vahşet, bireysel silahlanmanın yanı sıra oyun içinde cinsiyet eşitsizliğinin yer aldığı ayrıca ırkçılık kavramlarının da oyun içinde görülen yerlere yerleştirildiği; kadınların basit işlerde çalıştırıldığı gibi cinsel obje olarak oyun içinde yer verildiği görülür. Oyuncunun belirli kodlar ile kadınları kendine aşık ettiği ve kadın karakterin sadece erkek karaktere eşlik ettiği görülürken, kadınlar hem daha güçsüz gösterilmekte hem de basit işlerde çalışmaktadırlar. Oyun içerisinde kadınlar ya garson ya tezgahtar ya hayat kadını ya plajda güneşlenen ya da sokakta amaçsızca dolaşan kişiler olarak görülmektedir.

Çocukların bu oyunu ebeveyn kontrolü olmadan oynaması hem çocukların şiddet, kan ve vahşet gibi tehdit unsuru barındırmasından ötürü olumsuz etkilenmesine hem de oyun içinde yer alan kavga, hırsızlık gibi kavramların bilinçaltına yerleşerek sosyal davranış tutumlarının, toplumsal kurallara uymanın önemsiz bir olgu olarak kabullenebileceği düşünülebilir. Çeşitli kodlar ile sınırsız canın olması, kaza geçirmesinde yaralanmaması ve bireysel silahlanmanın çocuklar üzerinde mantık kargaşasına sebep olmasından ötürü olumsuz etkilenecekleri söylenebilir.

3.6.4.2. Need For Speed Undergrand

The Need For Speed serinin ilk oyunu olup 1994 yılında satışa sunulmuştur. İlk başta beşinci nesil video oyunu konsollarına dahil edilmeyen Need for Speed serisi, 2008 yılında tüm yedinci nesil konsolları için çıkartılmıştır. 2009 Ekim ayı verilerine göre bu seri oyunun 100 milyondan fazla kopyası satılmış olup satış hakları bakımından tarihin en başarılı video oyunlarından biri olarak seçilmiştir.

Çoğu NFS serisi oyunları aynı temel kurallara ve benzer oynanış biçimlerine sahiptir. Oyuncu bir yarış arabasını yarış kazanma amaçlı çeşitli yarışlarda kontrol eder. Turnuva veya kariyer modunda oyuncu seri yarışlar kazanarak kilitli otomobilleri ve özellikleri açar.

Her yarıştan önce oyuncu otomobilini seçer ve vites ayarını yapar. Tüm seri oyunlarında Multiplayer moduyla diğer oyuncularla çeşitli ağlar üzerinden

oynanabilir. Need for Speed serisinin şimdiye kadar 22 oyunu yayınlanmıştır (URL-11).

Oynanan bu oyunda eğlence işlevi ile birlikte oyuncuların yarışları kazanma duygusu içinde hırs ve rekabet duygularını yaşadığı görülür. Oyuncuların masa başında uzun kalmasından dolayı fizyolojik rahatsızlıklar yaşayabileceği, oyunun fazla oynanması durumunda aile ile bireysel olarak geçirilen vaktin azalarak, derslerinden de geri kalabileceği düşünülebilir.

3.6.4.3. Counter Strike

Half-life oyununa meraklı bir programcının ("Gooseman" lakablı "Minh Lee") en başta sadece arkadaşlarıyla eğlenmek amaçlı geliştirdiği ama sonraları internete yayıldığında çok beğenilen ve en sonunda benzerleri ile arasında fark yaratıp Valve tarafından resmen desteklenen tek üçüncü parti half-life modu. Daha sonra tam oyun olarak piyasaya sunulmuştur. Ayrıca Counter-Strike oyunu Counter-Strike: Conditon Zero sürümüne kadar tek kişilik oynanabilirlik sunmazken yalnızca LAN (Ağ üzerinden: Local Area Network) ve Online olarak internet sunucuları vasıtası ile oynanabiliyordu, bu nedenle bazı programcılar Pod-Bot, Real-Bot, HBP-Bot, v.b gibi sanal oyuncu yani Bot yazımlarını internet aracılığı ile dağıtmışlardır. Oyun terörist ve anti terör olmak üzere iki takım halinde devreler halinde oynanır. Her devre başında takımlar önceki devreki başarılarına göre kazandıkları para ile kendilerine silah alırlar. Ekonomi sistemini bu şekilde ilk uygulayan oyun olmuştur. Oyunun en beğenilerek oynanan haritaları çölde geçen de_dust ve de_dust2'dir. Popüler haritalar genelde bombalama/imha etme tarzındadır, VIP korumalı haritalar VIP seçilen kişinin yalnızca tabanca kullanabilmesinden dolayı sevilmez (URL-9).

Teknolojinin yeni yeni geliştiği sıralarda her internet kafenin müdavimi olan bu oyun içeriğine bakıldığında oyuncular arasında aidiyet ve takım ruhunu oluşturduğu söylenebilir. Kurdukları ekiple birlikte yerine getirdikleri görevlerin başarı ile tamamlanması durumunda kazanmanın verdiği haz ile yaşayacakları sevinç duygusu ya da tamamlanamaması halinde sinirlenmeleri veya üzülmeleri durumunda bu oyunun işlevsel olarak duygusal gelişimine doğrudan etkide bulunduğu söylenebilir. Oyun sırasında kullanılan mesaj bölümü ile oyuncular arasında etkin bir iletişim sağlanarak kendi takımları için belirli plan ve stratejilere başvurur böylelikle oyuncunun zihinsel gelişiminin doğrudan etkilendiği görülür.

3.6.4.4. PlayerUnknown's Battlegrounds (Pubg)

Oyun ilk çıktığında yalnızca Steam isimli sanal bir platformdan veya firmanın kendi web sitesinden indirilebilecek şekilde bilgisayar için üretilmiştir. Ancak oyunun yüksek başarıya ulaşması nedeniyle üretici firma oyunu Microsoft'a ait XBOX ve Sony'e ait Playstation için de optimize etmiştir. Bunlara ilaveten oyun cep telefonları için de tüketiciye sunulmuştur ve böylelikle artık bütün platformlardan oynanabilmektedir. Oyunun mobil olarak yaklaşık 30 milyon kullanıcı oynamaktadır. PUBG Mobile 2018 yılında 30 milyon kişi tarafından mobile cihazlardan oynanırken 2019 yılında çok ciddi bir artış göstermiş ve 600 milyon oyuncuya ulaşmıştır. (Gül, 2019: 458-459).

PUBG oyunu aksiyon/savaş ve First Person Shooter (FPS) türünde ve birden fazla oyuncuyla eş zamanlı oynanan (multiplayer) bir oyundur. Oyunda çeşitli modlar ve haritalar bulunmaktadır. Singleplayer (tek oyuncu) modunda her oyuncu bireysel olarak oyunu kazanmaya çalışırken, Duo modunda oyuncular iki kişilik takımlardan squad modunda ise dört kişilik takımlardan oluşmaktadır. Oyundaki her karakter eşit özelliğe sahiptir. Karakterler hiçbir insani nitelik taşımazlar, hiçbir belirgin özellikleri yoktur. Bu durum oyunun adında da vurgulanmaktadır. Orijinal adı Playerunkown's Battle Ground olan oyunu "Bilinmeyen Oyuncunun Savaşı" olarak Türkçeleştirmek mümkündür (Gül, 2019: 260).

Oyunda dört farklı harita seçeneği bulunmaktadır. Seçilen her bir haritada en fazla yüz oyuncu oynayabilmektedir. Oyuncular, seçilen harita üzerinde istedikleri herhangi bir bölgeye uçuş güzergâhına göre iniş yaparak gerekli envanterleri toplamaktadır. Oyundaki amaç bireysel veya takım halinde hayatta kalarak galip olmaktır. PUBG oyunu oyunculara; Erangel, Sanhok, Vikendi, Miramar olmak üzere dört farklı sanal mekân seçeneği sunmaktadır (Özkazanç, Esentürk, 2020: 312-313).

Ayrıca yapılan çalışmalar dahilinde, PUBG oynamak stres seviyelerinde önemli bir artışa neden olmamaktadır. Bu durumda, PUBG oyunu daha çok rahatlatıcı, eğlence ve zaman geçirme aracı olarak işlevselleşmiştir. Bu da oyunu oynamaya teşvik eden bir faktör olarak oynama etkinliğinin devamlılığını desteklemektedir. Rahatlama ve eğlence, oyuna motive eden ve oynama davranışının uzun sürmesini sağlayan bağımlılık unsuru olarak da değerlendirilebilmektedir (Yumrukuz, 2021: 14-15).

Oyunda oyuncuların mutluluk, heyecan ve ölme durumunda ise stres olup üzülmeleri gibi duyguların barındığı duyguları aktif bir şekilde yaşamaları oyunun oyuncu üzerinde etkin bir işlevinin olduğunu göstermektedir. Kullanıcıların oyun esnasında belirli hilelere başvurmaları, takım arkadaşları ile belirli plan program yaparak çevrim içi sohbet ile oyunu sürdürmesi oyuncuların takım arası uyum sağlama, iş birliği kurma ve dayanışma ile stratejik davranmayı etkin bir şekilde öğrendiği görülür. Katılımcı oyuncuların süreklilik sağlayarak oyuna girmesi bağımlılık yapabileceği gibi fizyolojik olarak sıkıntılar da yaşayacağı görülebilir.

3.6.4.5. Candy Crush

Bulmaca türünde bir oyun olan Candy Crush King.com tarafından geliştirilmiş hem telefonlardan hem de Facebook üzerinden oynanan bir oyundur. Herkesi etkisi altına almış bu oyun uzun süre boyunca herkes tarafından oynanmış hatta 45,6 milyon kullanıcı sayısı ile rekor kırmıştır.

Çocuklar için oldukça dikkat çekici öğeleri barındıran oyunda adeta masal dünyası içinde yer edinmiş farklı bir distopya içine kurulmuş bir dünya bulunmaktadır. Çocukların en sevdiği yiyecek olan şekerlemelerin rengarenk şekilde oyunculara sunulması oyunculara daha cezbedici gelmiştir. Strateji oyunu olan bu oyunda oyuncuların renkleri bir araya getirerek yok ettiği ve farklı kombinasyonlar ile farklı şekerlemeler elde edip bölümün daha kolay geçilmesini sağlayacak ek hamlelerin sunulduğu bu oyunda oyuncunun ileri görüşlü olması ve konsantre olması hedeflenmiş ve sağlanmıştır.

Oyuncular için seviyeleri geçmek zorlaştıkça daha da hırs ve azim içinde olurken dikkatli olmaları gerekir, can sayısı beş olan oyunculara her 25 dakikada bir can verilirken bu süreleri beklememek için oyuncular yanmamaya özen gösterir. Dünya turnuvası ve Türkiye sınırlarında turnuvalara sahip olan bu oyunda oyuncular turnuvalara katılarak rekabet duygusunu dijital oyun sayesinde tatmaktayken oyunun en önemli işlevi olan eğlence işlevi de etkin bir şekilde bu oyunda görülmektedir.

Candy Crush'ın Facebook arkadaş listesine erişmesi ve yeni bölümlere başlamadan arkadaşların hangi skorları yaptığını göstermesi oynayıncıların motivasyonunu doğrudan etkilemektedir. Oyuncuların bazıları motivasyon olgusuna kapıldıklarını, hırslandıklarını söylerken, bazıları ise hiç farkına varmadan sadece kendi bölümlerini geçmeye odaklı oynadıklarını söylemektedir. Dış sesin "Güzel",

"Çok tatlı" gibi yorumlarının yarattığı olumlu algı ile yalnızca sesli oynayan kişileri etkilediği sonucuna varılabilmektedir. Kullanıcıların tamamına yakını, Facebook ve Candy Crush oyununun kişisel bilgiler açısından güvenli olmadığını düşünmelerine rağmen, oyuna devam etmeleri bağımlılık açısından üzerinde durulması gereken bir konudur. Ayrıca, oyunun yeni bölümlerinin çoğunluk tarafından beklenmesi, daha fazla oynama için Facebook arkadaşları ile hak alışverişi, okul, trafik, iş yerinde oynanması ve arkadaşlara tavsiye edebileceklerin çoğunlukta olması oyuna yönelik bağımlı olabilecekleri düşüncesini desteklemektedir (Bat, Kayacan, 2016:38).

3.6.4.6. Farm Ville

FarmVille, San Francisco merkezli Zynga şirketi tarafından geliştirilen Haziran 2009' da ilk oynanış yeri Facebook olan çiftlik temalı simülasyon türünde bir oyundur. İOS ve Android platformlarından da oynanabilen bu oyun kullanıcılar sanal bir çiftlikte çeşitli tarım ürünleri ve ağaçları ekme, büyütme ve biçme imkânı ile birçok çiftlik hayvanı yetiştirme imkânı vermektedir.

Çiftçiliğin yapıldığı bu oyunda oyuncuların tarlalara meyve ve sebzeler ektiği, ağaçlar diktiği, koyun, tavuk vb. hayvanlar beslediği görülür. Türlü görevler ile kendi çiftliğini büyüten oyuncu şartları sağlaması halinde ödüller alarak bu paralar ile çiftliğine ocak, fırın, cam şişe fabrikası vb. gibi alanlar satın alarak adeta sanal gerçeklik içinde doğal yaşam yaşamaya başlar. Oyuncuların oyunu oynarken hayvanlarını beslemesi ile verilen görevleri zamanında yapması ile sorumluluk bilinci gelişir; görevleri yerine zamanında getirmediğinde yaşayacağı sıkıntıları öğrenir. Fakat bu oyun, oyuncuları oyuna bağımlı tutmayı başararak fiziksel aktivitelerinden geri koyar, sürekli oyun başında olan çocuğun arkadaşları ve aile bireyleri arasında iletişim bozukluğu yaşayabileceği gibi sağlık problemleri yaşaması da olasıdır.

3.6.4.7. Pet World

Türkçe dil desteği olmayan bu oyunda oyuncular oyun dili olan İngilizce ile komutları alarak oyunu oynamaktadır. Bu durumda oyuncular İngilizce konumlara alışarak dil becerilerinin gelişimine katkı sağlayacak bu oyunla birlikte evcil hayvan besleyerek eğlenecektir.

Evcil hayvanların içinde bulunduğu fakat bu hayvanların sadece kedi veya köpek olmadığı içinde sürüngen hayvanlara da yer verildiği bu uygulamada çocuklar

için verilen tüm hayvanlar özeldir ve şefkate, ilgiye ihtiyacı vardır mesajı ile çocukları hayvanlara karşı olan tutumlarının olumlu yönde değişmesi sağlar. Ayrıca evcil hayvana aplikasyon üzerinden dahi bakılmış bile olsa çocuklara sorumluluk bilincinin aşılması ve bir hayvanın nasıl beslenmesi ya da beslenmemesi gerektiği hakkında bilgi veren bu oyun ile birlikte çocukların duygusal gelişimlerinin geliştiği görülür.

3.6.4.8. Satranç

Dünyadaki en eski strateji oyunlarından biri olan satrancın çocukların beyin fırtınası yapmasını sağlayarak, planlı ve ileriye görebilme gibi yeteneklerinin ortaya çıkarılması ve zihinsel gelişimine katkısı olduğu görülür. Teknolojinin gelişmesi ile mobil aplikasyon içinde dijital oyun olarak varlığını sürdüren satranç uygulamasına erişmek için Android telefonlarda Google Play uygulamasından erişim sağlanırken Apple telefonlarda ise Appstore’ da erişim sağlanır.

Çocukların oynamayı seçmiş olduğu bu dijital oyunda indirmek istediklerinde karşılarına çıkan durum oyun hakkında verilen bilgilerdir. Taşların anlamlarını ve nereye nasıl hareket ettiklerine dair bilgiler verilerek oyuncunun kuralları öğrenmesi sağlanır. Ayrıca önemli satranç durumları hakkında da bilgi verilerek oyuncuların karşılaştıkları herhangi bir durumda ne yapmaları gerektiğine dair bilgiler verilir.

“Şah çekmek” satrançta şahın rakip taşları tarafından saldırı/tehdit altında olması durumu; Şah-mat- satrançta şah çekilmiş olan, oynama sırası gelen ve taşını hareket ettirmek üzere olan oyuncunun bu durumdan kaçmak için herhangi bir hareketi olmaması durumu; Pat - satrançta şah çekilmemiş oyuncunun hareket ettirecek yasal hamlesi olmaması durumu (çekilme).” “Rok, daha önce hareket ettirilmeyen şah ve kale ile gerçekleştirilen çift hamledir. Geçerken almak, piyonun tehdit altındaki bir alana geçerken rakip piyonunu alabileceği bir harekettir.” Gibi oyuncuya satrançtaki iki özel hamlenin bulunduğu dair bilgiler verilerek oyunun sanaldan gerçeğe dönmesi durumunda daha stratejik oynaması için ipuçları da verir.

3.6.4.9. Mangala

Teknoloji ve sosyal medyanın verimsiz kullanılması sürecinde insanlar okul, iş, ev, aile ve çevre için yapması gerekenleri ihmal etmekte çevresiyle gittikçe iletişimi kopmakta, içine kapanmakta, yalnızlaşmakta daha saldırgan hale gelmektedir. Bütün bu olumsuzlukların tedavisi özünden gelen Türk Töresinin ortaya çıkarılarak yeniden

yaşanması hayata geçirilmesi; Türk zekâ oyunlarında Köçürme başta olmak üzere diğer çocuk oyunlarını da oynayarak çocuklarla iletişim kurulması ile mümkündür. Tarihte Köçürme ve Satrançla her yaş ve seviyede çocuklarımızın matematik zekâsı ve derin düşünebilme yeteneği geliştirilmiştir. Aile içi iletişimin en güzel yollarından biri de Köçürme oyunları oynamaktır. Dede ile torun, nine ile torun aynı oyunla iletişime geçebilmektedir. Köçürme birçok Afrika ve Avrupa ülkesinde “Mancala” adıyla oynanır ve ilköğretim sınıflarında aritmetik öğretmek için kullanılır ayrıca özellikle el hareketi güdümünde engelliler için tedavi edici bir etkiye sahiptir (Küçükyıldız, 2015: 23).

Geleneksel çocuk oyunlarından olan “Mangala” oyunun dijital oyunlar arasında mobil uygulamalar halinde çocukların cebine girmiş olması çocukların bu oyunu hem tanınmasına hem de unutmaması için oldukça önemlidir. Görsel işitsel ve şatafatın içine doğan çocukların geleneksel oyun ve oyuncaklara karşı olan ilgisizlikleri telefon ve tablet ile kırılarak nesilden nesle aktarımın dijital olarak aktarılması sağlanırken, mobil uygulama üzerinde oynadığı oyunun gerçeği ile karşılaşan çocuğun fiziksel olarak bu oyunu oynaması onu daha çok heyecanlandıracak ve unutulması engellenecektir. Çevrim içi oyunlarda “chat” alanlarında oyun arkadaşları ile konuşabilen çocukların icrayı gerçekleştirirken duyguları aktardıkları bu alanda fiziksel uzaklıklar yakın olmuş, topluluk ve aidiyet duygusu içinde yapılan turnuvalarda sorumluluk bilinci oluşması sağlanmıştır. Stratejik bir oyun olmasından dolayı çocuğun zihinsel gelişimine katkıda bulunabilecek bu oyunun uygulamalar halinde kültürler arası etkileşim sağlaması oldukça önemlidir.

3.6.4.10. Kelime Oyunu Wow

Yapılan araştırmalar sonucunda tespit edilen son oyun Words of Wonders oyunudur. Android cihazlar üzerinden Google Play uygulaması üzerinden oyunu indiren kullanıcıları “Hoş geldiniz! Adeta bir dünya seyahatine çıkarak dünyanın yedi harikası içinde gizli kalmış sırları ve muhteşem şehirleri keşfedeceğiniz bu harika gezmece çapraz bulmaca (kare bulmaca) oyununda tüm oyuncuların kelimelik hazinesi ve yazım becerileri gelişecek mesajı karşılamaktadır.

WOW adlı oyunda sayısız ipucu ile kelimeleri sıfırdan üreterek, yazıp oluşturarak oyuncuların zekâsını sınayarak beyin fırtınası yapmasını sağlayan oyun

sayesinde oyuncuların kelime haznesi genişleyecektir. “WOW çapraz bulmaca (cümle kare bulmaca) dünya oyunu, arama, yazı yazma, öğrenme, birleştirme ve problem çözme becerilerinizi geliştirmek için mükemmel bir eğlence aracıdır” Uygulama hakkında verilen bu bilgiler dahilinde de oyunun amacının olumlu yönde olduğu görülür. Oyuncuların çözdüğü her bulmaca ile ülkeler arası seyahate çıkma gibi görevler vererek oyuncuların hem yenir birer kelime öğrenmesi sağlanırken hem de görev sonu ödüllendirme ile yeni bir aşamaya geçilerek yeni bir ülkeye gezmeye seyahat ettikleri görülür. Harflerin arasında bağlantı oluşturarak kelimeleri bulmaları sağlayan uygulamada oyuncuların kelimeleri bulamaması durumunda olumsuz düşüncelere kapılarak arama motorlarından oyundaki soruların cevaplarına baktığı görülür.

Sadece gelişim çağındaki olan çocuklar değil birçok yetişkin insanın da tercih ettiği oyun aslında yeni nesil bulmaca olarak günümüze güncellenerek geldiği söylenebilir. Telefon ve tabletler ile haşır neşir olan bu çocukların fiziksel bir şekilde bulmaca çözmesi onun için sıkıcı gelebilecekken elinde bulunan tablet ya da telefondan bu oyun ile hem kelime haznesini geliştirmiş olacak hem de beyin fırtınası yaparak analitik zekasının kuvvetlenmesini sağlayacaktır. Elbette ki telefon veya tablet ile fazla vakit geçirmesi sağlığı açısından olumsuzluklar doğurabilecekken ebeveyn destekli kontrol yöntemi ile bu durumun önüne geçilebilir.

Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Dijitalleşme ile şekillenen dünyanın etkisi altına giren çocuklar şüphesiz pandemi döneminde en çok etkilenen grup olabilir. Gerek eğitim hayatlarının sanal ortamlara taşınması gerekse oyun alanlarının iyice küçülüp sadede evin bir odasından ibaret olması olumsuz etkilemiş ve bu dönemde tablet, televizyon ve bilgisayarlara mahkûm edilmiştir. Bu dönemlerde izledikleri çizgi filmler ve animasyon filmler ile kendilerini iyi hissetmeye çalışan çocukların aile ile vakit geçirme süresi daha da çoğalmış bu dönemde daha fazla bireysel etkinliklere başvurularak teknolojinin nimetlerinden olumlu olarak yararlanan, dijital medya ile masallara erişim sağladıkları görülür. Pozantı yöresinde izlenen çizgi dizilere bakıldığında çocukların gelişimine yönelik genellikle ebeveynler tarafından olumlu ve kültürel değerlere sahip olan çizgi filmlerin izlendiği görülürken dijital, mobil oyunların tercihinde bu durum aynı değildir.

Kelime oyunu, Mangala, Satranç gibi çocuğun zihinsel gelişimine etki sağlayacak oyunların dışında fiziksel şiddetin, çıplaklık ve ırkçılığın yer aldığı “Gta, Pubg” gibi oyunları da oynuyor olmaları ebeveynler tarafından yeteri kadar takip edilmedikleri görülür. Oyuncuların “Farm Ville” gibi bahçe dizayn ve ekme- biçme oyunlarını tercih etmesi evleri içine kapanan, doğadan uzakta kalan oyuncuların özlem duygusunun giderilmesi için tercih edildiği varsayılabilir. “Candy Crush” ve “Words of Wonder” adlı oyunların oyuncuların beyin fırtınası yaparak zihinsel gelişimine katkıda bulunurken görsel işitsel olarak efektlerin kullanılması oyuncuların dikkatini çekerken, sanal turnuvaların yapılması ve oyuncuların bu yarışlara katılması hem etkin sosyal bir faaliyete çevrim içi katılarak sosyal gelişimlerinin artmasına hem de kazanma, kaybetme ve rekabet duygularının yoğun bir şekilde yaşanmasından ötürü duygusal gelişimlerine etkide bulunur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.GELENEKSEL TEDAVİ

İnsan dünyaya geldiği andan itibaren kendini dış tehdit ve tehlikelerden korumak için türlü inanış ve uygulamalara başvurmaktadır. Modern tıbbın ulaşım dahilinde olmadığı anlarda bitkisel emlere halk arasında bilgisine güvendikleri yaşlı insanlara ya da “ocaklı” denilen şifacı insanlara başvurarak sağaltımlarının gerçekleştirildiği görülür. Halkın kendi arasında ve imkanları dahilinde gerçekleştirilen inanış ve uygulamalarına “halk tıbbı”, “halk hekimliği” gibi adlandırmalar verilir.

Hastalık insan hayatının her döneminde bulunan, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Hastalıklardan korunma ve bireyin sağlıklı bir yaşam sürdürmesi adına geçirdikleri hastalıkları sağaltmak için tedavi arayışında bulunmuşlardır. İnsanoğlunun yaşadığı çevreye göre kendini şekillendirmesi tedavi yöntemlerini de etkilemektedir. Kişinin girmiş olduğu arayışlar neticesinde gözlem, deneme ve yanılma ile halk hekimliğinde tedavi yöntemleri keşfedilmiştir. Halk hekimliğinin tanımlanmasında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Boratav’ ın yaptığı tanımlamaya göre halk hekimliği, halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıkların tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne denmektedir (Boratav, 2015: 122).

Sedat Veyis Örnek ise halk hekimliği ve sağaltım yöntemlerini şu şekilde açıklamaktadır, “Halkın hastalık sebepleri hakkındaki görüş ve düşüncelerinin, hastalıkları tedavi etmek için kullandığı ilaç ve metotların hepsine birden ‘halk hekimliği’ denmektedir. Halkın âdet, inanma, düşünce ve ampirik bilgileriyle beslenen bu zengin folklor müessesesi gerek hastalık sebeplerini gerekse tedavi metotlarını genellikle irrasyonel düşünce ve görüşlerde temellendirmektedir” (Örnek, 1966: 105).

Acıpayamlı ise halk hekimliğini halkı sayrılıktan korumak ve sayrılığı sağaltmak amacıyla başvurduğu doğal, büyüsel ve dinsel yöntemlerin tümünü halk sağaltmanlığı olarak tanımlamaktadır (Acıpayamlı 1978:54).

Halk hekimliği halkın inançlarından, gözlemlerinden ve tecrübelerinden yola çıkarak ortaya koyduğu sağaltım yöntemlerinin bütününe kapsayan bir alandır. Halk hekimliğinin amacı maddî veya manevî araçlardan yararlanarak biyolojik veya

psikolojik tedavi gerçekleştirmektir. Günümüzde alternatif tıp ve tamamlayıcı tıp adlarıyla toplum hayatında yeniden ilgi odağı haline gelen halk hekimliği Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir (Gümüş, 2019:30).

Türk halk hekimliği uygulamaları oldukça geniş bir alanı kapsayan yöntem ve uygulamaları içermektedir. Bu yöntemler gerçekçi yöntemler ve büyüsel yöntemler olarak ikiye ayrılırken Orhan Acıpayamlı ayrıntılı bir tasnif yaparak halk hekimliği tedavi yöntemlerini “ırvasa yoluyla, parpılama yoluyla, dinsel yolla, bitki kökenli em’lerle, hayvan kökenli em’lerle ve madde kökenli em’lerle” yapılan sağaltmalar olarak tasnif etmiştir (Acıpayamlı, 1989:2-4).

Pozantı İlçesi Çocuk Hastalıklarının Geleneksel Tedavi Yöntemleri

Adana’nın Pozantı ilçesinde yapılan araştırmada tespit edilen on bir çocuk hastalığının geleneksel tedavi yöntemleri ile birlikte sağaltımı için çocuk etrafında şekillenen uygulama ve inanışlara yer verilmiştir.

4.1. Kızamık

İlçede kızamık için yapılan halk hekimliği uygulamaları ve pratikleri şunlardır:

Kızamık geçiren çocukların pekmezin kaynatılarak oluşturulan şerbetin içirilmesi ile çocukların iki veya üç gün içerisinde bu hastalığı rahatça atlatması sağlanır. Şerbetin içilmesi ile çocuğun yatarak dinlenmesi gerekir, gün içerisinde ateşi çıkan çocuk vücudunda kırmızı beneklerin bir anda oluşması ile üzerinden hastalık atılır (KK-5, KK-6). Çocuklara şireli şeyler ve bal yedirilir ve çocuk uzun bir süre yıkanmaz. Yeni çıkan ne varsa onu çocuğa yedirip, tattırılması gerekir (KK-7, KK-8, KK-9, KK-10). Çocuk sıcak tutularak yaklaşık bir ay dışarı çıkarılmaz (KK-10).

Çocuklar artık aşı sayesinde kızamık geçirmez fakat eskilerden kızamık olduğunda çocuğa pekmez yedirilir, şerbet içirilir. Çocuk ne kadar çok tatlı türü yerse kızamığı o kadar kolay geçer. Pekmezi çok içtiği için çocuk bir anda kızarmaya başlar, kızamığı artar bunun ardından üç gün içinde hemen geçerdi (KK-3). Kızamık geçiren çocuklar hastaneye götürülür (KK-17).

4.2. Sarılık

Sarılık; derinin, gözün, diş etlerinin bilirubinle dolarak sarı renk alması hastalığıdır. Genellikle kandaki alyuvarların aşırı miktarda tahribi ve karaciğerde işlev

bozukluğu söz konusudur. Ana safra yolunun tıkanmasından da ileri gidilebilir (Sever, 2016: 218). Ayrıca halk arasında çocuğun göz akının sararmasıyla alacalı bulacalı bir renk almasından dolayı sarılık denirken yöre halkı tarafından “güzellik” olarak da adlandırılır (KK-7, KK-8, KK-9).

İlçede sarılık için yapılan halk hekimliği uygulamaları ve pratikleri şunlardır:

Bebeklik döneminde sarılık olmaması için çocuğun yüzü sarı tülbent ile örtülür (KK-1-KK-2, KK-3, KK-5, KK-6, KK-7, KK-8, KK-9). Örtülen sarı yağlığın ucu ıslatılarak çocuğun ağzına sarı suyu da verilebilir (KK-9). Yakasına takılan altının tenine temas etmesi sağlanır. Bebek sürekli sarı ışıpta durur (KK-2, KK-6). Bebeklerin üzeri sarı yağlık ile örtülerek parpıcılara götürülür, çocuğun kaşının ortası ya da kulağının arkası çizilir ve duası okunur, çocuğun en az üç çarşamba bu parpıcıya gitmesi gerekmektedir, çocuğun korkması ile bu hastalık geçmektedir (KK-7, KK-8, KK-9). Çocuğun gözlerinin içinin sararmasıyla güçten kuvvetten düşer ve aile büyükleri tarafından sarılık ocağına götürülür. Ocaklı kişi kına özer gibi kül ve su ile bir karışım hazırlar. Bu karışımı hastanın bütün parmak uçlarına sarar ve biraz beklettikten sonra teker teker parmaklarını yıkar. Parmaklarını yıkamasının ardından ocağından pişirip getirdiği ekmeği, çocuğun yemesini ister. Hastanın üst üste üç sefer daha ocağa gitmesi gerekir ve her gitmesinde aynı işlemler gerçekleşir. Ayrıca başka bir sarılık ocağının daha olduğu, burada çocuğun alnının jilet yolu ile kanatılmasıyla sağaltım gerçekleştiği ancak çocuğun korkması sebebiyle bu ocağa gidilmediği belirtilmiştir (KK-2). Sarılığın geçmesi için dillerinin altı yaşlı ebe kadınlara kestirilirmiş (KK-5). Ayrıca çarşamba günü akşam vakitlerinde çocuğun veya annesinin idrarının alınarak bu idrarın içine kayısı ıslatılmaktadır, sabahtan kaldırılarak aç karnına bu kayısıdan yenmesi ile sarılığın atlatıldığına inanılmaktadır. Ayrıca çocuğun vücudu çizilerek, tatlı varsa tatlı şeyler ile bal varsa bal ile un ile bir karışım hazırlanır bunlar çocuğun vücuduna serilir ve sarılığı bu şekilde atlatılacağına inanılmaktadır (KK-4). Çocuğun sık sık yemek yemesi, pekmez içmesi gerektiği söylenirken ekşi şeylerin yenmesinden kaçınması gerekmektedir (KK-2).

Çocuğa sarılığı olmasın diye altın takılır, bu altın takıldığında da tenine değdirilir böylelikle sarılığı alır inancı mevcuttur (KK-1, KK-2). Çocuğun sarılığının geçmesi için lamba açık bırakılır, şekerli su içirilir ya da çocuğun başına sarı yazma örtülür ya da çocuğun tenine değecek şekilde altın takılır (KK-3).

Çocuk sarılık geçirmesin diye üzerine sarı bir yağlık örtülür, üzerine tenine degecek şekilde altın takılır ve şekerli su içirilir. Sarılık geçirdiği zaman ise ocağa gidilir (KK-29). Çocuk sarılık geçirmesin diye çocuğun yüzüne sarı yağlık örtülür. Çocuk sarılık olmuşsa eğer alınının ortası jilet ile çizilir ve kan akıtılır (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25).

Çocuk sarılık geçirdiğinde ocağa götürülmez, ocak hiçbir işe yaramaz. “Büyük kızım erken doğduğu için gelişmedi, cılız kaldı ve bundan dolayı sürekli sarılık geçirdi, bir ay kadar küvezde yattı ve sarılığı geçti. Çocuk sarılık olmasın diye üzerine sarı tülbent örtülür.” (KK-30). Çocuğun sarılık geçirmesi durumunda hastaneye götürülür ve çocuk ışın tedavisi alır (KK-32). Çocuk sarılık olmasın diye tenine degecek şekilde altın takılır, sarı tülbent örtülür, çocuğa sarı kıyafetler giydirilir. Kadınlar çocukları sarılık olmasın diye şekerli su içirir. Şimdi ise kadınlar çocukları sarılık olunca doktora giderler fakat önceden çocukların sarılıkları üç gün içinde geçerken bu zamanda doğan yeni bebeklerin sarılıkları hemen geçmediği görülür bu durum annelerin çocuklarına şekerli su vermemelerinden kaynaklanır (KK-33). Çocuk sarılık olduğu zaman altın takılır tenine değmesi sağlanır ve yüzüne sarı örtü örtülür (KK-35, KK-36, KK-50, KK-51). Çocuk sarılık geçirdiğinde sarılık ocağına götürülür ve çizdirilir, ocaktan gelen çocuğun uyması gereken perhiz tutulur, bol şireli yiyecekler ekseriyetle pekmez yedirilir (KK-37, KK-38). Çocuk sarılık geçirdiğinde çocuğun yüzüne sarı yazma örtülür, çocuğun sarılığı geçmez ise doktora götürülür (KK-39, KK-40). Çocuk sarılık olduğunda sarılık ocağına gidilir. Sarılık hastalığının tedavisi yapılırken ocaklı kişi hastanın alınının ortasına ya da kulağının arkasına jilet atar, pis kanın akmasını sağlar, sonrasında hastaya tükürür. Ocaklı kişi ocak ekmeğinden verir (KK-41).

Çocuk sarılık geçirdiğinde ocağa götürülür, kaşlarının arası çizdirilir (KK-43). “Benim üç kızım vardı üçünde de sarılık problemi yaşadık, geçmediği için ocağa götürdük. Ocağa götürdüğümüzde ocaklı kadın çocuğa bir tokat attı sonrasında alnına bıçağın tersi ile çizikler attı.” (KK-44). Sarılık ocağına gidilir alnına çizik attırılır (KK-45). Çocuk sarılık geçirdiğinde ocağa götürülür. Ocaklı kişi tarafından çocuğun üzerine okunur, ocaktan alınan küller su ile karıştırılır kına gibi özenir ve sarılığı olan çocuğun parmaklarına yakılır. Ocaktan hastaya ocak ekmeği verilir ve sağaltma işlemi biter. Sarılığı olan çocuğa bol tatlı yedirilir, pekmez içirilir (KK-49).

4.3. Yürük

Yöre halkında görülen hastalıklardan biri olan “yürük”, çocukta zorsunmadan dolayı (bir işi isteyerek yapmama, güç bir halde yapma durumu) “yürük” diye bir yara çıkar. Kişinin yarasının olduğu bölge bıçakla çizilerek sığır tezeği getirilip sürülür ve çocuğun dinlenip istirahat ederek yaraların geçmesi beklenir (KK-4). Yürük hastalığının geçmesi için parpıcılara gidilerek yaralar parpılatılır ve üzerine ocaklı kişi dualar okuyarak hastalığın sağaltımı yapılmaktadır (KK-7, KK-8, KK-9).

4.4. Dolama

Tırnak kenarlarının şişmesi ve şiddetli ağrıya sebep olan rahatsızlık nedeniyle kişilerin parmaklarını kullanmakta zorlandıkları görülür. Yeterli tedavi görülmemesi durumunda tırnak düşmesi durumu yaşanır.

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Çocuğun parmaklarının şişmesi ve iltihaplanması durumunda parmak ağrısı geçmesi için kuru siyah üzüm dövülerek iltihaplı parmağa sarılır (KK-2). Közde soğan pişirilerek kabuğu soyulmuş soğan bir bez parçası ile sıcak sıcak parmağa sarılır, böylelikle çocuğun parmağındaki iltihabın kolaylıkla atılması sağlanır (KK-2, KK-9).

4.5. Arpacık (İt Dirseği)

Yöre halkı arasında “it dirseği” olarak da bilinen bu hastalığın sağaltım uygulamaları Pozantı halk kültüründe şunlardır:

İt dirseği gözün çok içinde değil de dışında bulunuyorsa, çiğ sarımsak soyulur ve başı kesilir yavaşça göze değmesi engellenerek sürülür, göze temas etmesi durumunda çocuğun kör olacağı inancı bulunmaktadır. Gözün sürekli iltihap akıtması durumunda çocuğun gözüne sürme çekilir ya da limon suyu damlatılır. Gözün mikrobunu alması için süt damlatılır. Ilık çayın demi pamuk yardımı ile göze sürülür ya da pamuk göz üstüne konularak sağaltım sağlanır (KK-2, KK-7, KK-8, KK-9).

4.6. Böcek Sokmaları

4.6.1. Arı Sokması

Çocuğu arı sokması sonrasında domatesin ikiye dilimlenerek, sulu yerinin yara yerine konulması ile sağlatımı sağlanır ve şişmesi engellenmektedir. Arının iğnesi çıkmadıysa iğnesi çıkarılır, sabunlu su ile yıkanması gerekmektedir (KK-2). Arının sokması durumunda, iğnenin battığı yere madeni bir eşya sürülür (KK-9). Arının soktuğu yere yoğurt sürülerek şişmesi ve kızarması engellenir (KK-7).

4.6.2. Akrep Sokması

Akrep sokması durumunda ocaklı kişi varsa ocaklı kişiye gidilir, ocaklı kişi yaranın olduğu yere tükürüğünü değdirir, tükürüğün değmesi durumunda yara vakit geçmeden iyileşir (KK-8).

Akrebın soktuğu yere tezek sarılır ya da akrebın geri kalanı ezilerek yaranın üzerine sarılarak panzehir oluşturulur, zehrin akması sağlanır (KK-4, KK-8).

4.7. Saplıcan (Zatürre)

Zatürre yani bir diğer adıyla da “Pnömoni” hem çocuk bireylerde ben de yetişkin bireylerde gelişebilen bir alt solunum yolu hastalığıdır. Akut ve kronik olarak gelişebilir ve sık rastlanan bununla beraber ciddi bir hastalıktır (URL-6). Halk arasında zatürre olarak bilinen bu hastalık yörede “saplıcan” adı ile bilinmektedir.

Pozantı Halk Kültüründeki İnanış ve Uygulamalar

Yöre halkı tarafından saplıcan hastalığı için yapılan halk hekimliği uygulamaları ve pratikler şunlardır:

Hasta çocuğun göğsü ve sırtı zeytinyağı, çörekotu yağı ve kantaron yağı ile yağlanır. Saplıcana yakalanmış çocuğun terlememesi ve ayaklarının sıcak tutulması gerekmektedir, çocuğun terini engellemek için sırtına ve göğsüne buğday kepeği konmaktadır. Kepek tuzla karıştırılır ve tavada ısıtılır, çocuğu yakmayacak ısıya geldiğinde bir kese içine koyularak sırtına yaydırılarak koyulur, hastalığın şiddeti fazlaysa göğsüne de konur. Zeytinyağı, karabiber, aspirin kaynatılır ılık hale getirilir ve çocuğun iman tahtası ve sırtı yağlanır ve ılık bezler koyulur. İhlamur, andız pekmezinin çocuğa içirilmesi gerekmektedir (KK-2, KK-7, KK-8, KK-9). Çiğ kahve

ocakta tavada kavrulurken üzerine pamuk tutulur, pamuğun sararması ile bu pamuk göğsünün üstüne koyulur (KK-9).

4.8. Kulak Ağrısı

Çocuğun kulak ağrısı çekmesi durumunda çocuğun kulağına bir pamuk ucuna hiç ısıtılmadan direkt olarak katran, idrar ya da tuz konulmaktadır, böylelikle kulağı sancıyan çocuğun kulak ağrısı kolaylıkla geçmektedir (KK-4).

Pamuğun ucuna vicks sürülerek çocuğun kulağına konur ve bir gece beklemesi durumunda ağrının geçtiği görülür. Kulağın içine süt damlatılır. Sigara dumanı çocuğun kulağına üflenerek kulak ağrısını geçireceği düşünülür (KK-2, KK-7, KK-8, KK-9).

Kulağı sancıyan çocuğun ağrısı geçsin diye sarımsak dövülür ve kulağına koyulur. Kulak sancısı geçsin diye pamuk üzerine esans koyar kulağına bu pamuğu koyarlar. Ağrının geçmesi için pamuğun üzerine zemzem suyu koyarak bu pamuk çocuğun kulağına konur. Vick denilen mentollü merhem pamuğun üzerine sürülür ve çocuğun kulağına konur (KK-18, KK-19, KK-20, KK-21, KK-22, KK-23, KK-25).

4.9. Karın Ağrısı

Çocuğun karın ağrısı yaşaması durumunda tüm kimyon veya dövülmüş kimyon kaynatılır, demlenerek içine şeker koyularak, çocuğa içirilir böylelikle sancısı geçmektedir. Zeytinyağı ile çocuğun karnı yağlanır ve karnının üzeri poşet ile kaplanır böylelikle daha sıcak tutacağına inanılır. Çocuğa rezene çayı demlenir, anason içirilir ve çocuğun derin bir uykuya geçmesi sağlanır (KK-2, KK-7, KK8, KK-9, KK-10).

Çocuğun sancı çekmesi durumunda yorgan dikmeye yarayan “kıvık” denilen bir nesnenin yakılması ile çocuğun karnına sağ ve sol olmak üzere iki tane, uyluk kemiğinin sağ altına ve sol altına birer tane değdirilerek çocuk parpılanır ve çocuk toprağa belenerek, yaraların içine toprak dolmasıyla çocuğun sağlıklı olacağı düşünülür (KK-4).

Çocuğun karnı şişmesin, sancı çekmesin diye altına kırk gün boyunca toprak ısıtılır ve bezinin içine konur bununla bezlenir. Çocuğun çok fazla sancısı oluyorsa pekmezi kaynatır içine kuru nane koyar biraz da yağ eklersin. Bu karışım mavi bir bez yardımı ile çocuğun beline sarılır. Bu bez çocuğun beline sarıldığında çocuğun

karnında şişlik olmaz. Pekmezin içine nişasta ve yağ konularak karıştırılarak pişirilir ve mavi bezin üzerine konur çocuğun karnına ılık ılık sarılarak sancısı önlenir (KK-3).

4.10. Kırık- Çıkık

Pozantı bölgesinde kırık-çıkık tedavisi için yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamaları görülmektedir. Kemiklerdeki kırık, çıkık, el ve ayaklardaki burkulmalarda kırık – çıkık ocağına yörede “sınıkçı” denilen kimselere gidilir.

“Kılıçlı Emine” isimli kadının kızlarına el vermesi ile iki kızı da sınıkçılık yapmaktadır. Çocukların ayak bileği çıkması yaşaması durumunda sınıkçı çocuğu bir şişeye bastırılır ve kontrol edilir. Bilek çıkıklarının tedavisinde ayaktan tutularak öne doğru çekilir bilekteki çıkık yeri tespit edilir. Ayak bu işlem yapılırken öne doğru gergin bir şekilde tutulur. Ayak gergin bir biçimdeyken bilekteki eklem bölgesi kemik yerine gelecek şekilde ayarlanıp kemiğin yüksek yerinden basılarak ayak bırakılır. Sonrasında ise kuyruk yağı ve ekmek içi havanda dövülerek bir macun elde edilir ve bileğe sarılır, kısa süre içinde iyileşir. El ve ayak parmaklarında meydana gelen çıkıklar sınıkçı, parmağın çıkması durumunda öne doğru çekilerek parmak yerine oturtulur, iki çubukla sabitlenir ve çıkık düzeltilmiş olur (KK-2). Çocuğun çıkmış olan yeri ılık su ve sabun ile ovalayarak tespit ederek sağa sola çevirmesi ile kendisi de kolaylıkla yerine oturabilir. Ancak kolay yerine gelmeyecek çıkıklarda sınıkça yumurtanın beyazı içine sabun rendeler ve bulamaç oluşturur. Kırıklarda iki çubuk kullanılarak bu bulamaç, macun gibi sürülür ve üzeri bez ile sarılır. Böylelikle kemiklerin birbirini tutması sağlanır (KK-9).

Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Pozantı halk kültüründe yapılan inanış ve uygulamalara bakıldığında halk hekimliği uygulamalarından kırık-çıkık uygulamalarının ocaklı kişiler tarafından günümüz şartları dahilinde kendini güncelleyerek devam ettiği gibi gerçekleştirilen uygulamalardan sarılık ocağına başvurulması ve bu ocakta gerçekleştirilen tedaviye artık başvurulmadığı onun yerine modern tıbbın imkanlarından yararlanmaya çalıştıkları görülür. Yapılan inanış ve uygulamalarda hastaların geleneksel bilgiye ulaşım konusunda da sorun yaşadığı yapılan sağaltımın bitkisel emler olduğu görülür. Ayrıca hem modern tıbbın hem de geleneksel tıbbın imkanlarından beraber de yararlanıldığı görülür.

SONUÇ

Adana ili Pozantı ilçesinde yapılan saha araştırmaları dâhilinde çocuk etrafında şekillenen uygulamaların, yaş oranı yüksek kesim tarafından hem uygulandığı hem de bu pratiklere inanıldığı görülürken çocuksuzluk meselesi yöre halkınca önemli bir mesele olarak görülmüş ve gerçekleştirilen inanış ve uygulamalarda dinsel-büyüsel uygulamalara, halk tıbbına başvurarak bitkisel emlerin kullanıldığı ve hastanelere erişim ile modern tıbbın imkanlarından yararlandıkları tespit edilmiştir. Hamile kalmak istemeyen kadınların geleneksel bilgiden uzaklaşarak modern tıbbın imkanlarından yararlandığı tespit edilmiş olup, hastaneye ulaşımında kolaylık olması, tıp dünyasının ileri düzeyde kendisini geliştirmesi ve neredeyse her türlü sağlık problemlerine çözüm buluyor olması kadınların “ara ebe” lere artık başvurmadığı tespit edilmiştir.

Şartların iyileşmesinden ötürü kadınlar çocuk hastalıklarının sağaltımında pratiklere başvururken daha basite indirgenen evde yapılabilecek herhangi bir risk belirtmeyen uygulamalara başvurduğu görülür. Her ne kadar tıbbın gelişmişliğine güveniyor olsalar bile “göbek kaldırıcı” ya da “hoca”lara giderek kendilerini garanti almak istedikleri de görülmektedir.

Hamileliğin başlangıcından itibaren aşerme döneminde gerçekleştirilen uygulama ve inanışlarda benzer benzeri doğurur ilkesi ile halkın hareket ettiği, taklit ve temas büyüünün yöre halkı tarafınca benimsediği tespit edilmiştir. Çocuğun cinsiyetini belirlemede yöre halkı kadının fizyolojik görüntüsünden, tükettiği besinlerden bebeğinin cinsiyetini tayin etmeye çalıştığı tespit edilirken hastanelere ulaşım ile ultrason ile bu uygulamaların sürekliliğinin sağlanamadığı tespit edilmiştir. Hamilelik döneminde annenin dikkat etmesi gereken hususlarda annenin taklit ve temas büyülerinden etkin bir şekilde etkilendiği ve bebeğinin fizyolojik olarak görüntüsüne bu uygulama ve inanışlar ile müdahale ederek değişmesini sağladığı tespit edilmiştir. Hamilelik süresini başarılı şekilde tamamlayan annenin doğum sırasında doğumunun kolay olması için yapılan uygulamaların inanış temelinde bitkisel emlere başvurulduğu gibi dinsel-büyüsel uygulama ve inanışlara da başvurulduğu görülür, modern tıbbı erişimin olmadığı zamanlarda evde gerçekleştirilen doğumlar artık hastanelere taşınmış ve evlerde son sekiz yıldır doğum yapılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Doğumdan sonra anne ve bebek etrafında şekillenen inanış ve uygulamalarda bebeğin göbek kesimi, yıkanması ve tuzlanması

artık hastaneler tarafından gerçekleştirilirken bu uygulamalardan tuzlama ve bebek yıkamayı aileler hastane dönüşünde gerçekleştirdikleri de görülür. Anne ve bebeğin kırk günlük süreç içinde korunması inancının günümüz şartları altında değişim gösterdiği annenin bu kırk günlük süreç içinde bebeği ile dışarıya çıkabildiği görülürken “albasması” inancının halen devamlılığını sürdürdüğü tespit edilmiştir. Bebeğin kırk günlük süreç içinde basık olması durumunda yöre halkı sağaltımı için dinsel-büyüsel inanış ve uygulamalara başvurduğu görülürken günümüzde çocuğun kırk basmasının bebeklerin bir araya gelmesi ile oluşabilecek bir hastalık olmadığı düşüncesi ile yapılan uygulamaların devamlılığının sağlanmadığı tespit edilmiştir. Kırklama, yarı kırk, susuz kırklama ile ilgili yapılan inanış ve uygulamaların günümüz modern toplum algısı ile şekillenmiş ve ailelerin bu pratiğe önem vermeye devam ettiği tespit edilmiştir. Kırk uçurma kavramının yöre halkında devam ettiği fakat bazı kaynak kişiler tarafından da bilinmediği tespit edilirken bebeklerin anneanne, dede gibi yakın kişilere götürüldüğü ve verilen hediyelerin anlamlarının bilinmediği tespit edilmiştir.

Anne ve bebek etrafında gerçekleştirilen inanış ve uygulamalarda bebeğin artık belenmediği, bez parçaları ile bezlenmediği ve market bezlerine ulaşımın kolaylaşmasından ötürü bu uygulamaların devam etmediği tespit edilmiştir. Bebeğin beşiği etrafında şekillenen inanış ve uygulamalarda geleneksel beşik modelinin kullanılmadığı annelerin beşik alarak bebeklerinin bu beşik içinde büyüttükleri görülür. Beşiğin boş sallanmama inancının halen devamlılığının sağlandığı da tespit edilmiştir. Bebeğe nazar değmesi durumunda başvuru pratiklerin dinsel-büyüsel uygulamalar olduğu görülürken yöre halkı tarafınca nazar boncuğuna inanışın günah olduğu bu perspektif ile de çocuğun sağaltımında dualara başvurdıkları tespit edilmiştir.

Çocuk etrafında şekillenen inanış ve uygulamaların çoğunluğunun devamlılığı sağlanırken kimi uygulamaların günümüz şartları altında kendini koruyamayarak devam etmediği görülür. İnanış ve uygulamaların güncelliğinin hem dijital dünyada kendine yer vermesi ile güncelliği ve sanal müzeler durumuna gelmiş olan sosyal paylaşım alanlarında kendine yer edinmesi geleneğin devamlılığını sürdürmesi açısından oldukça önemlidir. Ebeveynlerin çocuklarının en özel anlarını ay ay renkli süsler ile fotoğraf çekimi alanları kurarak konsept fotoğraflar çekip sosyal medyada paylaşırken, kırklama uygulamasının ve kırk uçurmasını yine görsel işitsel olarak fotoğraflarının çekilmesi ile paylaşım sitelerinde görmesini istedikleri eş, dost ve

akrabaları ile paylaşmaktadır. Diş buğdaylarının yerini diş partilerinin aldığı görülürken ilk saç kesimi ve tırnak kesimi uygulamalarının değişerek çocuğun saç ve tırnak kesiminin annenin inisiyatifine bırakıldığı görülür.

Kaynak kişilerin yaşları arttıkça geleneksel bilgiye ulaşılması ne kadar kolay ise yaş oranı ne kadar düştüyse o kadar bilgiye ulaşmakta zorlanılmıştır. Adana ili Pozantı ilçesinde uygulanan pratikler ve inanmalara bakıldığında benliklerine işlemiş olan inanmaların halen devamlılığını sürdürdüğü görülürken hayat standartlarına ya da doğru bulmadıkları bir uygulama olduğunda bu uygulamanın aktarımını yapmadıkları görülür.

Geleneksel çocuk oyunlarının hem yerli halk ile icra edildiği hem de yaylacı çocuklar ile birlikte kültür alışverişi yaparak birbirleri ile oyun oynadığı görülürken dış mekân risklerine karşın ailelerin daha temkinli olmak istediği görülür. 1990' lı yıllara nazaran çocukların sokaklarda koşup oynaması azalmış olsa da yöre halkı tarafından halen sokak aralarında, evlerin bahçelerinde ya da okul bahçelerinde hâlen çocuk oyunlarının oynandığı görülür. Ancak Pozantı yöresinde gerçekleştirilen Playland Çocuk Festivalinde hem geleneksel çocuk oyunlarına hem de dijital oyun gruplarına aynı anda yer verilerek öğrencilerin teşvik edilmesi hem oyunların yaşatılıp kültürler arası aktarım için önemlidir hem de çocukların kendini özgür hissettikleri risk olmayan bir alanda özgürce oynamaları ve eğlenmeleri oldukça önemlidir.

Yapılan araştırmalar neticesinde, geleneksel çocuk oyunlarından kendini güncelleyerek oynamaya devam eden oyunların dışında kendini güncelleyemeyip artık oynanmayan oyunlar da tespit edilmiştir. “Şep oyunu, Çelik Çomak” oyunu orta yaşlı sözlü kaynak kişilerden aktarılırken oyunun çocuklar tarafından bilinmediği “Bilye (Misket)” ile oynanan oyunların da genç nüfus tarafından bilinip etkin bir şekilde günümüzde oynanmadığı tespit edilmiştir.

Dijitalleşme ile şekillenen dünyanın etkisi altına giren çocuklar şüphesiz pandemi döneminde en çok etkilenen grup olabilir. Gerek eğitim hayatlarının sanal ortamlara taşınması gerekse oyun alanlarının iyice küçülüp sadede evin bir odasından ibaret olması olumsuz etkilemiş ve bu dönemde tablet, televizyon ve bilgisayarlara mahkum edilmiştir. Bu dönemlerde izledikleri çizgi filmler ve animasyon filmler ile kendilerini iyi hissetmeye çalışan çocukların aile ile vakit geçirme süresi daha da çoğalmış bu dönemde daha fazla bireysel etkinliklere başvurularak teknolojinin

nimetlerinden olumlu olarak yararlanan, dijital medya ile masallara erişim sağladıkları görülür. Pozantı yöresinde izlenen çizgi dizilere bakıldığında çocukların gelişimine yönelik genellikle ebeveynler tarafından olumlu ve kültürel değerlere sahip olan çizgi filmlerin izlendiği görülürken dijital, mobil oyunların tercihinde bu durum aynı değildir. Kelime oyunu, Mangala, Satranç gibi çocuğun zihinsel gelişimine etki sağlayacak oyunların dışında fiziksel şiddetin, çıplaklık ve ırkçılığın yer aldığı “Gta, Pubg” gibi oyunları da oynuyor olmaları ebeveynler tarafından yeteri kadar takip edilmedikleri görülür. Oyuncuların “Farm Ville” gibi bahçe dizayn ve ekme- biçme oyunlarını tercih etmesi evleri içine kapanan, doğadan uzakta kalan oyuncuların özlem duygusunun giderilmesi için tercih edildiği varsayılabilir. “Candy Crush” ve “Words of Wonder” adlı oyunların oyuncuların beyin fırtınası yaparak zihinsel gelişimine katkıda bulunurken görsel işitsel olarak efektlerin kullanılması oyuncuların dikkatini çekerken, sanal turnuvaların yapılması ve oyuncuların bu yarışlara katılması hem etkin sosyal bir faaliyete çevrim içi katılarak sosyal gelişimlerinin artmasına hem de kazanma, kaybetme ve rekabet duygularının yoğun bir şekilde yaşanmasından ötürü duygusal gelişimlerine etkide bulunur.

Yapılan çalışmalar neticesinde, elde edilen veriler ışığında Pozantı yöresinde çocuk hastalıkları görüldüğünde geleneksel tedavi yöntemlerine başvururken bunlardan sadece birkaçının ocaklı el almış kişilere başvurduğu görülürken uygulamaların çoğunluğunda bitkisel emlere başvurulduğu görülür. Halk hekimliğinden uzaklaşan yöre halkı herhangi bir sağlık problemi ile karşılaşır karşılaşmaz hastanelere gitmeyi tercih eder tıbbın yetersiz kaldığı yerde geleneksel tedavi yöntemlerinin tercih edildiği görülür. Çocukların geçirdikleri hastalıkların artık aşı ile engellendiği ve bu sebepten ötürü annelerin çocuklarının kızamık, suçiçeği, kabakulak gibi hastalıkların geçirilmediği belirtilirken hastalıklar nedeniyle hayatını kaybeden çocuk ölüm oranının aşı sayesinde engellenmiş olması oldukça önemlidir. Ayrıca çocuk hastalıklarının sağaltımında annelerin başvurdukları tedavi yöntemlerinde parpılama gibi dikkat gerektiren uygulamaların anne tarafından alenen gerçekleştirilmesi oldukça tehlikelidir.

Sonuç olarak, Adana İli Pozantı ilçesinde görülen çocuk folkloru ürünlerinden tespit edilebilen uygulamalar olduğu gibi tespit edilemeyen varlığını kültürel belleğe aktarıp yaşatamayan ürünlerin olduğu da görülür. Saha çalışması yapılırken elde edilen

bilgiler arasında sözlü kaynak kişiler arasından en çok veri toplamakta zorlanılan konu sözlü kültür ürünleri olmuştur.

Günümüz toplumunda dijitalleşme ile şekillenen olgular doğrultusunda kaynak kişilerin ninni söylemenin ya da masal okumanın fuzuli olduğu bu söz varlıklarının sosyal paylaşım ağlarında ya da arama motorlarında bulunmasından dolayı oradan açıp dinletmeyi daha uygun buldukları belirtildi. Fakat dijital çağın henüz bu kadar başındayken toplumda bulunan insanların bu kadar kısa süre içinde bu kültürel öğelerin sorumluluğunu kendi üzerlerinden atarak belleklerini boşaltmaları nesilden nesile aktarım ya da kültürel bellek için büyük tehlike arz etmektedir. Sözlü kültür ürünlerinden bilinmesi ve en çok başvurulanan ninninin dahi kaynak kişiler tarafından hatırlanmaması oldukça dikkat çekicidir. Masalların anlatımının yerini sanal anlatıcıların alması ya da YouTube gibi sosyal paylaşım alanlarında kendilerine yeni bir bağlam edinmeleri oldukça önemliken ebeveynlerin çocuklarına bireysel olarak masal anlatmaktan geride durmaları beraber geçirdikleri vaktin azalmasına neden olmaktadır. Yapılan araştırmada sözlü kültür ürünlerinden olan bilmecelelerin çocuklar arasında kullanımının yok denecek kadar az olması hatta hiç karşılaşılmaması olması oldukça dikkat çekiciyken çocukların oyun tekerlemeleri dışında tekerlemeleri bilmedikleri gözlemlenmiştir.

Yapılan araştırmalar sonucunda, anne ve bebek etrafında şekillenen uygulamaların dijital ortamlarda yayınlanması ile birlikte annelerin bu paylaşımlara özen göstererek bu inanış ve uygulamaları devam ettirmekte hevesleneceği ve paylaşım ağlarının sanal müze ve arşiv olarak kullanabileceği gerçeğinden ötürü annelerin bu pratik ve inanışlara sosyal medya üzerinden yayınlaması önerilebilir.

Geleneksel çocuk oyunlarının devamlılığı açısından belediye başkanlığı tarafından oyun günleri düzenlenebilir böylelikle çocuklar risk faktörü barındırmayan güvenli ortamlarda bu oyunları oynayarak hem oyunların devamlılığının sürdürülmesini sağlar hem de birbirleri ile sosyal bağlar kurarak iletişim becerilerinin gelişmesi sağlanabilir. Bu yıl ilkinin düzenlendiği Playland Çocuk Festivalinin sürekliliğinin sağlanması ve her sene bu festivalin gerçekleştirilmesi ile çocukların oyun oyama imkânı sağlanabilir ve hem geleneksel oyunların kuşaklararası aktarımı sağlanmış olup hem de çocuklar için etkin bir faaliyet gerçekleştirilmiş olur.

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte televizyon, akıllı telefon, tablet ve bilgisayarların bireyin hayatına doğrudan girerek hayatlarının öznesi konumuna gelmesi oldukça önemli bir konudur. Çocukların içinde bulundukları çağa elbette ki uyum sağlaması gerekmektedir fakat bilinçli tüketici olarak izledikleri içeriklerin ve oynadıkları oyunların ebeveynler tarafından gözlemlenerek oynamalarına veya izlemelerine izin verilmelidir. Ebeveynlerin doğru içerik seçmesi durumunda çocuk televizyon ya da uygulama sayesinde izlediği çizgi film, video içeriklerinden bilgilenmiş olup zihinsel gelişimine, dil gelişimine sosyal duygularının gelişimine yardımcı olacaktır. Her ne kadar genel izleyici ya da çocuklar için uygundur gibi ibarelere yer verilse de televizyon dünyasında çocukların erişiminin daha özenli olması açısından dikkate değer bir çalışma yapılmalıdır.

Dijitalleşme ile oyunların ortamlarının değişmesi kullanıcıların istediği her bilgiye kolaylıkla erişim sağlaması çocukların bu konuda tehdit içeriği barındıran ya da davranışlarında olumsuz etki bırakacak sitelere maruz kalması olasıdır, ebeveyn olarak ailelerin etkin bir şekilde güvenli tarayıcılar kullanması, uygulamaların da “kids” özelliği varsa bu dijital ortamların kullanılması önerilebilir. Dijital oyun şirketlerinin oyuncu yaşını göze alarak uzman pedagoglar yardımı ile oyunların üretimi sağlanabilir ancak bu durumun olmaması halinde cinsellik, çıplaklık ve şiddetin barındığı çevrim içi oyunlarda ya da oyunlara erişiminde çocuğun yaş bilgisi teyit edilerek oyunlara dahil olması sağlanabilir.

Geleneksel tedavi yöntemlerinin devamlılığının sağlanması adına yapılan inanış ve uygulamaların hastanelerde belirli bölümler açılarak bu bölümler ve doktorlarca gerçekleştirilmesi uygulamaların hem gözetim altında yapılması hem de sürekliliği açısından önemlidir.

KAYNAKLAR

1. Yazılı Kaynaklar

- Abudukelimu, B. (2006). Uygur Türklerinin Dini İnanışları. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Acıpayamlı, O. (1961). Türkiye’de doğumla ilgili âdet ve inanmaların etnolojik etüdü. Erzurum: Atatürk Üniversitesi
- Acıpayamlı, O. (1963). Anadolu’da Nazarla İlgili Bazı Adet ve İnanmalar. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 20(1-2), 1-40.
- Acıpayamlı, O. (1989), “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi”, Türk Halk Hekimliği Sempozyum Bildirileri (23-25 Kasım 1988), Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi.
- Acıpayamlı, O. (1992). Türk Kültüründe “Ad Koyma Folkloru”nun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi. IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri IV, Gelenek, Görenek, İnançlar, 1-14 Ankara: Ofset Repromat Matbaası.
- Aça, M. (2001). Türk Halk Geleneğindeki Doğum Sonrası Uygulamalara Bir Örnek: “Tuzlama”. Milli Folklor, 7 (52)
- Aça, M., (2021). Aile ve Çocuk. O Piti Piti Karemela Sepeti Çocuk Folkloru Kitabı, (Ed. Nursel Uyaniker, Berna Ayaz), 69-77. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Aça, M., Özgen, M., (2021). Geçiş Dönemleri, Kutlamalar, Bayramlar/Törenler ve Çocuk. O Piti Piti Karemela Sepeti Çocuk Folkloru Kitabı, (Ed. Nursel Uyaniker, Berna Ayaz), 183-227, Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Açıkgöz, F. Y., ve Yalman, A. (2018). Dijital Oyunların Çocukların Kişilik ve Davranışları Üzerinde Etkisi: Gta 5 Oyunu Örneği. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (29. Özel Sayısı), 163-180.
- Adana İl Yıllığı (1991). Pozantı. Adana: Kemal Matbaası.
- Akça, R. P., ve Baran, G. (2018). Çizgi Filmlerin Türk Kültürüne Ait Özellikler Açısından İncelenmesi: “Pepee Örneği”. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 8(17), 215-224.

- Akçay, Z. G. (2018). Televizyon Ekranıyla Melezleşen Çocuk Oyunları. Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, (29), 115-140.
- Aksel, N., ve Sarı, E. (2020). Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılığı, Öz Denetimi ve Sosyal Eğilimleri. ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD), 10(2), 436-444.
- Alicenap, Ç. T. (2015). Kültürel Mirasın Çizgi Film Senaryolarında Kullanılması. Türklük Bilimi Araştırmaları, (37), 11-26.
- Altun, I. (2004). Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm. İzmit: Yayıncı Yayınları.
- And, M. (2012). Oyun ve Bugü Türk Kültüründe Oyun Kavramı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ardahan, F., ve Altunpınar, M. (2018). Oyun Kavramı, Çocuk ve Oyun. Oyun ve Oyun Kültürü. (Ed. Faik Ardahan), Ankara: Detay Yayıncılık.
- Arı, B. (2016). Anadolu ve Makedonya Türklerinde Doğumla İlgili Uygulamaların Benzer Yönleri. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25(1), 141-156.
- Artun, E. (1998). Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları. Tekirdağ: TGYİD Yayını.
- Artun, E. (2008). Türk Halkbilimi, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Azar, B. (2019). "Ulu Ana"dan Albastıya Değişim/Dönüşüm Sürecinde: Umay", Külliyyat- Osmanlı Araştırmaları Dergisi, Nisan 2019, 1-7.
- Babazade, F. (2021). Azerbaycan Göyçay Çocuk Folkloru Üzerine Bir Araştırma. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bakır, E., İnci, H., Alan, S., Gökyıldız, Ş., ve Elmas, E. (2011). Adana'da Albasması İnanışı ve Geleneksel Uygulamalar. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 1(1), 13-18.
- Balaman, A. R. (1983). Gelenekler: Töre ve Törenler. İzmir: Betim Yayınları.
- Başçetinçelik, A. (2009), Adana Halk Kültüründe Doğum-Evlenme-Ölüm, Adana: Altınkoza Yayınları.

- Bat, M., ve Kayacan, Ş. (2016). İnternet Bağımlısı Erişkenlerde Sosyal Medya Oyunları Üzerine Vaka İncelenmesi: Candy Crush Oyunu. Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi, 6(2), 20-45.
- Bateson, P., ve Martin, P. (2020). Oyun, Oyunseverlik, Yaratıcılık ve Buluş. (Çev.: M. Pekdemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayar, M. Şebinkarahisar ve Çevresinde Nazarla İlgili İnanç ve Uygulamalar. AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, 8(22), 107-131.
- Baysan, M. (2016). “Kütahya ve Yakın Çevresinde Halk Hekimliği ve Ocak Kültü”. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Bursa.
- Begiç, H. N. (2022). Anadolu Nazar İnanıcı ve Nazarlıklar. Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi, 5(3), 170-187.
- Benli, E. D., ve Akbaba, H. (2011). Anadolu’ da ve Kuzey Kafkasya’ da Yaşayan Nogay Türklerinde Doğum Sonrası İnançlar. Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 1(9), 87-100.
- Beydili, C. (2003). Türk Mitoloji Ansiklopedik Sözlük, çev. Eren Ercan, Ankara: Yurt Kitap Yayınları.
- Bilgili, H. A. S., Kayacan, Ş., ve Tos, O. (2020). Oyun Kültürünün Dijital Medyada Yansıması: “Advergaming” İçeriklerine Yönelik Bir Analiz. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 82-98.
- Bolçay, E. (2011). Erzurum’ da Doğum Öncesi, Doğum Sonrası ve Çocukluk Dönemiyle Alakalı Gelenekler. Kastamonu Eğitim Dergisi, 19(2), 587-600.
- Boratav, N. Pertev. (2015). 100 Soruda Türk Folkloru. Ankara: Bilge Su.
- Bursalı, H., ve Ünal, F. T. (2015). Çizgi Dizilerin 5. ve 6. Sınıf Öğrencilerinin Söz Varlığına Katkısı. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12 (29), 60-74.
- Büyükokutan Töret, A. (2012). Muğla Yöresi Kadın Merkezli Geleneksel Uygulamalar ve İşlevleri. Konya: Kömen.
- Büyükokutan Töret, A.ve Özdemir, B. (2021). Pozantı Geleneksel Çocuk Oyunlarının İşlevleri Üzerine. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 9 (29), 394-407.

- Cengiz, Ö., Küsmüş, G. İ., ve Ramazan, O. (2020). TRT Çocuk Kanalında Yayınlanan Çizgi Filmlerin Gelişim Alanlarına Göre Değerlendirilmesi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16(2), 271-287.
- Coşkun, N. Ç. (2011). Mersin’de Doğumla İlgili Adetlerin Halk Hekimliği Yönünden İncelenmesi. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 1(3), 1-12.
- Çağım, Z. (2003). Adana Halk İnançları İçinde Nazara Bağlı Hastalık, Ölüm Anlatıları ve Bunlardan Korunmak İçin Uygulanan Yöntemler. II. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri Sempozyumu, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Çukurova Kültür Sanat Eğitim Vakfı.
- Çağım, Z. (2010). Adana’da Çocuğa Bağlı İnançlar ile Bunlara Bağlı Pratiklere Genel Bir Bakış. http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/makaleler/zekiye_cagimlar_adana_cocuk.pdf, Erişim Tarihi: 20.05.2021.
- Çelik, A. (2000). Trabzon- Çaykara Halk Kültürü, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yay. Doğaüstü Varlıklar ve Anlatılar Üzerine İncelemeler. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Çelik, A. (2018). Türk Toplumunun Sözel Belleğindeki Al Karısı Tasarımları Üzerine. (Ed. Altuğ Ortakçı).
- Çeribaş, M. (2016). Kırgızlarda Ffsun (Büyü) Temelli Dualar, İnançlar ve Uygulamalar. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Dergisi, 180-205.
- Çetin, Ç. Z. (2008). Kazan Tatarlarının doğum geleneklerinde eski Türk inançlarının izleri. Türk Xalqları Edebiyyatı (II) Beynelxalq Uşaq Edebiyyatı Konqresi Materiallar I Kitab, 308-315, Bakı: Qafqaz Üniversitesi Dizayn ve Naşriyyat İşlari Şöbasi.
- Çetken, H. Ş., ve Sevimli, S. (2018). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Dış Mekân Oyunlarına Karşı Bakış Açılarının İncelenmesi. Journal of Theoretical Educational Science, 11(2), 318-341.
- Çevirme, H., ve Sayan, A. (2005). Alkarısı İnanmaları ve Bilim. Milli Folklor, 17(65), 67-72.

- Çıblak, N. (2004). Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (15), 103-125.
- Darkot, B. (1994). *İslam Ansiklopedisi Cilt-*, İstanbul: s:1075-1078.
- Delikoca, Y. (2011). Pozantı'nın Kurtuluşu ve Şehit Kasım Hoca. Adana: Ekrem Matbaası.
- Demir, N. (2019). *Anadolu' dan Türk Çocuk Oyunları*. İstanbul: H Yayınları.
- Demirbaş, Y. (2019). Dijital Oyun Araştırmalarında Biçimsel Analiz ve Oyun Türleri: Hayatta Kalma Oyunları Türü. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*, (12), 15-32.
- Dıykanbayeva, M., Dıykanbayeva, M. (2011). Kırgız Türklerinde Erkek Çocuğun Önemi ve Edebi Eserlere Yansıması. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (46), 181-194.
- Doğan, A. (1999), *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, Ankara: Akçağ Yayınları, ss.534.
- Ege, G. B. (2012). Siber Kültür ve Sosyal Oyunlar: Karşılaştırmalı Örneklerle Sosyal Oyun Deneyimi Üzerine Bir Çözümleme. *Folklor/Edebiyat*, 18(72), 145-152.
- Erdoğan, N. I. (2019). Dijital Oyun Popüler mi? Ebeveynlerin Çocukları İçin Oyun Tercihlerinin İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 46(46), 1-17.
- Eren, M. (2019). Ulubey'de Doğum ile İlgili Halk İnanışları. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 114-121.
- Ergin, M. (1997). *Dede Korkut Kitabı*, Ankara: TDK Yayınları.
- Ertuğrul, Talu ve Yüzbaşıoğlu, F. (2020). Geleneksel Sokak Oyunlarının Çocuk Gelişimine Katkılarının “Rafadan Tayfa” Çizgi Filmi Üzerinden İncelenmesi. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi*, 4(2), 148-162.
- Gerek, H. G. (2012). “Adana İli Pozantı İlçesi Halk Kültürü Araştırması”. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Göçer, O. (2014). Adana İli Karaisalı İlçesi Halk Kültüründe Halk İnançları, Bayramlar ve Törenler. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Gökbel, A. (1996). Anadolu'da Yaşayan Halk İnanışlarından Çaput Bağlama ve Nazar. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (1), 173-186.
- Gül, M. E. (2019). Kültür Endüstrisi Ürünü Olarak Dijital Oyunlar: Playerunknown's Battlegrounds (PUBG) Oyunu Örneği. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD), 5(2), 448-465.
- Güler, D. (1989). Çocuk, Televizyon ve Çizgi Film. Kurgu, 5(1), 144-158.
- Gümüş, Ş. (2019). Manisa ve Sivas Yöresi Sağaltım Yöntemleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme. Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 43(2), 29-46.
- Güney, E. (2020). Kültürel Değişimler İlişkisinde Post-Dijital Sanat: Sınır İhlalleri. Journal of Arts, 3(2), 129-142.
- Güntay, G. Y. (2019). Çocuk Televizyon Kanallarının Yeni Medyada Genişleyen Kullanım Alanı ve Değişen Televizyon Seyri: TRT Çocuk, Baby TV ve Disney Junior Örnekleri. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (31), 276-304.
- Güzelbey, C. (1981). Gaziantep'te doğum ve çocuğa ilişkin eski töre ve inançlar. TFA 2, 21-36, Ankara: KTB MİFAD yayınları.
- Hamarat, D., Işıtan, S., Özcan, A., ve Karaşahin, H. (2015). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının İzledikleri Çizgi Filmler Üzerine Bir İnceleme: Caillou ve Sünger Bob Örneği. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18(33), 75-91.
- Haviland, W. (2002). Kültürel Antropoloji. (Çev. Hüsamettin İnaç). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Huizinga, J. (2018). Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir İnceleme. (Çev.: M. A. Kılıçbay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İlgaz, C., ve Abay, İ. (2020). Türkiye' de Yeni Medya Ortamı ve Dijital Oyun Olgusu. Yeni Medya Elektronik Dergisi, 4(1), 1-9.
- İrmak, Y. (2016). Doğumdan Ölümüne Bingöl Geçiş Dönemleri İnanç ve Uygulamaları. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (BUSBED), 6(11), 113-132.

- Irmak, Y. (2017). Bingöl’ de Nazar İnancı ve Uygulamaları. Bingöl Araştırmaları Dergisi, 3(2), 65-78.
- İnan, A. (1991), Makaleler ve İncelemeler (II.Cilt), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, A. (2000). Tarihte ve Bugün Şamanizm. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnci, M. A., Akpınar, Ü., ve Kandır, A. (2017). Dijital Kültür ve Eğitim. Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty (GUJGEF), 37(2).
- İplikçi, H. G., ve Mikail, Batu. (2018). Dijital İletişim ve Çocuk: Türkiye’de Çocuk Web Sitelerindeki Reklamlara Yönelik Bir İçerik Analizi. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (29. Özel Sayısı), 242-256.
- İslam Ansiklopedisi (1998), “Ad Koyma”, C.14, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İşler, E., Keloğlu, İ. (20) Kültürel Ekme Kuramı Bağlamında Türkiye Üretimi Çizgi Filmler ve Çocuk Bilincinin İnşası. İletişim ve Diplomasi, (2), 65-80.
- İşliyen, M. (2020). Çocuk, Televizyon ve Cinsellik: Çizgi Filmler Üzerine Bir İnceleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 8(1), 443-477.
- Kaba, F. (2014). Çizgi Filmlerde Grafik İfade ve Konu Açısından Kültürel Etkiler: Türk Çizgi Film Örnekleri. Selçuk İletişim, 8(3), 163-181.
- Kalafat, Y. (1990). Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Kalafat, Y. (1994), “Türk Halk İnançlarında Hususiyle Doğu Anadolu’da ve Orta Toroslar’da Kırk Motifi”, Mili Folklor, c.3, S.22.
- Kalafat, Y. (1998). Dağıstan halk inançları. Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1996, 63-88, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kalafat, Y. (2002). Sivas Yöresindeki Örnekleri ile Türk Halk İnançlarında Aşermek/Yeriklemek. Türklük Bilimi Araştırmaları (Tübiar), Ankara: Bizim Büro Matbaası.
- Kalafat, Y. (2012). Altaylardan Anadolu’ya İnanç Göçü, Ankara: Berikan Yayınları.

- Kaldar, Ü. (2008). Adana İli Yumurtalık İlçesi Halk Kültürü ve Edebiyatı Üzerine Bir İnceleme. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karakuş, N. (2015). Okul Öncesi Döneme Hitap Eden Tema İçerikli Çizgi Filmlerin Değerler Eğitime Katkısı Yönünden Değerlendirilmesi (Niloya Örneği). Değerler Eğitimi Dergisi, 13(30), 251-277.
- Karaman, K. (2010). “Ritüellerin Toplumsal Etkileri”. SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, (21), 227-236.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I, Türkiye Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1991, s.642-643.
- Keskin, A. (2009). Özbek Çocuk Folklorunda Türler. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kılınç, A. (2021). Kilis Musabeyli Folkloru ve Halk Edebiyatı (Derleme- İnceleme- Tasnif). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Koçyiğit, S., ve Baydilek, N. B. (2015). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Oyun Algılarının İncelenmesi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(1), 1-26.
- Kolot, B. (2017). Geçiş Dönemi Adetlerinde Mitolojik Unsurlar/Demirci (Trabzon-Akçaabat) Köyü Örneği. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Korkmaz, Ö., ve Korkmaz, Ö. (2019). Ortaokul Öğrencilerinin Oyun Bağımlılık Düzeyleri, Oyun Alışkanlıkları ve Tercihleri. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20(3), 798-812.
- Küçük yıldız, A. (2015). Türk Zeka Oyunları I Köçürme Mangala. Ankara: Delta Kültür Yayınevi.
- Medin, B. (2018). Dijital Kültür, Dijital Yerliler ve Günümüzdeki Yeni Film Seyir Deneyimleri. Erciyes İletişim Dergisi, 5(3), 142-158.

- Mezkit, G. (2012). Mekânsal Değişim Bağlamında İnternete Taşınan Çocuk Oy unlarının Kaybolan İşlevleri Üzerine Bazı Tespitler. *Folklor/Edebiyat*, 18(72), 135-144.
- Mollaibrahimoğlu, Çiğdem. "Hayvanlar Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar: Doğum Örneği." *folklor/edebiyat* 20.79 (2014): 9-23.
- Nasrattınoğlu, İ. Ü. (2006). Gagavuz Türlerinin doğum ve ölümle ilgili inanışları. *Baltam I. Uluslararası Balkan Türkolojisi Sempozyumu Bildirileri*, 314-327, Ankara: Birlik Matbaacılık.
- Nazarova, A., ve Temenova, G. (2021). Kazak Halk Kültüründe Bir Yaşa Kadarki Bebekle İlgili Gerçekleştirilen Geleneklerin Anlamsal Boyutu. *Millî Folklor*, 17(129), 176-191.
- Nussipkhan, G. (2021). Kazak Çocuk Folkloru. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ong, W. J. (2010). Sözlü ve Yazılı Kültür Sözü Teknolojileşmesi. (S. Postacıoğlu Banon, Çev.) İstanbul: Metis.
- Öger, A. (2012). Uygur Türklerinin Doğum Âdetleri. *Electronic Turkish Studies*, 7(1).
- Örnek, S. V. (1966). Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki. Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil-Tarih-Coğrafya Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Sayı 174
- Örnek, S. V. (2014). İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Örnek, S. V. (2016). Türk Halk Bilimi. Ankara: Bilge Su.
- Özdamar, F. (2021). Adana İli, Şambayadı Köyünde Çocukluk Dönemi İnanç ve Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme. *Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(4), 128-147.
- Özdemir, B. (2021). "Gaziantep Barak Türkmenlerinde Nazarla İlgili Rahatsızlıklara Yönelik Sağaltım Yöntemleri Üzerine Bir İnceleme (Gökçeli Köyü Örneği).", *Motif Vakfı Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu-II Tam Metin Bildirileri*, 51.
- Özdemir, B. (2021). Dijitalleşme ile Şekillenen Fal Bakma Geleneği: YouTube Kanalları Örneği. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(35), 937-955.

- Özdemir, N. (2001). Teknolojik Gelişmeler Bağlamında Türkiye'deki Çocuk Oyunlarının İncelenmesi. *Erdem*, 13(38), 411-423.
- Özdemir, N. (2006). *Türk Çocuk Oyunları*. 1. Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özdemir, N. (2021). Çocuk Oyunları ve Doğa O Piti Piti Karemela Sepeti Çocuk Folkloru Kitabı, (Ed. Nursel Uyaniker, Berna Ayaz), 87-117, Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Özdemir, Y. (2020). Dijital Ortamın Folklorik İletişimi: Kültürel Melezleşme. *Dijital Kültür 2 Yeni Medya- Küreyerelleşme- Hibritleşme-Dil-Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları*, (Ed. Fatih Balcı), 61-90, İstanbul: Arı Sanat.
- Özer, F. (2020). İlkokul Öğrencilerinin Dijital Oyun Tercihlerinin Eğitsel Bir Perspektiften İncelenmesi. *Anadolu University Journal of Education Faculty*, 4(4), 380-398.
- Özhan, M. (1997). *Türkiye' de Çocuk Oyunları Kültürü*. Ankara: Feryal Matbaası.
- Özhan, S. (2011). Dijital Oyunlarda Değerlendirme ve Sınıflandırma Sistemleri ve Türkiye Açısından Öneriler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 25(25), 21-33.
- Özkazanç, S., ve Esentürk, T. (2020). Sanal Gerçeklik Oyunlarındaki Mekân Algısı: PUBG Oyunu Örneği. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(Özel Sayı), 308-320.
- Roux, J. P. (2011). *Eski Türk Mitolojisi*. Çev. Musa Yaşar Sağlam, Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Rzayeva, S. (2019). Dijital kültür ve müzelerin dijitalleşmesi. *Dijital Kültür 2 Yeni Medya- Küreyerelleşme- Hibritleşme- Dil- Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları*, (Ed. Fatih Balcı), 235-255, İstanbul: Arı Sanat.
- Sabuncuoğlu İnanç, A., ve Saatçioğlu, E. (2017). Nazar İnancının Sosyal Medyaya Yansımaları: Instagram'da Nazardan Korunma Pratikleri Olarak Hashtagler Üzerine Bir Araştırma. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 6(5).

- Sağlam, M., ve Kayaduman, H. (2018). İnternet Üzerindeki Oyun Sitelerinin Çocuklara Yönelik Riskler Açısından İncelenmesi. Erciyes İletişim Dergisi, 5(4), 253-262.
- Sağlam, M., ve Kayaduman, H. (2018). İnternet Üzerindeki Oyun Sitelerinin Çocuklara Yönelik Riskler Açısından İncelenmesi. Erciyes İletişim Dergisi, 5(4), 253-262.
- Sarpkaya, S. (2021). Dijital Oyun/Video Oyunu Folkloru Üzerine Bir Yöntem Denemesi. Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 4(6), 155-172.
- Saygı, E. (2017). İnebolu Halk Kültüründe Doğum Adetleri. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 10(20), 263-276.
- Sever, M (2016). Mersin ve Yakın Çevresinde Halk İnançları ve Halk Hekimliği. Ankara: Barış Kitap.
- Sezgin, S., ve Yüzer, V. (2020). Oyun ve Oyunlaştırma. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Solmaz, E. (2018). Özbek Halk Kültüründe Doğum ile İlgili Pratikler. Folklor Akademi Dergisi, 1(1), 127-136.
- Supataeva, S. (2019). Kırgız Türklerinde Çocuk Folkloru. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şahin, Ç. (2011). Nazar-Nazarlıkla İlgili İnanışlar, Uygulamalar ve Bunların Dini-Mitolojik Kökenleri (Gaziantep Yöresi). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şenses, M. (2020). Hobi, Oyun, Spor ve E-Spor Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(39), 983-1007.
- Şentürk, Ş., ve Keskin, A. (2019). Rafadan Tayfa Çizgi Filminin Milli ve Evrensel Değerler Açısından Değerlendirilmesi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20, 143-157.
- Şimşek, E., ve Yılmaz T. K. (2020). Türkiye'de Yürütülen Dijital Oyun Bağımlılığı Çalışmalarındaki Yöntem ve Sonuçların Sistemik İncelemesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 28(4), 1851-1866.

Şişman, B. (2002). Samsun Yöresinde Geçiş Dönemleriyle (doğum, sünnet, evlilik ve ölümle) İlgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar. Erdem, 13(39), 445-470.

TDK, Ankara, 2005, s. 1459.

Toran, M., Ulusoy, Z., Aydın, B., Deveci, T., ve Akbulut, A. (2016). Çocukların Dijital Oyun Kullanımına İlişkin Annelerin Görüşlerinin Değerlendirilmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 24(5), 2263-2278.

Türker, F. ve Gündoğdu, V. (2016). "Tıva Türklerinde Geçiş Dönemi Ritüelleri: Doğum, Düğün, Ölüm." Türkbilig, (32), 41-154.

Türkmen, N. (2012). Çizgi Filmlerin Kültür Aktarımındaki Rolü ve Pepee. Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 36(2), 139-158.

Uğurlu, M. (2010). Adana İli Karataş İlçesi Halk Kültürü Araştırması. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Üçgül, M. (2013). Bilgisayar Oyunlarının Öğrenci Gütülenmesine Etkisi. Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(1), 71-86.

Ülker, Ü., ve Bülbül, H. İ. (2018). Dijital Oyunların Eğitim Seviyelerine Göre Kullanılma Durumları. TÜBAV Bilim Dergisi, 11(2), 10-19.

Ünal, A. (2015). Geleneksel Türk ailesinde çocuk ve çocukla ilgili inanç felsefesi: Kırgızistan örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Sayı, 35, 9-36.

Ünsal, A., ve Ulutaş, İ. (2019). Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeğinin Okul Öncesi Dönem Çocuklarına Uyarlanması. Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(2), 324-342.

Üstündağ, A., & Şenol, F. B. (2021). Çizgi Filmlerde Yer Alan Şiddet ve Korku Öğelerinin İncelenmesi: TRT Çocuk Örneği. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 12(1), 173-188.

Üzelgök, Ö. (2008), "Adana İli Kozan İlçesi Halk Kültürü Araştırması", Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,

- Vanfleet, R., Sywulak, E.A. ve Sniscak, C. C. (2018). Çocuk-Merkezli Oyun Terapisi. (Çev.: H. U. Kural), İstanbul: Apamer Psikoloji Yayınları.
- Winnicott, D.W. (2019). Oyun ve Gerçeklik. (Çev.: T. Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Yaman, E., Bayburtlu, F. I., Tekir, B., ve Kirman, S. (2015). Dede Korkut Çizgi Filminde Yer Alan Değerler. Değerler eğitimi dergisi, 13(29), 245-269.
- Yaşar, H. (2008). Balıkesir ve Yöresinde Çocuk Folkloru Ürünleri Üzerine Derlemeler ve İncelemeler. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yengin, D., ve Bayrak, T. (2018). Tüketimin Oyunlaştırılmasıyla Artırılmış Gerçeklik. Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi Etkileşim, (1), 56-77.
- Yeniasır, M., Gökbulut, B., ve Öger, A. (2020). Kazak, Türkmen ve Kıbrıs Türklerinin Halk İnançları ile Gelenekleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme. Folklor/Edebiyat, 26(102), 297-316.
- Yolcu, F. (2008). Adana İli Ceyhan İlçesi Halk Kültürü Araştırması. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yolcu, M. A., (2021). Halk Hekimliği, Etnografya ve Çocuk. O Piti Piti Karemela Sepeti Çocuk Folkloru Kitabı, (Ed. Nursel Uyaniker, Berna Ayaz), 227-241, Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Yorğancı, D. P. (2018). Çocukların Sosyal Medya Kullanımlarına Yönelik Yetişkin Tutumları Üzerine Nitel Bir İnceleme. Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 3(5), 181-201.
- Yumrukuz, Ö. (2021). Pubg Oynama Pratiklerinin Dijital Oyun Bağımlılığı İlişkisi Ekseninde İncelenmesi. Atatürk İletişim Dergisi, (21), 5-28.
- Yüksel, D. (2007). Gaziantep ve Çevresinde Doğumla İlgili İnanış ve Uygulamalar. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Zor, S. D. (2017). Yörük Çizgi Filmi “Maysa ve Bulut” un Giysi Özelliklerinin İncelenmesi. Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 5(18), 1987-2000.

2. Sözlü Kaynaklar

- KK-1: Gönül Erten, Alpu, 47 Yaşında, Ev Hanımı, 24 Mart 2021.
- KK-2: Fatma Özdemir, Gökbez, 43 Yaşında, Ev Hanımı, 16 Nisan 2021.
- KK-3: Arzu Demir, Alpu, 56 Yaşında, Ev Hanımı, 12 Nisan 2021.
- KK-4: Hüsne Altınsu, Ardıçlı, 81 Yaşında, Ev Hanımı, 13 Nisan 2021.
- KK-5: Fadime Daşkan, Ardıçlı, 65 Yaşında, Ev Hanımı, 13 Nisan 2021.
- KK-6: Figen Konuk, Gökbez, 33 Yaşında, Ev Hanımı, 14 Nisan 2021.
- KK-7: Refika Çiftçi, Akçatekir, 58 Yaşında, Ev Hanımı, 20 Ağustos 2021.
- KK-8: Fadime Karakıl, Akçatekir, 69 Yaşında, Ev Hanımı, 20 Ağustos 2021.
- KK-9: Gönül Tosun, Akçatekir, 69 Yaşında, Ev Hanımı, 20 Ağustos 2021.
- KK-10: Güllü Avlay, Akçatekir, 67 Yaşında, Ev Hanımı, 20 Ağustos 2021.
- KK-11: Enes Erten, Pozantı, 25 Yaşında, İcra Memuru, 24 Mart 2021.
- KK-12: Elife Erten, Pozantı, 20 Yaşında, Öğrenci, 24 Mart 2021.
- KK-13: Mustafa Özdemir, Pozantı, 22 Yaşında, Üniversite Mezunu, 13 Nisan 2021.
- KK-14: Semanur Dinç, Akçatekir, 16 Yaşında, Öğrenci, 20 Ağustos 2021.
- KK-15: Muhammet Emin Dinç, Akçatekir, 12 Yaşında, Öğrenci, 20 Ağustos 2021.
- KK-16: Büşra Yumru, Akçatekir, 16 Yaşında, Öğrenci, 20 Ağustos 2021.
- KK-17: Hatice Özkan, Yeni Annaşa, 39 Yaşında, Ev Hanımı, 13 Nisan Tarihli Görüşme.
- KK-18: Şefika Yılmaz, 66 Yaşında, Yağlıtaş, Okur-Yazar Değil, 13 Nisan 2022 Tarihli Görüşme.
- KK-19: Müslüme İledin, 77 Yaşında, Annaşa- Yeni Konacık, Okur- Yazar değil, 13 Nisan 2022 Tarihli Görüşme.
- KK-20: Nazife, 59 Yaşında, Yağlıtaş, Okur -Yazar Değil. Kaynak Kişi Soy Adını vermek istemedi, 13 Nisan 2022 Tarihli Görüşme.
- KK-21: Ayşe Yılmaz, Kaynak Kişi Bilgilerini Vermek İstemedi. 13 Nisan 2022 Tarihli Görüşme.

- KK-22: Münnever Taş, 67 Yaşında, Tarsus, 13 Nisan 2022 Tarihli Görüşme.
- KK-23: Zeynep Tamtürk, Gökbez, İlkokul, Kaynak Kişi Yaş Bilgisini Vermek İstemedi, 13 Nisan 2022 Tarihli Görüşme.
- KK-24: Selma Sezgin, 42 Yaşında, Pozantı, İlkokul, 13 Nisan 2022 Tarihli Görüşme.
- KK-25: Halise, Kaynak Kişi Bilgilerini Vermek İstemedi, 13 Nisan 2022 Tarihli Görüşme.
- KK-26: Sabiha Adıgüzel, 26 Yaşında, Kamışlı, Lise, 19 Ekim 2021 Tarihli Görüşme
- KK-27: Zeynep Konuk, Pozantı, 16 Yaşında, Öğrenci, 14 Nisan 2021 Tarihli Görüşme
- KK-28: Mehmet Konuk, Pozantı, 13 Yaşında, Öğrenci, 14 Nisan 2021 Tarihli Görüşme.
- KK-29: Ayşe Daşkan, 45 Yaşında, Ulukışla, İlköğretim, Ev Hanımı, 9 Nisan 2021 Tarihli Görüşme.
- KK-30: Ayşe Avcu, 47 Yaşında, Pozantı, İlköğretim, Ev Hanımı, 9 Nisan 2021 Tarihli Görüşme.
- KK-31: Hanım Ayşe, Kaynak Kişi Bilgilerini Vermek İstemedi, 13 Nisan 2021 Tarihli Görüşme.
- KK-32: Hanife Kandemir, 37 Yaşında, Nevşehir, İlkokul, Ev Hanımı, 13 Nisan 2021 Tarihli Görüşme.
- KK-33: Selda Erdem, 46 Yaşında, Pozantı, İlkokul, Ev Hanımı, 13 Nisan 2021 Tarihli Görüşme.
- KK-34: Fadime Öztürk, Hemşire, Kaynak Kişi Bilgilerini Vermek İstemiyor, 10 Ağustos 2021 Tarihli Görüşme.
- KK-35: Hayırlı Yılmaz, 69 Yaşında, Pozantı, Okur -Yazar Değil, Ev Hanımı, 15 Nisan 2022 Tarihli Görüşme.
- KK-36. Hayriye Yıldız, 58 Yaşında, Ulukışla, İlkokul, Ev Hanımı, 15 Nisan 2022 Tarihli Görüşme.
- KK-37: Aynur Konuk, 35 Yaşında, Aşçıbekirli, İlkokulu, Ev Hanımı, 8 Mayıs 2022 Tarihli Görüşme.

- KK-38: Leyla Güngör, 62 Yaşında, Aşçıbekirli, İlkokulu, Ev Hanımı, 8 Mayıs 2022 Tarihli Görüşme.
- KK-39: Müjgan Duru, 87 Yaşında, Ereğli, İlkokul, Ev Hanımı, 16 Nisan 2022 Tarihli Görüşme
- KK-40: Fatma Mucide Dilmen, 45 Yaşında, Pozantı, Ortaokul, Ev Hanımı, 16 Nisan 2022 Tarihli Görüşme.
- KK-41: Ümmügülsüm Yener, 58 Yaşında, Ulukışla, İlkokul, Ev Hanımı, 8 Mayıs 202 Tarihli Görüşme.
- KK-42: Hatice Sarı, 46 Yaşında, Tarsus, Lise, Ev Hanımı, 8 Mayıs 2022 Tarihli Görüşme.
- KK-43: Hülya Ayvalı, 49 Yaşında, Niğde, İlkokul, Ev Hanımı, 8 Mayıs 2022 Tarihli Görüşme.
- KK-44: Eşeli Karakaya, 51 Yaşında, Karakışlakçı, İlkokul, Ev Hanımı, 8 Mayıs 2022 Tarihli Görüşme.
- KK-45: Tuğba Ergin, 30 Yaşında, Pozantı, Ortaokul, Ev Hanımı, 8 Mayıs 2022 Tarihli Görüşme.
- KK-46: Öznur Dereli, 54 Yaşında, Aşçıbekirli, İlkokul, Ev hanımı, 8 Mayıs 2022 Tarihli Görüşme.
- KK-47: Durdu Dereli, Yaşını Bilmiyor, Karakışlakçı, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, 11Nisan 2021 Tarihli Görüşme.
- KK-48: Nurcan Yıldırım, Pozantı, 40 Yaşında, Üniversite, Esnaf, 13 Nisan 2021 Tarihli Görüşme.
- KK-49: Hatice Kalan, Karaisalı, Ev Hanımı, 5 Mayıs 2022 Tarihli Görüşme.
- KK-50: Büşra Yıldız, 30 Yaşında, Pozantı, Lise, Ev Hanımı, 15 Nisan 2022 Tarihli Görüşme.
- KK-51: Sinem Özüak, 29 Yaşında, Tarsus, Ortaokul, Ev Hanımı, 15 Nisan 2022 Tarihli Görüşme.
- KK-52: Büşra Özdemir, 25 Yaşında, Pozantı, Öğrenci, 10 Nisan 2021.

3. Elektronik Kaynakları

URL-1: <http://www.pozanti.gov.tr/ilcemizin-tarihcesi-ve-genel-durum> 20 Nisan 2022 tarihinde alınmıştır.

URL-2: <http://www.pozanti.gov.tr/tarim> 20 Nisan 2022 tarihinde alınmıştır.

URL-3: <http://www.pozanti.gov.tr/kultur-ve-tarihi-eserler1> 20 Nisan 2022 tarihinde alınmıştır.

URL-4: <http://www.pozanti.gov.tr/kultur-ve-tarihi-eserler1> 20 Nisan 2022 tarihinde alınmıştır.

URL-5: <http://www.pozanti.gov.tr/kultur-ve-tarihi-eserler1> 20 Nisan 2022 tarihinde alınmıştır.

URL-6: <https://www.medifema.com.tr/zature-tuberkuloz-bronsit-tani-tedavisi> adresinden 15.08.2021 tarihinde alınmıştır.

URL-9: <https://www.turkcebilgi.com/counter-strike> 20 Nisan 2022 tarihinde alınmıştır.

URL-10: <https://www.hurriyet.com.tr/haberleri/need-for-speed> 3 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.

EKLER

EK-1: Fotoğraflar

Kübra Pekcan'ın arşivinden bebek kırklamasında kullanılan yeni malzemeler.

Kübra Pekcan'ın arşivinden, nazar boncuğundan emojiye dönüşüm.

Ayşegül Karanfilbaş' ın arşivinden, bebeğin ay dönümünde yapılan çekimler.

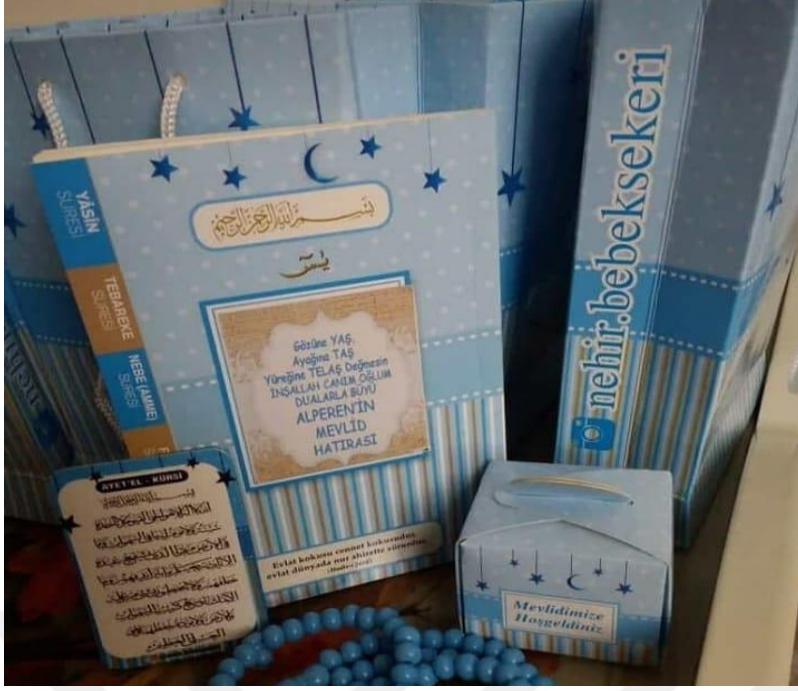
Ayşegül Karanfilbaş' ın arşivinden, kızının kırk uçurması.

Kübra Dinç' in arşivinden oğlu Şeref ve Ege' nin sünnet töreni.

Süleyman Özdemir' in arşivinden, oğlunun sünnet töreni.

Büşra Tuna'nın arşivinden, oğlunun diş partisi.

Büşra Tuna' nın arşivinden, oğlunun diş pastası.

Mustafa Çay' ın arşivinden, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı.

Arife Kabadayı' nın arşivinden, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nda oynanan bir oyun.

Mesut Özer' in arşivinden, Pozantı I. Çocuk Festivali'nde çekilen Laleli Bir Oyunu.

Mesut Özer' in arşivinden, Pozantı I. Çocuk Festivali'nde çekilen Langırt Oyunu.

Mesut Özeri' in arşivinden, Pozantı I. Çocuk Festivali'nde çekilen Survivor Yarışma Oyunu.

Mesut Özeri' in arşivinden, Pozantı I. Çocuk Festivali'nde çekilen elektronik oyun alanı.

Pozantı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü arşivinden, Pozantı I. Çocuk Festivali'nden.

Pozantı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü arşivinden, Pozantı I. Çocuk Festivali'nden.

Rafadan Tayfa adlı çizgi filmin “Dijital Tayfa” adlı versiyonu.

Rafadan Tayfa adlı çizgi filmin “Trafik Tayfa” adlı versiyonu.

Rafadan Tayfa adlı çizgi film.

Kukuli adlı çizgi film.

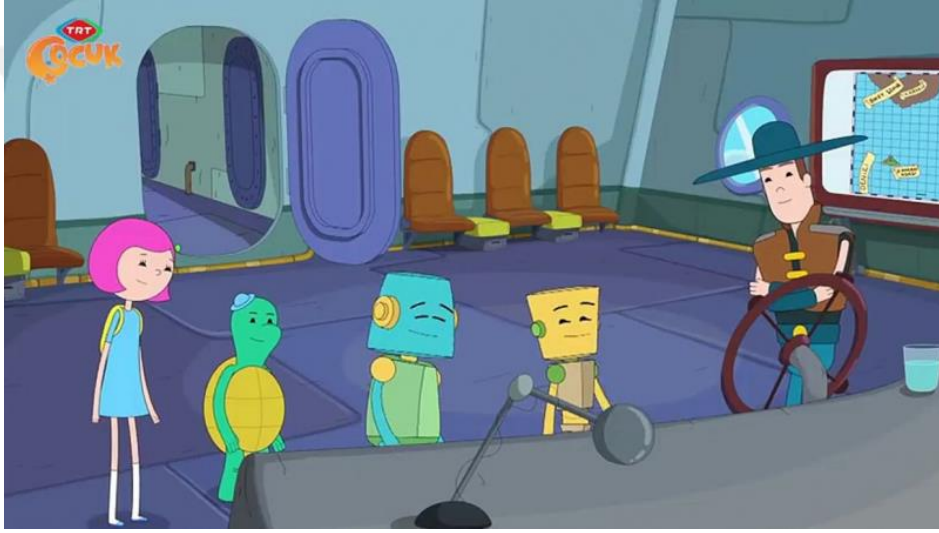
Elif' in Düşleri adlı çizgi film.

Ege ile Gaga adlı çizgi film.

Kare adlı çizgi film.

İbi adlı çizgi film.

Maysa ve Bulut adlı çizgi film.

Nasrettin Hoca Zaman Yolcusu adlı çizgi film.

Niloya adlı çizgi film.

Pepee adlı çizgi film.

GTA adlı bilgisayar oyunu.

Counter Strike adlı bilgisayar oyunu.

PUBG adlı mobil aplikasyon oyunu.

Mangala adlı mobil aplikasyon oyunu.

Satranç aslı mobil aplikasyon oyunu.

Need for Speed Underground adlı bilgisayar oyunu.

Kelime oyunu “Words of Wonders” adlı mobil oyun.

Farm Ville adlı bilgisayar oyunu/ mobil oyun.

Pet World adlı mobil oyun.

Candy Crush adlı mobil aplikasyon oyunu.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Büşra Özdemir

Lisans Eğitimi:

2014-2019: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü.

Yüksek Lisans Eğitimi:

2019- Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı.

Yüksek Lisans Tez Başlığı: Adana İli Pozantı İlçesi Çocuk Folkloru Ürünleri Üzerine İnceleme ve Derlemeler

Yüksek Lisans Tez Danışmanı: Doç. Dr. Aslı Büyükokutan Töret

Ulusal Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitaplarında Basılan Bildiriler:

Özdemir, B. (2021). Gaziantep Barak Türkmenlerinde Nazarla İlgili Rahatsızlıklara Yönelik Sağaltım Yöntemleri Üzerine Bir İnceleme (Gökçeli Köyü Örneği), Motif Vakfı Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu-II Tam Metin Bildirileri. 16-18 Nisan 2021.

Özdemir, B. (2021). Adana İli Pozantı İlçesi Çocuk Hastalıklarının Geleneksel Tedavi Yöntemleri, Üçüncü Uluslararası Toplum ve Kültür Araştırmaları Sempozyumu. 1-3 Ekim 2021.

Dergilerde Yayınlanan Makaleler:

Özdemir, B. (2021). Dijitalleşme ile Şekillenen Fal Bakma Geleneği: YouTube Kanalları Örneği. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 14(35), 937-955.

Büyükokutan Töret, A. ve Özdemir, B. (2021). Pozantı Geleneksel Çocuk Oyunlarının İşlevleri Üzerine. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 9 (29), 394-407. DOI: 10.33692/avrasyad.1035734.

Projeler:

“Geleneksel Tedavi Yöntemleri Bağlamında Eskişehir İlindeki Halk Ocakları Üzerine Halkbilimsel Bir İnceleme” adlı “202019010” kodlu BAP destekli araştırma projesi, bursiyer araştırmacı.

